

VOJNOIZDAVAČKI
I NOVINSKI CENTAR

Za izdavača
Ivan Matović, *pukovnik*

Biblioteka
RATNA PROŠLOST
NARODA I NARODNOSTI
JUGOSLAVIJE

KNJIGA DVESTA OSAMDESET ŠESTA

Monografija
jedinica NOV i PO Jugoslavije

Knjiga sto četvrta

UREĐIVAČKI ODBOR

Rahmija Kadenić *general-pukovnik*,
predsednik, članovi: Ali Sukrija,
Risto Džunov, Milan Daljević *general-*
pukovnik, Dako Puač *general-pukovnik*,
Žika Stojić *general-potpukovnik*,
Fabijan Trgo *general-potpukovnik*, Veljko
Mišadinović *general-potpukovnik*, Joco
Tarahić *general-potpukovnik*, Metodije
Kotevski *general-potpukovnik*, Avgust
Vrtar *general-potpukovnik*, Mišo Leković
pukovnik, Ahmet Đonlagić *pukovnik*, Viktor
Kučan *pukovnik*, Dušan Pejanović *pukovnik*,
glavni i odgovorni urednik

Urednik
Ivan Pantelić, *major*

Recenzent
Ahmet Đonlagić

Stručni redaktor
Todor Radošević

Petar Kleut

JEDANAESTI KORPUS NOVJ

Beograd 1987.

ZBIVANJA U ISTRI, HRVATSKOM PRIMORJU,
GORSKOM KOTARU I LICI OD SEPTEMBRA 1943.
DO JANUARA 1944. GODINE

*Prilike u sjeverozapadnoj Hrvatskoj poslije
kapitulacije fašističke Italije*

Značajne promjene u odnosu snaga na jugoslovenskom ratištu poslije kapitulacije fašističke Italije i novi veliki uspjesi NOV Jugoslavije u ljeto i jesen 1943. godine, snažno su uticale na dalji razmah narodnooslobodilačke borbe, pogotovu u sjeverozapadnim dijelovima Hrvatske, u kojima je oslobodilački pokret već u toku prve dvije ratne godine stalno jačao i širio se, hvatajući korjen u gotovo svakom naselju, od ustaničkih i oslobođenih dijelova Like i Gorskog kotara do zapadnih obala Istre.

Od većih vojnih formacija NOVJ na teritoriju sjeverozapadne Hrvatske, u jesen 1943. godine djelovale su: 6. lička i 13. primorsko-goranska divizija, Lički partizanski odred, 1. i 2. primorsko-goranski, 1. i 2. istarski partizanski odred, i partizanski odred »Plavi Jadran« u podvelebitskom primorju. Te jedinice su, uz pomoć naroda, brzo razoružale glavninu talijanskog 4. i 5. korpusa, zaplijenile velike količine ratnog materijala i oslobodile Istru (osim Kopra, Izole i Pule), Gorski kotar i Hrvatsko primorje (osim Rijeke, Lošinja i Karlobaga) i Liku (osim Gospića).

U Istri, gdje je razoružano oko 15.000 talijanskih vojnika, izbio je masovni ustanak. Narodnooslobodilački odbor za Istru proglasio je 13. septembra prisajedinjenje Istre Hrvatskoj, a Izvršni odbor ZAVNOH-a donio je 20. septembra odluku o priključenju Istre, Rijeke. Zadra, Cresa, Lošinja i drugih anektiranih područja Hrvatske i Jugoslavije. U oslobođenim gradovima i selima

organi narodne vlasti do tada ilegalni, i politički organi NOP-a pojačavali su svoj politički rad.

Sklanjanje bogatog i raznovrsnog ratnog plijena iz primorskih garnizona u unutrašnjost oslobođenog teritorija da ne bi pao u ruke njemačkim snagama, predstavljalo je težak problem, koji je uz pomoć stanovništva prilično uspješno riješavan.

Iz oslobođenih mjesta Gorskog kotara, Hrvatskog primorja i Istre stupilo je od 26.000 do 30.000 novih boraca u redove najbliže partizanske jedinice. Teškoća nije bilo u pogledu njihovog naoružavanja jer je bile dovoljno zaplijenjenog oružja i opreme za sve nove borce. Ni u kadrovskom pogledu nije bilo većih teškoća. Postojeće jedinice, već prekaljene u borbama, bile su izvor sposobnih kadrova za novoformirane jedinice. U Istri je za kratko vrijeme formirano 15 ustaničkih bataljona, desetine partizanskih četa i 42 komande mjesta. Te snage ubrzo su reorganizirane u Sušačko-kastavski partizanski odred, 1. i 2. istarsku brigadu i partizanski odred »Učka«, koji je 1. oktobra reorganiziran u 3. istarsku brigadu. Za rukovođenje tim snagama, u kojima se nalazio i znatan broj Talijana antifašista, obrazovan je Operativni štab iNOV Hrvatske za Istru. U Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju u jedinice NOVJ stupilo je oko 10.000 novih boraca. Formirane su 3. 4. 5. i 6. brigada 13. divizije, popunjeni su 1. i 2. primorsko-goranski odred, a dio boraca upućen je u 6. 7. i 8. diviziju. Od 4.390 interniraca, većinom Slovenaca oslobođenih iz logora na Rabu, formirana je Rapska brigada, koja je ubrzo upućena u Sloveniju.¹

Većina novih mladih boraca nije imala nikakvo prethodno vojno znanje niti je znala rukovati oružjem. Zato je odmah, poslije prvih borbi, svaki predah korišten za borbenu obuku.

Nijemci nisu imali dovoljno snaga za veću brzu intervenciju i spriječavanje razoružanja Talijana na Sjevernom Jadranu, ali su ipak pokušali manjim snagama,

¹ Nikola Anić, Sekula Joksimović i Mirko Gutić, Narodno-oslobodilačka vojska Jugoslavije, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1982, str. 285—287.

u duhu ranije izgrađenog plana »Ahse« (»Achse«), da razoružaju talijanske jedinice, kako bi mogli nastaviti rat na Balkanu i u Italiji. Komandant njemačkog 3. SS oklopnog korpusa uputio je 9. septembra 14. SS policijski puk iz Zagreba iu Karlovac i Ogulin da razoružaju Talijane, ali su jedinice 8. kordunaške i 13. divizije spriječile njegov prodor ka Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju. Iz Trsta je 12. septembra upućena ka Puli motorizovana kolona 71. pješadijske divizije, koja je istog dana, poslije borbi s ustaničkim snagama kod Višnjana u Lirskoj dragi, prodrla u Pulu, gdje su joj se pridružili talijanski fašisti. Osim toga, Nijemci su 14. septembra iz rejonu Sv. Petar na Krasu uputili 901. motorizovani puk 71. divizije u Rijeku, i kojem se pridružila dva talijanska bataljona *crnih košulja*. Sjutradan su poslije manjih borbi zauzeli Sušak, odakle je već bio evakuiran sav ratni plijen. Nijemci nisu uspjeli omesti razoružavanje talijanskih divizija u Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru. Talijane u Karlobagu razoružale su ustaše. I poslije ovoga slika oslobođenog teritorija u sjeverozapadnoj Hrvatskoj ostala je u Septembru, uglavnom, nepromijenjena. U očekivanju novog većeg njemačkog napada, primorsko-goranske jedinice potpuno su razorile prugu Rijeka—Zagreb, koja je do kraja rata bila van upotrebe.

U Lici, u septembru, 6. divizija vodila je borbu s dijelovima njemačke 114. lovačke i 373. legionarske divizije duž komunikacije Bihać — Gračac i napadala neprijateljeve transporte upućivane u Dalmaciju, a zatim je 3. oktobra prenijela težište dejstava u rejon Gospić — Karlobag i dovela neprijateljeve snage u Gospiću u okruženje. U brzom i uspješnoj operaciji izbačeno je iz stroja preko 600 neprijateljevih vojnika i zaplijenjeno dosta oružja i drugog ratnog materijala. Glavni štab Hrvatske nije tada planirao odlučan napad na Gospić, jer za to nije imao raspoloživih snaga, ali je zadržana blokada.

Gospički garnizon dobivao je municiju vazdušnim putem a od komande njemačkog 15. korpusa zatražio je hitnu pomoć. Istodobno je gospička ustaška grupacija

(ojačani 4. ustaški zdruk² sa oko 6.700 ljudi) stavljena pod komandu njemačke 114. divizije u Gračacu. Dijelovi te divizije uspjeli su 9. oktobra da prodru iz Gračaca u Gospić, odakle su pokušali produžiti napredovanje ka Perušiću. Odbačeni su u Gospić, ali su se ponovno probili u Gračac.

*Njemačka operacija »Volkeribruh« u Istri,
Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju*

Poslije uspješnog iskrcavanja savezničkih armija u južnoj Italiji, Anglo-Amerikanci su krajem septembra preduzeli ofanzivu protiv njemačke 10. armije i do 1. oktobra zauzele Napulj i Fođu. Snage NOVJ u to vrijeme držale su veliki dio jadranske obale od Trsta do ušća Neretve i gotovo sve otoke. Za Nijemce je tada znatno porasla važnost jadranske obale i njezinog zaleđa kao moguće spona između savezničkog fronta u Italiji i Istočnog fronta. U to vrijeme Nijemci su u sjevernoj Italiji držali i svoju 14. armiju iz sastava grupe armija »B«, pripravnu za borbu protiv snaga NOVJ, bilo da spriječi novo iskrcavanje saveznika u srednjoj Italiji ili na sjevernom Jadranu. U novonastaloj situaciji, Nijemci su odlučili da jakim snagama preduzmu operacije u sjeverozapadnom dijelu Jugoslavije kako bi ugušili ustanak u Slovenačkom primorju, uništili partizanske snage u Istri, Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru, obezbijedili komunikacije kroz Slovenačko primorje i tzv. Ljubljansku pokrajinu, i spriječili mogućni saveznički desant na sjeverni Jadran. Zato su iz Italije hitno prebacili 2. SS oklopni korpus »Hauzer« (oklopnu SS diviziju »Adolf Hitler«, 71. i 44. pješadijsku diviziju, kao i glavninu oklopne divizije »Herman Gering« i 162. turkestarsku diviziju) i preduzeli ofanzivu »Volkenbruch« (»Wolken-

²¹ Osnovne vojne jedinice oružanih snaga NDH zvale su se: desetina (roj), vod (vod), četa (satnija), bataljon (bojna), puk (pukovnija), brigada (zdrug), divizija (divizija), korpus (zbor), baterija (bitnica), artiljerijski divizion (topnički sklop), eskadrila (zrakoplovno jato) i dr.

bruch») protiv NOV i POJ. U prvoj etapi (Volkenbruch I), od 22. septembra do 2. oktobra, trebalo je slomiti otpor Narodnooslobodilačke vojske u Slovenačkom primorju; u drugoj (Volkenbruch II), od 2. do 14. oktobra, težište operacije prenijeti u Istru i Gorski kotar i dovršiti posjedanje sjeverne obale Jadrana, luka i gradova od Trsta do Crikvenice i, u trećoj etapi (Volkenbruch III), od 15. oktobra do 12. novembra, zahvatiti operacijama centralnu Sloveniju.

Slovenačke brigade Operativnog štaba za zapadnu Sloveniju pružile su neprijatelju jak otpor na Goričkom frontu, ali su ih njemačke oklopne jedinice zaobišle, i preko Tržića, Trsta i Postojne izbile u dolinu Vipave i primorale da se povuku na Trnavski gozd.

Prodorom preko Ilirske Bistrice i izbjicanjem na liniju Gomanjce — Obruč, Nijemci su stvorili povoljne uvjete za operaciju u Istri — onemogućili su izvlačenje istarskih jedinica iz Istre u Gorski kotar. Drugu etapu operacije (Volkenbruch II) otpočeli su 2. oktobra i, da 14. oktobra, prenijeli težište operacije iz Slovenačkog primorja u Istri, Hrvatsko primorje i Gorski kotar.

Operativni štab za Istru odlučio je da glavne snage izvuče u pravcu Gorskog kotara, a, za dejstvo u Istri, formirao je Pulski i Pazinsko-porečki NOP odred.

Dijelovi oklopne SS divizije »Adolf Hitler«, 44. i 71. pješadijske i oklopne divizije »Herman Gering« krenuli su 2. oktobra u nastupanje pravcima: Trst — Poreč — Rovinj — Pula — Pazin, zatim Hrpelje — Buzet — Roč — Lupoglav i Trst — Rijeka, obuhvatajući Vodice, Mune i Zejane. U isto vrijeme snage iz Rijeke krenule su prema Učki i Lovranu, a one iz Pule ka Barbanu i Labinu. Iako su pružale žilav otpor njemačkim motoriziranim snagama, istarske jedinice ipak su prisiljene na povlačenje, tako da su Nijemci za relativno kratko vrijeme ovladali gotovo svim komunikacijama.

Operativni štab za Istru uspio je glavninu svojih snaga da izvuče na masiv Planika, da bi se probio u Gorski kotar. Neprijatelj je, međutim, već bio ovladao grebenima Crnog vrha i Obruča i držao jakim snagama komunikaciju Trst—Rijeka, te time onemogućio povla-

čenje istarskih jedinica u Gorski kotar. Nijemci su, zatim, koncentriranim napadom razbili istarske jedinice u Zejanskoj šumi i »pročešljali« Učku, Planik i Lisinu.

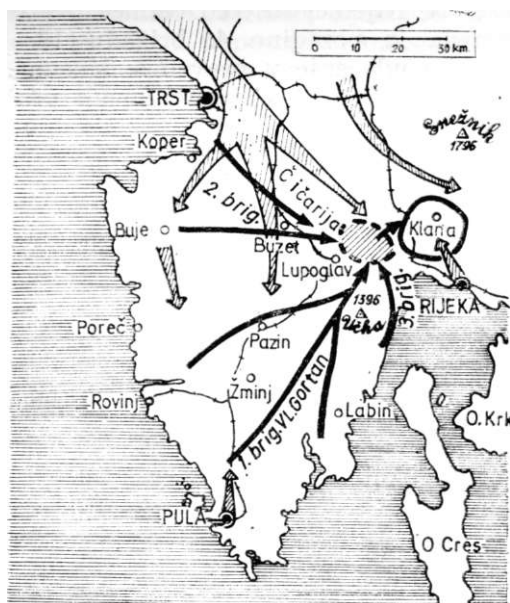
Tek formirane istarske jedinice, sastavljene isključivo od novomobiliziranih boraca, nisu mogle zadržati njemačke divizije. U sedmodnevnim borbama, početkom oktobra, imale su preko 2.000 poginulih.

Glavne njemačke snage pošto su razbile istarske jedinice, orijentirane su 'prema Sloveniji, Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju, a u Istri su ostali samo manji dijelovi njemačke 1. divizije. Članovi Operativnog štaba za Istru i partijske organizacije odmah su počele okupljati preostale naoružane grupice, aktivirati narodnooslobodilačke odbore i organizirati kurirske veze. Organizacija partizanskih jedinica u Istri počela je gotovo iznova. Do kraja novembra formirano je trinaest malih partizanskih četa.

Jedinice 71. divizije i divizija »Herman Gering« prešle su 7. oktobra u napad na slobodni teritorij Gorskog kotara i Hrvatskog primorja. Tamo je 3. brigada 13. divizije držala položaj Martinščica — Kukuljanovo — Cernik, 2. brigada odsjek Hreljin — Fužine, dok se 4. brigada nalazila oko Ogulina; jedan bataljon 1. odreda na Vratniku, a drugi u Drežnici; 2. odred kod Gornjeg Jelenja; 1. brigada (bez jednog bataljona) u rajonu Gospića.

Već prvog dana iNijemci su jakim motoriziranim snagama pravcem Rijeka—Crikvenica—Novi i Rijeka—Gornje Jelenje—Delnice prodrli duboko na oslobođen teritorij. Lijeva kolona odbacila je 2. odred sa položaja kod Gornjeg Jelenja i dijelom snaga produžila ka Hreljinu i Krasici i napadom iz pozadine iznenadila i razbila 3. brigadu, koja se borila s njemačkom desnom kolonom na pravcu Rijeka—Crikvenica, i potisnula 2. brigadu od Hreljina i Fužina. Za dva dana Nijemci su ovladali komunikacijama Rijeka—Kraljevica—Crikvenica, Hreljin—Fužine—Delnice i Rijeka—Lokve—Delnice. Kako nije pravovremeno uočio namjere neprijatelja, Stab 13. divizije nije poduzeo potrebne mjere za djelotvornu obranu. Sem toga, njegovi članovi su u početku bili ras-

poređeni po pojedinim obrambenim odsjecima, a nedostajala su tehnička sredstva veze, pa nije mogao pratiti tok operacija na tako velikom prostoru. Tek kasnije naredio je 2. i 3. brigadi da se nađu u rajonu Bribir—Ledenice, a za zatvaranje pravaca koji iz Ogulina, Gornirja i Ravne Gore vode ka Jaseniku i Drežnici, odredio je 4. brigadu, tada privremeno u sastavu 8. divizije. Poslije prikupljanja 2. brigada je prebačena u selo Kamenicu (kod Brinja), a 3. brigada u Drežnicu radi sređivanja jedinica. Za zatvaranje pravca Mrkopalj—Jasenak, Stab 8. divizije angažirao je dva bataljona 1. brigade koja je, po naređenju Glavnog štaba, stigla oc Gospića u rajon Novog. ,

LEGENDA
 — Neprijatelja snage
 —• Prarci por/aćenja naš/hjedinica
 —• Koncentracije naš/hjedinica u Žtjanskoj šumi
 —• ČU SušacUo-kastavski odred

Neprijateljeva ofanziva u oktobru 1943. (Volkenbruch II)

Nijemci su 11. oktobra iz Delnica prebacili svoj 901. motorizirani puk u Ogulin kao pojačanje 14. SS policijskom puku i, već sjutra dan, poduzeli nastupanje u pravcu Josipdola i Skradnika. Pošto su odbacili jedinice 8. kordunaške divizije i prodrli u Josipdol, poduzeli su 15. oktobra motoriziranim kolonama napad na slobodni teritorij: od Ravne Gore i Ogulina ka Jasenku i pravcem Ogulin—Modruš—Jezerane i dalje ka Drežnici i Brinju. Poslije borbi sa 1. brigadom 13. divizije, neprijateljeva kolona, koja je napadala od Mrkopolja, prisiljena je na povlačenje, dok je druga uspjela prodrijeti ka Jasenku. Nastupajući iz Ogulina, neprijatelj je dijelove 1. i 2. brigade 8. divizije odbacio sa Treskavca i od Modruša, i prodro u Drežnicu, Jezerane i Brinje. Na pravcu Ogulin—Jasenak, Nijemci su od Drežnice preko Jasenka, napali iznenada iz pozadine 4. brigadu 13. divizije i prinudili je na povlačenje u pravcu s. Mošuna.

Pretpostavljajući da bi Nijemci mogli proširiti dejstva i van komunikacija, Štab 13. divizije donio je odluku da glavne snage prebaci na prostoriju Delnice—Brod na Kupi, gdje se već nalazio 2. odred, odakle će vršiti pritisak na komunikacije. Tamo su upućene 1. i 3. brigada, dok je 2. brigada zadržana za obezbjeđenje bolnice kod Drežnice, a 4. brigada se prikupila u rejonu Mošuna. Međutim, Nijemci su sredinom oktobra povukli dijelove 901. motoriziranog puka 71. divizije i 14. SS policijskog puka u Ogulin, da bi ih uključio u treću fazu operacije — protiv NOV Slovenije. Ostale dijelove 71. divizije iz Hrvatskog primorja prebacio je na prostor Lokve, Delnice, a dijelove tenkovske divizije divizije »Herman Gering« iz Gorskog kotara u Karlovac.

Polazeći od direktiva Vrhovnog štaba NOVJ i njegove opće procjene strategijske situacije na jugoslovenskom ratištu poslije kapitulacije Italije, Glavni štab NOV i PO Hrvatske početkom oktobra procijenio je prilike na teritoriju Hrvatske i izdao svojim jedinicama naređenja za operacije. Na osnovu toga usmjeravani su daljnji vojni i politički naponi u proširivanju narodnooslobodilačke borbe, za zaštitu oslobođenih teritorija, za jačanje jedinica NOV u Hrvatskoj i za spriječavanje neprijateljevih

nastojanja da zagospodari obalom sjevernog Jadrana i njenim zaleđem. Evo kako i u izvodu glasi procjena situacije i odgovarajuće direktive koje su se odnosile na snage NOVJ u sjeverozapadnim dijelovima Hrvatske i okolnim operativnim područjima: 1

»U balkanskoj ratnoj situaciji, Jadran za Nijemce predstavlja strateški subjekt prvog reda. Oni dobro znaju da preko Jadrana vodi najkraći put ka Beču. Naročito je za njih važan i osjetljiv sektor Trst—Split, kome oni posvećuju naročitu pažnju. Ovaj sektor jadranske obale, u vezi sa zaleđem Trst—Ljubljana—Sisak—Bihać—Split, gdje se danas nalazi gro naših hrvatsko-slovenskih trupa, leži na boku kako njemačkih snaga, u Italiji, tako i onih orijentiranih na grčko-albanskoj obali. Tako, gubitkom Jadrana sa pomenutim zaleđem, njemačke snage u Italiji dovedene bi bile u neposrednu opasnost, dok bi odbrana grčko-albanske obale postala iluzorna i bezpredmetna i Nijemci bi bili prinuđeni da se povuku na Dunav i Dravu, a u Italiji na Alpe.

Osjetljivost ovog sektora jadranske obale ne proističe samo iz pogodnih uslova za desant, dobre komunikacijske mreže u zaleđu obale, kratkoće pravca i važnosti ciljeva u dolini Save i Drave, već i uslijed nepovoljnog razvoja situacije za Nijemce, kako u Italiji, tako i na Istočnom ratištu, tako da se ova osjetljivost progresivno povećava.

Također, Nijemcima je dobro poznato da naša vojska držeći jadranske otoke i izvjesne primorske luke na obali u vezi sa zaleđem tj. Dinarskim grebenom (vododelnice Save i Jadrana) stvara veliki strategijski mostobran i daje veoma povoljne strateške mogućnosti za desantne operacije saveznika na Jadranu.

Poklanjajući, dakle, osobitu važnost jadranskom sektoru balkanskog fronta, Nijemci su preduzeli i preduzimaju hitne mjere za organizaciju odbrane i spriječavanje desanta. Zasada Nijemci su zauzeli luke: Split, Šibenik, Zadar, Bakar, Rijeku, Pulu i Trst, sem toga u Istri još neke manje luke, posljednjom ofanzivom na Istru. Njemačke posade, koje se sad nalaze u pojedinim lukama jadranske obale, skoro su izolirane, bez dobre veze, bez

komunikacija, kako poprečnih tako i uzdužnih. Ne raspolažu ni sa jednom stratezijskom željeznicom niti autostradom. Njihove jedinice na obali nemaju pozadine niti obezbjeđenog zaleđa uopće. Takođe, nemaju ni flote za održavanje 'poprečnih veza između pojedinih obalnih posada. Sve su to teškoće na koje Nijemci nailaze u sadašnjoj situaciji.

Zato neprijatelj nastoji slijedeće:

a) da postigne dubinu obalnog pojasa — zaleđa dinarskog grebena, gdje bi na pojedinim raskrsnicama između ovog i obale postavio strateške rezerve prema pojedinim sektorima obale. Ove je već neprijatelj postigao u Dalmaciji, Istri i Primorju, gdje drži linije Imotski—Sinj—Knin—Gračac—Gospić, odnosno prema Istri i Primorju: Sv. Petar—Klana—Delnice—Ogulin. U Primorju i Istri ovo je postigao prodorom jedne oklopne divizije, koju je uputio za ovu svrhu iz sjeverne Italije.

ib) Uspostaviti saobraćaj između trupa na obali preko Dinarskog grebena sa dobnom Save. Sada nastoji obezbijediti i održavati prugu Sisak—Bihać i cestu Bihać—Knin, koja predstavlja za njega glavnu saobraćajnu arteriju prema Jadranu. Također, neprijatelj nastoji da uspostavi komunikaciju Ljubljana—Sv. Petar—Rijeka, kao i komunikaciju Zagreb—Sušak, što se najbolje uočava iz ove njegove posljednje ofanzive, koju je preduzeo jačim oklopnim jedinicama na ovom sektoru.

c) Zadržati u svojim rukama garnizone: Ogulin. Karlovac, Glinu, Kostajnicu, Cazin i Bihać, s jedne strane kao istaknute predstražne položaje u odnosu na dolinu Save i pravac prema Zagrebu, dok s druge strane u cilju da ih drži kao stalne punktove za saobraćaj i vezu sa njihovim posadama na jadranskoj obali.

d) Između Save i Drave po mogućnosti zadržati sve uzdužne i poprečne komunikacije ...

2. — Osnovna karakteristika njemačkih jedinica na našem operativnom području.

Skoro sve divizije su oklopne i motorizirane, raspolažu velikim brojem teških tenkova, kao i tenkova tipa »Tigar«.

Divizije su većim dijelom heterogene (po nacionalnom sastavu), sastavljene od raznih satelita, sa njemačkim kadrom, dobro izvježbane, dobro rukuju tehnikom kojom su opremljene.

Njihova taktika ogleda se u brzim i jakim prodorima sa masom tenkova, pozadi kojih sljeduje motorizovana pješadija u oklopljenim — blindiranim automobilima. Prodore na važnijim pravcima redovno prati avijacija. U odbrani su veoma žilavi i uporni, vode čistu aktivnu odbranu kombinovanu neprekidnim protivnapadima i prodorima tenkova u sadejstvu sa avijacijom.

Sama njihova pješadija, bez tenkova i avijacije, ne predstavlja naročito jakog protivnika, sa kojim naše jedinice mogu uvek izvoditi uspješne borbe.

3. — Naše snage i naše operativne namjere.

Gro naših snaga nalazi se južno od Save, dok se izvestan manji deo snaga nalazi između Save i Drave.«

Dislokacija naših snaga

Jedinice I korpusa i to VII i VIII divizija sa odre-
dima Turopoljsko-posavskim, Banijskim, Cazinskim, Zumberačko-pokupskim, Kordunaškim, Karlovačkim i Plašćanskim, nalaze se na prostoru: Ogulin—Zumberak—Zagreb—Sisak—Kostajnica—Bihać. XIII proleterska brigada, koja je privremeno pod komandom I korpusa nalazi se na prostoru Zumberak—Samobor—Karlovac. VI divizija, koja je u sastavu I korpusa, nalazi se sada na prostoru Gospić—Udbina—Lovinac.

Sjevernodalmatinska divizija nalazi se u sjevernoj Dalmaciji. U Gorskom kotaru i na Primorju nalazi se XIII divizija, koja je pod neposrednom našom komandom, van sastava I korpusa. Ova divizija ima pod svojom komandom I i II primorsko-goranski odred.

Naše snage u Istri, koje je neprijateljska ofanziva zatekla u fazi formiranja, nalaze se sjeverno od linije

Trst—Učka—Rijeka, dok su u unutrašnjosti Istre ostali manji odredi. Posle neprijateljske ofanzive na Istru ne poznajemo stanje kod ovih jedinica.

Naše namjere i operativni ciljevi

U vezi izloženih vjerovatnih neprijateljskih namjera, naše operativne namjere mogu se ukratko rezimirati u slijedećem:

Zadržati otoke i pojedine luke na Jadranu, izolujući neprijateljske posade u pojedinim zauzetim lukama, odseći ove posade od pozadine i onemogućiti im saobraćaj i veze, kako po pravcu, tako i po dubini. Onemogućiti uspostavljanje veze i održavanje saobraćaja između doline Save i jadranske obale, naročito posvećujući pažnju čišćenju međuprostora: Sava — greben Mala i Velička Kapela — Plješevica i upravljajući težište operacija prema sektoru Karlovac—Zagreb—Sisak—Kostajnica, a u Hrvatskom primorju prema sektoru Bakar—Sušak—Rijeka i komunikacijama Rijeka—Trst i Rijeka—Sv. Petar. U Slavoniji i Zagorju...

Operativni ciljevi

— Za jedinice I korpusa: dejstvo na pruzi Zagreb—Karlovac i Zagreb—Sisak—Kostajnica, kao i na cesti Bihać—Gračac, kuda neprijatelj u posljednje vrijeme vrlo živo saobraća. Likvidacija neprijateljskih uporišta na prostoru Ogulin—Karlovac—Zagreb—Sisak—Kostajnica—Novi—Bihać, prema mogućnostima i razvoju situacije.

— Za jedinice XIII divizije: dejstvo na neprijateljske komunikacije u Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju. Onemogućiti neprijateljski saobraćaj na prostoru Ogulin—Delnice—Lokve, Hreljin—Bakar—Sušak, kao i Delnice—Mrzla Vodica—Kamenjak—Čavle—Sušak. Likvidirati pojedina moguća neprijateljska uporišta na ovom području.

Za jedinice snaga: dejstvo na cesti Rijeka—Trst, Rijeka—Sv. Petar, kao i na cesti Rijeka—Pula i Trst—Pula.

— Za Severno-dalmatinsku diviziju: dejstvo na cestama Knin—Gračac, Knin—Kistanje—Bribirske Mostine—Benkovac—Zadar, kao i na cesti Gračac—Benkovac. Likvidacija neprijateljskih uporišta na prostoru Bukovice, kao i južno od crte Zadar—Benkovac—Skrad . . .

Naša taktika

Kombinacija partizanske taktike sa taktikom modernog ratovanja, što će zavisiti od vrste postavljenog cilja, tj. od karaktera, jačine, sastava i naoružanja neprijatelja u vezi sa izborom mjesta i vremena za predviđene operacije. Zasada, u ovoj fazi operacija, pošto skoro nemamo ili nemamo antitenkovskog naoružanja, prinuđeni smo da borbu sa njemačkim oklopnim i motorizovanim jedinicama vodimo više na partizanski način ratovanja, kombinujući aktivna i pasivna sredstva za borbu protiv istih na razne načine.³

Skori tok događaja pokazao je da je procjena bila tačna, mada Glavni štab NOV i PO Hrvatske, izgleda, nije bio upoznat sa rezultatima operacije Volkenbruch, koja je u vrijeme pisanja direktive već bila u drugoj etapi. Njemačka ofanziva, usmjerena na zaposjedanje jadranske obale i uspostavljanje kontrole komunikacione mreže u širem zaleđu obale, odvijala se cijele jeseni.

Glavni pravci njemačkih prodora iz doline Save ka jadranskoj obali nisu u prvi mah prolazili kroz srednji dio oslobođene ličke teritorije, već kroz njene periferne dijelove. Pravac Karlovac—Ogulin—Brinje—Senj prolazio je kroz najsjeverniji dio Like, a pravac dolina Une—Bihać—Lapac—Gračac—Knin kroz njen najjužniji dio. Za neprijatelja je bio vrlo važan i pravac Brinje—Otočac—Gospić—Karlobag, kao i rOkadni pravac Gračac—

³ Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda (dalje Zbornik), Vojnoistorijski institut, Beograd 1957, tom V, knj. 20, dok. br. 68.

Gospić. Izlaskom preko Gospića u Karlobag on bi uspostavio kontrolu nad preko 100 km duge obale od Senja do Obrovca, a ujedno bi oslobodio od blokade jak ustaški garnizon u Gospiću, na čemu je kod njemačke komande neprestano nastojala ustaška vlada. Snage koje je neprijatelj tada mogao odvojiti za ovladavanje tim pravcima, bile su, međutim, nedovoljne da bi savladale otpor prekaljenih jedinica 6. ličke divizije, koje su branile prilaze u Liku sa sjevera, istoka i s juga, a istodobno držale u šahu gospićki garnizon. Tako su neprijateljevi planovi, u odnosu na Liku, ostali u prvoj fazi ofanzive neizvršeni, ali neprijatelj od njih nije odustao.

U općoj procjeni strategijske situacije u Hrvatskoj, među neposrednim ciljevima operacija naših snaga, nije bio preciziran cilj dejstva na užem ličkom području. Ipak, iz drugih izvora vidi se da je u planu za neposrednu akciju bila predviđena i akcija na liniji Gospić—Karlobag, koju su prvih dana oktobra izveli 6. lička i dijelovi 13. primorsko-goranske divizije.⁴

Razvoj operativne situacije potkraj 1943. godine

Naredbom Vrhovnog štaba NOV i POJ 6. lička divizija uvrštena je u sastav 1. proleterskog korpusa, pa je sredinom novembra napustila Liku i krenula u zapadnu Bosnu. Lički operativni prostor nije smio biti odjednom napušten niti osjetno oslabljen, prije svega zbog strateške važnosti saobraćajnica koje vode kroz Liku. Zato je Glavni štab Hrvatske, uoči odlaska 6. divizije, poslao na prostor sjeverno od Gospića 1. brigadu 13. divizije. Ali, ona je ubrzo povučena, a blokadu Gospića preuzele su 2. i 4. brigada 6. divizije. Na prostor istočno od Gračaca privremeno je dovedena 1. brigada 19. divizije. Šesta divizija prikupila se do 10. novembra u rejonu Srba i odmah krenula ka Bugojnu na nove zadatke.

* Oslobođilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, knj. 1, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1957, str. 573 i Zbornik, tom V. knj. 20, dok. br. 6, 33, 34, 74 i 121.

Za rukovođenje vojnim jedinicama koje su tada operirale u Lici, naredbom Glavnog štaba od 12. novembra 1943. godine formiran je Operativni štab za Liku.⁵

Pod komandu Operativnog štaba za Liku stavljeni su:

— Lički partizanski odred, raspoređen na Plješevici prema komunikaciji Bihać—Donji Lapac,

— Partizanski odred »Plavi Jadran« raspoređen u podvelebitskom primorju južno od Karlobaga, radi kontrole toga dijela obale i blokade karlobaškog garnizona s juga,

— Artiljerijski divizion (haubička i brdska baterija) na položajima kod Široke Kule, radi povremenog dejstva po utvrđenom gospičkom garnizonu,

— Treća brigada 19. divizije u južnom dijelu Like, raspoređenja prema komunikaciji Donji Lapac—Srb—Zrmanja—Gračac, na kojoj su se nalazili djelovi nemačke 373. legionarske divizije,

— Druga brigada 13. divizije na blokadi Gospića s juga i istoka, i

— Četvrta brigada 13. divizije na blokadi Gospića sa sjevera.

U sastavu Ličke operativne grupe bilo je, dakle, 14 bataljona s ukupno oko 2.700 boraca. Većina jedinica bile su mlade i bez većeg borbenog iskustva. Operativni štab nalazio se u Perušiću. Komande 1. i 2. ličkog područja pružala su jedinicama Operativnog štaba pozadinsko obezbjeđenje (materijalno, sanitetsko, bezbjednosno, saobraćajno i dr.).

Snage 13. divizije bile su sredinom novembra raspoređene prema okupiranom dijelu Hrvatskog primorja od Rijeke do Novog i na komunikaciji Hreljin—Fužine (1. brigada), a prema Ogulinu, Vrbovskom i Delnicama bila je orjentirana njezina 3. brigada ojačana artiljerijskim divizionom. Sjeverno od Rijeke prema komunikaciji Rijeka—Ilirska Bistrica i Rijeka—Delnice nalazio se 2. primorsko-goranski NOP odred. Na tome prostoru od sredine novembra 1943. do sredine februara 1944. godine nalazila se i djelovala i 18. divizija 7. slovenačkog

⁵ Arhiv Vojnoistorijskog instituta, Beograd, (dalje AVII), kut. 16, br. reg. 4/3.

korpusa. Dijelovi 1. brigade 13. divizije, koji su se do 20. novembra nalazila na velebitskom prevoju Oštarijama poslije prodora Nijemaca i ustaša u Karlobag, (21. novembra) povučeni su ka Senju. Jedan bataljon 4. brigade 13. divizije preuzeo je položaje kod Karlobaga.

Štab 13. divizije nalazio se u rejonu Drežnice.

Poslije žestokog nasrtaja nacističkih oklopnih snaga na mlade partizanske jedinice za vrijeme oktobarske ofanzive (Volkenbruch II), neprijatelj je u Istri uspostavio gustu mrežu garnizona i sproveo strahovit teror nad stanovništvom, nastojeći da sve domaće reakcionarne elemente angažuje u borbi protiv partizana. Da bi se ponovno organizirala oružana borba u Istri, Operativni štab za Istru formirao je nove partizanske čete, kojih je u novembru bilo 13, od po 20 do 50 boraca. Čete su izvodile manje akcije i diverzije na cijelom području Istre.

Na ličkom i goransko-primorskom sektoru u novembru i decembru nisu izvođene veće operacije, ali su u nizu taktičkih sukoba obje strane nastojale da poprave ili stabiliziraju svoje položaje na odsjecima koji su bili od posebne operativne važnosti.

Glavnina snaga NOVJ u Lici bila je u novembru zauzeta blokadom Gospića. Dok je Operativni štab za Liku uspostavljao veze s jedinicama i ispitivao mogućnosti za aktivna dještva, neprijateljeva komanda u Gospiću bila je okupirana planovima da uspostavi stalnu vezu sa Gračacom i da ponovnim zauzimanjem Oštarija i Karlobaga osigura izlaz na more i vezu s Rijekom. Ispadima sa po 2—3 bataljona u pravcu Ličkog Osika (7. novembra) i pravcem Trnovac—Jadovno (8. novembra), neprijatelj je nastojao da ustanovi smisao osmotrenih pomjeranja partizanskih snaga oko Gospića, pa je došao do zaključka da na tome prostoru ne dolaze više u sukob s jedinicama 6. ličke divizije. To ga je ohrabrilo. Odlučio je da razbije blokadu, oslobodi se pritiska s linije Divoselo—Brušani i uspostavi garnizon u Metku. Uslijedio je niz jakih napada na 2. brigadu. Cijeli 4. ustaški zdrug i njemački 661. dopunski bataljon (koji se prije probio iz Gračaca u Gospić) napali su 17. novembra 1. i 2. bataljon 2. brigade u Brušanima i Divo-

selu, pokušavajući da ih okruže i unište. Neprijatelj je zauzeo Brušane, te obuhvatnim napadom preko Rizvanuše i prodorom s juga preko Čitluka, uspio na Debeloj glavici (u Divoselu) da opkoli dio 1. bataljona 2. brigade i Divoselsku teritorijalnu četu, ali nije uspio da slomije njihovu upornu obranu. Idućeg dana njemačka komanda iz Gračaca naglo je povukla svoj bataljon iz borbe, pa su se i ustaške jedinice povukle u Gospić neobavljena posla. Dok se posle teških borbi u Divoselu i Čitluku 2. brigada sređivala i pripremala za obranu u slučaju produžetka napada prema Počitelju, neprijatelj je prodro u Medak, uspostavio tamo garnizon i počeo da utvrđuje prostor oko škole u Medaku. Istodobno dijelovi gračačkog garnizona uspostavili su osiguranja oko ceste u Lovincu i Raduču.

Mada je 4. brigada za vrijeme borbi južno od Gospića vršila pritisak sa sjevera, to nije dovelo do znatnijeg poboljšanja položaja 2. brigade, koja više nije bila u stanju da ozbiljnije ugrožava saobraćaj na cesti Gračac—Gospić. Stab njemačke 114. divizije, pod čiju je komandu bio stavljen i gospićki garnizon, odlučila je tada da ovlada i cestom Gospić—Karlobag. Ustaškom zapovjedništvu područja Like (Zapoli) naređeno je da što prije ovlada Brušanima i Oštarijama. Tri ustaške bojne (9,32. i 34) izbile su 20. novembra na Oštarije. Četvrti bataljon 1. brigade 13. divizije i dio 1. bataljona odreda »Plavi Jadran«, koji su držali Oštarije, posle teških borbi s mnogo jačim protivnikom, morali su se povući prema Sišnju i Cesarici. Put za Karlobag bio je otvoren, pa je tamo najprije upala 9. ustaška bojna, a zatim ju je smjenio i ostao u Karlobagu kao garnizon 3. bataljon 721. puka njemačke 114. divizije, koji je 22. novembra stigao iz Gračaca. Druga brigada pokušala je 25. novembra, nastupajući sa dva bataljona padinama Velebita, zauzeti klanac Takaliec i presjeći vezu Gospić—Oštarija, ali zbog jakog protivničkog otpora i neobično jakog nevremena nije u tome uspjela.

Operativni štab za Liku ocjenio je tada da slobodnom dijelu Like prijeti najveća opasnost s linije Gračac—Gospić. Sa po dva bataljona iz 3. i 2. brigade pokušao

Oktobarska ofanziva, 22. IX — 12. XI 1943.

je krajem novembra presjeći tu liniju na odsjeku između Metka i Raduča. Drenovački klanac je zauzet, ali i porred djelimičnih uspjeha morao je odustati od dužeg držanja tih položaja, jer je pritisak njemačkih i ustaških snaga bio vrlo jak. Ni napad na medačko uporište, izvršen 4. decembra, da bi se porušio most na Glamočnici, nije uspio. Bilo je očevidno da se od planova za ponovnu blokadu Gospića mora odustati.

Pošto je početkom novembra uputila u Liku 2. i 4. brigadu u sastav snaga Operativnog štaba za Liku, 13. divizija sa preostale dvije brigade (1. i 3.) i 1. odredom (2. odred bio je rasformiran) kontrolirala je slobodni teritorij, popunjavala je jedinice, izvodila obuku i do kraj novembra preduzimala samo manje borbene akcije.

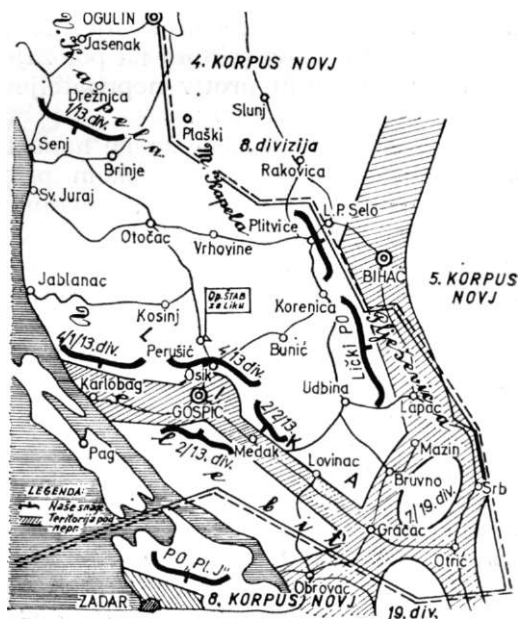
Neprijatelj je vršio manje ispade na slobodni teritorij iz rejona Ogulin—Vrbovsko i s (prostora Rijeka—Delnice—Novi. Ti ispadi uspješno su odbijani a neprijatelju nanijeti gubici od oko 50 izbačenih iz stroja i tri uništena terika. Poljska baterija artiljerijskog diviziona prebačena je sa ogulinskog sektora na položaje kod Senja sa zadatkom da djeluju protiv neprijateljevih plovnih objekata u Velebitskom kanalu.

Potkraj novembra njemačke snage napustile su neka uporišta u Gorskom kotaru, Hrvatskom primorju i na Kvarnerskim otocima, ostavljajući u pojedinim mjestima slabije posade od ustaša, žandarma, četnika, domobrana ili naoružanih mještana. U Primorju južno od Rijeke zadržali su prostor u trokutu Bakar—Zlobin—Crikvenica, a u Gorskom kotaru Ogulin, dok su u Vrbovskom i Ravnoj gori ostale ustaško-domobranske snage. U Delnicama su ostavljene ustaške snage, ali su se i one poslije nekoliko dana povukle osjećajući se tamo previše ugroženim. Neprijatelj je napustio Novi, a u Crikvenici na nekoliko dana ostavio samo ustašku posadu. Međutim, dok je 1. brigada pripremala napad na tu posadu, Nijemci su je pojačali jednom svojom četom, tako da napad izvršen 23. novembra — nije uspio. Nekoliko dana kasnije 3. brigada izvršila je napad na Vrbovsko, ali nije postigla uspjeh, jer je neprijatelj bio jači nego što se pretpostavljalo.

Početak decembra 18. slovenačka divizija oslobodila je Ravnu goru. Slobodni teritorij Gorskog kotara opet se u širokoj zoni prostirao od Vinodolskog i Senjskog primorja do rijeke Kupe, gdje se spajala sa slobodnim teritorijom Slovenije.

Jedinice Operativnog štaba za Istru djelujući po četama, pretežno, u istočnom dijelu Istre i u riječkom zaleđu, izvele su u novembru desetak manjih uspješnih akcija, na cestovni i željeznički saobraćaj. Operativni štab nalazio se u sjevernom dijelu Istre, u rejonu Vodice.

U prvoj polovini decembra u Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju nisu vođene veće borbe. Treća brigada i 1. bataljon 1. primorsko-goranskog odreda uspostavili su vezu sa dijelovima 18. slovenačke divizije i zajedno vršili pritisak na neprijateljevu enklavu Ogulin—Vrbovsko, a 1. brigada na sektor Bakar—Zlobin—Crikvenica.

Situacija u Lici (sredinom novembra 1943)

Ustaško-domobranska posada u Vrbovskom nije više bila u mogućnosti da održava stalnu vezu s posadom u Ogulinu, na koju se oslanjala. Stab 3. brigade dogovorio se sa Štabom 18. divizije da zajedno napadnu i unište posadu u Vrbovskom. Napad je vršila 9. brigada 18. divizije sa sjevera preko Stubića i Senjskog a 4. bataljon 3. brigade s juga. Dva bataljona 3. brigade (Drugi i Treći) i 1. bataljon 1. odreda osiguravali su akciju od intervencije iz Ogulina na liniji Brestovac—Kamensko. Prvi bataljon 3. brigade ostao je južno od Ogulina da štiti slobodni teritorij i pozadinske ustanove 13. divizije. Haubička baterija Artiljerijskog divizion 13. divizije podržavala je napad na Vrbovsko. Napad je počeo 15. decembra, ali su bili postignuti samo djelomični uspjesi, pa je napad produžen i narednih dana, a obruč se sve više stezao. Intervencije iz Ogulina bile su 16. i 17. decembra odbijene, ali je dio interventnih snaga (jedna ustaška bojna) 19. decembra uspio da zaobiđe bataljone na osiguranju s juga, prođe iza leđa 4. bataljonu i da se kroz dijelove 9. brigade kod Senjskog probije u Vrbovsko. Tako ojačana posada Vrbovskog pokušala je da se protivnapadima oslobodi uskog okruženja, ali u tome nije uspjevala, a trpila je znatne gubitke (preko 25 poginulih i 50 ranjenih). Pošto se nije mogla duže održati, posada Vrbovskog odlučila se na proboj iz obruča i povlačenje u Ogulin. Pokušaj proboja na jug 23. decembra odbio je 4. bataljon 3. brigade, ali je narednog dana proboj podržan avijacijom preko Hambarišta uspio, pa su ee neprijateljeve snage iz Vrbovskog istog dana spojile sa snagama koje su im iz Ogulina krenule u susret. U oslobođenom Vrbovskom ostale su slovenačke jedinice. Bataljon Primorko-goranskog odreda ostao je prema Ogulinu, a 3. brigada povučena je u rejon Brinja na odmor.

Na primorskom sektoru 1. brigada organizirala je i izvršila napad 20. decembra na posadu u Zlobinu. Zbog nevremena jedinice nisu na vrijeme počele s napadom, pa je postignut samo djelomičan uspjeh. Pomoć koja je iz Hreljina brzo upućena posadi u Zlobinu, odbila je

dijelove 1. brigade prema Liču, probila se do Fužina, a zatim se povukla u Zlobin.

Stab 13. divizije izvršio je krajem decembra analizu držanja jedinica i starješina u proteklim borbama, te o svojim zaključcima upozorila GS Hrvatske i štabove svojih jedinica. Borbe u Hrvatskom primorju i oko Vrbovskog pokazale su da je strah od njemačkih oklopnih jedinica u dobroj mjeri savladan. Taj strah bio je u oktobarskim bojevima stvoren naglom promjenom dvaju činilaca — jednog na strani protivnika, a drugog na vlastitoj strani. Primorsko-goranske jedinice imale su u prve dvije godine rata protiv sebe, uglavnom talijanske jedinice, koje nisu uvijek pokazivale riješnost da se uporno bore na otvorenom polju, niti su se često koristile oklopnim snagama. Njemačke oklopne jedinice (naročito oklopne jedinice divizije »Herman Gering« i SS divizija »Adolf Hitler«) bile su, međutim, već prekaljene u dugim borbama, odlično obučene i vrlo prodorne. One su bile neuporedivo teži protivnik od talijanskih, dijelom već demoraliziranih jedinica. Na vlastitoj, pak, strani zbog velikog priliva novih, neobučenih i neiskusnih boraca, borbeni kvalitet jedinica u jesen 1943. godine bio je znatno opao.

Kursevi za starješine i obuka mladića u Dopunskom bataljonu 13. divizije, prije nego što su upućivani na raspored u brigade, mjenjao je postepeno, ali sigurno, odnos u pogledu borbene vrijednosti jedinica u našu korist. Stanje ishrane i odjevenosti boraca se, također, boljom organizacijom intendanture popravljalo, pa je to doprinjelo podizanju borbenog morala. Prvi manji i djelomični uspjesi u decembarskim borbama, to su najbolje potvrdili.

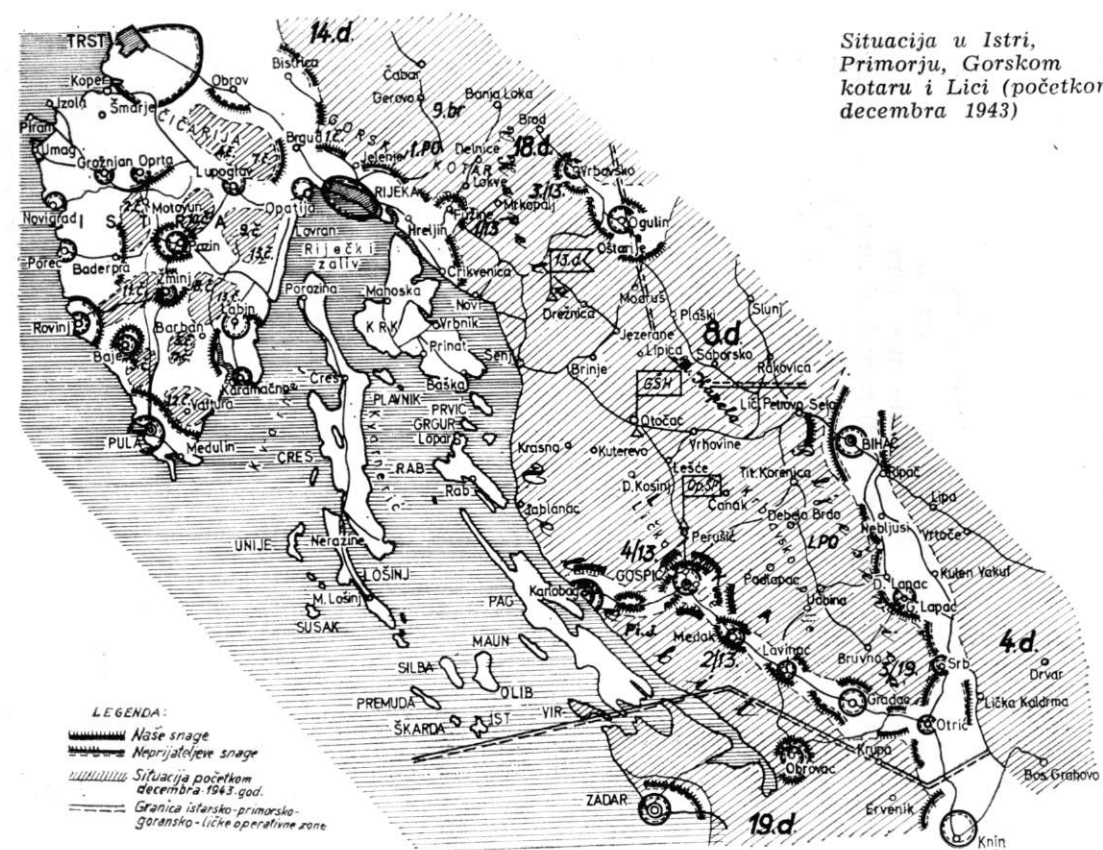
Jedinice Operativnog štaba za Istru u decembru mjesecu su razvile živu aktivnost. Izvršile su preko 60 akcija, od čega 45 napada i oko 15 većih diverzija na komunikacijama, električnim vodovima i rudnicima.

Na prostoru Pazin—Cičarija—Klana vrlo su uspješno djelovale 1, 4. i 7. četa, rušeći stalno prugu Rijeka—Trst i napadajući ciljeve na cestama sjeverno i zapadno od Rijeke. Na prostoru Učka—Labin uspješne akcije bez

većih gubitaka postizale su 8, 9, 10. i 13. četa. U zapadnom dijelu Istre željezničku prugu i cestu Trst—Pula napadale su 2. i 11. četa, a na jugu između Pule i Kanfanara bile su aktivne 3, 5. i 12. četa. Operativni štab za Istru obilazio je čete i davao im uputstva za borbu, ali nije mogao neposredno uticati na tok izvođenja akcija. Njemačke jedinice napadane su, pretežno, iz zasjeda dok su se prevozile motornim vozilima. Talijanske jedinice (karabinijeri) napadani su u kasarnama, i obično su se predavate bez većeg otpora. U tim borbama ubijeno je i ranjeno oko 150 njemačkih vojnika, zarobljeno i pušteno 60 karabmijera, zaplijenjeno 5 puškomitraljeza i 65 pušaka.

Jedinice Operativnog štaba za Liku i u decembru su bile angažirane, oko Gospića i Gračaca. Na tim sektorima neprijatelj je postajao sve aktivniji. Da bi se oslobodio pritiska koji je 2. brigada vršila s područja Velebita na medačko uporište, neprijatelj je u decembru sve svoje napore usmjerio prema 2. brigadi. Koristeći se vezama koje je imala s prikrivenim ostacima četničkih izdajnika na terenu komanda *Zapoli* dolazila je do podataka o rasporedu dijelova 2. brigade, te joj je u nekoliko iznenadnih jakih prepada (14, 19. i 22. decembra) nanijela osjetne gubitke. Četvrta brigada nije za to vrijeme bila pasivna, ali pritisak na liniji Gospić—Karlobag sa sjevera nije donosio olakšanje 2. brigadi. Dva bataljona 4. brigade morala su čvrsto kontrolirati pravce koji iz Gospića vode na sjever prema Gackom polju, gdje su se nalazile centralne ustanove NOP-a Hrvatske (Glavni štab, ZAVNOH i dr.). Operativni štab odlučio je zato da povuče 2. brigadu s podnožja Velebita u Gacko polje, a da na sektoru Divoselo—Počitelj ostavi jedan bataljon Ličkog partizanskog odreda, koji je bio upravo formiran od teritorijalnih četa.

Dok su se odvijali ti događaji oko Gospića, vođene su borbe i u drugim dijelovima Like, naročito uz dolinu gornje Une i na sektoru Zrmanje. Lički odred uspio je da čestim i vještim postavljanjem zasjeda natjera neprijatelja da osigurava svako brdo pored ceste Bihać—D. Lapac. Opreznim držanjem izbjegavao je njemačke i čet-

ničke zamke i pokušaje da brzim noćnim upadima, kroz plješevičke šume, iznenade neku izdvojenu jedinicu Odreda.

Na prostor oko Bruvna, Mazina i Gubavčevog polja došlo je početkom decembra 3. brigada 19. sjevernodalmatinske divizije. Ona je sredinom decembra stavljena pod komandu Operativnog štaba za Liku, ali je i dalje dještovala prilično samostalno, odnosno pod komandom štaba svoje divizije, dok je ovaj, za vrijeme neprijateljeve decembarske ofanzive na Bukovicu, bio s prištapskim jedinicama u južnoj Lici. Do potkraj decembra dejstva te brigade bila su usmjerena prema liniji D. Lapac—Srb, a zatim je dio njezinih snaga napadao neprijateljeve transporte između Gračaca i Raduča.

Odred »Plavi Jadran« posle povlačenja iz Karlobaga uspješno je spriječavao pokušaje povezivanja neprijateljevih snaga iz tog garnizona s dijelovima njemačke 264. pešadijske divizije u Obrovcu i Zadru. Kako je imao svega 100 boraca, preformiran je u bataljon.

Krajem 1943. godine izvršena je šira reorganizacija jedinica Ličke operativne grupe. Lički odred, koji je popunjavan ne samo omladinom s terena nego i prezdavljenim borcima 6. ličke divizije, formirao je i 3. bataljon, te je imao oko 800 boraca. To je bila organizacijski čvrsta i borbena jedinica. Naredbom Glavnog štaba Hrvatske od 1. januara 1944. godine preformiran je u 1. brigadu Operativnog štaba za Liku. U njen sastav ušla je i Prateća četa i Vod za vezu, pa joj je ukupna jačina iznosila 1.068 boraca. Nova brigada povučena je na položaje južno od Gospića, a kontrolu prijevoja na Plješevici preuzeo je Gospički terenski bataljon, koji je uskoro prerastao u novi Lički partizanski odred od dva bataljona.

Druga brigada poslije odmora u Gackom polju povučena je iz Like u Gorski kotar u sastav 13. divizije, dok je 4. brigada te divizije i u organizacionom pogledu potčinjena Operativnom štabu za Liku, pa joj je i naziv promenjen u 2. brigadu Operativnog štaba. Artiljerijske i prištapske jedinice bile su popunjene kao organski dijelovi grupe. Tako je lička operativna grupa do-

bila formacijski oblik stalne manje operativne jedinice, slične diviziji. U operativnom pogledu u njenom sastavu ostala je i dalje 3. brigada 19. divizije za dejstva u južnoj Lici, i 3. bataljon Plašćanskog partizanskog odreda za zaštitu sjevernog dijela ličkoj slobodnog teritorija od neprijateljevih snaga raspoređenih u širem rajonu Bihaća.

*Zimske operacije njemačke 2. oklopne armije
u Lici i Gorskom kotaru*

Početkom januara 1944. godine primijećeno je jače grupisanje njemačkih snaga u Gračacu i življa izviđačka aktivnost ustaša iz Gospića prema Perušiću. Stab njemačkog 15. brdskog armijskog korpusa, po naređenju Štaba 2. oklopne armije, prikupljao je u Gračacu 114. lovačku diviziju, da bi s njom prodro preko Gospića i Otočca ka Senju radi posjedanja obale sjevernog Jadrana i smjene njemačke 71. divizije u Istri. Planirano je da se u zahvatu putova kojim se budu kretale njene jedinice, izvrši »čišćenje« i da se razbiju sve partizanske jedinice na koje se naiđe.

Istodobno je iz Karlovca pokrenuta 392. legionarska divizija, da bi se prodorom pravcem Ogulin—Brinje—Otočac, spojila sa 114. lovačkom divizijom u rajonu Žute Lokve, a zatim preuzela kontrolu nad sjevernim dijelom Like i Gorskog kotara. To je bio završni manevar u sklopu njemačke zimske ofanzive (tzv. šeste ofanzive), koja se odvijala na prostoru između rijeke Save i jadranske obale, da bi se prvo razbile ili uništile snage NOV i POJ, zaposjela obala i dalmatinski otoci radi sprječavanja savezničkog iskrcavanja ako do njega dođe, osiguraju komunikacije koje vode s Jadrana kroz dinarski planinski sistem u dolinu Save, da bi se obezbjedio manevar snaga i snabdijevanje trupa koje se brane na jadranskoj obali.

Prodor njemačke 114. lovačke divizije iz Gračaca u Gospić, uz mjestimičan otpor koji su pružali dijelovi 3. brigade 19. divizije i 1. brigade Operativnog štaba za

Liku, izvršen je od 5. do 10. januara uz pomoć 4. ustaškog zdruga. Ocjenivši da je namjera neprijatelja nastupati iz Gospića na sjever, Operativni štab premjestio je 1. brigadu na prostor Široka Kula, Ljubovo, Ostrovnica, a 2. brigada je prikupljena na desnoj obali rijeke Like od Ličkog Osika preko Mušalika do Pazarišta. Artiljerija je postavljena na vatrene položaje iznad Široke Kule. Svim jedinicama izdata je 12. januara direktiva za djelovanja u slučaju nastupanja 114. divizije na sjever. S obzirom na veliku nadmoć neprijateljevih snaga, a da bi se izbjegli veliki gubici u frontalnim sudarima s tenkovskim jedinicama, naređena je elastična manevarska obrana, primjena bočnih protunapada i noćnih prepada na istaknuta neprijateljeva osiguranja.

Nastupanje njemačke 114. lovačke divizije i većeg dijela grupacije *Zapoli* počelo je 13. januara napadom na položaje 2. brigade oko Budaka. Poslije 24 sata oštrem borbe, neprijatelj je uspostavio mostobran na rijeci Lici i preko pontonskog mosta prebacio dio tehničkih jedinica. Da bi osigurale desni bok prilikom nastupanja ka Perušiću, njemačke snage su cio idući dan utrošile na bezuspješne pokušaje da potisnu dva bataljona 1. brigade iz Široke Kule. Artiljerijski divizion uspješno je podržavao obranu Široke Kule, gađajući neposredno s fronta, a zatim se noću povukao na Ljubovo. Kada je 15. januara jedna ustaška kolona prodorom u Vrebac i Barlete ugrozila lijevi bok 1. brigade, Nijemci su frontalnim napadom uspjeli potisnuti njene bataljone iz Široke Kule na Ljubovo. Zatim je težište napada prenijeto na 2. brigadu, te je neprijatelj 16. januara zauzeo Perušić.

Poslije pregrupiranja u rajonu Perušića, napad njemačko-ustaških snaga usmjeren je u pravcu Gackog polja. Dva dana, u nizu žestokih napada i protunapada, front se pomicao na sjever. Znajući da će njemačke motorizirane snage kada izbiju na prijevoj iznad Lešća, brzo napredovati prema Otočcu, Operativni štab za Liku je već 17. januara ukazao na potrebu pravovremene evakuacije ZAVNOH-a, GŠH-a i pratećih jedinica i ustanova iz Gacka polja, što je odmah i učinjeno. Neprijatelj je 13. januara poslije podne izbio u Lešće, a uvečer u

Otočac. Noću, dok je glavnina 114. lovačke divizije pristizala u Otočac, artiljerija Operativnog štaba za Liku prebačena je preko Korenice i Vrhovina u Zalužnicu, odakle je izjutra plotunskom paljbom tukla tek pristigle neprijateljeve kolone. Idućeg dana prethodnica 114. lovačke divizije pošto je savladala u cjelodnevnoj borbi otpor 3. brigade 13. divizije na prostoru Brlog—Žuta Lokva, produžila je napredovanje preko Vratnika i zauzela Senj. Prodor kroz lički slobodni teritorij bio je završen, ali ne i munjevito i bez krvi, već u borbi, prosječno po 5 km na dan.

Treća brigada 13. divizije produžila je idućih dana bočni pritisak na dijelove 114. divizije koji su saobraćali cestom Otočac—Žuta Lokva—Senj, noseći im gubitke i sprječavajući ih da ovladaju položajima oko Žute Lokve. Spriječen je i pokušaj neprijatelja da 23. januara prodre iz Žute Lokve prema Brinju, mada je dio njegovih snaga, koristeći se maglom zaobišao položaje 3. brigade i izbio pred brinjski klanac otkuda je protunapadom primoran da se povuče na polazne položaje.

Prva brigada 13. divizije pružala je otpor snagama 114. divizije koje su napredovale iz Žute Lokve preko Senja obalnim putem ka Novom. U napadu na jednu auto-kolonu istočno od Senja, Nijemcima su nanijeti gubici i zaplijenjeno nešto oružja i opreme. Posle toga glavnina 7. brigade prebačena je u Jasenak radi zatvaranja pravca Ogulin—Jasenak.

Da bi ovladali slobodnim teritorijom Hrvatskog primorja i Gorskog kotara, Nijemci su sredinom januara pokrenuli 392. legionarsku diviziju iz Karlovca ka Ogulinu. Pošto je savladala otpor 8. divizije, glavnina te njemačke divizije izbila je 16. januara u Ogulin.

Sa područja Ogulina napad njemačke 392. divizije na slobodni teritorij Gorskog kotara počeo je 23. januara iz dva pravca. Jedna kolona jačine ojačanog puka (grupa «-Reisinger») napadala je pravcem: Ogulin—Jasenak—Drežnica—Jezerane—Brinje. Na tom pravcu naknadno je, dva dana kasnije, uvedena i 19. ustaška bojna iz Ogulina. Druga kolona jačine puka (grupa »Reindel») nastupala je iz Josipdola preko Kapele i Jezerana ka

Brinju. Istodobno je 114. divizija uputila jedan svoj puk u susret 392. diviziji nastupajući pravcem Zuta Lokva—Brinje—Jezerane. Snage 114. divizije potisnule su 3. brigadu 13. divizije s položaja kod Brinja i Križpolja na jugoistok, i probile se u Jezerane. Grupa »Reindel« savlada je otpor 2. brigade 13. divizije i jednog bataljona iz Brimorsko-goranskog odreda na Kapeli, te 24. januara izbila u Jezerane i spojila se sa djelovima 114. divizije. Grupa »Reisinger« probila je obranu 1. brigade 13. divizije i jednog bataljona Odreda kod Ja-

Prodor nemačkih snaga u Liku, Gorski kotar i Hrvatsko primorje
(16. januar — 12. februar 1944)

senka, i izbila u Drežnicu, gdje je uspostavila dodir sa dijelovima 114. divizije.

Borbe su nastavljene južno od Drežnice do 28. januara, kada su se u rajonu Jezerana prikupile obje borbene grupe 392. divizije i, zajedno sa dijelovima 114. divizije, krenule ka Brinju, da bi 31. januara dijelom snaga izbile u Senj. Pošto je plan zajedničkih dejstava tih dviju divizija bio time završen, 114. divizija je produžila pokret ka Rijeci, a 392. divizija uspostavila je garnizone duž ceste Ogulin—Brinje—Senj. Radi obezbjeđenja tog pravca i šireg posjedanja obale, ona je bila prinuđena da produži borbe protiv 13. divizije koja je na taj pravac vršila snažan svakodnevni pritisak.

Snage ustaške grupacije Zapoli nadale su se da će im prodor njemačke kolone omogućiti uspostavu stalne kontrole nad cestom Gračac—Gospić—Otočac. Radi toga one su nizom napada nastojale da odbace bataljone 1, 2. i 3. brigade dalje od te ceste prema Krbavskom polju. Treća brigada 19. divizije i bataljon iz 1. brigade uspjeli su, međutim, odbaciti 20. januara jednu ustašku kolonu sa Pločanskog klanca u Lovinac, dok je 1. brigada ponovno oslobodila Široku Kulu, a 2. brigada čvrsto se držala uz samu ivicu Gackog polja na prostoru: Ramljani, Janjče, Ivčevića kosa. Na prostor sjeverno od Otočca stigla je tada 3. brigada 13. divizije i spriječavala ispade prema Škarama i Dabru. Bataljon protiv pete kolone (Bataljon PPK) zaposjeo je Zaslužnicu, štiteći tako pravac prema Vrhovinama i Plitvičkim jezerima, gdje se smjestio Glavni štab Hrvatske poslije povlačenja iz Otočca.

Pokušaje ustaških snaga i onih dijelova 114. lovačke divizije koji su se bili zadržali u Otočcu da u nekoliko uzastopnih napada razbiju 2. brigadu, i odbace je s prostora iznad Lešća (22—24. januara) ah je ona te napade odbila, mada, po cijenu dosta teških gubitaka. Poslije samo dva dana predaha, sve jedinice Operativnog štaba za Liku prešle su u protivnapad. Napadom 1. brigade na Bilaj i Lički Osik privučen je dio ustaških snaga na taj sektor, pa je 2. brigada ponovno čvrsto zaposjela cestu između Perušića i Lešća. Zbog pritiska je-

dinica 13. divizije, dijelovi 114. lovačke divizije povučeni su iz Like u Gorski kotar, pa je napušten i Otočac, u koji su ponovno ušle naše snage. Koncentričnim napadom 1. i 2. brigade na položaje 34. bojne i tzv. Posadne bojne oko Perušića i Ličkog Osika, sve ustaške snage s ovog sektora bile su 30. januara odbačene preko rijeke Like u Gospić, ali je komanda Zapoli protunapadom, 31. januara pošto je upotrebila sve raspoložive rezerve vratila veći dio položaja izgubljenih prethodnog dana.

Na svim položajima u Lici zavladao je tada relativno zatišje, koje je potrajalo nekoliko dana. Ono je iskorišteno za odmor jedinica i za poslove oko vojne reorganizacije koja je tada usledila.

Da bi obezbjedila pravac Ogulin—Brinje—Senj i posjela širu zonu obalnog pojasa, 392. divizija produžila je dještva protiv snage Novi u Gorskom kotaru i Lici. Treći bataljon 846. puka i 1. bataljon 847. puka, sa 19. ustaškom bojn timer, napdali su 3. februara s odsjeka Brinje—Prokike u pravcu Dabra. Dijelovi 2. i 3. brigade 13. divizije nisu uspjeli da zadrže neprijatelja koji je tog dana izbio u Dabar, a 6. februara i u Otočac.

Izbijanjem njemačke 392. divizije u Hrvatsko primorje, završene su zimske operacije njemačke 2. oklopne armije.

Dok su u januaru vođene teške borbe u Lici, Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju, istarske jedinice razvijale su se u relativno povoljnoj situaciji. Od partizanskih četa ponovno su stvarani bataljoni, koji još nisu dještvovali skupno, ali su njihovi štabovi usmjeravali i koordinirali borbena dejstva svojih četa. U mnogobrojnim malim akcijama, najčešće iz zasjeda, neprijatelju su nanošeni znatni gubici i stvarana nesigurnost. U januaru je u Istri ubijeno oko 100 neprijateljevih vojnika, a isto toliko ih je ranjeno. Zarobljeno je 30 vojnika, uglavnom karabinijera. Zahvaćen je i dobar plijen. 30 pušaka, 5 puškomitraljeza, eksploziv iz rudničkih skladišta i drugi materijal. Saobraćaj je bio pod stalnim udarom u cijeloj Istri. Pruga i željezničke stanice ru-

seni su, a vozni park uništavan na prugama Trst—Rijeka i Trst—Pula.⁶

Njemačke snage težile su da uspostave obranu obale i obezbjeđe komunikacijske pravce u zaleđu, ali, kako nisu imale dovoljno snaga kojima bi uništile ili bar bitno ugrozile jedinice NOVJ, to i nisu mogle posjesti čitavu Liku, Gorski kotar, Hrvatsko primorje i Istru. Upravo u vrijeme jačih njemačkih dejstava, pristupa se formiranju novih jedinica na tom prostoru — 35. ličke divizije i 11. korpusa NOVJ.

Formiranje 11. korpusa NOVJ i njegova operativna situacija

Jedinicama NOV i POJ u sjeverozapadnom dijelu Hrvatske (Istra, Hrvatsko primorje, Gorski kotar, Lika) do pred kraj 1943. godine rukovodio je Glavni štab NOV i PO Hrvatske preko Štaba 13. primorsko-goranske divizije i Operativnog štaba za Liku. Zatim su ta oba štaba u januaru 1944. godine bila potčinjena Stabu 4. korpusa, dok je komandu nad jedinicama Operativnog štaba za Istru zadržao Glavni štab do formiranja štaba 11. korpusa.

Takav organizacijski razvoj bio je uslovljen, u prvom redu, time što je poslije kapitulacije fašističke Italije i naglog razvoja ustanka u novooslobođenim područjima, bilo potrebno izvjesno vrijeme da se veliki broj ustanika najpre organizacijski sredi i učvrsti u većem broju manjih jedinica, a tek zatim da se oforme veće jedinice — brigade i divizije. S obzirom na to da su Lika, Gorski kotar i Istra činili cjelinu u geografskom i operativnom pogledu, Vrhovni štab NOV i POJ naredio je da se na tom prostoru formira 11. korpus NOVJ, a od jedinica Operativnog štaba za Liku 35. divizija NOVJ. Tako su u sastav novog korpusa ušle: 13. primorsko-goranska divizija (formirana u aprilu 1943. godine), 35. lička divizija i jedinice Operativnog štaba za Istru (od kojih je kasnije formirana 43. istarska divizija).

⁶ Zbornik, tom V, knj. 25, dok. br. 132 i 163.

Na osnovu te odluke, GS Hrvatske svojom naredbom od 30. januara 1944. godine imenovao je Stab 11. korpusa u ovom sastavu: komandant Pavle Jakšić, politički komesar Artur Turkulin, načelnik Štaba Stanko Perhavec, operativni oficir (načelnik Operativnog odjeljenja) Stevan Opsenica, pomoćnih načelnika Štaba Milić Dejanović.⁷ Stab je imao operativni i pozadinski dio. Na čelu operativnog dijela bio je načelnik Štaba s odsjecima: operativnim (Tomica Popović); obavještajnim (Veljko Drakulić); za vezu (Bude Budisavljević) i pomoćnik načelnika štaba s odsjecima: intendantskim (Mile Opsenica), za naoružanje, sanitetskim (Franc Kraus) i vojnim sudom. U Stabu 11. korpusa i prištapskim jedinicama bilo je početkom februara ukupno oko 230 boraca.

Stab 11. korpusa u vrijeme formiranja nalazio se u Plitvičkom Ljeskovcu, Stab 13. divizije u Dabru, Stab 35. divizije u Vrhovinama, a Operativni štab za Istru u Čićariji.

Stab 13. divizije bio je u ovom sastavu: komandant Veljko Kovačević, politički komesar Vinko Svob (umjesto Turkulina), načelnik Štaba Dimitrije Vojvodić Zeko. Divizija je od borbenih jedinica imala četiri brigade, artiljerijski divizion, pionirski bataljon i dva odreda. Od prištapskih jedinica imala je: dopunski bataljon, izviđačku četvu, četvu za vezu, sanitetski vod, štapsku stražu, kurs za starješine. Početkom 1944. godine 13. divizija je imala 4.143 borca. U prihvatnoj divizijskoj bolnici bilo je 220 boraca.⁸

Stab 35. divizije (komandant Petar Kleut, politički komesar Milivoj Rukavina, načelnik Štaba Vladimir Slobođaninov) imao je pod komandom dvije brigade, jedan partizanski odred, artiljerijski divizion, samostalni partizanski bataljon »Plavi Jadran«, četvu za vezu, izviđačku četvu i sanitetski vod. U operativnom pogledu bile su mu potčinjene 3. brigada 13. divizije i 3. brigada 19. divizije. Brojno stanje jedinica u organskom sastavu bilo je 2.650 boraca. U pridatoj 3. brigadi 19. divizije, bilo je na licu 1.120 boraca.

⁷ Zbornik, tom V, knj. 23, dok. br. 126.

⁸ Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb (dalje AIHRPH), NOV — 32/4534.

Operativni štab za Istru bio je u ovom sastavu: komandant Savo Vukelić, politički komesar Joža Skočilić, načelnik Štaba Srđan Uzelać. Taj štab komandovao je u januaru sa četiri partizanska bataljona i dvije čete. U februaru 1944. godine od po jedne čete iz 1. 2. i 3. bataljona formiran je 1. udarni bataljon, a od 4-tog i dijela 1. bataljona formiran je 2. udarni bataljon. Ukupno brojno stanje jedinica Operativnog štaba za Istru bilo je 1.300 boraca.

U vrijeme svog formiranja, 11. korpus imao je oko 9.860 boraca u operativnim jedinicama i približno 3.500 boraca u jedinicama komandi područja — ukupno 13.360 boraca. Jedanaesti korpus NOVJ imao je za sve vrijeme svog postojanja karakter teritorijalne vojne formacije. Njegov teritorij lbio je organiziran kao korpusna vojna oblast. Zahvatao je četiri oblasti sjeverozapadnog dijela Hrvatske_Istru, Hrvatsko primorje sa Kvarnerskim otocima, Gorski kotar i Liku. U cjelini to je kraško područje, s nekoliko planinskih vijenaca srednje visine, koji pripadaju dinarskom planinskom sistemu. Svaka od tih oblasti ima i svoje posebne geografske odlike, koje su djelomično određivale i njihovu vojnostrategijsku važnost u konkretnim uvjetima NOR-a.

Istra, najveći poluotok na jadranskoj obali, sa 3.600 km² površine i 340.000 stanovnika pripadala je najvećim djelom korpusnoj oblasti. Samo njen sjeverni rub, koji gravitira Trstu i naseljen Slovencima, pripadao je vojnoj oblasti 7. slovenačkog korpusa NOVJ. Zapadna i južna morska obala su, pretežno niske i dobro razuđene, dok je istočna obala od zaliva Raše do Rijeke strma. Reljef Istre pretežno je nizijski, sem u predjelima Učke i Čićarije, gdje je srednjoplaninski. Zapadno i južno primorje (Crvena Istra) su otvorena krečnjačka zaravan, koja se od morske obale prema unutrašnjosti izdiže u blago talasaste zemljište 200—400 metara nadmorske visine, sa puno vrtača. To je najplodniji dio Istre, dobro obrađen i gusto naseljen. Glavne komunikacije bile su: željeznica pruga i cesta Trst—Pula. Kroz središnji dio Istre, te ceste vode kroz zapadno primorje od Izole do Pule i kroz istočno primorje od Rijeke do Pule. Istra je do prvog

svjetskog rata bila pod vlašću Austro-Ugarske Monarhija a od njegovog završetka pod fašističkom Italijom, za koji je vrijeme bila izložena žestokoj denacionalizaciji (zabrana hrvatskog i slovenačkog jezika, promjena ličnih imena, oduzimanje zemlje) zbog čega su desetine hiljad; Istrana bili prinuđeni da emigriraju.

Hrvatsko primorje zahvaća uski dio obalskog pojas; od Rijeke do Obrovca i Kvarnerske otoke: Cres, Lošinj Krk, Rab i Pag. Dio tog područja (Rijeka, Cres i Lošinj bili su od prvog svjetskog rata pod italijanskom fašističkom vlašću. Poslije aprilskog rata 1941. godine, ugovorom između Italije i tzv. NDH, otoci Krk i Rab su, također, pripojeni Italiji.

Rijeka je ekonomsko i saobraćajno središte tog područja. Glavni putovi iz Rijeke vode ka Trstu preko Šapjana, u dolinu Kupe preko Delnica, a uz obalu preko Novog i Senja u Karlobag. Brodske veze s otocima bile su u ratnim uvjetima vrlo rijetke i neredovite.

Gorski kotar je planinski kraj u zaleđu Hrvatskog primorja. Na sjeveru je odvojen od slovenskog područja dolinama Cabranke i Kupe, na istoku prelazi postupene u niže kraške zaravni oko Ogulina, a na jugoistoku se veže s ličkim prostorom na liniji Oštarije—Modruš—Jezerane—Senj. To je izdignuta kraška površ, koja nema povezanih planinskih kosa, već su glavne uzvisine povezane u masive (Risnjak, Drgomalj, Bitoraj, Viševica, Mrkovac). Između tih masiva su kraška polja: Ličko, Lokvanjsko, Delničko, Mrkopaljsko, Drežničko). Oblik planinskog vijenca ima samo Velika Kapela. Preko nekoliko niskih prijevoja vode putovi iz rejona Ogulina i Vrbovskog ka moru. Preko Gorskog kotara vodi željeznička pruga Ogulin—Vrbovsko—Delnice—Rijeka. Na tom pravcu je i splet glavnih cesta — važan cestovni pravac je onaj što povezuje ogulinski komunikacijski čvor s morem kod Senja. Sjeverozapadni dio Gorskog kotara bio je poslije sloma Kraljevine Jugoslavije, ugovorom između Italije i tzv. NDH, pripojen Italiji. Okupator je poklanjao veliku pažnju kontroli putova preko Gorskog kotara. U Rijeci je sve do kapitulacije Italije bio Štab talijanske 2. armije.

Nijemci su pridavali veliku važnost držanju komunikacija koje iz Panonske nizine vode ka Kvarneru i Istri, zbog blizine savezničkog fronta u Italiji,

Ekonomski pasivan i rijetko naseljen, srednji dio područja Gorskog kotara nije u drugoj polovini rata mogao sam hraniti veće partizanske jedinice.

Gorski kotar i Hrvatsko primorje, koji zajedno zapremaju površinu od 4.200 km², sa 250.000 stanovnika, bili su za vrijeme NOR-a u vojnoorganizacijskom pogledu čvrsto povezani u jednu cjelinu.

Lika je bila najprostranjenija oblast korpusnog teritorija, jer zaprema 6.000 km² sa 150.000 stanovnika (početkom rata). Sa zapada je ograničena bilom sjevernog Velebita i morskom obalom od Karlobaga do Obrovca, rijekom Zrmanjom s gornjim tokom Une do Nebljusa i ograncima sjevernog dijela Plješevice do Ličkog Petrovog Sela s istoka. Prema Kordunu graničila je na Maloj Kapeli, zahvatajući rejon Plitvičkih jezera i gornjeg toka Korane. To je, pretežno, planinski predio s tri prostrana i nekoliko manjih kraških polja (Gacko, Ličko i Krbavsko) kroz koja teče više rijeka ponornica. Najviše naselje nalazi se na rubovima pomenutih polja ili u odvojenim udolinama (Korenička, Lapačka i dr.). Osnovna grana privrede do rata bilo je stočarstvo, što je u prve dvije godine rata predstavljalo siguran izvor hrane za stanovništvo i partizane. Stalnom pljačkom neprijateljeve vojske i neobnavljanjem, stočni fond bio je jako iscrpljen, a polja malo obrađivana, pa je ishrana vojske i naroda u drugoj polovini rata postala težak problem. Najvažnije komunikacije iz unutrašnjosti ka morskoj obali vode uz sjevernu (Karlovac, Oštarije, Brinje—Senj) i istočnu periferiju Like (Bihać—D. Lapac—Zrmanja—Knin). Zbog nastojanja da se iz jakog ustaško-okupatorskog uporišta u Gospiću ostvari, koliko-tolika, kontrola ličkog ustaničkog područja poklanjana je velika pažnja kontroli putova Otočac—Gospić—Karlobag i Gospić—Gračac—Zrmanja. Povremeno je neprijatelj nastojao da pod kontrolu stavi i put Gospić—Široka Kula—Bunić—Korenica (danas Titova Korenica), a u posljednjoj godini rata i put Otočac—Vrhovine—Plitvice—Ličko Pet-

rovo Selo. Ličku željezničku prugu partizani su temeljito porušili već u prvoj godini NOR-a, pa neprijatelj nije ni pokušavao da na njoj uspostavi saobraćaj.

Štab 11. korpusa rukovodio je korpusnom vojnom oblašću preko zamjenika komandanta, kojem su bili potčinjeni odsjeci: mobilizacijski, saobraćajni, ekonomski, sanitetski, za zaštitu naroda i oblasni vojni sud. Ti odsjeci tijesno su sarađivali sa odgovarajućim odsjecima operativnog dijela štaba. Teritorij 11. korpusa bio je podijeljen na osam vojnih područja, a ova na po tri do pet komandi mjesta. Komande mjesta pokrivale su približno teritoriju predratnog kotara (sreza).

Istra je imala dvije komande područja — Pulsku sa 4 komande mjesta; (grad Pula, okolina Pule, Rovinj i Labin), i Porečku, sa komandama mjesta Poreč, Pazin i Buzet.

Riječko područje imalo je komande mjesta: Rijeka, Opatija, Novi i Senj.

Područje Kvarnerskih otoka imalo je komande mjesta Krk, Rab i Cres.

Gorski kotar činio je jedno područje s komandama mjesta Delnice, Vrbovsko, Čabar i Ogulin.

Lika je bila podijeljena na 1. ličko područje sa komandama mjesta: Korenica, Otočac, Perušić i Brinje i 2. ličko područje sa komandama mjesta Udbina, Donji Lapac, Gračac i Gospić.

Komande mjesta formirane su, po potrebi, i na teritorijalna bivših općina (Kosinj, Plitvice, Vrhovine, Lovinac, Drežnica i dr.). Imale su svoju četu (ili vod) partizanske straže i često popunjen starijim ljudima i ranjavanim borcima sposobnim za lakše dužnosti.

Komande područja imale su svoju četu za vezu i razne pomoćne jedinice (stražare, zanatlije, sanitet, transport i dr.), tako da je brojno stanje u svim jedinicama na jednom području iznosilo 300—800 boraca.

Svoje dužnosti i obaveze prema borbenim jedinicama (snabdjevanje hranom i odjećom, hospitalizacija ranjenih i bolesnih, mobilizacija novih boraca, prikupljanje obavještajnih podataka, transport, bezbjednost pozadine), komande područja i komande mjesta obavljale

se uz neposrednu pomoć partijskih i skojevskih organizacija, Ujedinjenog saveza antifašističke omladine (USAOH), Antifašističke fronte žena, a u tjesnoj saradnji s okružnim, kotarskim, općinskim i mjesnim narodno-oslobodilačkim odborima.

*Obostrani raspored snaga i operativna situacija početkom
februara 1944. godine*

Štab 11. korpusa i štabovi obje njegove divizije nalazili su se u vrijeme formiranja korpusa u sjevernom dijelu Like. U Lici su početkom februara bile raspoređene četiri brigade i veći dio artiljerijskih jedinica 11. korpusa, pa je time bilo ispoljeno i operativno težište na tom sektoru.

Pošto su završetkom zimskih operacija njemačke 2. armije u Lici i Gorskom kotaru, početkom februara, nastale promjene u rasporedu i odnosu snaga u Gorskom kotaru, Štab 11. korpusa izdao je 7. februara zapovjest kojom je naredio da se 13. divizija razmjesti sa štabom 1. i 2. brigadom na prostoru sjeverno od Brinja, s tim da sa dva bataljona iz rejonu Krivi Put djeluju protiv neprijatelja na komunikaciji Jezerane—Brinje—Senj—Novi, dva bataljona da zadrži u divizijskoj rezervi, a dva bataljona da uputi na sektor Ravna Gora—Jablan sa zadatkom da kontrolišu prilaze slobodnom teritoriju Gorskog kotara sa sjevera. Prvi partizanski odred da se orijentiše prema Ogulinu, a 2. odred prema sektoru Sušak—Fužine—Crikvenica. Svoju 3. brigadu (850 boraca u stroju) da preda pod operativnu komandu Štabu 35. divizije, s tim da ostane i dalje na sektoru Dabar, Škare, Doljane. Štab 3. brigade (komandant Bogdan Mamula, politički komesar Ivo Stipančić) da bude u Doljanima. Zadatak ove brigade bio je da sprječiti ispad neprijatelja iz Otočca prema Dabru i Vrhovinama. Brigada je svoj 3. bataljon trebalo da prebaci s prostora sjeverno od Brinja u Vrhovine, gdje bi bio korpusna rezerva, ali je taj bataljon došao u sastav 3. brigade tek 1. marta.

Bataljon PPK, koji je bio u Zalužnici, trebalo je tijesno da sadejstvuje sa jedinicama 2. brigade.

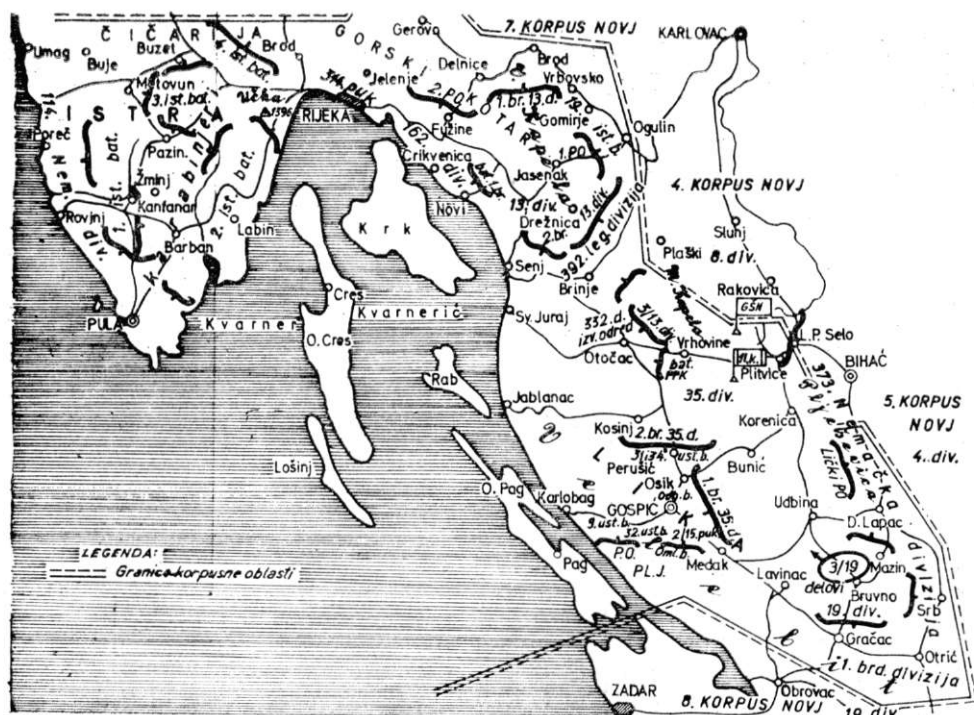
Stab 35. divizije i dalje je glavninom svojih snaga kontrolirao gospičku ustašku grupaciju. Prva brigada (komandant Martin Dasović, politički komesar Slavko Glumac) sa 800 boraca u stroju, bila je raspoređena prema Ličkom Osiku, Gospiću i iBilaju na liniji Široka Kula—Ostravica—Vrebac. Druga brigada (komandant Jovica Lončarić, politički komesar Nenad Drakulić) sa 750 boraca u stroju, bila je orijentisana sa tri bataljona prema Perušiću sa zadatkom da spriječava uspostavljanje veze toga garnizona sa dijelovima njemačke 392. legionarske divizije u Otočcu, a jedan bataljon bio je raspoređen u Ramljanima kao veza sa 3. brigadom 13. divizije.

Lički partizanski odred, koji je bio tek formiran (komandant Petar Rašeta, politički komesar Stevo Sunajko), imao je jedan bataljon južno od Gospića sa zadatkom da štiti slobodnu teritoriju od ustaških ispada, a drugi bataljon na Plješevici, prema komunikaciji Bihać—Donji Lapac. Jedan bataljon Plašćanskog partizanskog odreda bio je na sektoru Ličkog Petrovog Sela orijentisan prema Bihaću.

Artiljerijski divizion (komandant Milanko Mihovilović, politkomesar Milan Narančić) bio je u Buniću i na Ljubovu, radi dještva prema istaknutim položajima gospičke ustaške grupacije (Zapoli).

Partizanski bataljon »Plavi Jadran« (komandant Đoko Prodanović) sa oko 100 boraca nalazio se u podvelebitskom primorju između Karlobaga i Obrovca sa zadatkom da sprječava vezu između neprijatelja u Karlobagu i Zadru.

U južnoj Lici, na prostoru Mazin, Lovinac, Glogovo, nalazila se 3. brigada 19. divizije (ranija 7. brigada, komandant Ante Gvardiol, politički komesar Rudi Bašić) sa zadatkom da se orijentiše prema Gračacu, Zrmanji i Srbu. Pošto je početkom februara njemačka 2. brdska divizija potisnula 19. diviziju iz sjeverne Dalmacije preko Velebita u Liku, Štab 35. divizije povukao je 3. brigadu 19. divizije na prostor južno od Gospića, da bi je

Situacija sredinom februara 1944.

upotrebio za planiranu akciju protiv ustaša u Bičaju.

Operativni štab za Istru i dalje je posvećivao osnovnu pažnju manjim akcijama i organizacionom učvršćivanju jedinice, rasporedivši svoje bataljone i samostalne čete po cijeloj Istri i prema komunikaciji Rijeka—Trst.

Sjeverni susjedi 11. korpusa, u Sloveniji, bili su 9. i 7. korpus NOVJ. Jedinice 9. korpusa bile su raspoređene prema Trstu i u Slovenačkom primorju. Operativni štab za Istru uspostavio je s njima vezu tek u proljeće 1944. godine, ali operativnog ili taktičkog sadještva nije u to vrijeme bilo. Sjeverno od Gorskog kotara, na lijevoj obali Kupe djelovao je 7. korpus. Njegova 18. divizija početkom 1944. godine izvodila je akcije u sjevernom dijelu Gorskog kotara i sadještvovala s jedinicama 13. divizije u borbama za Ravnu Goru i Vrbovsko. Na tom sektoru postojala je saradnja i sa Komandom Belokranjskog područja. Sjeveroistočni susjed bio je 4. korpus NOVJ, čija je 8. divizija (kordunaška) vrlo često sadještvovala jedinicama 11. korpusa u Gorskom kotaru i Lici, a uspješna je bila i saradnja s Komandom 1. kordunaškog područja.

U Bosanskoj krajini bile su jedinice 5. bosanskog korpusa, odnosno njegova 4. divizija i partizanski odredi: Podgrmečki, Drvarako-petrovački i Grahovsko-petuljski. S tim jedinicama kao ni s Komandom Drvarskog područja nije bilo značajnije saradnje, jer je održavanje veza bile vrlo teške zbog čvrste neprijateljeve kontrole na komunikaciji Bihać—Donji Lapac—Srb.

S južnim susjedom, jedinicama 8. (dalmatinskog korpusa i Komandom Sjevernodaknatinskog područja sadještvo i suradnja bili su za sve vrijeme, od jeseni 1943. do kraja rata, vrlo česti i uspješni. Devetnaesta divizija bila je u neprekidnoj čvrstoj vezi sa 35. divizijom. Partizanski bataljon »Plavi Jadran« ostvario je sadještvo sa Zadarskim partizanskim odredom.

Osnovne neprijateljeve snage unutar i uz granicu teritorija korpusne oblasti činile su jedinice njemačkog 15. brdskog armijskog korpusa sa njemu potčinjenim ustaškim i četničkim formacijama u južnom dijelu, te

njemačka 172. i 114. divizija na sektoru Istre i Kvarnera. Štab 15. korpusa bio je u Kninu, njegova 373. legionarska divizija (383. i 384. puk i 373. art. puk) sa četnicima iz Dinarske divizije na liniji Bihać — Donji Lapac — Srb — Zrmanja, 1. brdska divizija na liniji Knin — Gračac — Obrovac, 392. legionarska divizija s ustaškom grupacijom Zapoli, 20. i 19. ustaškom bojnom na liniji Ogulin — Brinje — Senj i Otočac — Gospić — Karlobag.

Najaktivnija je bila 392. divizija, koja je svoj štab i izviđački odred imala u Otočcu, a 846. i 947. puk, te 392. art. puk na liniji Ogulin — Oštarije — Jezera — Brinje — Senj i Žuta Lokva — Otočac. Pridati joj ustaški bataljoni bili su početkom 1944. godine u Ogulinu i Brinju, a kasnije su korišteni za sve akcije u Gorskom kotaru i sjevernom dijelu Like.

Ustaška grupacija Zapoli (zapovjedništvo područja Like) imala je snage ravne jednoj diviziji. U njenom sastavu bili su: 4. ustaški zdrug, 2. bojna 15. domobranske pukovnije, bojna iz 2. žandarmerijskog puka, željeznička stražarska bojna, ustaška seoska milicija iz sela oko Gospića, 3. tenkovska satnija poglavnikove garde (PTS). dve artiljerijske baterije (bitnice) i više raznih pomoćnih jedinica. U sastavu ustaškog zdruga bili su: 9, 31, 32, 34. i Odbrambena ustaška bojna. Ukupno je, dakle, u gospičkoj ustaškoj grupaciji bilo osam bataljona s prosječno oko 700 ljudi, što je zajedno sa pomoćnim jedinicama iznosilo blizu 7.000 ljudi, naoružanih sa 12 srednjih tenkova, 12 artiljerijskih oruđa, 23 minobacača, 56 mitraljeza, 194 puškomitraljeza i 5.900 pušaka.

Pored dobro fortifikacijski utvrđenog gradskog rajona na spoljnoj dužini od oko 9 km, grupacija je držala pod kontrolom Karlobag i Oštarije, a kao spoljnja obezbjeđenja Gospića — Perušić, Lički Osik. Bilaj, Lički Novi, Brušane, Podoštru i Smiljan. Osnovni ofanzivni operativni cilj tih snaga bio je da uspostavi kontrolu na pravcu Perušić — Gacko polje, a povremeno i na pravcu Gospić — Gračac. Gračački njemačko-četnički garnizon bio je manje ofanzivan, pa je u akcije ulazio, uglavnom, radi održanja kontrole na putu Gračac—Zr-

manja, da bi osigurao svoje snabdijevanje, a u veće akcije protiv slobodnog teritorija stupao je dijelom snaga u sklopu širih protivpartizanskih operacija 373. legionske divizije.

Njemačkim snagama u Istri pružale su znatnu pomoć talijanske fašističke i karabinijerske posade, utvrđene u skoro svim većim naseljima Istre.

BORBE JEDINICA 11. KORPUSA U PERIODU FEBRUAR-APRIL 1944. GODINE

*Borbe 13. divizije uz komunikaciju
Brinje—Senj—Novi (februar—mart 1944. godine)*

Nakon ulaska neprijatelja u Otočac, 7. februara, Stab 11. korpusa izdao je direktivnu zapovjest kojom je 3. brigadi 13. divizije naređeno da sa po jednim bataljonom bude u selima Škare—Podum, Dabar, Doljani—Zalužnica, s tim da kontroliše pravce koji iz Otočca, Brinja i Jezerana izvođe prema prostoru razmještaja 3. brigade. Treći bataljon te brigade, koji je u to vrijeme bio zapadno od Brinja, dobio je zadatak da pređe u rajon Vrhovina, gdje će se kao korpusna rezerva neko vrijeme odmarati. (Ovaj bataljon sticajem događaja stigao je u rajon Plitvičkih jezera tek 1. marta). Naročitu pažnju 3. brigada trebala je da posveti obrani pravaca Otočac—Dabar i Otočac—Vrhovine. U operativnom pogledu ona je stavljena pod komandu Štaba 35. divizije. Bataljon PPK (Protiv pete kolone) zadržan je i dalje u Zalužnici. Glavnini 13. divizije (1. i 2. brigada) direktiva je stavila u zadatak da djeluje protiv neprijatelja na komunikaciji Jezerane—Brinje—Senj—Novi.¹

Poslije ovladavanja pravcem Ogulin—Brinje—Senj—Novi i pravcem Žuta Lokva—Otočac, njemačka 392. legionarska divizija počela je da utvrđuje i obezbjeđuje ključne tačke na tom pravcu. Gorski kotar bio je većim dijelom slobodan. Otoke Rab i Pag kontrolisale su jedinice 2. pomorskog obalnog sektora, a na Krku je formirana udarna grupa od 50 boraca.

Komanda 392. legionarske divizije znala je da joj je put Ogulin—Senj najugroženiji na odsjeku između

¹ Zbornik, tom V, knj. 24, dok. br. 23.

Brinja i prijevoja Vratnik na Velebitu, zbog prisustva glavnih snaga 13. divizije na sektoru Tužević—Krivi Put—Gornji kraj, pa je zato prvi veći napad usmjerila na taj sektor. U koncentričnom napadu koji je počeo 9. februara, učestvovale su 2. bataljon 847. puka iz rajona Senja, preko Krivog Puta i Alana, 3. bataljon toga puka iz rejona Prokika i Žute Lokve pravcem Župan Dol—Krivi Put, i 3. bataljon 846. puka iz rejona Križpolja preko Kamenice ka Tuževiću.

Tri bataljona 1. brigade pokretnom obranom zadržavala su nastupanje neprijatelja i nanosila mu gubitke. Neprijatelj je prvog dana borbe napredovao do Tuževića. Idućeg dana protunapadom dvaju bataljona 1. brigade i dijela 2. brigade (koja je, upravo, stigla iz Lipica u Gostovo Polje), Tužević je bio povraćen, ali noćnim napadom legionara bio je opet izgubljen. Borbe oko Tuževića nastavljene su i 11. februara, da bi zbog snažne mećave 12. februara bile nakratko obustavljene s obje strane. Snažnim protunapadom jedinica 13. divizije neprijatelj je 13. februara prinuđen na povlačenje u polazne baze, te nije ostvario svoj cilj da opkoli i uništi partizanske jedinice na tom sektoru.

U sjeverozapadnom dijelu Gorskog kotara nije do 20. februara bilo većih borbi. Jedan ispad neprijatelja iz Zlobina ka Mrzlim Vodicama 8. februara, uspješno je odbio 1. bataljon 2. odreda.

Glavni štab NOV i PO Hrvatske izvršio je početkom 1944. godine analizu taktičkih postupaka njemačkih jedinica u borbama protiv partizana. Tom analizom došao je do zaključka da se jedinice NOVJ, koje su u prvoj polovini rata vodile borbe protiv talijanskih okupacionih snaga, sada sporo prilagođavaju drugačijoj taktici njemačkih jedinica, zbog čega su jedinice 13. divizije pretrpile više iznenađenja i neuspjeha. Da bi se to u narednim borbama izbjeglo GŠ Hrvatske je, 14. februara, uputio Stabu 13. divizije taktičko uputstvo u kome je ukazao kako da se izbjegniju slabosti ispoljene u borbama vođenim u protekla dva mjeseca. U uputstvu je istaknuto da je neprijatelj uspijevao da postigne iznenađenje ili brzim prodorima u dubinu rasporeda partizanskih snaga

i ka mjestima gdje su bili štabovi brigada i divizije, ili, pak, širokim obuhvatima i obilascima, preko zemljišta koje je izgledalo teško prohodno ili neprohodno, pa se tako pojaviti u pozadini jedinica, vezujući pažnju štabova demonstrativnim napadima is fronta. Iznenadjenja se moraju izbjeći većom budnošću štabova i jedinica i boljom procjenom situacije.²

Posle borbi na sektoru Tuževica, u Gorskom kotaru je nastupilo osmodnevno zatišje uzrokovano vrlo niskim temperaturama i visokim snijegom, a i premorenošću jedinica 13. divizije. Referent saniteta 11. korpusa piše 0 stanju u 13. diviziji: »Fizička kondicija boraca se u posljednje vrijeme znatno pogoršala. Hrana, koja je već po tablici slijedovanja nisko odmjerena, smanjila se je još više, kad je u prvoj polovini mjeseca februara zapao duboki snijeg i spriječio redovito dopremanje hrane do jedinica na položajima. Veći dio boraca 13. divizije bio je bez kruha oko 20 dana. Bilo je slučajeva da su se za hranu prodavali vojnički predmeti. Uslijed jednolične ishrane mnogi su borci dobivali proljeve, pa tako izgubili potrebne kalorije i postali još manje otporni prema studeni. U pomenutoj diviziji umrlo je od studeni i smrzavanja oko 20 drugova (tačnih podataka još nema), oko 70 drugova boluje od smrzotina lakšeg stepena. Pored toga liječi se 150 ljudi zbog opće tjelesne slabosti i iscrpljenosti«.

Nestašica hrane na prostoru Drežnice i Gornjeg kraja izazvana je čestim neprijateljevim upadima, pljačkom i paljevinom sela u toku zime, te dužim baziranjem jedinica 13. divizije u tom dijelu Gorskog kotara. Daljnje zadržavanje većih jedinica u tom kraju bilo je zbog toga neodrživo. Štab 13. divizije zatražio je od Štaba korpusa odobrenje da 2. brigada, koja je bila u najtežem stanju, bude prebačena na područje između Delnica, Skrada i Vrbovskog, gdje se pomoć u hrani mogla dobiti i sa Korduna, a uvjeti za odmor i oporavak bih su pogodniji.

² Zbornik, tom V, !knj. 24, dok. tor. 52 i AVII, k. IH ,br. reg. 16—4/1.

Druga brigada prikupila se 21. februara u Drežnici. Njen 4. bataljon upućen je iz Drežnice u Hrvatsko primorje na položaje iznad Novog, a ostale jedinice izvršile su kratke pripreme za veliki marš započet već sjutradan preko Kapele, pravcem, Drežnica—Jasenak—Mrkopalj. Marš od Drežnice do Jasenka protekao je bez velikih teškoća. Kada je kolona zašla u više predjele Velike Kapele, kroz masiv Bjelolasice, bilo je sve teže kretati se strmim dijelovima planinskog puta, po dubokom snijegu i vrlo oštroj studeni. Konji i mule pod teretom mitraljeza, minobacača i municije nisu izdržali napor i studen, pa su padah pored prtine. Teret su preuzimali borci i starješine na svoja leđa. Na čelu kolone išli su jači borci, sa skijama i krpijama, a na začelju zaprege sa saonama. Kretanje se odvijalo sve teže i sporije. Kada je kolona izbila na Matića poljanu, zaravan na visini preko 1.000 metara, od studeni i umora borci su počeli padati, zahvaćeni i halucinacijama zbog izgladnjelosti. Fizički jači borci i starješine, kao i posebno formirane brze grupe skijaša, pružah su pomoć koliko su mogli, ali je, pored svega, na zaleđenoj i burom šibanoj Matića poljani ostalo 20 smrznutih partizana 2. brigade. Do Mrkoplja promrzlo je, što lakše što teže, još preko 50 partizana, a preko 100 boraca oboljelo je od bronhijalnih i drugih oboljenja. Poslije odmora u Mrkoplju 2. brigada se rasporedila u mjesta: Ravna Gora, Kupljak, Skrad i Mrkopalj.³

Stab 1. brigade sa svoja dva bataljona (Drugim i Trećim) i 3. bataljonom 3. brigade, koji mu je do 1. marta bio potčinjen, bio je na prosto™ Gornjeg kraja orijentisan prema cesti Brinje—Žuta Lokva—Senj—Novi. Te snage napale su 22. februara dijelove njemačke 392. divizije koji su pravih ispade na slobodni teritorij iz Križpolja ka Kamenici i iz Žute Lokve ka Župan Dolu. Dva bataljona 1. brigade postavila su 23. februara zasedu na cesti Prokike—Župan Dol. Naišla je jedna četa legionara, kojoj su naneseni gubitci, zbog čega se u neredu povukla u Prokike. Odbijen je (25. februara) i je-

²¹⁶ Zbornik, tom V, knj. 26, dok. br. 146.

dan ispad dijelova njemačkog 846. puka s linije Brinje—Križpolje ka Kamenici. Prvi bataljon 1. brigade bio je do kraja februara na prostoru Gomirja. po zadatku da zatvara pravac Ogulin—Vrbovsko.

Jedinice 13. divizije raspoređene prema Rijeci, Kraljevici, Crikvenici i Novom Vinodolskom (4. bataljon 1. brigade i 2. odred i 4. bataljon 2. brigade) bile su u posljednjoj dekadi februara vrlo aktivne. Neprijatelj je 22. februara napustio Zlobin i Plaše i uputio se prema Sušaku. Drugi bataljon 2. odreda zaposleo je napuštena uporišta, a noću 22/23. februara 4. bataljon 1. brigade napao je posadu u Hreljinu i potisnuo je prema Sušaku, a zatim zauzeo i selo Križišće. Iste noći 1. bataljon 2. odreda napao je neprijateljevu posadu na aerodromu na Grobničkom polju, a manji dio snaga tog bataljona izvršio je prepad na posadu u Krasnici, gdje je zarobio 8 neprijateljevih vojnika. Prvi bataljon blokirao je posadu na aerodromu, ali se kasnije, pod pritiskom pojačanja iz Sušaka, povukao na položaje na padinama Kamenjaka. U akciji 23. februara 2. odred zajedno sa 4. bataljonom 1. brigade nanio je neprijatelju znatne gubitke — 40 poginulih i 8 zarobljenih, dok su se tri neprijateljeva vojnika sama predala.

Drugog dana, tj. 24. februara, dočekale su 2. bataljon 2. odreda i 4. bataljon 1. brigade neprijateljeve snage od oko 750 vojnika⁴ na položajima Križišće, Hreljin i Plaše. Žestoka borba, koja je trajala cijelog dana, a u kojoj je neprijatelj imao jaku artiljerijsku podršku s brodova iz Bakarskog zaljeva, završena je tako da su Nijemci ponovno ovladah Plasama i Zlobinom, ali su pretrpjeli osjetne gubitke. Poslije kraćeg odmora u Zlobinu, iste snage ujutro 25. februara produžile operaciju preko selâ Brda i Benkovca za Fužine prema Liču, dok se jedna kolona odvojila vrhom planine Tuhobić. Međutim, 2. odred i jedan bataljon 1. brigade nisu se dah obmanuti da budu zaobiđeni, već su dočekali spremni neprijatelja na svim pravcima kojima je pokušao ma-

⁴ Dijelovi 314. puka turkestarske 162. divizije.

nevar, nanijeli mu osjetne gubitke i natjerali ga na povlačenje prema svojim uporištima.

Prvi bataljon 2. odreda na sektoru Gornje Jelenje —Skrebutnjak dočekaao je 26. februara kolonu od oko 200 pripadnika turkestanske 126. divizije koja je krenula prema Mrzlim Vodicama. Nakon četvorosatne borbe neprijatelj je, uz gubitke od 6 mrtvih i 4 ranjena oduštao od svoje namjere i vratio se na Grobničko polje'.

Jedinice i udarne grupe 2. odreda silazile su i u neposrednu blizinu i na periferiju Sušaka i Rijeke, gdje su u zasjedama, prepadima i napadima, uništavali neprijateljevu živu silu, zarobljavale vojnike i oficire i uništavale mu tehnička sredstva i postrojenja. Vrlo velika je vrijednost aktivnosti 2. odreda u tome što je u stalnim borbenim akcijama održavao političke kontakte sa stanovništvom kotara Sušak i Kastav, i što je bio oslonac za prihvaćanje dobrovoljaca iz gradova, te što je provodio mobilizaciju na tom području.

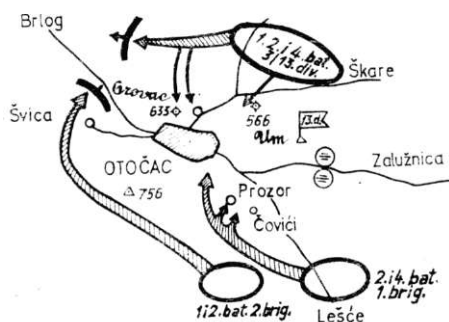
Početkom marta raspored jedinica 13. divizije je slijedeći: 1. brigada imala je na sektoru Gornjeg kraja svoja tri bataljona (pošto je 1. bataljon 1. odreda smješten u 1. bataljon u Gomirju), a njen 4. bataljon premješten je sa odsjeka prema Crikvenici na odsjek prema Novom Vinodolskom. Tako je ova brigada bila prikupljenija, pa je njenom štabu bilo olakšano komandovanje. Prvi bataljon 2. brigade pomaknut je s položaja prema Novom Vinodolskom nešto južnije i raspoređen u sela Alan i Krivi Put. Taj bataljon stavljen je privremeno pod komandu Štaba 1. brigade.

Prvi odred 13. divizije imao je jedan bataljon sjeverno od Ogulina, a jedan u Jasenku da bi zatvarao pravac Ogulin—Drežnica. Pravac Jezerane—Drežnica zatvarala je Drežnička teritorijalna četa.

Drugi odred (dva bataljona) ostao je i dalje prema Rijeci i Kraljevici, a jedan bataljon 2. brigade raspoređen je u Fužine, kao njegova rezerva.

U prvoj polovici marta 1944. godine u Gorskom kotaru vladalo je veliko nevrijeme, tako da ni jedinice

⁵ Zbornik, tom V, knj. 25, dok. br. 4 i knj. 24, dok. br. 99 i 105.

Shema napada 24. marta

13. divizije, a ni neprijateljeve snage nisu poduzimale nikakve veće borbene akcije. Neprijatelj je, tek, u dva navrata, pokušao ući u obližnja sela Gornjeg kraja, ali su ga odbile jedinice 1. brigade. Težište aktivnosti prebačeno je na primorski pojas u kojem je svakodnevno aktiviran 847. puk 392. divizije, a nešto življi bio je i 314. puk 162. divizije.

Tako su 2. i 3. bataljon njemačkog 847. puka od pravca Senja i Novog Vinodolskog 3. marta u zoru krenula u dvije kolone koncentrično prema Krivom Putu, a djelimično i prema selu Alanu. Namjera tih snaga bila je da odbace 4. bataljon 1. brigade i 1. bataljon 2. brigade od ceste Senj—Novi, zaposjednu spomenuti rejon, osiguraju saobraćaj uz obalu Jadrana, a ujedno da stvore oslonac za operacije u proljeće na 1. brigadu u Gornjem kraju. Međutim, zbog dobre obrane ta dva bataljona, neprijatelj se morao vratiti na polazne položaje. Ah, Stab 392. divizije naredio je da se sutradan ponovi napad i da se izvrši postavljeni zadatak. Plan je nešto izmijenjen. Cilj mu je sada veći — da potisne 1. brigadu iz Gornjeg kraja. Drugi bataljon 847. puka dobio je zadatak da se pomakne udesno od pravca Krivi Put i da preko Primorskog Veljuna izbjegne sukob sa snagama s kojima se borio prethodnog dana. Iz rejonu Križpolje prema Vodoteču i Tuževiću napadao je 3. bataljon

njemačkog 846. puka. Snage iz Novog Vinodolskog frontalno su napadale prema Ledenicama i Krmpotama, kako bi vezale što više za sebe. Stab 1. brigade, koji se nalazio u Tuževiću, uočio je da je namjera neprijatelja da ovlada planinom Ritavac, pa je zbog toga orijentirao na taj pravac glavninu svojih snaga koje su natjerale neprijatelja na paničan bijeg prema Senju. Neprijatelj je ostavio na bojištu 25 poginulih legionara, dok je 1. brigada imala samo 3 poginula borca.

U toku 7. marta dijelovi 314. puka 162. divizije napustili su Zlobin i Plaše i otišli u pravcu Sušaka. O tome je bio obavješten Stab 2. odreda dan ranije, pa je upozorio svoj 2. bataljon i 2. bataljon 2. brigade da paze na pokrete neprijatelja i da ga tuku u povlačenju. Brzom intervencijom ta dva bataljona zaplijenjeno je dosta intendantske opreme. U nastupanju ta dva bataljona protjerala su manje snage i iz Hreljina i Križišća. Na rednog dana neprijateljeve snage od oko 300 vojnika iz pravca Sušaka pokušale su da odbace 2. odred s položaja Plasa. Ali zbog dobro organizirane obrane 2. odreda, neprijatelj se povukao prema Sušaku, izgubivši u borbi 18 vojnika i više ranjenih. Neprijatelj je sjutradan (9. marta) pokušao ovladati Plasama, ali nije uspio. Tek 10. marta njemu je uspjelo da uz upotrebu mnogo jačih snaga odbaci 2. odred od Plasa i da zaposjedne svoja ranija uporišta — Plaše i Zlobin.

Jače snage njemačkog 847. puka iz Senja krenule su 13. marta u akciju prema Krivom Putu. Četvrti bataljon 1. brigade dočekao ih je i primorao da se povuku u Senj.

Ove akcije kao i buduća nastojanja 392. legionarske divizije da odbaci snage 13. divizije dalje od morske obale i da osigura saobraćajnicu Senj—Brinje—Ogulin bih su usko povezani za pitanje organizacije protudesantne obrane. To tim više što je proljeće bilo na pragu, a solidnija organizacija obrane morske obale na sjevernom dijelu Hrvatskog primorja nije bila osigurana. Na brzinu pripremane i rastrgano provođenje operacije dijelova 392. divizije u ovom periodu, pokazuju da je neprijatelj potcjenjivao snage NOVJ na tome sektoru,

kao i da su jedinice 13. divizije postajale sve uspješnije i snalažljivije u borbama protiv pokušaja neprijatelja da stavi pod čvršću kontrolu primorski pojas između Rijeke i Senja.

Da bi i na Kvarnerskim otocima oformili liniju obrane od invazije saveznika iz Italije, dijelovi 847. puka posjeli su u martu otok Rab, a dio 9. ustaške bojne otok Pag, i utvrdili ih kao dio linije Pag—Lošinj—Pula. U martu je, zatim, izvršeno polaganje dubinskih i površinskih mina.⁶

Međutim, protudesantna obrana Hrvatskog primorja nije imala nikakve realne osnove sve dok je 13. divizija bila na području Gorskog kotara i sjeverozapadnog dijela Like. To je uočila i Komanda njemačke 392. divizije, ali ni ona nije imala dovoljno vlastitih snaga da poduzme bilo kakve korake koji bi poboljšali stanje. Viša komanda, također bila je nemoćna jer su joj trupe bile potrebne i na drugim područjima.

U izveštaju Štaba 11. korpusa od 12. marta 1944. godine o uspjesima u borbi jedinica 13. divizije, kaže se: »Jedinice 13. divizije pokazale su veliki ofenzivni duh i u stalnim prepadima na komunikacijama nanose neprijatelju velike gubitke. Upade na slobodan dio Gorskog kotara s uspjehom odbijaju«.⁷

⁶ U martu 1944. izvršeno je polaganje dubinskih i površinskih mina ispred luka Trst, Rijeke i Sušak. Istodobno su bila zatvorena velika i mala Kvarnerska vrata sa po dva reda površinskih, i jednim redom dubinskih mina na 8 metara dubine (AVII, k. 571B, br. reg. 5/5). Također, Nijemci su poduzeli opsežne mjere priprema za rušenje obalnih i lučkih postrojenja i objekata, centara veza, saobraćajnih objekata i čvorišta, te uništavanje privrednih potencijala u cjelini. Za slučaj invazije zapadnih saveznika predviđeni su pravci povlačenja, linije na kojima bi trebalo pružiti otpor, kada i koje objekte bi trebalo porušiti. U vezi s tim stvoreni su planovi rada i predviđeni zadaci pojedinih jedinica u odnosu prema snagama NOV I POH u neposrednoj zaleđini (AVII, k. 571B, br. reg. 3/5 i 28/5).

⁷ Zbornik, tom V, knj. 25, dok. br. 32 i 127.

*Borbe 35. divizije u Lici (februar—mart 1944) *

Odmah poslije formiranja (početkom februara) na osnovu direktive Štaba 11. korpusa, Štab 35. divizije izradio je plan operacija u kojem je na prvo mjesto stavio ofenzivne akcije glavninom snaga protiv grupe Zapoli, oko Gospića i na liniji Bihać—Srb. Za dještvo kod Gospića imao je na raspolaganju 1. i 2. brigadu i artiljerijski divizion. Protiv uporišta neprijatelja na komunikaciji Bihać—Srb dještvovali su i dalje Lički NOP odred i 3. brigada 19. divizije. Za zaštitu slobodnog teritorija sa sjevera, služili su 3. brigada 13. divizije, bataljon PPK i 1. bataljon Plašćanskog NOP odreda.

Šituacija na susjednim sektorima, naročito u Gorskom kotaru i u sjevernoj Dalmaciji, bila je početkom februara burnija nego u Lici, pa je znatno uticala na provođenje operativnih planova Štaba 35. divizije.

Poslije prodora njemačke 114. divizije kroz Liku (10—20. januara), neprijatelj nije uspio da održi pod kontrolom osnovnu ličku komunikaciju Knin — Gračac — Gospić — Otočac — Brinje, koja je povezivala sjevernu Dalmaciju i unski pravac s pravcem Ogulin — Brinje — Senj. Ustaške snage grupe *Zapoli* bile su za to nedovoljne, jer su prisiljene da se brane, u širem rejonu Gospića i na pravcu Gospić — Karlobag, koji je toj grupi bio jedina relativno sigurna veza s okupatorovim snagama. Zato je držanje grupe *Zapoli* pod kontrolom i spriječavanje njenog povezivanja sa snagama 392. divizije u sjevernom, a sa snagama 1. brdske divizije u južnom dijelu Like, bio glavni zadatak 35. divizije.

U prvoj polovici februara 1. brdska divizija⁸ i 92. motorizovani puk uspjeli su da ih sjeverne Dalmacije potisnu u Liku 19. diviziju i 13. brigadu 9. divizije. U sjevernoj Dalmaciji ostala je Grupa sjevernodalmatinskih odreda, dok se Zadarski odred povukao na južne padine Velebita. Na taj način njemačke snage potpuno su ovladale obalnim pojasom u sjevernoj Dalmaciji, ali nisu uspjele da zadaju jači udarac jedinicama 19. divizije i 13. brigadi 9. divizije. Posjedanjem obalnog pojasa Dalma-

²¹⁶ Zbornik, tom V, knj. 26, dok. br. 146.

cije i Hrvatskog primorja završene su zimske ofenzivne operacije njemačke 2. oklopne armije.

Cijeneći novu situaciju oko Gospića, do koje je došlo prebacivanjem 34. ustaške bojne iz Metka u Perušić, Štab 35. divizije zaključio je prvih dana februara da je posada u Bilaju trenutačno najslabija točka u obrambenom sistemu grupe Zapoli, pa je donio odluku da glavninom snaga Divizije napadne i likvidira ovu posadu koju su sačinjavali: 2. bojna 15. pješadijskog puka, jedna četa žandarma i 1. vod 3. tenkovske satnije PTS. Težište obrane bilo je na Bilajskoj gradini (k. 638), a sistem uređenih položaja za obranu obuhvatao je još dio sela oko crkve, Srednju bilajsku glavicu (k. 657), željeznički most na rijeci Lici i cestovni most u Bilajskom Novom Selu.⁹

Pošto je glavnina 19. divizije 6. februara ubačena u južnu Liku, preuzela je zadatke koje je izvršavala njena 3. brigada. Štab 35. divizije iskoristio je i tu brigadu za predstojeću akciju kod Gospića. Plan akcije bio je da se uporište u Bilaju napadne s tri bataljona 1. brigade, uz podršku poljske i brdske baterije. Jedan bataljon 1. brigade ostao bi u Širokoj Kuli kao rezerva. Sa dva bataljona 2. brigade, uz podršku haubičke baterije, trebalo je vršiti pritisak na liniju Lički Osik—Perušić, te na taj način vezivati snage 32. i 34. ustaške bojne, da ne bi ispadom preko Ostrvice prema Barletama, omele akciju 1. brigade. Jedan bataljon 2. brigade trebalo je da kontrolise pravac Perušić—Lešće, dok se jedan bataljon nalazio u Ramljanima da bi bio veza između glavnih snaga 35. divizije oko Gospića i 3. brigade 13. divizije, koja je kontrolisala sjeverni dio Gacka polja. Trećoj brigadi 19. divizije naređeno je da se iz južne Like prebaci u Medak i Počitelj, da bi, kada počne napad na Bilaj, izbila preko Ornica u rajon Bilajsko Novo Selo—Vujnovića brdo (k. 983), zapriječila cestu Gospić—Bilaj i spriječila dolazak pojačanja iz Gospića u Bilaj. Jedan bataljon iz Ličkog NOP odreda trebalo je da posjedne obalu rijeke Like, kilometar od željezničkog mosta nizvodno do vo-

⁹ Zbornik, tom V, knj. 25, dok. br. 132 i 163.

denice na okuci rijeke, da bi spriječio eventualni pokušaj napadnute posade da se povuče ka Gospiću, preko željezničkog mosta ili preko vodeničkih brana.

Dok su se jedinice pripremale za predstojeću akciju, neprijatelj je ispoljio vrlo živu aktivnost 8. februara izjutra na sektoru Perušića. Iz Otočca je 19. ustaška bojna neprimjećeno izbila u Ramljane, iznenadila 2. bataljon 2. brigade i izbacila ga iz sela na istok, na padine Drvenjaka, pa preko Janjče i Studenaca izbila u Perušić. Istodobno su ustaške snage iz Ličkog Osika i Perušića izvršile ispade sa po jednom satnijom pravcima Perušić — Gostovača, Perušić — Široka Kula. Tako su se sve tri te satnije našle pred položajima i na desnom boku bataljona 1. brigade u Širokoj Kuli. Bataljon se zato, poslije kraćeg otpora, povukao na položaje iznad sela. Kada je pred podne osmotrio povlačenje neprijatelja prema Perušiću i Ličkom Osiku, ponovno je posjeo položaje u Širokoj Kuli. Ti neprijateljevi pokreti i ispadi stvorili su u Štabu 35. divizije utisak da se neprijatelj priprema za veći napad na jedinice 2. brigade sjeverno od Perušića, pa je odlučio da požuri s napadom na Bilaj, kako bi što prije oslobodio snage radi suprotstavljanja predviđenoj neprijateljevoj akciji. Tako je u dogovoru sa Štabom 1. brigade, čiji su bataljoni već bili spremni za polazak u napad, donijeta odluka da se tog dana (8. februara) u 15 sati pređe u napad, umjesto 9. februara u 6 sati. Trećoj brigadi upućeno je hitno naređenje da odmah krene na položaje obezbjeđenja prema Gospiću.

Prva brigada krenula je iz Barleta u naređeno vrijeme i razvila se za borbu. Dva bataljona nastupala su u prvoj hnnji, i to jedan preko Medovače ka bilajskoj crkvi (k. 582) i Srednjoj glavici, a drugi preko Komljo-vače ka k. 649 i Srednjoj glavici s istoka. Treći bataljon nastupao je razvijen u drugoj liniji s obje strane ceste Barlete—Bilaj. Neprijatelj je na otkrivenom zemljištu i snijegu mogao lako osmatrati pokrete naših jedinica. S linije crkva — Srednja glavica u 16 sati, pružio je jak otpor. Bataljoni 1. brigade, uz podršku minobacača i artiljerije, slomili su taj otpor i produžili napredovanje

prema Gradini (k. 638), na koju je neprijatelj uspio da povuče sve svoje snage. Obrana Gradine bila je već na samom podnožju vrlo uporna, a dobila je odmah prilično efikasnu podršku artiljerije, koja je djelovala iz rejonu gospićke željezničke stanice. Iz Gospića je u Bilaj već u 17 sati stigla jedna ustaška satnija kao pojačanje. Jedinice 3. brigade nisu stigle na vrijeme da zatvore pravac Gospić — Bilaj. Ni bataljon iz Ličkog NOP odreda nije uspio da se po danu uklini na uski i tučeni prostor između Gradine i rijeke Like. Zbog svega toga izgledi za brzo ovladavanje Gradinom znatno su se smanjili.

Stab 35. divizije i Štab 1. brigade ipak su smatrali da bi noćni napad na Gradinu, uz podršku artiljerije koja je danju uzela elemente za gađanje, mogao donijeti uspjeh. Noćni napad počeo je nešto poslije 20 sati, ali je napredovanje teklo teško i sporo, jer je Gradina bila od podnožja do vrha utvrđena i uporno branjena.

Treća brigada 19. divizije stigla je na svoje položaje kod Bilajskog Novog Sela i na Vujnovića brdu do 20 sati; te je odmah pristupila zapriječivanju ceste minama. U to vrijeme od Gospića, pred položaje 4. bataljona 3. brigade, naišla je kolona ustaša predvođena tenkovima, pa je otpočela borbu. Dva tenka naišla su na nagazne mine i onesposobljena su, ali je dio kolone uspio da zaobiđe položaje 3. brigade i da se kod željezničkog mosta prebaci u Bilaj. Poslije toga izgledi za uspjeh napada postali su manji, pa je Štab 19. divizije izdao naređenje da se napad prekine, a sve jedinice odmah povuku u okolna sela.

Neuspjeh napada na Bilaj bio je dobrim dijelom posljedica promjene vremena početka napada, jer zbog toga obezbjeđenja nisu na vrijeme stigla na svoje položaje, a napad nije tekao planski i sistematski, uz punu podršku artiljerije. Međutim, pretpostavka da će neprijatelj 9. februara preduzeti veći napad na 2. brigadu nije se ostvarila. Dolazak 19. ustaške bojne u Perušić i "njezin brz povratak u Otočac bio je preduzet zato da se uspostavi direktna veza između ta dva garnizona, da se pohvataju i odvedu u Otočac oni građani koji su

prije ponovnog ustaškog ulaska u Otočac (6. februara) pobjegli u okolna oslobođena sela, kao i da se demonstrira sposobnost ustaških snaga da se duboko probiju kroz partizanski slobodni teritorij. Povod za taj pothvat 19. ustaške bojne bila je i neopreznost 2. bataljona 2. brigade u Ramljanima¹⁰. Ispadi dijelova 32. i 34. ustaške bojne 8. februara izvršeni su radi olakšanja proboja 19. ustaške bojne preko Janjče za Perušić, kao i da se poslije osmotrenih pomjeranja jedinica 1. brigade prema Barletama, nasilnim izviđanjem, ustanovi novi raspored partizanskih snaga u rejonu Široke Kule.

Zbog neprijateljevih ispada u pravcu Kuzmanovače, 8. februara prije podne, Stab 2. brigade nije uspio da toga dana poslije podne organizira demonstrativni napad na liniji Lički Osik — Perušić, već je to učinio sutra izjutra, ne znajući da je obustavljen napad na Bilaj. Jedan bataljon 2. brigade, uz podršku haubičke baterije, izvršio je demonstrativni napad prema Marinoj glavici iznad Perušića i potisnuo neprijateljeva obezbjeđenja s Ravnog vrha (k. 748). Ustaškim protunapadom iz Vukšića preko Lisine taj bataljon bio je primoran da se povuče preko Brda ka Sv. Trojici, a, kada je dobio pojačanje uspio je da povratnim napadom potisne neprijatelja preko Lipove glavice (k. 671) u Perušić. Posle tih borbi 2. brigada prikupila se u zaseoke oko Kuzmanovače, Gostovače i Podboišnog Selišta (sem 2. bataljona koji je ostao u Ramljanima), 1. brigada vratila je glavninu snaga na sektor Široke Kule, a 3. brigada zadržana je na prostoru Poeitelj, Medak, Mogorič.

Poslije neuspjelog napada glavnine 35. divizije na neprijatelja u Bilaju, komanda Zapoli pokušala je da u sadjejtstvu sa 392. divizijom ovlada linijom Perušić — Otočac. Njoj je ta veza bila potrebna radi snabdijevanja, pošto je dotadašnje snabdijevanje preko Karlobaga bilo

¹⁰ U Ramljane su slobodno, pod raznim isprikama, ulazili i odlazili ustaški obavještajci. Svešteniku iz Ramljana partizani su dopuštali da po »vjerskim poslovima« odlazi u sela kod Otočca, pod ustaškom kontrolom, čime se on koristio da ustašama prenese detaljna obavještenja o partizanskim položajima, o radu organizacije NOP-a i o odnosu stanovnika hrvatskih sela prema partizanima.

jako zaobilazno i nesigurno. Za okupatorove snage ta veza značila je još jedan izlaz ka jadranskoj obali. Za pravac Gospić — Gračac neprijatelj je prestao pokazivati veće interesovanje. Pošto je uočio neprijatelja, Stab 11. korpusa NOVJ naredio je Štabu 35. divizije da pregrupiše jedinice, tako da gotovo sve snage postavi prema Otočcu i Gospiću, oslanjajući se na široku slobodnu teritoriju istočno od ceste Gospić — Otočac, s tim da čvrsto kontrolira istočnu polovinu Gacka polja. Prema zapovjesti Štaba 35. divizije od 21. februara, raspored jedinica poslije pregrupiranja bio je ovakav:¹¹

Treća brigada 19. divizije nalazila se prema neprijatelju u Ličkom Osiku i Perušiću, pošto je zaštitu slobodnog teritorija južno i istočno od Gospića preuzeo 1. bataljon Ličkog NOP odreda. Zadatak 3. brigade je bio da spriječi ispađe neprijatelja iz rejonu Ličkog Osika i Perušića k Ljubovu, kao i njegov pokušaj da prodorom preko Studenaca i Janjče izbije u Gacko polje.

Prva brigada 35. divizije, s položaja kod Ličkog Osika i Perušića, pomjerena je na sjever, pa je jedan bataljon imala u Potkorjenu orijentiran prema Janjči, sa zadatkom da u slučaju potrebe pruži podršku 3. brigadi u odbrani pravca Perušić — Janjče — Lešće, kao i da pazi na zaobilazni pravac -koji iz Perušića, preko Kosinja, izvodi na željezničku stanicu Janjče i dalje k Lešću. Dva bataljona razmještena su u jugoistočni dio Gacka polja (Lešće, Sinac), a jedan bataljon zadržan je kao brigadna rezerva u Ramljanima. Bataljoni u Gackom polju dobili su zadatak da budu aktivni prema Otočcu.

Druga brigada 35. divizije raspoređena je u sjeveroistočni dio Gackog polja (istočni dio Poduma, Zalužnica, Doljani) sa zadatkom da spriječava ispađe neprijatelja u jugoistočni dio Poduma i prema Zalužnici. Njen zadatak bio je izrazito defanzivan, a bila je prikupljena na relativno uskom prostoru kako bi dobro zaštitila pravac prema Vrhovinama i Plitvičkim jezerima, u rejonu u kojem je bilo više centralnih ustanova NOP Hrvatske sa Glavnim štabom NOV i PO Hrvatske.

²¹⁶ Zbornik, tom V, knj. 26, dok. br. 146.

Treća brigada 13. divizije ostala je u sjevernom dijelu Gacka polja i u Dabru, sa zadatkom koji joj je dao Štab 11. korpusa direktivom od 7. februara, s tim što joj je sada dolaskom 2. brigade skraćen front prema Otočcu, pa tako omogućena bolja organizacija obrane na tom sektoru.

Štab 35. divizije bio je u Zalužnici, sa izviđačkom četom i četom za vezu, dok su korpusni artiljerijski divizion i pozadinski dio Štaba 35. divizije bili u rejonu Vrhovina. Lički NOP odred imao je 2. bataljon i dalje na Kamenskom i Kuku, prema cesti Bihać — D. Lapac, dok je 1. bataljon bio južno od Gospića, na liniji Vrebac — Medak — Počitelj — Divoselo, da bi štitio slobodni teritorij od ustaških ispada iz Gospića i Brušana. Bataljon »Plavi Jadran« zadržan je na ranijim položajima s istim zadacima. Brigade su zauzele novi raspored u toku 22. i 23. februara.

Takav njihov kordonski raspored, sa skoro svim snagama postavljenim prema dva jaka neprijateljeva garnizona (Gospić i Otočac) i komunikaciji koja ih veže, nije bio podesan za preduzimanje većih ofanzivnih akcija, sem u slučaju protunapada na neprijateljeve snage koje bi pokušale da uspostave kontrolu nad cestom Otočac — Gospić. Raspored snaga 35. divizije omogućavao je dosta dobre veze s jedinicama, jer štabovi triju brigada nisu bili mnogo udaljeni od Štaba 35. divizije, a sa štabom 3. brigade 19. divizije i Štabom Ličkog NOP odreda mogla se lako uspostaviti telefonska veza preko sistema polustalnih telefonskih linija Komande 1. ličkog područja.

U zapovjesti Štaba 35. divizije od 21. februara, jedinicama je, pored ostalog, ukazano na novu taktiku neprijatelja, kao i na način na koji se treba suprotstaviti njegovom upornom nastojanju da zadrži taktičku inicijativu. Zimski uvjeti i dubok snijeg nametah su posebne postupke, pa su data uputstva i u tom smislu. Posebno je naglašena potreba stalnih i sigurnih veza među susjednim jedinicama i sa višim štabovima.¹²

« Zbornik, tom V, knj. 24, dok. 79.

Već 23. februara izjutra, tj. prvog dana na tim položajima, prije nego što su uspostavljene stalne veze s jedinicama, susjednom brigadom i Štabom 35. divizije, 3. brigada 19. divizije na položajima sjeverno od Perušića doživila je prve oštre sukobe sa snagama 31. i 34. ustaške bojne. Pošto je saznala da su prethodnog dana u partizanskom rasporedu izvršena znatna pomjeranja, Komanda Zapoli naredila je da se izvrše nova nasilna izviđanja sjeverno od Perušića. Neprijatelj je izvršio jak pritisak na položaje 2. bataljona i potisnuo ga sa V. Čardaka (k. 698), M. Čardaka (k. 696), Vršića (k. 670) i Stitara (k. 605). Poslije nekoliko uzastopnih okršaja na prilazima Gostovači i Uremovićima, zaustavljeno je napredovanje neprijatelja, poslije čega se on povukao prema Perušiću. Brigada je toga dana imala 6 poginulih, 3 ranjena i 8 nestalih boraca.

Neprijatelj je sjutradan ponovno napao iste položaje jačim snagama. Dijelovi 1. bataljona uspješno su odbili ustaške napade od Lipove glavice prema Glunčuši, ali se 4. bataljon bez većeg otpora povukao prema Gostovači i Uremovićima. Zbog tog povlačenja ostao je nezaštićen hjevi bok 1. bataljona, pa se i on povukao prema Sv. Mariji Magdaleni (k. 635). U borbu su tada ubačeni i dijelovi 3. bataljona da bi zatvorili pravac Kapetanovac—Tomaševića kuće. Oni su pružili otpor na Jasenovači (k. 691), pa se povukli na Kamenitovac (k. 675). Mada je neprijatelj potisnuo 3. brigadu na dosta širokom frontu i ovladao znatnim prostorom, on toga dana nije nanio teže gubitke našim jedinicama (2 poginula i 2 ranjena). Predveče se neprijatelj povukao u Perušić, a jedinice 3. brigade vratile su se na ranije položaje.

Poslije dva, relativno mirna dana, sve ustaške snage iz Perušića i Ličkog Osika, krenule su, 27. februara, u napad na 3. brigadu. I toga je dana neprijatelj uspio da je potisne i duboko se uklini na pojedinim pravcima sjeverno od Perušića, ali joj nije nanio teže gubitke. U pomoć 3. brigadi upućen je jedan bataljon 1. brigade, pa je poslije podne napredovanje ustaša zaustavljeno. Kao i ranije, neprijatelj nije ni pokušao da zadrži zauzeti teren i da na njemu zanoći, već se uveče povukao u svoje baze.

Za jedinice 3. brigade 19. divizije borbe su krajem februara bile veoma teške. Teren je bio nepoznat, ishrana neredovna, zima oštra, jedinice zamorene, a neprijatelj vrlo tvrd i inicijativan. Po dubokom snijegu i ispresjecanom zemljištu bio je vrlo težak manevar i održavanje veze s jedinicama. Štab 3. brigade i sam se za vrijeme borbi našao više puta u prvom borbenom redu i vodio blisku borbu. U jednom od takvih okršaja, bio je ranjen komandant Brigade, Ante Gvardiol. Štab 35. divizije nije 23. i 24. februara imao direktnu vezu sa Štabom 3. brigade, kao ni uvid u situaciju kod nje, pa je tek poslije 24. februara bio u stanju da organizira podršku susjedne 1. brigade, što je došlo do izražaja u borbi od 27. februara.¹³

Prvih dana marta neprijatelj je nastavio s ispadima iz Otočca i rejonu Lički Osik—Perušić, usmjeravajući napade na one tačke borbenog rasporeda partizanskih jedinica gdje bi prethodno uspio doći do tačnih podataka o položajima i načinu njihovog obezbjeđenja. Iz Ličkog Osika i Perušića 34. ustaška bojna izvršila je 1. marta napad na položaje 1. i 4. bataljona 3. brigade 19. divizije u Širokoj Kuli, Glučuši i Lipovoj glavici. Cilj tog napada bio je da se razbije centar i lijevo krilo 3. brigade, te da se izbijanjem u Kuzminovaču i Podboišno Selište ugrozi cio njen raspored prema Perušiću. Neprijatelj je brzim prodorima uspio da rastroji našu odbranu i prinudi jedinice na povlačenje, tako da je do podne izbio na liniju Podovi—Gostovača. Poslije podne ustaške jedinice povukle su se u baze. Trećoj brigadi tog dana naneseni su ponovno osjetni gubici (4 poginula, 6 ranjenih, 12 zarobljenih). Među poginulima i zarobljenima bilo je 7 starijeh, što ukazuje na to da prilikom odstupanja starijeh nisu držale jedinice u ruci, već su se lično angažirale u neposrednoj borbi, nastojeći po svaku cijenu da zadrže napredovanje neprijatelja.

Veliki gubici 3. brigade 19. divizije za samo osam dana na položajima sjeverno od Ličkog Osika i Perušića (18 poginulih, 14 ranjenih, 39 nestalih i zarobljenih), u uvjetima frontalne borbe protiv neprijatelja koji nije

¹³ Zbornik, tom V, knj. 25, dok. br. 132 i 163.

imao znatnu brojčanu nadmoćnost, izazivali su u štabovima 35. divizije i 11. korpusa zabrinutost za stanje u toj jedinici. I Štab 19. divizije ukazivao je na potrebu da se hitno ispita odgovornost za velike lične i materijalne gubitke u 3. brigadi. Na zajedničkom sastanku predstavnika Štaba 11. korpusa, Štaba 35. divizije i Štaba 3. brigade ustanovljeno je da za te neuspjehe nisu krivi samo teški objektivni uvjeti nego i nebudnost u štabovima i jedinicama 3. brigade. Odlučeno je da se cijela 3. brigada povuče na sektor Ljubovo — Kuzmanovača radi sređivanja i odmora, a poslije nekoliko dana da se uputi u južnu Liku, gdje bi preuzela položaje i zadatke 1. brigade 19. divizije, koja se pripremala za povratak u sjevernu Dalmaciju.

Poslije povlačenja 3. brigade s položaja prema Perušiću, ti položaji od Konjskog Brda do Široke Kule nisu više kontrolirani linijskim rasporedom jedinica, već su dva bataljona 1. brigade, držeći glavninu snaga u Ivčevića Kosi i Potkorenu, kontrolirali pravce prema Perušiću isturenim predstražama i patrolama, u čemu im je pomagala terenska četa Komande mjesta Perušić. Jedna terenska četa Komande 1. ličkog područja kontrolirala je pravac Široka Kula — Ljubovo, a dijelovi 1. bataljona Ličkog NOP odreda preuzeli su kontrolu položaja od Široke Kule do Ostrvice. Zbog orijentiranja dvaju bataljona 1. brigade prema Perušiću, promjenjen je raspored i ostalih snaga 35. divizije u Gackom polju. Bataljoni 1. brigade povukli su se s linije D. Sinac — Covići u G. Sinac, Lešće i Ramljane. To povlačenje neprijatelj je osjetio kao olakšanje, jer je to prema dnevnom izvještaju Operativnog odjeljenja Ministarstva oružanih snaga NDH za 6. mart, protumačeno kao odustajanje partizana od pokušaja da ponovno kontroliraju Gacko polje.¹⁴

Ispade iz Otočca neprijatelj je i dalje usmjeravao protiv najistaknutijih položaja 3. brigade 13. divizije, da bi ovladao brdom Um, koje dominira sjevernim dijelom Gacka polja. U napadu koji je izvršen 2. marta izjutra, učestvovao je veći dio 19. ustaške bojne, uz podršku ap

¹⁴ Zbornik, tom V. knj. 25, dok. br. 138.

tiljerije. Glavni pravac napada bio je usmjeren na zapadni dio Uma (k. 566), gdje je položaje držao 4. bataljon 3. brigade 13. divizije, a pomoćni pravac napada izvodio je k južnom području Uma, kod Sv. Marka. Napad je sačekao bliskom i dobro organiziranom vatrom, pa je neprijatelj poslije nekoliko uzastopnih pokušaja da zauzme kotu 566 bio prinuđen da, uz gubitke, odstupi. Četvrti bataljon imao je u toj borbi 4 poginula i 4 ranjena borca i rukovodioca. Prvi bataljon 2. brigade je takođe, uspješno odbio napad na položaje kod Sv. Marka.

Poslije neuspjelog napada od 2. marta, neprijatelj je prestao s nizom učestalih napada na Um. Tek nedelju dana kasnije, u vrijeme kada su ojačani 846. puk 392. divizije i 33. ustaška bojna nastojali da razbiju 3. brigadu 8. divizije u rejonu Plaškog, dio neprijateljeve posade iz Otočca pokušao je 9. marta da bočnim napadom na 1. bataljon 3. brigade u Glavacama razbije njegovu obranu na tome sektoru i otvori sebi put za Dabar, kako bi, na taj način, olakšao akciju legionarsko-ustaških jedinica kod Plaškog i u rejonu Blata. Dijelovi 1. bataljona koji su branili položaj na Bričinki (k. 717 i k. 665) uspjeli su da zaustave i odbiju taj pokušaj prodora prema Dabru. Poslije te borbe, na sektoru koji je držala 3. brigada, zavlдало je opet jednonedeljno zatišje.

Prva brigada 19. divizije bila je u južnoj Lici, na operativnom području 11. korpusa NOVJ, i dalje aktivna na cesti D. Lapac—Srb, naročito na odsjeku te ceste od G. Lapca do Suvaje. S obje strane Dobrog Sela postavljen je 4. marta po jedan bataljon u zasjedu, a jedan bataljon zadržan je kao rezerva i osiguranje prema Suvaji i Brotnji. Na obje zasjede naišli su dijelovi 1. bataljona 384. puka 373. divizije, pa je na njih otvorena vatra i naneseni im gubici. Neprijatelj je ipak, brzo reagirao, te su se oba bataljona poslije kraće borbe povukla u svoje baze. Istog dana četnici iz Gračaca izvršili su ispad prema Kijanima, ali ih je jedna četa 4. bataljona ove brigade odbila nazad u garnizon. Narednih nekoliko dana očekujući povratak 3. brigade u južnu Liku, štabovi 19. divizije i 1. brigade pripremali su se za povratak u sjevernu Dalmaciju. Treća brigada stigla je

8. marta u rejon Bruvna, te sutradan preuzela položaj 1. brigade, koja se zatim prikupila u Gubavčevom polju. U to vrijeme četnici iz Otrića povremeno su ulazili Veliku Popinu i pljačkali imovinu pristalica NOP-a. Sta 19. divizije naredio je zato 1. brigadi da prije povratk u Bukovicu, planiranog za noć 11/12. marta, napadn četnike za koje se očekivalo da će 10. marta zanočiti Velikoj Popini. Brigada je 11. marta prije zore ušla i Veliku Popinu, ali tamo nije zatekla četnike, jer su s oni prethodne večeri povukli u Otrić. Istog jutra kad si saznah za dolazak partizana, četničke jedinice, ojačane mi nobacačkim dijelovima 384. puka 373. divizije, krenuli si u obuhvatni napad na jedinice 1. brigade u Velikoj Popin i oko nje. Napad je izvršen iz tri pravca, sa Srpskoj klanca preko Podljuta k Šupljem brdu, od Otrića prek Sučevica brda k srednjem dijelu Velike Popine, i os Brezovca, sa željezničke pruge k Miloju vodi. Stab 1. brigade je povlačenjem 4. bataljona sa Sučevica Brda n; Milu vodu, najpre zaštitio svoj desni bok, a zatim poc borbom povukao jedinice iz Velike Popine u Glogovo.

Zbog prisutnosti jačih neprijateljevih snaga na liniji Otrić — Malovan — Gračac, pokret Štaba 19. divizije njene 1. brigade za sjevernu Dalmaciju nije izvršen noći 11/12. marta, već je odložen za nekoliko narednih dana. Marš preko južnih padina Velebita u Bukovicu izvršer je sredinom marta.¹⁵

Prva partijska konferencija u 35. diviziji

Prije formiranja 35. divizije, partijske organizacij« nekih jedinica Operativnog štaba za Liku (Ličkog NOI odreda, bataljona »Plavi Jadran«, artiljerijskog diviziona operativnog štaba sa prištapskim jedinicama, a u januaru 1944. godine i 1. brigade Operat. štaba) bile su organizacijski vezane za Okružni komitet KPH za Liku, dok si partijske organizacije operativno potčinjenih brigada, bi-

¹⁵ Dragutin Grgurević, Devetnaesta sjevernodalmatinska divizija, Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb, 1964, str. 126.

le u organizacijsko-kadrovskom pogledu vezane za divizijske komitete 13, odnosno 19. divizije. Politički komesar Operativnog štaba objedinjavao je rad svih tih organizacija samo u pogledu tekućih političkih zadataka (odnos prema stanovništvu i politički rad u selima, politička priprema jedinica za važnije akcije i si.).

Kada je formirana 35. divizija oformljeno je i njeno partijsko rukovodstvo, u kojem su bili zastupljeni partijski rukovodioci (zamjenici političkih komesara) svih jedinica. To rukovodstvo je na osnovu uputstava CK KPH u toku februara pripremilo prvu divizijsku partijsku konferenciju, koja je održana noću 10/11. marta u Vrhovinama.¹⁶

Osnovne partijske organizacije 35. divizije bile su na ovoj konferenciji zastupljene sa 140 delegata, a od gostiju predstavnici CK KPH, Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, Štaba 11. korpusa, Okružnog komiteta KPH za Liku, te partijskih organizacija 13. i 19. divizije.

Referat o političkoj situaciji u svijetu i našoj zemlji, kao i o moralno-političkom stanju u jedinicama 35. divizije podnio je politički komesar Milivoj Rukavina. Izvještaj o borbenoj spremnosti jedinica podnio je komandant Petar Kleut, pa se, poslije toga, razvila živa i sadržajna diskusija, koja je potrajala skoro cijelu noć. Predstavnik CK KPH Karlo Mrazović Gašpar dao je opće smjernice za daljnji rad, a gosti su izložili svoje sugestije, pa je konferencija, usvajanjem rezolucije, završila rad.

Rezolucija se nije mnogo bavila nabranjem postignutih rezultata, već je njeno težište bilo na kritici postojećih slabosti. Kao osnovne slabosti u političkom radu organizacija istaknute su: sporo reagiranje partijskih organizacija na političke greške u jedinicama; nedovoljan rad na ideološkom i političkom uzdizanju članova Partije; nizak kriterij za prijem u Partiju (često je bila odlučujuća samo hrabrost kandidata, a malo se obraćala pažnja na ostale vrline); problem dezerterstava nije postavljen dovoljno oštro; nedovoljan uticaj bataljonskih par-

¹⁶ AIHRPH, kut. 237 — Zapisnik s konferencije.

tijskih biroa na cio rad u bataljonu i na sprovođenje donijetih odluka u život; nedovoljna pomoć Divizijskog komiteta i bataljonskih biroa čelijama, kao i nedovoljna pomoć cijele organizacije političkim komesarima; zanemarivanje kulturno-prosvjetnog rada i slaba veza s organizacijama na terenu. Istaknuto je da skojevci služe kao primjer hrabrosti, ah da treba još više politički i odgojno da djeluju na ostalu omladinu u jedinicama. Zaključeno je da je odnos članova Partije i svih starješina prama novomobilisanim borcima bio ispravan, ali da se njihovom uzdizanju nije poklanjalo dosta pažnje. Od slabosti na vojnom planu istaknuta je niska taktička vještina starješina, neopreznost i trošenje municije. Ukazano je i na pomanjkanje discipline, neodgojan odnos nekih starješina prema borcima i neke pojave nepravilnog odnosa jedinica i pojedinaca prema pozadini.

Konferencija je u zaključcima, pred sve partijske organizacije postavila zadatak da se uočene slabosti što brže otklanjaju; da se pruža stalna pomoć političkim komesarima i vojnim rukovodiocima u naporima da se stanje u jedinicama popravi; da se prouče i propagiraju odluke AVNOJ-a; pojačaju veze s organizacijama na terenu, suzbiju pojave dezerterstva, a pojača i omasovi kulturno-prosvjetni rad. Višim partijskim rukovodstvima stavljeno je u dužnost da pružaju veću pomoć nižim, a svi skupa da posvete više pažnje skojevskoj organizaciji, ideološko-političkom radu s kandidatima za prijem u Partiju i svakodnevnom političkom djelovanju na novomobilisane borce.

Nedelju dana poslije te konferencije, OK KPH za Liku obavjestio je Divizijski komitet da je za 31. mart zakazao okružnu partijsku konferenciju, na koju se pozivaju delegati iz svih jedinica 35. divizije. Na toj konferenciji, pored pitanja koja su se odnosila samo na pozadinu, na dnevnom redu bili su svi zajednički problemi vojske i pozadine, kao: borbena aktivnost pozadinskih oružanih jedinica, obavještajna služba za potrebe operativnih jedinica, mjere za suzbijanje dezerterstva, mobilizacija novih boraca, snabdijevanje jedinica itd.

Partijske organizacije Ličkog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda, bataljona »Plavi Jadran«, terenskih partizanskih jedinica i pozadinskih vojnih komandi i ustanova (bolnica, radionice itd.), bile su i dalje organizacijski pod Okružnim komitetom za Liku, ali je stalni uvid u njihov rad imao i Divizijski komitet.

Obje partijske konferencije (divizijska i okružna) imale su vrlo pozitivan uticaj na razvoj NOB-a u Lici i na čvršću međusobnu saradnju vojske i pozadine, naročito u teškim danima za vrijeme neprijateljeve majske ofanzive.

*Napad na Stajnicu i borbe oko Otočca
u drugoj polovici marta 1944. godine*

Sredinom marta 1. brigada 35. divizije imala je zadatak da spriječi povezivanje gospičke ustaške grupacije i otočackog garnizona, kao i da sprječava njihove ispade oslobođeni teritorij srednjeg dijela Like. Druga brigada u novom rasporedu nije bila vezana važnijim obrambenim zadacima, pa su joj dva bataljona bila slobodna za napadne akcije. Treća brigada 13. divizije, poslije uspješnog odbijanja nekoliko neprijateljevih ispada iz Otočca, u prvoj polovici marta, mogla je na kraće vrijeme prema tom garnizonu da ostavi jedan do dva svoja bataljona, a druga dva da upotrebi za napad. Zato je Stab 35. divizije odlučio da glavninu 3. brigade 13. divizije i jedan bataljon 2. brigade upotrebi za napad protiv jedinica 392. divizije, koje su obezbjeđivale cestu Brinje—Ogulin, kod Jezerana. Cilj te akcije bio je da udarom u pozadinu neprijateljevih snaga, koje su operirale u rejonu Plaškog, olakša 8. diviziji izbacivanje jedinica 392. divizije sa slobodnog teritorija južnog Korduna. Po naređenju Štaba 11. korpusa, 1. brigada 13. divizije dobila je zadatak da sadjeystvuje u toj akciji pritiskom na liniju Brinje—Jezerane kod Križpolja. Cilj napada jedinica 35. divizije bio je neprijateljeva posada u Stajnici i bočno obezbjeđenje ceste Brinje—Ogulin.¹⁷

^M Zbornik, tom V, knj. 25, dok. br. 132 i 163.

Treća brigada (bez 3. bataljona) i 1. bataljon 2. brigade krenuli su u tu akciju 1. marta poslije podne iz Dabra. Prvi i 4. bataljon 3. brigade imali su zadatak da izvrše napad na posadu u Stajnici sa sjevera i istoka, a 2. bataljon da obezbjeđi izvođenje napada od intervencije iz Jezerana i Razvale, posjedanjem položaja u Sertićima. Na obezbjeđenje prema Križpolju i Brinju postavljen je 1. bataljon 2. brigade na liniji Negorski vrh — Draženovići. Štab 3. brigade kretao se iza spoja svog 1. i 4. bataljona putem od Toninčeve drage prema Stajnici. Dio Štaba 35. divizije bio je u Lipicama.

Gazeći dubok snijeg kroz planinu Kapelu, jedinice su noću 17/18. marta izbile prije zore na položaje za napad i na obezbjeđenja. Ustaška posada iz Stajnice otkrila je približavanje partizanskih snaga, pa napad nisu sačekali u selu nego su u manjim grupama posjeli sve okolne vrhove i kose. Na tako širokom prostoru 1. i 4. bataljon nisu uspjeli da ih opkole, nego su ih frontalno potiskivah. Ipak, 1. bataljon brzim naletima nanio je neprijatelju gubitke, protjerao manje grupe iz prostora oko crkve uređenog za obranu i zarobio nekoliko ustaša. Na obezbjeđenju prema Jezeranima 2. bataljon vodio je prije podne borbu s dijelovima 392. divizije, koji su iz Jezerana i Razvale pošli u pomoć napadnutoj posadi, sprječivši njihovo napredovanje prema Stajnici. Prvi bataljon 2. brigade za to vrijeme nije na svojim položajima imao sukoba s neprijateljem. S druge strane ceste kod Križpolja, 1. brigada 13. divizije vršeći pritisak na cestu Brinje—Jezerane, vodila je cijelog dana borbu na širokom frontu bez većih rezultata.

Pošto nisu postojali uvjeti za uspješno produženje akcije u rajonu Jezerana, a pošto su intendantska odjeljenja u sporazumu s domaćim političkim terenskim radnicima rekvirirala nešto hrane od ustaških domaćinstava, jedinicama je rano popodne naređeno da se povuku na prenočište u Glibodol i Dabar, a narednog dana u polazne baze.

Dok je glavnina 3. brigade 13. divizije bila u akciji kod Jezerana, Artiljerijski divizion 11. korpusa premjestio je dvije baterije iz Vrhovina u Zaluznicu, te iz pet

oruđa otvarao povremeno vatru na Otočac, nastojeći tako da odvрати neprijatelja od eventualnog pokušaja da jačim snagama izvrši ispad prema proređenim partizanskim položajima u Glavacama, Škarama i Podumu. Treći bataljon 3. brigade je, također, radi toga vrlo aktivno izviđao prema Otočcu. Usprkos tim našim demonstracijama, neprijatelj je 18. marta u dva maha s oko tri čete, uz podršku artiljerije, napao položaje 3. bataljona u Glavacama i Lončarima. Ti napadi uspješno su odbijeni, bez većih vlastitih gubitaka.

Partizanski položaji na Umu predstavljali su stalnu prijetnju otočaćkom garnizonu. S njih su jedinice 3. brigade mogle mitraljeskom vatrom tući sjevernu i istočnu periferiju Otočca. Zbog toga je neprijatelj u februaru i martu izvršio čitav niz napada da bi ovladao tim kupastim brdom, s kojeg se vatrom može kontrolirati veći dio Gackog polja. Mada je desetak prethodnih napada ostalo bez uspjeha, neprijatelj je i dalje nastojao da ili zauzme brdo ili, da, neprekidnim prepadima i nanošenjem gubitaka odbrani Uma, na kraju, prinudi partizansku jedinicu da sama napusti odbranu tih istaknutih položaja. Novi brižljivo pripremljeni napad izvršen je 21. marta prije svanuća. Veći dio Izviđačkog odreda 392. divizije i 19. ustaška bojna noću 20/21. marta oprezno su se privukli preko Špilničkog polja jugozapadnom podnožju Uma, zarobili bez borbe neopreznu objavnicu 3. bataljona, neprimjećeni podišli k. 556 i pred zorom je opkolili i na juriš zauzeli. Odmah zatim artiljerija iz Otočca počela je tući naše položaje u Glavacama, Škarama i na vrhu Uma. Istodobno s napadom na k. 556, neprijatelj je napao i na položaje 2. brigade kod Sv. Marka, postigao iznenađenje i zauzeo južne padine Uma. Kada su se naše iznenađene jedinice snašle, zaustavile su napredovanje neprijatelja prema vrhu Uma i pripremile se za protunapad, do kojeg, međutim, nije došlo, jer se neprijatelj naglo povukao ka Otočcu. U toku ovog napada neprijatelj je uspeo da zarobi 10 boraca 2. i 3. brigade, uz samo manje gubitake u ranjenima, pa je zato borba tog dana predstavljala neuspjeh za 2. i 3. brigadu.¹⁸

²¹⁶ Zbornik, tom V, knj. 26, dok. br. 146.

Iz analize 'borbi u februaru i martu može se izvući zaključak da su snage Korpusa na ličkom sektoru svoje osnovne zadatke u tom periodu — da održe pod kontrolom Gacko polje, i spriječe povezivanje 4. ustaškog združenja sa snagama njemačke 392. divizije — nastojale da rješavaju na taj način što je glavnina ovih snaga stalno držala dio Gackog polja i položaje sjeverno od Perušića. Tako su se 3. brigada 13. divizije i 3. brigada 19. divizije našle u situaciji da drže svoje bataljone nedjeljama na istim obrambenim položajima, što nije bilo neophodno. Slobodni bataljoni 1. i 2. brigade, koji su predstavljali divizijsku rezervu, nisu dovoljno efikasno korišteni za ofanzivna dještva. Za to je, istina, bilo i objektivnih razloga, jer su neprijateljeve snage bile grupirane i utvrđene, a vremenske prilike nisu bile podesne za veće sistematske napade. Ali i nedovoljna inicijativa u tom pogledu bila je djelomično rezultat i nedovoljnog nastojanja štabova da pronađu makar i male ciljeve za napadna dještva u zapadnom dijelu Like. Neprijatelj je pokazivao više inicijative, pa su njegovi česti ispadi u raspored 3. brigade 19. divizije doveli do uzastopnih nespuhova i osjetnih gubitaka, koji su mogli u nekim jedinicama te brigade izazvati ozbiljnu krizu, da one nisu bile na vrijeme povučene s toga terena. Obrana 3. brigade 13. divizije prema Otočcu bila je opreznija i aktivnija, ali je Gacko polje moglo biti zaštićeno i bez držanja položaja na Umu, koje je neprijatelj skoro svakodnevno tukao artiljerijom iz Otočca. Na prvoj partijskoj konferenciji (10. i 11. marta) ukazano je na niz organizacijskih i taktičkih slabosti koje su se ispoljile u tome periodu, a naročito su bile istaknute nebudnost i nedovoljna briga o borcima. Odmah poslije konferencije pristupilo se otklanjanju tih slabosti, ali je vrlo nepovoljno materijalno stanje, posebno u pogledu ishrane, vršilo i dalje negativan uticaj na pokretljivost i borbenu sposobnost jedinica.

Naselja u Gackom polju u prve dvije godine rata nisu bila u tolikoj mjeri uništavana i ekonomski iscrpljivana kao što su to bila u drugim krajevima Like. Mada je većina stanovništva, kako u srpskim, tako i u

hrvatskim selima Gackog polja (bila na strani NOP-a. ipak je u nekim selima parola »čekanja s puškom k nozi« još imala znatnog uticaja. Svim ovim objašnjavaju se uporna nastojanja neprijatelja da spriječe stalno širenje partizanskog uticaja u tom dijelu Like i da ovlada širim rejonom ovog polja, poslije čega bi se lakše mogla uspostaviti priželjkivana čvrsta veza između ustaške grupacije oko Gospića i dijelova 392. divizije u Otočcu. Čekalo se samo na vrijeme kada će 392. divizija moći da odvoji više snaga za ostvarenje te zamisli. Dotle su njemačke snage iz Otočca stalnim ispadima nastojale da održe pod čvrstom kontrolom bar bližu okolinu Otočca i liniju Otočac — Prozor — Čovići, a ustaške snage iz Perušića pokušavale su da odbace partizanske jedinice od ceste Perušić — Lešće.

Gacko polje je predstavljalo za NOP važan izvor novih boračkih snaga i značajnu ekonomsku bazu. Jedinice NOV činile su velike napore da, bar do povoljne prilike za ponovno oslobođenje Otočca, spriječe okupaciju i pljačku sela u Gackoj dolini. Snage 11. korpusa u sjevernom dijelu Like nisu bile dovoljne za efikasni obračun s otočackim garnizonom. Zato je Štab Korpusa odlučio da aktivnim djejtstvima u neposrednoj okolici Otočca prinudi neprijatelja na obranu u samoj varoši, te tako suzi njegov manevarski prostor. Štab 11. korpusa naredio je 13. diviziji da pritiskom na dijelove njemačke 392. divizije oko Žute Lokve i Brinja olakša planiranu akciju 35. diviziji u širem rejonu Otočca.

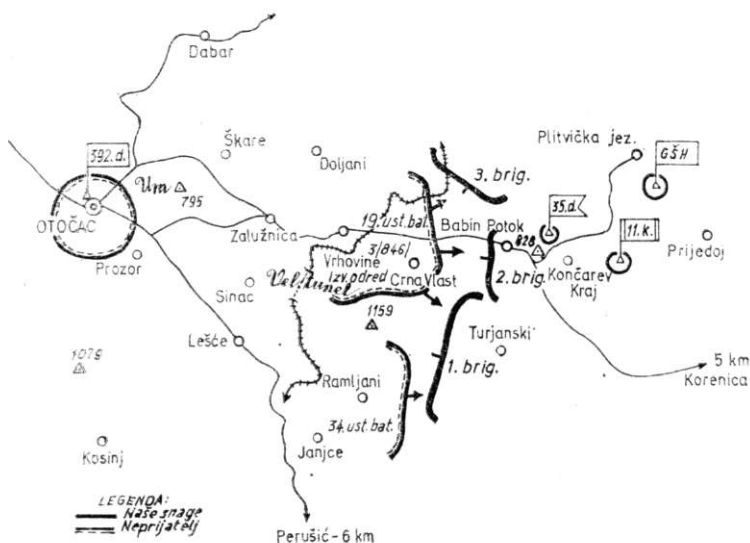
Štab 35. divizije izdao je 23. marta zapovjest za napad na Prozor, Švicu i Staro Selo.¹⁹ U toj zapovjesti su dati približno tačni podaci o neprijatelju u Otočcu i oko njega, te jedinicama dodjeljeni zadaci. Prvoj brigadi naređeno je da sa dva bataljona (2. i 4) napadne i likvidira posadu u Prozoru, gdje je bila jedna četa legionara iz Izviđačkog odreda njemačke 392. divizije i vod ustaša, Druga, pak, dva bataljona (1. i 3) ove brigade, na liniji Ivčevića Kosa — Potkoren, i dalje su zatvarala pravac od Perušića na sjever i sjeveroistok.

^M Zbornik, tom V, knj. 25, dok. br.132i 163.

Draga brigada dobila je zadatak da sa dva bataljona napadne i likvidira neprijateljevu posadu u Svici, gdje je bila četa ustaša; s jednim bataljonom trebalo je da se osigura na cesti Otočac — Švica, a s jednom četom iz pravca Brlog, na Vlaškom vrhu; jedan bataljon imao je da ostane na položajima u Zalužnici i južnom dijelu Poduma.

Trećoj brigadi 13. divizije naređeno je da sa dva bataljona likvidira neprijatelja u Starom Selu, gdje je bila jedna satnija ustaša; s jednim bataljonom trebalo je da se osigura prema Brlogu, a jedan bataljon ostao bi u Dabru.

Komandno mesto Štaba 13. divizije bilo je na Umu, kod kote 795. Artiljerijski divizion s vatrenih položaja kod Sv. Marka trebalo je da na zahtjev štabova brigada pruža vatrenu podršku napada tamo gdje se za to ukaže i treba. Početak napada predviđen je za 24. mart. u 1 sat poslije ponoći.

Situacija 6. aprila 1944.

Po naređenju Štaba 11. korpusa istodobno sa ovini napadom 35. divizije, trebalo je da stupi u akciju 1. brigada 13. divizije pritiskom na dijelove njemačkog 847. puka oko Brinja i da zatvara brinjski klanac. Prva brigada, međutim, zabunom je stupila u akciju jedan dan ranije, tako da njeno dejstvo, mada je 23. marta bilo djelomično uspješno, prekinuto toga dana uveče, ipa nije imalo uticaja na borbe 35. divizije sutradan.

Bataljoni 3. brigade pod borbom su 24. marta prije svanuća prodrli u Staro Selo sa sjevera i s istoka, ali se neprijatelj uspio povući iz sredine sela i organizirati obranu na padinama Ininog vrha (k. 633). Poslije dva sata borbe neprijatelj je s pristiglim pojačanjima iz Otočca uspio da potisne bataljone 3. brigade prema Glavacama.

Druga brigada stigla je sa zakašnjenjem u Švicu, iz koje se neprijatelj, pošto je primjetio približavanje partizana, povukao prije nego što je obezbjeđenje prema Otočcu posjelo svoje položaje. Noćni napad 1. brigade na Prozor imao je uspjeha, pa se neprijatelj u zoru držao još samo u utvrđenim zgradama oko crkve, ali je izjutra protunapadom iz Otočca, uz podršku artiljerije i tenkova, ponovno zauzeo Prozorinu i Vital (k. 648 i k. 577). Zbog slabog i sporog funkcionisanja veza artiljerijski divizion nije imao prilike da pruži direktnu podršku jedinicama, pa je izjutra 24. marta ispalio nekoliko plotuna po onim dijelovima Otočca u kojima se pretpostavljalo da se nalaze neprijateljeve snage. Ocjenivši da bi u takvoj situaciji zadržavanje naših snaga kod Prozora i u Svici bilo nekorisno, štab divizije naredio je već prije podne svim jedinicama da se povuku u svoje polazne baze. Povlačenje je izvršeno danju u potpunom redu. Neprijatelj je tu našu akciju ocjenio kao početak koncentričnog napada na sam Otočac, pa se ograničio na lokalne protunapade i nije vršio jači pritisak na jedinice za vrijeme njihovog povlačenja.

Za vrijeme borbi oko Otočca, 24. marta, neprijatelj iz Perušića nije intervenirao. Prvi i 3. bataljon 1. brigade u Ivčevića Kosi i Potkorenu posvećivah su svoju osnovnu pažnju obezbjeđenju i izviđanju duž ceste Pe-

rušić — Lešće, a terenskoj četi Komande mjesta Perušić prepustili su kontrolu terena oko Gostovače i Podboišno[^] Selišta. Ta četa i komanda mjesta bili su, međutim, neoprezni, pa su tri ustaške satnije iz 31. i 34. ustaške bojne uspjele da ih 26. marta izjutra iznenade u Bašić Poljani, sjeverno od Gostovače, te da Komandi mjesta političkom rukovodstvu perušićkog kotara nanesu teške gubitke (27 poginulih, 3 zarobljena i desetak ranjenih). Dok su dvije čete 1. bataljona stigle u Gostovaču, da b: napadača napale u bok i presjekle mu odstupnicu, borba je već bila završena, a ustaške čete povukle su se ze Perušić.²⁰

Napad na Prozor i obrambene borbe u toku ofanzive njemačke 392. divizije na slobodni teritorij Like i Gorskog kotara (april 1944. godine)

Uzastopni napadi jedinica 35. divizije i 1. brigade 13. divizije na predstražne položaje njemačke 392. divizije oko Otočca, mada nisu doveli do sužavanja prostora pod neprijateljevom kontrolom, ubrzali su odluku Štaba njemačkog 15. brdskog armijskog korpusa da širom akcijom odbaci partizane iz Gackog polja i osigura trajnu vezu svoje 392. divizije s ustaškom grupacijom u Gospiću i Perušiću. Izrada planova za taj pothvat počela je krajem marta dogovorima između komande 1. zbornog područja NDH, i Komande njemačkog 15. korpusa, a zatim su prenijeti na Stab 392. divizije i Komandu *Zapoli* u Gospiću.

Stab 11. korpusa NOVJ nije znao za taj neprijateljev plan niti je otkrio njegovo pripreme za predstojeću operaciju. Smatrajući da je jačim angažiranjem 35. divizije moguće držati otočacki garnizon u užoj blokadi i potpunije kontrolirati Gacko polje, naredio je 27. marta Stabu 35. divizije da izvrši ponovni napad na Prozor, kao najistaknutiji položaj južno od Otočca, udaljen od grada 4 km.

Napad na Prozor planiran je za noć 30/31. marta. Dva dana prije napada izvršena je pregrupacija jedinica ovako: 1. brigada prikupljena je u rejonu Ličko Lešće — Ramljani; 2. brigada uputila je 2. i 3. bataljon na prostor Ivčevića Kosa—Janjče, gdje su od 1. i 3. bataljona preuzeli obezbjeđenja prema Perušiću, a 1. i 4. bataljon zadržala je u Sincu; 3. brigada 13. divizije preuzela je obranu cijelog Uma i zadržala raniji raspored.

Stab 35. divizije izvršio je 30. marta prije podne komandantsko izviđanje s Uma, na kojem su učestvovali štabovi sve tri brigade i komandanti onih bataljona koji su trebalo da napadaju neprijatelja u Prozoru ili da taj napad neposredno obezbjeđuju. Napad na Prozor povjeren je 1. brigadi, kao najprodornijoj. Ona je s tri bataljona imala da ovlada visovima Prozorina (k. 648) i Vital (k. 557), koji dominiraju Prozorom, a zatim da se obezbjedi prema Otočcu i odbije eventualne protunapade. Desno od 1. brigade napadala su dva bataljona 2. brigade pravcem Sv. Marko — Spilničko polje — Spilnik, gdje je trebalo da organizuju obranu i spriječe protunapad neprijatelja iz Otočca duž ceste Otočac — Lešće. Treća brigada 13. divizije šalje iz rejona Sv. Marka jedan bataljon prema Prozoru, sa zadatkom da ovlada bezimenom kotom sjeverno od Prozora, poveže se s bataljonima 1. brigade i spriječi pokušaj neprijatelja da preko Umca pruži pomoć napadnutoj posadi u Prozoru. S jednim bataljonom ta brigada vrši pritisak na Staro Selo, jedan bataljon ostaje u pripravnosti na prostoru Škare, Podum, a jedan i dalje u Dabru. Artijerijski divizion s položaja kod Zalužnice podržavaće napad i obranu tamo gdje se za to ukaže prilika. Napad počinje 30/31. marta u ponoć. Komandno mjesto Štaba 13. divizije je na Malom Umu, iznad Sv. Marka.²¹

Poslije podne u Stab 11. divizije u Brakusovu Dragu došli su komandant, politički komesar i operativni oficir Štaba 11. korpusa. Oni su se složili s planom predstojećeg napada. Taktičke, materijalne i političke pripreme u jedinicama tekle su po planu.

²¹⁶Zbornik, tom V, knj. 26, dok. br. 146.

U vrijeme dok je Štab 35. divizije stvarao plan i pripremao jedinice za blokadu garnizona u Otočcu, s druge, pak, strane fronta u štabovima 1. zbornog područja i Komande Zapoli u Gospiću, kao i u Štabu 392. divizije, koji je prešao u Otočac, pripreman je za 31. mart veliki obuhvatni napad na slobodni teritorij sjeverne Like. Neprijatelj se nadao da će tim napadom postići tri važna cilja:

a) razbiti i dijelom uništiti glavne snage 35. divizije u istočnom dijelu Gackog polja; b) ovladati prostorom Vrhovine, Plitvička jezera, Turjanski, zatim natjerati Glavni štab Hrvatske na povlačenje iz predjela Plitvičkih jezera, te uništiti razne ustanove i opljačkati skladišta materijala na tome prostoru, i c) trajno ovladati širim rejonom Gackog polja i obezbjediti siguran saobraćaj cestom Otočac — Gospić. Svojoj akciji neprijatelj je dao širok naziv: »Poduhvat protiv Glavnog štaba za Hrvatsku i oslobođenje puta Otočac — Split«. ²²

Za takav pothvat neprijatelj je do 30. marta prikupio dovoljno snaga. Poslije operacije u rejonu Plaškog, 846. puk i još neki dijelovi 392. divizije odmorili su se na prostoru Brinje, Jezerane, odakle su noću 29/30. i 30. marta uvečer prebačeni kamionima u Otočac. Dvije bojne (31. i 34.) 4. ustaškog zdruga dobile su iz Gospića, 29. marta, smjenu na položajima u Perušiću i Ličkom Osiku, pa su se 30. marta odmarale i pod komandom majora Beherera, delegiranog iz Štaba njemačke 392. divizije pripremao za predstojeću operaciju u pravcu Gackog polja i Turjanskog. U Stajnici, 20. ustaška bojna, uz podršku dijelova 847. pješadijskog i 392. artiljerijskog puka, pripremala se da preko Lipice i Dabarskog Glibodola upadne u Dabar. Opći plan neprijateljeve operacije za 31. mart bio je ovakav: s Izviđačkim odredom 392. divizije, 3. bataljonom 846. puka, 19. ustaškom bojnomo i jedinicama za podršku 392. divizije, polazeći iz Otočca, uz sadejstvo 20. ustaške bojne iz Stajnice, napasti partizanske jedinice u Gackom polju i Dabru, brzim prodorima uništavati ih i odbaciti prema Plitvičkim jezerima. Istodobnim djejtvom 32. i 34. ustaške bojne iz Perušića,

²² AVII, k. 18, br. reg. 39/14 i k. 58, br. reg. 4/1.

prema Lešću i preko Čanka, prema Turjanskom, ugroziti lijevi bok partizanskih snaga, ubrzati njihovo izbacivanje iz Gackog polja i čvrsto ovladati pravcem Perušić — Lešće.

U Štab 35. divizije stigao je 30. marta podatak (od čete koja je slata na zasjedu u Oravac) da je noću 29/30. marta saobraćaj motornih vozila između Otočca i Brloga bio vrlo živ, ali tome podatku nije obraćana dovoljna pažnja, jer se smatralo da se radi o redovnom snabdijevanju otočackog garnizona. Uveče 30. marta, u 20 sati, kada su jedinice 13. divizije već bile u pokretu prema polaznim položajima za napad, iz Štaba 3. brigade 13. divizije primljen je izvještaj da prema podatku dobivenom iz Starog Sela, neprijatelj za naredno jutro priprema napad na partizanske položaje. Ni taj podatak nije u Štabu 35. divizije kao ni u Štabu 11. korpusa uzet kao dovoljan razlog za obustavljanje započete akcije, jer je preovladalo uvjerenje da se radi o neprijateljevom napadu onakvog obima kakvi su bili nekolicini prethodni napadi na Podum i Glavace. Takva procjena neprijatelja i njegovih namjera presudno je uticala na razvoj situacije narednih nekoliko dana, jer je glavnina 35. divizije ušla sjutradan u borbu protiv mnogo nadmoćnijeg neprijatelja u borbenom rasporedu, koji joj nije omogućio uspješan otpor u Gackom polju.

Bataljoni iz sve tri brigade određeni za napad na jugoistočne prilaze Otočcu, izbili su do ponoći neprimjećeni od neprijatelja, na polazne položaje za napad i, odmah, prešli u odlučan napad. U toku prvog sata borbe 2. bataljon 1. brigade zauzeo je na juriš Vital i podišao vrhu Prozorine. Čelo dva ešelonirana bataljona 2. brigade izbilo je bez borbe u Špilnik i posjelo ga za obranu. Četvrti bataljon 3. brigade je, također, bez iborbe posjeo bezimenu kotu 1 km sjeverno od Prozora. Neprijatelj je bio iznenađen u Prozoru, ali se dosta brzo snašao i protunapadom U 3 sata povratio Vital. Na traženje Štaba 1. brigade artiljerijski divizion tukao je tada srednji dio Prozora oko crkve, a odmah zatim bataljoni 1. brigade zauzeli su Prozorinu i ovladah cijelim Prozorom, sem vrha Vitala, odakle je neprijatelj pružao ogorčen otpor.

Dok se odvijala borba u Prozoru, neprijatelj je u Otočcu pripremao snage za odlučan protunapad, s kojim je prema Spilniku počeo već u 2 sata. Prvi bataljon 2. brigade izdržao je prve napade, ali kada su u 3 sata stigli i tenkovi, oba bataljona 2. brigade povukla su se pod borbom prema Oltarima. Oko 4 sata neprijatelj je počeo oštar napad preko Unica na Prozor i na bezimenu kotu. Zbog nelikvidiranog Vitala obrana položaja u Prozoru i na bezimenoj koti bila je jako otežana, pa su jedinice javljale da na njima neće moći dugo izdržati. Da jedinice ne bi u tako nepovoljnom položaju sačekale zoru, Štab 13. divizije naredio je u 5 sati povlačenje svih jedinica u rejone iz kojih su krenule u napad.²³

Zbog energičnog pritiska jakih neprijateljevih snaga, povlačenje dijela jedinica 35. divizije nije vršeno dovoljno organizirano. Četvrti bataljon 3. brigade uspio je da se organizirano i bez većih gubitaka povuče s bezimene kote preko Oltara prema Podumu. Jedan bataljon 2. brigade, uporedo s 4. bataljonom 3. brigade, povlačio se prema Iničima, dok je drugi odstupao duž ceste Otočac — D. Sinac. Štab 1. brigade, sa dva bataljona odstupao je pod borbom prema Lešću, uz obje strane rijeke Gacke, dok je neprijatelj jednom bataljonu 1. brigade uspio presjeći odstupnicu u Čovićima, pa je ovaj promenio pravac odstupanja, te preko Majatičevog vrška (k. 618) i Krčevina odstupio u Kosinji.

Štab 35. divizije, s osmatračnice na Umu, u prvim jutarnjim satima osmatrao je razvoj situacije na liniji Otočac — Lešće, ali nije više imao veze sa štabovima 1. i 2. brigade. Štab 3. brigade javljao je da neprijatelj napada jakim snagam zapadni dio Uma, Glavace i Dabar. Po intenzitetu borbi i brzom nastupanju neprijateljevih streljačkih strojeva preko Gacka polja, Štab 13. divizije je došao do zaključka da je u toku napad većih razmjera. Zbog toga je Štabu 3. brigade naređeno da se u slučaju povlačenja sa sadašnjih položaja orijentira na obranu linije Petrinić Polje — Doljani — Zalužnica. Oko 9 sati Štab 13. divizije napustio je osmatračnicu na Umu i prešao u Brakusovu Dragu, odakle je pokušavao da do-

¹⁴ Zbornik, tom V. knj. 25, dok. br. 138.

de u vezu sa štabovima 1. i 2. brigade, ali mu to nije uspjevalo. Oko podne primljen je izvještaj da je na položaje 2. i 3. bataljona 2. brigade, u Ivčevića Kosi i Potkorenu, napala jaka ustaška kolona iz pravca Perušića, te da su se ova dva bataljona povukla pod borbom u Ramljane i Lešće. Pošto je na taj način pravac Čanak — Turjanski — Vrhovine ostao otvoren, 2. bataljon 1. brigade, koji se kao rezerva 1. brigade zatekao u Lešću, krenuo je najprečim putem u Crnu Vlast (danas Gornje Vrhovine) i Klanac (Turjanski) da bi zaštitio prilaz Vrhovinama s tog pravca. Zbog nejasne situacije u¹ južnom dijelu Gacka polja, artiljerijski divizion i divizijski dijelovi prebačeni su -poslije podne u rejon Vrhovina.

Tog popodneva Stab 13. divizije uspio je da dobije samo djelomično sliku situacije 1. i 2. brigade. Stab 3. brigade javljao je da je neprijatelj ovladao Glavacama i sjevernim dijelom Uma, te da se kod Dabra vodi oštra borba s neprijateljevom kolonom koja je naišla od Stajnice, a pritisak na bataljone u Škarama i na Umu stalno se pojačava, pa su slabi izgledi da se ti položaji održe do mraka. Odmah su preduzete mjere da se jedinice s Uma povuku u Doljane i Zalužnicu. Prama nepotpunim i ne svježim usmenim izvještajima pojedinih članova Štaba 2. brigade, neprijatelj je prateću četu i jedan bataljon 2. brigade, poslije njihovog kraćeg otpora na liniji D. Sinac — D. Lešće, nabacio na strme padine Godače kod Majerovog vrela. Kod Ramljana i željezničke stanice Lešće vodila se cijelog dana borba, ah situacija na tom prostoru nije još uvijek bila jasna. Sa Štabom 1. brigade nije bilo nikakve veze, pa se opravdano pretpostavljalo da je njena glavnina ostala zapadno od ceste Lešće — Perušić. U stvari, Stab 1. brigade sa dva bataljona kad se sukobio poslije podne s 31. ustaškom bojnom kod željezničke stanice Lešće, ustanovio je da je neprijatelj iz Otočca preko Gacka polja izibio u rejon vrela Gracke, i odustao od pokušaja da se odmah probija prema Ramljanima, već je prenočio na prostoru zapadno od željezničke stanice Janjce, povezo se s bataljonom koji je bio odbačen prema Kosinju, pa se sjutradan pod borbom pro-

bio preko Potkorena, južno od Ramljana na Duman, i odatle bez borbe do mraka izbio u Turjanski.

Predveče 31. marta Stab 35. divizije odlučio je da se zbog nejasne situacije na lijevom krilu komandno mjesto premjesti iz Brakusove Drage u Vrhovine. Poškom nije bila isključena mogućnost da se neprijatelj još i toku noći preko Godače probije u Vrhovine, javljene je svim ustanovama ZAVNOH-a i pozadinskim ustanovama koje su bile razmještene u širem rejonu Vrhovina da se još u toku nastupajuće noći evakuišu u pravci Korenice i Plitvičkih jezera. Na putu za Vrhovine, Stab 13. divizije saznao je da su se veći dio jednog bataljona i prateća četa 2. brigade, s prostora oko Majerovog vrela, pod pritiskom sklonili u tunel ispod Godače kao i da je prateća četa kod Majerovog vrela morala da napusti jedan protivtenkovski top 57 mm, jer su tovarni konji izginuli. Odmah je naredeno Stabu 2. brigade da se sa bataljonom, koji je bio južno od Zalužnice, po svaku cijenu obezbijedi izvlačenje jedinica I2 tunela kroz sjeverni izlaz, da se poveže s lijevim krilom 3. brigade u Doljanima, te da u toku noći organizira obranu na zapadnim prilazima u Vrhovine.

Poslije ponoći počela je jaka snježna vijavica, koja je otežavala pokrete i uspostavljanje veza. Neprijatelj je, koristeći se uspjesima postignutim 31. marta i slabo organiziranom obranom u rejonu Zalužnice, produžio i u toku noći da oprezno napreduje preko Zalužnice ka Ivančevića Brdu. Stab 13. divizije pokušao je da te noći organizira evakuaciju korpusnog skladišta municije iz Vrhovina, ali u tome nije uspio, jer je artiljerijski divizion bio u pokretu za Gornji Babin Potok, a sve zaprege s područja Vrhovina. i sva raspoloživa radna snaga bili su iskorišteni od ustanova Glavnog štaba i ZAVNOH-a koje su se prethodne večeri evakuirale s tog prostora. Pred zoru, kada su dijelovi 2. brigade pod pritiskom počeli napuštati položaje pred Vrhovinama, Stab 13. divizije premjestio se u Gornji Babin Potok. Neprijatelj je 1. aprila izjutra ušao u Vrhovine i odmah minirao skladište municije.

Dva bataljona 2. brigade, uspješno su 31. marta do

mraka, pružali otpor koncentričnom napadu triju ustaških bojni, na sektoru Ramljana. Zbog pojave dijelova 34. ustaške bojne na Drvenjaku, tj. na njihovom lijevom boku, ti su se bataljoni noću povukli na liniju Turjanski — Crna Vlast. Posle toga 34. ustaška bojna posjela je Ramljane, a 19. i 31. bojna izbile su preko Tonkovića i Coraka 1. aprila prije podne u Vrhovine, odakle su odmah preduzeli napade na Crnu Vlast, iz koje su se bataljoni 2. brigade pod borbom povukli u zaseoke Bogdanovići i Pupavci.

Prvog aprila prije podne neprijatelj je produžio s napadima na cijelom frontu od Petrinića Polja na sjeveru do Čanka na jugu. Na desnom krilu 35. divizije 3. brigada 13. divizije držala je toga dana izjutra liniju Petrinić Polje — Brezovac — Gornji Doljani — Vrhovinski Dugi Dol.²⁴ Njoj je izdato tog jutra naređenje da i dalje rokira glavninu svojih snaga ulijevo prema Rudopolju, radi tješnjeg sadjejtva sa 2. brigadom u obrani pravca Vrhovine — Plitvička jezera. Druga brigada, pak, imala je dva bataljona na liniji brdo Perušić (k. 913) — Metla (k 910 i k. 911), jedan bataljon na k lancu prema Turjanskom, a jedan bataljon u rezervi u Gornjem Babinom Potoku. Drugi bataljon 1. brigade zatvarao je prilaze Turjanskom sa zapada i s juga, dok sa glavinom 1. brigade još uvijek nije bila uspostavljena veza. Desno krilo 3. brigade nije bilo stalno povezano s jedinicama 8. divizije na sektoru Plaškog, već je patrolama uspostavljalo povremeni dodir sa djelovima Plašćanskog NOP odreda, između selà Mala Kapela i Dabra. Na lijevom krilu 35. divizije, bataljon u Turjanskom bio je u neposrednoj vezi sa dvije čete 1. ličkog područja, koje su bile raspoređene u širem rajonu Kozjana. Prvi bataljon Ličkog NOP-a, u vrlo razrijeđenom rasporedu, kontrolirao je i dalje preko 20 km dugu liniju od Podova na Ljubovu pa preko Široke Kule i Ostrovice do Vrebca. Na istočnim granicama ličkog slobodnog teritorija, na sektoru Ličkog Petrovog Sela i duž Plješevice, kao ni u južnom dijelu Like, neprijatelj nije ispoljavao veću aktivnost, pa, prema tome, poza-

²⁴ Zbornik, tom V, knj. 25, dok. br. 132 i 163.

dina glavnine 35. divizije, Štab korpusa i GŠH u rejonu Plitvičkih jezera nisu bili ugroženi. Štab 13. divizije bio je u mogućnosti da svu pažnju posveti obrani pravca Vrhovine — Plitvička jezera.

Sa linije Vrhovine — Ramljani neprijatelj je 1. aprila prije podne krenuo u napad u ovakvom rasporedu: Izviđački odred 392. divizije i 3. bataljon 846. puka, s četom tenkova i divizionom artiljerije, napadali su s obje strane ceste u pravcu Plitvičkih jezera; na pravcu Vrhovine, Crna Vlast, Turjanski napadale su 31. i 19. ustaška bojna iz Ramljana je, preko Dumana, trebalo da napada 34. ustaška bojna ali je ona pokretom glavnine 1. brigade pravcem Janjče — Duman — Turjanski bila primorana da se zadrži u Ramljanima. Ocjenivši da je trenutno najugroženiji pravac Crna Vlast — Metla (k. 911) — Gornji Babin Potok, Štab 35. divizije naredio je Štabu 3. brigade da s jednim bataljonom ojača obranu 2. brigade na Metli, a artiljerijskom divizionu da sa vatrenih položaja na Čudinom klancu podrži obranu kose Perušić (k. 913) i Metle (k. 911 i k. 910).

Podržan jakom artiljerijskom vatrom i tenkovima, neprijatelj je oko podne zauzeo kosu Perušić i pokušao da proširi uspjeh u pravcu Visibabe, ali je čvrstom obranom dvaju bataljona 3. brigade, na liniji željeznička stanica Rudopolje — Ogradak — Donji Babin Potok, bio zadržan. Južno od ceste dva bataljona 2. brigade, ojačana jednim bataljonom 3. brigade, poslije uporne obrane (k. 910 i 911) morah su da napuste Metlu, ali su zatim uspjeh da na liniji Kriva draga — Zutulja (k. 984) zadrže dalji prodor neprijatelja. Napad dviju ustaških bojni iz Crne Vlasti prema Turjanskom uspješno je odbijen na Klancu. Tako je pokušaj neprijateljevog prodora prema Plitvičkim jezerima i u Turjanski toga dana zaustavljen već na prvim kilometrima od Vrhovina. Neprijatelj je zanoćio na liniji Rudopolje — kosa Perušić — kosa Metla — Crna Vlast (zaselak Bogdanovići), držeći jedinice ešeloniране po dubini i sa dobro obezbjeđenim bokovima.

Štab 35. divizije očekivao je da će neprijatelj idućeg dana ponoviti pokušaj da prodre u rejon Gornjeg Babinog Potoka, pa je te noći poduzeo sve mjere da

obranu na tom pravcu još ojača. Sa Štabom 1. brigade konačno je uspostavljena veza i dat mu zadatak da preuzme obranu šireg rajona Turjanskog, dok su 2. i 3. brigada utvrđivale svoje položaje i oformile brigadne rezerve u Stajinama i Borića Selištu. Međutim, idućeg jutra neprijatelj je iznenada promjenio glavni pravac napada. Izviđački odred i 3. bataljon 846. puka nisu napuštali utvrđene položaje na Perušiću i Metli, a dio snaga povukli su na liniju Mali Obijaj (k. 835) — Crna Vlast. Sa tri ustaške bojne ojačane artiljerijom, izvršio je, međutim, koncentriran napad na Turjanski. Iz Crne Vlasti napadala je na Klanac 31. ustaška bojna, uz podršku dvije baterije, dok je 19. ustaška bojna, zaobilazeći Klanac s juga, napadala preko Medenog dolca, a 34. ustaška bojna iz Dumana, preko Korita i Mašića Budžaka. Prva brigada bila je primorana da se povuče u sjeveroistočne zaseoke Turjanskog, a neprijatelj je popalio srednji i južni dio sela, uništio otkrivena skladišta, pa se prije mraka žurno povukao u polazne baze, tako da ga 1. brigada nije ni stigla da goni. Bojne 4. ustaškog zdruga (31. i 34.) povukle su se iz Turjanskog u Ramljanu, pa je 34. bojna posjela Ramljane, Jančce i Lešće, a 31. bojna vraćena u Perušić i Prvan Selo. Devetnaesta ustaška bojna povukla se u Crnu Vlast, gdje je idućeg dana počela da se utvrđuje na kotama 827 i 793.

Da bi izbjegla novi iznenadni koncentrični napad i da bi se bolje povezala s jedinicama koje su kontrolirale prostor Gostovača — Podovi — Kozjan — 1. brigada proširila je svoj raspored od Turjanskog na jug, postavljajući jedan bataljon na cesti između Ramljana i Čanka (Golići i Lug).

Stab 11. korpusa upoznao je radiogramom Stab 13. divizije sa situacijom na ličkom sektoru i naredio da 1. brigadu što više angažira na odsjeku Jezerane — Brinje — Žuta Lokva. Ona je odmah izvršila pritisak na posade između Jezerana i Brinja, a jedan bataljon ostavila u zasjedi u Brinjskom klancu. Zasjeda je 1. aprila nanijela neprijatelju znatne gubitke.²⁵

²⁵ Zbornik, tom V, knj. 26, dok. br. 146.

Zatišje na sektoru Donjeg Babinog Potoka 2. aprila pružilo je priliku bataljonima 2. i 3. brigade 35. divizije da predahnu. Štabovi brigada izrazili su spremnost da idućeg dana protivnapadima, uz podršku artiljerije, odbace neprijatelja s najistaknutijih tačaka — s kota 913 (sjeverni dio kose Perušić) i 911 na Metli. Štab 13. divizije izdao je potrebne usmene zapovjesti, pa je 3. aprila, zorom, počela vatrena priprema protunapada. Neprijatelj nije sačekao bliski napad već se povukao u Vrhovine i Crnu Vlast.

Pokušaj triju bataljona 2. i 3. brigade da neprijatelja potisnu iz Crne Vlasti prije nego što se tamo dobro utvrdi, nije uspio, ali nije izazvao ni jaču reakciju neprijateljevih snaga iz Vrhovine.

Svi podaci prikupljeni o neprijatelju 3. aprila ukazivah su na to da on bar idućih nekoliko dana ne namjerava da produži započetu akciju prema Plitvičkim jezerima i Krbavskom polju. Konačno se 4. aprila, poslije pet neobično teških dana za 35. diviziju, moglo prići mirnom sređivanju jedinica, planskoj smjeni s položaja onih koje su bile najiscrpljenije, popuni izginulog kadra, redovitijoj ishrani i popuni municijom i drugim materijalnim potrebama.

Gubici 35. divizije tih 5 dana bili su dosta veliki. Poginuo je 51, ranjena su 142 borca i nestalo ih preko 100. Među poginulima svaki treći bio je starješina. Od naoružanja je izgubljeno 2 pt topa 37 mm, 3 mala minobacača, 1 mitraljez, 14 puškomitraljeza, 113 pušaka i municija u koipusnom skladištu (470 mina za minobacač i 9.900 metaka). Do gubitka relativno velikog broja puškomitraljeza došlo je najviše zbog prakse da puškomitralješci u najkritičnijim situacijama štite povlačenje svoje jedinice, pa se, zatim, sami ne uspijevaju povući. O žestini borbi vođenih tih dana, govori i činjenica da su jedinice 35. divizije u njima utrošile 67.000 metaka, 200 mina za mali minobacač, preko 200 granata za artiljerijska oruđa i 170 ručnih bombi. Neprijatelju su nanijeti znatni gubici, ali o njima nisu dobijeni pouzdani podaci.

Procjenjeni su na oko 123 poginula i 183 ranjena vojnika.²⁶

Neprijatelj je samo djelomično ostvario ciljeve svoje akcije, za koju je upotrebio trostruko brojnije i materijalno mnogo opremljenije snage od 35. divizije. On je nju potisnuo iz Gackog polja, ovladao Vrhovinama i komunikacijom Otočac — Gospić, ali nije uspio da prodre u rejon Plitvičkih jezera, niti da razbije 35. diviziju. Glavni štab Hrvatske obratio se 3. aprila direktno Štabu 35. divizije s pitanjem da li je rajon Plitvičkih jezera obezbjeđen od iznenadnog prodora neprijateljevih snaga, s obzirom na to da se neprijatelj približio tom rejonu mjestimično na 10 km, kao i da iza 35. divizije nema naših većih borbenih jedinica. Štab 35. divizije odgovorio je pozitivno, pa je Glavni štab ostao u tom rejonu.

Štab 11. korpusa NOVJ, cijeneći situaciju na sektoru Vrhovina i Brinja, došao je do zaključka da je većina snaga njemačke 392. legionarske divizije (uključujući i pridate ustaške bojne), angažiran na ta dva sektora, dok su uz njen štab u Otočcu ostale samo slabije snage. Pritiskom na Gacko polje sa sjevera, neprijatelj se mogao relativno lako prinuditi da smanji pritisak na 35. diviziju kod Vrhovina, kao i na dijelove 13. divizije kod Brinja. Zbog angažiranosti jedinica 11. korpusa i njihove razvučenosti na velikom prostoru od Istre do Like, u okviru Korpusa nisu se mogle naći snage za takav manevar. Zato je zatražena intervencija Glavnog Štaba NOV i PO Hrvatske, pa je on naredio Štabu 4. korpusa da uputi jednu brigadu na sektor Dabra, odakle bi izvršila pritisak na liniju Otočac — Vrhovine. Tako je 2/3. aprila 1. brigada 8. divizije upućena iz Plašćanske doline, preko Male Kapele, na prostor Dabar, Petrić Polje, odakle je uspostavila vezu sa 3. brigadom 13. divizije u Brezovcu.

Cim je ta brigada stigla u Dabar, saznala je da jedna legionarska jedinica upravo pljačka Doljane. Odmah je tamo uputila 4. bataljon sa zadatkom da spriječiti pljačku. Kad je primjetio približavanje partizana.

²⁶ Zbornik, tom V, knj. 26, dok. br. 146.

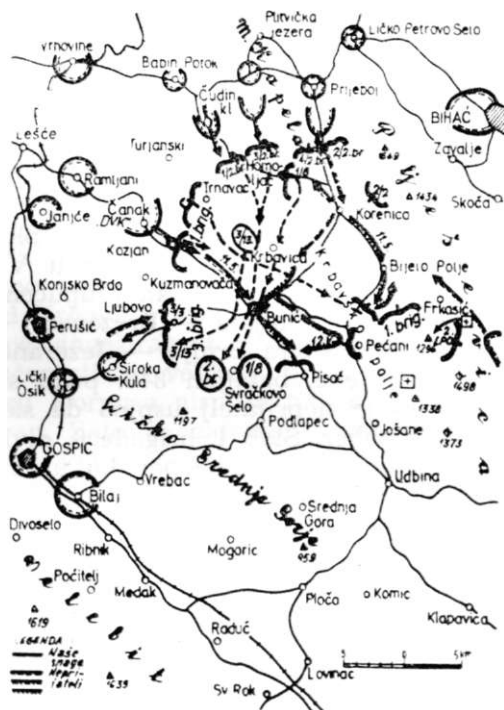
neprijatelj je pobjegao iz Doljana u Zalužnicu, napustivši veći dio opljačkane stoke i hrane. Idućeg dana, izjutra 4. aprila, Brigada je ostavila jedan bataljon na visovima sjeverno od Dabra da bi obezbjedila leđa, a sa tri bataljona izvršila demonstrativni napad na neprijateljeva "točna obezbjeđenja ceste Otočac — Zalužnica. Poslije prvih sudara na liniji Staro Selo — Podum — Zalužnica. očekujući brzo reagovanje neprijatelja, bataljoni su se povukli na podesnije položaje za obranu na liniji Glavace — Drenovac (k. 594) — Atlin vrh (k. 801) — Brezovac. I, zaista, neprijatelj je već 3. aprila prije podne saznao preko svojih terenskih obavještajaca (povjerenika) za prisustvo 1. brigade u Dabru. Povukao je tada izviđački odred 392, divizije iz Vrhovina u Zalužnicu i Podum, odakle ga je 4. aprila uputio u protunapad na dijelove 1. brigade u Škarama i sjeverno od Doljana.⁷ Međutim, taj napad je sačekan i uspješno odbijen.

Štab 392. divizije odlučio je da se što prije oslobodi neugodnog prisustva partizanskih snaga na sjevernoj ivici Gackog polja. Za 5. april on je organizirao koncentriran napad sa širokog prostora na Dabar, Škare i Brezovac. Dio Izviđačkog odreda vraćen je u Vrhovine, a otud povučen 3. bataljon 846. puka i upućen u napad pravcima: Zalužnica — Doljani — Brezovac i Podum — Škare — Dabar. S prostora Brinje — Jezerane, u pravcu Dabra, upućen je 2. bataljon 846. puka s ustaškim ojačanjima. Pošto je neprijatelj uspio da sa sjevera i zapada prodre u Dabar, Štab 1. brigade 8. divizije naredio je svojim ibataljonima da se ipovuku ti rejon Živice (5 km zapadno od Dabra) i sjevernije na prevoj Male Kapele. Smatrajući da su partizani protjerani s dabarskog sektora, jedinice 846. puka povučene su još istog dana u polazne baze: 2. bataljon u Brinje, a 3. bataljon u Škare i Glavace. Bataljoni 1. brigade 8. divizije te noći su se rasporedili u Dabru, Petrinić Polju i Živici.

Dok su se prvih dana aprila odvijale borbe oko prilaza Gackom polju, 13. divizija vršila je i dalje pritisak na neprijateljeve posade oko Brinja. Njena 1. brigada izvršila je 5. aprila napad sa dva bataljona na

²⁷ AVII, k. 18, br. reg. 39/14.

posadu u Prokikama i uspjela da je satjera u nekoliko utvrđenih zgrada u središtu sela. Neprijatelj je iz Brinja uputio pojačanje, koje je uspjelo da se iz Žute Lokve probije u Prokike, poslije čega su se bataljoni 1. (brigade povukli prema Vodoteču.^{2*} Dva dana kasnije, 13. divizija izvršila je s glavninom svoje 1. i 2. brigade napad na neprijateljeva uporišta na ICapeli, između Modruša i Jezerana (Carska kuća, vrh Kapele i Razvala). Za tu akciju Štab 13. divizije računao je i na sadejstvo 1. brigade 8. kordunaške divizije koja je iz Dabra planirala napad na Stajnicu i Lipice, ali je, pošto je saznala za povlačenje neprijatelja iz tih sela u Jezerane, odustala

Situacija kod Korenice 10 — 12. maja

* Zbornik, tom V. knj. 26, dok. br. 34.

od njega. Cilj napada 13. divizije bio je da se na Kapeli presječe veza između Ogulina i Brinja i privuče na taj sektor dio snaga njemačke 392. divizije, pa tako rastereti pritisak na 35. diviziju kod Vrhovina. Taj cilj djelomično je postignut. Osiguranje s prijevoja Kapele natjerano je na povlačenje u Razvalu, a neprijatelju u sva tri uporišta naneseni su gubici. Štab '392. divizije morao je da upotrebi dio 846. i dio 847. puka da povрати prijevoj Kapele i ojača posadu u Razvali.²⁹

U Štabu 35. divizije primljen je 6. aprila podatak prema kojem su se ustaške snage iz Gospića i Perušića pripremale da jednog od narednih dana upadnu preko Ljubova u Krbavsko polje. Podatak je izgledao utoliko vjerovatniji, što je prilaz Ljubovu, na položajima kod Široke Kule, zatvarala samo jedna četa 1. bataljona Ličkog NOP odreda, a između te čete i 1. brigade 35. divizije u Turjanskom, nalazila se samo jedna slabija terenska četa Komande 1. ličkog područja, koja je patrolama kontrolirala prostor Ljubovo, Kuzmanovača, Čanak. Smatrajući da Turjanski mogu uspješno braniti dva bataljona, Štab 11. korpusa naredio je da dva bataljona 1. brigade odmah pređu na prostor Kuzmanovača — Podovi, radi zaštite ljubovskog prijevoja i aktivnog djelovanja na cesti Perušić — Lešće. Preostala dva bataljona 1. brigade raspoređena su tako da je jedan zatvarao Klanac sjeverno od Turjanskog, a drugi kontrolirao prilaze Turjanskom iz pravca Ramljana. Bataljoni su zauzeli novi raspored 7. aprila do podne.

Da bi se neprijateljeve snage oko Gospića jače vezivale i smanjila mogućnost većih ispada, naređeno je 1. bataljonu Ličkog NOP odreda da što češće vrši prepade na južna i zapadna obezbjeđenja Gospića. Štab 1. bataljona odlučio je da 9. aprila napadne satniju ustaške milicije u Bilaju. Iako se uspjela održati, cilj je djelomično postignut, jer je neprijatelj stekao dojam da su partizanske snage južno od Gospića jače nego što su stvarno bile.³⁰

²⁹ AVII, k. 18, br. reg. 39/14.

³⁰ Zbornik, tom V, knj. 26, dok. br. 106.

Neprijatelj je, smatrajući da je na sektoru Dabra situacija popravljena, prebacio Izviđački odred iz Škara i Glavaca 7. aprila uveče u Vrhovine, gdje su već bili 3. bataljon 846. puka i 19. ustaška bojna. Sa ta tri bataljona i 34. ustaškom bojnom neprijatelj je za 8. april pripremao nov napad na Turjanski i Babin Potok. Ova akcija počela je napadom triju neprijateljevih bataljona na Turjanski. Izviđački odred napadao je iz Crne Vlasti preko Klanca, 19. ustaška bojna svojim poznatim stazama preko Medenog Dolca, a 34. ustaška bojna iz Ramljana preko Drvenjaka i Mašića Budžaka. Treći bataljon 846. puka upućen je da na pomoćnim pravcima napada preko Metle prema Gornjem Babinom Potoku i da preko Rudopolja veže glavninu partizanskih snaga i spriječiti njihovu intervenciju prema Turjanskom.

Izviđački odred naišao je na jak otpor jednog bataljona 1. brigade na Klanцу, pa je težište napada prenio na spoj tog bataljona sa 3. bataljonom 2. brigade kod Velike grede (k. 983). Prodorom na tom pravcu on je već prije podne uspio da odbaci 3. bataljon na padine Lisine (k. 1182). Pošto je 19. ustaška bojna napadom iz Medenog dolca ugrozila lijevi bok bataljona na Klanцу, on se morao povući bez borbe u istočne zaseoke Turjanskog, odakle je zajedno sa 1. bataljonom, koji je 34. ustaška bojna potisnula u južne zaseoke Turjanskog, branio taj dio sela od bezobzirnog paljenja i uništavanja. Ni 1. bataljon 2. brigade nije izdržao napad glavnine 3. bataljona 846. puka na Metli (k. 911), pa se pod pritiskom povukao prema Gornjem Babinom Potoku. Jedna četa legionara sa kote 911 brzo se prebacila preko ceste i zauzela slabo branjenu k. 901 (južno od Borića Selišta). Zbog tog poteza neprijatelja i pritiska iz Rudopolja, 1. bataljon 3. brigade morao je napustiti obranu kose Perušić i povući se preko Velikog ogratka na padine Višibabe.

Pošto je uništio zauzete dijelove Turjanskog, neprijatelj se poslije podne počeo povlačiti, ali ne istim pravcima kojima je i napadao. Devetnaesta ustaška bojna krenula je prema Čanku i Kuzmanovači, a Izviđački odred iz Sječivice preko Krive drage prema zapadnom

dijelu Gornjeg Babinog Potoka. Zbog tog pokreta Izviđačkog odreda dijelovi 2. brigade morali su da napuste Krivu dragu i Stajine, te da obranu organiziraju sa druge strane ceste. Neprijatelj je uspio da popali Donji Babin Potok i zapadni dio Gornjeg Babinog Potoka, a zatim da se pod borbom povuče u Crnu Vlast i Vrhovine. Uveče je 2. brigada posjela Metlu i kosu Perušić, dok se 3. brigada sa dva bataljona nalazila u Boriča Selištu. Drugi bataljon 3. brigade, koji je prilikom povratka iz Brezovca 8. aprila uvečer kod Vrhovinskog Dugog Dola došao u sukob s djelovima 3. bataljona 846. puka, ne znajući pravu situaciju oko Babinog Potoka, zašao je u šumu sjeverno od Rudopolja i tu zanoćio. Zbog nejasne situacije oko Babinog Potoka, u vrijeme kada se Izviđački odred pojavio iz pravca Turjanskog, Stab 3. brigade poslao je svom 4. bataljonu naređenje da se vrati u sastav Brigade, ali ne pravcem kojim je već krenuo 2. bataljon, već zaobilaznim putem preko Saborskog i Plitvičkih jezera. Stab 35. divizije premjestio se u Končarev Kraj. Od 1. i 3. bataljona 3. brigade formirana je divizijska rezerva, a 2. bataljon 3. brigade zadržao je u Gornjem Babinom Potoku.

Istodobno s pokretom 34. ustaške bojne iz Ramljana prema Turjanskom, krenule su i iz Perušića 31. ustaška bojna i 7. satnija 2. bojne 15. pešadijske pukovnije preko Konjskog Brda ka Podboišnom Selištu i Gostovači. Poslije podne te neprijateljeve jedinice počele su oprezno podilaziti položajima koje je držao bataljon 1. brigade u Kuzmanovači, očekujući dogovorenu pojavu 34. ustaške bojne iz pravca Čanka. Pošto je 34. ustaška bojna oko 16 sati izbila na prostor, sjeverno od Kuzmanovače, dao je ugovoreni znak raketom, pa je počeo istodobni napad na bataljon 1. brigade sa sjevera, zapada i juga. Međutim, on je pratio pokrete neprijatelja, na vrijeme obezbjedio bokove i spremno dočekao napad. Poslije dva sata napad je uspješno odbijen i neprijatelj se povukao prema Ramljanima i Perušiću.

Poslije borbi 8. aprila aktivnost na sektoru Vrhovina bila je nekoliko dana ograničena na obostranu izviđačku djelatnost i sukobe patrola. Neprijatelj je po-

vukao Izviđački odred iz Vrhovine u Otočac. Pošto je glavnina 8. divizije bila tih dana zauzeta borbom oko Cazina, a neprijatelj izvršio veći ispad na slobodni teritorij Korduna, 1. brigadi 8. divizije naređeno je da se hitno prebaci iz rajona Dabra u Perjasicu. Da bi dabarski rajon i dalje zadržala pod kontrolom, Stab 35. divizije naredio je 3. brigadi da svoj 1. bataljon iz divizijske rezerve uputi na sektor Dabra.

Zbog pomenute operacije u Cazinskoj krajini protiv dijelova 373. legionarske divizije, Stab 4. korpusa NOVJ zatražio je od Staba 11. korpusa da tu operaciju olakša pritiskom na dijelove 373. divizije oko Bihaća. Za izvršenje tog pritiska, Stab 11. korpusa mogao je da odvoji samo tri bataljona. Četvrtom bataljonu 3. brigade koji je povučen sa sektora Dabra i 3. bataljonu Plašćanskog NOP odreda naređeno je da s linije Ličko Petrovo Selo — Vaganac izvrše pritisak prema Izačiću i Bihaću, a 2. bataljonu Ličkog NOP odreda da izvrši demonstrativni napad na Zavalje (južno od Bihaća).

U toku petnaestodnevnih borbi u trouglu Vrhovine, Turjanski, Gornji Babin Potok neprijatelj se uvjerio da prodor prema Plitvičkim jezerima neće moći da izvrši snagama koje je za to odredio. Zato je 18. aprila završen »poduhvat protiv Glavnog štaba«, a u izvještaju Ministarstvu oružanih snaga NDH konstatirano je da je izvršen prvi dio plana, tj. potiskivanje partizana iz Gacskog polja i povezivanje 4. ustaškog zdruga sa 392. legionarskom divizijom na liniji Otočac — Gospić. Grupa *Beherer* raspuštena je, pa je povratkom 31. ustaške bojne u Perušić taj garnizon bio ponovno jače aktiviran u pravcu Ljubova, dok je 34. ustaška bojna s prostora Ramljane, Janjče obezbjeđivala cestu Lešće — Perušić i vršila ispade prema Turjanskom.

Stab 392. divizije radio je i dalje na pripremama šireg ofanzivnog pothvata protiv ličkog slobodnog teritorija, koji je najvjerovatnije bio uvršten u plan operacija njemačkog 15. brdskog armijskog korpusa još krajem februara, dok je komandant 15. korpusa obilazio 392. diviziju, ah je zbog nedovoljno snaga bio odlagan sve do početka maja. Štab 846. puka dobio je zato zadatak

da sa svojom glavninom i (pridatim snagama iz prostora oko Vrhovina vrši stalno pritisak na oslabljenu i razvučenu 35. diviziju na prostoru Babin Potok, Turjanski, kako bi je zamarao, i najzad, natjerao da napusti prostor između Vrhovina i Plitvičkih jezera, koji pruža vrlo pogodnu bazu za ofanzivu prema Krbavskom polju. Na tom pravcu, poslije 15. aprila, 35. divizija imala je samo 2. brigadu i dva bataljona 3. brigade od kojih je svaki brojao jedva nešto preko 100 boraca. Prvi bataljon 3. brigade bio je i dalje u rejonu Dabra, a 2. bataljon smjenio je sredinom aprila 4. bataljon na sektoru Prijeboja, u svojstvu korpusne rezerve.

Druga brigada držala je i dalje kompleks pošumljenih kosa južno od glavne ceste, u trouglu između Donjeg Babinog Potoka, Velike grede (k. 983) i Cudinog klanca. Dva bataljona bila su stalno na liniji Donji Babin Potok — Velika Greda, organizirajući obranu oko kota 911, 910, 984 i 983, dok su druga dva bila u Turjanskom, odakle je 1. brigada pomjerena na jug. Treća brigada imala je od 17. aprila svoj 3. bataljon na prostoru kosa Perušić (k. 913 i 944), željeznička stanica Rudopolje, Borić Selište, sa zadatkom da spriječi prodor neprijatelja glavnom cestom i sjeverno od nje. Četvrti bataljon 3. brigade bio je u Gornjem Babinom Potoku kao divizijska rezerva.

Pošto je 1. brigada po naređenju Štaba 11. korpusa pomjerena iz Turjanskog na jug, njena dva bataljona bila su raspoređena u rejon Kuzmanovače, sa zadatkom da aktivnim djelstvima prema cesti Lešće — Perušić vežu neprijateljeve snage u Ramljanima i Perušiću, a dva bataljona u rejonu Široke Kule, sa zadatkom da spriječe očekivani pokušaj ustaškog ispada iz Gospića, Ličkog Osika i Perušića prema Ljubovu.

Nastojeći da se prije produžetka prodiranja prema Plitvičkim jezerima i Krbavskom polju oslobodi pritiska 13. divizije na saobraćajnicu Ogulin — Brinje — Senj, Štab njemačke 392. divizije posvetio je veću pažnju akcijama dijelova 846. i 847. puka u Gorskom kotaru. Štab 13. divizije poslije napada na posade u Kapeli, uputio je 1. brigadu na prostor Vrbovsko, Lukov Dol,

Bosanci, Ponikve, da bi se na tom mirnijem sektoru, uz desnu obalu Kupe odmorila, nahranila i sredila. Na prostor Drežnica, Gornji Kraj, Krivi Put dovedena je njegova 2. brigada. Prvi NOP odred ostao je prema Ogulinu (Brezno — Ljubušina), a 2. NOP odred na prostoru prema Rijeci (Zlabin, Mrzle Vodice).

Koncentrirani napad neprijatelja na širi rejon Drežnice počeo je 14. aprila. Cilj napada bio je ovladati tim prostorom, uništiti dijelove 13. divizije i vojnopozadinske ustanove, komande i skladišta. U toj operaciji neprijatelje je angažirao: na pravcu Senj — Tužević — Drežnica Izviđački odred 392. divizije (bez 2. čete); na pravcu Brinje — Skalići 3. bataljon 846. puka i 2. četu Izviđačkog odreda 392. divizije; pravcem Senj — selo Alan — Stalak — Jasenak 2. bataljon 847. puka; na potezu saobraćajnice Novi — Breza — Mošune 3. bataljon 847. puka; iz Brinja preko Gostovog Polja za Zrniće 2. bataljon 846. puka i 33. ustašku bojnu na pravcu Ogulin — Brezno.

Neprijatelj nije uveo sve snage određene za tu akciju istodobno, već u dvije faze. Prva faza trajala je od 14. do 16. aprila, i cilj joj je bio da se partizanske snage napadima u širem zahvatu ceste Jezerane — Brinie — Senj što točnije izvide i vežu borbama, a zatim da se zahvatom šireg rejona Drežnice opkole i unište.

Treći bataljon 846. puka i dio Izviđačkog odreda ki'enuli su u napad 14. aprila razvijeni na liniji Bukovje — Tužević — Draškovića, da bi probili obranu 2. brigade i brzim manevrom preko Škalića zaposjeli vis Ivankuša (položaji koji dominiraju cijelim Gornjim krajem), a potom da pročešlja rejon Miškovice, gdje su bila skladišta 13. divizije, odnosno Primorskog i Goranskog vojnog područja. Prvi nalet 2. brigada je odbila uz masovnu upotrebu mitraljeza i minobacača. Oko 12 sati istoga dana uspjelim manevrom na lijevom krilu preko Vranješeva vrha (k. 729) i Ploča (k. 804), neprijatelju je pošlo za rukom da zaposjedne Ivankušu (k. 948). Poslije sređivanja i pregrupiranja bataljona koji se povlačio od Tuževića i ubacivanjem u borbu rezervnog bataljona 2. brigada je brzo zbacila neprijatelja s Ivankuše

i gonila ga sve do Brinjskog polja. Svi neprijateljevi pokušaji da do kraja dana probije liniju obrane ove brigade ostali su bez rezultata. U toku prvog dana borba je bila vrlo žestoka i uporna s obje strane. Pojedini položaji po nekoliko puta su prelazili iz ruke u ruku. Upornost neprijatelja, koju je pokazao u borbi prvog dana, dala je na zinanje Štabu 2. brigade da se ne radi o napadu s ograničenim ciljem pa su u tom smislu dati zadaci jedinicama za postupak u svakoj od očekivanih situacija.

Sjutradan je neprijatelj produžio napad na istom odsjeku, ali nije do podne uspio da napreduje, iako je pretrpio gubitke. Poslije podne napad je usmjerio na desno krilo 2. brigade. Koncentrirao je artiljerijsku vatru na Tužević i Ivankušu, uveo rezervu u borbu i napredovao do Tuževića, ah nije ugrozio sistem obrane 2. brigade. Međutim, 12. brigada prešla je noću 16/17. aprila u protunapad i povratila položaje oko Tuževića, ali ih nije uspjela i zadržati.

Neprijatelj je 18. aprila na širokom frontu uveo nove snage iz rejonu Senj—Krivi Put. Grupacija u jačini 1.000 vojnika brzo je nastupala pravcem sela Alan Mah 1 Veliki i Vučjak — Stalak. Pred njom su bile male snage (dijelovi jednog bataljona 2. brigade), koje su pružale slab i neorganiziran otpor. Neprijatelj se nije zadržavao radi pretresanja terena, već je žurio da što prije izbije u rejon Stalka. Tamo je došao rano popodne. Istodobno je iz Ogulina na pravcu Breno — Krakar nastupala 19. ustaška bojna. Ona je na samom izlazu iz Ogulina naišla na jak i žilav otpor dijelova 1. odreda 13. divizije. Oko 10 sati iz Novog Vinodolskog i Ledenica počelo je nastupanje 3. bataljona 347. puka (oko 800 legionara) pravcem Breza — Mošune. Pred tim snagama odstupih su dijelovi bataljona 2. brigade. Stab 13. divizije bio je u Mrkopolju i o tim događajima obavještavao je u toku njihova razvitka. Telefonskim putem utjecao je na rad Štaba 2. brigade i pružao mu pomoć pri donošenju odluka. Isto je tako koordinirao i rad Štaba 1. odreda. Prva brigada, koja je bila u rejonu Lukovdola nije toga dana pokretana. Drugoj brigadi je

prijetilo taktičko opkoljavanje, što je uočeno još prije nego što su neprijateljeve snage jačine tri bataljona 2. brigade brzo prebačena zapadno od te ceste u rejon Mošuna, dok je bataljon, koji se izvlačio iz Primorja, prikupljen u rejon Mala Gora, gdje je trebalo da se poveže s glavninom 2. brigade i da sudjeluje u napadu na neprijatelja u Mošunama. Jedan bataljon 2. brigade ostavljen je kod Škalića sa zadatkom da zaštiti skladišta u Mačkovici i kraj Ivankuše. Taj je bataljon do kasno u noć vodio borbu odbijajući niz neprijateljevih napada. Protunapadom, neprijatelj je odbačen u Tužević. Noću se 2. brigada prikupila u rejonu Široka Draga, odakle je u nekoliko narednih dana napadala neprijatelja na cesti Ogulin — Novi i u kotlini Drežnice, osiguravajući ujedno slobodni teritorij Gorskog kotara od novih upada okupatora.

Dok je 2. brigada vodila borbe kod Mošuna, dijelovi 1. odreda povukli su se pred nadmoćnijim snagama neprijatelja prema Drežnici i Miškovici. U selu Krakar neprijatelj je iznenadio dio bolnice 13. divizije, čiji su se ranjenici, bolesnici i osoblje razbježali po okolnim šumama. Brzom intervencijom skupljeni su svi ranjenici i bolesnici, i otpremljeni na liječenje u bolnicu broj 17 u Kruželj na rijeci Kupi. U aprilu je neprijatelj prokinstario istočnim dijelom Velike Kapele i odmah se povukao u polazne rejone, ostavljajući u Drežnici garnizon od 350 do 500 ljudi (posade tog garnizona vrlo su se često mijenjale kao i njihova jačina). Međutim, neprijatelj je u borbama za osvajanje Gornjeg kraja i potiskivanje 2. brigade iz njega, pretrpio osjetne gubitke. Druga brigada i 1. NOP odred imali su 9 (poginulih, 19 ranjenih i 18 nestalih boraca).

Da bi pružio pomoć Štabu 13. divizije i bolje se upoznao s organizacijom pozadine u Gorskom kotaru, komandant 11. korpusa izvršio je sredinom aprila obilazak jedinica 13. divizije i Komande Goranskog vojnog područja. Štabu 13. divizije, koji se nalazio u sjevernom dijelu Gorskog kotara, naredio je da s 2. brigadom vrši i dalje pritisak na neprijateljeva obezbjeđenja ceste Ogulin — Brinje — Senj da bi olakšao situaciju kod Vrho-

vina, a 1. brigadu pripremi za prelazak na sektor sjeverno od Ogulina, gdje će lakše rješavati problem ishrane jedinica. U sjevernom dijelu Gorskog kotara komandant 11. korpusa sastao se i s komandantom Operativnog štaba za Istru, Savom Vukelićem, koji mu je izložio situaciju u Istri i primio direktive za dalji rad. U to vrijeme bilo je dosta nesporazuma oko nadležnosti između organa korpusne vojne oblasti (komande područja) s jedne, i organa narodne vlasti (okružni, sreski i općinski NOO-i) s druge strane. Na sastanku s predstavnicima Okružnog komiteta KPH, Oblasnog NOO i komandi područja, ti nesporazumi su riješeni.³¹ Iz Gorskog kotara komandant 11. korpusa otišao je oko 25. aprila na sektor sjeverno od Ogulina, da bi se sastao sa članovima Štaba 4. korpusa NOVJ radi dogovora o zajedničkim akcijama oko Bosiljeva.

Pripremajući se za nove napade u pravcu Plitvičkih jezera, neprijatelj je sredinom aprila svakodnevno vršio izviđanje iz vazduha, naročito prostora u trouglu Babin Potok, Korenica, Prijeboj. Izviđački avioni napali su uočene ciljeve. Tako je 13. aprila Dopunski bataljon 35. divizije, u Vrelu kod Korenice, pretrpio od ovakvog napada gubitke od 13 poginulih i 16 ranjenih. Iz vazduha je napadnut i Štab 11. korpusa u Uvalici 17. aprila, ali nije pretrpio veće gubitke, jer je se koristio zaklonima i maskom.

Od 19. do 24. aprila neprijatelj je na 2. i 3. brigadu 35. divizije izvršio niz napada, mjenjajući pri tome svaki put pravac glavnog napada. Najistaknutiji i najjači položaj na kosi Perušić nikad nije napadan frontalno, već je izmanevriran zaobilaznim pravcem, bilo preko Metle, bilo duž željezničke pruge Vrhovine — Rudopolje. Neprijatelj je 19. aprila, napadajući jednim bataljonom 346. puka pravcem Vrhovinski Dugi Dol — Rudopolje — V. Ogradak, a 19. ustaškom bojnomo preko Metle, na prostor između Donjeg i Gornjeg Babinog Potoka, uspio da zauzme kosu Perušić i posljedne je dijelom 19. ustaške bojne. Sjutradan upotrebom bataljona

" AIHRPH, NOV — 32/4494.

iz divizijske rezerve i uz podršku artiljerijskog diviziona s položaja na Čudinom klancu, 3. brigada izbacila je neprijatelja s Perušića, pa je uspostavljena ranija linija obrane.

Dva dana kasnije, 22. aprila, 19. ustaška bojna uspjela je da se noću provuče između Metle i Perušića, te da na prepad zauzme k. 901, zbog čega se 2. bataljon 2. brigade povukao s Metle na Stajinu i k. 990 radi neposredne obrane Gornjeg Babinog Potoka, a glavnina 3. bataljona 3. brigade morala se povući s Perušića u Borić Selište radi organiziranja protunapada na k. 901. Dok su vršene pripreme za taj protunapad, 3. bataljon 846. puka izbio je preko Rudopolja na Veliki Ogradak. Treći bataljon morao je zbog toga da odustane od protunapada i da se povuče na padine Visibabe radi obrane. Neprijatelj, međutim, nije napadao prema Visibabi, već je napad usmjerio prema k. 934 i Gornjem Babinom Potoku. Čim je Stab 35. divizije saznao da su u Borić Selište izbile jače neprijateljeve snage, iz rezerve je upućen 4. bataljon 3. brigade da bi se povezao sa 3. bataljonom i protunapadom odbacio neprijatelja prema Vrhovinama. Između Borić Selišta i k. 934 razvila se kratka susretna borba, poslije koje je 4. bataljon morao odstupiti prema Čudinom klancu, a neprijatelj je zauzeo k. 934. Stab 35. divizije očekivao je da će neprijatelj upasti u Gornji Babin Potok i napasti Čudin klanac, ali se on, neočekivano, uputio šumskim putem prema Babinjoj ogradi. U isto vrijeme 19. ustaška bojna potisnula je 2. bataljon 2. brigade sa Stajine na Kosu i prema Lisini, odvojivši ga tako od 3. bataljona 2. brigade, koji je odstupio u Gornji Babin Potok. Treći bataljon povučen je odmah iz sela na položaje južno od Čudinog klanca.

Pretpostavljajući da bi neprijateljeva kolona iz Bigine poljane (3. bataljon 846. puka) mogla krenuti prema Sućanjskoj dragi, pa tim pravcem izbiti u predjeu srednjih jezera kod Labudovca, Stab 35. divizije odlučio je da takav pokret odmah spriječi protunapadom na tu kolonu. Četvrti bataljon 3. brigade upućen je u bočni napad, pravcem k. 923—Bigina (poljana, a 3. bataljon

2. brigade na k. 940. Istodobno je o pokretu neprijatelja k Biginoj ogradi obavješten Štab 11. korpusa i Glavni štab Hrvatske, pa je dogovoreno da Tenkovska četa Glavnog štaba iz Čorkove Uvale krene ka Sućanjskoj dragi, radi presretanja neprijatelja ako tamo izbije. Treći bataljon 2. brigade, uz podršku artiljerije, protunapadom ie povratio k. 940, a 4. bataljon 3. brigade napadom preko k. 923 primorao je 3. bataljon 846. puka da odustane od pokreta prema Čudinom vrhu i da se okrene prama snagama koje su ga napadale. Povratnim napadom neprijatelj je ponovno zauzeo k. 940. U toku narednog sata borbe, ta kota još dva puta je prelazila iz ruke u ruku, poslije čega su partizani ipak ovladali njome i odbili nove pokušaje neprijatelja da je zauzme.

Odbijen je i pokušaj neprijatelja da podiđe k. 923. U isto vrijeme 19. ustaška bojna pokušala je, uz snažnu podršku artiljerije, da napadom sa Kose i iz Babinog Potoka zauzme Čudin klanac. U jednom trenutku položaj na Klancu izgledao je vrlo ugrožen, jer je grupa ustaša s nekoliko automatskih oružja, pod zaštitom oklopnih kola, izbila na raskrsnicu puteva neposredno pod k. 828. Štab 35. divizije, koji se nalazio neposredno iza Klanca, bacio je tada u protunapad na tu grupu sve borce koji su se zatekli uz Štab (štapska straža, vezisti, dio artiljerijske posade i dr.) Protunapad je brzo i uspješno izveden, a na položaje na Klancu dovedena još jedna četa 4. bataljona 3. brigade. Pošto se uvjerio da ne može izbiti na Čudin klanac i na položaje sjevernije od Klanca, neprijatelj se predveče pod borbom povukao sa svih zauzetih položaja u prolaznu bazu oko Vrhovina. Glavnina 19. ustaške bojne posjela je kosu Perušić i k. 941 (kod Rudopoljskog tunela), te se na tim položajima počela žurno utvrđivati. Pokušaj 3. brigade da ga naredne noći s tih položaja zbaci, nije uspio. Treći bataljon 846. puka raspoređen je u širem rejonu Vrhovina i ti Crnoj Vlasti.

Za vrijeme obrambenih borbi 19, 22. i 23. aprila, 2. i 3. brigada pretrpjele su gubitke od 10 poginulih, 12 ranjenih i 5 nestalih. Među poginulim bila su tri komandira vodova i jedan vodni delegat iz 4. bataljona 3. bri-

gade. Prema procjeni Štaba 35. divizije neprijatelj je imao oko 30 poginulih i 45 ranjenih.³²

Poslije tih borbi 2. brigada je zauzela uglavnom, raniji raspored, s tim što je njen 3. bataljon povučen u divizijsku rezervu u Končarev Kraj. Treći i 4. bataljon 3. brigade raspoređeni su na liniji Veliki Ogradak, k. 901. prema položajima 19. ustaške bojne.

Za vrijeme pojačanog pritiska iz Vrhovina prema Plitvičkim jezerima (19—24. aprila) bojne 4. ustaškog zdruga pokušavale su da ispadima iz Gospića, Bilaja, Ličkog Osika i Perušića prošire okupirani teritorij oko Gospića i odbace partizanske jedinice s linije Kuzmanovača, Široka Kula, Ostrvica, Vrebac. Prva brigada 35. divizije držala je 21. aprila položaje u Vukavi, Srdarima (sjeverni zaseoci Š. Kule), i u Kuzmanovači. Toga dana 31. ustaška bojna izvršila je iz Perušića i Ličkog Osika napad na 1. bataljon u Vukavi, i uspjela da ga pred zoru iznenadi i potisne na istok prema Kneževića stanovima. Drugi bataljon nije pri tome iskoristio priliku da odmah napadne ustaško lijevo krilo, već je posjeo i uređivao položaje oko Srdara očekujući napad prema Ljubovu. Pošto je djelomično postigao cilj ispada i nanio gubitke 1. bataljonu (poginuo je komandir čete Đuro Žegarac i još dva borca), neprijatelj se brzo povukao u polazne baze.

Prvi bataljon Ličkog NOP odreda na liniji Ostrvica, Vrebac, Medak, Počitelj i terenska četa komande 2. ličkog područja u Čitluku i Divoselu, bili su tih dana aktivniji i oprezniji od bataljona 1. brigade. Postavljajući često zasjede jačine jednog voda ili desetine, živom izviđačkom aktivnošću i uspješnom borbom protiv neprijateljeve obavještajne službe, odredske i terenske jedinice stvarale su u neprijatelja neizvjesnost o jačini i rasporedu partizanskih snaga, pa su one bile pošteđene od iznenađenja i većih gubitaka.

³² Zbornik, tom V, knj. 26, dok. br. 111 i 147.

*Pokušaj Glavnog štaba Hrvatske da protunapadom
na njemačku 392. diviziju osujeti
njeno napredovanje prema Plitvičkim jezerima*

Uporna nastojanja njemačke 392. legionarske divizije da se probije na prostor oko Plitvičkih jezera i poveže s dijelovima njemačke 373. legionarske divizije u rejonu Ličkog Petrovog Sela, te na taj način odvoji lički slobodni teritorij od kordunaškog, ukazivali su sve jasnije na to da su tačni podaci o tome da nemački 15. armijski korpus priprema ofanzivu okruživanja protiv slobodnog teritorija u istočnom dijelu Like i protiv 35. divizije. Da bio omeo te neprijateljeve planove, kao i olakšao obranu 13. divizije u Gorskom kotaru, Glavni štab Hrvatske odlučio je da koordiniranom akcijom 35. divizije 11. korpusa i 8. divizije 4. korpusa odbaci legionarske bataljone i ustaške bojne iz rejona Vrhovina, pa tako uspostavi čvrstu kontrolu nad širim rejonima Plitvičkih jezera. Istodobno bi se napadom 13. i dijela 8. divizije na posade u Bosiljevu i Drežnici oslobodila ta dva mjesta i vezivao dio snage 392. divizije za vrijeme napada na neprijateljeve snage u rajonu Vrhovina.

Na osnovu te odluke Štab 13. divizije uputio je 24. aprila svoju 1. brigadu i dva bataljona 2. brigade na sjevernu granicu Gorskog kotara sa zadatkom da neposredno iz marša napadnu njemačku posadu u Bosiljevu i likvidiraju je, a pri tome se obezbjede od intervencije neprijatelja iz Ogulina. Karlovačkoj brigadi 8. divizije naređeno je da obezbjedi napad od intervencije iz pravca Generalskog Stola. Njemačku posadu u Bosiljevu činio je jedan bataljon 1. lovačkog rezervnog puka 392. legionarske divizije. Obrana je bila dobro organizirana i povezana saobraćajnicama i jakim zemljano-kamenim bunckerima, te gustim sistemom žičano-eksplozivnih prepreka. Na udaljenosti od 8 do 20 km bilo je nekoliko jakih garnizona i uporišta: Lešće — 60 legionara, Generalski Stol — 200, Lipa — 100, Tounj — 200 i Ogulin 1.500 vojnika. Napad je izvodila 1. brigada, dok su joj dva bataljona 2. brigade osiguravala leđa od pravca Ogulina.

a Karlovačka brigada od pravca Karlovca i Stativa. Za taj napad jedinice su dovedene iz prilične udaljenosti (7—8 sati marša). Zato je Stab 13. divizije, prepuštajući inicijativu koncentracije štabovima brigada upozorio ih na to i na obaveznost potpune konspiracije priprema za napad. U zapovjesti je istaknuta potreba iznenađenja kao najvažnijeg elementa napada, dok su jedinicama osiguranja date detaljne taktičke upute. Napad je počeo 25. aprila.

U zapovjesti Štaba 13. divizije za taj napad, izdatoj 24. aprila, snaga neprijatelja u Bosiljevu bila je potcjenjena.³³ To je bio jedan od razloga što 1. brigada ni odlučnim napadom nije uspjela da slomi otpor branioca. Sju-tradan je uslijedila intervencija 2. bataljona 846. puka, koji je kamionima prebačen iz Brinja u Generalski Stol, odakle je nastupao prema Bosiljevu. Karlovačka brigada 8. divizije uspjela je zadržati neprijatelja kod Lešće—Toplice i prinuditi ga na povlačenje. Iz pravca Ogulina intervenirali su 30. ustaška bojna i dio 3. bojne 2. posadnog zdruga, ojačani artiljerijom i tenkovima iz 392. divizije. Te neprijateljeve snage uspjele su da potisnu 2. bataljon 2. brigade iz Gojaka, ali su bile zaustavljene na liniji Ponikve—Umol i odbačene do Trošmarije. Dio 30. ustaške bojne zaobišao je desno krilo 2. brigade i probio se kroz dijelove 1. brigade u Bosiljevo. Napad na Bosiljevo bio je 25. aprila uvečer Obustavljen, a jedinice povučene u Zdihovo i Severin na Kupi, sa osiguranjima prema Bosiljevu i Ponikvama. U borbama oko Bosiljeva 1. brigada imala je osjetne gubitke (16 poginulih i 40 ranjenih boraca).

Za vrijeme dok je glavnina 13. divizije vodila borbe oko Bosiljeva, dva bataljona njene 2. brigade i jedan bataljon 1. NOP odreda vršili su pritisak na neprijatelja oko Drežnice, i primorali ga da se prikupi i utvrdi u samoj Drežnici. Odlučni napad na Drežnicu cijelom 2. brigadom, uz osiguranje bataljona iz 1. brigade i 1. NOP odreda, planiran je za prve dane maja. Do njega nije došlo, jer je Stab 35. divizije stekao pogrešan dojam da se i neprijatelj sprema za opkoljavanje 2. brigade kod

³³ Zbornik, tom V, knj. 26, dok. for. 102.

Drežnice, pa je povukao sve snage na sjever. Piva brigada raspoređena je u Ravnu Goru, Gomirje i Lukov Dol, a 2. na Veliku Kapelu, oko masiva Bjelasice, te 1. NOP odred prema Novom Vinodolskom i Fužinama. Stab 35. divizije bio je u Kupjaku kod Ravne Gore. Kada je ubrzo postalo jasno da neprijatelj ne namjerava izvoditi nikakvu operaciju opkoljavanja, 1. odred vraćen je na drežnički sektor, 1. brigada upućena je na prostor Lukov Dol, Bosiljevo, Ponikve, a 2. brigada na prostor zapadno od Vrbovskog (Ravna Gora, Sušica — Begovo Razdalje).

Borbenom zapovješću Glavnog štaba Hrvatske od 24. aprila bilo je predviđeno da 35. divizija i dvije brigade (1. i 3) 8. divizije, noću 25/26. aprila, napadnu i likvidiraju neprijateljeve posade u Vrhovima, Rudopolju, Crnoj Vlasti i Zalužnici.³⁴ Prva brigada 35. divizije (s tri bataljona) i po jedan bataljon 2. brigade 35. divizije i 3. brigade 13. divizije trebalo je da nastupaju iz Turjanškog preko Medenog dolca i Radića, da obezbjeđe leđa od napada iz Ramljana, te da s juga napadnu neprijateljeve položaje oko Vrhovina i u Crnoj Vlasti. Dva bataljona 2. brigade i jedan bataljon 3. brigade trebalo je da obezbjeđuju krila 3. brigade 8. divizije i da zajedno s njom zauzmu kosu Perušić, a zatim da nastupaju preko Malog Obljaja u Vrhovine. Prva brigada 8. divizije dobila je zadatak da sa sektora Dabra nastupi preko Doljana i zauzme Zalužnicu. pa tako neprijateljevim snagama oko Vrhovina presječe vezu s Otočcem i uništava ih ako pokušaju da odstupe u Gacko polje. Artiljerijski divizion 35. divizije trebalo je da haubičkom baterijom sa Cudinog klanca, podržava, najprije, napad na kosu Perušić, a zatim napad na Vrhovine.

Koliko je Stab 35. divizije očekivao od ovog napada vidi se iz njegovog naređenja štabovima brigada, od 24. aprila, u kome je, pored ostalog, stajalo: »Naše jedinice vode od početka ovog mjeseca borbu s neprijateljem, pred kojim smo više puta zbog njegove nadmoći morali odstupati i trpjeti gubitke u borbama i materijalu. Sada, pak, uz pomoć odličnih snaga 8. divizije pru-

* AVII, k. 111. ;br. reg. 24—1/1.

ža nam se prilika da uspješno potučemo neprijatelja, da uspjesima podignemo borbeni duh i elan kod naših boraca i starješina i da dođemo do plijena u materijalu. Da li ćemo u tome uspjeti zavisi najviše od štabova, tj. od toga kako će biti izvršene pripreme, kako će jedinice biti vođene, kako će se održavati veze, koliko će biti upornosti i brzine, koliko će se ispoljiti inicijative u radu, koliko će se pokloniti pažnje saradnji i uzajamnom potpomaganju susjednih jedinica i tako dalje.

Pristupite odmah pripremama za ovu akciju. Jedinice pred akciju trebaju da budu prikupljene, koliko je moguće bolje odmorene i nahranjene, borci i starješine upoznati s važnošću i planom akcije, sva oružja pregledana i snabdjevena municijom, te predviđene sve mjere i stvoren detaljan plan za veze i drugo.

Da akcija ne bi bila otkrivena, pripreme se imaju vršiti tako da sa planom odmah budu upoznati samo štabovi bataljona i brigada, a borci tek pred polazak na akciju, tj. 25. ovog mjeseca popodne. Treba spriječiti svaki saobraćaj između oslobođene i okupirane teritorije da neprijatelj ne bi doznao za naše pripreme. Započevest ćete dobiti u toku današnjeg dana».³⁵

Upozorenje da se dobro čuva tajnost akcije bilo je sasvim cjelishodno, jer je Štab 35. divizije bio uvjeren da neprijatelj ima i na terenu i u partizanskim jedinicama svoje obavještajce. Štabovi brigada i bataljona nisu, međutim, bili u stanju da tu tajnu sačuvaju, jer je neprijatelj za pripremu napada na Vrhovine saznao u približno isto vrijeme kada i ovi naši štabovi. U istorijatu 392. divizije zapisano je: »Pošto je štab korpusa (štab njemačkog 15. armijskog korpusa P.K.) javio da se pet partizanskih brigada priprema za napad na Vrhovine, naređeno je ...« itd.³⁶ Štab 392. divizije naredio je da se Izviđački odred iz Krivog Puta uputi u Vrhovine, da 31. ustaška bojna pređe iz Perušića u Ramljane (gdje je već bila 34. ustaška bojna), da dio 847. puka i još neke jedinice iz Jezerana, Križpolja i Josipdola krenu preko Glibodola za Dabar i Ličku Jasenicu.

³⁶ Zbornik, tom V, knj. 26, dok. br. 109.

⁹³ AVII, k. 18, br. reg. 39/14.

U jedinicama 35. divizije sve su pripreme bile izvršene na vrijeme, pa je njen štab o tome izvijestio Stab 11. korpusa prije nego je 25. aprila uveče operativni dio Štaba (s kojim je išao i politički komesar Korpusa) krenuo preko Turjanskog na Jurišinu metlu (k. 1164), gdje mu je zapovješću Glavnog štaba Hrvatske bilo određeno komandno mjesto. Te večeri počela je neobično oštra snježna vijavica, kakva u to doba godine može da nastupi samo u višim planinskim predjelima. Zbog mećave i pomrčine veći dio jedinica nije uspio da se orijentise i da izađe na polazne položaje za napad, a veze između štabova i jedinica bile su prekinute. Glavni štab Hrvatske ocjenio je da u takvim vremenskim uvjetima neće biti moguće da se napad uspješno izvede, pa je prije ponoći naredio da se akcija obustavi, a jedinice vrate u polazne rejone. Ni to naređenje, zbog pokidanih veza, nije na vrijeme stiglo ni do jedne brigade u pokretu.

Bataljoni 1. i 2. brigade 35. divizije izgubili su orijentaciju već na izlazima iz Turjanskog polja, pa su lutali i susretali se u predjelu Medenog dolca, da bi najzad pod teretom promrzlih i iznemoglih odustali od daljeg kretanja, a loženjem vatri u vrtačama pokušavali da spasavaju promrzle borce. Samo četa iz 1. brigade, koja je bila u prethodnici i imala odličnog domaćeg vodiča, produžila je put i, uz krajnje napore pred zoru, potpuno usamljena izbila na Beli vrh, iznad Vrhovina. Neprijateljeva predstraža na k. 1074 bila je njenom pojavom na samoj koti toliko iznenađena da se skoro bez otpora u panici povukla u Vrhovine. Pošto je u zoru uvidjela da je potpuno sama, četa se odmah prijekim putem povukla u Turjanski.

Stab 35. divizije, koji je nešto poslije ponoći izašao na Jurišinu metlu, nije uspio uspostaviti radio-vezu s Glavnim štabom Hrvatske, pa je za odluku o povlačenju saznao tek 26. aprila izjutra, poslije čega je krenuo za Končarev Kraj.³⁷

³⁸ Zbornik, tom V, knj. 26, dok. br. 127 i 141.

Bataljoni 1. i 3. brigade 8. divizije koji su imali da pređu kraći i lakši put, stigli su po dijelovima i sa zakašnjenjem na polazne položaje za napad. Dva bataljona 3. brigade 8. divizije i dva bataljona 35. divizije izbili su pred položaje na kosi Perušić i odmah prešli u napad. U prvom naletu zauzeli su veći dio kose, ali su zatim protunapadom odbačeni na Veliki Ogradak. Pošto su dotle stigli i zaostali dijelovi 3. brigade, napad je obnovljen. Ponovo je zauzeta k. 944, ali je pred k. 913 napad bio zaustavljen. Kada je Stab 3. brigade saznao za obustavljanje akcije, jedinice su povučene na liniju željeznička stanica Rudopolje — Veliki Ogradak — Borić Selište. Bataljoni 1. brigade 8. divizije koji su imali da pređu najkraći put iz Brezovca preko Doljana u Zalužnicu, stigli su tamo s malo zakašnjenja, ali u Zalužnici nisu zatekli neprijatelja, pa nisu ni stupili u borbu. Pred zorom ih je stiglo naređenje za povlačenje, pa su se vratili u rejon Dabra.

v

Sve jedinice koje su 25. aprila uveče krenule u akciju pretrpjele su te noći gubitke od smrzavanja. U 35. diviziji studen je iz stroja izbacila 138 boraca (18 umrlih. 55 teže promrzlih i 65 lakše). Veliki broj boraca zadobio je tešku prehladu, poslije čega su se pojavila mnogobrojna zapaljenja pluća i druga oboljenja.⁸⁸

Očekujući napad na Vrhovine, neprijatelj je 26. aprila pregrupirao svoje snage, težeći prije svega da Gacku dolinu obezbijedi od napada sa sjevera. Prvi mu je cilj bio da ovlada prostorom zapadno od željezničke pruge Vrhovine — Plaški, jer je očekivao da bi s te strane mogao da uslijedi glavni partizanski napad protiv grupe bataljona u Vrhovinama. Izviđački odred 392. divizije stigao je 26. aprila u Vrhovine i smjenio 19. ustašku bojnu, pa je povučen u Otočac, odakle je narednog dana upućen u napad preko Škara u pravcu Dabra. Prva brigada 8. divizije protunapadom 1. i 2. bataljona primorala ga je da se istog dana povuče s južne periferije Dabra u Glavace. Iz pravca Jezerana 28. aprila krenule su dvije čete legionara (2. četa 847. puka i 6. četa 846. puka) sa zadatkom da preko Glibodola upadnu u Dabar,

⁸⁸ Zbornik, tom V, knj. 26, dok. br. 127 i 141.

ali su ih 3. i 4. bataljon 1. brigade sačekali južno od Glibodola i odbacili prema cesti Brinje — Jezerane. I treći uzastopni pokušaj neprijatelja, izvršen 29. aprila, da napadom ojačane 19. ustaške bojne preko Doljana i Škara, ovlada rejonom Dabra, ostao je bez rezultata, jer je 1. brigada uspješno odbila i taj napad.

Dok je 1. brigada 8. divizije uspješno odbijala učestale napade s raznih strana, 3. brigada 8. divizije i dva bataljona 2. brigade 35. divizije pripremali su se da uz podršku artiljerijskog divizion 35. divizije zauzmu k. 944 i kosu Perušić. Napad na te utvrđene položaje izvršen je 29. aprila. Dva bataljona 3. brigade napadala su glavnim pravcem, polazeći iz Velikog Ogranka na k. 944 i k. 913. dok je 3. bataljon 2. brigade, zaobilazeći Rudopolje sa sjevera, imao zadatak da sa Odanove kose (k. 1035) djeinstvuje prema k. 766, a 1. bataljon da s Metle (k. 911) vrši pritisak na kosu Perušić s jugoistoka. U oštroj bliskoj borbi, vodenoj 29. i 30. aprila, neprijatelj je potisnut s kote 944, ali se uspio zadržati na jako utvrđenoj koti 913, oko koje su bile postavljene dvostruke žičane i minske prepreke, kao i u rovovima na južnom dijelu kose.

Poslije tri neuspjela pokušaja da zauzme Dabar, neprijatelj je u napad na taj sektor 30. aprila uputio znatno jače snage nego ranije. Radi vezivanja partizanskih snaga kod Vrhovina, na položajima u Crnoj Vlasti i na kosi Perušić, ostavljen je ojačani 3. bataljon 846. puka, a dvjema ustaškim bojnama (31. i 34) naređeno je da iz Ramljana napadnu Turjanski i Kuzmanovaču. Napad na 1. brigadu 8. divizije izvršen je iz tri pravca. Izviđački odred krenuo je iz Vrhovina, preko Gornjeg Doljana i Brezovca ka Petrinić Polju; 19. ustaška bojna iz Otočca preko Glavaca na Dabar, a dvije legionarske čete (grupa »Dajncer« — 2. četa 847. puka i 6. četa 846. puka) iz Jezerana preko Glibodola ka Konjskoj glavici (k. 968). Prva brigada pružila je jak otpor na sva tri pravca, ali se pred mnogo jačim snagama morala u toku dana pod borbom povući preko Kapele u rejon Lička Jesenica. Pribojavajući se da bi na oslabljenu posadu Vrhovina partizani noću mogli izvršiti napad, Štab

392. divizije povukao je sa sektora Dabra još istog dana uveče Izviđački odred i 19. ustašku bojnu u polazne baze, a njihove položaje u Maloj Kapeli preuzeo je 1. bataljon 846. puka. Taj bataljon i spomenute dvije čete produžili su narednog dana (1. maja) prodor preko Ličke Jesenice k Plaškom.

Zbog izbijanja neprijateljevih snaga u rejon Lička Jesenica, Glavni štab Hrvatske naredio je da 3. brigada 8. divizije preda svoje položaje kod Babinog Potoka jedinicama 35. divizije i odmah (30. aprila) krene u Plitvički Ljeskovac i Čorkovu Uvalu.

U toku noći i izjutra 1. maja, 3. brigada 13. divizije sa tri bataljona preuzela je položaje sjeverno od Babinog Potoka i na Cudinom klancu, pa je 3. brigada 8. divizije krenula prema Plitvičkim jezerima. Jedan bataljon 3. brigade 13. divizije postao je u Končarevom Kraju kao divizijska rezerva. Druga brigada 35. divizije povukla je svoj bataljon sa Velikog Ogratka na Crni vrh da se odmori od jučerašnje borbe. Jedan njen bataljon bio je i dalje u Prijeboju, radi obezbjeđenja prema Bihaću, a dva bataljona na liniji Metla — Velika greda, radi zatvaranja pravca Vrhovine — Turjanski. Prva brigade 35. divizije zadržala je svoj raspored u širem rejonu Trnavca i Turjanskog, obezbjeđujući pravac od Ramljana.

Dvije ustaške bojne (31. i 34) krenule su 30. aprila u napad iz Ramljana, preko Drvenjaka prema Mašića Budžaku i preko Dumana na Čanak i Kuzmanovaču. Prva brigada 35. divizije spremno je dočekala taj napad, pratila neprijateljeve pokrete i popodne ga odlučnim protunapadom odbacila u polazne rejone. Tenkovska četa 11. korpusa bila je iz Trnavca upućena u Turjanski da bi podržala taj protunapad, ali je do njenog dolaska neprijatelj već bio odstupio.

Pošto je 30. aprila uspio da sa sektora Dabra odbaci 1. brigadu 8. divizije, pa tako obezbjedi svoj lijevi bok, i pošto je naša obrana na položajima oko Babinog Potoka povlačenjem 3. brigade 8. divizije bila oslabljena, neprijatelj je 1. maja izjutra, dok još 3. brigada 13. divizije nije ni organizirala obranu preuzetih položaja, prešao u novi, vrlo energičan napad. Njegove glavne

snage, uz podršku artiljerijskih i tenkovskih dijelova 392. divizije, nastupale su duž ceste Vrhovine — Plitvička jezera, s tim što je 3. bataljon 846. puka, polazeći s kose Perušića, nastupao preko Velikog Ogratka i Visibabe ka Crnom vrhu, Izviđački odred cestom, a 19. ustaška bojna preko Metle i Stajina ka Kosi. Pomoćna kolona, u kojoj su bile 31. i 34. ustaška bojna, napadala je iz Ramljana preko Turjanskog prema Cudinom klanecu.

Partizanske snage na glavnom pravcu neprijateljevog nastupanja, nisu spremno dočekale taj napad. Već u prvim satima borbe 3. bataljon 846. puka uspio je da razbije obranu na Velikom Ogratku, te zašavši kroz šumu, preko Visibabe, natkriljivao je naše jedinice oko Babinog Potoka i prinudio ih na brzo povlačenje prema Cudinom klanecu, zbog čega su i dijelovi s Metle morali da se povuku na Kosu. U rano popodne, poslije jake artiljerijske pripreme, neprijatelj je uz podršku tenkova na juriš zauzeo Cudin klanac (k. 828) i potisnuo bataljon 2. brigade s Kose prema Previji. Naše jedinice su, pak, bliskom upornom borbom spriječavale dalje širenje proboja prema Končarevom Kraju. U isto vrijeme pomoćna neprijateljeva kolona, nastupajući širokim frontom prema Trnavcu i Turjanskom, uspjela je da razvuče snage 1. brigade i da se glavninom 34. bojne probije kroz Turjanski na Lisinu (k. 1182), odakle je došla u vezu s dijelovima 19. ustaške bojne na Kosi.

Stvorena je vrlo kritična situacija za dalju obranu prilaza Plitvičkim jezerima. Stab 35. divizije naredio je tada Stabu 3. brigade da do 17 sati izvrši sve pripreme kako bi sa svoja dva bataljona i bataljonom iz divizijske rezerve, uz podršku artiljerije, izvršio protunapad na Cudin klanec. Stabu 1. brigade naređeno je da težište svog protunapada usmjeri prema Babinom Potoku, a preko Štaba 11. korpusa predloženo je da 3. brigada 8. divizije dijelom svojih snaga i sa bataljonom 2. brigade kod Crnog vrha, što prije pređe u bočni protunapad pravcem Sućanjske drage — Crni vrh — Gornji Babin Potok. Treća brigada 8. divizije odmah je na taj zadatak uputila dva bataljona, koji su sa dijelovima 2. i 3. brigade 35. divizije u 17 sati počeli napad na neprija-

teljeve položaje sjeverozapadno od Cudinog klanca. U isto vrijeme počeo je i frontalni protunapad na klanac iz pravca Končarevog kraja, u kojem su učestvovala i sve prištapske jedinice, pa i sam Štab 35. divizije sa štap-skom stražom. Pod pritiskom tako koordiniranog napada i zbog pokreta koji su izvršila dva bataljona 1. brigade preko Lisine (sa koje se neprijatelj, u međuvremenu, bio povukao) prema Kosi, neprijatelj se predveće počeo organizirano povlačiti iz rejon Cudinog klanca prema Vrhovinama. Naše jedinice posjele su noću položaje s kojih su bile potisnute, a bataljoni 3. brigade 8. divizije vratili su se u sasitav svoje brigade u rejon Plitvičkih jezera.

Borbe 1. maja vođene su na širokom frontu i sa velikom žestinom. Pod najjačim udarom našli su se bataljoni 3. brigade 13. divizije, koja zbog nesređenog odstupanja, pokidanih veza i gubitaka nije poslije podne djelstvovala organizirano kao cjelina. Naši gubici bili su tog dana dosta teški: 15 poginulih i 44 ranjena. Među poginulima bili su komandanti 1. i 3. bataljona 3. brigade: Đuro Ivošević i Stipe Karakaš, te još 4 rukovodioca, a među ranjenima politički komesar 1. bataljona 3. brigade Tugomir Grgurić i još desetak rukovodilaca. Neprijateljevi gubici nisu bili tačno ustanovljeni, ah se pretpostavlja da su bili nešto veći od naših.³⁹

Poslije te iscrpljujuće prvomajske borbe, na frontu prema Vrhovinama tri dana nije bilo značajnih akcija. Jedinice su predah iskoristile da se srede, odmire i nahrane. Iz Pokuplja, preko Korduna, stigla je prva značajnija pomoć u hrani (nekoliko desetina grla stoke). Iz raspoloživih skladišnih rezervi municije izvršena je popuna jedinica. U Štabu 35. divizije i Štabu 2. brigade izvršene su neke promjene. Dužnost komandanta 35. divizije primio je potpukovnik Nikola Grubor, a dotadašnji komandant Petar Kleut otišao je poslije nekoliko dana na dužnost načelnika Štaba 4. korpusa NOVJ. Dužnost komandanta 2. brigade primio je Miloš Ivošević.

³⁹ Zbornik, tom V, knj. 27, dok. br. 17, 19, 20 i 90 i knj. 31, dok. br. 74.

Poraz 34. ustaške bojne u Ramljanima

Poslije neuspjelog pokušaja da se sa pet brigada organizira napad na neprijateljeve snage u rejonu Vrhovina (26. aprila), Glavni štab Hrvatske nije odmah pristupio organizaciji novog napada, jer je za to, zbog stanja u jedinicama, bilo potrebno bar dva-tri dana a situacija se dotle znatno izmjenila. Neprijatelj je ojačao obranu oko Vrhovina, a istodobno preduzeo napad na slobodni teritorij sjeverno od Plitvičkih jezera i pokušao zauzeti Cudin klanac.

Glavni štab Hrvatske je tada naredio Stabu 11. korpusa da sa 35. divizijom i dvije (1. i 3) pridodate brigade 8. divizije spriječi dalje pokušaje prodora prema Plitvičkim jezerima i presječe neprijateljevu vezu između Otočca i Gospića. Stab 11. korpusa ocjenio je da se oba spomenuta cilja mogu najbolje postići napadom na južne izlaze iz Gackog polja, tj. na prostor Ramljani — Lešće — Janjče, gdje je bila raspoređena 34. i dio 19. ustaške bojne (u Lešću). Prije početka napada na taj prostor potrebno je bilo uništiti istaknutu predstražu 34. ustaške bojne, jednu ustašku satniju raspoređenu u Dumanu.

Desio se redak slučaj da Štab JI. korpusa izdaje zapovjest za napad na jednu neprijateljevu satniju. To je, međutim, u datoj situaciji bilo potpuno opravdano. Bilo je potrebno da se 35. diviziji konačno pruži prilika da pod povoljnim uvjetima napadom postigne siguran uspjeh. S druge, pak, strane, ustaška četa (satnija) u Dumanu nije bila izdvojena jedinica nego samo predstraža koja je mogla računati na brzu i znatnu podršku jakih neprijateljevih snaga iz Ramljana. Vrhovina i Perušića.

Prema zapovjesti Štaba 11. korpusa od 3. maja, uništenje ustaške satnije u Dumanu imala je da izvrši 1. brigada 35. divizije. Njena 2. brigada dobila je za datak da, držeći liniju Veliki Ogradak — Metla — Velika greda—Klanac, izatvori pravce koji iz rejona Vrhovina izvode k Plitvičkim jezerima i Turjanskom. Treća

brigada 13. divizije obezbjeđivala je napad 1. brigade od intervencije iz Perušića. Odsjecanje Dumanu od Ramljana naređeno je da izvrši 3. brigada 8. divizije, posjećujući liniju Stipanov grič (k. 1234), k. 909 — Vršak (k. 882), a manjim dijelovima da se obezbjeđi od Vrhovina. Pored toga, brdska baterija te brigade trebalo je da, po potrebi, podrži napad 1. brigade na Duman i neutralise neprijateljevu bateriju u Ramljanima. Štab 11. korpusa zadržao je 1. brigadu 8. divizije kao svoju rezervu u Končarevom kraju i Homoljcu, a tenkovsku četvu u Trnavcu. Početak akcije određen je za 5. maj u 4 sata.⁴⁰

Štab 35. divizije izdao je 4. maja svoju zapovjest za tu akciju, u kojoj je precizirao zadatke svojih 1. i 3. brigade. Prvu brigadu imala je da likvidira ustašku četvu u Dumanu, napadajući 2. i 3. bataljonom iz pravca Markovići — Lisac i Markovići — Goli vrh (k. 993), a 1. bataljon pravcem Korito — Oštri grič (k. 1053), dok je 4. bataljon ostavljen u brigadnoj rezervi, u istočnom dijelu Ivčevića Kose. Trećoj brigadi 13. divizije, radi osiguranja prema Perušiću, naređeno je da postavi dva bataljona na liniji: V. Vidovača (k. 741)—Boište (k. 804) — Vijenac (k. 734). Jedan bataljon zadržala bi u svojoj rezervi u Magaricama, a jedan bataljon dala bi u divizijsku rezervu u Markoviće. Haubička baterija artiljerijskog divizionu postavljena je u Zivulju, sa zadatkom da podrži napad 1. brigade na Dumanu.⁴¹

Nastupanje ka Dumanu počelo je u predviđeno vrijeme, pa je do bliske borbe na položajima došlo u 5 sati. Pokazalo se da su u Dumanu bile dvije satnije (čete) 34. ustaške bojne, a ne jedna. Brzim ostrim napadom 1. brigada je za nepun sat borbe slomila otpor ustaša na svim položajima oko Dumanu i natjerala ih u paničan bijeg prema Ramljanima. Treća brigada 8. divizije, koja zbog magle nije još posjela sve položaje prema Ramljanima, presrela je i uništila dio razbijenih ustaških snaga, dok je jedan dio uspio da, pored k. 909 i Vrška (k. 882), pobjegne prema Ramljanima, Janjči i Peru-

⁴⁰ Zbornik, tom V, knj. 27, dok. br. 11.

⁴¹ Isto, dok. br. 23.

šića. Kada je 1. brigada, goneći razbijenog neprijatelja iz Dumana, stigla do položaja 3. brigade 8. divizije, dalje gonjenje prepustila je toj brigadi i prikupila se oko Golog vrha (k. 993). Neprijatelj u Ramljanima nije uspio da pruži jači otpor 3. brigadi 8. divizije, pa je ona brzo izbila na željezničku prugu od željezničke stanice Sinac do željezničke stanice Lešće, zadržavajući glavnicu na položajima oko Ramljana.

Treća brigada 13. divizije nije uspjela da na vrijeme posjedne položaje prema Perušiću, jer su se na njima, a djelomično i ispred njih, nalazili dijelovi 31. ustaške bojne. Brigada je te položaje morala prethodno zauzimati. Neprijatelj je pri tome pokušao da protunapadom zaobiđe lijevo krilo 3. brigade kod Gostovače, sprječujući njeno napredovanje prema Boištu i V. Vidovači. U tome je djelomično uspio, jer je 2. bataljon, koji je trebalo da zauzme Boište, bio povučen na ugroženo lijevo krilo, a 4. bataljon, koji je trebalo da izbije na Vijenac (k. 734), pomjeren istočno na Gradinu (k. 882). Poslije tog manevra bataljoni 3. brigade prešli su u napad i zauzeli Vijenac, ali je pravac Perušić — Kanjsko Brdo — V. Vidovača — Ivčevića Kosa ostao otvoren, jer je neprijatelj i dalje držao V. Vidovaču i Boište.

Štab 35. divizije naredio je 1. brigadi da iz Ivčevića Kose pređe u napad na Boište i V. Vidovaču. Ona je to uspješno izvršila i odbacila neprijatelja s tih položaja. Predveče je neprijatelj protunapadom povratio Boište, pa se ova brigada povukla i sa V. Vidovače prema Ivčevića Kosi. U isto vrijeme neprijatelj je izvršio pritisak na 3. brigadu 8. divizije i to sa više koncentriranih pravaca — Janjče, Lešća i sa visova južno od Vrhovina. Zbog toga se ona povukla u Duman, dok je 3. brigada 13. divizije zadržana na prostoru Gostovača, Podovi, Kuzmanovača. Noću 5/6. maja 1. brigada 8. divizije prebačena je iz Turjanskog u Čanak.

Narednog dana (6. maj) neprijatelj je sa oko dva bataljona iz rejtota sjeverno od Perušića pokušao da odbaci 3. brigadu 13. divizije i da se probije u Bašića Poljanu. Protunapadom 1. brigade, ojačane jednim bataljonom 1. brigade 8. divizije pravcem Ivčevića Kosa —

Konjsko Brdo i 3. brigade 13. divizije pravcem Gostovača — Lipova glavica, uz podršku artiljerije s Ljubova, neprijatelj je odbačen na Konjsko Brdo.

Neprijatelj je tada pokušao da napadom 19. ustaške bojne i grupe »Dajncer« iz Janjče, prema Ivčevića Kosi zađe za leđa 1. brigadi 35. divizije, ali je brзом akcijom 1. brigade 8. divizije odbačen nazad u Janjče.

S novim pojačanjima, prebačenim kamionima iz Gospića, neprijatelj je uveće potisnuo 1. i 3. brigadu s linije Jasenovača (k. 691) — Vršić (679) — Veliki Čardak (698, na liniju Ivčevića Kosa — Gostovača — Podovi, gdje je zaustavljen i prinuđen na povlačenje, ali ga premorene partizanske jedinice nisu gonile, nego su zanoćile na spomenutoj liniji. Prva brigada 8. divizije povučena je te noći u Trnavac. Treća brigada 13. divizije povučena je, također, na odmor u Krbavicu.

Dvodnevne borbe (5. i 6. maja) na širokom prostoru oko Ramljana imale su karakter vrlo pokretnih i brzih dještava, po vrlo ispresjecanom terenu i bile su za nas uspješne, naročito prvog dana borbe, kada je raspršena 34. ustaška ibojna i nanjeti joj znatni gubici (preko 100 mrtvih i ranjenih) i zaplijenjeno: 1 pt top, 2 minobacača, 2 mitraljeza, 32 puške i dosta druge ratne opreme.

Poraz 34. ustaške bojne u Ramljanima i energični partizanski napadi sjeverno od Perušića, imali su znatnog utjecaja na opadanje borbenog morala u ustaškim jedinicama, kao i na porast samopouzdanja u jedinicama 35. i 13. divizije.

Borbe u Istri, Hrvatskom primorju i južnoj Lici od februara do početka maja 1944. godine

Poslije reorganizacije izvršene u januaru i februaru 1944. godine istarske jedinice brojale su 1274 borca, pa su bile sposobne da napadaju jače neprijateljeve snage i postižu značajnije uspjehe.⁴² Izvedeno je niz uspješnih akcija. Tako je 3. istarski bataljon 4. februara napao

⁴² Mario Mikulić, NOP Istre, Cazinski memorijal, knj. 6 str. 112.

njemački voz na pruzi Trst — Pula kod Rakitovca. Neprijatelju su nanjeti znatni gubici, a zaplijenjeno je 10 pušaka, 6 automata, više sitnog oružja i razne opreme. Ovaj bataljon je u borbi kod Buzeta, 10. februara, ubio 13 fašista, a 20. februara izbacio iz šina voz, također, kod Buzeta.

Prvi istarski udarni bataljon izveo je početkom februara niz manjih uspješnih akcija i diverzija u zapadnom dijelu Istre (oko Poreča, Rovinja, Višnjana i Kanfanara). Kod Rovinja je 8. februara spaseno 10 američkih avijatičara, spuštenih padobranima iz oštećenih aviona. Pred kraj februara taj bataljon minirao je električnu centralu kod Zminja, rušio željezničku prugu između Buzeta i Rakitovca, izveo niz uspješnih diverzija na željezničkoj pruzi Rovinj — Kanfanar i na cestama. Napadima iz zasjeda nanošeni su neprijatelju gubici, a grupe radnika koje su fašisti sprovodili iz sela u Pulu i Trst na rad, oslobođane su i upućivane u partizanske jedinice. Smjelim upadom talijanske čete ovog bataljona u Rovinj, 26. februara, oslobođeno je iz zatvora 18 pristalica NOP-a koji su odmah stupili u partizanske jedinice.

Drugi istarski udarni bataljon zarobio je kod Labina 16 karabinijera s oružjem. Prilikom rušenja mosta u Raškoj draži, kod Zumberka, nanio je gubitke njemačkoj jedinici koja je naišla od Pazina. Sjeverno od Pazina (kod Cerovja) 2. bataljon je 23. februara izvršio prepad na njemačku kolonu i nanio joj gubitke od oko 30 izbačenih iz stroja, a više motornih vozila uništio paljenjem.

Četvrti istarski bataljon uspješno je operirao na Učki i u Čičariji protiv neprijateljevog saobraćaja željezničkom prugom i cestama koje iz Rijeke vode u Trst. Iz zasjede kod Spadica napadnuta je auto-kolona, izbačeno iz stroja oko 30 neprijateljevih vojnika i zaplijenjen puškomitraljez i 14 pušaka.

Jedinice Operativnog štaba za Istru nastavile su sa izvođenjem uspješnih akcija i u martu. Prvi bataljon je, 2. marta, na cesti Rijeka — Trst kod Skrobuta, napao iz zasjede auto-kolonu, nanio joj gubitke i zaplijenio nešto oružja. Čete tog bataljona bile su vrlo aktivne u

vršenju diverzija na komunikacijama između Pule i Trsta. U napadu iz zasjede, 21. marta, četa ovog bataljona uništila je kod Poreča grupu gestapovaca i zaplijenila njeno oružje. Glavnina 1. bataljona u borbi kod Marčana nanijela je težak poraz neprijateljevoj auto-koloni, izbacila iz stroja oko 50 vojnika, uz vlastiti gubitak od 2 poginula i tri ranjena borca.⁴³

Drugi istarski bataljon vršio je u martu diverzije, prepade i zasjede u istočnom dijelu Istre, protiv neprijatelja koji se koristio komunikacijama između Rijeke i Trsta. Postigao je, niz manjih, ali značajnih uspjeha, uz male vlastite gubitke. S tim bataljonom sadjejtvovala je 9. samostalna partizanska četa, djejtstvjući na istočnim padinama Učke.

Treći istarski bataljon uspjao je da, 26. marta, na željezničkoj pruzi kod Rakitovca izbaci iz kolosjeka kompoziciju s vojnim transportom i da neprijatelju nanese velike gubitke. U isto vrijeme 15. samostalna partizanska četa uništila je električnu centrolu u Matuljama (kod Opatije), zarobila posadu i zaplijenila 3 puškomitraljeza.

Pojačana aktivnost istarskih partizanskih bataljona i samostalnih četa u svim dijelovima Istre i primjena partizanske taktike manevriranja i nevezanja za određeni teritori radi njegove obrane, donijeli su dobre rezultate. Iznenadivan je neprijatelj, otežavano mu korištenje komunikacija i uspjesima povećavano povjerenje naroda u snagu partizanske vojske. U jedinice su svakodnevno pristizali novi borci, pa su one brzo brojčano rasle. Samo u drugoj polovici marta mobilisano je oko 2.000 boraca, pa ih je polovica uključena u istarske jedinice a polovica upućena u 13. i 35. diviziju za popunu njihovih jedinica.⁴⁴

Operativni štab za Istru imao je pod svojom neposrednom komandom preko deset bataljona i samostalnih partizanskih četa, pa je sve teže mogao na njih neprekidno i efikasno utjecati u toku borbi. Sve je to uka-

¹³ Zbornik, tom V, knj. 26, dok. br. 6 i 36

⁴⁴ Isto, dok. br. 103.

zivalo na potrebu reorganiziranja i okrupnjavanja istarskih partizanskih jedinica.

Na prijedlog Operativnog štaba za Istru, Štab 11. korpusa NOVJ odlučio je 1. aprila da izvrši reorganiziranje partizanskih snaga u Istri, a Operativni štab za Istru realizirao je tu odluku u pojedinostima, svojom naredbom od 10. aprila.⁴⁵ Popunjen je Operativni štab. Za načelnika Štaba postavljen je Gojko Trbović, a za obavještajnog oficira Vladimir Vozil. Formirana je 1. brigada »Vladimir Gortan«, u čiji su sastav ušli 1. i 2. bataljon i dio 3. bataljona. Za komandanta 1. brigade postavljen je Vitomir Širola, za političkog komesara Josip Matas, za operativnog oficira Božo Sušan, a za zamjenika političkog komesara Anton Rački. Brigada, kao operativna manevarska jedinica, nije bila vezana za određeni teren Istre, a nešto kasnije ni za samu Istru.⁴⁶ Njen 3. bataljon brzo je brojno ojačao i istakao u borbama, pa je 26. aprila stekao naziv *udarni*.

Kontrolu istarskog teritorija preuzela su dva novoformirana partizanska odreda. U sastav 1. odreda »Uč-ka« ušli su 2. istarski (teritorijalni) bataljon, dio 3. istarskog bataljona i tri samostalne partizanske čete (9, 15. i 16). Za komandanta Odreda postavljen je Ivan Brožina, za političkog komesara Danijel Kovačević, a za operativnog oficira Dušan Gnjatović. Jedinice koje su ušle u njegov sastav reorganizirane su i oformljene su tri bataljona, kojima su, naredbom, postavljeni štabovi. Odred je bazirao u sjevernom dijelu Istre.

Drugi »Pulski« partizanski odred formiran je od dopunjenih jedinica 1. istarskog (teritorijalnog) bataljona i nekoliko samostalnih manjih jedinica. Imao je tri bataljona, od kojih je jedan bio sastavljen od Talijana. Zona njegovog dejstva bila je južni dio Istre. Komandant mu je bio Vinko Brnčić, a politički komesar Ivan Defranceski.

Reorganizirane jedinice Operativnog štaba za Istru imale su početkom aprila 1944. godine: 2.504 borca, naoružana sa 1.825 pušaka, 278 automata, 150 automatskih

⁴⁵ Zbornik, tom V, knj. 26, dok. br. 35.

⁴⁸ Isto, dok. br. 141.

oruđa i 6 minobacača. Od puščane i mitraljeske municije imale su oko 170.000 metaka. Bile su sastavljene skoro potpuno od Hrvata (110 Talijana i 30 Slovenaca).

Protiv snaga Operativnog štaba za Istru stajale su brojno mnogo jače neprijateljeve snage. Dijelove nje-mačke 162. (turkestanske) divizije zamjenili su dijelovi 278. divizije, 138. puk 188. divizije i 10. SS policijski puk. Pored toga, tu su bili žandarmerija i talijanske fašističke jedinice (58, 59, 60. i 61. legija crnih košulja) koje su poslije kapitulacije Italije prešle na stranu Nije-maca.⁴⁷

Prva veća akcija brigade »Vladimir Gortan« bila je napad na Lupoglav, 5. aprila, u kojem je bilo oko 120 fašista. U borbi koja je trajala nekoliko sati, neprijate-ljeva posada nije savladana, ali je djelomično razbijena. Borba je vođena i na osiguranjima prema Pazinu i Tr-stu. Neprijatelju su nanijeti osjetni gubici i zahvaćen plijen od 4 mitraljeza i 22 puške. Brigada je imala 4 poginula i 14 ranjenih boraca. Dva dana kasnije vodila je borbu sjeverno od Rijeke, kod Šapjana, nastojeći prekinuti saobraćaj prugom i cestom Rijeku — Trst. Poslije nekoliko sati borbe protiv dijelova 138. puka nje-mačke 188. divizije, koji su osiguravali tu komunikaciju, Brigada se povukla na prostor jugozapadno od Šapjana, odakle je narednih dana odbijala neprijateljeve protuna-pade. Sredinom aprila Brigada i partizanski odred »Uč-ka« vodili su skoro svakodnevne borbe na odsjeku iz-među Kastva i Šapjana, nanoseći neprijatelju gubitke i prekidajući saobraćaj. U to vrijeme 2. partizanski od-red »Pulski«, izvodio je akcije u južnom dijelu Istre, služeći se prepadima i zasjedama i vješto manevrirajući malim jedinicama po tem terenu s gustom komunika-cijskom mrežom.⁴⁸

Brz razvoj partizanskih jedinica u Istri i njihova pojačana aktivnost izazvali su novu jaku reakciju oku-patora i pokušaj da se većim zahvatom unište ili razbiju istarske jedinice u širem rejonu Učke, Planika i Lisine. Operacija opkoljavanja toga rejona počela je 25. aprila

⁴⁷ Oslobođilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, 2, Voj-noistorijski institut, Beograd, 1958, str. 148—150.

⁴⁸ Zbornik, tom V, knj. 26, dok. br. 91.

dovođenjem jačih snaga na liniju Opatija — Sapjane na sjeveroistoku i na liniju Buzet — Pazin na jugozapadu. Operativni štab za Istru, koji se s glavninom 1. brigade i odreda »Učka« nalazio u rejonu Učke i Lisine, otkrio je namjere neprijatelja i stvorio plan obrane. Prije nego je njemačka komanda rasporedila svoje snage (dijelovi 992, 993. i Artiljerijskog puka 278. divizije i glavnina 138. puka 188. divizije) na polaznu liniju za napad: Opatija—Brgud—Mune—Vodice—Račja Vas — Veprinac, Operativni štab prešao je u Gumance, a glavninu svojih snaga prebacio na prostor sjeverno od Rijeke. Drugom odredu »Pulskom« naređeno je da ostane u srednjem dijelu Istre, te da manevrirajući četama i vodovima, izbjegava tješnji dodir i borbu s neprijateljem

Njemačke snage na opkoljenom prostoru udarile su u prazno. Razočarane tim neuspjehom, okomile su se na stanovništvo istarskih sela, paleći kuće i ubijajući starce, žene i djecu. Sjeverni dio Istre neprijatelj je pročešljavao i palio sve do 8. maja. U selu Lipa nacisti su 1. maja ubili sve uhvaćene stanovnike (263).⁴⁹

Snage Operativnog štaba sa prostora oko Klane već od 28. aprila usmjerile su ponovno svoje napade na komunikaciju Rijeka — Ilirska Bistrica. Neprijatelj je dovođenjem jačih snaga, početkom maja, na liniju Grobnik — Kastav — Mučiči — Rupe — Ilirska Bistrica pokušao da jedinice Operativnog štaba opkoli ili odbaci ka Snežniku, ali je brigada »Vladimir Gortan« obilaznim manevrom kroz Sloveniju prešla željezničku prugu između Ilirske Bistrice i Pivke, te izbila na Nanos. Uz put je porušila prugu na više mjesta. Na slovenačkom dijelu sjeverne Istre Brigada je produžila sa aktivnom obranom i napadima, sadjejujući sa slovenačkim jedinicama. U drugoj polovici maja Brigada je prešla u Čičariju i srednji dio Istre.

Partizanski odred »Učka« iz rejona sjeverno od Rijeke probio se po dijelovima kroz neprijateljev raspored i povratio u srednji dio Istre na prostor Pazin, Motovun.

⁴⁹ Savo Vukelić, Hiljade boraca Istre, Pazinski memorijal, knj. 6, str. 46.

Tamo je uspostavio vezu sa 2. odredom »-Pulskim«, i poslije sređivanja produžio dještva. Tako su sve snage Operativnog štaba za Istru izdržale dve velike okupatorove operacije opkoljavanja, nerazbijene i bez velikih gubitaka.⁵⁰

U razdoblju mart—april, dok je glavnina 11. korpusa vodila česte i oštre borbe u sjevernom i sjeverozapadnom dijelu Like protiv vrlo aktivnih ustaških i legionarskih snaga, četnički i njemački garnizoni u južnoj Lici držali su se, uglavnom, defanzivno. Treća brigada 19. divizije poslije povlačenja s Ljubova na jug (sredinom marta), štitila je slobodni teritorij istočno od Gračaca u relativno povoljnim taktičkim uvjetima. To joj je omogućilo da se dosta brzo organizacijski učvrsti, popuni jedinice i pristupi aktivnim dještvmima protiv neprijateljevih uporišta na komunikaciji Donji Lapac — Srb — Otrčić — Gračac. Pod sličnim uvjetima dještvovali su u to vrijeme 2. bataljon Ličkog NOP odreda s Plješevice, protiv neprijatelja na liniji Bihać — Donji Lapac. kao i partizanski bataljon »Plavi Jadran«, koji je sa velebitskih padina kontrolirao primorsku cestu Obrovac — Karlobag, na dijelu od Selina do Barić Drage.

Mada je Stab 35. divizije imao stalnu telefonsku vezu sa Štabom 3. brigade 19. divizije i Štabom Ličkog NOP odreda, on u to vrijeme nije znatnije utjecao na aktivnost tih jedinica, jer je od njih bio prilično udaljen, a k tome preokupiran obranom prilaza Plitvičkim jezerima. Tim dvjema jedinicama, kao i bataljonu »Plavi Jadran«, slata su samo povremeno naređenja za dještvo, na osnovu kojih su one po vlastitoj inicijativi birale mjesto i vrijeme za akcije.

Na osnovu opće direktive Vrhovnog štaba NOV i POJ da se u prvoj polovici aprila pojačaju napadi na neprijateljeve komunikacije koje izводе prema jadranskoj obali, snage 1, 4, 5, 8. i 11. korpusa NOVJ vršile su pritisak na komunikaciju Kostajnica — Bihać — Knin — Sinj — Split. Trideset i peta divizija učestvovala je u toj operaciji sa sedam bataljona. Sa sektora Vaganac — Ličko Petrovo Selo protiv sjevernih obezbjedenja Bi-

⁵⁰ Zbornik, tom V, knj. 27, dok. br. 146, 147 i 148.

haća dještovovala su tri a kasnije četiri bataljona 3. brigade 13. divizije i 1. bataljon Plaščanskog NOP odreda. Drugi bataljon Ličkog NOP odreda pojačao je aktivnost južno od Bihaća, a 3. brigada 19. divizije orijentirala je glavninu svojih snaga prema cesti D. Lapac — Srb — Otrić, dok se manjim snagama obezbjeđivala prema Gračacu.

Prema direktivi Štaba 8. korpusa i glavnina 19. divizije trebalo je početkom aprila da se iz sjeverne Dalmacije prebaci u južnu Liku, da bi sadještovovala 6. ličkoj diviziji koja je u to vrijeme bila u Bosanskoj Krajini u napadima na komunikaciju Bihać—Donji Lapac—Srb. Pošto je 19. divizija na taj zadatak krenula sa zakasnjem, njena 1. i 2. brigada izbile su na prostor oko Otrića tek 9. aprila. Zbog toga je njen daljnji pokret prema Bruvnu obustavljen, pa je Stab 19. divizije donjeo odluku da odmah napadne komunikacijski čvor u Otriću.⁵¹

Dvodnevne borbe oko Otrića (10. i 11. aprila) nisu dale značajnijih rezultata. Mada brojno dosta slabi (oko 300 vojnika), četnici i legionari uspjeli su se održati zahvaljujući topografski jakim i dobro utvrđenim položajima. Treća brigada 19. divizije, koja je od Štaba 35. divizije dobila naređenje da sadještovuje glavnini 19. divizije za vrijeme njenih akcija oko Otrića, prebacila je 11. aprila glavninu svojih snaga sa sektora Mazin — Bruvno na prostor oko Glogova, odakle je naredne noći napala četničku posadu u Vučipolju (7 km jugoistočno od Gračaca). U Vučipolju je bilo 120 četnika, kojima su kao oslonac obrane služili željeznički tuneli Čulum i okolna betonska utvrđenja, sagrađena još u vrijeme kada su talijanske okupatorske jedinice pokušavale da održe u saobraćaju ličku željezničku prugu. Pošto je 3. brigada uspjela već u početku napada da zauzme veći dio tih utvrđenja i da četnike blokira u tunelu, Stab 19. divizije pregrupirao je 12. aprila 1. i 2. brigadu tako da obezbjedi daljnje napade 3. brigade na tunel od inter-

⁵¹ Zbornik, tom V, knj. 27, dok. br. 31 i 36.

vencije neprijateljevih snaga iz rajona Otrića i od Gračaca, ostavljajući manje snage za dještvo prema Zrmanji.

Blokada četnika u Čulumu potrajala je pet dana. Za to vrijeme neprijatelj nije preduzimao značajnije akcije da bi oslobodio četnike iz tunela, jer se garnizon u Gračacu osjećao i sam blokiran a dijelovi 373. legionarske divizije i četničke jedinice na putu Knin — Otrić — Srb — Donji Lapac morale su da brane tu glavnu saobraćajnicu od pojačanih napada koji su još trajali. Manje četničke grupe prebačene su, ipak, iz Gračaca u vrleti Crnopca, odakle su više puta pokušavale da prepadima na partizanska obezbjeđenja oko Čuluma omoguću izlaz vučipoljskih četnika iz tunela i probijanje prema Gračacu. Jedna od tih grupa zauzela je 14. aprila na prepad vrh Planu (k. 951), ali je protunapadom brzo otud odbačena. Da bi se oslobodila tih četničkih ispada iz Velebita, 3. brigada predala je 16. aprila blokadu tunela i obezbjeđenje prema Gračacu bataljonima 1. i 2. brigade, pa je sa svoja tri bataljona krenula u istočne padine Crnopca da ih očisti od četnika — »špiljara«. Koristeći se tim udaljavanjem 3. brigade, neprijatelj je pokušao da ispadom iz Gračaca, preko Kamere (k. 804), omoguću izvlačenje vučipoljskih četnika, ali je brzim silaskom 3. brigade s Crnopca u Grab, bio u tome spriječen.⁵²

Sredinom aprila pritisak partizanskih snaga na unsko-kninsku komunikaciju popustio je, pa je neprijatelj smogao snage za intervenciju iz rejona Otrića prema Gračacu. Jedan bataljon 373. legionarske divizije, ojačan tenkovima, krenuo je 17. aprila iz Padjena prema Otriću. Pošto se poslije borbe s bataljonom iz 1. brigade 19. divizije u Zrmanji probio u Otrić, taj bataljon je ojačan četnicima, produžio poslije podne nadiranje s obje strane ceste i duž željezničke pruge preko Malovana prema Vučipolju. Poslije borbi oko Malovana, ta kolona uspjela je da se probije u Vučipolje, da deblokira četnike iz tunela i da zajedno s njima izbije u Gračac. Mada je u dnevnom kominikeu Ministarstva oružanih snaga NDH od 20. aprila 1944. godine, taj njemačko-četnički

³⁹ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 102.

prodor u Gračac oglašen kao deblokiranje Gračaca, jedinice 19. divizije stvarno su još nekoliko dana, prije povlačenja u Bukovicu, spriječavale svaki saobraćaj između Gračaca i Otrića.

Za vrijeme dok je glavnina 3. brigade vodila borbu oko Vučipolja, jedan njen bataljon i dvije terenske čete 2. ličkog područja obezbjeđivale su prostrani slobodni teritorij Bruvno, Mazin, Dabašnica od ispada iz Gračaca i sa ceste Donji Lapac — Srb — Otrić. Koristeći se odsustvom jačih partizanskih snaga s toga terena i da bi olakšao svojim snagama ponovno ovladavanje cestom Gračac — Otrić, neprijatelj je 18. aprila s jednom motorizovanom kolonom izvršio ispad iz Donjeg Lapca u Mazin i popalio ga, opljačkao stoku, dio uhvaćenih stanovnika neboraca na mjestu poubijao a dio odveo sa sobom u Donji Lapac. Treća brigada, koja je toga dana hitno prebačena iz Vučipolja i Glogova u Bruvno i Mazin, nije stigla da goni neprijatelja prema Lapcu. Do kraja aprila 3. brigada bila je aktivna prema komunikaciji Donji Lapac — Srb, a obezbjeđivala se prema cesti Gračac — Otrić, koju je neprijatelj ponovno posjeo.

Bataljon »Plavi Jadran« u proljeće 1944. godine nije imao čvrste i redovne veze ni sa jednom većom partizanskom jedinicom, pa ni sa Štabom 35. divizije. Patrole za vezu s mukom su se probijale preko snijegom pokrivenog južnog Velebita, da bi prenijele direktive za rad bataljona i donijele usmene izvještaje o njegovim djelstvima i rasporedu. Osnovni zadatak tog bataljona bio je da neprijatelju spriječava vezu primorskim putem između Obrovca i Karlobaga, kao i da spriječava dijelove 9. ustaške bojne da s puta Oštarije — Karlobag zalaze u masiv južnog Velebita. Svoje tri male čete imao je raspoređene po vodovima u velebitskim i primorskim zaseocima Tribnja i Starigrad — Paklenice. Povremenu neposrednu vezu-i sadjejestvo ostvarivao je s dijelovima 13. divizije u rejonu Sušnja i Baških Oštarija, preko voda Komande mjesta Karlobag, a sa Zadarskim partizanskim bataljonom preko Podvelebitskog kanala. Početkom aprila bataljon »Plavi Jadran« vodio je

nekoliko značajnih borbi i spriječio pokušaj neprijatelja da ovlada i ovim dijelom jadranske obale.⁵³

Dijelovi njemačke 264. divizije raspoređeni u sjevernoj Dalmaciji, nastojali su da se povežu s dijelovima njemačke 392. divizije raspoređenim u Hrvatskom primorju od Karlobaga do Rijeke. Najpreča saobraćajna veza među njima, priobalni put od Obrovca do Karlobaga, prolazio je kroz slobodni teritorij bataljona »Plavi Jadran«. Nekoliko pokušaja ustaške bojne iz Karlobaga i legionarske posade u Obrovcu da istodobnim ispadima duž obale sa sjevera i juga, kao i iskrcavanjem na obalu u Barić Dragi, razbiju bataljon »Plavi Jadran« i odbace ga od priobalnog puta dublje u Velebit, doživjeli su potpun neuspjeh. Ni neprijateljevi »trupovi« ubacivani preko teže prohodnih padina Velebita u pozadinu bataljona, nisu dali nikakvih rezultata, jer su na vrijeme otkrivani i progonjeni. Usamljeni samostalni bataljon »Plavi Jadran«, bez neposrednog oslonca na svoju diviziju, pokazivao je u proljeće 1944. godine sve prednosti dobro primjenjene partizanske taktike u datim uvjetima.

Početkom maja bataljon »Plavi Jadran« doživio je jednu od svojih najvećih borbi. Ovog puta prema sebi nije imao samo ustaše i manje legionarske jedinice kao ranije, nego i jake motorizirane jedinice iz njemačke 264. i 392. divizije. U historijatu njemačke 392. divizije taj boj opisan je pod posebnim naslovom: »Otvaranje obalskog puta Karlobag — Obrovac« ovim riječima:

»Stab korpusa naredio je da se otvori put uz obalu od Karlobaga do Obrovca, da bi se njime prebacio jedan divizion obalske artiljerije iz sjevernog Primorja za 264. diviziju. Taj zadatak dat je 9. ustaškom bataljonu, čije su dvije čete 2. maja krenule iz Karlobaga, da bi se susrele s dijelovima 264. divizije koji su nastupali s juga. Njima je kod Barić Drage pružen otpor koji je savladan, pa je produženo s raščišćavanjem i razminiranjem puta. U međuvremenu je primljena depeša od 264. divizije, da su njeni dijelovi naišli sjeverno od Starigrada na jak otpor i da su opkoljeni. Komandant 392. divizije naredio je tada da se na prostor sjeverno od Starigrada is-

³⁹ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 102.

krcaju dvije čete 847. grenadirskog puka sa zadatkom da oslobode borbenu grupu 264. divizije i zajedno s njom prodru prema sjeveru, da bi se spojili s dvjema ustaškim četama. Ovo je izvršeno bez većih teškoća.«⁵⁴

Oko stotinu partizana bataljona »Plavi Jadran« zadali su neprijatelju, kao što se vidi, teške brige i angažiranje jakih snaga radi kratkotrajnog otvaranja tog primorskog puta. Koliko je to bio veliki »uspjeh« u očima neprijatelja, vidi se i po tome što je našao mjesta u dva dnevna komunikea Ministarstva oružanih snaga NDH (4. i 5. maja 1944.)⁵⁵

U prvoj polovici maja od Zadarskog bataljona formiran je Zadarski NOP odred, koji je kontrolirao veći dio Ravnih kotara. Pošto je tada oslobođena i Posedarija, slobodni teritorij Ravnih kotara povezan je sa slobodnim Podgorjem oko Starigrada i Paklenice. Na prijedlog Štaba 19. divizije bataljon »Plavi Jadran«, koji je sada imao mnogo bolje veze sa sjevernom Dalmacijom nego sa Likom, ostao je u sastavu 35. divizije i bio u operativnom pogledu potčinjen Stabu Zadarskog NOP odreda.

⁵⁴ AVII, k. 18, dok. 39/14.

⁵⁵ Zbornik, tom V, knj. 27, dok. br. 174 i 175.

BORBE NEPOSREDNO POSLIJE NEPRIJATELJEVE
OPERACIJE »MORGENSTERN« — ORGANIZACIJSKE
I FORMACIJSKE PROMJENE U JEDINICAMA
(maj—jun 1944. godine)

*Situacija na operacijskom području 11. korpusa,
obostrani raspored i zadaci jedinica
početkom maja 1944. godine*

Zimske operacije njemačke 2. oklopne armije (šesta ofanziva) na području 11. korpusa NOVJ, završene su s polovičnim rezultatima za neprijatelja. Snage 15. brdskog armijskog korpusa, koje su se poslije tih operacija zadržale u Lici i u okolnim područjima radi obezbjeđenja najvažnijih komunikacija između doline rijeke Save i jadranske obale, uspjevale su, uglavnom, da drže pod kontrolom dva osnovna pravca. Njemačke 373. legionarska i 264. divizija i, pod njihovom komandom, odredi četničke Dinarske divizije, držali su komunikaciju Sunja — Bihać — Donji Lapac — Otrić — Knin — Zadar, a 392. legionarska divizija, cestu Ogulin — Brinje — Senj, a od 1. aprila i cestu Brinje — Otočac — Gospić — Karlobag. Široki pojas teritorija između dva spomenuta pravca, koji se protezao od Pokuplja, preko Korduna i Like sve do jadranske obale, između Obrovca i Karlobaga, kao i središnji dio Gorskog kotara, ostali su i poslije zimskih operacija pod čvrstom kontrolom jedinica 14. i 11. korpusa. Štab njemačkog 15. brdskog armijskog korpusa iz Knina mogao je održavati kopnenu vezu sa svojom 392. divizijom jedino preko Zagreba, ako se isključi nesigurna veza morskim putem od Zadra do Karlobaga.

Posjednute komunikacije neprijatelj je obezbjeđivan primjenom taktike aktivne obrane, koju je u većoj mjeri mogla da primjenjuje prikupljenija i pokretljivija 392. divizija, a u manjoj mjeri razvučena 373. divizija, na koju su stalan i snažan pritisak neprestano vršile je-

dinice 11, 4, 5. i 8. korpusa NOVJ. Stab 15. brdskog korpusa planirao je da čini mu to situacija omogućí, pristupi čvršćem povezivanju svojih divizija rokadnim putevima Bihać — Plitvička jezera — Otočac, Otrić — Gračac — Gospić — Otočac, te primorskim putem Obrovac — Karlobag. Da bi se uspostavila i održala prva dva rokadna pravca, bilo je potrebno, prije svega, likvidirati ili neutralizirati partizanske snage koje su djelstvovala s ličkog slobodnog teritorija, u čijem je središtu bilo Krbavsko polje. Plan za operaciju protiv ličkog slobodnog teritorija i jedinica NOV i POJ u njemu, bio je stvoren još u februaru ili martu 1944. godine pod konspirativnim nazivom operacija »Morgenstern« (*»Zvezda Danica«*), ali je zbog nedovoljno snaga bio odgađan sve do početka maja. Pripremajući povoljnije operativno-taktičke uvjete za otpočinjanje te operacije, neprijatelj je početkom aprila angažirao glavninu 392. divizije i njoj potčinjene ustaške bojne za ovladavanje komunikacijama: Otočac — Gospić i Otočac — Plitvička jezera, da bi tako suzio slobodni teritorij i došao do povoljnijih polaznih linija za napad na Krbavsko polje i jedinice 11. korpusa, čiji je raspored i pokrete budno pratio preko svojih obavještajnih povjerenika na terenu i dešifriranjem radio-depeša štabova. Poslije jednomjesečnih, skoro neprekidnih borbi na području između Vrhovina i Plitvičkih jezera, pokazalo se da snagama 392. divizije i 4. ustaškog zdruga neće moći da se postignu postavljeni ciljevi. Pored toga, razbijanjem 34. ustaške bojne 5. maja u Ramljanima ponovno je bila ozbiljno ugrožena veza između Otočca i Gospića. Zbog toga je Stab 15. brdskog korpusa odlučio da bez daljnjeg odlaganja pristupi izvođenju operacije »Morgenstern«. Evo kako je u službenom istorijatu njemačke 392. divizije ta odluka obrazložena:

»Krbavsko polje, najveći centar bandi na području korpusa, zavičajno ratno područje bandi, već odavno je uz pomoć korpusnih trupa trebalo da bude likvidirano. Otkako je izvršeno posjedanje Hrvatske, nije ni jedna jedinica stupila na to područje. Pored oficirskih škola ovdje su obučavane i klase regruta, a prema izvještajima povjerenika ovdje su se nalazila velika profijantska sla-

gališta materijala i jedan aerodrom. Uprkos tome što je ova oblast bila van divizijskog operativnog područja, divizija je davno pripremila jedan pothvat koji je stalno morao da bude odlagan, iz razloga što nije bilo dovoljno raspoloživih snaga. Napad bandi na Ramljane i Perušić sada je doveo do preduzimanja ovog velikog pothvata ..

Jedinice 11. i 4. korpusa NOVJ u Lici nalazile su se 7. maja u ovakvom rasporedu:

— Trideset i peta divizija imala je 1. brigadu na prostoru Kozjan, Kuzmanovača, Ljubovo, sa kojeg je zatvarala pravce: Ramljani — Kozjan — Bunić; Perušić — Gostovača — Ljubovo i Lički Osik — Široka Kula — Ljubovo.

— Druga brigada (bez 4. bataljona) bila je na liniji Veliki ogradak — Metla — Velika greda — Klanac i zatvarala pravce Vrhovine — Plitvička jezera i Crna Vlast — Turjanski. Njen 4. bataljon bio je u rajonu Ličkog Petrovog Sela, gdje je zatvarao pravac Bihać — Plitvička jezera.

— Treća brigada 13. divizije nalazila se prikupljena u Živulji (južno od Turjanskog) na odmoru.

Treća brigada 19. divizije bila je na prostoru istočno i sjeverno od Gračaca, radi obezbjeđivanja toga prostora od neprijateljevih ispada s ceste Donji Lapac — Srb — Otrić — Gračac i progona ustaških grupa koje su se iz Gospića preko Velebita infiltrirale na oslobođeni teritorij oko Svetog Roka.

— Lički NOP odred imao je 1. bataljon, ojačan s dvije terenske čete na liniji Široka Kula — Vrebac — Medak — Divoselo, sa koje je sprječavao ispade ustaša iz rajona Gospića na jug i istok, a 2. bataljon odreda, ojačan terenskom četom, nalazio se na Plješevici i zatvarao pravce koji sa ceste Bihać — Donji Lapac izvode u Kravsko polje.

Stab 35. divizije i njen artiljerijski divizion bili su u Končarevom Kraju.

Prva i 3. brigada 8. divizije 4. korpusa odmarale su se u Trnavcu.

¹ AVII, k. 18, dok. 39/14.

Štab 11. korpusa bio je u Uvalici, a artiljerijski divizion korpusa na Ljubovu.

Neprijatelj je za operaciju »Morgenstern« imao na raspolaganju glavninu 392. legionarske divizije, 4. ustaški zdrug, dijelove 373. i 264. divizije, neke četničke i druge pomoćne jedinice. Da bi prije svega odsjekao lički slobodni teritorij i partizanske snage razmještene na njemu od velikog kordunaško-pokupsko-banijskog slobodnog teritorija, neprijatelj je 6. maja formirao četiri borbene grupe, koje su u prvoj fazi operacije, kao odvojene napadne kolone, trebalo da nastupaju koncentričnim pravcima prema sjevernom dijelu ličkog slobodnog teritorija.

Prva grupa oformljena je na taj način što je 1. bataljon 846. puka 392. divizije, ojačan divizijskom artiljerijom, izvršio prodor iz Josipdola preko Plaškog u Ličku Jasenicu, a Izviđački odred 392. divizije istodobno iz Otočca preko Dabra, kamionima prebačen u Ličku Jasenicu, odakle su obje ove jedinice, kao samostalna napadna kolona krenule 8. maja na jug prema Plitvičkim jezerima.

Drugu napadnu kolonu sačinjavali su 3. bataljon 846. puka i 19. ustaške bojne (koja je 7. maja kamionima prebačena iz Ramljana u Vrhovine). Ona je imala zadatak da zauzme Čudin klanac i Turjanski, a zatim da preko Homoljca nastupa ka Korenici.

Treća borbena grupa formirana je na prostoru Ramljani, Janjče, Ivčevića Kosa, od 31. i 32. ustaške bojne i polubataljona »Dajncer« (2. četa 847. puka i 6. četa 846. puka 392. divizije), a dobila je zadatak da nastupa preko Kuzmanovače i Trnavca u sjeverni dio Krbavskog polja.

Najzad, kao četvrta napadna kolona, nastupao je ojačani Izviđački odred 373. legionarske divizije, koji je polazeći iz Bihaća imao zadatak da započne operaciju iznenadnim upadom iz Ličkog Petrovog Sela u Prijeboj, da se u predjelu Plitvičkih jezera spoji sa sjevernom napadnom kolonom, a zatim da preko Koreničke Kapele napreduje ka Korenici.

Ostale neprijateljeve snage predviđene i pripremane za operaciju »Morgenstern« u njenoj drugoj fazi, nisu bile do 10. maja pokrenute u napad sem što su dijelovi 4. ustaškog združenja ispadima na sektoru Široke Kule nastojali da zauzmu povoljnije polazne položaje za kasnije nastupanje prema Ljubovu i Podlapači.

Izviđački odred 373. divizije zauzeo je 7. maja prije podne Ličko Petrovo Selo, potisnuvši 4. bataljon 2. brigade 35. divizije na prijevoju kod Matica krčevine, a zatim zaobilazeći mu lijevo krilo preko Klokočevice, primorao ga da se poslije podne povuče na položaje južno od Prijeboja. Drugi bataljon ove brigade, koji je oko podne upućen iz Turjanskog u pomoć 4. bataljonu, stigao je do Prijeboja kada je neprijatelj već bio u njemu, pa je zajedno s 4. bataljonom pristupio uređenju položaja za obranu zapadno i južno od Prijeboja.

*Spriječavanje neprijateljevog prodora prema
Plitvičkim jezerima i Korenici*

Štab 11. korpusa, cijeneći situaciju 7. maja poslije podne, pravilno je zaključio da će neprijateljeve snage iz Vrhovina, Ličke Jesenice i Prijeboja narednog dana napasti rejon Plitvičkih jezera radi presijecanja veze između ličkog slobodnog teritorija i Korduna, da bi poslije toga izvršile upad u Koreničko polje. Na osnovu takve procjene, s kojom se složio i Glavni štab Hrvatske naređeno je Štabu 8. divizije 4. korpusa da sa 1. brigadom zatvori pravce koji iz Prijeboja vode preko Jezerca ka Plitvičkim jezerima i preko Mirić Štopine ka Plitvičkom Ljeskovcu.²¹ Jedan bataljon te brigade trebalo je da posjedanjem položaja oko Poljanka, spriječi izbijanje neprijatelja u predjeu Plitvičkih jezera sa sjevera, bilo pravcem Lička Jesenica — Kuselj — Poljanak, bilo, pak, pravcem Drežnik — Poljanak. Treća brigada 8. divizije dobila je zadatak da zatvori pravce Vrhovine — Babin Potok — Plitvički Ljeskovac i Babin Potok

²¹ Zbornik, tom V, knj. 27, dok. br. 31 i 36.

— Homoljac, posjedanjem položaja Crni vrh — Cudin klanac — Kosa. Štab 8. divizije, s divizijskom artiljerijom i komorom, imao je odmah da se prebaci sjeverno od ceste Prijeboj — Plitvički Ljeskovac, da bi se otuda mogli, po potrebi, prebaciti na Kordun. Štab 8. divizije, pošto je izdao naređenja jedinicama, premjestio se iz Uvalice u selo Plitvice.

Štabu 35. divizije naređeno je da 1. brigadu zadrži na zatečenim položajima, 3. brigadu 13. divizije uputi u Krbavicu, gdje će biti u korpusnoj rezervi, a 2. brigadu da povuče s položaja pred Vrhovinama, s tim da 1. i 3. bataljon posjednu i brane položaje oko Cudinog klanca, do dolaska 3. brigade 8. divizije. Pošto naredne noći predaju položaje 3. brigadi, ta dva bataljona posjedaju i uređuju za obranu Homoljački klanac radi zatvaranja pravca Babin Potok — Korenica. Štab 35. divizije, s artiljerijskim divizionom i prištapskim dijelovima, imao je da pređe u Baljkušu (kod Krbavice). Jedinice 35. divizije zauzele su novi raspored noću 7/8. maja.

Štab 11. korpusa, pošto je 8. maja oko podne saznao da je neprijatelj iz Prijeboja prodro u Jezerce, kao i da je neprijateljeva kolona iz Ličke Jesenice prošla kroz Kuselj, te da se preko Sertića Poljane i Corkove Uvale približava Poljanku i Biginoj Poljani, uvidjeo je da je potcjenio opasnost od brzog prodora neprijatelja sa sjevera, pa je donekle promijenio odluku i poslao novo naređenje Štabu 8. divizije. Prema tom naređenju cijela 1. brigada trebalo je da posjedne prostor Poljanak, Plitvice, Plitvička jezera, sa zadatkom da odbaci neprijatelja od raskrsnica putova i omogući prebacivanje artiljerije, komore i Štaba 8. divizije prema Rakovici. Treća brigada trebalo je, također, da se s Cudinog klanca pomjeri na prostor Plitvički Ljeskovac, Jezerce, selo Plitvička Jezera, te da spriječi prodor neprijatelja iz Prijeboja i preko Plitvičkog Ljeskovca na sjever, u rejon sela Plitvička Jezera. -Na taj bi se način obje brigade 8. divizije našle između linije Prijeboj — Babin Potok i neprijateljeve grupe koja je nastupala sa sjevera, te bi se, u slučaju potrebe, povukle u Kordun. Međutim,

Štab 8. divizije prije nego što je primio to naređenje, saznao je za neprijateljevo približavanje Poljanku, pa je krenuo oko podne s artiljerijom i prištapskim dijelovima preko Poljanka za Rakovicu. Tako 1. i 3. brigada 8. divizije nisu ni dobile naređenje za novi borbeni raspored.³

Prva brigada 8. divizije krenula je iz Trnavca na zadatak 8. maja u 4 sata pravcem Homoljačko polje — Uvalica, odakle je 1. bataljon produžio preko Plitvičkog Ljeskovca i sa Plitvičkih jezera prema Poljanku. Pred Poljanak stigao je poslije podne, kada su prednji motorizirani dijelovi Izviđačkog odreda 392. divizije već bili u Poljanku. U susretnoj borbi bataljon je odbačen zapadno od ceste u šumu Plitvički klanac, pa su dijelovi Izviđačkog odreda produžili napredovanje prema Plitvičkim jezerima, a bataljon se uvečer prebacio preko ceste između Sertića Poljane i Poljanka, te na Lisini zatvorio pravac Drežnik — Poljanak.

Ne znajući situaciju kod Poljanka, motorizirana komora 8. divizije naletila je predvečer sjeverno od sela Plitvička Jezera na tenkove iz prethodnice Izviđačkog odreda, pa je bila dijelom uništena, a dijelom zaplijenjena. Istodobno je 1. bataljon 846. puka, pošto se odvojio od Izviđačkog odreda kod Kuselja, preko Čorkove Uvale i Bigine Poljane izbio u Plitvice. Pošto je uspostavio vezu s dijelovima Izviđačkog odreda 373. divizije, neprijatelj je 9. maja, uz obje obale jezera produžio napredovanje na jug prema Plitvičkom Ljeskovcu.

Neprijateljeve jedinice kod Vrhovina nisu napale 7. maja bataljone 2. brigade 35. divizije niti su na njih vršile pritisak dok su se povlačile na nove položaje oko Cudinog klanca. Napad koji su izvršile narednog dana na 3. brigadu 8. divizije, uspješno je odbijen. Međutim, kada su se 9. maja izjutra u Plitvičkom Ljeskovcu pojavili dijelovi Izviđačkog odreda 392. divizije, obrana Cudinog klanca postala je neodrživa, pa je 3. brigada dobila naređenje da se povuče preko Končarevog Kraja na Karleušine Plaše i pripremi za prebacivanje na Korđun, što je i izvršila naredne noći.

³⁹ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 102.

Grupa »Dvk« (dve ustaške i jedna nemačka četa) prešla je 8. maja u napad na jedinice 1. brigade 35. divizije pravcima Duman — Trnavac i Gostovača — Kuzmanovača. Na prvom pravcu neprijatelj je, koristeći se maglom, uspio da se probije na visove zapadno od Trnavca (Vršak, k. 1030), ali je predvečer protunapadom dvaju bataljona 1. brigade odbačen u Duman. Na drugom pravcu, kod Kuzmanovače, jedan bataljon ove brigade odbacio je neprijatelja već prije podne u pravcu Gostovače.

Izviđački odred 373. divizije prešao je 9. maja u napad na lijevo krilo 1. brigade 8. divizije na Rapajinom paležu. Treći bataljon koji je branio te položaje, bio je odbačen od ceste, pa je neprijateljeva motorizirana prethodnica produžila preko Mirić Stropine za Plitvički Ljeskovac. Stab 1. brigade odlučio je tada da obranu pravca Prijeboj — Uvalica povjeri 3. bataljonu, a s preostala dva bataljona (2. i 4) da napadne u bok neprijatelja koji je iz Plitvičkog Ljeskovca krenuo preko Trnovskog tavana, prema Karleušinim plasama i Malom Javorniku. Dok su ta dva bataljona čekala na nailazak neprijatelja kod Malog Javornika, dijelovi Izviđačkog odreda iz Prijeboja napali su 3. bataljon, odbacili ga na Zigi vrh, te upali u Uvalicu i popalili je. Brigadi je tada naređeno da se povuče na prostor Korenička Reka, Glibovito polje, gdje je trebalo da se odmori i pripremi za prebacivanje na Kordun.

Prvi bataljon 1. brigade 8. divizije poslije izlaska na Lisinu 9. maja, nije se više osjećao ugroženim, pa se bez dovoljno obezbjeđenja prepustio odmaranju. Izviđački odred 392. divizije, koji je htio da ima obezbjeđena leđa, uputio je u pravcu Lisine dvije čete, koje su iznenadile bataljon, razbile ga i odbacile prema Catrnji, a zatim se povukle u sastav odreda ka Plitvičkim jezerima.⁴

Ustaško-njemačka grupa »Dvk« prešla je 9. maja ponovno u napad, s težištem na pravcu Duman — Trnavac. Njeni prednji dijelovi ponovno su do podne izbili na kote zapadno od Trnavca i u Zivulju. Dva bataljona

³⁹ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 102.

1. brigade, 35. divizije uz efikasnu podršku haubičke i brdske baterije artiljerijskog divizion a, uspjeli su da na tim položajima zadrže dalje napredovanje neprijatelja. Stab 35. divizije, uz saglasnost Štaba 11. korpusa, naredio je tada 3. brigadi 13. divizije da iz Krbavice krene pravcem Budina kosa — Korita — Mali Čanak radi bočnog napada na neprijateljeve snage pred Trnavcem. Do borbe, međutim, nije došlo, jer je neprijatelj otkrio taj manevar, pa se brzo odvojio od bataljona 1. brigade i povukao u pravcu Dumana. Trećoj brigadi naređeno je da preuzme položaje 1. brigade, pa je ona povučena u Krbavicu u korpusnu rezervu.⁵

Posle spajanja triju neprijateljevih napadnih kolona u predjelu Plitvičkih jezera, i pošto su one 9. maja čvrsto ovladale komunikacijom Bihać—Prijeboj—Vrhovine, veza između naših jedinica na ličkom i onih na kordunaškom slobodnom teritoriju bila je potpuno presječena. Stab 11. korpusa složio se s odlukom Štaba 1. brigade 8. divizije da noću 9/10. maja pokuša da se probije na Kordun pravcem Uvalica — Jezerce, radi ulaska u sastav svoje divizije. Da bi to prebacivanje olakšao, kao i da bi ustanovio stanje u rejonu Gornjeg Babinog Potoka, Stab 35. divizije naredio je 2. brigadi da jednim bataljonom s Homoljačkog klanca napadne neprijatelja na Cudinom klanu. Taj napad izvršen je iz Končarevog Kraja u ponoć, a istodobno je 1. brigada 8. divizije krenula navedenim pravcem preko Uvalice. Jake neprijateljeve snage s Cudinog klanca brzo su odbile napad 3. bataljona 2. brigade i odbacile ga u Končarev Kraj, odakle se još u toku noći glavnina bataljona povukla u Karleušine plaše. Neprijatelj je osmotrio pokret 1. brigade 8. divizije preko Uvalice, pa je brzo reagirao bočnim napadajima iz Prijeboja i Plitvičkog Ljeskovca. Prijelaz preko ceste Prijeboj — Vrhovine bio je onemogućen, pa se 1. brigada noću povukla u Koreničku Reku.

Izjutra 10. maja neprijatelj je krenuo u napad pravcima Prijeboj — Korenica, Plitvički Ljeskovac — Uva-

⁵ Isto, dok. br. 74.

lica — Korenička Reka i Cudin klanac — Homoljac. Na sva tri pravca, a naročito na prvom i trećem, neprijatelj je nastupao uz znatnu podršku artiljerije i tenkova. Obranu kod Koreničke Kapele probio je Izviđački odred 373. divizije već u jutarnjim satima. Drugi bataljon 2. brigade bio je nabačen na padine Plješevice, između Mladenovog vrha i Oštrog Mihaljevca, dok je 4. bataljon bio potisnut prema Koreničkoj Reci. Put prema Korenici bio je tako otvoren, pa su neprijateljevi tenkovi već prije podne sišli u Koreničko polje, a oko podne ušli i u nebranjenu Korenicu. Pošto je zbog tog prodora obrana pravca Uvalica—Korenička Reka bila kompromitirana, Stab 11. korpusa naredio je 1. brigadi 8. divizije da posjedne Pogledalo i tako ojača obranu pravca Homoljac — Korenica. Četvrti bataljon 2. brigade povukao se preko Pogledala prema Krbavici.⁶

Prvi i 3. bataljon 2. brigade 35. divizije pružili su prije podne u rejonu Homoljačkog klanca, jak otpor neprijatelju, koji je od Cudinog klanca nastupao trima pravcima. Glavna kolona nastupala je tenkovima i artiljerijom duž ceste preko Brezovca, a za napad na klanac razvila se na liniji Lukići — Obijaj (k. 800). Pomodne kolone išle su pravcima Končarev Kraj — Karleušine plaše i Sosa — Prevoja — Selište. Pošto je na glavnom pravcu zadržan, naročito uspješnim djejtvom protivtenkovskih oruđa, neprijatelj je nastojao da krilnim napadima izmanevrira obranu na Homoljačkom klanacu. Opasnost na lijevom krilu brzo je otklonjena izlaskom jedne čete na Previju, zapadno od klanca, ali 3. bataljon, koji je bio zamoren noćnom borbom i pokretima, nije na desnom krilu izdržao pritisak od Kika i Uvalice, pa je neprijatelj izbio na Mali Javornik (k. 980) i prinudio bataljon na povlačenje prema Homoljačkom polju, poslije čega se i 1. bataljon morao pod borbom povući preko Homoljačkog polja u Vujnove Glave, a neprijatelj je oko podne izbio u Homoljac. Prva brigada 8. divizije uspjela je da zadrži neprijatelja pred Pogledalom, dok motorizirani dio Izviđačkog odreda 373. di-

³⁹ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 102.

vizije nije iz Korenice, preko Vrela, napao Pogledalo i s istoka, a zatim se povukla na položaje prema Krbavici.

Dok je neprijatelj 10. maja prije podne nadirao sa sjevera prema Korenici, 3. brigada 13. divizije i dio 1. brigade 35. divizije uspješno su odbijali sve pokušaje grupe »Dvk« da se preko Trnavca, Čanka i Gostovače približe Krbavici i Buniću. Pojavila se, međutim, nova opasnost s pravca odakle nije mnogo očekivana. Jedan bataljon 373. divizije, ojačan četnicima, krenuo je 10. maja izjutra s prostora sjeverno od Donjeg Lapca prema Kamenskom. Manji dijelovi 2. bataljona Ličkog NOP odreda pokušali su da otporom na Kamenskom i kod Bijelih potoka zaustave tu kolonu, ali u tome nisu uspjeli, pa je ona poslije podne prodrla u Frkašić. Tim prodorom stvorena je neposredna opasnost za prostor između Frkašića, Pećana i Jošana, gdje su na padinama Plješevice bile smještene partizanske bolnice i skladišta materijala.⁷

Borbe na prilazima sjevernom dijelu Kravskog polja i zbrinjavanje ranjenika

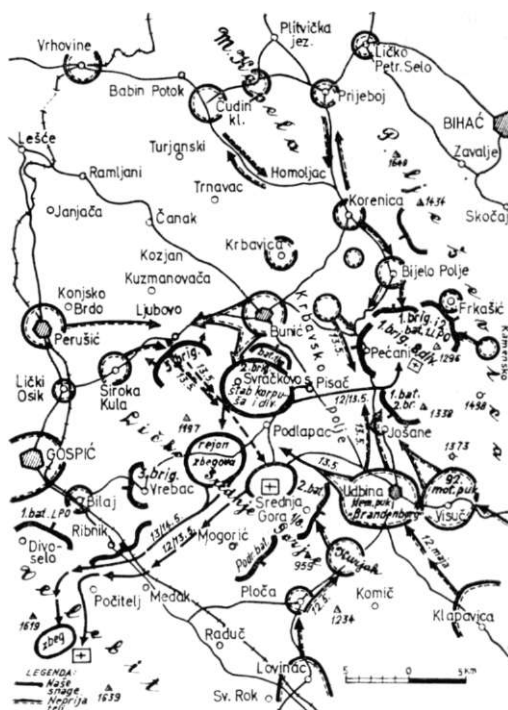
Na osnovu situacije stvorene neprijateljevim prodorima 10. maja do podne, Štab 11. korpusa izdao je popodne naređenje za nov raspored jedinica radi obrane Kravskog polja. Prema tom naređenju 1. brigada 35. divizije trebalo je da se povuče u .rejon Podlapače, 1. brigada 8. divizije da brani liniju Debelo brdo — Krbavica — Kozjan, 2. brigada 35. divizije da bude prebačena na prostor Gorica, Padališta, Frkašić, a 3. brigada 13. divizije da zatvori prijevoj Ljubovo i spriječi prodor neprijatelja iz Široke Kule u Bunić.⁸

Brz i nepovoljan razvoj situacije, prodor neprijatelja iz Korenice u Krbavicu i Kravsko polje, onemogu-

⁷ Oslobođilački rat, 2, str. 144—146 i Zbornik, tom V, knj 27, dok. br. 131.

⁸ Zbornik, tom V, knj. 27, dok. br. 45.

cili su izvršenje tog naređenja, pa je Stab 35. divizije sprovodio njegovu ideju u nešto izmjenjenom obliku. Zbog prodora Izviđačkog odreda 392. divizije u Krba-
vicu i Bunić, front prema grupi »Dvk« potpuno je na-
pušten. Prvoj brigadi 35. divizije naređeno je da se naj-
prečim putem iz rejonu Tmavca prebaci u rejon Frkašić,
Pečani, Gorica, a 1. brigadi 8. divizije i 2. brigadi 35.
divizije da se prikupe kod Svračkovog Sela. Treća bri-
gada 13. divizije zadržana je na Ljubovu, sa zadatkom
da organizira obranu prijevoja kako iz pravaca Široke
Kule, Perušića, Kuzmanovače i Kozjana, tako i iz prav-
ca Bunića. Sve jedinice odmah su pristupile izvršenju

Situacija kod Krbavskog polja 12—14. maja

tog naređenja. Prva brigada 35. divizije, kretala se od Trnavca preko Krbavice na nove položaje kod Gorice i sukobila kod Vrpila s neprijateljevkn dijelovima koji su od Korenice nastupali prema Buniću. Poslije kraće borbe 1. brigada se probila u Debelo brdo i prije mraka stigla na nove položaje. Poslije povlačenja naših jedinica iz rejona Trnavca i Kozjana, dio jedinica grupe »Dvk« spustio se iz Kozjana cestom u Bunić.

Noću 10/11. maja partizanske jedinice sređivale su se na novim položajima, snabdjevale hranom, zbrinjavale ranjenike i uređivale nove položaje za obranu. Na zauzetom dijelu slobodnog teritorija, sjeverno od linije Frkašić, Debelo Brdo, Bunić, Kuzmanovača, neprijatelj je pretresao teren uz okršaje s našim zaostalim dijelovima, pljačkao i palio sela i pregrupirao snage za produžetak napada na srednji dio Krbavskog polja.

Jedan od najtežih problema koji su štabovi jedinica 11. korpusa morali rješavati u toku te ofanzive, bio je zbrinjavanje ranjenika. Već 7. maja, čim je ta ofanziva bila na pomolu, Stab 11. korpusa ukazao je Glavnom štabu Hrvatske na teškoće koje mogu nastati, ako se preko hiljadu ranjenika bude moralo naglo evakuirati iz ličkih partizanskih bolnica. Nešto raniji pokušaji (u martu i aprilu) da se teži ranjenici prebace u Dalmaciju, a otuda na Vis, nisu uspjeli zbog vrlo žive neprijateljeve aktivnosti uz jadransku obalu i na otocima, zbog čega je kanal kojim su prebacivani preko sjeverne Dalmacije bio prekinut. Glavni štab Hrvatske zatražio je 9. maja depešom od Vrhovnog štaba NOV i POJ da se saveznički transportni avioni spuste na improvizirani aerodrom na Krbavskom polju i evakuiraju teške ranjenike iz ličkih bolnica u Italiju.⁹ Vrhovni štab upitao je 11. maja depešom Glavni štab Hrvatske da li se jedan saveznički avion može spustiti u Krbavsko polje, da bi se s oficir-om, koji u njemu doleti, uredilo pitanje evakuiranja ranjenika vazdušnim putem. Odmah je odgovoreno da zbog nastale situacije otpada mogućnost korištenja aerodroma u Krbavskom polju. Moralo se tražiti neko drugo

³⁹ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 102.

rješenje. Dio teških ranjenika prebačen je iz otvorenih bolnica u novosagrađene podzemne bolnice kod Udbine. Dio pokretljivih ranjenika i bolesnika bio je prikupljen u rejonu Srednje Gore, da bi otuda, po potrebi, bio evakuiran u Velebit, a ostali ranjenici ostali su u bolnicama u Plješevici, s tim da ih operativne jedinice brane dok se ne pruži mogućnost za njihovu evakuaciju na Velebit, u Bosansku krajinu ili Kordun.

Štab 11. korpusa u Breštanima i pojedini njegovi odvojeni članovi koji su se nalazili u jedinicama oko Krbavskog polja bili su skoro u istom položaju kao i Štab 35. divizije. Izdavali su tih dana često naređenja za djestvo kako Štabu 35. divizije i Štabu 1. brigade 8. divizije, tako i neposredno štabovima brigada 35. divizije. Tako je Štab 1. brigade 35. divizije 11. maja primio tri pismene zapovjesti za raspored i djestvo svojih jedinica: jednu od Štaba 35. divizije, prema kojoj je 1. brigada trebalo da i dalje štiti rejon bolnica i skladišta u trouglu Padališta, Pećani, Duboko, a pridaju joj se 2. bataljon Ličkog NOP odreda i tri terenske čete komandi 1. i 2. ličkog područja. Drugu zapovjest dobila je od zamjenika komandanta 11. korpusa, po kojoj je 1. brigada svu pažnju morala da posveti zapriječavanjima na cesti Bjelopolje — Gorica — Pećani i izviđanju neprijatelja u rejonu Bjelopolja. Treću je dobila direktno od Štaba 11. korpusa prema kojoj je trebalo da krene preko Ponora i Mihaljevca na prostor oko Uvalice radi djestva u pozadini neprijatelja i spriječavanja saobraćaja na cestama Bihać — Prijeboj — Korenica i Vrhovine — Homoljac — Korenica."

Štab 1. brigade odlučio je da izvršava zadatke iz prvih dvaju zapovjesti, jer nije smjeo da bez smjene napusti prostor na kojem se brigada nalazila, pošto pokret prema Uvalici, samo sa dijelom snaga, bio skopčan, sa velikim teškoćama i rizikom. Zamjenik komandanta i načelnik Štaba 11. korpusa bili su od 11. maja posebno zaduženi da koordiniraju rad jedinica koje su se nalazile južno i jugozapadno od Krbavskog polja, kao i da

¹⁰ Zbornik, tom V, knj. 27, dok. br. 50, 51, 52, 53 i 54.

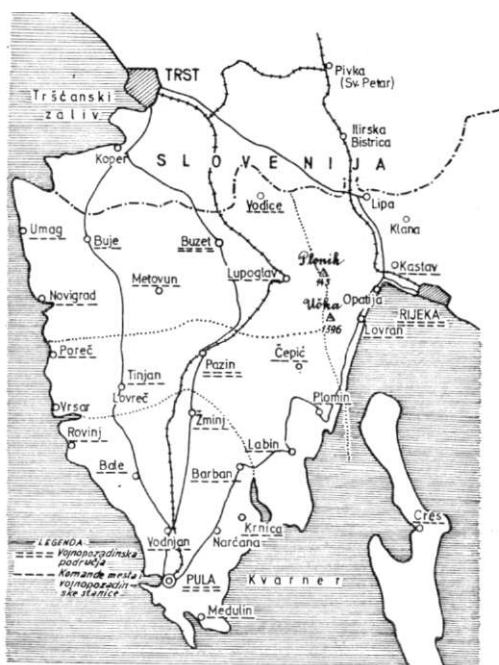
se brinu o evakuaciji ranjenika iz rejonu Srednje Gore u Velebit, dok je ostali dio Štaba 11. korpusa ostao i dalje u blizini Štaba 35. divizije.

Poslije izbijanja na sjevernu ivicu Krbavskog polja i letimičnog pročešljavanja zauzetog terena, neprijatelj je 11. maja, pošto je prethodno odvojio dio snaga 1. bataljona 846. puka za obezbjeđenje komunikacija i vezu s bazama iz kojih je krenuo, pristupio izvršavanju plana po kojem je trebalo da jedinice četiri napadne kolone koje su nastupale sa sjevera zatvore obruč oko Krbavskog polja sa zapada, sjevera i istoka. Istodobno su u pokret stavljene snage koje su nastupale iz južnog dijela Like sa zadatkom da obruč oko Krbavskog polja zatvore s juga. Odsudni napad na opkoljene partizanske jedinice trebalo je da se izvrši 12. maja. Za potpuno zatvaranje obruća sa sjevera i zapada bilo je za neprijatelja važno da prethodno ovlada prijevojem Ljubovo, s kojeg bi snage 4. ustaškog zdruga krenule kroz Ličko sredogorje, presjekle cestu Vrebač — Podlapača i u predjelu sela Srednja Gora spojile se sa snagama koje nastupaju s juga. Treća brigada 13. divizije uspjela je da 11. maja odbije koncentrične napade na Ljubovo iz pravca Bunića, Kuzmanovače i Široke Kule. Prva brigada 35. divizije, s ojačanjima, odbila je napade iz rejonu Bjelopolje, na liniju Frkašić — Gorica, a 2. bataljon 2. brigade napadao je iz Plješevice neprijateljeve dijelove na cesti Prijeboj — Korenica.

Dio Izviđačkog odreda 392. divizije, pod zaštitom tenkova, uspio je oko podne da iz Bunića prodre preko Šalamunića u Laudonov gaj, gdje je pronašao i opljačkao zemunice. Kada je 1. brigada 8. divizije krenula da napadne neprijatelja u Laudonovom gaju, on se bez većeg otpora povukao u Bunić. Tako je situacija 11. maja ostala, uglavnom, nepromjenjena, pa je to većem broju naših jedinica omogućilo da se srede, predahnu i pripreme za borbe narednog dana.

Krajem 11. maja, Štab 11. korpusa naredio je Štabu 35. divizije da izvrši izvjesne promjene u rasporedu svojih snaga. Ponovljeno je naređenje da 1. brigada 35. divizije treba da krene u pozadinu neprijatelja, a 2. bri-

gada da preuzme njene položaje na Gorici. Prva brigada 8. divizije i 3. brigada 13. divizije trebalo je i dalje da ostanu na prijašnjim položajima. Pošto su primljeni podaci o pokretima neprijatelja u južnoj Lici, naređeno je 3. brigadi 19. divizije da sa dva bataljona zatvori pravac Gračac — Udbina, a sa dva pravac Donji Lapac — Udbina. U naređenju Štaba 11. korpusa skrenuta je pažnja Štabu 35. divizije na urednije održavanje veza, na efikasnije zaprječavanje na komunikacijama, kao i na potrebu stalnog izviđanja. Saopćeno je i to da će Štab 11. korpusa i dalje izdavati naređenja neposredno onim jedinicama 35. divizije s kojima bude imao dobre veze (1. i 2. brigada 35. divizije i 3. brigada 19. divi-

Vojnopoziadinska područja, komande mesta i vojnopoziadinske stanice

zije), te da se 1. brigada 8. divizije pripremi za prebacivanje na prostor oko Plitvičkih jezera čim to situacija omogući. U smislu tog naređenja Štab 35. divizije izdao je 12. maja prije zore naređenje svojim jedinicama za dještva tog dana. Razvoj situacije nije, ipak, omogućio da 1. brigada krene ni tog dana na predviđeni zadatak u pozadini neprijatelja sjeverno od Krbavskog polja.

*Obrana južnih prilaza Krbavskom polju i druge
borbe u njegovoj okolici*

Neprijateljeve jedinice koje su po planu operacije »Morgenstern« imale zadatak da s juga i jugoistoka zatvore обруч oko Krbavskog polja, krenule su 11. maja u napad na slobodni teritorij južne Like s polukružne polazne linije Donji Lapac — Srb — Otrić — Gračac. Glavne snage nastupale su dvama odvojenim pravcima. Prvi puk »Brandenburg«, ojačan četničkim jedinicama, nastupao je prema jugozapadnoj ivici Krbavskog polja, tako da su se glavne snage kretale pravcem Gračac — Rudopolje — Udbina, a pomoćne pravcem Gračac — Lovinac — Ploča — Srednja Gora. Devedeset drugi motorizirani puk s četnicima, dijelovima 373. legionarske divizije i dijelovima 202. tenkovskog bataljona nastupao je prema jugoistočnoj ivici Krbavskog polja, pravcima Donji Lapac — Kuk — Udbina i Dobroselo — Mazin — Klapavice — Udbina. Manje četničke i legionarske jedinice iz sastava 373. divizije, vršile su za to vrijeme ispade na slobodni teritorij istočno od Gračaca, da bi za vrijeme prodora vezivale izvjestan dio partizanskih snaga."

Štab 3. brigade 19. divizije, pošto je 11. maja ustanovio da se oko Gračaca i na liniji Donji Lapac — Dobroselo neprijatelj koncentrira radi napada na slobodni teritorij, odlučio je u duhu dobivenih direktiva da povuče svoje bataljone iz najjužnijih dijelova slobodnog teritorija, te da dva ibataljona rasporedi u širem rejonu

¹¹ Oslobođilački rat naroda Jugoslavije, 2, str. 144—146.

Bruvna, radi zatvaranja pravaca Gračac — Rudopolje — Udbina i Gornji Lapac — Mazin — Klapavica — Udbina, dok je jedan bataljon iz Klapavica upućen na Kuk da bi ojačao obranu pravca Donji Lapac — Kuk — Udbina, na kojem se tada nalazila samo jedna četa 2. bataljona Ličkog NOP odreda.

Puk »Brandenburg« uspjeo je da se u toku 12. maja probije kroz obranu 3. i 4. bataljona 3. brigade 19. divizije kod Bruvna, te da tog dana uvečer preko Klapavice izbiје u rejon Udbine. Istodobno je pomoćna kolona tog puka stigla iz Gračaca preko Lovinca na Pločanski klanac, uz put savladavši otpor koji su joj pružale terenske partizanske jedinice. Dio 92. motorizovanog puka izbio je istog dana preko Kuka u Visuč, a ostale njegove snage 13. maja izjutra pravcem Gornji Lapac — Mazin — Klapavica u Udbinu. Brzim neprijateljevim prodorom snage 3. brigade bile su 12. maja ispresjecane, ali ne i razbijene, pa su se već u toku 13. maja prikupile na masivu Kremena, a 14. maja njena tri bataljona prešla su na prostor oko Gubavčevog Polja, a jedan u Tomin Gaj, te je na taj način veći dio slobodnog teritorija u južnoj Lici ostao i dalje pod kontrolom partizanskih snaga.¹²

Izbijanjem neprijatelja 12. maja u Kurjak, bio je neposredno ugrožen rejon partizanskih bolnica u Srednjoj Gori. Zato je Štab 11. korpusa naredio da 1. brigada 8. divizije odmah uputi svoj 2. bataljon u Srednju Goru radi zaštite tog rejona dok se ranjenici i bolesnici ne evakuiraju u pravcu Velebita, što je odmah i učinjeno.

Izbijanjem dvaju njemačkih pukova na južnu ivicu Krbavskog polja, bile su konačno uvedene u borbu sve snage koje je 15. brdski korpus mogao u to vrijeme da odvoji za izvođenje operacije »Morgenstern«. Po planu operacije trebalo je 12. maja da bude čvrsto zatvoren обруч oko Krbavskog polja. Taj plan, međutim, nije bio ostvaren, jer toga dana niti je обруч bio zatvoren, niti su glavne partizanske snage bile u opasnosti da budu

¹² Zbornik, tom V, knj. 27, dok. br. 61, 80, 94, 112.

zahvaćene obručem. Srednji masiv Plješevice i Ličko sredogorje bili su još u rukama jedinica 11. korpusa a i put prema Velebitu preko južnog dijela Ličkog polja (širi rejon Metka) kontrolirale su partizanske snage.

Za vrijeme dok su se njemački pukovi s juga približavali Udbini, ustaške i legionarske jedinice sa sjevera pokušavale su da ovladaju prijevojem Ljubovo, Ličkim srednjogorjem i zapadnim padinama Plješevice između Bjelopolja i Jošana, ali im je to, uprkos velikoj nadmoći u snagama, slabo uspjelo. Naročito sporo napredovanje neprijatelja bilo je preko Ljubova. Da bi ubrzao zauzimanje Ljubova, neprijatelj je 12. maja uputio Izviđački odred 392. divizije u napad pravcem Bunić — Šalamunić — Laudanov gaj, a dio 3. bataljona 846. puka iz Debelog Brda, također, u Laudanov gaj. Dalje napredovanje presjekla mu je 1. brigada 8. divizije, te se on osjećajući se u polju ugrožen, ponovno povukao na polazne položaje. Ni pokušaj Izviđačkog odreda 373. divizije da iz Bjelopolja preko Gorice proдре u Pećane, nije toga dana uspio. Prva brigada 35. divizije zadržala je najprije taj napad na Gorici, a kada je poslije podne dio neprijateljevih snaga iz Debelog Brda izbio u Pećane, jedan njen bataljon je protunapadom preko Vršeljka (k. 751), primorao ga da se povuče na polazne položaje.¹³

Treća brigada 13. divizije na Ljubovu uspjela je 12. maja da manevarskom obranom i protunapadima za-država napredovanje triju ustaških bojni sve do pred kraj dana. Kada je uvečer bila stiješnjena na prostor oko Čardaka (k. 942), ona se morala povući s prijevoja kroz Ličko sredogorje, u pravcu Vrebačke staze. Poslije tog povlačenja 3. brigade, zaprijetila je opasnost da se neprijateljeve snage sa sjevera i juga spoje u predjelu Podlapače i Srednje Gore, pa tako Krbavsko polje odsjeku od Ličkog polja i od prilaza Velebitu. Time ne bi bile znatno ugrožene same partizanske borbene jedinice, ali bi zaprijetila opasnost partizanskim bolnicama, pozadinskim ustanovama i zbjegovima koji su se nalazili u širem rejonu Srednje Gore. Štab 11. korpusa je tada od-

³⁹ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 102.

lučio da preduzme sve mjere za evakuiranje ugroženog područja, kao i da se jedinice ne dovedu u situaciju da vode borbu u okruženju. Rejon podzemne bolnice, s teškim ranjenicima, prešao je odmah na režim konspiracije. Preko 300 pokretnih ranjenika i bolesnika, kao i razne pozadinske ustanove komandi 1. i 2. ličkog područja, imale su se iz rejonu Srednje Gore noću 12/13. maja evakuirati preko Mogorića i Metka u Velebit. Za zaštitu te evakuacije određeni su 3. brigada 13. divizije, dva bataljona 1. brigade 8. divizije, 1. bataljon Ličkog NOP odreda i jedan bataljon koji je upravo formiran u Srednjoj Gori od tri terenske čete komandi područja. Sve ostale snage koje su se 12. maja uvečer zatekle u rejonu Podlapače (2. brigada 35. divizije, njen štab i jedan bataljon 1. brigade 8. divizije, Stab 11. korpusa i Štab 35. divizije sa prištapskim dijelovima) imale su se u toku noći prebaciti na sektor koji je držala 1. brigada 35. divizije, da bi pojačale zaštitu bolnica, skladišta i zbjegova na obroncima Plješevice, između Kamenskog, Gorice i Jošana.

Treća brigada 13. divizije, zadržana borbom oko Vrebačke staze, nije na vrijeme stigla da vrši obezbjeđenje evakuacije iz Srednje Gore, jer je kasno dobila naređenje, pa je kolona s većinom ranjenika krenula prema Mogoriću pod zaštitom ostalih triju bataljona. Nekim nesporazumom 2. bataljon 1. brigade 8. divizije sa oko 100 ranjenika, krenuo je iz Srednje Gore preko Mekinjara, Krbavskog polja i Jošana u Duboko i Padališta na Plješevici umjesto prema Velebitu. Narednog dana u noći 13/14. maja, pod zaštitom 3. brigade 13. divizije, iz zbjegova u Ličkom sredogorju prebačeno je preko Mogorića, Metka i Počitelja u Velebit preko 12.000 žena, staraca i djece sa nešto stoke.¹⁴

Neprijatelj je 13. maja, bez većeg otpora, ušao U rejon Podlapača—Srednja Gora i zatvorio tako obruč oko Krbavskog polja sa zapada. Zauzeta sela neprijatelj je palio, pljačkao stoku i u pronađenim zemunicama, ubijao uhvaćeno neboračko stanovništvo. U masakrira-

³⁹ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 102.

nju stanovništva posebno su se isticale ustaške jedinice, a među njima svojom okrutnošću prednjačila je 19. ustaška bojna, čije je divljanje po krbauskim selima ocjenjeno i od samih njemačkih nacista kao »zločinačko izživljavanje mračnih nagona«. Po naređenju Štaba 392. legionarske divizije ta bojna povučena je 13. maja iz Krbavskog polja na obezbjeđenje komunikacija na sektoru Plitvičkih jezera.

U Plješevici, 13. maja, jedinice NOVJ bile su ovako raspoređene: 1. brigada 35. divizije prikupljena u Padalištima; sjeverno od nje, oko Frkašića, bio je 2. bataljon Ličkog NOP odreda; 2. brigada 35. divizije imala je 3. i 4. bataljon na prostoru Gorica, Pečani, 1. bataljon u Dubokom i 2. bataljon u Plješevici iznad Seganovca i Ponora; 1. brigada 8. divizije imala je 2. i 4. bataljon južno od Padališta, na položajima oko Metle (k. 1173) i Svilarovog stana. Prema Kamenskom bile su raspoređene tri terenske čete i četa 2. bataljona Ličkog NOP odreda koja je povučena sa Kuka. Dio Štaba 11. korpusa i dio Štaba 35. divizije nalazili su se u Padalištima. Cijela ova grupa nalazila se od 13. maja u poluokruženju, jer je neprijatelj držao sa oko 10 bataljona liniju Bjelopolje — Pečani — Jošane — Tuk — Oraovac — Dnopolje — Kamensko. Obruč nije bio sastavljen samo na dijelu od Kamenskog do Frkašića, tj. preko najvišeg dijela masiva Plješevice.

Drugi dio jedinica 11. korpusa bio je potpuno odvojen od ove grupe i nalazio se u južnom i jugozapadnom dijelu Like. Na podvelebitskom sektoru, od Divosela do Raduča, bio je 1. bataljon Ličkog NOP odreda sa zadatkom da štiti bolnice i zbjegove u Velebitu. Novoformirani područni bataljon bio je u Mogoriću orijentiran prema neprijatelju u Ploči i Srednjoj Gori. Treća brigada 13. divizije nalazila se u Vrepcu orijentirana prema Barletama i Bilaju u kojima je bila 1. bojna 3. posadnog (ustaškog) zdruge. Treći bataljon 1. brigade 8. divizije poslije ispraćaja ranjenika u Velebit, razmješten je u Međugorje (sjeverno od Mogorića) s predstražama prema Breštanima. Tom grupom jedinica i 3. brigadom 19. divizije rukovodio je poseban štab, na čijem

je čelu bio zamjenik komandanta 11. korpusa (Stevo Opsenica). Štab 11. korpusa prešao je 15. maja na Plješevicu (Unjka).

Neprijatelj je 14. maja pokušao da prodre na prostor koji su držale pomenute jedinice na Plješevici, napadajući koncentrično iz više pravaca. Puk »Brandenburg« napadao je iz Jošana na Duboko, gdje mu je 1. bataljon 2. brigade pružio uspješan otpor i spriječio prodor u pravcu Orlovače (k. 1338), oko koje su bile razmještene partizanske bolnice. Istodobno je jedan bataljon 384. puka 373. divizije sa četničkim jedinicama iz Lapackog polja i Nebljusa, izbio na Kamensko, nastojeći da se probije prema Unjki i Bjelim potocima. Dijelovi 1. brigade zaustavili su ove snage i odbacile ih u polazne baze. Izviđački odred 373. divizije pokušao je da se sa Frkašića probije ka Bjelim potocima u susret koloni koja je nastupala od Kamenskog, ali je upornom bliskom obranom dviju četa 2. bataljona Ličkog NOP odreda kod Frkašića primoran na povlačenje. Minerske jedinice 35. divizije svake noći silazile su na cestu Bjelopolje — Pećani — Jošane i minirale je, tako da su dijelovi 92. motorizovanog puka trpjeli svakog dana gubitke od tih mina.

Mada je 14. maja upornom obranom spriječen pokušaj neprijatelja da dublje prodre u Plješevicu, veliki broj ranjenika u tamošnjim bolnicama nije bio u punoj bezbjednosti, jer mogućnost dubljih neprijateljevih prodora u toku narednih dana nije bila isključena. Zato je Štab 11. korpusa donjeo odluku da se oko 800 ranjenika i bolesnika iz rejonu Orlovače, pod zaštitom dva bataljona 1. brigade 8. divizije, odmah prebace na Kordun. Štab 1. brigade, sa 2. i 4. bataljonom, preuzeo je 14. maja prije podne bolnice pod Orlovačom i s njima krenuo na prostor iznad Frkašića, odakle je noću 14/15. maja kolona trebalo da se, podnožjem Plješevice kroz Frkašić, prebaci u Poljanu, istočno od Ponora, gdje bi predanila, a naredne noći preko Šeganovca izbila na Mihaljevac.

Međutim, 2. bataljon 2. brigade izvjestio je 14. maja uvečer da nije uspio odbaciti neprijateljeve dijelove

s Tičeva (k. 1046) i od crkve Ružice (pod Tičevom), pa je na taj način prolaz kolone iz Frkašića za Poljanu, preko Bubina Gaja, bio nemogućan. Kolona je zbog toga morala da se vrati iz Frkašića na Bjele potoke, da bi otuda krenula besputnim strmim padinama Plješevice, preko Skorine i Suputove poljane, zatim se prebacila preko grebena južno od Gole Plješevice i 15. maja uvečer zakonačila u Uvali, zapadno od Trolokvice (k. 1208). Premorena, gladna i prokislila do kože, kolona je 16. maja odloživši dio teže opreme na skrovito mjesto u planini, produžila taj naporni marš ispod bila Gole Plješevice u pravcu Prijeboja. Noću 16/17. maja, pošto je izviđena cesta i postavljena osiguranja prema Prijeboju i Ličkom Petrovom Selu, svi ranjenici i bolesnici, sem nekoliko umrlih od napora, prešli su još desetak kilometara kroz ugroženi teren, prije nego što su izbili na Koranu kod Smoljanca, gdje su ih na slobodnom teritoriju prihvatile i nahranile kordunaške partizanske jedinice."

Poslije evakuacije bolnica za Kordun, nisu više postojali razlozi da na sektoru Frkašić, Pećani, Kamensko bude koncentrirano 8 bataljona, jer su preostala skladišta i zbjegove mogla braniti 3—4 bataljona. Stab 11. korpusa naredio je da obranu tog sektora preuzme 2. brigada 35. divizije i 2. bataljon Ličkog NOP odreda, a 1. brigada da pređe na sektor Krbavica, Trnavac, Turjanski radi dejstva protiv neprijateljevih komunikacija sjeverno od Krbavskog polja. Druga brigada preuzela je 14/15. maja položaje u Frkašiću i Gorici, 2. bataljon Ličkog odreda položaje nad Kamenskim, dok se 1. brigada prikupila iznad Pećana i u Dubokom i ispitivala mogućnost da se prebaci na novi sektor preko Krbavskog polja i preko Debelog Brda. Međutim, neprijatelj je u Pećanima i na prijevoju Gorica imao dosta jake snage, a situacija sjeverno od Krbavskog polja nije bila poznata, pa se od prebacivanja u toku naredne noći odustalo. Odlučeno je da 1. brigada napadne neprijateljev logor u Pećanima, a jedan njen bataljon da se, za vrijeme tog napada, prebaci preko Krbavskog polja u

³⁹ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 102.

rejon Srednje Gore, da bi uspostavio vezu s 3. brigadom 13. divizije.

Napad na logor u Pečanima izvršen je noću 15/16. maja. Sam napad izveo je ojačani 2. bataljon, dok su ostale snage 1. brigade i jedan bataljon 2. brigade 35. divizije postavljeni kao obezbjeđenja prema Gorici i Jošanima. Neprijatelj je bio jači nego što se pretpostavljalo, pa napad nije uspio. Prvi bataljon probio se i uputio na sektor Srednja Gora — Podlapača. Izjutra 16. maja, kada su se naše snage počele povlačiti od Pečana i sa obezbjeđenja, 92. motorizirani puk prešao je u protunapad s linije Gorica — Pečani, a Izviđački odred 373. divizije s pravca Bijelopolje — Vedašić. Podržan jakim artiljerijskom vatrom, a na pravcu Gorica — Vlasisavljevića stanovi i tenkovima, neprijatelj je uspio da prođe u rejon Zečevih i Vlasisavljevića stanova, gdje je pronašao nekoliko ukopanih skladišta i odmah organizirao njihovo evakuiranje. Predvečer su po dva bataljona 1. i 2. brigade, sa linije Padališta — Metla — M. Greda, prešli u protunapad, pa je neprijatelj bio primoran da se povuče prije nego što je stigao odvući ili uništiti sav materijal pronađen u zemunicama.

Borbom kod Gorice, 16. maja, završena je prva etapa operacije »Morgenstern«. Neprijatelj više nije bio u mogućnosti da pod Plješevicom, od Bjelopolja do Udbine, zadržava velike snage. Zbog pritiska jedinica 8. divizije na sektoru Plitvičkih jezera sa sjevera, te pojačanog miniranja cesta sjeverno od Krbavskog polja, neprijatelj je 16. maja uvečer povukao Izviđački odred 373. divizije u rejon Prijeboja. Prvi puk »Brandenburg« povučen je 17. maja u Lapačko polje, da bi učestvovao u pripremnim akcijama za drvarsku operaciju. Tako su u širem rejonu Krbavskog polja od većih neprijateljevih formacija ostali 92. motorizirani puk sa svojim tenkovskim ojačanjima u rejonu Udbine, 3. bataljon 846. puka i grupa »Dajncr« 392. legionarske divizije na sektoru Korenica — Bunić, ustaška grupa »Dvk« i dijelovi 4. ustaškog zdruga, na prostoru Podlapača — Ljubovo..

*Druga etapa operacije — borbe na području
Ličkog sredogorja*

Na prijedlog komande ustaškog Operativnog područja »Velebit« (reorganizirana Komanda Zapoli), pod kojom su bili 4. ustaški zdrug, 3. posadni zdrug i druge manje ustaške jedinice, operacija »Morgenstern« produžena je od 17. maja protiv slobodnog teritorija u Ličkom sredogorju i Ličkom polju. Da bi uvjerila Štab 15. brdskog korpusa u potrebu da njemačke jedinice (dijelovi 392. divizije i 92. motoriziranog puka s ojačanjima) učestvuju u produžetku operacije, ustaška komanda iz Gospića izmislila je tobože »pouzdan« podatak (ili je bila preko partizanskih veza obmanuta) da su partizani sakupili jake snage u Ličkom polju radi napada na Gospić s juga.¹⁶ U stvari, južno od Gospića bila je tada samo 3. brigada 13. divizije na prostoru Medak — Počitelj, 3. bataljon 1. brigada 8. divizije u Počitelju, 1. bataljon Ličkog NOP odreda u Divoselu i Čitluku i 2. terenski bataljon u Vrepcu i Mogoriću. U Velebitu, iznad Počitelja, kao neposredna zaštita ranjenika bila su još 3—4 bataljona, formirana od artiljeraca i raznih pozadinskih jedinica.¹⁷ Pošto je 1. bataljon 3. ustaško-domobranskog posadnog zdruha 16. maja pokušao da preko Ribnika prodre u Medak, te u sukobu s 2. bataljonom 3. brigade 13. divizije doživio neuspjeh i u neredu se povukao u Bilaj, možda je to bio neposredni povod za alarmni izvještaj komande »Velebit« Štabu 15. brdskog korpusa u Kninu i Štabu 392. divizije u Otočcu, o neposrednoj opasnosti od napada na Gospić.

Pregrupacija neprijateljevih snaga izvršena je 17. maja ovako: grupa »Dvk« (31. i 32. ustaška bojna) s prostora Podlapača — Šalamunić — Svrackovo Selo krenula je najprečim pravcem preko Jezeranskog vrha i Ostrvice u Barlete i Bilaj. Grupa »Dajnciger« iz Homoljca upućena je u Babin Potok i na Cudin klanac, a 1.

¹⁶ AVII, k. 28, br. reg. 39/14, i Zbornik, tom V, knj. 27, dok. br. 88.

¹⁷ Zbornik, tom V, knj. 27, dok. br. 105.

bataljon 846. puka i 19. ustaška bojna s linije Vrhovine — Plitvički Ljeskovac krenuli su preko Turjanskog i Čanka za Perušić. Izviđački odred 392. divizije prebačen je iz rajona Bunića u Gospić, a odmah zatim upućen u borbu u Vrepcu. Treći bataljon 846. puka i komandni dio Štaba 392. divizije prešli su iz Bunića u Lički Osik. Motorizovani 92. puk krenuo je iz rajona Udbine preko Pločanskog klanca, te poslije kraće borbe zauzeo Ploču, Mogorić i Medak. Istodobno je jedna motorizirana kolona s četom legionara 373. divizije i četnicima iz Gračaca, preko Lovinca, izbila u Raduč i Kruškovac.

Dok je neprijatelj vršio brzu pregrupaciju, čiji pravi smisao štabovi jedinica 11. korpusa nisu odmah ni shvatili, njegove glavne snage zauzimale su prije podne novi raspored.¹⁸ Prva brigada 35. divizije krenula je na sektor Srednja Gora, Podlapača, Ljubovo, sa zadatkom da izvidi situaciju u sjevernom dijelu Ličkog sredogorja i na cesti Široka Kula — Bunić. Druga brigada te divizije upućena je preko Korenice na sjever, prema liniji Prijeboj — Babin potok, sa zadatkom da ispita situaciju oko Plitvičkih jezera i na sektoru Trnavac — Turjanski, te da u saradnji sa minerskim grupama djeluje protiv neprijatelja na komunikacijama na tom sektoru.

Trećoj brigadi 13. divizije naređeno je da sve snage prebaci na prostor Vrebac — Pavlovac i spriječi izviđačke ispade prema Vrepcu, koje je neprijatelj iz Bilaja i Barleta počeo 16. maja.

Drugi bataljon Ličkog NOP odreda preuzeo je ponovno kontrolu prijelaza iz Lapačkog i u Krbavsko polje preko Kamenskog i Kuka. Stab 35. divizije krenuo je u Krbavicu. Ostale jedinice zadržane su na dotadašnjim položajima. Treća brigada 19. divizije dobila je zadatak da djeluje na cestama koje iz Gračaca vode ka Gospiću i Udbini. Ona je, međutim, 17. maja već bila angažirana u borbi za Vučipolje, koje je zauzela i presjekla vezu između Gračaca i Zrmanje, pa je na novi zadatak krenula 19. maja.

¹⁸ Zbornik, lom V, knj. 27, dok. br. 92.

Dok je još pregrupiranje neprijateljevih glavnih snaga bilo u toku, 1. bojna 3. posadnog zdruga, ojačana satnijom ustaša i baterijom topova, krenula je 17. maja izjutra iz Bilaja i Barleta u napad na Vrebac, gdje je upravo pristizala 3. brigada, 13. divizije. Sukobljeni 3. bataljon razbio je neprijateljevu prethodnicu i protjerao je u Barlete. Pred podne neprijatelj je ponovio napad cijelom bojnomo, uz podršku baterije topova. Poslije oštre borbe u samom selu, 3. brigada je odbacila napadača prema Bilaju, a na putu prema Barletama odsječena je odstupnica njegovoj motoriziranoj bateriji koju je štiti-la satnija ustaša. Prije nego je organiziran napad jačim snagama na opkoljenu bateriju, iz Gospića je u Barlete prebačen Izviđački odred 392. divizije koji je uvečer potisnuo 3. brigadu na visove iznad Vrebačkog Pavlovca. U to vrijeme u Mogorić i Medak su već prodrli dijelovi 202. tenkovskog bataljona iz sastava 92. motoriziranog puka, a 31. i 32. ustaška bojna izbijale su preko Gavanuše na Vrebačku stazu. Za 3. brigadu, ukliještenu sa tri strane jakim neprijateljevim snagama, bio je jedini izlaz da se povuče u Razdolje i Međugorje, što je ona u toku noći i učinila.¹⁹

Cim je 92. motorizovani puk izbio u Medak, stupio je u vezu sa 3. posadnim i 4. ustaškim zdrugom u Gospiću, te je u sadejstvu s njihovim dijelovima napadao podvelebitska sela — Počitelj, Čitluk i Divoselo. Okosnicu obrane na tom sektoru, poslije odlaska 3. brigade 13. divizije u Vrebac, činili su 1. bataljon Ličkog NOP odreda i 3. bataljon (omladinski) 1. brigade 8. divizije, koji je dopratio ranjenike iz Srednje Gore u Velebit. Upornom i vještom obranom tih bataljona spriječen je pokušaj neprijatelja da prodre prema Razbojnoj dragi nad Počiteljem, u kojoj su bile bolnice i zbjegovi. Neprijatelj je noću 17/18. maja povukao ispod Velebita ustaške jedinice u Gospić, a 92. motorizirani puk u Mogorić i Ploču.

Stab 3. brigade 13. divizije, 18. maja prije podne, s obzirom na pojavu jakih snaga iz pravca Mogorića,

³⁹ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 102.

Vrepca i na Vrebačkoj stazi (grupa »Dvk«, Izviđački odred i 3. bataljon 846. puka) došao je do zaključka da brigadi prijeti neposredno opkoljavanje, pa je donio odluku da se dva bataljona (1. i 4) poslije podne probiju na sjever, prema cesti Vrebac — Podlapača i dalje u pravcu Ljubova, a dva (2. i 3) u pravcu Srednje Gore. Pokušaj prodora na sjever nije uspio, jer je neprijatelj bio već izbio u Breštane, pa su se 2. 3. i 4. bataljon pod pritiskom i neplanski povukli prema Srednjoj Gori, dok je 1. bataljon, razbijen na više grupa, zanoćio u šumi južno od Međugorja. Na položajima kod Karaule, Bajnovca i Jasenovog vrha, bataljone 3. brigade prihvatili su Izviđačka četa i 1. bataljon 1. brigade 35. divizije i spriječili pokušaj neprijatelja da prodre u Srednju Goru, dok se 2. bataljon preko Podlapače i Jagodnje sa Štabom 3. brigade povukao u Ratkovića Poljanu, kod Ljubova. Treći bataljon 1. brigade, koji je iz Jošana 18. maja pokušao da pređe preko Krbavskog polja u Podlapaču, naišao je na već posjednutu liniju Podlapača — Pišać (danas Krbava) — Bunić, pa se morao povući nazad u Jošane, da bi se narednog dana prebacio u Srednju Goru. Četvrti bataljon, koji je 18. maja izjutra preko Šalamunića izbio na Ljubovo, vodio je prije podne borbu s 1. bataljonom 846. puka i 19. ustaškom bojnom kod Rakića na Ljubovu, ali je, zatim, pred nadmoćnijim snagama morao da se povuče na sjever, prema Kozjanu, pa je ostao bez veze sa Štabom svoje brigade i djelovao je narednih dana u rejonu Trnavca.

Štab 1. brigade 35. divizije, sa dva bataljona, krenuo je noću 18/19. maja iz Ratkovića Poljane na jug, pa je narednog jutra izbio na teško prohodni masiv Stara šuma, gdje je bilo više zemunica i zbjegova stanovništva iz desetak okolnih sela. Neprijatelj je tog dana izviđao iz vazduha taj teren i mitraljirao i bombardirao otkrivene jedinice i zbjegove, a jake neprijateljeve snage (1./846. i 19. ustaška bojna) sa Ljubova i sa prijevoja Vrebačke staze kretale su se prema Staroj šumi, pretresajući teren. Na velikoj Lisini 1. brigada sukobila se s neprijateljevom kolonom koja je nastupala od Vrebačke staze. Poslije višesatne borbe neprijatelj je odbačen, a

bataljon je zanoćio na Ljutiku (k. 1091). Istog dana neprijatelj je pretresao teren istočno od Vrebačke staze u rejonu Međugorja i Jelovog vrha (k. 987), nastupajući iz Pavlovca, Vrepca, Vrebačke staze, Breštana i Kurjaka preko Srednje Gore. Treća brigada 13. divizije, koja se poslije teških borbi prethodnog dana sređivala i odmara la u Srednjoj Gori, morala se 19. maja, zbog prodora 92. motorizovanog puka iz Kurjaka u Srednju Goru bez značajnijeg otpora povući preko Vršina i Tušica u masiv Trovrha. Borbu u rejonu Međugorja i Vučije glavice (k. 815) vodili su tog dana 1. i 3. bataljon 1. brigade, koji su vješto manevrirajući uspjeli da spriječe pljačku jednog dijela zemunica i da zaštite zbjegove. Sjutradan, 20. maja, 1. bataljon 1. brigade prebacio se preko ceste Vre bac—Podlapača i ušao u sastav svoje brigade, u rejon Velika Lisina, Razbojište, Prkos, dok je 3. bataljon ostao u Međugorju.

Izviđački odred 392. divizije i 3. bataljon 846. puka, poslije prodora (18. maja) iz Vrepca u Podlapaču i 1. bataljon 846. puka, poslije borbi kod Ljubova, spojili su se u Buniću, pa je dio tih snaga 19. maja produžio nastupanje prema Krbavici, Korenici i Prijeboju. Pošto je u Krbavici bio ugrožen, Štab 35. divizije, premjestio se 19. maja u Vujnove Glave. Njegove 2. brigade od 17. do 20. maja po jedan bataljon nalazio se u Trnavcu, Homoljcu, Homoljačkom Klancu i kod Prijeboja, dok je 2. bataljon, 19. maja, izvršio uspješan prepad na neprijatelja u Prijeboju. Kada se Štab 35. divizije, po naređenju Štaba 11. korpusa, prebacio 20. maja u Frkašić, prešla su tamo i dva bataljona 2. brigade.

Neprijatelj je 20. maja povukao 92. motorizirani puk iz rejona Udbine preko Kuka i Donjeg Lapca u Bihać, a četničke, legionarske i ustaške jedinice iz rejona Ploča — Raduč — Medak povukle su se u Lovinac i Gračac. Na taj način 20. maja uvečer južni dio Krbavskog i južni dio Ličkog polja bili su opet slobodni i povezani sa slobodnim teritorijem u južnoj Lici. Treća brigada 19. divizije napala je 19. maja ustaške grupe u Svetom Roku i razbila ih, a zatim se sa glavninom vratila na sektor Bruvna. Treća brigada 13. divizije vratila

se 20. maja iz Komića u Srednju Goru, a 3. bataljon 1. brigade 8. divizije povučen je iz Počitelja u Mogorič. Neprijatelj je 20. maja držao pod kontrolom cestu Gospić — Bilaj — Vrebac — Podlapača — Bunić — Korenica — Prijeboj. Glavnina 35. divizije nalazila se oko te ceste raspoređena tako, da je oko deset bataljona bilo neposredno južno od nje, a tri bataljona i nekoliko manjih jedinica neposredno sjeverno od ceste. Glavnina neprijateljevih snaga u Lici bila je raspoređena, također, duž ove ceste, zatim duž ceste Karlobag — Gospić — Ljubovo — Bunić i Ličko Petrovo Selo — Prijeboj — Plitvički Ljeskovac — Vrhovine — Otočac.

Štab 11. korpusa izdao je 20. maja popodne naređenja za novi borbeni raspored jedinica. Prva i 2. brigada 35. divizije dobile su zadatak da djeystvuju protiv neprijatelja na komunikacijama oko Korenice, 3. brigada 13. divizije na cesti Vrebac — Podlapača, 3. brigada 19. divizije da zatvori pravce koji od Gračaca i Donjeg Lapca vode ka Udbini i 3. bataljon 1. brigade 8. divizije da se prebaci u rejon Plitvičkih jezera radi odlaska na Kordun u sastav svoje brigade. Zbog sporih i nesigurnih veza sa brigadama i bataljonima, kao i zbog brzih promjena situacije i zamorenosti jedinica, to naređenje je u toku naredna tri dana samo djelomično izvršeno. Prva brigada 35. divizije uputila je 21. maja 4. bataljon iz rajona Trnavca u Čujić Krčevinu, 3. bataljon ostao je i dalje kod Udbine na osiguranju bolnice u Ondiću, dok je Štab brigade s 1. i 2. bataljonom ostao do 24. maja u Staroj šumi, a zatim se prebacio u Srednju Goru. Druga brigada zadržala je tri bataljona pod Plješevicom, od Koreničke Kapele do Frkašića, a jedan bataljon u Končarevu Kraju. Treća brigada 13. divizije ostala je u Srednjoj Gori odakle je izviđala u pravcu Vrebačke staze i Podlapače i pripremala napad na neprijatelja u Mekinjaru. Neprijatelj je bez mnogo uznemiravanja saobraćao 21. i 22. maja cestama koje od Gospića, preko sjeverne ivice Krbavskog polja vode ka Plitvičkim jezerima, trpeći ponegdje gubitke od partizanskih nagaznih mina.

Do 22. maja u rasporedu neprijateljevih snaga nije bilo značajnijih promjena. Ustaške i legionarske jedinice vršile su i dalje upade u pojedine predjele Ličkog sredogorja, u rejon Krbavice i na masiv Mrsinja, tražeći i pronalazeći pojedine zemunice sa ratnim materijalom i hranom. Izviđački odred 392. divizije i 19. ustaška bojna postepeno su se pomjerali u rejon Korenice, odakle je Izviđački odred 22. maja preko Homoljca prebačen kamionima u Vrhovine i Otočac. Korenicu je posjela 19. ustaška bojna. Dio 846. puka 392. divizije prebacio se iz Bunića preko Kozjana u Ramljane, a dio na Ljubovo i Široku Kulu. I oko Gospića je neprijatelj izvršio neke promjene u rasporedu svojih snaga. Na položaje oko Vrepca izbacio je 34. ustašku bojnu, a 1. bojnu 3. posadnog zdruga povukao u Bilaj.

Treća brigada 13. divizije napala je 23. maja uvečer sa dva bataljona jednu satniju 32. ustaške bojne u Mečinjaru, dok su druga dva bataljona obezbjeđivala akciju od intervencije glavnine 31. bojne s prostora oko Breštana. Napad je uspio i neprijatelj je pobjegao i ostavio jedan protutenkovski top 47 mm i nešto materijala. Poslije ovog napada i dolaska dvaju bataljona 1. brigade 35. divizije u Srednju Goru (24. maja), neprijatelj je na cesti Vrebac — Podlapača — Bunić prešao u obranu, a od 25. maja počeo da povlači 32. ustašku bojnu ka Ljubovu.

S obzirom na to da je od 22. do 26. maja neprijatelj povukao veći dio snaga iz Krbavskog polja i prestao da napada sa linije Vrebačka staza — Podlapača — Šalamunić, to se može smatrati kao završetak druge etape operacije »Morgenstern«, koja je dvadeset dana vrlo intenzivno izvođena u srednjem dijelu Like.

Ako se razmotre rezultati i glavne karakteristike dještava jedinica NOVJ u toku ove neprijateljeve operacije, može se izvesti nekoliko sumarnih zaključaka. Mada je brojčana i tehnička nadmoć neprijatelja, u prosjeku, bila trostruka do četvorostruka, jedinice 11. korpusa koje su vodile obrambene bojeve (35. divizija sa dvije pridodate brigade iz 13. i 19. divizije, 1. brigada 8. divizije, Lički NOP odred i desetak teritorijalnih četa)

nisu u toku ofanzive pretrpjele suviše velike gubitke u ljudstvu. Ukupno je iz stroja izbačeno oko 250 boraca, od čega je bilo oko 50 poginulih, oko 100 ranjenih i oko 100 nestalih. Neprijateljevi gubici u poginulim bili su znatno veći ali nisu tačno utvrđeni. Naše jedinice nisu prihvatale odsudnu odlučnost, sem kada su branile rejone bolnica, niti su preduzimale veće protunapade, sem kada su manevrom zaobilaženja mogle doći u taktički povoljan položaj za protunapad. Dešavalo se, ipak, dosta često da su jedinice odstupale ne koristeći se svim mogućnošću za manevarsku obranu na uzastopnim položajima. Najbrže napredovanje neprijatelj je postizao tamo gdje je mogao upotrijebiti svoje tenkovske jedinice, jer obrana komunikacija nije bila organizirana po dubini, niti je u prvoj fazi operacije efikasno korišteno zapriječavanje.

Rukovođenje borbenim djelstvima nije u dosta slučajeva bilo efikasno. Tome je, s jedne strane, doprinijela razvученost jedinica na velikom prostoru, nedovoljna i spora sredstva za vezu, a s druge, pak, strane slaba organizacija komandovanja. Spomenuti slučaj da je štab brigade u toku jednog dana primio od triju različitih komandnih instanciija tri različite borbene zapovjesti, ponavljao se u raznim varijantama više puta. Na taj su način komande jedinica zbunjivane, pa je kod njih otupljavao osjećaj odgovornosti za neizvršenje naredjenja. Učestalo slanje naredjenja, neposredno brigadama, od Štaba 11. korpusa i njegovih članova, u većem broju slučajeva nije bilo opravdano. Neka od tih naredjenja bila su, u datoj situaciji, neostvariva, jer su precjenjivala mogućnosti zamorenih, izglednijih i materijalno slabo opremljenih jedinica.

Zaštita i evakuacija ranjenika i bolesnika u bolnicama, kojih je na ličkom oslobođenom teritoriju bilo relativno mnogo, bila je u središtu pažnje štabova i uspješno je obavljana. Evakuacija pokretnih ranjenika kroz Plješevicu na Kordun predstavljala je pravi podvig. Podvig evakuacije ranjenika u Velebit, a zatim preko Velebita u prihvatna mjesta na morskoj obali, bio je izvodljiv samo zahvaljujući odličnoj organizaciji pozadine i

stanovništva. Takva organizacija omogućila je, pored toga, masovno sklanjanje stanovništva u zbjegove, manevriranje s tim zbjegovima i njihovu ishranu, lako je u zbjegovima bilo preko 30.000 nejakih stanovnika, od kojih većina nije sa sobom ponijela ništa od hrane, nigdje nije bilo dugog teškog gladovanja, jer je svuda sve bilo zajedničko, a zalihe su trošene vrlo organizirano i racionalno. Problem ishrane bio je povremeno vrlo težak za jedinice, dok su se one nalazile odsječene od svojih baza ih kada, zbog dugih iscrpljujućih pokreta, nije bilo moguće organizirati ishranu.

Mada je usred ofanzive i pred njen završetak, iz Like na Kordun i na Vis otpremljeno preko 1000 ranjenika i bolesnika, još uvijek je oko Udbine i u Plješevici ostalo preko stotinu teških i nekoliko stotina lakših ranjenika i bolesnika. Sanitet Glavnog štaba Hrvatske nastojao je neko vrijeme, dok su putovi k moru bili presječeni, da se dio tih ranjenika prebaci u Bosnu, ali to je bilo onemogućeno koncentracijom neprijateljevih snaga oko komunikacije Bihać — Zrmanja krajem maja, pred početak drvarske operacije.

Neprijatelj je, ipak, nesumnjivo ostvario jedan od ciljeva svoje ofanzive. Ličkom oslobođenom teritoriju nanjeta je teška materijalna šteta. Sela su popaljena, veći dio stoke i žita zatečeno u selima opljačkan. Ono što je iznenadilo vojna i politička rukovodstva narodnooslobodilačkog pokreta u Lici, bila je činjenica da je neprijatelj prije ofanzive, preko ubačenih agenata, pribavio tačne podatke ne samo o partizanskim jedinicama i pozadinskim organima, nego i o mjestima razmještaja skrivenih skladišta hrane i ratnog materijala u teže pristupačnim i pošumljenim rejonima. Svoje prodore usmjeravao je tačno prema tim rejonima. Tamo gdje se uspio dokopati tih skladišta, nastojao je da što više materijala, naročito hrane, odvuče već unaprijed pripremljenim transportom, a kada mu to nije bilo moguće, uništavao je miniranjem i paljenjem. Od zabunkersanih artiljerijskih oruđa neprijatelj je pronašao topove (bez zatvarača) brdske baterije 8. divizije (kojima je bila ojačana 1. brigada, a koji su sklonjeni u Vrebačkoj stazi)

i tri oruđa poljske baterije artiljerijskog divizionu 35. divizije, zakopana u Laudonovom gaju.²⁰

Da je neprijatelj imao tačne podatke ne samo o jedinicama NOVJ nego i o podzemnim skladištima, »konspirativno« građenim duboko u planini, govore i izrazi u neprijateljevim dokumentima: »prema izvještajima povjerenika«. O svim većim skladištima na teritoriji Like vodio je evidenciju Glavni štab Hrvatske. Kao sekretar CK KPH uz štab se nalazio Andrija Hebrang sa svojom ličnom radio-stanicom i svojim telegrafistom Ludvigom Čačićem, za koje je poslije rata utvrđeno da su bili u službi neprijatelja. S karakteristikama tog radio-predajnika i šifrom nije bio upoznat ni načelnik veza Glavnog štaba Hrvatske, Bude Bogdanović, niti iko drugi u Stabu.²¹

Odmah poslije prestanka ofanzive organizirano je dopremanje hrane u Liku iz sjevernih bogatijih predjela Hrvatske, a nešto hrane i lijekova dopremano je i vazdušnim putem od saveznika iz južne Italije.

Pregrupacija i prolunapadi 35. divizije

Glavni štab Hrvatske i Stab 11. korpusa namjeravali su da pred kraj maja usmjere glavninu ovog korpusa na sektor Plitvičkih jezera, da bi uz sadejstvo 1. brigade 8. divizije 4. korpusa NOVJ oslobodila to područje. Neprijatelj je, međutim, u to vrijeme počeo operaciju »Sah«, usmjerenu protiv slobodnog teritorija na Kordunu i Baniji, u sklopu operativnih priprema za drvarsku operaciju, pa su sve snage 8. divizije morale da se angažiraju u obrambenim bojama na Kordunu.²² Od Štaba 11. korpusa zatraženo je da pritiskom na liniji Bihać — Plitvička jezera, a eventualno i prema Rakovici,

²⁰ Prema neobjavljenim zabijješama Milanka Mihovilovića, pukovnika u penziji, koji je tada bio komandant artiljerijskog divizionu 11. korpusa.

²¹ Prema neobjavljenim zabijješama Bude Bogdanovića, pukovnika u penziji, Zagreb. Ulica Kraljice Jelene br. 1.

* Zbornik, tom V, knj. 27, dok. br. 123.

olakša položaj 8. diviziji. Taj zadatak dat je 2. brigadi 35. divizije, a 3. brigada 13. divizije privučena je iz Srednje Gore u Koreničko polje.

Operacija «-Sah» brzo je jenjavala, pa je prestala potreba većeg angažiranja 11. korpusa prema sjeveru. Neprijatelj je 25. maja napustio Prijeboj i Plitvički Ljeskovac. Stab 11. korpusa odlučio je tada, prije planiranog napada na Čudin klanac, da snage 35. divizije usmjeri na oslobođenje Korenice, Bunića, Ljubova, Podlapače i Vrepca, tj. svih mjesta okupiranih za vrijeme operacije »Morgenstern«. Treća brigada 19. divizije privučena je sa udbinskog sektora u Srednju Goru, da bi zajedno sa I. brigadom 35. divizije, koja se nalazila u Jošanima, napala neprijatelja u Vrepcu, Podlapači i Buniću. Druga brigada 35. divizije i 3. brigada 13. divizije dobile su zadatak da zajedno, kao 1. grupa brigada, pod komandom Štaba 35. divizije, operiraju na sektoru Korenice. Radi lakšeg rukovođenja istodobnim akcijama na oba sektora, naređenjem Štaba 11. korpusa od 23. maja, formiran je Stab jugozapadnog sektora, na čelu sa načelnikom Štaba II. korpusa Stankom Perhavcem (politički komesar Viktor Lenac), koji je pod neposrednom komandom Štaba 11. korpusa rukovodio 2. grupom brigada (1. brigada 35. divizije i 3. brigada 19. divizije).

Prva grupa brigada napala je 26. maja uvečer utvrđene neprijateljeve položaje oko Korenice. Treća brigada 13. divizije trebalo je da uz sadjejestvo dvaju bataljona 2. brigade 35. divizije zbaci neprijatelja s položaja na visovima, zapadno i južno od Korenice, posle čega bi uslijedio napad na samo mjesto. Dva bataljona (1. i 2) 3. brigade napadali su iz Jasikovca i Tuka na visove oko Varičaka i Polica. Druga dva bataljona (3. i 4) 3. brigade trebalo je da na visove oko Polica izbiju sa sjevera, nastupajući od Pogledala, dva bataljona 2. brigade nastupajući od Vrela padinama Mrsinja trebalo je da izbiju u Vranovaču, dok su druga dva bataljona te brigade postavljena na osiguranje prema Homoljcu i Prijeboju. Napad je počeo u zoru 27. maja na utvrđenu Derikravu (k. 907), kod Varičaka, koju naše jedinice nisu uspjele zauzeti pa su se povukle nekoliko stotina

metara prema Dubravi radi pripreme novog napada. Ni druga dva bataljona 3. brigade nisu postigla veći uspjeh u napadu na položaje kod Polica, jer ih je neprijatelj protunapadom od Varičaka potisnuo prema Homoljcu. Dva bataljona 2. brigade, pošto su stigla sa zakašnjenjem i vidjela povlačenje 3. i 4. bataljona 3. brigade od Polica, povukla su se i sama u Vrelo, bez borbe.²³

Dok je Štab 3. brigade nastojao da bolje organizira i energičnije povede u napad na Derikravu svoj 1. i 2. bataljon, dio 32. ustaške bojne iz Bunića, dolazeći u pomoć 19. ustaškoj bojni, stigao je u Vrpila i napao sa boka ove naše položaje u Dubravi, pa su se 1. i 2. bataljon morali povući u Tuk. Tako je taj napad toga dana doživjeo neuspjeh.

Po naređenju Štaba 35. divizije 3. brigada pripremala se da naredne noći ponovi napad sa više odlučnosti, a dva bataljona 2. brigade imali su da u prikupljenom rasporedu nastupe od raskrsnice kod Vrela, pravo prema Korenici. Komanda 19. ustaške bojne procijenila je da bi kod Korenice narednih dana mogla doći u težak položaj, pa je prije početka napada naredne noći, vešto zaobilazeći bataljone 2. brigade, izvukla se preko Homoljca u Babin Potok, a da to naše jedinice nisu ni primjetile. Jedinice 3. brigade naišle su na napuštene položaje oko Korenice. Poslije toga 2. brigada razmjestila se između Prijeboja i Plitvičkih jezera, a 3. brigada prešla je u rejon Trnavca.

Štab jugozapadnog sektora organizirao je 27. maja svoje jedinice za napad na neprijatelja na potezu Vrebac — Podlapača — Bunić da bi ga odbacio odatle, a potom napao i oslobodio Ljubovo i Bunić. Veliki zbjeg u Velebitu bio je 24. i 25. maja dijelom vraćen na slobodni teritorij oko Udbine, a dio ranjenika upućen je u Hrvatsko primorje radi evakuacije morskim putem. Štab sektora ostavio je za obranu ličkih podvelebitskih sela dva područna bataljona, a 1. bataljon Ličkog NOP odreda 26. maja prebacio je iz Počitelja u Vrebački Pavlovac,

²³ Zbornik, V, iknj. 27, dok. br. 157.

da bi u sadejstvu sa 3. brigadom 19. divizije narednog dana napao 34. ustašku bojnu u Vrepcu.

Prva brigada 35. divizije prebačena je 26. maja iz Jošana u Mekinjar, gdje je dobila zadatak da 27. maja nastupi s jednim bataljonom preko Podlapače i Svrčkovog Sela prema Tonkovićima radi odsjecanja Bunića od Ljubova, a s jednim bataljonom preko Ledinica na Malu i Veliku Lisinu radi sadjejtva sa 3. brigadom 19. divizije u čišćenju Vrebačke staze od neprijatelja. Njen 3. bataljon zadržao je Operativni štab u svojoj rezervi. Treća brigada 19. divizije dobila je zadatak da sa dva bataljona očisti rejon Vrebačke staze od dijelova 31. ustaške bojne da bi se stvorili uvjeti za nastupanje prema Jezeranskom vrhu i Srdarima, radi presjecanja ceste između Široke Kule i Ljubova. Sa druga dva bataljona 3. brigada je trebalo u sadejstvu s 1. bataljonom Ličkog NOP odreda da odbaci 34. ustašku bojnu iz Vrepca, Barleta i Ostrvice.²⁴

Treća brigada 19. divizije stupila je u dejstvo 27. maja napadom na Vrebačku stazu. Neprijatelj je pružio otpor na liniji Tavani — Jelov vijenac, ali su ga bataljoni 3. i 1. brigade uspjeli odbaciti prema Jezeranskom vrhu. U isto vrijeme napad na 34. ustašku bojnu u Vrepcu uspješno se razvijao, pa je neprijatelj odbačen u Bilaj a sela između Vrepca i Široke Kule oslobođena. Dva bataljona 1. brigade izbila su 27. maja na prostor Velika Lisina, Jagodnje, ali nisu dalje napredovala, što je omogućilo neprijatelju da iz Bunića intervenira prema Korenici. Sjutradan bataljon koji je krenuo prema Ljubovu naišao je na jače snage 32. ustaške bojne, pa je protunapadom bio potisnut ka Svrčkovom Selu. Zbog toga ni 3. brigada, koja je tog dana trebalo da izbije na prostor između Ljubova i Široke Kule, nije uspjela da napreduje dalje od linije Tepšanovac (k. 852) — Velonj gdje je zanoćila. Zbog napada neprijatelja na oslobođeni teritorij kod Gračaca, 3. brigadi 19. divizije naređeno je da se 29. maja povuče u Breštane, a zatim da krene u južnu Liku na svoje ranije položaje. Prvi bataljon Lič-

²⁴ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 102.

kog NOP odreda preuzeo je kontrolu linije Vrebac — Ostrovnica — Široka Kula, a 1. brigada rasporedila je dio snaga prema Ljubovu, a dio prema Širokoj Kuli. Naređenjem Štaba 11. korpusa od 29. maja rasformiran je Operativni štab za jugozapadni sektor i njegove jedinice stavljene su pod neposrednu komandu Štaba 35. -divizije.²⁵

Za vrijeme velike obrambene operacije u Lici, Štab 11. korpusa nije upotrebio dvije brigade 13. primorsko-goranske divizije za napadne bojeve kojima bi se olakšala obrana glavnine Korpusa u Lici. Veze Štaba 11. korpusa sa Štabom 13. divizije bile su u to vrijeme slabe i nestalne, pa je Glavni štab Hrvatske preuzeo direktno operativno rukovođenje 13. divizijom. Njena glavnina (1. i 2. brigada) krajem prve deкаде maja poslije povlačenja od Drežnice, nalazila se u sjevernom dijelu Gorskog kotara. Zbog osmotrenih pokreta neprijatelja cestom Ogulin — Brinje, Štab divizije pogrešno je procjenio situaciju i zaključio da se sprema ofanziva na Gorski kotar. Kada se ustanovilo da do takve ofanzive neće doći, Štab 13. divizije je zbog teškoća u organizaciji ishrane u Gorskom kotaru, prebacio svoju 1. brigadu na karlovački sektor, u međurječje Kupe i Dobre. Njen 3. bataljon, koji je bio najistureniji prema Karlovcu, doživjeo je 10. maja iznenađenje u selu Kučevici (južno od Stativa) i pretrpio osjetne gubitke (poginuo je politički komesar bataljona i 12 boraca izbačeno iz stroja). Prvi bataljon vodio je 14. maja uspješnu obrambenu borbu kod Zakanja, zapadno od Karlovca. Za to vrijeme 2. brigada preuzela je obranu pravaca Ogulin — Vrbovsko i Bosiljevo — Vukovdol.²⁶ Ona je bila raspoređena po selima radi lakše ishrane i nije preduzimala nikakve napadne akcije. Štab 13. divizije bio je u Srpskim Moravicama, a artiljerijski divizion u Brod Moravicama. Prvi NOP odred vodio je manje borbe kod Drežnice i Novog Vinodolskog, a 2. odred na sektoru Fužine — Mrzle

²⁵ Zbornik, tom V, knj. 27, dok. br. 151.

Svetozar Tintor, Trinaesta primorsko-goranska divizija, Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb, 1968, str. 164.

Vodice odbijao je ispade neprijatelja iz garnizona u sjevernom dijelu Hrvatskog primorja (Rijeka — Crikvenica).

U takvom rasporedu, vršeći povremeno manje obrambene i napadne bojeve, jedinice 13. divizije zadržale su se do pred kraj maja. Glavni štab Hrvatske da bi olakšao obranu 8. kordunaške divizije za vrijeme neprijateljeve operacije »Sah«, naredio je Stabu 13. divizije da obje svoje brigade aktivira protiv posada između Karlovca i Ogulina. U nekoliko manjih okršaja na toj liniji 28—30. maja neprijatelju su nanijeti izvjesni gubici, ali većih bojeva nije bilo.²⁷

Borbe u Istri i formiranje 2. istarske brigade

Poslije teških borbi koje su jedinice Operativnog štaba za Istru vodile u prvoj polovici maja, djelujući glavninom snaga na području Gorskog kotara i u južnom dijelu Slovenije, nastupio je za njih period olakšanja. Zbog potrebe da ojača svoj front u Italiji, njemačka Vrhovna komanda morala je u maju i junu da povuče iz Istre znatan dio svojih snaga. Prva brigada »Vladimir Gortan« i partizanski odred »Učka« vratili su se u Istru.²⁸

Sve jedinice Operativnog štaba za Istru u tijesnoj saradnji s pozadinskim i svim drugim organizacijama NOP-a, razvile su do kraja maja i početkom juna vrlo živu političku i vojnoorganizacionu aktivnost da bi se otklonile posljedice dvadesetdnevnog brutalnog divljanja fašističkih i nacističkih snaga po istarskim selima. Jedinice su sređivane, popunjavane i opremane, da bi što prije mogle ponovno započeti s većim borbenim akcijama.

Prva brigada »Vladimir Gortan« pred kraj maja djelovala je, uglavnom, protiv neprijatelja na komunikacijama koje povezuju Rijeku s Istrom, a zatim je početkom juna prešla na akcije u srednjem dijelu Istre. U

Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 88.

²⁸ Oslobođilački rat naroda Jugoslavije, 2, str. 150.

sklopu akcija protiv neprijateljevih -bočnih osiguranja magistralne cestovne i željezničke pruge Rijeka—Trst, značajan je napad iz zasjede 1. udarnog bataljona ove brigade, izveden 30. maja kod Breze, na neprijateljevu motorizovanu kolonu koja je iz Rijeke prevozila materijal za novopostavljeni garnizon u Klani. U kratkoj bliskoj borbi ubijeno je više neprijateljevih vojnika, a tri kamiona s materijalom su zapaljena.²⁹

Kad je prešao srednji dio Istre, Operativni štab za Istru izdao je 1. juna naredbu kojom je izvršio reorganizaciju vojnopozadinskih komandi. Vojnopozadinske stanice, koje su imale karakter komandi mjesta (a bile označene brojevima), do tada objedinjavane u tri »komande vojnopozadinskih stanica područja« (Buzet, Pazin, Pula), sada su preimenovane u Komande područja, s time što je formirana i Riječka komanda područja, kao četvrta. Riječka komanda područja obuhvatila je kotareve Lovran, Opatija, Kastav i Rijeka, s vojnopozadinskim stanicama broj 7, 9, 11, 12 i 21. U prvo vrijeme komandama područja rukovodio je Operativni štab za Istru, preko zamjenika komandanta, dok poslije nekoliko mjeseci nije uslijedila nova reorganizacija.

Brigadi »Vladimir Gortan« stavljena je početkom juna u zadatak da likvidira manje novopostavljene neprijateljeve posade u općinskim središtima, koje su terorizirale i pljačkale okolna sela. Prvi ciljevi bili su posade u Pićanu i Gradišću, na cesti Pazin—Šumberak, u kojima je bio po jedan vod karabinijera iz 2. karabinijerskog istarskog bataljona. Na obje posade istodobno su napala njena dva bataljona (2. i 3), dok su druga dva bataljona (1. i 4) vršila osiguranje akcije od intervencije iz susjednih garnizona. U noćnom napadu 10/11. juna, najprije je do jutra savladana uporna obrana u Pićnu, zatim je u dnevnoj borbi i posada u Gradišću prinuđena na predaju. Zakašnjeli pokušaj intervencije posade iz Cerovlja odbio je 1. bataljon kod Gologorice (5 km sjeverno od Gradišća). Neprijatelj je u tim borbama imao 11 poginulih, 12 ranjenih i 40 zarobljenih, dok je

³⁹ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 102.

Brigada imala jednog poginulog (komandant bataljona Mario Maganja) i pet ranjenih boraca. Plen je bio obilat: 6 mitraljeza, 3 puškomitraljeza, 61 puška, 10 automata, 38 pištolja, 28.000 metaka i dosta drugog ratnog materijala.³⁰

Posle te uspješne akcije, brigada »Vladimir Gortan« nastavila je već nakon dva dana, 13. juna, s oslobađanjem teritorija između Pazina i Labina. Za ciljeve napada izabrane su fašističke posade u Sumberku i Svetoj Nedelji, u kojima je stacionirao po jedan vod karabinijera iz 1. istarskog karabinijerskog bataljona, ojačan sa po nekoliko fašista (crnokošuljaša). Za napad su određeni 1. i 2. bataljon, a na osiguranje prema Labinu (i Raši) i prema Cerovju postavljen je 3. bataljon. Napad je počeo istodobno noću i uspješno se završio narednog dana prije podne. Naročito jak otpor pružila je posada u Svetoj Nedelji, jer je u njoj bilo više fašista, koji su uporno do kraja odbijali da se predaju. Otpor te posade slomljen je za tri sata u bliskoj borbi. Slabiji otpor pružila je posada u Sumberku, koja se poslije kraće borbe i pregovora predala izjutra.

Neprijatelj je pokušao da pruži pomoć napadnutim posadama. Iz Pule, preko Labina, upućena je motorizirana kolona od 19 kamiona, ojačana oklopnim vozilima. Osiguranje iz 3. bataljona zaustavilo je tu kolonu sjeverno od Labina i upornom obranom zadržavalo je i pojačanja do popodne, do kada je evakuacija plijena i zarobljenika iz Sv. Nedelje i Sumberka bila završena. Osiguranje postavljeno prema Cerovju odbilo je intervenciju iz tog pravca s položaja u Gologorici. Poslije završene akcije brigada se povukla sjeverno od Sumberka u sela Čepić, Brdo i Grobnik.³¹

Rezultat tih borbi, mada su bile pripremljene na brzinu, bio je izvanredan. Zarobljena su 73 neprijateljeva vojnika, a u borbi za Svetu Nedelju i protiv interventnih snaga ubijeno je i ranjeno, približno, isto toliko. Plijen je ovoga puta bio: 9 automatskih oruđa, 84 puške, 6 automata, 17.000 metaka, dosta sitnog oružja, hrane

³⁰ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 103.

³¹ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 104.

i drugog materijala. Brigada je imala 6 poginulih i 10 ranjenih boraca.

Za uspehe postignute oslobađanjem Pićana, Gračišća. Sumberka i Svete Nedelje i hrabrost pokazanu u borbi, Operativni štab za Istru pohvalio je 17. juna borce i komandni kadar 1. brigade »Vladimir Gortan«. Istom naredbom posebno su pohvaljeni Stab Brigade i Stab 3. (omladinskog) bataljona, koji su istaknuti za primjer svim jedinicama Operativnog štaba za Istru.³²

Uspjesi istarskih partizanskih jedinica u obrambenim bojevima tokom ofanzive protiv njih u maju, kada su uspjeli da sačuvaju svoje snage od uništenja i razbijanja, a naročito njihovi uspjesi u ponovnom oslobađanju velikog broja naselja u srednjem dijelu Istre, izazvali su novu plimu ustanka u cijeloj Istri. Jedinice su brzo brojčano rasle, a formirane su i nove čete i bataljoni. Operativni štab za Istru donjeo je zato odluku da formira još jednu istarsku brigadu, kao 2. brigadu Operativnog štaba za Istru. Naredbu o tome izdao je odmah poslije pobjede u Pićanu i Gračišću, 11. juna. Za komandanta 2. istarske brigade postavljen je Ivan Brozina Slovan, dotadašnji komandant partizanskog odreda »Učka«, a za političkog komesara Josip Matas, dotadašnji politički komesar 1. brigade »Vladimir Gortan«. Za zamjenika komandanta postavljen je Danilo Ribarić, a za zamjenika političkog komesara Andrija Tus. U sastav 2. brigade ušli su: 1. udarni bataljon brigade »Vladimir Gortan«, kao njen udarni bataljon; novoformirani 5. bataljon kao njen 2. bataljon; 1. bataljon partizanskog odreda »Učka« kao 3. bataljon 2. brigade.

Istom naredbom u 1. brigadu »Vladimir Gortan« uključen je talijanski bataljon »Pino Budičin«, kao njen 4. bataljon. Izvršene su formacijske popune kako štabova obje brigade tako i štabova partizanskih odreda, a izvršen je i nov raspored kadrova u štabovima bataljona.³³ Do kraja juna popunjene su, također, komande četiri područja i dvanaest komandi mjesta.

³² Isto, dok. br. 61.

³³ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 44.

U drugoj polovici juna jedinice Operativnog štaba za Istru nastavile su sa živom borbenom aktivnošću u cijeloj Istri. Drugi partizanski odred »Pulski« bio je vrlo aktivan u južnom i zapadnom dijelu Istre. Njegova talijanska četa oslobodila je selo Juršice i protjerala fašiste u Vodnjan, dok je jedna njegova četa iz zasjede kod Prodola, izbacila 15. juna iz stroja 20 neprijateljevih vojnika, a zaplijenila 2 puškomitraljeza i 8 pušaka. Potkraj mjeseca 2. bataljon ovog odreda likvidirao je fašističku posadu u selu Livade (kod Motovuna) i pri tom zaplijenio 2 puškomitraljeza i 17 pušaka, a zatim uspješno napao i jednu neprijateljevu kolonu kod Poreča. Miner 2. odreda vršili su stalne diverzije na željezničkoj pruzi Pula — Pazin. Prvi partizanski odred »Učka« bio je manje aktivan od 2, ali je u to vrijeme izveo nekoliko uspješnih prepada na pruzi Trst — Lugalj i na cesti Opatija — Lovran.

Prva brigada (»Vladimir Gortan« uspješno je produžila aktivnost u srednjem dijelu Istre i Labinštini. Ona je 17. juna protjerala neprijateljevu posadu iz Barbana u Marcane, dok se aktivnim djelstvima jednog bataljona osiguravala prema Pazinu. Poslije nekoliko dana odbila je pokušaj neprijatelja iz Pule da povрати Barban. Potkraj mjeseca ova brigada prenosi težište svoje aktivnosti u sjeverozapadni dio Istre (Buzet, Buje, Motovun) u kojem su fašisti uporno branili svako selo. Napad na utvrđena uporišta u Gradinji i Oprtnju (6 km sjeverno od Motovuna) izvršen je s prilično uspjeha 30. juna. Posada u Gradinji je oštrim bliskim napadom razbijena, dok se posada u Oprtnju održala dok joj nije stiglo pojačanje iz Trsta i Motovuna. U Gradinji su neprijatelju nanijeti gubici od oko 30 izbačenih iz stroja, od čega 10 zarobljenih vojnika. Brigada je imala 3 poginula i 9 ranjenih. Zaplijenjeno je: 1 minobacač, 2 puškomitraljeza, 20 pušaka i dosta drugog materijala. Već narednog dana dio brigade porušio je prugu između Rakitovca i Zazida, a uništena je i željeznička stanica Zazid.³⁴

³⁹ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 102.

Druga istarska brigada operirala je u Riječkom području usmjeravajući glavnu aktivnost protiv saobraćaja na komunikaciji Rijeka—Trst i štiteći slobodni teritorij sjeverno od Rijeke. Za te akcije ona se koristila svojim manjim dijelovima, pa većih borbi do kraja juna na tome sektoru nije ni bilo.

Borbe u Lici i reorganizacija 35. divizije

Nastojeći da zadrži inicijativu na korjeničkom sektoru, neprijatelj, pošto je 29. maja prikupio podatke o rasporedu snaga NOVJ oko Krbavice i Trnovca, napao ih je 30. maja jakim snagama iz više pravaca. Iz Široke Kule glavnina 31. i 32. ustaške bojne i dio 3. bataljona 846. puka krenuli su preko Gostovače i Čačka, a iz Babinog Potoka 1. bataljon 846. puka i 19. ustaška bojna preko Turjanskog, da bi istodobno napali i opkolili partizanske snage oko Trnavca.³⁵ Treća brigada 13. divizije, koja je glavninu snaga imala oko Krbavice, pružila je otpor kod Kozjana koloni koja je dolazila iz Široke Kule, a zatim se povukla na položaj istočno od Krbavice. Neprijateljeva kolona iz Vrhovina poslije kraće borbe ušla je u Trnovac, a južna kolona iz Kozjana u Krbavicu. Pošto je opljačkala Krbavicu, južna kolona povukla se u Kozjan. Sjeverna kolona prešla je uveče iz Trnavca u Turjanski, odakle se 1. bataljon 846. puka povukao u Babin Potok, a 19. ustaška bojna potisnula je iz Homoljca i Vrela 4. bataljon 2. brigade 35. divizije, te zanoćio na tom prostoru. Stab 13. divizije naredio je Stabu 3. brigade da u toku noći uputi jedan bataljon preko Mrsinja u napad na neprijatelja na Pogledalu. Međutim, 19. ustaška bojna povukla se izjutra 31. maja prije napada u Babin Potok, a napušteno Pogledalo posjeo je ponovno 4. bataljon 2. brigade.³⁶

Sjutra dan, 1. juna, 1. bataljon 846. puka napao je pravcem Babin Potok — Plitvički Ljeskovac — Prijeboj,

³⁵ AVII, k. 18, br. reg. 39/14.

³⁶ AVII, k. 1234, br. reg. 9—8/6.

a 33. ustaška bojna iz Končarevog Kraja preko Uvalice, pa su se obje kolone, odbacivši 1. bataljon 2. brigade 35. divizije prema Koreničkoj Kapeli, sastale u Prijeboju. Dok je neprijateljeva kolona iz Babinog Potoka prodirala prema Prijeboju, 19. ustaška bojna ponovno je sa Cudinog klanca prešla u Homoljac, i tamo zanoćila. Noću 1/2. juna neprijatelj je napustio Prijeboj, iz kojeg se 1. bataljon 846. puka povukao nazad u Babin Potok, a 33. ustaška bojna produžila preko Sertića Krčevine za Ličko Petrovo Selo. Devetnaesta ustaška bojna nije se, međutim, povukla iz Homoljca već je 2. juna napala 4. bataljon 2. brigade na Pogledalu, odbacila ga prema Rudanovcu, pa se preko Vrela spustila u Korenicu i odmah počela da se utvrđuje na okolnim položajima.³⁷

Pojačanje neprijateljevih snaga na sektoru Vrhovina, dolaskom 33. ustaške bojne iz Ogulina, te prodori na pravcu Babin Potok—Prijeboj i u Korenici, poremetili su plan Štaba 11. korpusa da sa 35. divizijom, uz pomoć dijela 8. divizije, poslije odmora od nekoliko dana, pristupi oslobađanju šireg rejonu Plitvičkih jezera, radi čvršćeg povezivanja ličkoj i kordunaškoj slobodnog teritorija. Pored toga, od Štaba 4. korpusa stiglo je obavještenje da 1. brigada 8. divizije, koja je bila u Poljanku, neće narednih dana moći da učestvuje u planiranim akcijama oko Plitvičkih jezera, jer je dobila drugi zadatak u vezi sa napadom na komunikacije Karlovac — Ogulin, pa je na Poljanak morao biti upućen jedan bataljon 2. brigade 35. divizije. Zbog svega toga Stab 11. korpusa zatražio je depešom od Glavnog štaba Hrvatske odobrenje da svoju 13. diviziju prebaci privremeno iz Gorskog kotara u sjevernu Liku radi izbacivanja neprijatelja iz sektora Vrhovina i Plitvičkih jezera. Glavni štab nije usvojio taj prijedlog, jer je smatrao da bi grupiranje snaga u sjevernom dijelu Like bilo taktički necjelishodno, a povećalo bi teškoće i oko ishrane jedinica. Stabu 4. korpusa preporučeno je da raspoložive snage u Lici aktivira u najvećoj mogućoj mjeri, te da

³⁹ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 102.

postepeno oslobađa teritorij oko Plitvičkih jezera.⁵⁸ Štab 11. korpusa odlučio je tada da s glavninom 35. divizije što prije organizira i izvrši napad na 19. ustašku bojnu u Korenici, a zatim da prema razvoju situacije prenese težište borbi u rejon Cudinog klanca ili, pak, na sektor Ljubovo, Perušić, Janjče.

Dok je pripreman napad na 19. ustašku bojnu u Korenici, četničke jedinice iz Donjeg Lapca, uz ustaško i nemačko obezbjeđenje, provukle su se preko Plješevice u rejon Udbine. Tamo su preko svojih simpatizera pro-našli korpusnu bolnicu nepokretnih ranjenika u Krčani, i masakrirali ih. Ubijena su dva ljekara (Kajfeš i Uppe) i 34 ranjenika, među kojima i Aleksandar Backović, politički komesar 8. kordunaške divizije. Taj zločinački akt ujedinjenih neprijatelja NOB-a, ustaška Vrhovna komanda prikazala je u svom izvještaju od juna kao veliki uspjeh svojih i njemačkih snaga, koje su, tobože, u borbi ubile oko 119 partizana, iako iznenađeno obezbjeđenje bolnice nije uopće uspjelo da pruži otpor.³⁹

Za napad na Korenicu Štab 35. divizije izdao je 3. juna zapovjest prema kojoj je napad trebalo da počne 4. juna u 4 sata, ovim rasporedom snaga: 1. brigada prolazila je u napad iz Krbavice, nastupajući sa dva bataljona preko Mrsinja, oslanjajući desno krilo na cestu Bunić — Korenica, dok je jedan bataljon upućen na osiguranje prema Homoljcu, s tim da se oslanja na k. 964. a jedan bataljon je ostavljen u brigadnoj rezervi; 3. brigada polazila je u napad iz Bijelopolja i nastupala na neprijateljeve položaje južno od Korenice, sa težištem na Varičaku (k. 860), a jedan bataljon je trebalo da obezbjedi akciju od intervencije iz Bunića, posjedanjem položaja kod Vrpila; 2. brigada napadala je neprijatelja u Korenici sa sjevera, od Vrela preko Vranovače i padina Mrsinja, s tim što je jedan njen bataljon obezbjeđivao akciju od intervencije iz Prijeboja, posjedajući položaje oko Rudanovca. Haubička baterija podržavala je na-

³⁸ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 106.

*> Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 106.

pad sa vatrenih položaja u Ponoru. Štab 35. divizije imao je komandno mjesto u Šeganovcu.⁴⁰

Napad je počeo 4. juna ali ne istodobno u 4 sata kako je to bilo naređeno, već uzastopno, s tim što je prva napala 3. brigada u 4,30, zatim 1. brigada čitav sat kasnije, a 2. brigada tek u 6,20 sati. Pored toga, 2. brigada nije se držala naređenog pravca, jer su joj oba bataljona nastupala uz cestu, pa nije bila uspostavljena veza sa 1. brigadom. Ni njen bataljon na osiguranju nije se držao plana, te nije čvrsto posjeo k. 723 sjeverno od Vrela. Na taj način Korenica nije bila čvrsto odsječena od Homoljca.

Neprijatelj se uporno branio iz utvrđenih položaja na Varičaku (k. 860). Snage 3. brigade postepeno su ih zaobilazile s istoka, napadajući Gradinu, dok je 1. brigada zaobilazila Varičak sa zapada, spuštajući se niz cestu prema Kalebovcu. Ljevokrilni bataljon 1. brigade vršio je jak pritisak prema Vranovači, ali nije imao veze s prednjim dijelovima 2. brigade, koji su do 7 sati napredovali uz cestu, do k. 671. Ustaše su nastojale da po svaku cijenu zadrže topografski jak položaj na Varičaku, pa su ga u 6 sati pojačale snagama iz rezerve, uprkos tome što je on već bio u poluokruženju.

Štab 35. divizije naredio je da se u 7 sati izvrši odlučan koncentriran napad na Varičak, uz podršku habubičke baterije i brigadnih minobacača. Napad je izvršen i k. 860 zauzeta je na juriš, a preživjeli ostaci obrane odstupili su u Korenicu.

Štab ustaške bojne ocjenio je tada da će mu dalja obrana u Korenici biti neodrživa, pa je sa prikupljenim snagama krenuo u proboj prema Vrelu. Pošto je odbacio dijelove 2. brigade prema Mihaljevcu, probio se preko Vrela na Pogledalo, a zatim preko Homoljca za Babin Potok. Bataljoni 2. brigade, kao ni bataljon 1. brigade, koji je vršio obezbjeđenje prema Homoljcu, nisu dovoljno energično izvršili pritisak na neprijatelja dok je odstupao. Zbog toga se njegov poraz nije pretvorio u katastrofu, već se izvukao sa gubicima od 20 poginulih

^M Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 14.

i 30 ranjenih. Ustaško Ministarstvo oružanih snaga NDH, u svom dnevnom izvještaju za 7. jun, priznaje poraz 19. ustaške bojne kod Korenice, ali za utjehu navodi da su partizani u toj borbi imali 97 poginulih (»izbrojano«), a u stvari, bilo je 7 poginulih i 15 ranjenih.⁴¹

Uspješnim napadom na 19. ustašku bojnu i oslobođenjem Korenice stvoreni su povoljni uvjeti za produžetak akcije glavnim snagama 35. divizije prema Vrhovinama. Da bi se za to vrijeme spriječili ispadi 3. i 4. ustaškog zdruga sa linije Gospić — Perušić, u pravcu Krbavskog polja, ponovo je 3. brigada 19. divizije prebačena iz južne Like u rejon Podlapače i Ljubova.

Na prostoru Vrhovine, Babin Potok, Čudin klanac nalazio se tada ojačani 1. bataljon 846. puka i 19. ustaška bojna. Zapovješću Štaba 19. divizije od 6. juna bilo je predviđeno da Čudin klanac i okolne položaje napadnu sve tri brigade podržane haubičkom baterijom. Zamisao je bila da se čelnim i bočnim napadima zauzmu najjači neprijateljevi položaji na Čudinom klancu, a zatim da se neprijatelj protjera iz Babinog Potoka.

Napad je trebalo da počne 7. juna u 3 sata. Međutim, neprijatelj je 6. juna izvršio ispad prema Trnavcu, sa dva bataljona iz rejon Vrhovina, a sa dvije ustaške bojne iz Široke Kule preko Kozjana, s istim rasporedom snaga i istim ciljem kao što je to učinio 7 dana ranije. Ovog puta neprijatelj je na oba pravca bio odbijen već istog dana prije podne. Napad na Čudin klanac morao je zbog tog ispada da bude odložen za naredni dan uvečer.

Prva brigada počela je sa napadom tek poslije ponoći, a 2. i 3. brigada, pošto neprijatelja nisu zatekle na predviđenim predstražarskim položajima, prešle su u napad tek pred zoru. Izolovani napad 1. brigade, bez podrške artiljerije i bez sadejstva susjeda, mada je bio vrlo odlučan — nije uspio, pa su se bataljoni izjutra povukli s jurišnih položaja na oko 200 metara unazad radi sređivanja i organiziranja novog napada.

U 9 sati 8. juna izvršen je opći napad uz podršku artiljerije, ali ni on nije donjeo rezultata. Štab 19. di-

⁴¹ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 86.

vizije odlučio je tada da se daljnji napadi u toku dana ne vrše, nego da se jedinice pripreme za odlučan noćni napad koji bi počeo u 21 sat. U toku dana neprijatelj je vršio lokalne ispade i pojačavao snage oko Gornjeg Babinog Potoka, a za obranu Vrhovina dovukao je iz Otočca nove snage, ojačane tenkovima. Većernji napad počeo je jakim vatrenim pritiskom na frontu sve tri brigade. U žestokoj bliskoj noćnoj borbi 1. brigada uspjela je da ovlada dijelom utvrđenja na Čudinom klanacu, a i 2. brigada do pola noći zauzela je položaje sjeverno od Babinog Potoka. Treća brigada nije uspjela da napreduje dalje od kose, pa se neprijatelj u Gornjem Babinom Potoku uspio održati i da pod Čudin klanac privuče nekoliko tenkova.

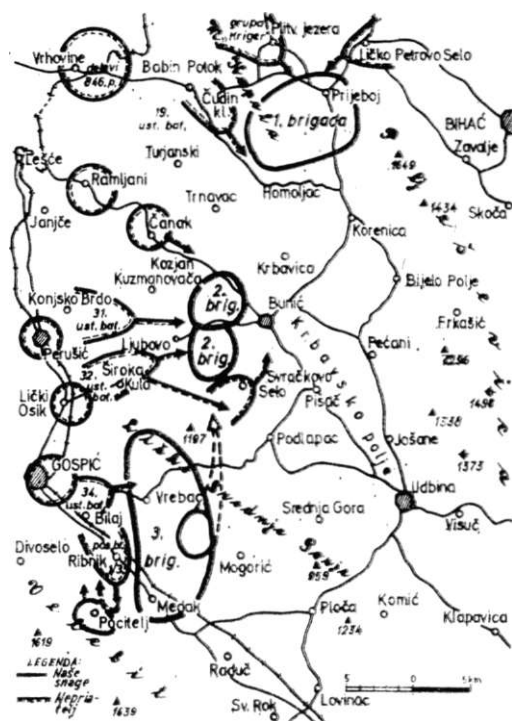
Pošto su izgledi za zauzimanje preostalih utvrđenja na južnom dijelu Čudinog klanca i u Babinom Potoku bili dosta slabi, a gubici naših jedinica, naročito u 1. brigadi, dosta veliki, Štab 19. divizije naredio je da se jedinice prije zore 9. juna povuku u polazne rejone za napad.

Neprijatelju su u toj borbi naneseni gubici od oko 100 izbačenih iz stroja, što on i sam djelomično priznaje, ali su i vlastiti gubici bili dosta veliki. Među 10 poginulih, bilo je 5 starješina, a među 30 ranjenih 16 starješina.⁴²

Odmah poslije dolaska u širi rejon Podlapače, 5. juna, 3. brigada 19. divizije kojoj je teren između Podlapače i Ljubova bio dobro poznat iz prethodnih borbi, pristupila je pripremama za napad na neprijatelja na Ljubovu, s kojeg je dva dana ranije povučena 1. brigada radi napada na Korenicu. Već 6. juna 3. brigada napala je 31. ustašku bojnu na Konjskom vrhu, Velonju i Tepšanovcu i poshje borbe, koja je potrajala cio dan, odbacila ustaše prema Širokoj Kuli. Tim brzim napadom ometen je neprijatelj da s Ljubova, preko Kozjana, uputi 31. i 32. ustašku bojnu u susret snagama koje su istodobno krenule iz Babinog Potoka prema Tmavcu. Dva dana kasnije, 8. juna, ove ustaške bojne, koje su po naređenju

⁴² Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 87 i knj. 31, dok. br. 74.

Štaba 392. divizije trebalo da s juga. preko Ljubova i Kozjana, izbiju u rejon Trnavca i tako ugroze leđa partizanskim snagama koje su napadale Babin Potok, naišle su na jak otpor dvaju bataljona 3. brigade na Ljubovu, ali su uspjele zauzeti Tepšanovac i Velonj. Protunapadom 3. brigade one su istog dana zbačene s tih položaja i potisnute prema Širokoj Kuli. Ni pokušaji neprijatelja da se 9. juna, novim napadom dokopa položaja na Ljubovu, koji dominiraju Bunićem, nisu uspjeli, jer je tog dana 3. brigada odbila ispade neprijatelja već u samom početku. Posle tog neuspjeha narednih nekoliko dana neprijatelj je sa linije Široka Kula — Gostivača — Čanak vršio samo manje izviđačke ispade, a položaje

Situacija 13. juna

oko Široke Kule (Gradina, Karaula) počeo je da utvrđuje za obranu.

Od 10. do 13. juna 3. brigada 19. divizije, kao ni 35. divizija, nije imala većih sudara s neprijateljem. Ona je za to vrijeme izviđala i pripremala se za napad na neprijateljeve položaje u rejonu Široke Kule, da bi se na taj način približila glavnoj ličkoj komunikaciji Gospić — Otočac. Napad na te položaje izvršen je 14. juna. Neprijatelj je izbačen s položaja oko Široke Kule i branio se u utvrđenim zgradama u selu. Pred veče dovukao je znatna pojačanja, pa je prešao u protunapade, koji su uspješno odbijeni, ali su onemogućili dalje napredovanje 3. brigade. Zato je njen štab odlučio da noću odvoji jedinice od neprijatelja i povuče ih na bolje položaje za obranu između Široke Kule i Ljubova (Jezerski vrh, Tepšanovac, Čardak). U toku te borbe neprijatelju je oko 70 vojnika izbačeno iz stroja, a zaplijenjena su dva puškomitraljeza i 20 pušaka, uz vlastate gubitke od 2 poginula i 6 ranjenih boraca.

Ponovnim dolaskom 3. brigade 19. divizije na Ljubovo smanjena je opasnost od većih neprijateljevih ispada iz šireg rejona Gospića na jug, pa je zato 1. bataljon Ličkog NOP odreda mogao početkom juna predati svoje položaje u Vrepcu i Ostrvici terenskim četama Komande 2. ličkog područja i povratiti se u sastav odreda na Kamensko. Štab Ličkog NOP odreda, u duhu direktive Vrhovnog štaba NOV i POJ da se napada neprijatelj na cesti Bihać — Knin, planirano je i 8. juna s glavninom Odreda izveo veći napad u neposrednoj blizini Bihaća. U Zavalju, logorovala je po kućama, pod šatorima i u kamionima, jedna motorizirana jedinica 373. divizije ostavivši na obezbjeđenjima prema Donjem Lapcu samo manje dijelove. Štab Odreda poslao je glavninu svojih bataljona kroz Plješevicu u napad na taj logor. Napad je uspio i neprijatelju su nanijeti gubici. Dijelovi odreda su se ubrzo poslije upada u logor morali povući u šumu Skrivenku.⁴³

U cjelini posmatrane aktivnosti jedinica 11. korpusa u Lici od završetka operacije »Morgenstern« do sredine

³⁹ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 102.

juna, pružaju zadovoljavajuću sliku. Činjenica da su one odmah poslije završetka te operacije bile u stanju da pređu u opći protunapad pokazuje da njihova udarna snaga nije dugim obrambenim bojevima u maju bila znatnije narušena. Nizom uspješnih akcija neprijatelj je do 15. juna ibio protjeran iz svih 'uporišta koja je uspostavio na ličkom slobodnom teritoriju u toku operacije. Inicijativa je opet bila u rukama jedinica 11. korpusa NOVJ. Povoljna operativna situacija u Lici i susjednim sektorima, omogućila je višim štabovima i političkim rukovodećim organima u Hrvatskoj da početkom jula pruže materijalnu pomoć jedinicama Korpusa i narodu Like, pa su posljedice uništavanja pozadine u majskoj ofanzivi bile djelomično otklonjene.

Lika je zbog svog geografskog položaja i važnih komunikacija koje kroz nju vode k jadranskoj obali predstavljala za okupatora i domaće fašističke vojne formacije vrlo važno operativno područje. To se vidjelo i iz činjenice što su oni u toku 1944. godine u ovoj oblasti i na područjima koja graniče s njom držali jake vojne snage, neprekidno ih pojačavali, te u više mahova nastojali ofanzivnim akcijama ponovno okupirati slobodni teritorij i uništiti jedinice 11. korpusa na tom sektoru. Štab 11. korpusa, imajući to u vidu, držao je u Lici, pored 35. ličke divizije (dvije brigade i odred), još od početka 1944. godine, još i 3. brigadu 13. primorsko-goranske divizije i 3. brigadu 19. divizije, koje su u operativnom pogledu, a postepeno sve više i u pogledu opune, bile stalno potčinjene Štabu 35. divizije.

Strategijska i operativna situacija u tom dijelu Jugoslavije razvijala se tako da se potreba za angažiranjem sve jačih snaga u Lici stalno povećavala, pa uopće nije dolazila u obzir mogućnost da se te dvije pridate brigade povuku iz Like. Naprotiv, sve češće se pojavljivala potreba da se za izvođenje operacije u sjevernom dijelu Like angažiraju još i dijelovi 8. kordunaške divizije 4. korpusa NOVJ, a akcije u južnom dijelu Like da se angažiraju i druge jedinice 19. divizije 8. korpusa NOVJ. Spomenute dvije brigade, ratujući već više od pola godine u Lici, bile su se prilagodile ličkom terenu i kli-

mi, zbližile s narodom s kojim su dijelili teške uvjete smještaja i ishrane, naročito u toku majske ofanzive.⁴⁴

Imajući u vidu sve te okolnosti, Glavni štab Hrvatske odlučio je da 3. brigadu 13. divizije i 3. brigadu 19. divizije i organski uključi u sastav 35. divizije. Ta odluka sprovedena je polovicom juna.⁴⁵ Ona je povukla za sobom i druge organizacijske promjene unutar 35. divizije.

Na prijedlog Štaba 35. divizije Štab 11. korpusa i Glavni štab Hrvatske složili su se da se 2. brigada rasformira kao brojno i organizacijski najslabija, te njenim ličnim sastavom da se popune ostale jedinice, a u prvom redu 3. brigada 13. divizije, koja je tada preimenovana u 2. brigadu 35. divizije. Treća brigada 19. divizije preimenovana je u 3. brigadu 35. divizije. Izvršene su i odgovarajuće promjene u sastavu štabova brigada. Bataljon »Plavi Jadran« koji je već početkom maja bio u operativnom pogledu potčinjen Štabu Zadarskog odreda, sada je i organizacijski ušao u njegov sastav.⁴⁶

Poshje reorganizacije, 35. divizija izgledala je ovako: njen štab bio je popunjen. Na mjesto majora Vlade Slobodaninova, premještenog u Štab 11. korpusa, za načelnika Štaba postavljen je major Momčilo Novković, koji je dužnost načelnika Operativnog odsjeka predao kapeitanu Šimi Moroviću, ranijem načelniku Štaba 3. brigade 19. divizije.

Prva brigada imala je kompletan štab. Komandant je bio Mirko Koprivica, a politički komesar Nenad Drakulić. Za pomoćnika političkog komesara u Štabu 3. brigade postavljen je Nikola Radulović. Brigada je imala 4 bataljona, prateću četvu, četvu za vezu, izviđačku četvu, minerski vod i prištapske dijelove. Prosječno brojno stanje bataljona ibilo je oko 160 boraca po spisku, odnosno po 140 boraca u stroju.

Druga brigada imala je popunjen štab. Komandant je bio Bogdan Mamula, politički komesar Ratko Bojović.

⁴⁴ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 91.

⁴⁵ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 91.

Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 106.

Njeni bataljoni su po spisku, prosječno, imali oko 150 boraca, ali je od toga u stroju bilo svega 95—100 boraca.

Treća brigada imala je, također, popunjen štab—komandant Mane Breka, politički komesar Stevo Ilić, 4 bataljona, prateću čet, čet za vezu, inženjersku čet, sanitetski vod i vod pri Štabu. Bataljoni su po spisku, u prosjeku imali po 160, a u stroju po 93 borca.

Lički NOP odred imao je dva bataljona i vod pri štabu — komandant Petar Rašeta, politički komesar Stevo Sunajko. Odred je po spisku imao 317, a na licu 238 boraca, od čega 22 žene.

Artiljerijski divizion — komandant Stevo Sladić, politički komesar Milan Narančić, imao je tri baterije i vod za vezu. Haubička baterija imala je dve haubice 100 mm, poljska baterija tri topa 75 mm, a protivtenkovska baterija 3 protivtenkovska topa od 47 i 37 mm. Divizion je po spisku imao 168, a na licu 150 boraca.

Sanitetski odsjek 35. divizije rukovodio je divizijskom bolnicom, sanitetskim vodom (u kome je bilo pomoćno osoblje) i sanitetskom četom, koja je, pored ostalog, obezbjeđivala bolnicu. Na teritoriju Like bila je i korpusna bolnica.

Od ukupno 3.450 boraca, koji su po spiskovima vođeni u 35. diviziji, u stroju je bilo 2.350, među kojima 150 žena.

U pogledu formacijskog sastava vrijedno je uočiti malo brojno stanje bataljona. U svih 14 streljačkih bataljona nije u stroju bilo ni 1.400 boraca, tj. bataljoni su u prosjeku imali svega oko 100 boraca. Brojno stanje brigada 35. divizije bilo je osjetno manje od brojnog stanja neprijateljevih bataljona, što je potrebno stalno imati u vidu prilikom procjene odnosa snaga i praćenja razvoja situacije.⁴⁷

Naoružanje 35. divizije bilo je relativno dobro. Ako se iz upoređenja isključe oklopne jedinice, onda njene jedinice, srazmjerno svom brojnom stanju, uglavnom, nisu bile izrazito slabije naoružane od neprijatelja. Međutim, neprijatelj je imao znatne prednosti u pogledu trans-

³⁹ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 102.

portnih i tehničkih borbenih sredstava i opreme, te sigurnije izvore snabdijevanja municijom, hranom, odjećom, logorskom opremom i ostalim sredstvima.

Borbeni moral 35. divizije u vrijeme reorganizacije bio je dobar, uprkos tome što su protiv sistematskog podizanja borbenosti djelovala dva jaka činioca. Prvi od negativnih činilaca bio je što je ona od svog formiranja pa do kraja maja 1944. godine neprekidno pred sobom imala brojno i tehnički nadmoćne, vrlo dobro opremljene i uvježbane fašističke vojne formacije, pa je bila prinuđena da se stalno brani i često odstupa. Dragi negativni činilac predstavljala je nestašicu hrane i odjela, zbog čega je nastupala kronična iscrpljenost i neotpornost na oboljevanja. Čak i u proljeće, kada je hladnoća popustila, a u Liku počela stizati pomoć u hrani iz drugih dijelova zemlje, nije bio riješen problem ishrane, jer je jednolična nesladna hrana (meso, grah, brašno) dovodila do teških avitaminoza. Iz stroja je više boraca bilo izbačeno promrzavanjem, kroničnim gladovanjem i bolestima nego u samoj borbi.

Štabovi i starješine, imajući u vidu te okolnosti, opravdano nisu od jedinica zahtjevali i očekivali podvige u kojima bi se, pored hrabrosti, morala iskazati još i brzina dještva i veliki fizički napor. Ako je neprijatelj negdje uspjeao da izvrši brz dubok prodor i da sa dvije strane natkrili položaje njenih jedinica, obično se toleriralo da jedinica napusti branjene položaje i prije nego iscrpi sve mogućnosti za obranu, jer se znalo da nije fizički sposobna za proboj iz okruženja ili poluOkruženja. Pošto je tovarna stoka zimi i u rano proljeće, zbog neishranjenosti i sticajem drugih okolnosti, gotovo sva uginula ili poginula, borci su morali nositi i teže oružje: minobacače, mitraljeze, rezervu municije. Pod takvim teretom oni su se jedva kretali korakom, dok je neprijatelj trčao ili se koristio motorizacijom.

Upornim političkim radom i ličnim primjerom, starješine su uz pomoć partijskih i skojevskih organizacija, kao dominantnih političkih činilaca u jedinicama, uspjevale da održe i postepeno jačaju u boraca volju za krajnja naprezanja i spremnost na žrtve. Starješine, članovi KPJ

i skojevci, ginuli su i bili ranjavani relativno više nego ostali borci, naročito u obrani na kritičnim tačkama i prilikom napada na utvrđene neprijateljeve položaje, jer je u njih bio vrlo razvijen osjećaj odgovornosti, a prije važnih bojeva s njima su vršene i posebne političke pripreme.

Partijska i skojevska organizacija bile su relativno brojne. Približno svaki peti do šesti pripadnik 35. divizije bio je član Partije, a isto toliko je bilo i pripadnika SKOJ-a. Preko tri četvrtine rukovodilaca bili su komunisti.⁴⁸

Nema sumnje da je moralnoj čvrstini jedinica dosta doprinosila i politički stabilna pozadina. Mada materijalno do kraja iscrpljena, pozadina se nije nikad kolebala, jer je već bila dugom borbom prekaljena i odlično organizirana. U najtežim trenucima, kada su pojedini dijelovi slobodnog teritorija bili ponovno okupirani i kad su u pitanju bili ranjenici i 'bolesnici; nicali su prekonoć nove »terenske« čete, sastavljene ne samo od pozadinskih ustanova, odbornika i političkih radnika, nego i od žena, invalida, staraca i odraslije djece. U Lici je tada u terenskim jedinicama, pozadinskim ustanovama i organizacijama NOP-a radilo oko 700 članova KPJ i približno isto toliko članova SKOJ-a.

Neprijateljeve jedinice primjenjivale su u proljeće i ljeto taktiku neprekidne ofanzive, nastojeći da na svaki način zadrže inicijativu i prenesu borbu na partizanski slobodni teritorij. Tim metodom nastojale su da borbom stalno vežu što više snaga 11. korpusa i smanje mogućnost njihovih koncentričnih iznenadnih napada na njihove najosjetljivije tačke. U prolječnim operacijama neprijatelj je u Lici uspijevaio da primjenjuje ovu taktiku, zahvaljujući tome što je imao veliku nadmoć u živoj sili i tehnici.

Na osnovu direktiva Glavnog štaba Hrvatske od 13. februara i 2. juna, jedinice 11. korpusa postepeno su odustajale od frontalne obrane slobodnog teritorija, da bi elastičnom obranom i manevrom dovodile jedinice u povoljniji položaj za protunapade. Ta je promjena u tak-

⁴⁸ AIHRPH, SKOJ — k. 29 i 237.

tici dala pozitivne rezultate i omogućila u toku juna zadržavanje inicijative u njihovim rukama, ali je, u prvi mah, nepovoljno primana na terenu od naroda, jer je svako selo očekivalo da ga najbliža partizanska jedinica, najupornije brani od neprijateljevog upada. Neprijateljevi i kapitulanski elementi koristili su se time za razbijanje čvrstih veza operativnih jedinica s pozadinom, ali u tome nisu uspjeli.

Na osnovu direktive Štaba 11. korpusa, Štab 35. divizije naredio je 1. i 2. brigadi da počnu odmah s ofanzivnim djelstvima u pravcu Gackog polja. Pošto su one, 16. juna, napale ustaše u Čanku, Ramljanima i Crnoj Vlasti, neprijatelj se osjetio ugroženim u Vrhovinama. pa je povukao svoje snage iz Babinog Potoka u Vrhovine, a iz Čanka u Ramljane.

Poslije toga, 18. juna, 4. bataljon 1. brigade i Izviđačka četa 35. divizije upućeni su iz Turjanskog, preko željezničkog tunela, kroz Godaču da bi napali manju neprijateljevu posadu u Zalužnici i djelstvovali protiv neprijatelja na cesti Otočac — Vrhovine. Istodobno, dva bataljona 2. brigade istim pravcem sišli su u Gacko polje da bi očistili od neprijatelja sela Sinac i Lešće. Sve te jedinice uspješno su izvršile postavljene zadatke, protjerale slabije neprijateljeve milicijske posade iz navedenih sela i zaplijenile nešto materijala. Poslije akcije bataljoni 2. brigade povukli su se preko Godače u Turjanski. Pokušaj 4. bataljona 1. brigade i Izviđačke čete da iz rejonu Doljana prodru 19. juna u Dabar — nije uspio, jer je neprijatelj iz Otočca brzo uputio pojačanja na taj sektor, pa su se te dvije jedinice 21. juna povukle preko Male Kapele u Plitvički Ljeskovac i Uvalicu.⁴⁹

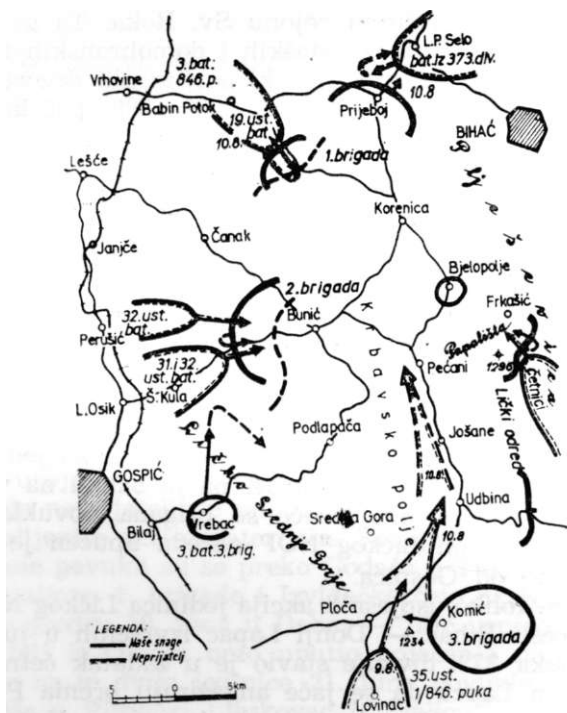
Pošto je ustanovio da partizani ne namjeravaju napustiti Vrhovine, neprijatelj je ponovno izbacio jedan bataljon iz Vrhovina u Babin Potok. Taj bataljon izvršio je 23. juna ispad u Plitvički Ljeskovac, a zatim krenuo prema Uvalici, gdje ga je sačekao 3. bataljon 1. brigade i odbio u pravcu Cudinog klanca.

⁴⁹ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 102.

Poslije borbi koje je sredinom juna vodila istočno od Široke Kule, 3. brigada rasporedila je svoje snage prema Perušiću, Širokoj Kuli, Ličkom Ōsiku i Bilaju. Stab 35. divizije naredio joj je 17. juna da te položaje preda terenskim jedinicama, te da odmah krene prema Lovincu, gdje će joj se staviti na raspolaganje 2. bataljon Ličkog NOP odreda radi zajedničke akcije protiv jedne ustaške grupe, razmještene u širem rejonu Sv. Roka. Ta grupa sastavljena od dezertera iz ustaških i domobranskih formacija, a pridružili su im se i neki partizanski dezerteri, tako da ih je polovinom juna bilo 200—300, počela se na tom terenu okupljati već u maju. Taj svojevrsni »zeleli kadar« ponašao se u početku mirno, krijući se u velebitskim gudurama i silazeći u sela samo radi hrane. Ustaška komanda iz Gospića pokušavala je u početku preko svojih emisara da ih nagovori na povratak u jedinice, a kada joj to nije uspjelo, ubacila je među njih nekoliko pouzdanih ustaša, koje su pod isprikom samoobrane počeli napadati partizanske pozadinske radnike i kurire. Četiri bataljona 3. brigade i jedan bataljon Ličkog NOP odreda trebalo je da 19. juna, prije zore, iznenada opkole i pohvataju pripadnike te bande po zaseocima Svetog Roka. Opkoljavanje, međutim, nije uspjelo, jer su jedinice zbog kiše sporo zatvarale obruč, pa je banda na vrijeme pobjegla u Velebit. Uveče se brigada povukla u Medak, a 2. bataljon Ličkog NOP odreda upućen je na položaje južno od Gospića.

Poslije nekoliko uspješnih akcija jedinica Ličkog NOP odreda rta cesti Bihać — Donji Lapac izvršenih u junu, Stab 784. puka 373. divizije stavio je u zadatak četnicima u Donjem Lapcu da se jače angažiraju prema Plješevici i spriječe partizanske napade iz rejona Kamenskog. Oni su, po svom običaju, izabrali za cilj svoje akcije partizansku bolnicu u Bjelim potocima. Koristeći se nebudnosti partizanskih jedinica i dobrim poznavanjem staza kroz Plješevicu, oko 300 četnika je 25. juna, iz tri pravca—od Dnopolja, Nebljusa i Capačuse, uspjelo da se noću prikrade za leđa i. bataljonu i Inženjerijskom bataljonu 11. korpusa na Kamenskom, te da ih u zoru iznenadno napadnu i zaplijene 3 puškomitraljeza. Odmah

zatim su se uputili u Bjele potoke, da bi pobili partizanske ranjenike. Međutim, ranjenici su bili na vrijeme evakuirani, pa su četnici zapalili prazne barake. Okolne partizanske jedinice nisu dotle uspjele da se srede i da pređu u protunapad, pa su se četnici, bez teškoća, još u toku dana povukli u polazne baze.

Neprijateljska ofanziva na Krbavsko polje 8—10. avgusta

Posljednjeg dana juna neprijatelj je pokušao da ponovno uzme inicijativu u srednjem dijelu Like. Stab 392. divizije odlučio je pred kraj juna da sa šest bataljona (jedan iz 392. divizije, četiri iz 4. ustaškog zdruha i jedan iz 3. posadnog zdruha) izvrši prodor u Krbavsko polje, ponovno ovlada cestama Plitvička jezera — Prije-

boj — Korenica — Bunić — Široka Kula i Bilaj — Vrebac — Podlapača — Bunić, te stavi pod kontrolu prostor između tih cesta i ceste Gospić — Perušić — Lešće — — Vrhovine.

Plan neprijateljevog nastupanja bio je ovakav: njemački bataljon »Krüger« (sastavljen od dijelova 1. i 3. bataljona 846. puka 392. divizije) nastupa pravcem Plitvička jezera — Prijeboj — Korenica — Bunić. Uporedo s njime nastupa 19. ustaška bojna pravcem Babin Potok — Homoljac — Krbavica. Njima u susret nastupa s prostora oko Široke Kule, 31. ustaška bojna, sa zadatkom da posjedne visove između Mekinjara i Podlapače. Iz Bilaja, preko Vrebačke staze, nastupa 34. ustaška bojna sa zadatkom da posjedanjem masiva Jelov vijenac (zapadno od Podlapače) zaštititi desni bok bataljona koji posjeduju zapadnu ivicu Krbavskog polja. Prva bojna 3. posadnog zdruge trebalo je da ispadom iz Ribnika u Medak veže partizanske snage na tome pravcu. O rasporedu jedinica 35. divizije neprijatelj je imao približno tačne podatke.⁶⁰

Štab 35. divizije dobio je 29. juna podatke o grupiranju i pripremanju neprijateljevih snaga za taj pot-hvat, pa je odmah procjenio situaciju i izdao direktivnu zapovjest za postupak jedinica u slučaju da neprijatelj pređe u napad. Zbog nekih pokreta neprijatelja i na cesti Bihać — Nebljusi — Donji Lapac i izlaska dijelova 373. divizije iz Ličkog Petrovog Sela na Klokočevicu, Štab 35. divizije stekao je dojam da se za ofanzivu pripremaju mnogo jače snage nego što je to stvarno bilo. Zbog toga su u zapovjesti bile predviđene mjere za slučaj naj-nepovoljnijeg razvoja situacije: evakuiranje ranjenika u Velebit, odstupanje brigada iz srednjeg dijela Like u Velebit i Kapelu, zakopavanje artiljerijskih oruđa i druge mjere. Već sam početak borbi narednog dana (30. juna) pokazao je da neće biti potrebe da se predviđene mjere stvarno primjene.

Uoči napada, 30. juna, 35. divizija bila je raspoređena ovako: 1. brigada u Koreničkoj Kapeli, Prijeboju,

⁶⁰ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 101 i knj. 29, dok. br. 14.

Uvalici i Homoljskom klancu, 2. brigada na Ljubova. a 3. brigada na prostom Medak — Vrebac.

Prve su 30. juna u 5 sati, krenule u napad 31. i 32. ustaška bojna na položaje 2. brigade na Čardaku j Tepšanovcu, dok je deo neprijateljevih snaga krenuo nebranim pravcem SirokaKula — Jezeranski vrh — Jagodnje. Poslije nekoliko sati borbe neprijatelj je potisnuo bataljone 2. brigade od prijevoja Ljubovo na sjever, ka Crnom vrhu. S novih položaja ona je spriječavala pokret neprijatelju preko Ljubova ka Buniću, ali je dio neprijateljevih snaga preko Jezeranskog vrha produžio pokret i ušao u Svračkovo Selo, gdje je popalio seoske bajte i pobio uhvaćeno stanovništvo.

Stab 35. divizije čim je uočio namjeru neprijatelja da zaobiđe lijevo krilo 2. brigade i upadne u rejon Podlapače, naredio je 3. brigadi, čiji su dijelovi već počeli borbu s pobočnicom 34. ustaške bojne između Barleta i Vrepca, da ostavi dva bataljona na liniji Medak — Vrebac — Vrebačka staza, a sa dva da krene u bočni napad na neprijatelja, koji je iz Široke Kule nastupao prema Podlapači. Cim su ta dva bataljona krenula iz Vrepca prema Jezeranskom vrhu, 34. ustaška bojna zauzavila se na položajima iznad Barleta i Ostrvice, pa su partizanski bataljoni, bez otpora, izbili u rejon Jezeranskog vrha i Tepšanovca i tako se našli iza neprijateljevih dijelova koji su posjeli prostor između Ljubova i Svračkovog Sela. Pošto bataljoni 3. brigade nisu imali veze sa 2. brigadom, a osmotrili su neprijateljeve dijelove na Ljubovu, napustili su Tepšanovac, okrenuli front ka Ljubovu i posjeli položaje na Cubrića vrhu i Smećaku, gdje su došli u sukob s neprijateljem i tu zanoćili.

Ni na sektora Plitvičkih jezera napad neprijatelja nije se odvijao po planu. Bataljon »Krüger« nije se žurio da napadne položaje 1. brigade u Prijeboju i Uvalici. očekujući da će se te snage poslije prodora 19. ustaške bojne, preko Homoljca u Korenicu i pritiska dijelova 373. divizije iz Ličkog Petrovog Sela povući u Plješevicu bez većeg otpora. Međutim, 19. ustaška bojna, mada je oko podne na prepad zauzela Homoljački Klanac, nije uspjela dalje da napreduje do mraka, a uvečer je

protunapadom 3. i 4. bataljona 1. brigade zbačena s klanca i protjerana u Babin Potok. Iz Ličkog Petrovog Sela neprijatelj je, pošto je potisnuo manje partizanske teritorijalne dijelove, napredovao do Klokočevice, a zatim se povukao u Ličko Petrovo Selo.

Glavnina 31. i 32. ustaške bojne, koja je 30. juna uvečer držala topografski jake položaje na Ljubovu i južno od njega, nije se tu osjećala sigurnom, pa se noću pomjerila na zapad i koncentrirala oko prijevoja Ljubova.

Izjutra, 1. jula, ustaške bojne krenule su u napad prema Svrčkovom Selu. Pošto su 2. i 3. brigada izvršile snažan pritisak na krilu neprijateljevog rasporeda, on se zaustavio. Poslije podne, kada su bataljoni 3. brigade uspjeli da od Čubrića vrha napreduju do blizu Rakića, ustaše su počele naglo da se povlače prema Širokoj Kuli. U isto vrijeme prešla je i 2. brigada u gonjenje, pa su ustaše do mraka protjerane u Široku Kulu.

Pokušaj ustaša da prodru u Krbavsko polje time je, poslije dvodnevni borbi, propao u potpunosti. U bojnom izvještaju Zapovjedništva 1. zbora ((korpusa) NDH za jun, neprijatelj priznaje da je to bio njegov potpun neuspjeh i da je samo u toku prvog dana borbe pretrpio gubitke od 30 poginulih i 28 ranjenih. Ti gubici u toku 1. jula znatno su se povećali.

Gubici 35. divizije iznosili su 18 poginulih i 24 ranjena.⁵¹

Poslije ove pobjede, u jedinicama 35. divizije poraslo je samopouzdanje. One su se spremale za nove napade. Pozadina im je bila u bezbjednosti. Aero-baza NOV na Krbavskom polju, koju je Glavni štab Hrvatske 30. juna stavio pod komandu 11. korpusa, mogla je bez uznemiravanja prihvaćati pomoć koju su saveznici upućivali vazдушnim putem.

I na susjednim sektorima 11. korpusa situacija je krajem juna bila povoljna.

Jedinice 4. korpusa polovinom juna bile su aktivne prema cesti Karlovac — Ogulin. Sa aerodroma kod Vr—

⁵¹ Zbornik, tom V, knj. 27, dok. br. 31 i 36.

gin-Mosta otpremani su teži ranjenici i priman ratni materijal od saveznika. Bataljoni Plašćanskog NOP odreda uspješno su štitili slobodni teritorij sjeverno od Plitvičkih jezera, a povremeno su čistili od neprijateljevih grupa i sektor Dabra. Pred kraj juna, 8. divizija prešla je u Pokupje a zatim na Zumberak, da ibi u sadejstvu sa 34. divizijom i slovenačkim jedinicama izvela više uspješnih akcija sjeverno od Karlovca i u Beloj krajini.⁵²

U sjevernoj Dalmaciji 19. divizija vrlo je uspješno dještovala do polovine juna u Ravnim kotarima, pa je Zadarski odred znatno ojačao, a četnički utjecaj osjetno suzbijen. Sredinom juna od grupe bukovičkih bataljona formirana je nova 3. brigada 19. divizije (pošto je ranija 3. brigada 19. divizije ušla definitivno u sastav 35. divizije). Do kraja juna 19. divizija vodila je teške i uspješne borbe u primorskom dijelu sjeverne Dalmacije, da bi obezbjedila slobodan prilaz jadranskoj obali na kojoj je priman ratni materijal dopreman brodovima sa Visa.⁵³

Borbe u Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru

Nakon iskrcavanja savezničkih snaga u Normandiji 6. juna 1944. godine, njemačka Vrhovna komanda pri-davala je izuzetno značenje jugoslovenskom ratištu s kojega nije uzimala snage za pojačavanje Zapadnog fronta. Naprotiv, ona je pokušala dovlačenjem svježih trupa ojačati svoje snage u Jugoslaviji, a osobito uz morsku obalu i u njenoj taktičkoj dubini. U vezi s tim poduzela je niz akcija i operacija protiv dijelova NOVJ, koje su bile povezane i s operacijom protiv Vrhovnog štaba NOV i POJ u Drvaru 25. maja 1944. godine.

Akcija »Zonenvende« bila je jedan od onih pothvata njemačkih jedinica koji su bili usmjereni protiv dijelova 13. divizije u Gorskom kotaru. Njen cilj bio je da osigura leđa snagama koje su činile obalni obrambeni

⁵² Isto, dok. br. 8.

⁵³ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 76.

pojas na sjevernom Jadranu. U napadu je sudjelovao »alarmni« puk »Branderburg«, ojačan mješovitim policijskim snagama prikupljenim po Istri i Hrvatskom primorju. Te snage imale su oko 1.500 vojnika, a raspolagale su s 2 tenka i 24 kamiona. Napad je trajao od 10. do 13. juna 1944. Neprijatelj je krenuo iz dva polazna rejonu: Sušak—Grobničko polje i Hreljin—Plaše—Zlobin, da bi se u taktičkoj dubini (Lokve) spojio u jedan pravac. Od 13. divizije u borbi je angažiran 2. primorsko-goranski NOP odred, a kasnije i 1. brigada.

Na dan napada (10. juna) 2. primorsko-goranski odred bio je orijentiran prema sjevernom dijelu Hrvatskog primorja i raspoređen tako da zatvara pravce koji iz Primorja izvode u Gorski kotar. Prva udarna brigada 13. divizije zatečena je u rejonu Lukovdol — Bosiljevo — Ponikve. Već prvog dana jedinice ovog odreda vodile su okršaje s neprijateljem koji se raščlanio u tri kolone. Prva borba vodila se na Osoji i blizu Lokava, te kod sela Brdo i Bijelog Sela, gde su njemačke jedinice i zaustavljene prvog dana borbe. Međutim, istog dana i 1. brigada 13. divizije uputila je svoje bataljone u pravcu Delnica, gde je trebalo da ojačaju i dijelom štite snage 2. NOP odreda. Odlučnu borbu za Delnice neprijatelj je planirao 12. juna kada je prema Delnicama nastupio s pet jakih kolona. Koristeći se maglom, neprijateljeve jedinice brzo su izbile u pozadinu branilaca i primorale ih da odstupe. Tim manevrom neprijatelj je uspio da pasivizira snage ispred Lokava i da iznenadi 1. brigadu ispred Delnica. Treći bataljon 1. brigade na cesti Delnice — Lokve, iznenada je napadnut iz šume iz pravca Petehovca i odmah prisiljen na povlačenje prema Crnom Lugu. U toku povlačenja u šumi je naišao na kolonu neprijatelja od koje je razbijen i raspršen, ali nije imao većih žrtava. Povlačenje tog bataljona dovelo je do povlačenja odredskog bataljona. Drugi bataljon 1. brigade iznenađen je s bliskog odstojanja na padinama Lučičkog vrha. Iako je držao topografski jake položaje, bio je primoran na povlačenje, a budući da je jedna neprijateljeva kolona naglo izbila na njegovo desno krilo, on se povukao u pravcu Petehovca

i ostao u pozadini neprijatelja. Oko podne neprijatelj je iz više pravaca ušao u Delnice. Preostala dva bataljona 1. brigade blokirala su izlaz iz Delnica na zapad, a manjim snagama i na sjever u dolinu Kupe.

Budući da neprijatelju nisu omogućili da zaposjedne dominantne položaje oko Delnica, već je zadržan u kotlini, odlučeno je da se tu i napadne. Drugi odred se povukao u pravcu Crnog Luga, ali neovisno i nevezano o 3. bataljonu 1. brigade. Poslije podne 12. juna stigao je i 2. bataljon 2. odreda iz Primorja, ali zapadno od Delnica. On je odmah upućen da zaobiđe Delnice sa sjevera i priključi se svom odredu. Poslije podne izdata je zapovjest za napad na Delnice.⁵⁴ Napad je izvodila 1. brigada. Njen 1. bataljon napadao je od pravca Vodenjaka na centar grada. Četvrti bataljon nastupao je u zahvatu ceste od pravca Broda na Kupi, dok je 2. bataljon dijelom snaga nastupao preko željezničke stanice prema centru grada, a drugim dijelom je trebalo da zauzme Lučki vrh i tuče neprijatelja na cesti ako bi se on naglo izvlačio prema Lokvama. Na 3. bataljon Stab 13. divizije nije ni računao, jer je bilo jasno da se do noći ne može skupiti i srediti za borbu. Drugi odred napadao je neprijatelja s leđa. Njegovi manji dijelovi napadali su na posadu u Lokvama, kako bi je vezali za to naselje i spriječili je da intervenira prema Delnicama. Ukoliko bi neprijatelj napustio Lokve i pošao prema Delnicama, te su ga snage morale stalno pratiti i napadati s leđa.

Napad je počeo rano ujutro 13. juna energično i po planu. Za nepun sat neprijatelj je u gradu razbijen. Borci su bili puni poleta i nastupali su odlučno i s iurišnim povlicima. Neprijatelj se u neredu povlačio iz grada. Međutim, kada su ušle u grad, jedinice nisu prešle u gonjenje razbijenog neprijatelja. Drugi bataljon još je vodio borbu za k. 852 (južno od Delnica), koju su ranije Talijani bili dobro utvrdili. Jedinice u gradu nisu se brzo sredile za produžetak akcije i posjedanje položaja oko grada, što je neprijatelj iskoristio, sredio

" AVII, k. 913, br. reg. 41/2.

se i uz pojačanje od oko 200 vojnika i 2 tenka prešao u protunapad. U redovima 1. brigade nastala je pometnja i ona se povukla izvan Delnica na ranije polazne položaje, a neprijatelj ponovno ušao u grad. Za sve to vrijeme trebalo je da 2. bataljon 2. odreda napada sa zapadne strane u leđa protivnika. Međutim, on je lutao po šumi, te je s te strane neprijatelj i privukao rezerve. Udarina četa 1. brigade ostala je u centru grada, gdje se do 14 sati vodila žestoka borba i tu je uspjela da se održi. Tada je neprijatelj izvršio još jedan vatreni napad na položaje 1. brigade, izvukao na brzinu svoje mrtve i ranjene i odmah se povukao u pravcu Lokava. Jaka začeljna osiguranja onemogućila su efikasno gonjenje. Bataljon 2. odreda, koji je bio kod Lokava, vršio je pritisak na neprijatelja goneći ga preko Bijelog Sela i Vrata do Fužina.

U četverodnevnom borbama neprijatelj nije ostvario postavljeni cilj. Naprotiv, on je pretrpio gubitke od 80 mrtvih i 110 ranjenih. Brzom intervencijom 1. brigade i 2. odreda osujećena mu je namjera da pljačka stanovništvo i da uništava objekte u zauzetim naseljima. Uspjeh 13. divizije, vojnički i politički, imao je velikog odjeka na dalje tokove njenih borbenih aktivnosti. Brigada i odred imali su 14 poginulih (koji su uz počasti i uz učešće stanovništva Delnica sahranjeni) i 20 ranjenih boraca.

Posle usiljenog marša od približno 60 km i borbi koje je vodila za Delnice, 1. brigada 13. divizije ostavljena je na odmoru u rejonu Delnice—Lokve—Mrkopalj. Za to vrijeme 2. brigada zaposjela je rejon na kojem je do tada bila 1. brigada: Lukovdol — Bosiljevo — Ponikve. Istodobno je Štab 35. divizije ubrzano radio na pripremanju nekoliko napada na neprijateljeve posade u Hrvatskom primorju i na području Karlovca. Od 14. do 25. juna 1. odred se jače aktivirao na saobraćajnici Ogulin — Brinje, na odsjeku koji prelazi preko Kapele. Tako je 16, 17. i 23. juna organizirao više zasjeda (jedan je bataljon postavio nekoliko četnih zasjeda i u toku jednog dana po dva puta na istom mjestu) u kojima je na bliskom odstojanju dočekivao manje ili

veće kolone i grupe neprijatelja. U tim borbama jedinice -392. divizije imale su desetak poginulih i više desetaka ranjenih vojnika. Zasjede su organizirane na principu prepada, jer su postavljene u blizini jakih neprijateljevih garnizona i nije se smjela odugovlačiti borba i voditi je radi zaplijene materijala.⁵⁵

Sedamnaestog juna dijelovi 33. ustaške bojne s oko 700 ustaša, 3 tenka i 4 haubice krenuli su iz Ogulina prema Gomirju i iz tri pravca napali bataljon 2. brigade koji je držao položaje kraj Ljubošine. Bataljon je prihvatio borbu i postupno se povlačio do Kosanovića, gdje mu je u pomoć stigao bataljon iz rejona Stubica. Taj bataljon sa sjeverne strane napao je ustaše s boka, što je bilo presudno da se odmah počnu povlačiti u Ogulin.⁵⁶

Stab 13. divizije naredio je 16. juna Stabu 1. brigade da pripremi napad na Crikvenicu. Stab 1. brigade odmah je zatražio od Komande primorskog područja, odnosno od njenog obavještajnog centra (POC-a) da prikupi i pošalje mu podatke o neprijateljevom garnizonu u Crikvenici i uporištima oko nje.⁵⁷ Najprije su dobiveni orijentacioni podaci, a potom 22. juna detaljni izvještaj, pa je iste večeri izdana zapovjest za napad.

U toj zapovjesti istaknuto je da se u Crikvenici nalazi posada jačine 120 vojnika iz 392. divizije, 180 domobrana, 30 žandarma i 20 finansa. Od težeg naoružanja imali su 4 protivtenkovska topa, 3 brdska topa i 2 teška bacača mina. Naglašeno je da su domobrani spremni i voljni da se predaju i da je općenito u neprijatelja borbeni moral na niskom stupnju. U okolici neprijatelj je imao u Kraljevici 500 vojnika, u Križišću 100, u Hreljinu 50, u Plasama 50, u Zlobinu 120 i u Novim 700 vojnika.

Napad je izvodila 1. brigada zajedno sa 3. bataljonom 1. odreda. Drugi odred je postavio osiguranja od Zlobina, Plasa i Križišća.

⁵⁵ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 22.

⁵⁶ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 22.

⁵⁷ AVII, k. 1907, br. reg. 33/2.

Stab 1. brigade odlučio je da zauzme Crikvenicu noćnim prepadom koji neprijatelju neće dozvoliti da se sredi. Zadatak se morao izvršiti u toku noći, jer je podanu bilo moguće pristizanje jakih pojačanja posadi kopnom i morem, pa bi se brigada mogla naći u teškom položaju. Analogno takvoj odluci, izvršeno je i grupiranje snaga. Posebno nije izražen glavni pravac udara. Svaka je jedinica imala podjednako složen i težak zadatak. Stab 1. brigade nije zadržao rezervu, a za osiguranje napada upotrebljene su minimalne snage. Jedan bataljon napadao je u zahvatu ceste Sveta Jelena — Crikvenica, lijevo od njega napadao je drugi bataljon od Badnja preko Sopoljskog u centar grada prema crkvi Svetog Antuna. Treći bataljon nastupao je dolinom rijeke Dubračine, a četvrti u zahvatu puta Selce — Crikvenica, odvojivši dio svojih snaga za napad na Ladvić gdje je bila mala posada. Sva četiri bataljona imala su zadatak da se ubace u grad bez borbe, a onda iznutra uništavaju neprijatelja na vanjskoj obrani. Radi održavanja veze sve su jedinice koje su izvršavale samostalne zadatke bile opskrbljene signalnim pištoljima i dovoljnim brojem raketa.

Napad je počeo 22. juna navečer. Pred sam početak napada neprijatelj je osjetio neke jedinice i isturio je patrole i zasjede na pravce kojima je očekivao napad. Te snage nisu dale nikakav otpor, ali je bilo dovoljno da otkriju namjere spomenutih dijelova 13. divizije i da uzbune čitav garnizon. Ipak su dijelovi 1. bataljona prodrli u sam centar grada, a da ih neprijatelj nije ni osjetio, zauzeli su položaje i sve izlaze kasarne oružnika i napali ih na spavanju. Dio tog bataljona zaostao je kod bunkera na periferiji grada i, kada je počela borba na drugim sektorima, te su snage u jednom naletu slomile otpor posada u bunkerima i priključile se dijelu koji je operirao u centru mjesta. Prvi bataljon je pokušao uništiti nekoliko grupa u utvrđenim zgradama. Do zore mu je pošlo za rukom da očisti tri zgrade, ali je izgubio mnogo vremena i nije sarađivao sa drugim jedinicama u razbijanju posade u cjelini. Treći bataljon razbio je neprijatelja u kasarni »Češka kolonija« i po-

tisnuo ga na obalu, dok je 2. bataljon držao u blokadi opkoljenog neprijatelja u sjeverozapadnom dijelu mjesta. Najžešća borba razvila se na samoj obali i molu. Na vrhu mola nalazila su se dva ranija talijanska betonska bunkera u koje je pobjeglo dosta neprijateljevih vojnika s jednim bacačem mina. Iz njih je kontrolirana cijela obala i svaki izlazak na obalu izazvao bi mitraljesku vatru. To je bilo presudno da je neprijatelju mogla pristići pomoć morem, jer je plovni objekat bio zaštićen vatrom s kopna. Zato je odlučeno da se ti bunkeri likvidiraju, a zadatak je bio povjeren grupi bombaša — dobrovoljaca. Nekoliko juriša nije uspjelo, pa se od te namjere odustalo. Do svitanja 1. brigada potpuno je razbila posadu mjesta, sabila je u nekoliko bunkera uz morsku obalu, na pristaništu i kraj hotela »Terapija«. U to vrijeme iz Sušaka je parobrodom stiglo pojačanje od 250 Nijemaca. Ali, tada se brigada postepeno izvukla iz Crikvenice osiguravajući narodu i pozadinskim vojnim vlastima evakuaciju ratnog plijena, koji je bio dosta veliki. Dok je 1. brigada u cijeloj akciji imala i poginulog, neprijatelju su nanijeti gubici od 42 mrtva i 48 ranjenih, te jedan zarobljen vojnik.

Za sve vrijeme operacije jedino je iz Novog bilo pokušaja da se pomogne posadi u Crikvenici. Manje snage, koje nisu bile energične, brzo su odbijene od 4. bataljona 1. brigade.⁵⁸ Napad na Crikvenicu bio je nakon dužeg vremena veća akcija izvedena u Hrvatskom primorju. Zato je značenje toga napada tim i veće, jer je narod u svojoj neposrednoj blizini vidjeo i osjetio snagu jedne svoje brigade. I u redovima same 13. divizije ova je akcija imala snažan odjek.

Borbe u karlovačkom području i oslobođenje Bosiljeva

Odmah poslije borbe u Crikvenici, 1. brigada krenula je na 80 km dugačak marš preko Bitoraja i Velike Kapele za Mrkopalj, Ravnu Goru i Vrbovsko, u rejon

²¹ Zbornik, tom V, knj. 27, dok. br.31i36.

Bosanci—Netretić. U taj rejon brigada je morala stići 26. juna, jer je već sjutradan, prema planu 4. korpusa NOVJ, ojačanog 13. i 15. slovenskom divizijom, trebalo •izvršiti napad na neprijateljeva uporišta duž željezničke pruge Karlovac — Metlika. Trinaesta divizija trebalo je da osigura napad 4. korpusa (8. i 34. divizije) na Ozalj i Zorkovac. Njena 1. brigada zatvarala je sve pravce koji su iz neprijateljevih garnizona Bosiljevo i General-ski Stol izvodili za Karlovac i za Donje Stative, dok je "2. brigada bila u rezervi 4. korpusa.⁵⁹ Iako su borci 1. brigade od premorenosti padali i, hodajući u koloni, spavali, ipak su poslije kraćeg odmaranja bili spremni na nove borbe.

Pošto je osjetio koncentriranje jakih partizanskih snaga oko Karlovca, neprijatelj je na brzinu dovukao snage iz Zagreba i s linije Jastrebarsko—Karlovac, a zatim preduzeo operaciju čišćenja teritorija Zumberka i Bijeke krajine. Zbog takvog razvitka situacije 4. korpus odredio je napad i prihvatio borbu s nastupajućim neprijateljevim snagama. Da bi olakšale stanje u Zumberku, 13. i 15. divizija aktivirale su se zapadno od Karlovca. Prvi napad izvršile su na posadu u Bosiljevu. Napad na Bosiljevo imao je višestruko značenje, pa je u izboru toga mjesta za napad sudjelovao i komandant •Glavnog štaba NOV i PO Slovenije, general Franc Rozman Stane. Za rukovođenje napadom formiran je Operativni štab od štabova 13. i 15. divizije. Taj Stab je u svojoj zapovjesti od 29. juna naredio da se likvidira neprijateljeva posada u Bosiljevu uz istodobno osiguranje od Ogulina, Generalskog Stola i Karlovca. Trebalo je da 15. slovenska divizija sa svoje dvije brigade napadne i likvidira posadu u Bosiljevu, a zatim da uništi sve objekte koji bi u budućnosti mogli služiti neprijatelju, dok je 13. diviziji naređeno da s dvije brigade •osigura napad 15. divizije, zatvarajući sve pravce koji vode iz neprijateljevih garnizona u Bosiljevo. Neprijatelju se nije smjelo dozvoliti da se probije do okružene •posade. Zato je 1. brigada zaposjela liniju Umol — Gra-

brk — Kuštrovka — Kameiisko, dok je jedan njen bataljon demonstrirao napad na Ogulin. Druga brigada je zatvorila pravce od Generalskog Stola, Lipe i Prilišća.

Artiljerija 13. divizije dodjeljena je 15. diviziji, jer ona nije imala vlastitu artiljeriju.

U Bosiljevu se nalazila posada od 250 legionara iz 1. lovačkog puka 392. divizije i nešto ustaša iz 10. ustaške bojne. U garnizonima oko Bosiljeva (Ogulin, Oštarije, Generalski Stol, Toplice Lešće, Zvečaj, Duga Resa, Karlovac) bile su snage od 10.000 ustaša i legionara.

Pripreme za taj napad bile su kratke. Brigade su izdale svoje zapovjesti bez prethodnog izviđanja, a jedinice su stigle u polazne rejone za napad neposredno pred njegov početak.

Napad je počeo 30. juna noću i do zore se razvila žestoka borba na svim sektorima. Petnaesta divizija napadala je sa šest bataljona a dva batalojna zadržala je u rezervi. Od svitanja do 10 sati borba se stišala, a onda se ponovno razbuktala svom žestinom. Uz preciznu i jaku artiljerijsku vatru, zauziman je bunker po bunker, utvrđena zgrada za utvrđenom zgradom. Poslije podne posada je razbijena. Manji dio se po grupicama probio u Generalski Stol.

Dijelovi 33. ustaške bojne i dijelovi 846. puka 392. divizije u jačini od oko 600 ljudi pošli su u pomoć napadnutoj posadi. S prve borbene linije te su snage vraćene natrag u Ogulin. Iste snage pokušale su preko sela Ljubošina, širokim obuhvatom, zaobići 1. brigadu. Odrski bataljon dočeka ih je i prihvatio borbu, ali je pod pritiskom jačeg popustio i postupno se povlačio u rejon Kamenskog. Glavnina neprijateljeve grupacije skrenula je ulijevo i preko Gomirja uputila se u Vrbovsko koji je do 12 sati zauzela, a odmah zatim i Stubicu (dominantni položaj u tom rejonu). Premda je ta grupacija ugrozila leđa snagama koje su napadale na Bosiljevo, Operativni štab smatrao je da ipak najprije treba raščistiti situaciju u Bosiljevu, a potom stupiti u odlučujuću borbu s grupacijom u Vrbovskom. To je bilo potrebno i zbog toga što je iz Generalskog Stola jaka neprija-

teljeva grupacija pritiskala dijelove 2. brigade na tom pravcu.⁶⁰

Na ranije pripremljenim topografski jakim položajima, 180 boraca 2. brigade odolijevalo je znatno jačim neprijateljevim snagama koje su se nekoliko puta povlačile, pregrupisavale i birale novi pravac udara. U tom manevru našle su slabije branjeni dio kroz koji uspijevaju da se uklone, ali ne i da poljuljaju sistem obrane.. Bataljon se povukao na prihvatne položaje gdje, opet, spriječava neprijatelju dalje napredovanje. Bataljonske rezerve, iako male, uspješno su spriječavale neprijatelja da obide bataljon i ugrozi mu bokove i pozadinu. Još u toku prijedpodeva, neprijatelj je uspio da stvori bresu uz samu cestu, ali je ona bila mala i četa iz rezerve ga je zadržala u daljem nadiranjju. Oko podne i Štab 2. brigade uputio je svoju rezervu da pojača obranu bataljona na tom pravcu.

Što je neprijatelj prilazio bliže Bosiljevu, borba je bivala sve žešća. Pred samim mjestom, u rejonu sela Majka Božja, dijelovi 2. brigade prešli su u odlučni protunapad, razbili isturene dijelove neprijatelja i natjerali ih u paničan bijeg, zarobili nekoliko ustaša i zaplijenili dosta ratne opreme. Dok se neprijatelj ponovno sredio, borci 15. divizije već su izvršavali drugi dio svog zadatka. Štab 2. brigade u toku tih borbi nije smjeo da oslabi svoje snage na zaposjednutim položajima, jer je neprijatelj na svim pravcima vršio pritisak i tražio slabobodan prolaz do opkoljene posade u Bosiljevu.

U borbama koje su vođene toga dana, neprijatelju su nanjeti gubici od 150 poginulih vojnika i oficira, oko 100 ranjenih i 60 zarobljenih. Zaplijenjena su: 2 topa, 2 teška bacača mina, 1 laki bacač mina, 200 pušaka, 25 puškomitraljeza, 16 šmajsera (automata), 20 konja, 20 kola s konjskom vučom i veće količine municije i druge ratne opreme.

⁶⁰ Na ovom pravcu napadali su dijelovi 1. lovačkog rezervnog puka 392. divizije i dijelovi 3. i 10. ustaške bojne. Ukupno je bilo 1.200 vojnika.

Gubici 13. divizije iznosili su: 3 poginula, 3 ranjena i 3 nestala borca.⁶¹

Dok je vođena borba za Bosiljevo jaka grupacija Nijemaca i legionara s motorizacijom napala je 2. odred 13. divizije na pravcu Sušak — Delnice. Na liniji Gornje Jelenje jedan njegov bataljon prihvatio je borbu, ali ga je neprijatelj širokim obuhvatom natkrilio i prisilio na povlačenje, koje je teklo u redu i uz jak otpor. Nakon izbijanja u Mrzle Vodice snage neprijatelja su se razdvojile i uputile prema Crnom Lugu i Lokvama. Bataljon se orijentirao za obranu pravca prema Crnom Lugu, jer je neprijatelj tim pravcem uputio glavninu svojih snaga. Taj manevar, u stvari, bio je varka, jer su se već nakon nekoliko kilometara te snage vratile natrag i odmah uputile u pravcu Lokava. Bataljon je ostao za leđima grupacije koja je hitala prema Delnicama, jer joj nitko nije smetao na putu. Bataljon koji je bio na položaju kod sela Brdo nije stigao da se povuče i zatvori saobraćajnicu Lokve — Delnice. Oba su bataljona dobila zadatak da sutradan (1. jula) napadnu neprijatelja u Delnicama, ali se ovaj bez borbe povukao u pravcu odakle je i došao, pljačkajući uz put sve do čega je došao. I iz Crikvenice i Drežnice dijelovi njemačkog 846. puka 392. legionarske divizije upali su u Gorski kotar i ovladali Mrkopaljem, Sungerom i Ravnom Gorom. Dijelovi 1. odreda 13. divizije i vojnoteritorijalne jedinice pružile su otpor u granicama svojih mogućnosti, ali i u dovoljnoj mjeri da se omogući narodnoj vlasti i narodu evakuacija u sigurnije predjele Gorskog kotara,

r

⁴¹ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 23.

BORBE 11. KORPUSA U LJETO 1944. GODINE

Borbe 35. divizije u Lici u toku jula

Poslije uspješnih obrambenih bojeva u Lici tokom juna, kao i uspješnih napadnih bojeva u Hrvatskom primorju, Gorskom kotaru i na karlovačkom sektoru, Stab 11. korpusa odlučio je da pojačanim ofanzivnim djelstvima proširi slobodni teritorij u sva tri područja — Lici, Gorskom kotaru i Istri. Osnovni zadatak ojačane 35. divizije bio je da dijelove 4. ustaškog zdruge na desnoj obali rijeke Like razbije i odbaci na lijevu obalu — u uži rejon Gospića. Dvije brigade 13. divizije trebalo je poshje borbi na karlovačkom sektoru da ponovno oslobode Vrbovsko, Delnice i Drežnicu, te da vrše jači pritisak na neprijateljeve snage u Hrvatskom primorju. Jedinice Operativnog štaba za Istru dobile su zadatak da se vrate u Istru i da ponovno stvore širi slobodni teritorij u unutrašnjosti Istre.

Prema Širokoj Kuli i Perušiću Stab 35. divizije orjentirao je glavnine 2. i 3. brigade, dok je 1. brigada bila sjeverno od Korenice, radi zaštite slobodnog teritorija oko Plitvičkih jezera, preko kojeg je održavana veza s jedinicama 4. korpusa i Glavnim štabom Hrvatske.

I pored poraza na Ljubovu, 1. jula, neprijatelj nije odustao od namjere da ponovno upadne u Krbavsko polje. Na to ga je podsticao pojačani noćni saobraćaj na partizanskoj aero-bazi, koji je s položaja oko Čanka mogao neposredno da osmatra i čuje. Radi pripreme novog napada, svakodnevno je izviđao položaje jedinica 11. korpusa oko Ljubova i na sektoru Prijeboja. Jedna satnija Doknadne (dopunske) bojne 4. ustaškog zdruge po-

kušala je 2. jula da iz Ivčevića Kose izbije na visove oko Kozjana. Ona je naišla na dijelove 2. brigade kod Tromede, koji su je napali, nanijeli joj gubitke i protjerali je prema Janjči. Istog dana vršeni su ispadi iz Ličkog Petrovog Sela prema Prijeboju, a iz Babinog Potoka prema Uvalici, ali je 1. brigada uspješno odbila te ispade.¹

Po naređenju Štaba 392. divizije, na jedinice 35. divizije izvršen je 4. jula napad snagama od oko 5 bataljona. Iz rejona Babin Potok, Vrhovine, Ramljani nastupao je njemački bataljon »Krüger« pravcem Babin Potok — Turjanski — M. Čanak, 19. ustaška bojna pravcem Vrhovine — Medeni dolac — Čanak i 34, 31. i 32. ustaška bojna iz rejona Perušić—široka Kula prema Kuzmanovači i Crnom vrhu.² Neprijatelj je pretpostavljao da je glavnina 35. divizije (2. i 3. brigade) u rejonu Kozjana, Kuzmanovače i Crnog vrha, te da će je tim koncentriranim napadom razbiti i odbaciti dalje od ceste Gospić — Otočac prema Korenici, i otvoriti svojim snagama preko Bunića ulaz u Krbavsko polje.

Pošto je 1. brigada uoči ovog napada imala glavninu snaga na sektoru Prijeboja, neprijateljevim kolonama koje su sa sjeverozapada nastupale nije pružen jači otpor, pa su one do podne izbile u Turjanski i Čanak i tu se zaustavile, očekujući razvoj situacije oko Ljubova. Na položajima između Ljubova i Široke Kule dva bataljana 2. brigade i jedan bataljon 3. brigade sačekali su 31. i 32. ustašku bojnu, zaustavili ih i protunapadom natjerali na brzo povlačenje prema Širokoj Kuli. Zbog tog neuspjeha neprijatelj je već oko podne odlučio da prekine započeti »pothvat« i da sve snage povuče u polazne baze.

Zbog ispada koje je neprijatelj iz Babinog Potoka i Ličkog Petrovog Sela sve češće vršio prema Plitvičkim jezerima i time ometao vezu između Korduna i Like, Glavni štab Hrvatske naredio je Stabu 7. divizije (koja je tada dio svojih snaga imala na Kordunu, pošto je 8. divizija bila u Zumberku) i Stabu 35. divizije da svaka

¹ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 107.

^a AVII, k. 58, br. reg. 7/1.

sa po jednom brigadom napadne ustaške jedinice u Vagancu i Ličkom Petrovom Selu, unište ih ili odbace iz tih mjesta i s okolnih položaja, kako bi prestale s iznenadnim ispadima prema Poljanku, Plitvičkim jezerima i Prijeboju.

U Ličkom Petrovom Selu, Vagancu i Izačiću bila je raspoređena 8. bojna 3. ustaškog zdruga, ojačana jednom baterijom njemačke 373. divizije. Prva brigada napala je noću 3/4. jula dio te bojne (oko 300 ustaša) u Ličkom Petrovom Selu i okolnim položajima sa svoja dva bataljona, pratećom i izviđačkom četom. Jedan bataljon napadao je sa zapada na središte mjesta, a jedan preko Celopeka (k. 528) na kome je neprijatelj bio utvrđen. Pošto je još noću zauzet na juriš Čelopek, neprijatelj je prinuđen na povlačenje iz sela prema Izačiću. Na kosi Jasen, zapadno od Izačić-Grada, pošto je dobio pojačanje, neprijatelj je zadržao napredovanje 1. brigade, a zatim prešao u protunapad, ali nije uspio da povрати položaje u Ličkom Petrovom Selu. Za to vrijeme napad 4. brigade 7. divizije na Vaganac nije se odvijao povoljno, pa je štab te brigade predvečer prekinuo napad i povukao bataljone preko rijeke Korane. Štab 1. brigade ostavio je dio jednog bataljona na položajima oko Ličkog Petrovog Sela, a ostale snage 4. jula uvečer povukao u Prijeboj na odmor.³

Poslije borbi vođenih 4. jula oko Ljubova i Ličkog Petrovog Sela, u cijeloj Lici nekoliko dana nije bilo većih akcija ni sa jedne strane. Koristeći se povoljnom taktičkom situacijom, Štab 11. korpusa odlučio je da sa 35. divizijom, uz podršku korpusnog artiljerijskog divizionu (napadne neprijateljeva uporišta sjeverno od Gospića, ovladavanjem rejonom Perušića, presječe vezu između ustaške operativne grupe »Velebit« iu rejonu Gospića i njemačke 392. divizije u Gackom polju. Glavni štab Hrvatske zamoljen je da toj akciji osigura podršku savezničke avijacije. S obzirom na dobro stanje u jedinicama, zamisao je bila ostvarljiva, ali pod pretpostavkom da se spriječi jača intervencija jedinica 392. divizije

³ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 16, 43 i 123.

iz rejonu Vrhovina prema Perušiću. Zato je Štab 11. korpusa predložio Glavnom štabu Hrvatske da se osigura angažiranje jedne brigade 7. divizije 4. korpusa oko Plitvičkih jezera, kao i da se na slabo obezbjeđeni južni dio Like privremeno uputi jedna brigada 8. korpusa iz sjeverne Dalmacije. Za početak akcije predviđen je 10. jul. Glavni štab Hrvatske je 8. jula odgovorio depešom da se slaže s projektiranom akcijom, ali da se na sektor Plitvičkih jezera do predviđenog vremena ne može uputiti tražena brigada 7. divizije, dok će u južni dio Like biti upućena jedna divizija 8. korpusa.⁴ Ostalo je, dakle, da se napad na sektor Gospić — Perušić ili odloži, dok se ne osiguraju snage za obezbjeđenje od intervencije sa sjevera, ili da se u akciju uđe bez tog obezbjeđenja. Izabrano je ovo drugo, a za početak napada određen je 9. jul. To je bilo presudno za dalji razvoj borbi u Lici do polovine jula.

Na liniji Lički Osik — Široka Kula — Perušić — Janjče nalazile su se 8. jula ove neprijateljeve jedinice: dijelovi 3. bojne 3. posadnog zdruga držali su Lički Osik i Zubar (k. 701), u Širokoj Kuli i oko nje bili su 31. i 32. ustaška bojna, istočno od Perušića na liniji M. Čardak (k. 696) — V. Čardak (k. 698) — Lipova glava (k. 671) bila je 34. ustaška bojna, duž ceste Perušić — Lešće Doknadna (dopunska) bojna 4. ustaškog zdruga ojačana ustaškom milicijom, i južno od Gospića 1. bojna 3. posadnog zdruga u Ribniku i Bilaju.

U Gospiću je, u rezervi Operativnog štaba »Velebit«, bila 35. ustaška bojna, dio 3. bojne 3. posadnog zdruga, tenkovska četa, artiljerija i druge pomoćne jedinice.

Štab 35. divizije izvršio je do 8. jula sve pripreme za napad. Preko glavnog štaba Hrvatske bila je obezbjeđena i podrška savezničke avijacije. Sa štabovima jedinica pretresen je 8. jula plan napada, pa je pisana zapovest izdata tek 8. jula uvečer. Plan akcije bio je ovakav: 1. brigada (bez 1. bataljona) napada 34. ustašku bojnu na položajima Vrščić, M. i V. Čardak, polazeći od Podboišnog selišta i Gostovače; 2. brigada napada

⁴¹ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 23.

jednim bataljonom neprijatelja na položaju Sv. Trojica, a s ostalim snagama na Karauli (k. 773) i Gradini (k. 912), polazeći sa Tepšanovca (k. 852); 3. brigada napada jednim bataljonom Gradinu (k. 912) s jugoistoka, a s ostalim snagama k. 759 (južno od Čukovca) i Zubar (k. 701), a jedan bataljon zadržava u rezervi; dva bataljona Zadarskog NOP odreda (koje je Stab 19. divizije po naređenju Štaba 8. korpusa uputio preko Velebita kao pojačanje 11. korpusu za ovu akciju) polazeći iz Počitelja napadaju 1. bojnu 3. posadnog zdruga u Ribniku i Bilaju; Artiljerijski divizion iz rejonu Senokosa podržava napad na Široku Kulu; inženjerijski bataljon 11. korpusa vrši zapriječavanja na cesti Perušić — Janjče i Gospić — Ribnik; za obezbjeđenje desnog boka ovog borbenog poretka od intervencije iz Ramljana, Vrhovina i Babinog Potoka, postavljen je jedan bataljon 1. brigade u rejonu Dumana (između Ramljana i Čanka); na Homoljački klanac postavljena je samo jedna teren-ska četa, a na sektor Prijeboja stigli su, ipak, 9. jula dijelovi 4. brigade 7. divizije.⁵

Lički NOP odred ostao je s jednim bataljonom prema komunikaciji Bihać — Donji Lapac — Srb, a s drugim je zatvarao pravac Gračac — Lovinac. Štab 35. divizije imao je komandno mjesto na Čardaku (k. 942), zapadno od Ljubova i divizijsko previjalište u Buniću. Početak napada određen je za 9. jul u 7 sati, a početak dještva avijacije predviđen je za 9,15 sati.

Ideja manevra bila je: u prvom naletu, prije početka dještva avijacije, odbaciti neprijateljeve snage s istaknutih položaja u Perušić. Široku Kulu i Lički Osik, a zatim koristeći se dještvom avijacije, osloboditi ta mjesta i izbiti na rijeku Liku, poslije čega bi se izvršila pregrupacija jedinica prije produženja dještava prema Gospiću i Gackom polju.

Napad je počeo po planu i uspješno se odvijao na cijeloj liniji od Vrščića (4 km sjeverno od Perušića) do Zubara (3 km južno od Ličkog Osika), tj. na 15 km

⁴¹ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 113.

fronta, na kojem je bilo oko 20 utvrđenih i topografski jakih položaja. Prvi veći uspjeh postignut je na spoju 2. i 3. brigade, razbijanjem satnije 31. ustaške bojne, na Karauli (k. 773), koja dominira Širokom Kulom. Već u prvom naletu borci 3. brigade zauzeli su dobro utvrđeni Zubar (k. 701), s kojeg je razbijena četa 3. bojne 3. posadnog zdruga odbačena u Budak. Do 9,30 sati 1. brigada zauzela je prvu liniju položaja 34. ustaške bojne i potisnula je u Konjsko Brdo i na Lipovu glavicu. Poslije prvog naleta i uspjeha jedinica 35. divizije, dok su se prateća oruđa premještala na nove položaje, neprijatelj je prikupio dio snaga 34. i 32. ustaške bojne na Lipovoj glavici i s njima u 10 sati krenuo u protunapad u pravcu Podova, nastojeći tako da ugrozi leđa 2. brigadi. Jedan bataljon 1. brigade i jedan bataljon 2. brigade bočnim napadom zaustavili su taj prodor kod Svete Trojice, a zatim odbacili uklinjene snage na Lipovu glavicu. U drugom naletu, koji je počeo nešto prije 11 sati, 1. brigada zauzela je Konjsko Brdo i Lipovu glavicu otkud je neprijatelj odbačen u Perušić i na Ravni vrh (k. 748), a 2. i 3. brigada ovladale su Širokom Kulom i odbacile neprijatelja u Lički Osik. Nešto poslije podne neprijatelj je pokušao da se protunapadom s Ravnog vrha ponovno uklini između 1. i 2. brigade. On je uspio da povrati Lipovu glavicu, ali je protunapadom dijelova 1. brigade ponovno zbačen s tog položaja i natjeran na brzo povlačenje preko Ravnog vrha na Marinu glavicu (k. 775) iznad Perušića.⁶

Bataljoni Zadarskog NOP odreda prešli su u napad nešto poslije 9 sati, pa su oko podne ovladali Ribnikom i napredovali prema Bilaju, ali se nisu uspjeli približiti jako utvrđenim bilajskim glavicama, jer je 1. bojna 3. posadnog zdruga uspjela organizirati obranu u rejonu željezničke stanice Bilaj — Ribnik.

Poslije podne brigade su pregrupirale svoje snage i pripremale se da uvečer i noću produže napad. Najistaknutiji neprijateljev položaj bio je na Ravnom vrhu i Mariinoj glavici, gdje se branila 31. ustaška bojna. Na

⁶ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 84 i knj. 31, dok. br. 115.

nju je u 18 sati napala 2. brigada, podržana korpusnom artiljerijom. Za nepun sat borbe ustaška bojna bila je zbačena s taktički vrlo važne Marine glavice i natjerana na neuredno povlačenje na visove iznad Mušaluka. Taj uspjeh 2. brigade znatno je olakšao 1. brigadi da uvečer ovlada Perušićem i odbaci 34. ustašku bojnu na liniju Grabovača (k. 772), Vučjak (k. 747). Tada nije od jedinica 35. divizije iskorištena prilika da se razbijena 31. ustaška bojna goni preko Antonića vrha (k. 745), te da se izbijanjem u Mušaluk temeljito naruši cio neprijateljev sistem obrane, uz desnu obalu rijeke Like, pa je to omogućilo 32. ustaškoj bojni da do noćnog napada dobro organizira obranu rejonu Ličkog Osika.

Saveznička avijacija dještovala je skoro cijelog dana u rejonu Gospić — Lički Osik — Perušić, utičući na slabljenje upornosti neprijateljeve obrane. Neposredno taktičko sadejstvo s jedinicama koje su napadale nije bilo ostvareno zato što one nisu bile obučene za takvu saradnju, niti su postojali oficiri za vezu s avijacijom, a i meteorološke prilike nisu bile povoljne (zbog kiše).

Pre ponoći dva bataljona 3. brigade napala su utvrđenu i ojačanu 32. ustašku bojnu u Ličkom Osiku, polazeći iz Cukovca i Rujnica. Zbog lošeg vremena, slabih veza među jedinicama i nedovoljnog sadejstva, napad se nije odvijao uspješno. Neprijatelj je oko ponoći uveo u borbu 35. ustašku bojnu koja je, kao rezerva, bila prikupljena u Budaku. Ona je uspjela da preko Keserovca proдре do Zubara, pa su se bataljoni 3. brigade morali povući od Ličkog Osika da bi odbacili neprijatelja sa Zubara i posjeli položaje s kojih su krenuli u napad.

Stab 11. korpusa bio je svjestan toga da su mu snage oko Gospića slabo obezbjeđene od intervencije neprijatelja sa sjevera i da će sigurno uslijediti pokret neprijateljevih snaga iz rejonu Vrhovina prema Kravskom polju. Zato je, ne čekajući na pojavu neprijatelja s tog pravca, odlučio 9. jula uvečer da noću uputi cijelu 1. brigadu 35. divizije iz rejonu Perušića prema Janjci i Lešću, da bi prijetnjom upada u Gacko polje vezivala za taj sektor neprijateljeve snage oko Vrhovina. Prva

brigada napustila je poslije ponoći Perušić i 10. jula u 7 sati napala Doknadnu bojnu 4. ustaškog združenja oko željezničke stanice i u selu Janjče. Neprijatelj je brzo zbačen s položaja a zatim gonjen prema željezničkoj stanici Lešće i Ramljani. I nova linija otpora sjeverno od Potkorena brzo je savladana, pa je neprijatelj prije podne odbačen u Gacko polje, a brigada posjela liniju Turčin vrh (923) — Ogoreli grič (736) i ostala na njoj cijelog dana.

*Prodor neprijatelja iz Gackog i Ličkog polja
u Korenicu i Krbavu i njegovo odbacivanje nazad*

Ustaška komanda »Velebit« u Gospiću opravdano je strahovala da će partizanske snage 10. jula produžiti napad na lički Osik, a zatim i neposredno ugroziti Gospić, pa je od Štaba 392. divizije zatražila pomoć, koju je odmah i dobila. Iz rejonu Vrhovina krenule su ujutro 10. jula na jug tri kolone. U koloni koja je nastupala iz Crne Vlasti preko Turjanskog, Čanka i Gostovače prema Perušiću bili su: 1. bataljon 846. puka (zvan još i bataljon »Krüger«) i 19. ustaška bojna. Pošto na tom pravcu, sem jednog bataljona 1. brigade, u Dumanu nije bilo njihove 35. divizije, ova kolona se poslije kraće borbe probila prema Gostovači, odakle su prije podne 19. ustaška bojna i dio 1. bataljona 846. puka ušli u Perušić, dok je drugi dio 1. bataljona skrenuo u Bunić.

Motorizovani Izviđački odred 392. divizije, koji je tih dana upravo vraćen iz sjeverne Dalmacije preko Senja u sastav svoje divizije, upućen je iz Babinog Potoka prema Korenici.⁷ Otpor jedne teritorijalne čete na Homoljčevom klancu brzo je slomljen, pa se Izviđački odred, prije podne, spustio preko Pogledala u Korenicu, a poslije podne produžio bez otpora za Bunić, gdje se spojio s 1. bataljonom 846. puka.

Štab 11. korpusa, koji se nalazio u Bjelopolju, čim je saznao za prodor neprijateljeve motorizacije u Korenicu, naredio je Štabu 35. divizije da pregrupira snage,

⁴¹ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 23.

radi spriječavanja dubljeg prodora neprijatelja u Krbavsko polje. Na osnovu tog naređenja u toku popodneva 10. jula 2. brigada povučena je s položaja prema Perušiću i upućena na prostor zapadno od ceste Korenica — Bunić, sa zadatkom da napada neprijatelja koji je upao u Krbavsko polje, spriječavajući mu prodor iz Bunića prema Ljubovu, i da ometa saobraćaj na cesti Korenica — Bunić; 3. brigada, koja je prije podne odbila jake protunapade 35. ustaške bojne iz Bunića prema Zubaru i 32. ustaške bojne iz Ličkog Osika prema Širokoj Kuli, ostavila je dva bataljona na tim položajima, a dva je pomjerila na sjever od Široke Kule, sa zadatkom da spriječe proboj 19. i 34. ustaške bojne iz Perušića na Ljubovo; 1. brigada trebalo je da se iz Ramljana prebaci u Turjanski i Homoljac da bi neprijatelju presjekla vezu između Babinog Potoka i Korenice.

Poslije pregrupacije 35. divizije neprijatelj je 10. jula uvečer, upotrebivši 32. 34. i 35. ustašku bojnu, zauzeo Široku Kulu, a 31. ustaška bojna upućena je iz Perušića u Janjče, da bi uspostavila vezu s Doknadnom bojnomo i osiguravala cestu Perušić — Lešće. Pošto je prodorom sa sjevera postigao prvi cilj — rasterećenje pritiska prema Gospiću, neprijatelj je noću 10/11. jula izvršio dalje pregrupisavanje svojih snaga da bi narednog dana uspostavio kontrolu nad cestom Široka Kula — Bunić — Korenica — Vrhovine i izvršio dublje prodore u Krbavsko polje radi zauzimanja aero-baze NOV⁸ Doknadna bojna 4. ustaškog zdruga ponovno je preuzela obezbjeđenje ceste Perušić — Lešće, a 31. ustaška bojna vraćena je iz Janjče u Lički Osik.

Pošto je prikupio na liniji Lički Osik — Perušić šest bataljona, neprijatelj je 11. jula krenuo u napad na 3. brigadu, da bi preko Ljubova prodro u Krbavsko polje i uspostavio vezu s dijelovima 392. divizije koji su, očekujući taj prodor, napustili Korenicu i prikupili sve svoje snage u Debelom Brdu i Buniću. Iz Ličkog Osika, preko Široke Kule, nastupali su 31. i 35. ustaška bojna. Iz Vukšića i sa Marine glavice, preko Glunčuše, 32. i 34. ustaška bojna, a iz Perušića preko Lipove glavič?.,

⁸ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 85.

19. ustaška bojna i njemački bataljon »Krüger«. Rezultat tog napada bio je prvog dana vrlo mršav. Neprijatelj je uz jaku artiljerijsku podršku napredovao svega nekoliko kilometara i nije uspio da izbije na Ljubovo, niti da 3. brigadi nanese značajnije gubitke.

Druga brigada bila je 11. jula u dodiru s neprijateljem na liniji Bunić — Debelo Brdo, koji nije tog dana ispoljavao veću aktivnost ni prema Ljubovu ni prema Udbini. Na pokušaj 2. brigade da napadom iz pravca Krbavice presječe vezu između Bunića i Debelog Brda, neprijatelj je brzo reagirao i odbacio je s Javornika (k. 776) i Murgovače (863) u Krbavicu.

Nezadovoljan rezultatima napada od 11. jula, Stab 392. divizije poslao je u Perušić komandanta 846. puka s naredjenjem da od ustaške komande »Velebit« preuzme dalje rukovođenje operacijom. On je naredio da se rastrojena 31. ustaška bojna povuče u Lički Osik u rezervu, a od ostalih pet bataljona formirao je dvije napadne grupe: prvu, pod nazivom »Krüger«, sastava njemački bataljon »Krüger« i 34. ustaška bojna pod rukovodstvom njemačkog komandanta bataljona, i naredio joj da 12. jula s prostora sjeverno od Široke Kule nastupa pravcem Tepšanovac — Podlapača, te da na taj način odvoji 3. brigadu od 2. brigade, i *drugu*, pod nazivom »Mesić«, sastava 19. 32. i 35. ustaška bojna pod rukovodstvom komandanta 19. ustaške bojne koja je dobila zadatak da iz Široke Kule nastupa na istok, da bi nabacila 3. brigadu preko Vrebačke staze na cestu Udbina — Ploča, gdje će je udariti s leđa »nemačke čete i četnici suborci«.⁹ Tim planom njemački komandant išao je, dakle, na to da promjenom pravca nastupanja zaobiđe Ljubovo, razbije 3. brigadu i upadne u Krbavsko polje sa zapada, preko Vrebačke staze i Podlapače.

Treća brigada sačekala je napad 12. jula i spriječila veće neprijateljevo napredovanje prema Vrebačkoj stazi. Jak pritisak na njeno lijevo krilo ipak je primorao da poslije podne oslabi obranu Ljubova, pa je grupa »Krüger«, pošto je zaobišla Tepšanovac, uspjela da izbije na ovaj prevoj, a zatim, potisinuvši bataljon 2. brigade s

⁹ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 16, 43 i 123.

Kozarice prema Pišaćuši, da dođe u vezu s njemačkim snagama u Buniću. Procjenivši da grupa »Mesić« neće uspjeti da izbjije na Vrebačku stazu, komandant 846. puka naredio joj je poslije podne da promjeni pravac napada i skrene na istok, prema Jagodnji. Treća brigada uspjela je, međutim, da snagama povučenim s prijevoja Ljubovo organizira obranu na liniji Srnećak (1019) — Ravne drage — V. Lisina i(1215), pa je ta grupa zadržana na toj liniji.

Druga brigada tog dana vodila je obrambenu borbu kod Bunića i ponovno ovladala Murgovačom, a sa dva bataljona čvrsto je zatvorila pravac Debelo Brdo — Korenica. Prva brigada bila je raspoređena na širokom prostoru od Čanka preko Turjanskog i Homoljca do Prijeboja, ali nije ni tog dana imala sukob s neprijateljem. Jedna četa 1. bataljona Ličkog NOP odreda razbila je kod Tuka grupu od oko 100 četnika, koja se iz Lapačkog polja prebacila da bi po planu njemačkog štaba udarila s leđa na 3. brigadu, kad je ustaška grupa »Mesić« potisne do Srednje Gore. Pokušaj dijelova njemačke 373. divizije da iz Gračaca, preko Lovinca, prema istom planu, izbiju na Pločanski klanac, spriječen je uspješnom obranom 2. bataljona Ličkog NOP odreda kod Lovinca.

Njemačke i ustaške snage (Izviđački odred, dva njemačka bataljona 392. divizije i 34. ustaška bojna) nisu se na prostoru Bunić i Debelo Brdo osjećale sigurnim, jer su znale za prisustvo 1. i 2. brigade 35. divizije, pa se zato nisu upuštale u pokrete kroz nebranjeno Krbavsko polje, već su se na zauzetim položajima utvrđivale, vršeći samo lokalne ispade na položaje 2. brigade. Grupa »Mesić« produžila je 13. jula napad u pravcu Jagodnje i Podlapače, pa je, najzad, uspjela da potisne desno krilo 3. brigade i da preko Svrackovog Sela izbjije u rejon Laudonovog gaja. Tako su se 13. jula uvečer, na relativno uskom prostoru, u sjeverozapadnom uglu Krbavskog polja našle znatne neprijateljeve snage (7 bataljona, s oko 3.000 vojnika). One, međutim, nisu ovog puta predstavljale neku veliku opasnost za 35. diviziju, jer je ona kontrolirala veći dio ličkog slobodnog teritorija i bila je u mogućnosti da svakog trenutka

preduzme nove inicijative. Veza te neprijateljeve grupacije s njenom bazom u Gospiću, mogla je lako biti ugrožena na Ljubovu. Saveznička avijacija nadletala ju je i mitraljirala, a oslabljena uporišta oko Gospića i Vrhovina nisu bila sigurna.

Štab 35. divizije naredio je 12. jula Zadarskom NOP odredu da izvrši pritisak na južna obezbjeđenja Gospića, pa je on već 13. jula ponovno zauzeo Ribnik i napao Bilajsko Novo Selo. Prvoj brigadi naređeno je 13. jula da nasilno izviđa i vrši pritisak na Vrhovine i Ramljane, ali da zbog drugih predviđenih akcija ne vezuje svoje bataljone dužom borbom na tim pravcima. Noću 13/14. jula jedan bataljon 1. brigade krenuo je iz Čanka, te napao dijelove Doknadne ustaške bojne u Ramljanima, razbio ih i gonio do Lešća, a zatim se 14. jula povukao u Duman. Iste noći jedan bataljon 1. brigade napao je jednu neprijateljevu četu iz sastava 846. puka u Crnoj Vlasti, razbio je i protjerao u Vrhovine.¹⁰ Poslije akcije i taj se bataljon 14. jula povukao u Turjanski. Nakon tih triju uspješnih prepada na spoljnim pravcima, Štab 35. divizije, koristeći se neaktivnošću neprijatelja u Kravskom polju, odlučio je da zauzimanjem prijevoja Ljubovo potpuno izoluje tu grupaciju i prinudi je na povlačenje.

Za napad na 31. ustašku bojnu, koja je 12. jula iz Ličkog Osika prebačena na Ljubovo radi obezbjeđenja ceste Široka Kula — Bunić, određena je 1. brigada. Treća brigada trebalo je da sadjejuje u napadu, nastupajući iz rejonu Podlapače preko Svračkovog Sela ka Buniću, vezujući tako neprijateljeve dijelove u Šalamuniću i Buniću, kako ne bi intervenirali prema Ljubovu. Napad je određen za noć 14/15. jula, s tim što bi 3. brigada počela napad nešto poslije ponoći a 1. brigada pred zorom. Prva brigada prikupila se 14. jula u rejonu Čanak, Kozjan, Kuzmanovača, odakle je, poslije ponoći krenula prema položajima na Ljubovu i napala ih u svanuće. Već poslije sata borbe ona je zauzela srednji, najjači položaj na Čardaku (k. 942), rasjecajući 31. ustaš-

⁵ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 16, 43 i 123.

ku bojnu na dva dijela, od kojih je jedan ubrzo pobjegao prema Buniću, a drugi prema Širokoj Kuli.¹¹

Treća brigada već u početku napada na položaje između Svračkovog Sela i Salamunića naišla je na jak otpor 19. i 32. ustaške bojne, pa je napredovanje prema Buniću teklo sporo, a u svanuće i sasvim zaustavljeno na liniji Salamunić — Ratkova poljana. Da na otkrivenom terenu ne bi ostavio jedinice izložene neprijateljevoj vatri preko dana, Stab 3. brigade naredio je da se prema neprijatelju ostave samo manji dijelovi, a ostale snage da se povuku na uzvišenja i pokrivenije položaje kod Jagodnje, gdje će se odmoriti i popuniti municijom.

Čim je 1. brigada zauzela Ljubovo, komandant njemačkog 846. puka naredio je da 35. ustaška bojna krene iz Salamunića i protunapadom povрати položaje oko Ljubova. Ta bojna je, međutim, brzo upala u unakrsnu vatru 1. i 3. brigade, pa se povukla. Stab 392. divizije odlučio je tada da sve snage povuče iz Krbavskog polja. Izviđački odred probio se kroz položaje 2. brigade na Vrpilima i preko Korenice otišao za Babin Potok. Ostalih šest bataljona krenulo je prema Ljubovu. Pod pritiskom vrlo nadmoćnih snaga, glavnina 1. brigade povukla se 15. jula uvečer s Ljubova prema Vrebačkoj stazi, ostavivši prema neprijatelju jedan bataljon na liniji Golouza — Jezeranski vrh. Treća brigada ostala je u rejonu Podlapače s predstražama prema Ljubovu, a 2. brigada razmjestila se u Buniću i Debelom Brdu, isturajući manje izviđačke dijelove na prostor sjeverno od Korenice.

Poslije izlaska iz Krbavskog polja i izbijanja na Ljubovo, neprijatelj nije odmah produžio prema Širokoj Kuli, već je svih šest bataljona zadržao 16. i 17. jula duž ceste Bunić — Široka Kula, ali oni s nje nisu ispoljavali veću aktivnost prema slobodnom teritoriju. Poslije nekoliko dana napornih borbi 1. i 3. brigada mogle su da se odmore, snabdiju i srede, dok je 2. brigada već narednog dana, 16. jula, morala da krene na prostor

¹¹ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 87 i knj. 31, dok. br. 115.

sjeveJ-no od Korenice i pripremi se za novu akciju u rejonu Plitvičkih jezera.

Da bi olakšao izvlačenje svojih snaga iz Krbavskog polja, a naročito izlazak Izviđačkog odreda preko Korenice prema Vrhovinama, Štab 392. divizije zatražio je od 15. armijskog korpusa da dijelom snaga iz šireg rejona Bihaća interveniraju u pravcu Plitvičkih jezera. Taj zadatak dat je jednom bataljonu 373. divizije i 3. ustaškoj bojni, koji su 14. jula iz Ličkog Petrovog Sela i Vaganca upali u Prijeboj i Plitvički Ljeskovac. Štab 11. korpusa naredio je nakon toga 4. brigadi 7. divizije (koja je naređenjem Glavnog štaba Hrvatske bila privremeno pridodala 11. korpusu za dještvo u sjevernoj Lici) da odmah pristupi raščišćavanju prostora Ličko Petrovo Selo, Prijeboj, Plitvička jezera. Ta brigada uspjela je noću 16/17. jula da oslobodi Prijeboj, ali ga je pod pritiskom jačih neprijateljevih snaga iz pravca Bihaća napustila 17. jula i povukla se u Poljanak i Jerzerce, a dio neprijateljevih snaga ušao je i u Plitvički Ljeskovac. Kada je 17. jula 2. brigada 35. divizije stigla u Vrelo i Mihaljevac, dobila je naređenje da narednog dana pređe na sektor Plitvičkih jezera, raščisti i obezbjedi taj prostor zajedno sa 4. brigadom 7. divizije, koja će poslije toga biti povučena na Kordun.¹²

Druga brigada 35. divizije uspostavila je vezu s 4. brigadom 7. divizije i uputila 18. jula poslije podne svoja dva bataljona u napad na 3. ustašku bojnu u Prijeboju, nastupajući s istoka. U isto vrijeme 4. brigada 7. divizije napadala je Prijeboj sa zapada. Poslije kraće borbe ove brigade su istjerale ustaše iz mjesta i gonile ih prema Ličkom Petrovom Selu. U to vrijeme jedan bataljon 846. puka, koji je iz Babinog Potoka preko Plitvičkog Ljeskovca poslat u pomoć ustašama, izbio je pred Prijeboj i našao se za leđima pomenutih brigada, pa je to u njih, u prvi mah, stvorilo izvjesnu zabunu. One su prestale goniti ustaše i okrenule se prema legionarima. Pošto je osjetio da su oko Prijeboja jače partizanske snage, njemački bataljon se brzo povukao u

⁵ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 16, 43 i 123.

Babin Potok. Poslije borbe cijela 2. brigada prikupila se noću 17/18. jula na prostoru Prijeboj, Cuića Krčevina, a 4. brigada 7. divizije krenula je na Kordun.

Pošto je Štab njemačkog 15. armijskog korpusa pred kraj jula pripremao ofanzivu na sjevernu Dalmaciju, naredio je 392. diviziji da jedan bataljon uputi na obezbjeđenje Gračaca i ceste Zrmanja — Gračac, kako bi smijenjeni dijelovi 373. divizije mogli učestvovati u ofanzivi. Štab 392. divizije uputio je na taj zadatak 1. bataljon 846. puka (»Krüger«), a Operativnom štabu »Velebit« naredio je da mu 19. jula obezbjedi pokret od Gospića do Lovinca. Zbog toga su 18. jula povučene neprijateljeve snage s Ljubova, pa je 19. ustaška bojna vraćena u Babin Potok, 35. ustaška bojna posjela je položaje oko Široke Kule, a 31, 32. i 34. ustaška bojna povučene su u Gospić, da bi narednog dana obezbjeđivale pokret njemačkog bataljona. Prilikom polaska na obezbjeđenje, te tri bojne dobile su zadatak da u sadržajstvu s 1. bojnom 3. posadnog zdruga očiste prostor između Velebita i ceste Gospić — Raduč, gdje su se nalazila dva bataljona Zadarskog NOP odreda i tri partizanske terenske čete.

Plan je bio da spomenute tri bojne 4. ustaškog zdruga, pošto obezbjede prolaz njemačkom bataljonu kroz Medak i Raduč, zađu u podnožje Velebita i, krećući se preko Bukove glavice (k. 765) i Razbojne drage (k. 826) ka Belom vrhu (k. 741), odsjeku Medak, Počitelj i Čitluk od Velebita. U isto vrijeme 1. bojna 3. posadnog zdruga, ojačana sa dvije satnije ustaša, kretala bi se iz Rizvanuše preko M. Őrljaka (k. 689) ka Belom vrhu, u susret prvoj koloni, i izolovala Divoselo i Čitluk od Velebita. Time bi se partizanske snage, kako je planirano, u spomenutim selima okružile, a potom uništile. Ovaj »pothvat« nije se, međutim, odvijao po planu. Grupa ustaških bojni naišla je u medačkim zaseocima pod Velebitom na oštar otpor jednog bataljona Zadarskog NOP odreda i Medačke terenske čete, pa je njen komandant Mesić odlučio da umjesto kroz vrletne velebitske padine krene pravo prema Gospiću, paleći i ubijajući sve po selima kroz koja je prolazio. Druga kolona

prešla je do podne oprezno desetak kilometara bez sukoba, ali je južno od Divosela naišla na dijelove Zadarskog odreda i dvije terenske čete, pa je u kratkom sudaru bila razbijena i povukla se u Rizvanušu. Poslije te akcije ustaške bojne raspoređene su ovako: oslabljena 31. bojna upućena je u Perušić na odmor i popunu novomobilisanim ljudstvom iz Pazarišta i okolnih sela. Prva bojna 3. posadnog zdruga vraćena je u Ribnik i Bilaj. Položaje oko Široke Kule preuzele su 32. i 34. bojna, a 35. bojna je s tih položaja upućena da po naređenju Štaba 392. divizije uspostavi garnizon u Metku i tako obezbijedi saobraćaj između Gospića i Gračaca. Međutim, samovoljni komandant 35. ustaške bojne nije 20. jula zaustavio bataljon u Metku nego je produžio u Lovinac, pa je tek na oštru intervenciju Nijemaca vraćen 21. jula u Medak.¹³

*Napad 35. divizije na neprijatelja u rejonu
Čudin klanac—Babin Potok i vojno-politička
situacija u Lici sredinom ljeta 1944. godine*

Sredinom jula obrambeni bojevi u srednjem dijelu Like uspješno su završeni, pa je Stab 11. korpusa mogao posvetiti veću pažnju sjevernoj Lici i rejonu Plitvičkih jezera. Najprije je zajedničkom akcijom 2. brigade 35. divizije i 4. brigade 7. divizije spriječen 18. jula pokušaj neprijatelja da uspostavi stalni garnizon u Prijeboju i tako ugrozi vezu Like s Kordunom. Dva dana kasnije Stab 11. korpusa odlučio je da sa 35. divizijom, uz podršku korpusnog artiljerijskog divizionu, napadne na isturene neprijateljeve posade od Vrhovina do Cudinog klanca koje su sačinjavali 3. bataljon 846. puka i 19. ustaška bojna, koji su kao bodež bili upereni prema Plitvičkim jezerima i služili kao baza za ispade neprijatelja prema Krbavskom polju. Za taj napad Stab 11. korpusa zatražio je preko Glavnog štaba Hrvatske

¹³ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 136, 137 i knj. 31, dok. br. 115.

podršku jedne eskadrole savezničkih lovaca, koja je bila odobrena za 22. jul od 7 sati.¹⁴

Napad na Ćudin klanac izvršen je 22. jula. U prvom naletu, koristeći se avio-podrškom, dva bataljona 2. brigade zauzele su kote 923 i 940, ali napad bataljona iz Končareva Kraja na k. 828 nije napredovao, jer je 3. brigada zakasnila s napadom s Kose. Neprijatelj se brzo pribrao i protunapadom povratio k. 940. Za to vrijeme napad 1. brigade dobro se razvijao, pa je ona prije podne ovladala svim položajima neprijatelja u Crnoj Vlasti, Malim Obljajom (k. 835) i željezničkom stanicom Vrhovine. Treća brigada uspjela je do 10 sati da izbije na cestu u Babinom Potoku. Neprijatelj je odmah poslije podne, pošto je ocjenio položaj svojih snaga kao vrlo kritičan, uputio iz Otočca u pomoć jednu tenkovsku i dvije streljačke čete, a iz Široke Kule dvije ustaške bojne. Snage iz Otočca uspjele su poslije podne da potisnu 1. brigadu s položaja oko Vrhovina, ali se ona održala u Crnoj Vlasti, a 3. brigada čvrsto je branila Metlu (k. 911), pa neprijatelj nije napredovao do mraka dalje od kose Perušić. Dvije ustaške bojne (32. i 34), koje su položaje u Širokoj Kuli predale 31. bojni, krenule su u 10 sati pravcem Kuzmanovača — Čanak — Turjanski i stigli predveče do Čanka, ali im je bataljon iz 3. brigade spriječio ulazak u Turjanski, pa su one prenoćile u Čanku i Ramljanima.

Druga brigada odbila je oko podne neprijateljeve protunapade na k. 923, a ponovnim napadom na k. 940 uspjela je u 17 sati da je zauzme i održi. Pokušaj 3. brigade da noćnim napadom s juga prodre u Gornji Babin Potok nije uspio. S obzirom na to da se malo moglo očekivati od produžetka napada, a i da se jedinice poštede od suvišnih žrtava i napora, Štab 35. divizije odlučio je da noću prekine napad i povuče jedinice na polazne položaje." Narednog jutra krenula je 1. brigada na sektor Prijeboj — Homoljački Klanac, 2. brigada u Kravicu, a 3. brigada na Ljubovo i u Svračkovo Selo. Kada su se te snage povukle od Babinog Potoka i Vrho-

¹² Zbornik, tom V, knj. 33, dok. 106 i 139.

¹³ Zbornik, tom V, knj. 34, dok. br. 110.

vina, dvije ustaške bojne iz Čanka i Ramljana prešle su 23. jula oko podne preko Medenog dolca u Vrhovine. Oba bataljona vratila su se 25. jula u Perušić i Široku Kulu.

Napad na Cudin klanac i Babin Potok, mada nije uspješno izveden, nije bio ni potpuni neuspjeh. Neprijateljevi gubici bili su preko 100 izbačenih iz stroja, dok je 35. divizija imala 13 poginulih i nestalih, a 69 ranjenih. Među poginulim bio je 1 oficir, a među ranjenim 14 oficira i 2 podoficira, od čega najviše iz 2. brigade. Inicijativa je ostala, poslije te borbe u rukama 35. divizije.

Narednu nedjelju dana nije bilo većih sukoba s neprijateljem. Ispad 19. ustaške bojne od Čudinog klanca prema Prijeboju 26. jula, sačekao je i odbio 3. bataljon 1. brigade. Dva ispada ustaških jedinica prema Ljubovu (26. i 30. jula) odbila je 3. brigada.

Opća operativno-taktička situacija u Lici krajem jula bila je povoljna. Mada je neprijatelj i dalje imao veliku brojnu i tehničku nadmoć, on nije uspijevaio zadržati inicijativu koju je ispoljavao u proljeće. Sva njegova nastojanja da presječe vezu Like s Kordunom u rejonu Plitvičkih jezera i da uspostavi stalno uporište u Krbavskom polju, ostala su neuspjeo pokušaj. Neprijateljeve snage u Lici bile su i dalje raspoređene oko komunikacija Brinje — Otočac — Vrhovine, Gospić — Karlobag i Bihać — Donji Lapac — Zrmanja — Gračac. Na ličkom odsjeku unske komunikacije (od Bihaća do Zrmanje i njen ogranak preko Gračaca za Obrovac), koja je za njemački 15. brdski armijski korpus bila od prvenstvene važnosti — nalazila se i dalje 373. legionarska divizija (383. i 384. puk) sa četničkim ojačanjima. Iz uporišta duž te komunikacije, neprijatelj nije bio u stanju da ispolji veću slobodu akcije prema slobodnom teritoriju Like, jer za to redovno nije imao raspoloživih snaga.

Na komunikaciji Brinje — Otočac — Gospić — Karlobag situacija je bila drugačija. Mnogo pokretljivija 392. legionarska divizija imala je na liniji Otočac — Vrhovine slobodan 846. puk, Izviđački odred i dio di-

vizijske artiljerije, a pod komandom štaba te divizije nalazila su se dva ustaška zdruga, s 3 do 10 bojni, od kojih je bar polovica predstavljalo slobodnu manevarsku snagu, nevezanu za čuvanje garnizona, uporišta i pravaca. Najagresivnijoj ustaškoj formaciji — 4. ustaškom zdrugu, nanijeti su u julu osjetni gubici, a i njegov borbeni moral, prema priznanju komandanta operativne grupe »Velebit« (puk. Metikoša), datom u mjesečnom operativnom izvještaju za jul, bio je u nekim njegovim bojnama već vrlo ozbiljno narušen.¹⁶

Popuna ustaških jedinica išla je sve teže, jer su pristaše ustaške NDH, da bi izbjegli odlazak u vojsku, organizirali u svojim selima ustašku miliciju i ostali u njoj, tobože, da bi zaštitili sela od partizanskih upada. Da bi stekla nad tom milicijom neku kontrolu, ustaška komanda »Velebit«, organizirala je od njih teritorijalne obrambene bojne. Tako je najprije nastala Gospička obrambena bojna, zatim Perušička i Kosinjska. Na isti je način 18. ustaški zdrug organizirao Otočacku i Brinjsku obrambenu bojnu. Treći ustaško-domobranski posadni zdrug, koji je, uglavnom, čuvao Gospić i bližu okolicu, bio je i brojno i po borbenosti slabiji od Četvrtog. Njegov komandant (puk. Dragutin Brkić) poginuo je 23. jula za vrijeme vazdušnog napada na Gospić, pa mu je to pogoršalo i onako slabu kadrovsku situaciju.

Snabdjevenost jedinica 11. korpusa u Lici i stanovništva Like bila je još uvijek daleko od zadovoljavajuće, ali znatno bolja nego u proljeće. Od neprijatelja je zaplijenjeno nešto oružja i priličan broj konja. Pomoć u hrani redovnije je pristizala sa sjevera preko Korduna, dok su vazdušnim putem stizali lijekovi, važna borbena sredstva (novi protutenkovski bacači, eksploziv i dr., te nešto odjeće i obuće), a evakuirani su u Italiju teški ranjenici i bolesna djeca. Zato je za 35. diviziju bilo od prvenstvene operativne i političke važnosti da brani slobodnu vezu s Kordunom preko Plitvičkih jezera i obezbjeđuje nesmetan rad aero-baze na Krbavskom polju. Preko krbavskog aerodroma vršeno je snabdijevanje

¹⁶ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 113.

i evakuacija ne samo za potrebe jedinica 11. korpusa, nego i za druge jedinice u Hrvatskoj. Preko njega su se vraćali u Italiju i saveznički avijatičari, koje su poslije vazdušnih borbi nad Hrvatskom partizani spasavali od zarobljavanja. Samo na teritoriju 4. i 11. korpusa spaseno je i evakuirano do kraja jula 250 savezničkih avijatičara.¹⁷ Aero-baza je postajala sve češći cilj neprijateljevih ispada prema Krbavskom polju, ne samo zbog njene stvarne važnosti za NOVJ i savezničku vojsku, nego i zato što su četnici i ustaše namjerno podnosili njemačkim štabovima izmišljene podatke o tobožnjim velikim skladištima benzina pored haze, o pripremanju za iskrcavanje savezničkih komandosa i slično, kako bi ih nagovorili na upade u kojima bi i oni nešto opljačkali. Pošto je Lika preko narodnih vlasti u proljeće 1944. godine dobila izvjesne količine sjemena, u selima slobodnog teritorija, a naročito u Krbavskom polju bile su zasijane žitom prilične površine i ljetina je dobro ponijela. Zito je u ovom četvrtom ratnom ljetu bilo skoro isto tako važno kao i municija, pa se moralo svim snagama braniti, jer se neprijatelj sistematski pripremao da ga otme s njiva.

Politička situacija u Lici bila je uprkos svim teškoćama sasvim dobra, i to ne samo na oslobođenom dijelu nego i u većem dijelu okupiranih mjesta, kao i u predjelima koja nisu stalno kontrolirale ni snage NOV ni okupatorsko-kvislinške jedinice. Četnici su tog ljeta razvijali vrlo živu propagandu u selima Lapačkog polja,¹⁸ u sjevernom dijelu Gackog polja i u Dabru, ali se njihovi redovi nisu proširivali. U hrvatskim selima zapadne Like (Smiljan, Pazariste, Kosinj, Kuterevo, Krasno i dr.) ustaše su još uvijek pokušavale očuvati svoj utjecaj, formirati neke milicijske jedinice iz kojih su, zatim, vršili prinudnu mobilizaciju za svoje proređene bojne, ali su nailazili na sve veći otpor stanovništva. Svako od tih sela imalo je već svoj narodnooslobodilački odbor i dobre veze s terenskim partizanskim jedinicama

¹⁷ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 97 i knj. 29, dok. br. 107.

¹⁸ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 81.

koje su se kretale kroz taj kraj. Podvelebitsko primorje bilo je, također, uz NOP, pa su iz Like, preko Velebita, održavane stalne veze sa Zadarskim NOP odredom.

U partizanskim bolnicama u Lici, krajem jula, bilo je svega 170 ranjenika i bolesnika, od čega veći dio pokretnih. Bolnice nisu, dakle, sputavale operativnu slobodu 35. divizije.¹⁹

U takvoj povoljnoj općoj situaciji nije čudno što Stab 11. korpusa nije više mislio kako da se slobodni teritorij i narod obrane, nego se sve više bavio planovima o ofanzivnim akcijama, za koje je nastojao dobiti podršku i potporu od viših štabova. U svom mjesečnom izvještaju Glavnom štabu Hrvatske od 26. jula, on predlaže da se razmotri mogućnost oslobađanja Gackog polja i trajnijeg prekidanja unske komunikacije između Bihaća i Donjeg Lapca, u kojim bi operacijama, pored 35. divizije, trebalo, svakako, da učestvuju i druge snage sa susjednih teritorija. Od većih defanzivnih operacija predviđa se samo obrana ljetine od pljačke i obrana slobodnog teritorija oko Plitvičkih jezera radi očuvanja veze između Like i Korduna.²⁰ Po ocjeni Glavnog štaba veće grupiranje naših snaga u sjevernom dijelu Like nije tada bilo ostvarljivo i nužno.

Sredinom ljeta saveznički front u Italiji počeo se pomicati na sjever, pa je strategijski značaj obalnog pojasa u Hrvatskom primorju i Istri postajao sve veći, zbog moguće perspektive da saveznici izvrše iskrcavanje na tom dijelu jadranske obale. Glavni štab Hrvatske ukazao je Štabu 11. korpusa na važnost njegovog većeg neposrednog utjecaja na situaciju u Gorskom kotaru i Istri, pa je Štab 11. korpusa odlučio da se pred kraj jula premjesti iz Like u Gorski kotar. Zbog odlaska Štaba, korpusne jedinice na teritoriju Like (artiljerijski divizion i inž. bataljon) stavljene su pod komandu Štaba 35. divizije, a proširile su se njegove nadležnosti i u odnosu na teritorijalne vojne komande. Borbu protiv neprijateljeve obavještajne službe i diverzija olakšale su novoformirane jedinice za zaštitu naroda, koje su

¹² Zbornik, tom V, knj. 33, dok. 106 i 139.

¹³ Zbornik, tom V, knj. 34, dok. br. 110.

usko sarađivale s odsjecima za zaštitu naroda (OZNA), a čiji je jedan bataljon iz sastava 1. brigade 1. divizije narodne obrane djelovao na teritoriju Like.²¹

Osma kordunaška divizija dještovala je od sredine juna do 20. jula u Pokupju i u Zumberku, pa su teritorij Korduna za to vrijeme štitili dijelovi 7. banijske divizije i Kordunaški NOP odred. U sjevernoj Dalmaciji 19. divizija vodila je početkom jula oštre borbe u obalnom pojasu radi povezivanja slobodnog teritorija u Bukovici s obalom na kojoj je prihvaćan materijal dopreman za NOVJ morskim putem. Nijemci su bili vrlo osjetljivi na stvaranje takve veze, pa su brzo reagirali. U drugoj polovini jula njemački 15. armijski korpus preduzeo je ofanzivu protiv 19. divizije u Bukovici. Poslije nekoliko dana uspješnih obrambenih borbi, 19. divizija se povukla na padine Velebita, te otud odmah prešla u protunapad i do kraja jula oslobodila cijelu Bukovicu. Dio Zadarskog NOP odreda koji je prešao početkom jula u Liku (u podvelebitski sektor), vodio je borbe južno od Gospića do pred kraj jula kada je vraćen u Dalmaciju.

*Povratak 13. divizije u Gorski kotar, njene borbe
i reorganizacija—aktivnost i dolazak
Štaba 11. korpusa u Gorski kotar*

Poslije likvidacije neprijateljeve posade u Bosiljevu, po naređenju Glavnog štaba Hrvatske,²² Štab 13. divizije krenuo je s 1. i 2. brigadom prema Gorskom kotaru radi napada na posade u Vrbovskom, Ravnoj Gori i Delnicama.

Ujutro 1. jula 1944. godine dva bataljona 1. brigade maršovala su od Nadvučnika prema Stubici, dok su druga dva bataljona bila u pokretu od Močila za Lukovdol. Druga brigada bila je u rejonu Bosiljeva u pripremi za pokret prema Vrbovskom. Štab 1. brigade u svitanje

²¹ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 104.

Za vrijeme boravka 13. divizije na karlovačkom sektoru Glavni štab Hrvatske neposredno je rukovodio borbenim akcijama 13. divizije.

je izbio na okuku ceste iznad Vrbovskog, i kroz sumaglicu je pred sobom ugledao (na bliskom odstojanju) u marševskoj koloni 33. ustašku bojnu. Sa dva bataljona koja su pristigla odmah, izvršen je napad i u kratkom vremenu ustaše su sa ceste odbačene uz gubitke, ah su se ubrzo sredile i krenule u protunapad. Prije nego što su stigla ostala dva bataljona 1. brigade, neprijatelj je potisnuo dijelove 1. brigade s dominantnih položaja kraj Stubice. U toj borbi poginuo je komandant 1. brigade, Srđan Uzelac, narodni heroj. Do podne je prikupljena cijela 1. brigada i neki dijelovi 2. brigade, pa je odmah izvršen ponovni napad obuhvaćajući Stubicu. Pod pritiskom neprijatelj se iz Stubice povukao preko Gomirja u Ogulin. Tridesettreća ustaška bojna imala je velike gubitke: 29 mrtvih i 71 ranjen, a 1. brigada 16 mrtvih i 17 ranjenih boraca.

Dok se vodila borba sjeverno od Vrbovskog, neprijateljevi dijelovi u Ravnoj Gori, Vrbovskom i Sungeru mirovali su, ne pokušavajući da nastupaju u bilo kojem pravcu. Ista je situacija bila i u toku 2. jula, dok su se za to vrijeme dijelovi 13. divizije prikupljali u blizini tih mjesta.

Krajem juna Glavni štab Hrvatske primio je izvještaj o stanju pozadine u Gorskom kotaru, u kojem mu je prikazano teško stanje u bolnici (mnogo ranjenih i bolesnih) i teškoće njenog osiguranja (nalazila se u kanjonu rijeke Kupe). Zato je odmah naredio Stabu 13. divizije da izvrši evakuaciju ranjenika u pravcu Korduna. Istodobno je dao zadatak i 4. korpusu NOVJ da organizira prihvrat ranjenika i bolesnika iz Gorskog kotara i Zumberka.²³ Stvaranjem situacije povoljne za 13. diviziju, do evakuacije nije došlo, sem ranjenika iz borbi kod Vrbovskog, koji su upućeni na Kordun.

Jake snage neprijatelja pokrenule su se 2. jula iz Mrkopalja prema Ravnoj Gori gdje su zastale. U Mrko-

²³ Iz Korduna i Like teški ranjenici su avionima prebacivani u Italiju na liječenje. U Gorskom kotaru nije bilo pogodnih terena za slijetanje savezničkih aviona. (Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 24.)

palju su ostali manji dijelovi. Istodobno je i Štab 13. divizije izdao zapovjest za napad na Ravnu Goru i okolne garnizone. U to vrijeme on nije raspolagao s tačnim podacima o snazi neprijatelja, i nije računao da se tu grupisao cijeli 846. puk ojačan s tenkovima i artiljerijom 392. divizije, te je u svojoj zapovjesti dao podatke o mnogo slabijim snagama. Zadatak je bio: likvidirati neprijateljeve posade u Ravnoj Gori, Starim Lažima, Mrkopalju i Sungeru. Snage 13. divizije ravnomjerno su raspoređene prema ovim posadama. Težile su da spriječe odstupanje neprijatelja u bilo kojem pravcu, a da ne bude tučen. Prva brigada s pravca Kupljaka napadala je neprijatelja u Starim Lažima, osiguravajući se od Ravne Gore jednim bataljonom koji je na nju napadao. Druga brigada trebalo je da napada na Ravnu Goru, s tim što je dijelom snaga zatvarala pravac Ogulin — Vrbovsko. Drugi odred napadao je neprijatelja na liniji Sunger — Brestova draga, dok je manje dijelove ostavio kraj Fužina. Prvi bataljon 1. odreda pridodan je 2. brigadi da je ojača na zatvaranju pravca od Ogulina. Dalje je u planu bilo da se poslije likvidacije pomenutih posada sve isnage koncentriraju oko Mrkopalja gdje je trebalo da unište preostale dijelove 846. puka. Napad je trebalo izvršiti 4. jula 1944. noću.²⁴

Sve njemačke i ustaške snage iz spomenutih mjesta pokrenute su 3. jula u pravcu Vrbovskog i Ogulina. Prije toga dijelovi 13. divizije, koji su vršili osiguranja, zaposjeli su sve dominantne položaje s obje strane pravaca na kojima se očekivao pokret neprijatelja. Iznad Vrbovskog kraj Stubice dva bataljona 2. brigade dočekala su jednu manju grupu neprijatelja i vatrom je odbacila natrag u Vrbovsko. Ojačan sa 3 tenka, neprijatelj je ponovno napao na položaje ta dva bataljona. U nastupanju su mu uništena dva tenka, pa se, pošto je ostao bez njihove podrške, ponovno povukao u Vrbovsko. Sa svježim snagama uspjelo mu je da odbaci 2. brigadu prema Srpskim Moravicama i produži povlačenje iz Vrbovskog preko Severina na Kupi za Karlo-

²⁴ A VII, k. 913, br. reg. 11/1.

vac. Dijelovi 2. brigade (dva bataljona), koji su bili kraj Gomirja, kad su vidjeli da neprijatelj odstupa preko Severina na Kupi, pohitali su preko Kamenskog i Osojnika, stigli ga, napali u bok i leđa i gonili do sela Bosanci.²⁵

Glavni štab Hrvatske 11. jula 1944. godine, radio-gramom naredio je Stabu 11. korpusa NOVJ da 13. divizija stvori uvjete za veću i življu aktivnost na putu Ogulin — Senj, a po mogućnosti da sa dvije brigade razbije neprijateljeve posade u trouglu Brinje — Žuta Lokva — Otočac. Ako bi se te akcije uspješno izvele umnogome bi se olakšao položaj 35. divizije, koja je vodila obrambene bojeve u Krbavskom polju. Stab 13. divizije je smatrao da je za uspješno izvršenje dobivenog naređenja potrebno prethodno likvidirati neprijateljevu posadu u Drežnici. U tom smislu je 10. jula izdao zapovjest za napad na Drežnicu 13. jula. Zadatak je povjerio 1. brigadi koja je u svom sastavu imala najveći dio boraca i starješina iz Drežnice.²⁶ Taj činilac bitno je utjecao da se postiglo potpuno iznenađenje, pa je posada vrlo brzo razbijena a Brigada je limala relativno malo gubitaka. Udarina grupa ove brigade i jedan vod 4. bataljona (sastavljen od dobrovoljaca, pretežno Drežničana) neopaženo su se uvukli u samo uporište i rasporedili oko zgrada u kojima je bio neprijateljev štab, oficiri i centar veze. Na određeni znak ubačeni dijelovi su likvidirali štab i centar veze i, u toku boja, stvorili paniku među posadom pucajući na uspaničene vojnike u mjestu. Istodobno su 1. 2. i 3. bataljon s bliskih jurišnih položaja odlučno napali vanjsku obranu. Neprijatelj je samo kraće vrijeme pružao otpor, a potom se potpuno raspršio. Druga četa poljskog dopunskog bataljona 392. divizije, ojačana sa 60 ustaša i vodom artiljerije 105 mm, desetkovana je. Stab 392. divizije ovako je opisao spomenutu borbu: »Skoro polovica ove čete i artiljerijskog voda bilo je zarobljeno. Ostaci ove desetkovane čete sakupljeni su u prostoru Kamenica.«²⁷

²⁵ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 23.

²⁸ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 108.

^w Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 57.

Istodobno su dva bataljona 1. odreda napala neprijateljevu posadu u Tuževiću jačine 40 legionara. I tu su borci, pošto su odlično znali zemljište, neopaženo prišli do samih bunkera. Neprijatelj je pružao žilav otpor. Do 6 sati zauzete su sve otporne tačke sem u Vujičićima, gdje se neprijatelj ogorčeno branio. Pojavom 100 legionara kao pojačanja iz Brinja, situacija se preokrenula na štetu bataljona 1. odreda, koji nisu napustili bojište, ali nisu mogle postići ni uspjeh. Oko 8 sati neprijatelj se naglo povukao u Brinje. Odmah poslije toga, iznenada i u neposrednoj blizini Tuževića, pojavio se neprijatelj jačine od oko 100 legionara, koji su došli iz Krivog Puta preko šume Klanac. Stab 1. odreda, rukovodeći se ranijim iskustvom, predviđao je takav razvoj, pa je u rejonu Tuževića spremno dočekao tu grupu, iznenada je napao i natjerao na povlačenje. Treći bataljon 1. odreda, koji je osiguravao napad od Novog i sela Alana, demonstrativno je sa dijelom svojih snaga napadao na posadu u Alanu.

Druga brigada, bez 1. bataljona koji je pridodat 1. brigadi, a upotrebljen na pravcu — Jezerane — Drežnica, zatvarala je pravac Ogulin — Drežnica. Iz Ogulina je pošlo pojačanje prema Drežnici (dijelovi 2. poljskog dopunskog bataljona, 1. četa 847. puka 392. divizije i dijelovi 33. ustaške bojne. Pojačanje je naišlo na 4. bataljon 2. brigade iznad sela Salopeki, gdje je neprijatelju pružen snažan otpor, te je prisiljen da se povuče u Ogulin. U 14 sati ista ta grupacija neprijatelja pokušala je probiti se u Drežnicu na pravcu Puškarić Sela. U prvom naletu ona uspjeva da potisne dijelove 2. brigade do linije Sodenica — Stožac, gdje se razvila žestoka i dugotrajna borba sve do 20 sati, kada se povukla u Ogulin. I na pravcu Zagorje — Desmerice napadao je neprijatelj jačine od oko 300 vojnika. Borba je trajala do 22 sata kada se neprijatelj odavde, uz gubitke, povukao u Ogulin. Tog dana je 13. divizija nanela neprijatelju velike gubitke.²⁸

Na prijedlog Štaba 11. korpusa NOVJ Glavni štab Hrvantske izdao je 27. jula naredbu o pohvali boraca

⁴¹ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 113.

i starješina 13. divizije. U naredbi je, između ostalog, pisalo: »U vremenu od 11. juna do 13. jula 1944. godine jedinice XIII divizije odbile su u žestokim borbama dvije neprijateljeve veće ofanzive na Gorski kotar i sadjejtstvovala sa slovenskim jedinicama pri zauzeću Bosiljeva. Noću 12. na 13. jula iste jedinice zauzele su na juriš Drežnicu, gdje je ubijeno 95, ranjeno 106, te zarobljeno 29 neprijateljevih vojnika i oficira. U ovim borbama pokazale su veliku hrabrost i umješnost. Neprijatelj je imao velike gubitke. Zaplijenjena je veća količina oružja i materijala, a kod Drežnice dva topa 105 mm.

Za ovakve uspjehe pohvaljujemo borce i rukovodioce XIII divizije i ističemo ih za primjer.«²⁹

Narednih 6—7 dana svi borci i starješine pomagali su izgladnjelom i iznemoglom narodu Drežnice, Krakara, Jasenka i Gornjeg kraja, da nakon nekoliko mjeseci boravka u gustim i vlažnim šumama Velike Kapele, izađe na svjetlo sunca, popravi popaljene i porušene domove i obradi ponešto zemlje.

Dva bataljona 2. brigade 13. divizije na kapelskom prijelazu od Kunića preko Koranjka, i Duge drage za Drežnicu, osiguravala su 20/21. jula prebacivanje Štaba 11. korpusa NOVJ i svih njegovih pratećih dijelova. Poslije kraćeg odmora u Drežnici, Štab Korpusa prešao je u sjeverni dio Gorskog kotara gdje su smještajne prilike bile mnogo bolje a i veze s potčinjenim i pretpostavljenim štabovima. Međutim, uvjeti prehrane su se pogoršali zbog povećanja brojnog stanja iako je saveznička pomoć počela bivati redovitija i nešto izdašnija.^{3**}

Štab 11. korpusa je odmah poslije prelaska u Gorski kotar zatražio depešom od intendanture Glavnog

A VII, k. 570, br. reg. 15/3.

30 prva saveznička pomoć 13. diviziji spuštena je na teritorij Gorskog kotara (Ravna Gora) sredinom aprila 1944. godine iz; 4 transportna aviona u težini od nekoliko hiljada kilograma, pretežno, živežnih namirnica (riža, brašno, mast, šećer i konzervirano povrće) i nešto odjeće i obuće, te sanitetskog materijala. Drugi put pomoć je stigla 2. maja 1944. Međutim, sve su to bile male količine, koje ni izdaleka nisu mogle podmiriti sve potrebe jedinica NOVJ na tom području (Zbornik, tom V, knj. 29, dole. br. 24).

štaba Hrvatske da iz Banije i Korduna prebacuje transporte hrane do Primišlja na rijeci Mrežnici, gde bi ih prihvatala 2. brigada 13. divizije i obezbjedila njihov transport u Gorski kotar. Taj zahtijev je prihvaćen, pa je već 1. augusta s Kapele na Mrežnicu upućeno 60 tovarnih konja i 30 zaprežnih kola za prihvrat dvije tone žita i druge hrane.³¹

U sjeverni dio Gorskog kotara prebačena je i 1. brigada s tri bataljona u rejon Ravna Gora—Vrbovsko, a jedan bataljon na položaje kraj Ljubošine prema Ogulinu. Druga brigada sa dva bataljona zadržana je na Kapeli (južno od Ogulina). Prvi odred nalazio se u raju Tužević — Lokve (5 km istočno od Drežnice), a 2. na svojim ranijim položajima prema Zlobinu i Grobniku.

Iz Ogulina je neprijatelj 19. jula jednim bataljonom napao bataljon 1. brigade i do 10 sati zauzeo je sav prostor do pred samo Vrbovsko. Pod pritiskom naših pojačanja (1. bataljon 1. brigade) neprijatelj se malo povukao i utvrdio u Gomirju. Drugog dana neprijatelj se iznenada i brzo povukao prema Ogulinu. Očito je da je ta akcija neprijatelja bila u uskoj vezi s akcijom koja je bila provedena radi ponovnog zauzimanja Drežnice. S tim u vezi bila je i namjera neprijatelja da snagama kraj Gomirja u što većoj mjeri veže jedinice 13. divizije kako ove ne bi intervenirale prema Drežnici. S takvom namjerom neprijatelja bio je povezan i napad oko 350 legionara na bataljon 1. odreda 20. jula. koji je branio prilaz u Gornji kraj. Poslije jednosatne borbe bataljon se povukao u pravcu Drežnice. U isto vrijeme je i iz Jezerana nastupila jaka kolona od 10 tenkova i 30 kamiona i brzo potisnula 2. bataljon odreda do pred samu Drežnicu. Tri kilometra pred Drežnicom razvila se ogorčena borba. Odredski bataljon pokušao je svim svojim snagama da zaustavi neprijatelja i da ga odbaci natrag, ali u tome nije uspio, već se poslije podne morao povući zapadno od Drežnice, pa je neprijatelj opet ušao u mjesto. Pred mrak jje 1. odred zaposjeo

³¹ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 113.

liniju Jagetić — Tomić, ali je istodobno i iz Ogulina neprijatelj ušao u Jasenak, pa je u toku noći 1. odred ispravio svoj položaj povijajući svoje lijevo krilo na liniju Velika Javornica (k. 1375) — Velika greda (k. 977). Narod Drežnice, Krakara, Jasenka i Gornjeg kraja ponovno je potražio utočište u šumama Velike Kapele.³²

Na ostalim dijelovima operativnog područja 13. divizije neprijatelj je prešao na stalne i sistematske napade i prepade. Kod Bosiljeva je za 6 dana (20—26. jula) nekoliko puta pokušavao opkoliti i uništiti dijelove 2. brigade 13. divizije. Međutim, u tome nije uspio, a jedinice te brigade nanijele su mu znatne gubitke (22 mrtva i 30 ranjenih) i prisilile ga na mirovanje u garnizonima u Ogulinu, Karlovcu i Generalskom Stolu. I na sektoru Fužina i Gornjeg Jelenja situacija je bila ista. Jedna udarna grupa 1. brigade, koja je bila kod Sušaka na specijalnom zadatku, uspjela je 22. jula uz pomoć jednog karabinijera da bez borbe razoruža jednu karabinijersku postaju pored same Rijeke i da, pri tome, zaplijeni: minobacač, mitraljez, puškomitraljez, 8 pušaka i dosta razne opreme i zarobi 9 karabinijera.³³

Kada je sredinom juna reorganizirana 35. divizija, 3. brigada 13. divizije, koja je još od formiranja 35. divizije bila njoj operativno potčinjena, uključena je u njen organski sastav kao 2. brigada 35. divizije. Štab 11. korpusa obavjestio je o tome radiogramom Štab 13. divizije i naredio mu da prouči mogućnost formiranja nove 3. brigade u diviziji, a da pri tome ne rasformira ni jedan od svojih partizanskih odreda. Pošto je Štab 13. divizije često mjenjao svoje komandno mjesto, odlazeći ponekad i izvan teritorija Gorskog kotara, neposredno rukovođenje dještvmima odreda iz toga štaba bilo je otežano i nepravovremeno, pa je Štab 11. korpusa naredio da se prouči i predloži formiranje Štaba Grupe primorsko-goranskih NOP odreda, koji bi po direktivama Štaba 13. divizije rukovodio odredima.

³² Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 79 i 98, i knj. 31, dok. br. 67 i 98.

⁴¹ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 113.

Sredinom jula Štab 13. divizije obavjestio je Štab 11. korpusa da postoje uvjeti da se predložena reorganizacija sprovede. Predložio je sastav 3. brigade i sastav Štaba Grupe odreda, što je Štab 11. korpusa prihvatio, pa je reorganizacija odmah i sprovedena. Novoformirana 3. brigada imala je tri bataljona, od kojih su dva uzeta iz partizanskih odreda, a jedan sastavljen od udarne čete 13. divizije i dijelova 1. i 2. brigade. Svečano formiranje te brigade izvršeno je u Delnicama 25. jula. Pored tri bataljona, ona je imala još prateću, dopunsku i četu za vezu, te izviđački, protivtenkovski i sanitetski vod. Za komandanta je postavljen Stanko Kombol, a za političkog komesara Radoslav Kosanović. Brigada je imala 902 borca.

Za komandanta Grupe primorsko-goranskih NOP odreda postavljen je Đuro Trbović, a za političkog komesara Drago Gašparević. Uspješnom mobilizacijom novih boraca brzo su popunjeni odredi, pa je svaki od njih opet imao po dva bataljona, s ukupno 648 boraca.

Formiranje nove brigade u 13. diviziji i grupe odreda bilo je omogućeno općim povoljnim razvojem NOB-e u Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju. Takvom razvoju doprinjele su, s jedne strane, uspješne borbe jedinica 13. divizije i sve efikasnija zaštita slobodnog teritorija Gorskog kotara, a sa druge strane vrlo intenzivan politički rad organizacija KPH na terenu, te dobro organiziran rad komandi goranskog, primorskog i kvarnerskog područja, kao i organa narodne vlasti (okružnih, kotarskih i mjesnih NOO-a). U julu su održane okružne partijske konferencije za Gorski kotar i za Hrvatsko primorje. Na njima je, pored pitanja rada kotarskih i osnovnih partijskih organizacija, razmatran i rad organizacija u partizanskim odredima i teritorijalnim vojnim komandama, organizacijski vezanih za okružni komitet. Naročita pažnja bila je posvećena pitanjima mobilizacije novih boraca, snabdijevanju vojnih jedinica i bolnica, te odnosima između vojnih jedinica i organizacija NOB-e na terenu, koji se nisu uvijek odvijali bez štetnih nesporazuma. Posebno je naglašavan pravilan odnos starješina i pozadinskih komandi prema borcima

koji su u jedinice došli iz Istre, kojih je u svim jedinicama 13. divizije, a naročito u NOP odredima bio znatan broj.³⁴

Štab 11. korpusa u prvoj polovici 1944. godine imao je svoje komandno mjesto najprije u području Plitvičkih jezera (februar—april), a zatim u srednjem dijelu Like (maj—jul). Razlozi za takav izbor komandnog mjesta bili su višestruki. Prvi i najodlučniji bio je u tome da je tada glavnina snaga 11. korpusa (4—6 brigada) vodila teške i dugotrajne borbe upravo na tome dijelu korpusnog operativnog teritorija. Krajem zime i u proljeće napori glavnine snaga 11. korpusa bili su usmjereni na ostvarivanje triju operativnih ciljeva: da spriječi uspostavu i održavanje veze između dvije njemačke divizije 15. brdskog armijskog korpusa (392. i 373) preko sjeverne Like, gdje su širokim pojasom bile povezane lički i kordunaški slobodni teritorij; da onemogući vezu 392. divizije s područja Otočca s najjačim i najbolje utvrđenim ustaškim garnizonom u Gospiću; da osujeti pokušaje njemačkog 15. korpusa da velikim operativnim zahvatom dezorganizira veliki slobodni teritorij u srednjem dijelu Like, razbije jedinice na tome prostoru i onemogući rad partizanske aero-baze na Krbavskom polju.

Za vrijeme svog boravka u Lici, Štab 11. korpusa nije mogao redovno i s punim uvidom utjecati i na razvoj borbi u Gorskom kotaru, Primorju i Istri, jer su mu veze sa Štabom 13. divizije i Operativnim štabom za Istru bile zbog udaljenosti i malog broja radio-sredstava za vezu vrlo otežane. Pored toga Glavni štab Hrvatske bio je u mogućnosti da sa svoga komandnog mjesta u Kordunu neposredno organizira sadjejestvo glavnine 13. divizije s jedinicama 4. hrvatskog i 7. slovenačkog korpusa NOVJ u borbama na karlovačkom i ogulinском sektoru, pa je to često i činio. Glavni štab Hrvatske je, isto tako, često neposredno slao direktive za rad Operativnom štabu za Istru, obavještavajući o tome i Štab 11. korpusa.

³⁴ AIHRPH, KP — 259/748.

Kada su se brigade 13. divizije u julu vratile u srednji dio Gorskog kotara, a u Istri formirana 2. istarska brigada i nastupila nova plima ustanka, Stab 11. korpusa zaključio je da je potreban njegov jači neposredni utjecaj na razvoj situacije u sjevernom dijelu korpusne teritorije. Glavni štab složio se s odlukom da Korpus premjesti svoje komandno mjesto u Gorski kotar. O odluci je obavješten Štab 13. divizije, da bi obezbjedio prihvata Štaba 11. korpusa i prištapskih jedinica na najpogodnijem pravcu. Premještanje Štaba nije mogao da se izvede najprečim pravcem, jer je neprijatelj gustom mrežom posada kontrolirao širi prostor oko Otočca i Brinja. Odlučeno je da se taj prostor zaobiđe sa sjevera, kroz Kordun, pa da se Velika Kapela pređe na potezu Plaško polje — Drežnica. Iz Drežnice, s obzirom na to da je ona bila izložena čestim upadima neprijatelja iz Brinja i Ogulina, predviđen je, kao druga etapa, pokret Štaba 11. korpusa u sjeverni dio Gorskog kotara.

Premještanje Štaba 11. korpusa izvršen je izabranim pravcem od 18. do 22. jula. Na podnožju Velike Kapele sjeverozapadno od Plaškog, dva bataljona 2. brigade 13. divizije preuzeli su osiguranje kretanja Štaba njegovih prištapskih dijelova preko Kapele do Drežnice.⁹⁵ Poslije dva dana odmora u Drežnici, Stab 11. korpusa prešao je u sjeverni dio Gorskog kotara, u selo Kuti kod Brod Moravica.

Borbe istarskih jedinica u julu mjesecu

Operativni štab za Istru došao je krajem juna do podataka da neprijatelj koncentrira jače snage na liniji Buzet — Pazin u namjeri da napadne 1. brigadu »Vladimir Gortan« u Labinštini, pa joj je naredio da se povuče na Kras. Poslije nekoliko uspješnih prepada na manje neprijateljeve dijelove na Krasu i Učki, ona je povučena u Kastavštinu, da bi pripremila napad na istaknutu i dobro utvrđenu njemačko-fašističku posadu u

⁹⁵ Svetozar Tintor, Isto, str. 179.

Klani. Napad na Klanu izvršen je 8. jula sa samo jednim bataljonom, dok su ostale snage brigade kao i 3. bataljon 2. brigade, upotrebljeni za osiguranja prema jakim neprijateljevim garnizonima na cesti Rijeka — Ilirska Bistrica, iz kojih se opravdano očekivala brza intervencija. Napad je djelomično uspjeo. Zauzet je dio uporišta, ali se dio utvrđenih tačaka održao do pristizanja jake intervencije iz Rijeke, koju osiguranje nije uspjelo da zadrži, pa je napad obustavljen.

Druga brigada bez 3. bataljona, upućena je početkom jula preko Krasa u zapadni dio Istre — Bujištinu, gdje do tada nisu dještovale jače partizanske jedinice. Prva veća akcija 2. brigade na tom terenu bio je napad na fašističku posadu u Grožnjanu, 8. jula. Napad je vršen jednom ojačanom četom, dok su sve ostale snage upotrebljene za osiguranje prema Bujama, Oprtlju i cesti Trst — Pula, jer se opravdano očekivala brza i jaka intencija tim pravcima. Borba je trajala cijelu noć. Fašistička posada uporno se branila ali je ipak, u bliskoj borbi bombama savladana. Zarobljeno je 13 fašista, a plijen je bio: 2 puškomitraljeza, 30 pušaka i dosta druge opreme.

Pobjeda mlade istarske brigade imala je snažan moralni učinak i odjek u zapadnoj Istri. Manje fašističke posade napustile su u panici više sela u Bujištini, ostavljajući ponegdje i dio materijala u svojim kasarnama. Dijelovi 2. brigade zašli su tada i prema Umagu i Novigradu. Za 10 dana u Brigadu se prijavilo 300 mladih dobrovoljaca, od kojih je dio upotrebljen za popunu jedinica, a drugi dio upućen u Operativni štab za Istru. Zatim je 1. bataljon razoružao 18. jula posadu u selu Bertonići i zaplijenio 22 puške, municiju i drugi materijal. Druga brigada uspješno je djelovala u Bujištini do pred kraj jula. Da bi izbjegla pripremani koncentrirani protunapad neprijatelja, ona je 24. jula povučena na Kras, gdje je osiguravala mirno održavanje istarske konferencije AFŽ (Antifašističkog fronta žena), koja je 25. i 26. jula održana u šumi sjeverno od sela Rašpor. Na toj vrlo značajnoj konferenciji, učestvovalo je 1.500 žena Istre. Brigada ih je ne samo osiguravala, nego

im je i odala priznanje svečanim defileom i dodjeljivanjem svom 3. omladinskom bataljonu imena, hrabro poginule skojevke, Olge Ban. Među učesnicama konferencije bilo je dosta Talijanki, pa je to bila i manifestacija bratstva Hrvata i Talijana Istre u borbi protiv fašizma. Za vrijeme konferencije jedna četa na osiguranju držala je blokiranu talijansku posadu u obližnjem Staradu, ali se posada bez borbe predala, pa je zarobljeno 38 vojnika s oficirom, a zaplijenjeno 6 puškomitraljeza, 32 puške i drugi materijal.

Sredinom jula, poslije borbi kod Klane, 1. brigada vratila se u sjeveroistočni dio Istre, na širi prostor Učke. S toga prostora organiziran je napad na fašističku posadu u Mošćeničkoj Dragi, jačine 60 talijanskih fašista i nešto Nijemaca. Napad je uz osiguranje prema Lovranu izvršen 23. jula. Bliska i vrlo uporna borba vođena je nekoliko sati, ali se fašisti i, pored gubitaka, nisu predavali. Intervencija iz Lovrana vršena cestom i morskim putem, uspjela je da potisne osiguranje, pa je napad obustavljen. Neprijatelju su nanijeti znatni gubici, ah je i 1. brigada imala 4 poginula i 11 ranjenih boraca.

Oba istarska partizanska odreda, kao i jedinice pozadinskih komandi, bili su u julu vrlo aktivni ne samo u vršenju svojih pozadinskih dužnosti, nego i u pogledu borbenih akcija. Oni su napadima iz zasjeda, prepadima na manje neprijateljeve snage izvan utvrđenih garnizona i diverzijama na saobraćajnicama, nanosile neprijatelju znatne gubitke, zaplijenjivale oružje i u narodu održavale raspoloženje za otpor. Pulski partizanski odred razoružao je 3. jula posadu u Savičenti, zarobio 72 karabinijera, zaplijenio 4 mitraljeza, 6 puškomitraljeza, 6 automata, 20 pištolja, 45 pušaka i dosta drugog ratnog materijala. Samo dva dana poslije toga, 5. jula, razoružana je i posada u Karojbi, zarobljeno 15 karabinijera i zaplijenjen: laki minobacač, 2 puškomitraljeza i 15 pušaka. Rovinjska (talijanska) četa Pulskog odreda napala je 15. jula iz zasjede kod Vodnjana jednu auto-kolonu i nanijela joj gubitke, prije nego što je stiglo neprijateljevo pojačanje iz Vodnjana. Razoružana je bez borbe i posada u Vodnjanu (30. jula), te zarobljeno 12 neprijateljevih

vojnika. Partizanski odred »Učka« djelstvovao je oko Učke, u Bujištini i oko Buzeta, postižući, također, dobre rezultate, naročito u pogledu kidanja saobraćajnica između Rijeke, Pule i Trsta. Napadom iz zasjede kod Labina, 10. jula, njegov 1. bataljon nanio je teške gubitke motoriziranoj koloni praćenoj oklopnim kolima, pa plijen nije mogao biti evakuiran. Na cesti Rijeka—Pula uspješno je napadnuta 20. jula motorizirana kolona i eaplijenjen puškomitraljez.³⁶

*Borbe 35. divizije za obranu ljetine od pljačke,
i napad 9. divizije na Gračac*

Početkom augusta brigade 35. divizije djelstvovale su odvojeno na plitvičkom, perušičkom i gračačkom sektoru, dok je Štab 35. divizije imao komandno mjesto u sjevernom dijelu Krbavskog polja, gdje su bili raspoređeni divizijska artiljerija i prištapski dijelovi.

Prva brigada 35. divizije poslije nekoliko dana odmora, uspostavila je vezu s 2. brigadom 8. divizije i s njom se dogovorila o napadu na posadu u Ličkom Petrovom Selu jačine oko 240 ustaša (Cazinska ustaška bojna). Težište obrane ovog uporišta, iz kojeg su vršeni česti ispadi prema Prijeboju i Plitvičkim jezerima, bilo je na brdu Celopek (k. 528). Brigada je u tu akciju krenula s tri bataljona, a jedan bataljon ostao je na obezbjeđenju pravca Babin Potok — Korenica.

Napad su vršila dva bataljona 1. brigade, dok je jedan njen bataljon osiguravao akciju od intervencije iz Bihaća na položajima u Željavi, a jedan bataljon 2. brigade 8. divizije postavio je obezbjeđenje prema Vaganju, sjeverno od Rešetara. Napad je vršen s polaznih položaja na Krnjakovom vrhu i sa zapadne ivice sela, a počeo je 2. augusta u 3 sata. Oštrim napadom s bliskog odstojanja neprijatelj je brzo zbačen sa Celopeka i do 4 sata istjeran iz sela, pa se povukao prema Izačiću. Pošto 1. brigada nije imala zadatak da brani Ličko

⁴¹ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 113.

Petrovo Selo, njeni mineri postavili su mine na ceste oko sela, pa su se bataljoni u 6 sati povukli na Klokočevicu, a neprijatelj je ponovno posjeo Celopek.³⁷

Poslije dvodnevnog odmora u Krbavici, 2. brigada 35. divizije uzela je od 3. brigade položaje na Ljubovu, pa je krenula na jug, u rejon Lovinca, da bi spriječila ispadе i pljačke od 35. ustaške bojne. Dok je 2. brigada razvijala s Ljubova izviđačku aktivnost prema cesti Perušić — Lešće, ustaška komanda u Gospiću pripremala se da pokuša vlastitim snagama ovladati Ljubovom i Kozjanom, da bi zatim s tih jakih položaja lakše vršila pljačkaške upade na njive Krbavskog polja, na kojima je žito upravo dozrijevalo. Pošto je prikupio podatke da se u Kozjanu i Čanku nalaze neke partizanske jedinice na odmoru, sa slabijim obezbjeđenjem na Ljubovu i prema Ramljanima, 4. ustaški zdrug krenuo je 2. augusta izjutra u napad na njih sa četiri bojne. Iz Široke Kule, preko Podova, nastupale su 31. i 34. bojna, iz Perušića preko Gostivače 32. bojna, a iz Ramljana preko Dumana Dopunska bojna.³⁸

Dva bataljona 2. brigade pružila su na Tepšanovcu i kod Srdara otpor koloni iz Široke Kule, a zatim se povukli na prostor između Ljubova i Svračkovog Sela. Kolona iz Ramljana uspjela je da neopaženo prođe iznad Čanka, te da iznenadi i napadne bataljon 2. brigade koji je bio u Kozjanu, zbog čega se on brzo povukao na Crni vrh i tamo organizirao obranu. Kolona iz Perušića sporije je potiskivala dijelove 2. brigade iz Kuzmanovače prema Crnom vrhu.³⁹

Oko podne Štab 2. brigade organizirao je protunapad radi povratka izgubljenih položaja. Do većih borbi, međutim, nije došlo, jer su se sve ustaške bojne povukle bez većeg otpora u polazne baze, pa je do mraka 2. brigada bila opet na položajima s kojih je prije podne bila potisnuta.

Ustaška 35. bojna dobila je naređenje od 4. ustaškog zdruга da 20. jula uspostavi garnizon u Metku, ali je

³⁷ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 28.

³⁸ AVII, k. 58, br. reg. 8/1.

⁴¹ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 113.

ona otišla u Lovinac i tamo ostala. Razlozi za takav samovoljan postupak vjerojatno su bili u tome što je većina rukovodilaca te bojne (među njima sva tri komandira satnija) i dobar dio ustaša bili rodom iz Lovinca i okolnih sela, pa su željeli da u doba žetve snabdiju svoje porodice i rođake žitom opljačkanim u susjednim ustaničkim selima (Stikada, Raduč, Ploča, Kik i dr.). Neke grupe dezertera iz te i drugih ustaških bojni već su od ranije boravile na tom terenu. U svakom slučaju 35. bojna osjećala se sigurnije u tom kraju, nego da kao usamljen garnizon u Metku čeka svaku noć na partizanski napad. Stab 4. ustaškog zdruga morao je da popusti, jer bi, inače, reskirao da se bataljon raspadne. Međutim, stavio mu je u zadatak da privoli dezertere na povratak u jedinice i da se poslije obavljenog posla vrati u Gospić.⁴⁰

Pošto terenske i područne partizanske jedinice nisu mogle same da zaštite sela južne Like od pljačke, na traženje Kotarskog NOO Gračac, Stab 35. divizije poslao je krajem jula 3. brigadu na taj sektor, da protjera bandu s tog terena. Cim je stigla u gračački sektor, 3. brigada je prikupila podatke o rasporedu ustaških jedinica i nastojala da ih odsječe od Gračaca. Jedan bataljon (2) postavljen je 1. avgusta iznad Gračačkih Dolova u Stikadi, orijentiran prema Gračacu, a jedan (4) u Ličko Cerje, orijentiran prema Lovincu. Na prvi su naišli četnici i legionari 373. divizije iz Gračaca, koji su pošli u Stikadu također, radi pljačke žita, ali ih je bataljon zadržao i poslije borbe koja je trajala cijeli dan natjerao da se povuku u Gračac. Na bataljon u Cerju nalijetale su grupe ustaša, ali su poslije prvog sudara odstupile u Lovinac, gdje je bila glavnina 35. ustaške bojne, ili, pak, u Sveti Rok, gdje su bile, pretežno, grupe ustaških dezertera.

Stab 3. brigade odlučio je da 4. avgusta sa dva bataljona napadne ustaše u Lovincu i Smokriću, a sa druga dva bataljona da obezbjeđuje žetvu u Stikadi. Napad je izvršen sa sjevera, iz Parčića i Piplica. Do podne ustaše su istjerane iz Lovinca i Smokrića, ah su

⁴¹ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 113.

se tada sredile, a zatim prešle u protunapad. Bataljoni su se planski do mraka povukli na polazne položaje, jer nisu ni imali namjeru da preko noći drže zauzeta sela. Bataljoni koji su tog dana obezbjeđivali Stikadu nisu vodili borbu.

Štab 35. divizije naredio je 2. brigadi da jedan bataljon ostavi na obezbjeđenju prema Širokoj Kuli i Perušiću, a s ostalim snagama da pređe željezničku prugu i cestu kod Studenaca, zađe u Gornji Kosinj i u dogovoru s NOO-ima obezbjedi izvlačenje ugroženih zbjegova na Ljubovo. Bataljoni su u prikupljenom poretku noću 4/5. avgusta iz Kuzmanovače prešli istočni dio Kosinja i zadanili iznad zaseoka Mlakva, gde su se prema dogovoru prikupljali zbjegovi predviđeni za evakuaciju. Pošto su tog dana ustaške akcije za pljačku žetve upravo vršene u Mlakvi, dva bataljona su ih poslije podne napala i protjerala preko rijeke Like. U toku naredne noći zbjegovi su bez teškoća prešli u Krbavsko polje. Na povratku, mineri su postavili mine na cesti Perušić — Lešće, pa je narednog jutra na jednu od njih naletio i poginuo zloglasni ustaški bojnik Mesić, komandant 19. ustaške bojne.⁴¹

Poslije borbi oko Lovinca, 3. brigada poslala je 7. avgusta dva bataljona i minersko odjeljenje da postave noćnu zasjedu na cesti Bihać — Knin kod Dobrosela, jer je neprijatelj živo saobraćao tom cestom i noću. Zasjeda je postavljena na Mandinoj glavici (k. 812). Oko ponoći, kolona kamiona koja je naišla od Dobrosela, napadnuta je bliskom vatrom i uništena. Veći dio pratnje transporta u kratkoj borbi je izginuo, a ostatak je pobjegao prema Gornjem Lapcu. Zapaljeno je 26 kamiona s municijom, a zaplijenjena 2 mitraljeza i nekoliko pušaka. Pored toga, oslobođeno je 17 partizana iz 19. divizije, koje su Nijemci zarobili u ofanzivi na Bukovici potkraj jula i povelu u zarobljeničke logore u Njemačku. Prije nego što je neprijatelj stigao da razvije za borbu pojačanja iz Lapca i Dobrosela, bataljoni su se povukli prema Mazinu. Iste noći jednu neprijateljevu

⁴¹ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 113.

motoriziranu kolonu, između Kupirova i Srba, napala je jedna četa 3. brigade 9. divizije, te uništila 16 kamiona & materijalom i nanijela mu znatne gubitke. Ta noć bila je za neprijateljeve transporte na cesti Otrić — Lapac, zaista »crna noć«.⁴²

Neprijatelj nije ni pokušao da prikriva pljačkaški karakter niza napada koje je od početka avgusta pripremao i izvodio protiv sela u Krbavskom polju. Ustaški štab — Zapovjedništvo operativnog područja »Velebit«, službeno ih je označilo kao »Pothvat na Krbavskom polju radi zahvata žetve«.⁴³ Za njegovo izvođenje upotrebjeno je pet bojni 4. ustaškog zdruga, tri njemačka bataljona 392. divizije i tenkovska i artiljerijska ojačanja, te dva četnička bataljona, jedna domobranska i dva legionarska bataljona 373. divizije. Ukupno je u desetodnevним borbama s neprijateljeve strane učestvovalo 7000—8000 vojnika, tj. snage četvorostruko brojnije od 35. divizije.

Napad na slobodni teritorij vršen je iz pet pravaca: iz Široke Kule ka Ljubovu napadale su 31. ustaška bojna; iz Perušića ka Kuzmanovači 32. ustaška bojna; iz Babinog Potoka ka Korenici 19. ustaška bojna; iz Ličkog Petrovog Sela ka Prijeboju jedan bataljon 373. divizije i 1—2 ustaške satnije, iz Kruga i Lapca ka Kamenskom i Bjelom Polju jedan četnički bataljon, dio 2. bojne 10. domobranske pukovnije i četa legionara 373. divizije, a iz Gračaca i Lovinca prema Udbini 1. bataljon 846. puka i 35. ustaška bojna.

Prije početka napada 8. avgusta, 35. divizija bila je raspoređena ovako: 1. brigada sjeverno od Korenice, 2. brigada na Ljubovu, glavnina 3. brigade sjeveroistočno od Lovinca (jedan bataljon u Vrepcu) Lički NOP odred na Plješevici od Kamenskog do Kuka i Artiljerijski divizion (kao streljačka jedinica) u Bjelopolju.⁴⁴

Prve su u napad prešle ustaške snage iz Široke Kule i Perušića 8. avgusta poslije podne, sa zadatkom da preko Po'dova i Ljubova izbiju na Crni vrh iznad Bu-

⁴² Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 70 i 116.

⁴³ AVII, k. 58, br. reg. 8/1.

⁴⁴ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 71.

nića. One su do mraka potisnule dijelove 2. brigade s Podova i iz zapadnog dijela Ljubova do linije Crni vrh — Opsenica — Dmitrašinovići — Svračkovo Selo, gdje su zaustavljene. Ovoliko napredovanje neprijatelj je ostvario zahvaljujući tome što je nastupio u neobičajeno vrijeme, kad su naše jedinice bile najmanje spremne za borbu. Preko noći i narednog jutra na tom pravcu nije bilo većih borbi.

Kolona iz Lovinca krenula je prema Pločanskom klanцу 9. avgusta prije zore i skoro bez otpora, izjutra, izbila na klanac i na njemu ostavila dio 35. ustaške bojne, pa produžila prema Udbini. Treća brigada nije očekivala takav pokret neprijatelja, pa je njime bila iznenađena. Ona je, međutim, čim je saznala za njega uputila prema Udbini dva bataljona iz Paklarića, preko Komića na Trouuru (k. 1234), sa zadatkom da zauzimanjem Pločanskog klanca presjeku vezu između Lovinca i Udbine. Oni su poslije oštih borbi na Gostuši (k. 934) i oko klanca uspjeli da te položaje zauzmu i da dijelove 35. ustaške bojne odbace prema Lovincu. U toku dana bataljon koji je bio u Stikadi prešao je pod Udbinu, u Cojluk, a njemu se uvečer pridružio i jedan bataljon s Pločanskog klanca. Bataljon 3. brigade iz Vrepca krenuo je izjutra pravo na sjever, te u rano popodne upao u Široku Kulu i odbacio neprijatelja prema Ličkom Osiku. Na to je neprijatelj reagirao na taj način što je privukao snage iz Ličkog Osika i neke dijelove sa Ljubova, pa uvečer koncentriranim napadom prinudio taj bataljon da se povuče prema Vrebačkoj stazi, otkuda je u toku noći produžio put u sastav glavnine 2. brigade kod Udbine.

Neprijateljeve snage s Ljubova krenule su 9. avgusta prije podne u napad, usmjeravajući glavni udar prema Crnom vrhu, koji su poslije podne zauzele i potisnule glavninu 2. brigade na liniju Kozjan — srednji dio Bu- nića (Kosa Pisačuša), dok je drugi dio 2. brigade ostao na liniji Salamunić — Svračkovo Selo, otkud se noću prebacio u sastav glavnine.

Dijelovi 3. i 4. četničke brigade, sa 6. satnijom 2. bojne 10. domobranske pukovnije, krenuh su 9. avgusta

iz Donjeg Lapca preko Dnopoljskog Trnavca, u napad na dijelove Ličkog NOP odreda na Kamenskom. Bataljon odreda uspješno je zadržavao te snage cijelo posli-popodne na Kamenskom, ali su četnici noću, poznavajući odlično staze u Plješevici, uspjeli da zaobiđu lijevo krilo bataljona i da izbiju na Bjele Potoke i nad Frkašić, zbog čega se bataljon povukao na Padališta.

Trećeg dana »pothvata« neprijatelj je počeo s napadom i iz dva sjeverna pravca.⁴⁵ Iz Babinog Potoka 10. avgusta izjutra krenula je 19. ustaška bojna u napad na Homoljački klanac, uz jaku artiljerijsku podršku. Bataljon 1. brigade zadržao ga je i odbio. Prije podne jedan legionarski bataljon iz Ličkog Petrovog Sela, ojačan ustašama, uz vrlo obilnu artiljerijsku podršku, napao je bataljon 1. brigade u Prijeboju i potisnuo ga prema Čuića Krčevini. Stab 1. brigade ubacio je tada u borbu još jedan bataljon, pa je neprijatelj protunapadom tih dvaju bataljona odbačen iz Prijeboja u Ličko Petrovo Selo.

Prvi bataljon 846. puka i dijelovi 35. ustaške bojne produžili su 10. avgusta prije zore, iz Udbine u Jošane. Na južnoj periferiji sela (Kurozeb, k. 808) ovoj koloni pružili su izjutra otpor jedan bataljon Ličkog NOP odreda i izviđačka četa 35. divizije, ali je nisu uspjeli zaustaviti, pa je ona do 9 sati izbila u Pećane. Do tada je i kolona s Ljubova uspjela da se probije preko Bunića, pa su se te dvije kolone spojile u Debelom Brdu, gdje su, prema dnevnom kominikeu ustaškog Generalštaba, od 13. avgusta, »zaplijenile 100 kola neovršenog žita«.⁴⁶ Iz Debelog Brda dio 1. bataljon 846. puka uputio se u Krbavicu, ali ga je otud 2. brigada poslije podne odbacila nazad u Debelo Brdo.

Pošto se našao s oko 5 bataljona u sjevernom dijelu Krbavskog polja, neprijatelj je odmah preduzeo mjere da osigura vezu s njima iz Gospića preko Ljubova. Od Široke Kule do Bunića na obezbjeđenje ceste postavljene su dvije ustaške bojne i tenkovska satnija PTS-a (Poglavnikovog tjelesnog zdruga).

⁴⁵ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 120.

⁴⁶ Isto, dok. br. 119.

Njemačka komanda nije u tolikoj mjeri bila zainteresirana za pljačku žita, kojim je i onako manipulirala ustaška komanda u Gospiću, da bi svoj bataljon duže zadržavala na nesigurnom terenu kod Kravskog polja. Za Stab njemačkog 15. brdskog armijskog korpusa bilo je važnije da se uspostavi veza između Bihaća i Otočca, preko Prijeboja, pa je zauzetost 35. divizije borbama u Kravi htio iskoristiti da tu namjeru i ostvari. Stabu 392. divizije naređeno je da za taj zadatak upotrebi cijeli 846. puk, s ojačanjima, a Štabu 373. divizije da jednim bataljonom sadjejsvuje iz Ličkog Petrovog Sela prema Prijeboju. Prvom bataljonu 846. puka naređeno je da se 11. avgusta iz Debelog Brda pomjeri u rejon Korenice i, preko Homoljca, poveže s glavninom 846. puka koja će nastupati iz Babinog Potoka.⁴⁷ Do Korenice je ovaj bataljon došao bez veće borbe, ali su mu na liniji Mihaljevac — Vrelo pružili jak otpor dva bataljona 1. brigade. Poslije borbe koja je trajala do pred mrak, 1. bataljon 846. puka, uz sadejstvo snaga iz Babinog Potoka koje su napale Homoljački klanac, uspio je da ovlada Pogledalom iznad Vrela i preko Homoljca da se spoji s 3. bataljonom 846. puka, koji je krenuo iz Babinog Potoka. Poslije tog spajanja, u Homoljcu i Vrelu ostao je 3. bataljon, a 1. bataljon vratio se u Korenicu, odakle je izvršio jak pritisak na Mihaljevac i zauzeo ga.

Tog dana uveče 35. divizija zauzimala je ovakav raspored: 1. brigada zanoćila je na prostoru Uvalica, Koren, Reka, Prijeboj, 2. brigada na prostoru Trnavac, Kravica, Čanak; 3. brigada na prostoru Podlapača, Srednja Gora, Mekinjar, a Lički NOP odred u rejonu Padališta. Druga brigada 8. divizije stigla je 11. avgusta na sektor Plitvičkih jezera, a noću 11/12. avgusta razmjestila se u Jezercu, Plitvičkom Ljeskovcu i Prijeboju, pa su snage 1. brigade bile oslobođene za djejsvo prema Kravskom polju.⁴⁸

Bataljon 1. brigade, koji su kod Prijeboja smjenile jedinice 2. brigade 8. divizije, krenuo je 12. avgusta u

⁴⁷ AVII, k. 18, br. reg. 39/14.

⁴⁸ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 48.

Koreničku Reku, da otud, sa sjevera, napadne neprijatelja na Pogledalu, dok bi ga dio 2. brigade napao s juga. U Koreničkoj Reci taj bataljon sukobio se sa dijelovima 3. bataljona 846. puka, koji su tamo izbili iz Vrela. Ovom bataljonu pritekao je u pomoć 2. bataljon 1. brigade, pa je neprijatelj odbačen na Ljeskovi vršak (k. 995), gdje je ostavio dio snaga, a sa ostalim produžio prema Uvalici. Pred podne neprijatelj je s Mihaljevca krenuo u napad prema Prijeboju, ali je uspješnom obranom dvaju bataljona 1. brigade zadržan pred Koreničkom Kapelom, a predvečer protunapadom odbačen na polazne položaje na Mihaljevcu. Druga brigada izvršila je 12. avgusta iz rejonu Vujmovih Glava više napada na Pogledalo i Homoljački klanac da bi presjekla vezu između Babinog Potoka i Korenice, ali u tome nije uspjela.

S obzirom na prisustvo 2. brigade 8. divizije u rejonu Plitvičkih jezera, Štab 35. divizije odlučio je da 13. avgusta sa dva bataljona 1. brigade zatvori pravac Mihaljevac — Prijeboj, a sa druga dva da presječe vezu Korenica — Babin Potok na Pogledalu, a zatim neprijateljeve dijelove iz Mihaljevca i Korenice odbaci na jug prema Debelom Brdu. Druga brigada je za to vrijeme imala da vrši pritisak na Vrpila, Kuzmanovaču i Bunić, a 3. brigada da presječe neprijateljevu vezu s Gospićem na Ljubovu. Na Pogledalu i u Homoljcu 1. brigada nije zatekla neprijatelja, jer se on otuda upravo povukao u Uvalicu. U to vrijeme 1. bataljon 846. puka prešao je s Mihaljevca i iz Rudanovca u napad na bataljone 1. brigade u Koreničkoj Kapeli. Poslije oštih borbi koje su trajale cijeli dan, neprijatelj je uvečer, »napredujući lagano kao putujući jež«, ⁴⁹ kako je to zapisano u istorijatu 392. divizije, pod stalnom bliskom vatrom i trpeći teške gubitke izbio u Prijeboj, gdje se spojio sa snagama koje su u isto vrijeme tamo izbile iz pravca Uvalice i Ličkog Petrovog Sela. Prva brigada ostala je i poslije tog proboja neprijatelja na prostoru između Prijeboja i Korenice.

⁴⁸ AVII, k. 18, br. reg. 39/14.

Treća brigada krenula je u napad na Ljubovo i uspjela da se uklini u neprijateljeve položaje kod Rakića, •ovladavši Konjskim vrhom i Golouzom. Brzo privučenim pojačanjima neprijatelj je održao prijevoj, pa je poslije više napada i protunapada vratio i izgubljene položaje, a 3. brigada je ostala na liniji Srnećak — So-ve (između Ljubova i Svračkovog Sela). Manji napadi 2. brigade prema Kravskom polju nisu donijeli nikakve promjene u položaju, ali je demonstrativni napad jednog njenog bataljona prema Kuzmanovači i Gostovači natjerao ustašku komandu da za obranu prilaza Perušiću privuče dijelove svoje bojne iz Kosinja u Konjsko Brdo.

Na sektoru Plitvičkih jezera 2. brigada 8. divizije vodila je 13. avgusta vrlo teške borbe. Izjutra toga dana •ona je sa dva bataljona napala 3. bataljon 846. puka u Uvalici, ali ga do podne nije pokrenula s položaja. U ponovljenom napadu iz pravca Belog vrha, poslije podne položaji njemačkog bataljona bili su rasječeni na dva dijela, pa se dio njegovih snaga povukao prema Čuića Krčevini, u susret 1. bataljonu, koji je nadirao preko Koreničke Kapele, a drugi dio koji je odstupio na zapad od Uvalice, bio je prihvaćen od dijelova 2. bataljona 846. puka, koji je pritekao u pomoć iz Babinog Potoka. Pošto su se predvečer u rejonu Prijeboja spojile kolone koje su nastupale iz Ličkog Petrovog Sela i Korenice, neprijatelj je prešao u napad na 2. brigadu kod Uvalice uz vrlo jaku artiljerijsku podršku, pa su se one uvečer povukle sjeverno od Uvalice, zatvarajući i dalje pravac Prijeboj — Plitvički Ljeskovac. Ni pokušaj neprijatelja da iz Babinog Potoka proдре u Plitvički Ljeskovac nije tog dana (13. avgusta) uspio, jer je 2. bataljon 2. brigade odbio napad na tome pravcu.⁵⁰

Narednog dana neprijatelj je pokušao da zaobiđe 2. brigadu sa sjevera i da se probije pravcem Prijeboj — Plitvička jezera — Plitvički Ljeskovac — Babin Potok. ali kada mu ni to nije uspjelo, Stab 846. puka tražio je od dijelova 373. divizije u Ličkom Petrovom Selu da prihvate ranjenike 1. i 3. bataljona, pa su se

⁴¹ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 113.

-oni noću 14/15. avgusta, pošto su napustili Prijeboj, probili preko Uvalice u Babin Potok. Tako je konačno propao i taj pokušaj njemačkog 15. armijskog korpusa da uspostavi toliko željenu vezu između Bihaća i Otočca.

U toku 14. avgusta neprijatelj je pokušao da odbaci 2. brigadu s položaja iznad Bunića (PLsačuša, Javornik) da bi cestu kroz Bunić mogao upotrebiti za evakuiranje žita prema Gospiću, ali u tome nije uspio. Pošto je 2. brigada 8. divizije čvrstim držanjem prostora Prijeboj, Plitvička jezera, Plitvički Ljeskovac obezbjedila leđa 1. brigadi i spriječavala ispade neprijatelja iz Ličkog Petrovog Sela i Babinog Potoka prema Prijeboju, Stab 35. divizije odlučio je 15. avgusta da glavninu 1. brigade prebaci na Goricu, kako bi presjekla vezu četničko-domobranske grupe u Frkašiću s ustaškim snagama u Krbavskom polju i, u sadejstvu sa 2. brigadom, organizirala napad na ustaške položaje iznad Debelog Brda. Čim su dijelovi 1. brigade izbili u Bjelopolje, četničko-domobranska grupa povukla se iz Frkašića na položaje oko Bijelih potoka i na Kamensko, a jedinice Ličkog NOP odreda posjele su nove položaje iznad Frkašića i istočno od Padališta.

Pokušaj da se zauzme Debelo Brdo izvršen je 16. avgusta izjutra. Dva bataljona 1. brigade nastupala su s linije Grabušić — Pećani, a dva bataljona 2. brigade s linije Javornik (k. 776) — Razdolje na položaje koje su branili dijelovi 35. i 32. ustaške bojne. Akcija nije bila dobro pripremljena, a ni usklađena, pa se neprijatelj na jako utvrđenim i podesnim položajima uspio održati. Odlučeno je da se napad bolje pripremi i ponovi narednog dana.

Da bi se neprijatelj prinudio na razvlačenje snaga, glavnina 3. brigade prebacila se 16. avgusta u Vrebac i Medak i toga dana uveče napala 1. bojnu 3. posadnog zdruga u Ribniku i Bilaju, koji je bio ojačan jednom baterijom topova i bornim kolima. Neprijatelj je noću bio protjeran iz Ribnika i jednog dijela Bilaja, pa se brigada 17. avgusta izjutra povukla u Vrebac.

Pošto su se bataljoni 1. i 2. brigade noću 16/17. avgusta odmorili i nahranili, a narednog dana do podne

bolje pripremili za sadjeystvo, prešli su poslije podne u odlučan napad na neprijatelja na položajima oko Debelog Brda. Artiljerijski divizion uspješno je podržavao napad, pa su ustaške jedinice predvečer zbačene sa svih položaja i natjerane na povlačenje preko Krbavskog polja ka Šalamuniću i Buniću. Pod pritiskom jedinica 1. i 2. brigade neprijatelj je iste večeri povukao sve svoje snage iz Krbavskog polja na ljubovske položaje. Pokušaj četničko-domobranske grupe da prodorom iz Bijelih potoka u Bjelo Polje ugrozi leđa 1. brigadi, nije uspio, jer je 2. bataljon Ličkog NOP odreda zaustavio neprijatelja na liniji Frkašić — Padališta.

Pošto nije htio da odustane od započete pljačke, a videći da samo sa svojim snagama neće moći da se vrati u Krbavsko polje, Zapovjedništvo operativnog područja »Velebit« zatražilo je hitnu pomoć od Štaba 392. divizije. On mu je 18. avgusta, na kamionima, prebacio 2 bataljona 846. puka iz Vrhovina na Ljubovo kod Rakica, pa su narednog dana, 19. avgusta, ustaški i nje-mački štabovi pravili na Ljubovu planove za novi upad u pravcu Debelog Brda.

U ponovno osvajanje sjevernog dijela Krbavskog polja neprijatelj je 20. avgusta krenuo s Ljubova, borbenim poretkom u obliku klina. Na čelu su bili 2. bataljon 846. puka i tenkovska četa. Oni su nastupali pravcem Bunić — Debelo Brdo. Desno je nastupala 34. ustaška bojna od Vukmirovića ka Laudonovom gaju, a lijevo 32. ustaška bojna s Crnog vrha, preko Pisačuše ka Krbavici. U sredini tog poretka nastupala je artiljerija za podršku cestom Ljubovo — Bunić — Debelo Brdo. a iza nje duga kolona kola za evakuaciju žita koje je trebalo opljačkati. Na osiguranju Ljubova ostala je 31. ustaška bojna, a 35. ustaška bojna posjela je položaje od Široke Kule do Tepšanovca. Neprijatelj je o rasporedu 35. divizije imao približno tačne podatke i krenuo je s uvjerenjem da će za narednih nekoliko dana opljačkati do kraja bogata polja sjeverne Krbave.

Tog dana je 1. brigada imala u Debelom Brdu dva bataljona, dok je jedan bio u Bjelopolju i Grabušiću, a jedan oko Korenice. Druga brigada bila je i dalje u

Buniću, Krbavici i na Pisačuši, a 3. brigada, s glavninom snaga u pokretu iz Vrepca ka Ljubovu. Stab 35. divizije očekivao je dolazak 3. brigade na položaje južno od Ljubova i planirao napad svim snagama i odbacivanje neprijatelja prema Perušiću i Širokoj Kuli.

Neprijateljev napad počeo je pred podne. Celo njemačkog 2. bataljona nastupalo je duž ceste, štiteći inženjersko odjeljenje za razminiranje, a iza njega se kretala tenkovska četa. Pošto je potisnuo dijelove 2. brigade s južnih padina Pisačuše, 32. ustaška bojna omogućila je prodor njemačkog bataljona kroz Bunić u zapadni dio Debelog Brda, ali su ga tu bataljoni 1. brigade zaustavili. Sve do mraka trajala je oštra borba oko Dragaševog Brda, ali neprijatelj nije uspjevao da proširi prodor na visove iznad Debelog Brda, niti da bataljon 2. brigade zbaci s Murgovače.⁵¹

Treća brigada stigla je do oodne na planinsku stazu koja povezuje Široku Kulu preko Ošipove glavice s Jagodnjom i odatle odmah prešla u napad na 31. ustašku bojnu na Golouzi i dijelove 35. ustaške bojne na Tepšanovcu. Poslije nekoliko oštih napada i protunapada lijevo krilo Brigade ovladalo je Tepšanovcem, a zatim i Gradinom (iznad Vukave), a desno Golouzom, pa se brigada na taj način uvečer čvrsto uklinila između 31. i 35. ustaške bojne, ugrožavajući bliskom vatrom saobraćaj preko prijevoja Ljubovo kod Srdara. Jedan bataljon 3. brigade izvršio je snažan pritisak na 34. ustaški bataljon na položajima između Ljubova i Svrackovog Sela, spriječavajući tako njegov daljnji pokret ka Laudonovu gaju. Neprijatelj je na cijeloj liniji od Široke Kule do Debelog Brda zanoćio u prilično nesigurnom položaju, ali noć nije iskoristio da se izvuče. Sjutradan pred zoru 1. i 2. brigada snažno su napale na njemački 2. bataljon i 32. ustašku bojnu i natjerali ih da se prije podne povuku u neredu iz Debelog Brda i Bunića na Ljubovo. Stab 35. divizije organizirao je odmah gonjenje, naredivši 1. brigadi da i dalje vrši pritisak pravcem Bunić — Ljubovo — Široka Kula; 2. brigadi da brzim pokretom sa Pisačuše, preko Crnog vrha, izbije u Podove na

⁴¹ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 113.

bok neprijateljevih snaga, a 3. brigadi da presječe neprijateljevu odstupnicu u rejonu Srdara. Plan gonjenja nije bio u potpunosti ostvaren, jer su bataljoni 2. brigade sporo napredovao, oprezno zaobilazeći Ljubovo preko Kuzmangvače, pa su kasno stigli na Podove. Treća brigada vršila je snažan pritisak na prijevoj, ali su tenkovi spriječavali prilazak Rakićima i Srdarkna, a protunapadom 35. ustaške bojne na lijevo krilo 3. brigade bataljon s Gradine bio je potisnut prema Jezerskom vrhu. Tako je neprijatelj uspio izvući svoje snage s Ljubova u Široku Kulu, mada je prema njegovom vlastitom priznanju u dnevnom borbenom izvještaju, to bilo više bježanje nego povlačenje, jer se 2. bataljon 846. puka uspio srediti tek u Ličkom Osiku, te uz put ostavio dosta ratnog materijala (top, 2 puškomitraljeza, 2 radio-stanice, 2 poljske kuhinje, motocikl, 14 konja itd.). Ni ustaške jedinice nisu prošle mnogo bolje. S Ljubova su borci 35. divizije poslije borbe uputili kolonu zaprežnih kola, natovarenih opljačkanim žitom nazad u krbavska sela i vratili ih seljacima.

Glad za žitom i osjećaj gorčine zbog doživljenog poraza, nisu dali mira ustaškoj komandi u Gospiću, pa se ona pripremala da još jednom pokuša prodrijeti u Krbavsko polje. Od Štaba 373. divizije dobivena je tenkovska četa kao pojačanje i 23. avgusta prebačena iz Gračaca u Gospić, a da joj iznenađene teritorijalne jedinice u Raduču i Metku nisu ni pružile otpor.

Izjutra 24. avgusta neprijatelj je počeo napad. Iz Perušića prema Podovima nastupala je 34. ustaška bojna sa zadatkom da napredujući uz sjevernu stranu ceste izbije na Orni vrh i tako olakša napredovanje glavnih snaga preko Ljubova ka Buniću. Desno od nje cestom je nastupala 31. ustaška bojna, predvođena četom njemačkih tenkova, sa zadatkom da u početku veže za sebe glavninu snaga 35. divizije na Ljubovu, a zatim da izbije ti Bunić. Južno od ceste preko Tepšanovca i Cubrića vrha trebalo je da nastupa 32. ustaška bojna u pravcu Salamunića, zaobilazeći lijevo krilo naših snaga. Ovog puta njemački bataljon nije se nalazio u prvom borbenom redu, kao ranije, nego je oprezno nastupao iza li-

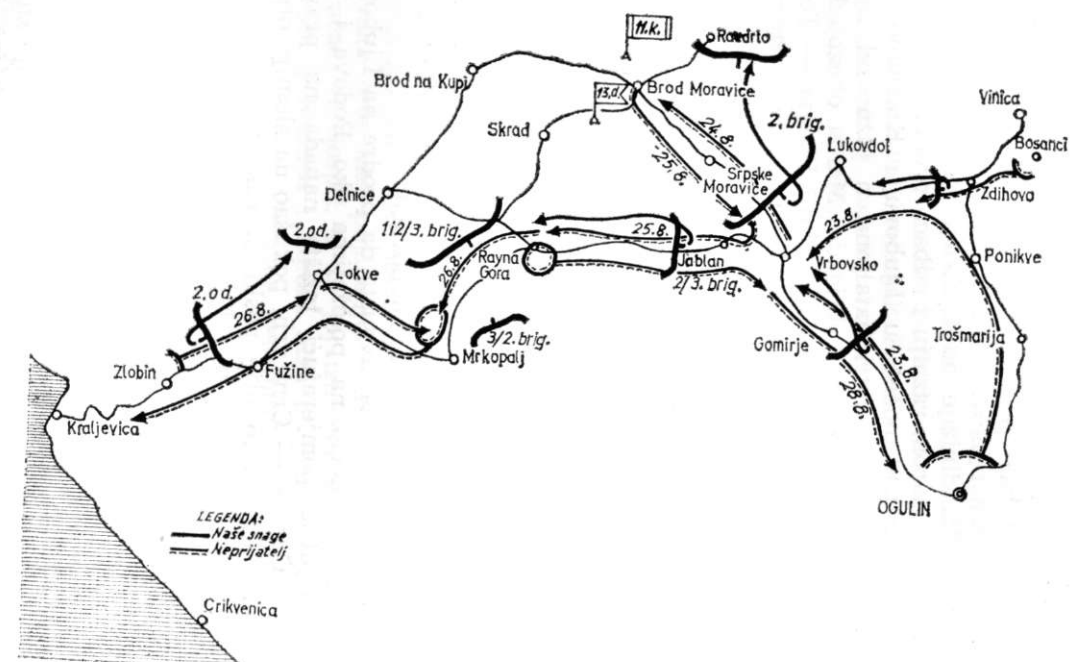
jevog krila 32. ustaške bojne. Artiljerija se kretala cestom iza 31. bojne. Osiguranje prijevoja Ljubovo, kada bude zauzet, trebalo je da preuzme 35. ustaška bojna, ojačana ustaškom tenkovskom satnijom. Opći plan je bio da se snage 35. divizije na Ljubovu natkrile, a zatim koncentričnim udarom razbiju i odbace prema Korenici.⁵²

Kada je napad počeo, u Ljubovu i Kuzmanovači nalazila se 2. brigada s tri bataljona, a južno od Ljubova i u Jagodnji bila je 3. brigada. Manja obezbjeđenja prema Širokoj Kuli bila su na liniji Podovi — Tepšanovac. Ona su pružila uporan otpor, zadržala neprijatelja nekoliko sati i stvorila vreme 2. i 3. brigadi da se razviju za borbu. Uz podršku artiljerije i tenkova, 31. i 34. ustaška bojna zauzele su oko podne Čardak (k. 942), s kojeg se bataljon 2. brigade uredno povukao na k. 1005. Odmah poslije podne njemački bataljon i 32. ustaška bojna pokušavali su da zauzmu visove Golouru (k. 1162) i Cubrića vrh (1145), a manjim dijelovima da kroz Baračke drage zaobiđu lijevo krilo 3. brigade. Međutim ona se održala na glavnim položajima, a zatim prešla u protunapad i prinudila i Nijemce i ustaše na povlačenje prema Tepšanovcu. U isto vrijeme 2. brigada protunapadom je povratila Čardak i spriječila prodor 34. ustaške bojne u Kuzmanovaču.⁵³

Pošto nije uspio 24. avgusta da prodre na Ljubovo, neprijatelj je zanoćio na položajima oko Podova i 25. avgusta izjutra, pomjerajući težište napada na pravac Podovi — Čardak — Crni vrh, pokušao da slomije otpor 2. brigade, ali mu to nije pošlo za rukom, pa njegovi napadi postepeno gube u intenzitetu. To je bio znak 2. i 3. brigadi da pred podne pređu u odlučan protunapad. Za svega dva sata neprijatelj je bio zbačen sa svih položaja istočno od Široke Kule. Gonjenje je zaustavljeno na liniji Glunčuša — Široka Kula, jer Štab 35. divizije nije htio da premorene jedinice, silaskom u polje zapadno od Široke Kule, budu izložene gubicima od dejstva prilično jakih tenkovskih jedinica, koje su se tamo rasporedile. Štab 392. divizije izdao je još iste

⁴⁷ AVII, k. 18, br. reg. 39/14.

⁴⁸ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 48.

Prodor neprijateljske borbene grupe (23—27. avgusta 1944) kroz
Gorski kotar

večeri naređenje 2. bataljonu 846. puka da se više ne upušta u borbe na tom sektoru.

Borbom na Ljubovu, 25. avgusta, završena je bitka za ljetinu u Krbavskom polju. Mada je u periodu od 10. do 16. avgusta neprijatelj uspio da otme nešto neovršenog žita, to je bilo u nesrazmjeri sa žrtvama kojima je to platio. Ustaške i njemačke jedinice imale su u toj borbi preko 50 poginulih i oko 150 ranjenih. Istina, ni gubici jedinica 35. divizije nisu bili mah: 33 poginula i 112 ranjenih, od čega skoro polovina iz 1. brigade.

Ti se gubici nisu teško odrazili na moral ni na brojno stanje jedinica, jer su u borbama postizani uspjesi, a krajem avgusta izvršena je popuna novomobilisanim borcima. Na žalost, trećina poginulih i ranjenih bile su starješine, među kojima 3 komandanta bataljona, 10 komandira četa i 8 političkih rukovodilaca bataljona i četa.

Borbe u ovom periodu jasno su pokazale da je borbena vrijednost boraca 35. divizije toliko porasla, da je bila znatno veća od borbene vrijednosti ustaških i njemačkih jedinica, jer su njeni bataljoni postizali uspjehe u napadima na brojnije i opremljenije neprijateljeve jedinice. Glavni štab Hrvatske, cijeneći uspjehe 35. divizije u ljetnjim borbama, poslao je 30. avgusta depešu svim potčinjenim štabovima 11. korpusa, u kojoj se kaže: »Pohvaljujemo borce i rukovodioce 35. divizije. Tridesetpeti divizija živeći i boreći se pod teškim uslovima razbila je nekoliko neprijateljevih ofenziva u Lici i nanijela neprijatelju velike gubitke u ljudstvu i materijalu. Za pokazanu hrabrost i izdržljivost u borbi pohvaljujemo borce i rukovodioce 35. divizije i ističemo ih za primjer«.

Glavni štab Hrvatske imao je u to vrijeme bolje veze sa Štabom 35. divizije i neposrednije utjecao na razvoj borbi u Lici, nego li Stab 11. korpusa. Nalazeći se u sjevernom dijelu Gorskog kotara, Stab 11. korpusa bio je zauzet složenom taktičkom -situacijom na sektoru Vrbovskog, zbog prodora njemačko-ustaških snaga iz Ogulina i sjevernog Primorja u rejon gdje je bio razmješten Stab 11. korpusa. Zato je Glavni štab Hrvatske tražio od štabova 4. i 8. korpusa NOVJ da situaciju 35.

diviziji olakšaju upućivanjem do jedne divizije u sjeverni, odnosno u južni dio Like.

Znatnu neposrednu pomoć 35. diviziji u najkritičnijem periodu borbi pružila je 8. divizija 4. korpusa, upućivanjem svoje 2. brigade na sektor Plitvičkih jezera. I 13. divizija nastojala je da povećanjem aktivnosti svoje 1. brigade na sektoru Brinja veže dio snaga 392. divizije, i tako spriječi još jače njeno angažovanje u Lici. Posrednog uticaja na situaciju u srednjem dijelu Like imala je i pojačana aktivnost jedinica 8. korpusa u južnoj Lici, kamo je u avgustu upućena cijela 9. divizija, jer je, zahvaljujući njoj 3. brigada 35. divizije mogla biti zadržana kod Krbave za sve vrijeme borbi za ljetinu. Saveznička avijacija nije neposredno podržavala borbe 35. divizije u ovom periodu.

Glavni štab Hrvatske još početkom ljeta stavio je u dužnost štabovima 8. i 11. korpusa da obrate veću pažnju sektoru na granici Like i Dalmacije, između Knina i Gračaca, da bi se slobodni teritoriji sjeverne Dalmacije (Bukovica) i Like čvršće povezali čim se za to stvore uvjeti.⁵⁴ Posebnu smetnju vezama Like s Dalmacijom pričinjavala je njemačko-četnička posada u Gračacu i povremeno prisustvo neorganiziranih ustaških jedinica u rejonu Lovinca. Povoljna operativna situacija u Dalmaciji sredinom avgusta omogućila je upućivanje u Liku cijele 9. i dijela 19. divizije. Kada su borbe za obranu ljetine u Krbavi 25. avgusta bile završene 35. divizija mogla je odvojiti dio snaga za dještva u južnoj Lici. Dogovoreno je da se brzo pripremi i izvede zajedničkim snagama napad na posade u Gračacu, Grabu i Lovincu, pod rukovodstvom Štaba 8. korpusa, kome je Štab 35. divizije 26. avgusta stavio na raspolaganje svoju 3. brigadu i artiljerijski divizion (bez brdske baterije).

Zapovješću Štaba 8. korpusa od 24. avgusta, određen je kao opći cilj akcije: likvidacija četničkih, ustaških i njemačkih snaga u Gračacu, Lovincu i Grabu (Smrekova) i prekidanje veza između Gospića i Knina, zatim da se povežu slobodni teritoriji Like i Dalmacije

⁵⁴ Oslobođilački rat, 2, str. 116.

i stvore povoljniji uvjeti za dještvo protiv neprijatelja na komunikaciji Bihać — Knin. U sklopu tog općeg zadatka, dati su jedinicama i posebni zadaci.⁵⁵

Napad na Gračac, u kojem su bili dijelovi 384. puka 373. divizije i gračačke četničke brigade, vršile su 3. i 4. brigada 9. divizije, a njena 13. brigada napadala je u isto vrijeme neprijateljeva uporišta u /rejonu Cerovci (Grab, Culnin i Smrekovac), gdje su bili manji dijelovi 383. puka 373. divizije i oko 100 četnika. Deveta divizija pošla je u napad iz Gubavčevog polja i Glogova, s tim što je 3. brigada trebalo da neposredno prije napada pređe iz Gubavčevog polja preko Derin-Gaja na Resnik, da bi glavni pravac napada usmjerile na Gradinu (k. 616). Četvrta brigada napadala je gračačku posadu s istoka, dok je 13. brigada napala svoje ciljeve sa sjevera, s tim da ih, u prvom redu, blokira, a zatim pristupi postepenoj likvidaciji. Na obezbjeđenje prema Otriću i Srpskom klancu, od intervencije dijelova 373. divizije i dviju četničkih brigada (3, i 4) 1. četničkog korpusa, sa ceste Srb — Otrić — Zrmanja, postavljena je 6. brigada 19. divizije, ojačana dijelovima 5. brigade. Protiv intervencije 4. ustaškog zdruga i dijelova njemačke 392. divizije iz Gospića i Lovinca, postavljena je 3. brigada 35. divizije na položaje u Ličkom Cerju. Jedan bataljon iz 9. divizije upućen je na položaje između Mazina i Gornjeg Lapca da spriječi intervenciju s tog pravca, a Zadarski NOP odred zatvorio je pravac od Obrovca na prijevoju Prosina.

Pošto je Stab 35. divizije dobio zapovjest Štaba 8. korpusa sa zakašnjenjem, 3. brigada i artiljerijski divizion odmah su ubrzanim maršom krenuli na zadatak, te su na vrijeme posjeli određene položaje. Ova brigada morala je da borbom zauzme liniju Smokrić — Medvidovača (k. 838) — Cerje na kojoj je vršila obezbjeđenje. Ona je uspjela da u toku 28. avgusta odbije ispađe 35. ustaške bojne iz Lovinca i da postavi minske prepreke na cesti Lovinac — Gračac.⁵⁶

⁵⁵ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 73, 84 i knj. 33, dok. br. 17.

⁵⁶ Zbornik, tom V, knj. 33, dok. br. 17.

Napad na Gračac trebalo je da počne 28. avgusta u 3 sata, ali je zbog zakašnjenja 3. brigade 9. divizije otpočeo u 5,20 sati, što je znatno utjecalo na daljnji tok operacije jer nije postignuto iznenađenje. Pošto napad 28. avgusta nije uspio, obnovljen je naredne noći, ali i ovog puta bez većih rezultata.

Jedinice 19. divizije za to vrijeme uspjevale su da odbiju sve pokušaje neprijatelja da intervenira iz Otrića i Obrovca prema Gračacu.

Stab njemačkog 15. armijskog korpusa naredio je 28. avgusta Stabu 392. divizije da hitno pruži pomoć gračačkom garnizonu intervencijom iz Gospića. U toku 29. avgusta iz Otočca u Gospić prebačeni su na kamionima 2. bataljon 846. puka i jedna ustaška satnija, koji su u pratnji tenkovske čete krenuli za Lovinac. Tim pojačanjem neprijatelj je s linije Lovinac — Sveti Rok prešao 30. avgusta prije podne u odlučan napad na 3. brigadu 35. divizije. Cijelog dana ona je odoljevala napadima i nanosila neprijatelju gubitke. Predvečer se neprijatelj probio preko Ričica u Gračac, na koji je 9. divizija obustavila daljnje napade.

Artiljerijski divizion 35. divizije za vrijeme napada na Gračac, uspješno je djelovao po određenim ciljevima, te je on, kao i 3. brigada, svoj dio zadatka obavio onako kako je zapovješću Štaba 8. korpusa bilo predviđeno.

Pošto je napad na Gračac 30. avgusta obustavljen, 3. brigada ipovučena je u rejon Udbine, a artiljerijski divizion u Podlapaču. Deveta divizija orijentirala je svoje snage za dejstvo na liniji Donji Lapac — Srb — Otrić.

Obrana slobodnog teritorija Gorskog kotara

Stab 13. divizije dostavio je 28. jula 1944. Stabu 11. korpusa NOVJ plan aktivnosti svojih jedinica. Plan je bio načelan, odražavao je vojno-politička kretanja i opće potrebe NOB-e u Gorskom kotaru, a polazio je od tri najosnovnije činjenice koje bi omogućile da 13. di-

vizija bude najpotpunije iskorištena. To je značilo da treba: izvoditi opsežne operacije na saobraćajnici Karlovac — Ogulin, aktivirati se na liniji Zlobin — Plaše — Grobnik, ponovno likvidirati posade u uporištima Drežnica i Skalići, i izvršiti jači pritisak na saobraćajnicu Ogulin — Senj. Plan je bio samo orijentaciono postavljen, jer je trebalo uzeti u obzir i neprijateljeve aktivnosti.⁵⁷

Jače snage neprijatelja (dijelovi 846. puka 392. divizije, dvije čete 16. dopunskog bataljona, jedna satnija domobrana i nepoznat broj ustaša iz 33. ustaške bojne — približno oko 2500 vojnika s 8 tenkova) krenule su 1. avgusta iz Ogulina prema Gorskom kotaru u dva pravca. Desna kolona je nastupala pravcem Ogulin — Hreljin — Gomirje — Vrbovsko da bi dijelove 13. divizije odbacila što dalje od Ogulina i željezničke pruge Ogulin — Karlovac, a isto tako i od ceste Ogulin — Brinje — Senj. Raspored 13. divizije⁵⁸ omogućio je da se bez većih marševa, u samom početku, osujeti namjera neprijatelja. Prvog dana neprijateljeve aktivnosti borbu su prihvatila dva bataljona 1. brigade (3. bataljon na pravcu Kamensko — Stubica, a 2. bataljon kraj Gomirja do Vrbovskog), zadržavajući neprijatelja i organizirano se povlaćeci. Do mraka oni su odstupili do linije Stubica — Hambarište (3 km jugoistočno od Vrbovskog). Za to vrijeme ocjenjene su snage i cilj neprijatelja, pa je Štab 13. divizije preduzeo mjere za obranu slobodnog teritorija.

S Korduna je hitno povučena 2. brigada; 3. brigadi je naređeno pripremno stanje, dok je 1. brigada sa dva bataljona zatvorila pravac Vrbovsko — Stubica i prema Srpskim Moravicama, a jednim bataljonom iz Ravne Gore zaposjela položaje ispred Senjskog; jedan njen bataljon i bataljon 2. brigade (koji nije bio na Kordunu)

⁵⁷ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 94.

⁵⁸ Prva brigada: Stubica, Gomirje, Ravna Gora, Lukovdol; 2. brigada: jedan bataljon Vukova Gorica, a tri bataljona na putu za Kordun radi osiguranja prebacivanja hrane; 3. brigada tri bataljona u Delnicama a jedan u Mrzlim Vodicama. Štab Grupe odreda u Mrkopalju: 1. odred u Jasenku i Krakaru i 2. odred u Fužinama.

stalno su napadali neprijatelja u njegovoj taktičkoj pozadini u rejonu Brdarice—Kamensko—Gomirje.

Cijelog 2. avgusta 1. brigada uspješno je usporavala napredovanje neprijatelja, koji je usmjerio glavni udar prema Srpskim Moravicama i do večeri napredovao do Presika. Toga dana bataljoni koji su trebalo da operiraju u neprijateljevoj pozadini, bili su neaktivni. Navečer je na temelju razvoja situacije donijeta, odluka da se neprijatelj, ukoliko ispolji još jaču težnju za probojem u unutrašnjost slobodnog teritorija, tuče bočno, a 2. brigada da operira u njegovoj pozadini na liniji Gomirje — Haimbarište — Stubica. Da se neprijatelju ne bi pružila mogućnost odmaranja, naređeno je da 1. brigada bez prestanka napada na pravcu Presika — Stubica. Noću 3. avgusta 1. brigada sa dva bataljona prešla je u napad, a jedinice u pozadini, koje su trebalo da koordiniraju napade po vremenu, opet su zakasnile. U prijedpodnevnim borbama 1. brigada postigla je dobre rezultate; odbacila je neprijatelja do Stubice, na kojoj liniji on uvodi svjež snage s nekoliko tenkova, ali nije uspio potisnuti 1. brigadu. Sav taj dan vodila se borba u kojoj su 1. brigada i neprijatelj izmjenjivali napade i protunapade, ne pomaknuvši protivnika s prednjeg kraja. Pred mrak je 1. brigada imala već 60 sati neprestanih borbi.

Poslije nekohko sati odmora, noću 4. avgusta, ona prelazi ponovno u napad na istom pravcu kao i prethodnog dana. Okršaji su nastavljeni sve do navečer toga dana. Druga brigada je, opet, ostala cijeli dan neaktivna. Stab 13. divizije prebacio je svoju rezervu (3. brigadu) u rejon Jablana (5 km zapadno od Vrbovskog) i, ujedno, naredio Štabu Grupe odreda da aktivira 1. odred na sektoru Drežnice. Do mraka je divizija bila grupirana: 1. brigada na cesti Vrbovsko — Srpske Moravice u dva ešelonu po dva bataljona; 2. brigada u istom rasporedu na pravcu Stubica — Lukovdol; 3. brigada s dva bataljona u Jablanu. Sjutradan (u 2 sata) izvršen je opći napad sa svim snagama. Borba je trajala sve do poslijepodne kada je neprijatelj počeo da se povlači prema Ogulinu. U borbama u toku ta četiri

dana neprijatelj je imao znatne gubitke u mrtvim i ranjenim, a uništen mu je i jedan tenk i jedan kamion. Trinaesta divizija imala je 30 poginulih, 59 ranjenih i 66 nestalih boraca.⁵⁹

Druga brigada upućena je 8. avgusta preko Severina ka Bosiljevu sa zadatkom da napadne spoljnja obezbjeđenja Bosiljeva, a ako se zato stvore povoljni uvjeti, 1 na samo Bosiljevo. Brigada je 9. avgusta izvršila odlučan napad i potisnula neprijatelja ne samo sa obezbjeđenja, nego i iz samog Bosiljeva. Zbog slabo organiziranog gonjenja, neprijatelj je uspio da se zadrži u obližnjim toplicama Lešce. Brigada je u toj borbi imala 2 poginula i 11 ranjenih. Izbačeno je iz stroja oko 50 neprijateljevih vojnika. U Toplicama neprijatelj se sudio i dobio pojačanje, pa je već narednog dana uspio da protunapadom zauzme Bosiljevo iz kojeg su se bataljoni 2. brigade povukli na obližnje položaje.⁶⁰

Kad se neprijatelj povukao u Ogulin, 1. i 3. brigada su odmah upućene na brinjski sektor. Stab 13. divizije prebacio je težište aktivnosti na sektor Drežnica — Brinje i u taj je rejon luputio 1. oko Drežnice i 3. brigadu oko Jasenka i Krakara. Budući da je ishrana bila još uvek težak problem, to se moralo jednu brigadu angažirati na prikupljanju hrane. Zato je 2. brigada ponovno upućena na područje Karlovca radi osiguranja prebacivanja hrane skupljene u Slavoniji, Kordunu i Baniji za potrebe 13. divizije i za narod Hrvatskog primorja.

Do 14. avgusta izvođene su manje akcije pojedinih četa i bataljona, u kojima je ubijeno oko 20 i ranjeno oko 48 neprijateljevih vojnika i oficira.⁶¹ Četnaestog, avgusta 13. divizija napala je neprijateljevu posadu u Drežnici. U napadu i na osiguranju učestvovalo je ukupno 13 bataljona. Međutim, napad nije uspješno izveden, zbog toga što je neprijatelj potcjenjen u fazi pripreme i izvođenja napada. To se može vidjeti iz zapovjesti

⁵⁹ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 31.

^w Isto.

⁶¹ Isto, dok. br. 66.

Štaba 13. divizije koji je ovako ocjenio neprijateljevu borbenu vrijednost:

»U Drežnici se nalazi oko 400 legionara i ustaša pod komandom švapskih gadova kod kojih je moral ispod nivoa, a u stanju su radi očuvanja svoje glave da učine sve samo da se ne bore«. ⁶² U kritičkom osvrtu Štaba 13. divizije na tu akciju, stoji: »Uvjeti za likvidaciju uporišta u Drežnici postojali su i u vezi s tim donijeta je pravilna odluka za napad. Sama akcija nije temeljito pripremljena jer nisu uzete u obzir okolnosti pod kojima se priprema vršila. Ovako olakim shvaćanjem dozvolio je Štab divizije da napad na uporište otpočne premda sve jedinice nisu stigle na određena mjesta i izvršile potreban raspored. Divizijska rezerva nije bila postavljena na mjesto odakle je bila mogućna njena brza intervencija protiv upućivanja pojačanja neprijateljevoj posadi iz Jezerana.«

Neuspjeh kod Drežnice kvario je plan Štaba 13. divizije, prema kojem je trebalo usmjeriti sve snage na saobraćajnicu Ogulin — Brinje — Senj. Dok je neprijatelj držao Drežnicu, taj plan je bio teže izvodljiv i skopčan s izdvajanjem jakih snaga za osiguranje bokova i pozadine. Zbog toga je 1. brigada prebačena na sektor Vratnik — Zupandol radi postavljanja zaseda između Brinja i Senja. Prvi odred poslat je na sektor Krivi put, Alan, Ledenice, da bi dještovao na cesti Senj — Novi Vinodolski. U akcijama 1. brigade i 1. odreda ubijeno je oko 20, ranjeno oko 30 i zarobljeno 2 neprijateljeva vojnika, a uništen jedan tenk.

Druga brigada upućena je na Veliku Kapelu sa zadatkom da dještuje protiv saobraćaja na cesti Ogulin — Brinje. Poslije okršaja na prijevoju Vrh Kapele (Carska kuća) s dijelovima 392. divizije (Izviđački odred i 3. bataljon 846. puka, koji su preko Brinja i Senja trebalo da se prebace u sjeverno primorje, gdje bi 3. bataljon smjenio dijelove 188. brdske divizije), dva bataljona ove brigade izvršila su 17. avgusta upad u Josipdol, nanijeli posadi gubitke, pa se zatim povukli na sektor sjeverno od Ogulina. Odatle su jedinice 1. brigade

⁵ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br.16,43i 123.

od 18. do 22. augusta odlazile na osiguranje transporta hrane s Korduna u Gorski kotar. Treća brigada poslije borbi kod Drežnice, vraćena je na sektor Ravna Gora — Delnice, odakle su dva bataljona upućena u Hrvatsko primorje: jedan u Grobnik kod Rijeke, a jedan u Bribir kod Crikvenice,⁶³ radi dještva na primorskim cestama između Senja i Rijeke.

Pošto je poslije borbi na Kapeli 16. avgusta neprijatelj odustao od namjere da preko Brinja i Senja prebaci 3. bataljon 846. puka u sjeverni dio Hrvatskog primorja, on je za taj pothvat izabrao pravac preko Gorskog kotara. Raspored snaga 13. divizije, koji mu je bio poznat, nije za to predstavljao veliku smetnju, jer je odmah poslije zauzimanja Vrbovskog mogao kroz slabije branjeni slobodni teritorij relativno lako probiti se do Rijeke. Svoju grupu za proboj neprijatelj je mogao lako razviti prilazeći Vrbovskom od Oguhna i iz pravca Karlovca cestom *Luzijanom*. Na prostoru zapadno od Vrbovskog bila je samo 2. brigada 13. divizije, dok je 1. brigada bila angažirana u borbama na Kapeli i južno od Brinja, a 3. brigadi je trebalo čitav dan marša da se iz Hrvatskog primorja prebaci na sektor oko Vrbovskog.

Borbeni grupu za proboj sačinjavali su: Izviđački odred 392. divizije, 3. bataljon 846. puka, 33. ustaška bojna i četnici iz posade Generalskog Stola.⁶⁴ Napad je počeo 23. avgusta pravcima Bosanci — Severin na Kupi i Ogulin — Vrbovsko. Druga brigada odmah je angažirala sve svoje snage u frontalnoj obrani prilaza Vrbovskom ali je sa svih položaja bila potisnuta. Brzim prodorima neprijatelja stvoreno je odmah više kritičnih situacija za pojedine bataljone koji su se u posljednjem trenutku izvlačili iz taktičkog okruženja (4. bataljon na planini Vučniku, 1. bataljon iz rejona Kokošica). Do kraja dana neprijatelj je zauzeo Vrbovsko i saobraćajnicu koja vodi preko Stubice, Lukovdola i Severina na Kupi. Drugi bataljon 3. brigade bio je u Senjskom.⁶⁵

⁶³ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 68.

⁶⁴ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. 97.

⁶⁵ Zbornik, tom V, knj. 33, dok. br. 7.

Sjeverno od Vrbovskog kod Gorenaca, politički komesar i operativni oficir 3. brigade (Ilija Petrović i Nikica TataLović) naišli su na neprijateljevu prethodnicu i poginuli.

Na sektoru 2. brigade, 24. avgusta, napad je počeo ujutro i trajao do poslije podne, kada je neprijatelj izbio u Brod Moravice gdje je iznenadio Stab 13. divizije i u selu Kuti Stab 11. korpusa NOVJ. Druga brigada bila je nabačena prema rijeci Kupi između Brod Moravica i Lukovdola. Narednog dana 2. brigada ostala je u okuci Kupe gdje se sređivala. Istodobno je neprijatelj naglo napustio Brod Moravice i odstupio prema Vrbovskom. Treći bataljon 2. brigade, koji je bio najsvježiji, angažiran je od Štaba divizije za gonjenje neprijatelja. Pred mrak je cijela 2. brigada pokrenuta kroz šumu u pravcu Vrbovskog, gdje je uhvatila dodir s neprijateljem i zanoćila kraj Hajdina. Također, iz Srpskih Moravica odstupila i 33. ustaška bojna, koja je zajedno sa 3. bataljonom 846. puka napala bataljon 3. brigade u Jablanu i potisla ga u Ravnu Goru.

Druga brigada bila je još čitav taj dan u sređivanju. Noću 25/26. avgusta iz Primorja su stigla dva bataljona 3. brigade. Jedan bataljon zadržan je u Delnicama kao rezerva divizije, a drugi je otišao u pomoć 3. bataljonu kraj Ravne i Gore. Ujutro, 26. avgusta, neprijatelj je iz Ravne Gore krenuo u nekoliko kolona opkoljavajući dva bataljona 3. brigade. Zbog prijetnje opkoljavanja, bataljoni su se odvojili i odstupali svaki na svom pravcu, lijevo i desno od ceste Ravna Gora — Mrkopalj. Kod 2. odreda 13. divizije, na frontu kod Zlobina, neprijatelj je jakim snagama probio centar obrane i prisilio cijeli odred da se brzo povuče za 13 km, severno od Lokava gdje je posjeo nove položaje. Neprijatelj nije ni namjeravao da nastupa prema Delnicama, već je skrenuo prema Mrkopalju. Poslije kraćeg zadržavanja u Mrkopalju, neprijateljeve snage iz Zlobina i 3. bataljon 846. puka krenuli su preko Sungera, Bijelog Sela, Vrata i Fužina za Zlobin i dalje u Primorje, a 33. ustaška bojna vratila se u Ravnu Goru, odakle je poslije kraćeg zadržavanja produžila za Vrbovsko.

Neprijatelj se 27. avgusta zadržao u Vrbovskom, a naredne noći odstupio u Ogulin, pa je 28. avgusta potpuno napustio raniji slobodni teritorij Gorskog kotara. Ciljeve svoga pothvata 23—28. avgusta neprijatelj je djelomično ostvario, jer je bez većih gubitaka prebacio dio snaga u Hrvatsko primorje, ali nije zadao teže udarce 13. diviziji niti pozadinskim ustanovama na slobodnom teritoriju. U toku tih 5 dana izbačeno je iz stroja, po procjeni, nekoliko desetaka neprijateljevih vojnika, dok je 13. divizija imala 19 poginulih, 26 ranjenih i 21 nestalog borca i rukovodioca.

U kritičkom osvrtu Štaba 11. korpusa na tu operaciju, kaže se: »Stab divizije nije imao u ovoj operaciji pravog i stalnog pregleda nad situacijom na sektoru Lukov Dol — Gomirje kao ni veze, i to već poslije prvog povlačenja naših jedinica sa stalnih položaja. Nešto bolja veza uspostavljena je tek idućeg dana u zoru, dok neprijatelj nije otpočeo sa svojim daljnjim prodorom. Zbog neorganizirane obrane neprijatelj je već svojim prvim prodorom uspio postići dezorganizaciju obrane kod jedinica 2. brigade, pa čak i pojedine dijelove izbaciti iz borbe. Klinastim prodorima neprijatelj je uspio odsjeći jedinice ove brigade od međusobne veze, i time onemogućio stvaranje jedne solidne obrambene linije.

Stab divizije, iako je rukovodio ovom defanzivnom operacijom, nije vidjeo potrebu za stvaranjem rezerve i upotrebu iste u za to podesnom momentu. Ovaj propust naročito se osjetio kad je neprijatelj usmjerio svoj glavni pravac prodora na pravcu komunikacije Jakšići — Brod Moravice. Veza u ovoj operaciji pokazala se vrlo slaba, tako da štab divizije ni drugog dana nije bio upoznat sa pravim stanjem jedinica, a naročito 2. brigade. Stab brigade nije imao veze sa pojedinim bataljonima, a koje je neprijatelj uspio izbaciti iz stroja. Ovakvim nedovoljnim staranjem štaba divizije i neodržavanjem kontakta sa svojim jedinicama u borbi, dovelo je do toga da je neprijatelj bez otpora jedinica, a na koji je štab divizije računao, uspio iznenadno prodrijeti u Brod Moravice i iznenaditi štab divizije kao i štab

Korpusa u selu Kutima. Ovaj neprijateljev uspjeh iznenadnog prodora, posljedica je neorganizacije otpora od štaba brigade kao i štaba divizije, jer da je otpor na liniji Gorenci — Lovnik — Stremenica — Presika — Kleber brdo i Vujnović Selo bio iole organiziran, neprijatelju ne bi uspjelo u ovom prodoru stvarati iznenađenja.«

Formiranje 43. istarske divizije

Operativni štab za Istru uz suglasnost Štaba 11. korpusa, naredio je, početkom avgusta 1. brigadi da s područja Učke ponovno pređe u srednji dio Istre i pristupi borbenim djelstvima u Labinštini. Brigada je prešla u rejon Čepić, Sumberk, Sveta Nedelja i pripremila napade na Rašu, Krapanj, Podlabin i Rabac istodobno. U Raši je bilo oko 120 njemačkih vojnika, a u drugim posade od 50 do 60 vojnika. Napad je počeo 3. avgusta i razvijao se u prvi mah povoljno. Bataljon koji je bio kod Barbana kao osiguranje prema Puli, odbio je prvi napad s toga pravca, ali kada se pojavila jedna neprijateljeva kolona iz pravca Zminja, morao se povući preko rijeke Raše prema Podlabinu. Otpor njemačke posade u rudniku Raši bio je vrlo jak. Pošto je i uspješan napad na Rabac onemogućila jaka intervencija iz Rijeke, kopnom i s mora, štab brigade naredio je prekid napada i povlačenje jedinica na sjever u rejon Čepića. U napadu su neprijatelju naneseni gubici i zaplijenjeno je nešto oružja (laki bacač, mitraljez, puškomitraljez i 6 pušaka), ali je i brigada imala dosta velike gubitke — 13 poginulih i 29 ranjenih boraca. Za vrijeme ove borbe brigadi je dragocjenu pomoć pružao područni omladinski radni bataljon. Omladinke tog bataljona hrabro su odlazile u prve borbene redove da bi iznosile ranjenike i da bi donijele hranu borcima na položajima. Brigada se 9. avgusta pomjerila još na sjever u rejon sela Skrapne, na Učki, odakle je vršila napade na komunikaciju Rijeka — Trst do pred kraj avgusta. Zbog zapažene koncentracije neprijateljevih sna-

ga oko Rijeke, Operativni štab za Istru naredio je 1. brigadi da se povuče preko komunikacije sjeverno od Rijeke na prostor oko Klane, radi dještava u Kastavštini, čime je trebalo olakšati položaj 13. diviziji, koja je vodila teške obrambene borbe u Gorskom kotaru.

Druga brigada prešla je početkom avgusta preko Krasa u srednji dio Istre i odmah porušila željezničku prugu između Rakitovca i Buzeta. Poslije nekoliko akcija oko Buzeta, brigada je sredinom avgusta krenula dalje na jug u Pazinštinu. U borbi kod Karojbe, 16. avgusta, ubijeno je 12, a zarobljeno 4 njemačka vojnika, te zaplijenjeno: 2 puškomitraljeza, 8 pušaka i dr. Poslije te borbe brigada se vratila u Buzeštinu, gde je saznala da neprijatelj hara po selima Krasa i odlučila da krene tamo da bi zaštitila stanovništvo. Na Krasu je zatekla spaljeno selo Vodice i druga sela. Operativni štab za Istru naredio joj je da se prebaci preko željezničke pruge u Brkine, što je odmah i učinjeno.⁶⁶ |

Dok su se dještva obje istarske brigade u avgustu uspješno odvijala u unutrašnjosti Istre, jedinice partizanskih odreda bile su, također, vrlo aktivne. Bataljon iz odreda »Učka« razoružao je 6. avgusta posadu u Kanegri. Zarobljeno je 15 karabinijera, a zaplijenjeno: 2 puškomitraljeza, 12 pušaka i dr. Iz zasjede na cesti Buje — Koper uništeno je jedno odjeljenje njemačkih vojnika i zaplijenjeno njihovo oružje. Uspjesi manjih jedinica oba istarska partizanska odreda, kao i uspjesi partizanskih vodova komandi područja, partizanskih straža komandi mjesta i diverzantskih grupa, davali su u svom zbiru vrlo značajne rezultate, odvijajući se svakodnevno širom Istre i na riječkom području. Te jedinice držale su pod svojom kontrolom znatan dio istarskog teritorija. Pod dojmom posvudašnje prisutnosti partizana, dobro organiziranog političkog rada među hrvatskim i talijanskim stanovništvom, bezizglednost borbe protiv partizana pod komandom njemačkih i fašističkih stabova, postajala je za Istrane sve očiglednija. Učestale su grupne i pojedinačne predaje neprijateljevih vojnika bez borbe, naročito karabinijera. Panično raspoloženje osje-

⁶⁶ Zbornik, lom V, knj. 31, dok. br. 12 i 97.

calo se i u nekim neprijateljevim komandama. Tako se u izvješčaju 35. vojne provincijske komande u Rijeci iz toga vremena navodi, da je vjerojatno u Istru stigla 8. kordunaška divizija, da bi ojačala istarske partizanske snage pred očekivano iskrcavanje zapadnih saveznika u Istri i na Kvarnerske otoke.

Mogućnost iskrcavanja vojnih snaga zapadnih saveznika na prostoru Jugoslavije bila je prisutna od kapitulacije fašističke Italije nadalje, sve do završetka rata. Za situaciju koja bi nastala iskrcavanjem saveznika na prostoru sjevernog Jadrana, koji je bio strateški za njih najprivlačniji, pripremali su se kako Nijemci i kvislinzi, tako i sve snage NOP-a na tome prostoru. Nijemci su vršili utvrđivanja uz obalu Istre i na topografski jakoj liniji Čićarija — Učka, a istovremeno, naročito u dragoj polovici 1944. godine, dovlačili i nove snage u Istru. U avgustu je iz Cehoslovačke na prostor oko Pazina dovedena njemačka divizija, a u septembru je u Istru stigla ponovno njemačka 71. i njemačka 237. divizija (koja je smijenila 94. diviziju) i dijelovi njemačke 162. turkenstanske divizije. Gusta mreža garnizona neprekidno je pojačavana.⁶⁷ U iščekivanju savezničkog iskrcavanja u Istri, bio je i neuspjeh pokušaj formiranja domobranske divizije u Rijeci, kao i grupiranja četničkih formacija (oko 5.000) između Rijeke i Trsta.

Vrhovni štab NOV i POJ dao je već krajem 1943. godine na znanje saveznicima, preko njihovih vojnih misija, da neko veće iskrcavanje na jugoslovensku obalu smatra strateški nepotrebnim i politički nepoželjnim, jer bi moglo predstavljati miješanje u unutarnja pitanja Jugoslavije. Iskrcavanje bez njegove suglasnosti bio bi nedopustiv čin, kojem bi se mogli suprotstaviti i silom. O ovakvom našem stavu obavješten je i SSSR.⁶⁸ Saveznici su to, mada nerado, prihvatili.

⁶⁷ Herman Buršić, Neki aspekti vojno-političke situacije i razvitak NOVJ u Istri od formiranja 43. divizije do oslobođenja zemlje, »Dometi« br. 8/84, str. 25—26.

⁶⁸ Radule Buturović, Vojno-politički značaj formiranja 43. istarske divizije, »Dometi« 8/1984. str. 7—24.

Operativni štab za Istru, pripremajući se da po direktivi Štaba 11. korpusa izvrši novu reorganizaciju svojih jedinica, naredio je partizanskom odredu »Učka« da se krajem avgusta prebaci s područja Učke u zapadni dio Gorskog kotara. Odred se sa svoja dva bataljona prebacio preko komunikacije Rijeka — Trst, pa preko Gumanca i 27. avgusta stigao u područje Cabra. Tu je od njegovih bataljona i tri riječke partizanske čete, formirana 29. avgusta, 3. brigada Operativnog štaba za Istru. Komandant odreda Miloš Ivošević postavljen je za komandanta nove brigade, a za političkog komesara Vlado Vozilo. Poslije formiranja, Brigada je prešla u Grobištinu, gdje su je odmah očekivale teške borbe.

Cijeneći perspektivu organizacijskog razvoja jedinica Operativnog štaba za Istru, kao i razvoj operativne situacije na području Istre, Gorskog kotara i Hrvatskog primorja sredinom ljeta 1944. godine, Stab 11. korpusa došao je do zaključka da su sazreli uvjeti za reorganizaciju jedinica Operativnog štaba za Istru i novu diviziju NOVJ. S takvom procjenom složio se i Glavni štab Hrvatske, pa je uputio prijedlog Vrhovnom štabu da se u Istri formira divizija NOVJ. Prijedlog je odmah usvojen, te je naredbom Vrhovnog štaba NOV i POJ, 29. avgusta, formirana 43. istarska divizija. Operativni štab za Istru preformiran je u Stab 43. divizije, u kome je Savo Vukelić postao komandant, a Joža Skočilić politički komesar. U sastavu 43. divizije bile su tri brigade, dva NOP odreda, artiljerijski divizion, izviđačka četa, četa za vezu i prištapske jedinice. Stab 43. divizije sa prištapskim dijelovima bio je u vrijeme formiranja razmješten u rejonu Gumanca, sjeverno od Klane. Na dan formiranja 43. divizije imala je 3.782 borca.

Formiranje 43. istarske divizije NOVJ označilo je ne samo važan vojnoorganizacijski napredak u najzapadnijem dijelu naše zemlje, nego je to bio i događaj od vrlo velikog političkog značaja. To je bio jednogodišnji bilans masovnog oslobodilačkog ustanka u Istri i najubjedljivija potvrda čvrste riješenosti Istrana da budu prisajedinjeni novoj Jugoslaviji, kako je to već ranije odlukama AVNOJ-a, ZAVNOH-a i Oblasnog NOO-a bilo

proglašeno za jedan od najvažnijih ciljeva narodnooslobodilačkog rata naroda Jugoslavije. Značajno je bilo to da se većina istarskih Talijana već bio zajedno s Hrvatima politički i vojnički uključio u sve organizacije NOP-a: narodnooslobodilačke odbore, komitete KPJ, antifašističke organizacije žena i omladine (AFZ i USAOH-a) borbene vojne jedinice i druge. Istra je od ustanka do formiranja svoje divizije dala preko 10.000 boraca,⁶⁹ od kojih su već mnogi pali na bojnopolju, a nekoliko hiljada ih je upućeno u jedinice 11. korpusa izvan Istre. U redovima nove divizije i teritorijalnih vojnih organizacija u Istri krajem avgusta, bilo je preko 4.600 Istrana, a taj broj je povećavan svakim danom novim dobrovoljcima.

U jedinicama 43. divizije politički rad bio je vrlo intenzivan. Divizijski komitet KPH rukovodio je radom organizacije koja je imala 279 članova KPJ i 549 članova SKOJ-a.⁷⁰ U jedinicama i ustanovama komandi područja bilo je 111 članova KPJ i 122 člana SKOJ-a. Cijela Istra bila je pokrivena gustom mrežom partijskih, skojevskih i masovnih antifašističkih organizacija. U USAOH u Istri bilo je 13.00 omladinaca i omladinki. Organizacija AFZ bila je, također, brojno jaka i vrlo aktivna. Oblasni NOO za Istru rukovodio je sa četiri okružna NOO (Buzet, Pazin, Pula i Rijeka).⁷¹

Odmah poslije formiranja, Štab 43. divizije NOVJ dao je uputstvo brigadama o organizacionom sređivanju jedinica i intenzivnoj vojnoj i političkoj obuci boraca i rukovodilaca. Ljudstvo brigada, naročito 2. i 3., bilo je sastavljeno dobrim dijelom od vrlo mladih boraca, koji do dolaska u partizanske jedinice nisu nikada imali oružje u rukama. Trebalo ih je intenzivnom obukom osposobiti za rukovanje pješadijskim naoružanjem i, u isto vrijeme, dati im osnovna znanja u vođenju borbe o partizanskom načinu ratovanja. Naročita pažnja obraćena

⁶⁹ Glas Istre, br. 21 od 28. avgusta 1944. godine.

⁷⁰ Andrija Tus, Osnivanje i rad divizijskog komiteta u 43. istarskoj diviziji, »Dometi-«, 8/84.

⁷¹ Mario Mikolić, NOP Istre, Pazinski memorijal, iknj. 6, str. 115.

je obuci nižeg komandnog kadra — desetara, delegata, komandira i političkih komesara Ičeta. Gubici u nižem komandnom kadru bili su znatni u svakoj borbi, pa su nove starješine neprestano obnavljane iz redova najhrabrijih i najsnalažljivijih boraca. Kursevi za mlade starješine održavani su u brigadama. U jedinicama se razvio živ politički i partijski rad. Od štampe najviše se koristio »Glas Istre«. U tom radu prednjačili su članovi KPJ i skojevci.

Početak septembra zbog uočenih priprema neprijatelja za ofanzivu u istarskom i riječkom sektoru, kao i zbog znatno pojačanih garnizona i uporišta u Istri (u oko 150 uporišta bilo je preko 35.000 neprijateljevih vojnika), Štab 43. divizije odlučio je da poslije pregrupacije izvrši reorganizaciju komandovanja svojim snagama. Pošto su krajem avgusta iz Istre bile prebačene na riječki sektor obje brigade, glavnina partizanskog odreda »Učka« (od koje je formirana 3. brigada) i dio partizanskog odreda »Pula« — rukovođenje snagama koje su još ostale u Istri objedinjeno je pod komandom Štaba grupe partizanskih bataljona. Štab grupe imao je pod komandom tri terenska partizanska bataljona. Popunjeni su preostalim borcima partizanskih odreda (Pulski i »Učka« koji su prestali postojati) i borcima iz vojnopozadinskih ustanova i komandi. Komandant grupe bio je Gojko Trbović, a politički komesar Ivan Defrančeski. Štab je najprije bio smješten na južnim padinama Učke, a kasnije južno od Labina.

Naši zapadni saveznici bili su posebno zainteresirani za razvoj ratne situacije na području oko predratne granice između Jugoslavije i Italije. Da bi taj razvoj neposredno pratili, zatražili su preko svoje misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ da jedna anglo-američka vojna misija bude upućena u Štab 43. divizije. Pošto je Vrhovni štab prihvatio taj prijedlog, već početkom septembra u Štab 43. divizije stigla je brojna misija od 22 oficira, po 11 iz armije V. Britanije i armije SAD. Službeni naziv misije bio je: »Saveznička vojna misija, pri Stabu 43. istarske divizije NOVJ za vojnu i ekonomsku pomoć«. Prema zajedničkom dogovoru improviziran

je aerodrom na Gumancu, ugovoreni znaci raspoznavanja za ateriranje savezničkih aviona i sve drugo potrebno za prihvatanje savezničke pomoći.

Pomoć dopremljena prvim avionima bila je oskudna i neodgovarajuća. Članovi misije, međutim, živo su se interesirali za obavještajne podatke o njemačkim, ali i o našim jedinicama u Istri. Pošto su i njemačke snage u Istri pokazivale užurbanost oko organiziranja istarske obale za obranu, sve je ukazivalo da se savezničko iskrcavanje u Kvarneru i Istri može očekivati. Na jednom sastanku održanom u Štabu 43. divizije na zahtjev šefa misije sredinom septembra, Štabu su postavljena pitanja: šta će uraditi Štab 43. divizije ako se saveznici iskrcaju na teritoriju Istre? Šta će biti ako saveznički komandati zatraže da istarske partizanske jedinice u zoni mostobrana i na pravcu pokreta savezničkih trupa predaju oružje saveznicima? Ova pitanja članovi misije objašnjavaju razlozima bezbjednosti i time što je Istra, do eventualnog određivanja novih granica, italijanska teritorija. Saveznici u Italiji razoružavaju sve samonikle jedinice otpora, pa analogno tome i sve teritorijalne jedinice u Istri (partizanski odredi, jedinice komandi područja i druge) mogle bi biti smatrane poput onih u Italiji. Oni dalje pitaju: Kakvo naređenje svojih viših štabova ima Štab 43. divizije i kakvi su mu konkretni planovi? Mada pomalo iznenađen tim pitanjima, jer je misiju posmatrao kao organ za vojnu i ekonomsku pomoć, a ne za diplomatiju, Štab 43. divizije dao je neposredan i jasan odgovor:

»Ako se saveznici iskrcaju na našoj obali 43. divizija će svim snagama preći u napad na njemačke jedinice, da bi saveznicima obezbjedila mostobran. Zatim ćemo tražiti odobrenje Štaba našeg korpusa da zajedno sa saveznicima nastupamo na sjever. Štab 43. divizije je uvjeren da saveznici neće tražiti predaju oružja naših jedinica u Istri, već naprotiv, pomoći nas u teškom naoružanju.« Na upadicu britanskog predstavnika: »Ali ako to saveznici budu zahtijevali«, odgovor Štaba je glasio: da to onda neće biti saveznici, nego okupatori, a partizani se bore protiv svakog okupatora. Što se tiče pitanja

čija je Istra i kakav tretman njeni borci treba da imaju u saveznika, misiji je ukazano na to da su se sami mogli uvjeriti u bolnici teških ranjenika kako se Istrani bore za Titovu Jugoslaviju. Rečeno im je još da Stab nema neko posebno naređenje o ponašanju prilikom susreta sa saveznicima, ah su i bez toga uvjereni da znaju kako treba da se -ponašaju prema pravim saveznicima.«⁷²

Vjerojatno je saveznička misija sadržaj razgovora u Stabu 43. divizije odmah prenijela radio-vezom Glavnoj savezničkoj misiji pri Vrhovnom štabu NOV i POJ na Visu. Samo dva dana kasnije sa Visa, preko otoka Cresa, stigao je kurir s kratkom pisanom, vrlo povjerljivom porukom Štabu 43. divizije, koja je sadržavala direktivu za hitne organizacijske i druge pripreme i postupke u slučaju iskrcavanja saveznika na istarsku obalu. Na osnovu te poruke Stab 43. divizije odmah je donio odluku o organizacijskim izmjenama u grupi partizanskih odreda Istre. Stab grupe preimenovan je u »Operativni sektor 43. istarske divizije NOVJ«. Partizanski odredi preformirani su i preimenovani u pete bataljone 1, 2. i 3. brigade 43. istarske divizije. Mada nikada nisu bili u sastavu brigade, oni sada formalno i pravno pripadaju 43. istarskoj diviziji NOVJ i nisu teritorijalni bataljoni. Pored toga, tako organizirani peti bataljoni, mogli su se u slučaju potrebe brzo svrstati u novu brigadu jačine 713 boraca, a dotle su vodili borbu na partizanski način, nanoseći stalno gubitke neprijatelju u osjetljivom obalnom pojasu i na komunikacijama kroz Istru. Pored njih u Istri je tada bilo oko 800 boraca u vojnopozadinskim komandama i ustanovama.

Nesporazum između Štaba 43. divizije i savezničke vojne misije oko statusa teritorijalnih partizanskih jedinica, bio je brzo riješen. S aerodroma kod Gumanca evakuirani su teški ranjenici, a počela je redovitije stizati municija, odjeća, nešto hrane i lijekovi, mada daleko ispod potreba i traženja Štaba.

⁷² Savo Vukelić, Hiljade boraca Istre, Pazinski memorijal, fajl. 6, Pazin, 1977, str. 53.

Neprijatelj je, čim je saznao za formiranje 43. divizije, nastojao na to odgovoriti nekim svojim protivmjerama. Ustaška vlada pokušala je da među istarskim Hrvatima stekne neki politički utjecaj naglim prelaskom na antitalijansku propagandu i slanjem ustaških agenata s propagandnim materijalom u neka istarska sela. Taj pokušaj ustaške infiltracije nije naišao na bilo kakav odjek Istrana. Učinjen je i pokušaj na vojnom planu da se osnuje istarska domobranska pukovnija, ah se ona već u zametku raspala. Njemačka komanda na vijest da je formirana nova divizija, ubrzala je već započete pripreme da je velikim ofanzivnim zahvatom odbaci što dalje od kvarnerske obale.

OPERATIVNA SITUACIJA, ORGANIZACIONO STANJE I BORBE JEDINICA 11. KORPUSA OKO GLAVNIH KOMUNIKACIJA

*Stanje jedinica i operativni planovi krajem ljeta
1944. godine*

Neprijatelj je na teritoriji 11. korpusa potkraj ljeta 1944. godine držao dosta jake snage, jer je zbog situacije u Italiji nastojao održati pod kontrolom komunikacije koje iz savske doline i Austrije izvode na jadransku obalu. Najjaču snagu predstavljao je njemački 15. brdski armijski korpus čije su dvije divizije (392. i 373) kontrolirale unsku komunikaciju (s odvojkom Otrić — Gračac — Obrovac); pravac Karlovac — Ogulin — Brinje — Karlobag. Snage njemačkog 15. korpusa, naročito 392. divizija, povremeno su ispoljavale ofanzivnost prema slobodnim teritorijima Like i Gorskog kotara. Štab 392. divizije često se koristio 4. i 18. ustaškim zdruhom koji su mu bili podređeni, za upade iz Gospića, Perušića i Vrhovina na slobodni teritorij u Krbavsko polje. Raspored snaga u Hrvatskom primorju od Senja do Rijeke bio je naročito gust. Tamo su pored dijelova 392. divizije bili raspoređeni i dijelovi 1102. obalnog artiljerijskog puka, jedinice za utvrđivanje organizacije *Tot*, manje mornaričke i domobranske jedinice. Na svim Kvarnerskim otocima nalazile su se manje njemačke, ustaške i domobranske jedinice.

U Istri je neprijatelj imao najjači garnizon u Puli, u kojoj su snage, kao i one u Rijeci i Trstu, povremeno smjenjivane i upućivane na front u Italiji. Mreža garnizona u Istri, uglavnom, bila je raspoređena duž komunikacija Rijeka — Trst, Rijeka — Pula i Pula — Trst. Stalne posade u uporištima sačinjavali su dijelovi nje-

mačke 188. i 237. divizije, jedinice njemačkih policijskih snaga, fašisti, karabinijeri i bjelogardisti.

Snage 11. korpusa zadržavale su, uglavnom, raspored iz ranijeg perioda, sadjejtstvujući povremeno s jedinicama 4. i 8. korpusa, kao i sa slovenačkim jedinicama (7. i 9. korpus). Štab 11. korpusa poslije prelaska iz Like u sjeverni dio Gorskog kotara vršio je neposredni utjecaj na aktivnost 13. i 43. divizije, dok je zbog dalekih i teških veza samo direktivama utjecao na aktivnost 35. divizije, pa je Glavni štab Hrvatske često neposredno davao zadatke toj diviziji, a o tome obavještavao Štab 11. korpusa.

Poslije borbi za obranu ljetine u Lici od ustaško-njemačkih pljačkaških upada na slobodni teritorij sa ceste Gospić — Perušić — Vrhovine, kao i njemačko-četničkih ispada iz uporišta na unskoj komunikaciji, 35. divizija uspješno je uzvraćala udare neprijatelju i štitila centralni slobodni teritorij, omogućujući rad partizanskog aerodroma sjeverno od Udbine. Za obranu te avio-baze korišten je artiljerijski divizion 11. korpusa. Divizija je povremeno sadjejtstvovala s jedinicama 8. korpusa u južnom dijelu Like, a s jedinicama 4. korpusa na sektoru Plitvičkih jezera. Lički NOP odred i dalje je glavnim snagama bio orijentiran prema unskoj komunikaciji na Plješevici, a jedan njegov bataljon štitio je podvelebitski slobodni teritorij između Ličkog Novog i Raduča.

Trinaesta divizija, poslije bolje organizacije dopreme hrane preko Korduna, vratila je svoje brigade s karlovačkog sektora u Gorski kotar, da bi se jače angažirala u borbi protiv neprijatelja na komunikaciji Ogulin — Brinje — Senj. Prema primorskoj cesti od Senja do Rijeke bila su stalno raspoređena dva primoreko-goranska NOP odreda.

Jedinice 43. divizije tokom ljeta uspješno su manjim dijelovima stalno, a brigadama povremeno djejtstvovale na području Istre. Posebni rezultati postizani su u borbi protiv karabinijerskih posada, ali je bilo uspjeha i u borbi s njemačkim i fašističkim jedinicama. Kada bi Istra postala preuska za manevar brigadama, one su se povla-

čile na prostor sjeverno od Rijeke, da bi dještva usmjerile protiv saobraćaja na komunikaciji Rijeka — Trst, Mobilizacijskim mogućnostima u Istri 43. divizija se koristila i dalje za popunu svojih brigada i 13. divizije.

Prema ocjeni Štaba 11. korpusa stanje u divizijama bilo je općenito dobro.¹ Metod rukovođenja štabova, od divizijskih do bataljonskih, nije još bio svuda dobro postavljen, jer je ponegdje izostajala neposredna pomoć nižim štabovima, ali se to stanje prevazilazilo. Vojna i politička obuka mladih boraca i nižih starješina izvođena je na velikom broju kurseva, koji su trajali 15—30 dana. Mladi talijanski borci u istarskim jedinicama obučavani su posebno na italijanskom jeziku.

Ljetnje borbe potvrdile su dobar borbeni moral u svim jedinicama 11. korpusa. Kada su krajem ljeta poboljšani uvjeti snabdijevanja jedinica hranom i opremom, to je osjetno utjecalo na daljnje podizanje borbenog morala. Borbeno obezbjeđenje i izviđanje u jedinicama van borbe nije bilo zadovoljavajuće, jer je neprijatelj novom taktikom brzih prodora i zaobilazaka uspijeva da iznenadi neke jedinice i nanese im gubitke. Vatrena moć povećanog i kvalitetnijeg naoružanja (dijelom dobivenog od saveznika) nije još bila dovoljno korištena u borbi, zbog nedovoljne umješnosti u rukovanju njime. Pojačanom obukom sve se to popravljalo.

Stručne službe u 11. korpusu radile su sve bolje. Zbog razvučenosti jedinica, osnovna sredstva veze između Štaba 11. korpusa i štabova divizija i brigada bile su radio-veze. Tajnost tih veza nije još bila dovoljno zagarantirana. Zdravstvena služba bila je dobra, a broj i stanje oboljelih popravljalo se uporedo s poboljšanjem ishrane. Zaraznih bolesti nije bilo.

Operacija rušenja komunikacija kojivi se koristio neprijatelj

Razvoj ratne situacije u Evropi krajem ljeta 1944. godine, kako na istočnom, tako i na frontu u Italiji, doveo je do nove strategijske uloge NOV Jugoslavije u

¹ Zbornik, tom V, knjiga 31, dok. br. 75.

sklopu antifašističke koalicije. Približavanjem savezničkih frontova granicama Jugoslavije, naša strategijska saradnja sa savezničkim armijama postajala je sve neposrednija. U to vrijeme postojala je mogućnost da se savezničke trupe iz Italije iskrcaju na istočnu jadransku obalu i odatle, u sadejstvu s NOVJ, preduzmu ofanzivu ka Zagrebu i Gracu.² S obzirom na opštu situaciju na Balkanu i na jugoslovenskom ratištu, Vrhovni štab NOV i POJ je 17. avgusta izdao direktivu upućenu štabovima u Bosni, Hrvatskoj i Sloveniji, u kojoj je pored ostalog stajalo:

»U vezi s opštim savezničkim planom NOV i POJ dobila je zadatak da naročito u vremenu 1—7. septembra ruši komunikacije na celom jugoslovenskom ratištu i tako ukoči pokretljivost okupatorskih trupa. Kao i do sada stalo mi je do toga da naša vojska izvrši ovaj važni zadatak. U tom cilju

N A R E Đ U J E M

1) Potrebnim snagama rušićete komunikacije . . .

2) Savezničko vazduhoplovstvo sadejstvovat će vašim akcijama. Ono će dejstvovati danju, prvenstvenotukući neprijateljski saobraćaj. Vaše jedinice dejstvovaće na komunikacije noću. Po danu uklanjaće se sa komunikacija, kako ne bi trpele gubitke od savezničkog vazduhoplovstva. Ako pak -pojedine vaše jedinice treba da ostanu na osvojenim delovima komunikacija, potrebno je o tome prethodno obavestiti savezničkog oficira za vezu, da vazduhoplovstvo ne tuče dotični sektor komunikacije. Sa savezničkim vazduhoplovstvom potrebno je uspostaviti što tešnju vezu, kako bi njegovo dejstvo došlo do punog izražaja. Nastojati da se u samoj zemlji obezbede baze za uzletanje aviona i regulisanje nužnog taktičkog sadejstva.

3) Redovno ćete obavешtavati savezničke oficire za vezu o planovima akcija i njihovom rezultatu u navedenom periodu od 1. do 7. septembra.

* Oslobođilački rat naroda Jugoslavije, 2, str. 404.

4) Saveznici će nastojati da za ovu operaciju doture što više borbenih sredstava: bacača »piat«, protivtenkovskih i brdskih oruđa, eksploziva, mašina za električno paljenje, municije za naše pešadijsko i teško naoružanje. Preko savezničkih oficira za vezu blagovremeno javiti mesta za bacanje ovog materijala.

5) . . . (brojem pored komunikacije označen prioritet rušenja).

6) Dozvoljava se glavnim štabovima da mogu izvršiti podelu komunikacija prema trenutnom rasporedu jedinica pojedinih korpusa.

7) Ovo naređenje dostavlja se preko savezničkih oficira za vezu i po istome se ima postupiti.«

Glavni štab Hrvatske poslao je ovu direktivu, u izvodu, Štabu 11. korpusa i neposredno Štabu 35. divizije.³ Glavne komunikacije koje su iz savske doline vodile ka jadranskoj obali preko teritorija 11. korpusa po ocjeni Glavnog štaba Hrvatske, ai datoj situaciji, bile su: Ljubljana — Trst — Pula; Ljubljana — Rijeka — Pula; Zagreb — Ogulin — Delnice — Rijeka; Ogulin — Brinje — Senj; Žuta Lokva — Otočac — Gospić — Karlobag; Bihać — Donji Lapac — Srb — Zrmanja — Knin i Donji Lapac — Gračac — Obrovac. Od rokadnih komunikacija na ovom području najvažnije su bile: Rijeka — Trst; primorska cesta Senj — Rijeka i Gospić — Gračac.

S obzirom na to da su jake snage 8. korpusa NOVJ djeystovale u južnoj Lici, one su u prvi mah preuzele glavnu brigu za djeystva na unskoj komunikaciji. Snage 11. korpusa trebalo je da svoje jedinice usmjere protiv neprijatelja na ostalim važnim komunikacijama.

Na ličke komunikacije usmjerena su djeystva 35. divizije s težištem na cestu Žuta Lokva — Otočac — Gospić. Trinaesta divizija trebalo je da težište djeystava usmjeri na cestu Ogulin — Brinje — Senj — Rijeka, dok je cesta Ogulin — Vrbovsko — Delnice bila tada pod kontrolom naših snaga. Na komunikacije Ilirska Bistrica — Rijeka — Pula i Rijeka — Trst usmjerena je 43. istarska divizija.

³ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 16, 43 i 123.

Svim jedinicama Korpusa izdato je naređenje da se iz skladišta snabdiju dovoljnom količinom eksploziva, nagaznih mina i alata za rušenje i zapriječavanje. Jedinice koje nisu imale minerska odjeljenja, trebalo je da ih oforme i snabdiju potrebnim sredstvima.

U duhu direktive za napad na komunikacije, Štab 11. korpusa odlučio je da dvije brigade 35. divizije prebaci u Gacko polje radi odsječanja Otočca od Vrhovina i od Gospića. Glavni štab Hrvatske nije se, međutim, složio s tom odlukom Štaba 11. korpusa, jer je smatrao da bi opstanak tih dviju brigada u Gackom polju bio nemoguć sve dok neprijatelj drži Vrhovine. Pored toga, time bi se neprijatelju pružila mogućnost da prekine vezu između slobodnog teritorija Like i Korduna u rejonu Plitvičkih jezera, gdje nisu mogli biti duže angažirani dijelovi 8. divizije. Glavni štab Hrvatske stoga je naredio da 35. divizija priđe komunikaciji Brinje — Otočac — Gospić sa šireg prostora i opreznije nego što je to bilo zamišljeno u odluci Štaba 11. korpusa. Poslije toga Štab 35. divizije izradio je svoj plan za dještvo, s kojim se Glavni štab Hrvatske složio 2. septembra. Po tom planu 2. brigada upućena je u kraću akciju na cesti Otočac — Perušić, s tim da odmah poslije toga preuzme položaj 1. brigade na sektoru Plitvičkih jezera. Prva brigada imala je zadatak da krene na prostor sjeverno od Gackog polja i da, oslobađanjem šireg rejona Dabra, stvori uvjete za dještvo protiv saobraćaja na cesti Žuta Lokva — Otočac. Treća brigada, poslije borbi kod Gračaca, uputila je 1. septembra jedan bataljon s minerima na cestu Donji Lapac — Srb, a ostali bataljoni prebačeni su 2. septembra u rejon Ljubova, da bi spriječavali ispade ustaških snaga iz rejona Gospić—Perušić prema Krbavi. Bataljon upućen prema Gornjem Lapcu sukobio se s neprijateljevim obezbjeđenjima kod Zuleševice i nije uspio da priđe cesti radi miniranja, pa se povukao u Mazin.⁴

Druga brigada prikupila se 2. septembra popodne na prostoru Kuzmanovača, Čanak, Ivčevića Kosa i odat-

⁴ AVII, k. 119/1, br. reg. 8—2.

le se u toku noći približila cesti Otočac — Perušić, na odsjeku željeznička stanica Lešće — željeznička stanica Janjče. Na tome odsjeku cestu je obezbjeđivala Doknadna bojna 4. ustaškog zdruga, utvrđena na kotama s obje strane željezničke pruge i ceste. Jedinice Brigade uspjele su da izvrše manja rušenja i miniranja ceste, pa su se, prema planu, povukle u Trnavac, Homoljac i Prijeboj, s kojeg prostora je 1. brigada, preko Plitvičkih jezera, prebačena na sektor Dabra. Zadatak je samo djelomično izvršen, jer je Brigada, da je ranije izbila u rejon Janjče, mogla izvršiti temeljitije zapriječavanje ceste na tome odsjeku.

Da bi se oslobodio pritiska na cestu Otočac — Perušić, neprijatelj je 5. septembra uvečer snagama od četiri bataljona, ojačana četom tenkova (jedan bataljon iz 392. divizije i tri bojne iz 4. ustaškog zdruga), krenuo iz Široke Kule i Perušića u napad na Ljubovo. Snage iz Široke Kule nastupale su u uporednim kolonama s obje strane ceste, a tenkovskom četom u sredini. Kolona iz Perušića nastupala je preko Pocrnića ka Kuzmanovači. Iste noći jedan bataljon 392. divizije s nešto motorizacije, krenuo je iz Ramljana preko Čanka ka Kozjanu. Treća brigada bila je iznenađena tim noćnim napadom, jer je neprijatelj ranije napadao redovno danju ili pred zorom. Procjenivši da ni narednog jutra neće moći da zaustavi mnogo nadmoćnije snage i da će neprijatelj usmjeriti nastupanje ka Korenici, Štab 3. brigade naredio je da se sjutrašnji bataljoni s Ljubova postepeno povlače na liniju Pisačuša — Debelo Brdo. Brzim prodorom neprijateljeve kolone koja je nastupala iz Ramljana preko Čanka i već 6. septembra u 8 sati izbila pred Bunić, ometen je plan povlačenja, pa je glavnina 3. brigade ostala 6. septembra na prostoru Svračkovo Selo, Šalamunić, Pišać, spriječavajući neprijatelja da napreduje prema Podlapači. Glavnina neprijateljevih snaga ostala je tog dana na Ljubovu i u rejonu Bunića.

Noću 6/7. septembra bataljoni 3. brigade prebačeni su na Debelo Brdo i Goricu, da bi spriječili eventualni pokušaj neprijatelja da prodre u rejon Bjelopolja, Frkašića i Pećana, gdje su bile smještene divizijske pozadinske ustanove.

Neprijatelj je 7. septembra prikupljenim snagama i jakim bočnim obezbjedenjima, izbio iz Bunića preko Vrpila u Korenicu i Vrelo. Pri tome su mu manji dijelovi 3. i 2. brigade samo mjestimično pružali otpor, a artiljerijski divizion s položaja kod Bjelopolja tukao je motorizirani dio kolone dok je prelazio Trpila, i izazvao dosta žestoko kontrabatiranje neprijateljeve artiljerije iz rejonu Korenice. Iz Korenice je jedan neprijateljev bataljon krenuo prema Mihaljevcu i zauzeo k. 970. Njega je napao 3. bataljon 2. brigade iz Koreničke Kapele i natjerao ga na povlačenje prema Vrelo.⁵

Štab 35. divizije naredio je 3. brigadi da uz sadjejestvo jednog bataljona 2. brigade napadne noću 7/8. septembra neprijatelja u rejonu Korenice i presječe vezu između Korenice i Bunića. Međutim, neprijatelj je prije toga uspio da odbaci dijelove 2. brigade s Pogledala, pa su se preko njega dve bojne i bataljon 392. divizije povukli u Babin Potok dok su se ustaški dijelovi iz Bunića povukli na Ljubovo. Nakon toga je 3. brigada uvečer ušla u napuštenu Korenicu.

Prva brigada krenula je 4. septembra iz Prijeboja, preko Plitvičkih jezera i Male Kapele, na marš u rejon Petrinić-Polja istočno od Dabra. Narednog dana njeni izviđački organi ustanovili su da se u Dabru nalazi jedna ustaška satnija 19. ustaške bojne i vod domaćih ustaških milicionera, pa je Štab 1. brigade donio odluku da narednog jutra, 6. septembra, oslobodi Dabar. Za napad su određena dva bataljona, a druga dva su postavljena na osiguranja prema Brinju, Otočcu i Vrhovima.⁶

Napad je uspješno izveden, pa je Dabar bio oslobođen odmah izjutra, a ustaška posada se u panici raspršala na sve strane. Ubrzo su, međutim, uslijedile intervencije u više pravaca. Već oko 10 sati od Lipica prema Celinom vrhu krenula je jedna ustaška satnija u pomoć posadi u Dabru. Bataljon na osiguranju toga pravca razbio ju je i protjerao do sela Lipica. Iz Otočca su dijelovi Otočačke ustaške obrambene bojne, ojačani vodom četnika, prije podne pošli također u pomoć, ali ih je 2..

12 Zbornik, tom V, knj. 33, dok. 106 i 139.

13 Zbornik, tom V, knj. 34, dok. br. 110.

bataljon 1. brigade sačekao na Crnom vrhu (k. 936) i Paležu i protjerao u pravcu Glavaca. Predvečer je uslijedila zakašnjela, ali najozbiljnija intervencija iz Vrhovina, odakle su dvije satnije 19. ustaške bojne krenule preko Doljana i Brezovca ka Petrinić-Polju. Pošto je potisnuo bataljon 1. brigade s Malog Lisca (k. 1029), neprijatelj se veoma približio Dabru s istoka. Stab Brigade uputio je tada u protunapad bataljon iz rezerve, koji je brzo razbio dvije ustaške satnije i protjerao ih preko Petrinić-Polja u Doljane.

Prva brigada dobro je i potpuno izvršila svoj zadatak toga dana. Neprijatelju su nanijeti teški gubici (oko 20 ubijenih, 30 ranjenih i 4 zarobljena), a zaplijenjena su 2 mitraljeza, 2 puškomitraljeza, 8 pušaka i dosta razne opreme. Vlastiti gubici bili su 3 poginula i 6 ranjenih boraca.

Idućeg dana, 7. septembra, brigada je glavninu snaga orijentirala prema Otočcu. Dva bataljona izvršila su brz i energičan napad na položaje četiri četnička bataljona (svaki od po 70—80 ljudi) oko Škara i Glavaca. Četnici su brzo zbačeni sa svih položaja oko tih sela i u samim sehama, te natjerani u bekstvo prema Otočcu. Jedinice 1. brigade ubile su oko 20 četnika i više od tog broja ranile. Zaplijenjen je puškomitraljez, 14 pušaka i arhiva četničke »Operativne zone za Gacko«. Jedinicama je poslije borbe naređeno da se vrate u rejon Dabra.

Neprijatelj se nije lako mirio s tim da partizani ponovno kontroliraju sektor Dabra, pa je 10. septembra u napad na 1. brigadu uputio iz Brinja i Jezerana bataljon 392. divizije, ojačan četnicima. Taj napad spremno je dočekan i odbijen. Radi sadejstva s 1. brigadom i ugrožavanja neprijateljevih položaja u Gackom polju s južne strane, upućena je 13. septembra s Ljubova 3. brigada u rejon Kosinja, sa zadatkom da ga očisti od ustaških dijelova, a zatim da se orijentira prema Janjči i Lešću. Brigada je 14. septembra u Gornjem Kosinju razbila dijelove 31. i Kosinjske obrambene ustaške bojne,

ali se zatim, pod pritiskom jačih snaga iz pravca Perušića i Pazarišta, morala povući na Ljubovo.⁷

U južnoj Lici, poslije borbi oko Gračaca, 9. divizija krenula je u napad na dio obezbjeđenja unsko-kninske komunikacije između Donjeg Lapca i Otrića. Od 7. do 17. septembra 9. divizija je na tom odsjeku vodila nekoliko većih bojeva s dijelovima 373. legionarske divizije, 3. i 4. četničkom brigadom i 10. domobranskom pukovnijom. Zbog dejstva savezničke avijacije, neprijatelj je sve češće vršio pokrete kolona noću, pa su zbog toga i jedinice NOVJ pristupile postavljanju noćnih zasjeda. Tako je 4. brigada 9. divizije u noćnoj zasjedi između Srpskog klanca i Otrića, noću 8/9. septembra, razbila motoriziranu kolonu, došla do plijena i uništila 28 kamiona. Sjevernije od nje, na odsjeku Suvaja — Srpski klanac, između 10. i 17. septembra 3. brigada vodila je oštre borbe naročito sa četnicima oko Suvaje, i postigla dobre rezultate. Trinaesta brigada napala je 12. septembra njemačko-četničko-domobransku posadu u Donjem Lapcu. Mada Donji Lapac nije bio oslobođen, tim napadom omogućen je pripremljeni prijelaz većeg dijela domobranske posade sa svim naoružanjem na stranu NOVJ. Ukupno je od 7. do 17. septembra iz jedinica 10. domobranske pukovnije, s linije Donji Lapac — Srb, prešlo na partizansku stranu 366 domobrana sa starješinama i cijelim naoružanjem (2 topa, 4 bacača mina, 3 mitraljeza, puškama i drugom opremom). Nijemcima i četnicima nanijeti su znatni gubici i uništeno je dosta materijala. Domobrani iz 10. domobranske pukovnije masovno su se odazvali pozivu koji im je 30. avgusta uputio predsjednik Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, maršal Tito, da prelaze na stranu NOP-a i priključuju borcima NOVJ.⁸

Sredinom septembra Glavni štab Hrvatske namjeravao je da s 35. i 8. divizijom razbije sve ustaško-legionarske snage u srednjem i sjevernom dijelu Like, pa da na taj način obezbjedi nesmetan rad aerodroma u Krbavskom polju, i da na širem području poveže

⁷ Oslobođilački rat naroda Jugoslavije, 2, str. 484.

⁸ Zbornik, tom V, knj. 33, dok. br. 39, 66, 67 i 68 i Oslobođilački rat naroda Jugoslavije, 2, str. 457.

slobodni teritorij Like i Korduna. U prvoj etapi te operacije ušla je u plan, najprije, likvidacija neprijateljevih uporišta sjeverozapadno od Bihaća (Izačić, Ličko Petrovo Selo, Vaganac), zatim oslobođenje Vrhovina i Babinog Potoka. Trinaesta divizija trebalo je da sadještvuje prvoj etapi operacije akcijama na komunikaciji Ogulin — Senj, od Jezerana do Žute Lokve.⁹

U duhu tog plana Glavni štab Hrvatske je 14. septembra naredio da 8. divizija napadne neprijatelja u Izačiću i Vagancu, a 35. divizija da zauzme Ličko Petrovo Selo. Stab 35. divizije nije imao vremena ni mogućnosti da za taj napad privuče dovoljno snaga za siguran uspjeh, pa su u napad krenula samo dva bataljona 2. brigade. Prvoj brigadi poslato je naređenje da se iz Dabra žumo prebaci u rejon Homoljca. Napad bataljona 2. brigade počeo je 15. septembra uvečer, ali u toku noći nije postignut uspjeh. Idućeg jutra neprijatelj je dobio pojačanje iz Bihaća, pa je napad morao biti obustavljen. Ni 2. brigada 8. divizije poslije razbijanja neprijatelja u Izačiću, nije uspjela da savlada posadu u Vagancu.¹⁰ Zbog tako neuspješnog početka operacije, a i potrebe da se 8. divizija angažira na drugim sektorima, Glavni štab Hrvatske odustao je 17. septembra od cijelog plana i naredio 35. diviziji da nastavi dještva na cesti Otočac — Gospić, a Stabu 11. korpusa da s ostalim snagama nastoji osloboditi dio obale u Kvarneru i time da obezbijedi snabdijevanje morskim putem. Osmu diviziju krenula je iz južnog Korduna na Baniju radi dještva na komunikacijama i pripreme namjeravanog napada na Petrinju.

*Napadi na neprijateljeva uporišta u rejonu
Ličko Lešće, Lički Osik, Široka Kula u drugoj polovici
septembra i prvoj polovici oktobra 1944. godine*

Stab 35. divizije izdao je 19. septembra zapovjest za istodobni napad na niz neprijateljevih uporišta od.

⁹ Oslobođilački rat naroda Jugoslavije, 2, str. 484.

¹⁰ Zbornik, tom V, knj. 33, dok. br. 83.

Lešća do Ličkog Osika.¹¹ Na toj liniji nalazili su se dijelovi 4. ustaškog zdruga (doknadna, 31, 32. i 34. bojna), Perušićka obrambena bojna i manje žandarmerijske i milicijske jedinice. Druga brigada dobila je zadatak da napadne utvrđena uporišta na željezničkoj stanici Lešće i u Janjči. Dijelom snaga trebalo je da obezbijedi desni bok 35. divizije od intervencije iz Gackog polja, kao i iz Babinog Potoka preko Turjanskog, a manjim obezbjeđenjima da se zaštiti od ispada ustaške milicije iz Kositja.

Nastupajući u centru rasporeda, 1. brigada morala je u prvoj fazi borbe da savlada sjeverna obezbjeđenja Perušića na Vršeljku, Čardaku i Lipovoj glavici, zatim da pređe u napad na sam Perušić, pa, pošto ga oslobodi, da napreduje preko visova Vučjak i Antonića-vrh do rijeke Like od Mušalučkog Novog Sela do budačkog mosta, obezbjeđujući desno krilo prema Pazariškom Klancu. Treća brigada nastupala je na lijevom krilu divizijskog borbenog poretka, sa zadatkom da najprije ovlada položajima oko Široke Kule, zatim rejonom Ličkog Osika i, najzad u sadjeistvu s 1. brigadom, budačkim mostom na rijeci Lici, te da omogućiti diverzantskoj četi rušenje mosta. Divizijska artiljerija postavljena je na vatreni položaj zapadno od Ljubova da bi, prema potrebi, podržavala napade 1. i 3. brigade. Komandno mjesto Štaba 35. divizije bilo je iza 3. brigade. Preko Štaba 11. korpusa zatraženo je sadjeistvo savezničke avijacije.

Napad je počeo 21. septembra izjutra. Četiri saveznička aviona bombardirala su Gospić i Perušić od 8 do 9 sati, za koje vrijeme su brigade izvršile podilaženje, pa su u 9 sati počele s napadom na cijelom prostoru. Druga brigada postavila je dva bataljona na obezbjeđenje u rejonu Ramljana, a s dva napala dijelove Doknadne bojne u selu Janjče i na željezničkoj stanici Janjče. Otpor neprijatelja u selu Janjče slomljen je do podne, ali su se branioi uspjeli organizirano povući ka željezničkoj stanici Lešće. Uz pomoć pojačanja iz Sinca. koja

⁴¹ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 113.

su zbog magle uspjela da se provuku pored naših obezbjeđenja na Turčin vrhu i Ogorelom griču, neprijatelj je poslije podne spriječio prodor 2. brigade prema Lešću, a predvečer je protunapadom potisnuo iz Janjče prema Ivčevića-Kosi. Ali, te večeri, nije produžio da nastupa otvorenim pravcem prema Studencima i Perušiću.

Napad 1. i 3. brigade razvijao se uspješnije od napada 2. brigade. Već u prvom naletu bataljoni 1. brigade ovladali su svim predstražarskim položajima 31. i 32. ustaške bojne sjeverno od Perušića i potisnuli neprijatelja na liniju Perušić — Marina glavica. Treća brigada je, uz podršku artiljerije, do podne zauzela sve položaje oko Široke Kule i prinudile 34. ustašku bojnu da odstupa prema Ličkom Osiku, gdje su je prihvatila pojačanja s tenkovima pristiglim iz Gospića. Tri bataljona 3. brigade prelaze u napad na Lički Osik, uz podršku artiljerije, s kojom veza nije uvijek funkcionirala uredno. Dva bataljona, nastupajući iz Rujnica, ugrožavaju cestu između Budaka i Ličkog Osika, ali im tenkovi spriječavaju prodor na cestu. Jedan bataljon uspio je da se iz Široke Kule prebaci preko polja i da zauzme zaseok Vukšić, a zatim da pređe u napad na Gradinu, ključni položaj u Ličkom Osiku. Za to vrijeme 1. brigada sa dva bataljona zaobilazi Perušić sa sjevera preko Svetog Marka i Mezimovca prema Malom Polju, a sa dva bataljona napada neprijatelja u Perušiću i na Marinoj glavici. Pod snažnim pritiskom 1. brigade, 31. i 32. ustaška bojna napuštaju Perušić i Marinu glavicu, pa se sa dijelom snaga povlače preko Grabovače (k. 772) i kaluđerovačkog mosta u Pazarište, a dijelom preko Vučjaka u Mušaluk. Pošto je 1. brigada izbila na Risovac i Antonića vrh, obezbjeđuje sa dva bataljona leđa i desni bok, a sa dva učestvuje zajedno s 3. brigadom u napadu na Lički Osik. U rano popodne ti bataljoni zauzeli su Lički Osik i Budak, te natjerah neprijatelja da se povuče preko budačkog mosta na lijevu obalu Like.

Po prvi put poslije januara jedinice NOVJ našle su se na budačkom mostu, na 3 km od Gospića, ali nisu umjele da brzo iskoriste pruženu priliku za njegovo rušenje. Neprijatelj je pred večer uspio da se sredi i

organizira protunapad svim raspoloživim snagama iz Gospića i Pazarišta u pravcu Ličkog Osika. Napadajući iz Kaluđerovca 31. 32. i dio Kosinjske ustaške bojne uspjeli su da potisnu bataljon 1. brigade s Bobinovca (k. 712) i Risovca na Antonića vrh, pa su se tako našli na boku našim snagama u Budaku. Zbog te iznenadne promjene u situaciji i pritiska koji su snage, prispjele iz Gospića, vršile na budački most, Štab 35. divizije naredio je da se artiljerija odmah povuče prema Ljubovu, 1. brigada da okrene front prema koloni koja je od Mušalučkog Novog Sela napredovala prema Ličkom Osiku, a 3. brigada da se povuče u Rujnice i Široku Kuiu. Prva brigada nije više bila u mogućnosti da spriječiti izbijanje neprijatelja u Perušić i na Osičku Gradinu, niti da ga otud novim napadom odbaci, pa se onaj dio njenih snaga, koji se uvečer zatekao južno od Perušića povukao noću u Konjsko Brdo, a bataljoni iz regiona Budaka zaobišli su Lički Osik s istoka i povukli se u Lipovu Glavicu. Tako je do zore cijela brigada bila prikupljena sjeveroistočno od Perušića. Treća brigada povukla je svoje bataljone na liniju Široka Kula — CuKCvac — Rujnice.

Jedan bataljon 846. puka 392. divizije, pod zaštitom tenkova, prebačen je 22. septembra ujutro kamionima iz Lešća u Perušić, odakle je s dijelovima 31. i 32. ustaške bojne počeo oko podne da vrši pritisak na položaje 1. brigade.

Štab 25. divizije bio je nezadovoljan zbog propuštene prilike prethodnog dana da se poruši budački most, pa je naredio 3. brigadi, 22. septembra u 9 sati da ponovno pokuša da se probije do mosta i sruši ga. Brigada je krenula u napad u 10 sati i brzim prodorom sa Zubara (k. 701; preko Keserovca, do poslije podne izbila sa dva bataljona u Budak i približila se mostu na 100 metara. Prilaz mostu bio je sa druge obale jako branjen mitraljezima i tenkovima. Dva bataljona 3. brigade osiguravala su za to vrijeme bokove, jedan prema Ličkom Osiku, a jedan prema željezničkom mostu kod ušća Novčice u Liku. Odmah poslije podne neprijateljeve snage iz Perušića napale su 1. brigadu, pa, pošto su njeno li-

jevo krilo odbacile s Lipove Glavice, uputile su dio snaga preko Glunčuse prema Širokoj Kuli. Prije nego što je 1. brigada upotrebom rezerve presjekla napredovanje neprijatelju prema Širokoj Kuli, a pošto je on u isto vrijeme iz ličkog Osika pojačao pritisak na desni bok 3. brigade, Stab 35. divizije naredio je da se sve snage iz rejonu Budaka povuku preko Rujnica na ipoložaje istočno od Široke Kule. Treća brigada povukla se u redu na predviđeni prostor. Prva brigada, mada je uspješno odbila neprijateljev napad iz Perušića, da bi izbjegla jaku neprijateljevu bacačku vatru, uvečer je povukla svoje bataljone na prostor Kuzmanovača — Lulići.

Da bi olakšala obranu L- brigade i ponovno presjekla vezu između Perušića i Lešća, 2. brigada je u 14 sati prešla u napad na 6. ustašku bojnu u Ramljanima. Nakon jednosatne borbe ovladala je Ramljanima i Turčin-vrhom, ali je zbog nove situacije na prostoru Perušić — Široka Kula njen daljnji napad prema Lešću obustavljen i naredeno joj je da se povuče u Zivulju i Čanak. Tako se 22. septembra uvečer 35. divizija ponovno našla na položajima s kojih je prethodnog dana izjutra krenula u napad.¹²

Iako u tim dvodnevnim borbama nisu bile dobro iskorištene sve mogućnosti za nanošenje težih udara neprijatelju, one se mogu smatrati uspjehom 35. divizije. Jedinice su u napadu pokazale vehku prodornost, naročito 1. brigada, ah iskorištavanje uspjeha, kao ni obrana zauzetih položaja, nisu uvijek bili dobro organizirani. Neprijatelju su nanijeti osjetni gubici (oko stotinu izbačenih iz stroja) i zaplijenjeno je nešto materijala, uz vlastite gubitke od 8 poginulih i 45 ranjenih, među kojima je bilo 15 starješina. Cijeneći uspjehe koje su 1. i 3. brigada 35. divizije postigle u ranijim, i u ovim septembarskim bojevima, Glavni štab NOV i PO Hrvatske dodijelio im je naredbom naziv »udarna«.¹³

Narednih desetak dana jedinice 35. divizije nisu vodile veće akcije, nego su štitile slobodni teritorij, odmarale se, sređivale i vršile manje napade na neprijateljeva

¹² Zbornik, tom V, knj. 33, dok. 106 i 139.

¹³ Zbornik, tom V, knj. 34, dok. br. 110.

obezbjedenja ceste Gospić—Otočac. Prva brigada prešla je na sektor Homoljac—Prijeboj, a dijelovi 2. brigade 8. divizije povučeni su na Kordun.

Napad 35. divizije na sektor Perušića i Ličkog Osika nije doveo do trajnijeg zadržavanja toga terena u našim rukama, niti do prekidanja veze između neprijateljevih snaga u Ličkom polju s onima u Gackom polju. On se, ipak, može smatrati uspješnim i korisnim. Sve tri brigade, a naročito 1. i 3, pokazale su visoku prodornost u napadima, nanijele neprijatelju demoralizirajući poraz i opravdale pohvalu koju je 35. divizija dobila od Glavnog štaba Hrvatske mjesec dana ranije.

*

Zatišje koje je vladalo u Lici pred kraj septembra, pružilo je mogućnost jedinicama 35. divizije da se odmore i pripreme za nove napade. To je zatišje, međutim, pružilo priliku neprijatelju da se sredi i da pokuša da obnovi ispade u pravcu Krbavskog polja. Početkom oktobra 1. brigada bila je na prostoru sjeverno od Korenice, odakle je štitila slobodni teritorij oko Prijeboja i Plitvičkih jezera. Druga brigada bila je u rejonu Trnavac, s obezbjeđenjima prema Vrhovinama i Ramljanima, a 3. brigada kontrolirala je sektor Ljubova i izviđala prema Širokoj Kuli i Perušiću. Budnost jedinica 2. brigade bila je tih dana nešto popustila, pa su 1. bataljon 846. puka i 19. ustaška bojna iz Vrhovina, koristeći se maglom, uspjeli 2. oktobra izjutra da se provuku kroz obezbjeđenja oko Turjanskog i Trnavca i napadnu nespremljene bataljone 2. brigade u Zivulji i u Trnavcu. Poslije kraće borbe neprijatelj je potisnuo 2. brigadu iz Trnavca na kote južno od sela i zaplijenio minobacače prateće čete. Protunapadom, u kojem se naročito istakao 2. bataljon, neprijatelj je potisnut prema Homoljačkom klancu i primoran da napusti zaplijenjene minobacače. Dalje gonjenje nije bilo organizirano. Jedan bataljon 1. brigade kada je čuo iznenadnu ostru borbu kod Trnavca, krenuo je iz Homoljca u pomoć 2. brigadi, ali je do njegovog dolaska ona već bila odbila napad.

Neprijatelj je u toj borbi pretrpio izvjesne gubitke (oko 15 poginulih i 20 ranjenih, prema procjeni Štaba 2. brigade), ali su i naši gubici bili dosta veliki: 10* poginulih, 15 ranjenih i 2 nestala. Među poginulim bila su dva komandira voda, a među ranjenim jedan politički komesar čete i 4 podoficira. Neopreznost se skupo osvetila 2. brigadi, a Stab 35. divizije upozorio je njen štab na odgovornost zbog nebudnosti jedinica.¹⁴

Iz borbe u Trnavcu Stab 35. divizije izvukao je, međutim, i taj zaključak da je svaka duža neaktivnost štetna i opasna za jedinice. Odmah je izdato naređenje 1. brigadi da pripremi napad na neprijateljeve položaje kod Vrhovina, 2. brigadi da već narednog dana napadne Janjču i Lešće, a 3. brigadi da napadne neprijatelja u Širokoj Kuli.

Treća brigada izvršila je 4. oktobra brz i iznenadan nalet na Doknadnu ustašku bojnu u Širokoj Kuli, razbila je i odbacila u Lički Osik, nanevši joj gubitke." Druga brigada je, istodobno napala dijelove 6. ustaške bojne u Janjči i odbacila ih prema Lešću. Obje brigade su se 5. oktobra povukle na polazne položaje, jer nisu ni imale zadatak da zadrže zauzeta uporišta, već samo da njihovim posadama nanesu gubitke.

Poslije nekoliko dana odmora i manjih izviđačkih akcija, 2. i 3. brigada krenule su 13. oktobra u ponovni napad na Janjču i Široku Kulu. Prvoj brigadi naređeno je da 1. bataljon ostavi na sektoru Plitvičkih jezera, a sa glavinom da se prebaci na sektor Dabra, radi dještva protiv tamošnjih četničkih uporišta. Napad 3. brigade na Široku Kulu bio je i ovog puta vrlo efikasan. Uporište je brzo zauzeto, a razbijene ustaške jedinice su, uz gubitke, odbačene u Lički Osik. Zaplijenjena su 3 puškomitraljeza, 24 puške i dosta razne opreme. U borbi su ranjeni komandant bataljona Vlado Božić i jedan komandir čete. Druga brigada nije postigla iznenađenje u Janjči, jer je naišla na jak otpor dijelova 19. ustaške bojne, ali je ipak uspjela da je potisne u pravcu Lešća i da se bez većih gubitaka povuče.¹⁶

¹⁴ Zbornik, tom V, knj. 34, dok. br. 13 i 124.

" Isto, dok. br. 110.

" AVII, k. 119/1, br. reg. 8—55/2.

Iznenadna pojava 1. brigade na sektoru Dabra uni-
jela je paniku u četničke posade po selima sjeveroistoč-
no od Otočca. Iz Dabra su četnici odmah pobjegli, a od
16. do 19. oktobra njihove su jedinice, poslije slabijeg
otpora, bile protjerane iz Škara, Doljana, Glavaca i Lič-
ke Jesenice. Poslije toga se 1. brigada, oko 22. oktobra,
vratila na sektor sjeverno od Korenice.

*Napadi 13. divizije na komunikacije u Gorskom,
kotaru i neuspjele akcije na Zlobin*

Prodor neprijateljevih snaga kroz slobodni terito-
rij Gorskog kotara pred kraj avgusta poremetio je prvo-
bitni plan Štaba 11. korpusa da dještva 13. divizije
usmjeri na komunikaciju Ogulin — Brinje — Senj —
Rijeka. Početkom septembra primjećen je i pojačan sa-
obraćaj tim pravcem, pa je Štabu 13. divizije odmah po-
slije povlačenja neprijatelja sa slobodnog teritorija na-
ređeno da pristupi izvršenju ranijeg plana.¹⁷ Neprijate-
ljeve motorizirane kolone kretale su se, uglavnom, no-
ću, da bi izbjegle sve češće napade savezničke avijacije,,
dok su se pješadijske kolone kretale i po danu da bi
obezbjeđivale saobraćaj na dijelovima komunikacija ugro-
ženim od partizanskih zasjeda.

Budući da 13. divizija nije raspolagala sa dovoljno
nagaznih mina, a najavljene savezničke avionske pošilj-
ke nisu stizale, Štab 11. korpusa tražio je depešom od
Glavnog štaba Hrvatske da intervencijom kod savezničke
vojne misije ubrza slanje mina i ručnih protivtenkovskih
bacača.

Štab 13. divizije naložio je jedinicama ovakve za-
datke:

— Prva brigada produžava dještva na cesti Ogu-
lin — Brinje — Žuta Lokva, s tim da noću postavlja
zasjede, zarušava i minira cestu, a danju drži snage
pored nje, kako bi spriječila popravljjanje porušenih ob-
jekata i napadala pješadijske dijelove u pokretu. Druga

¹⁷ Zbornik, tom V, knj. 31, dok. br. 105.

i 3. brigada, koje su se upravo vratile sa zadatka obezbjeđivanja transporta hrane s Korduna, trebalo je jedan dan da se odmaraju u rejonu Vrbovskog. Poslije toga bi 2. brigada ostala u širem rejonu Ravne Gore i bila divizijska rezerva, dok bi se 3. brigada prebacila u Hrvatsko primorje sa zadatkom da napada saobraćaj i uništava komunikacije između Novog i Bakra.

Prvi partizanski odred dobio je zadatak da napada neprijatelja na komunikaciji Žuta Lokva — Senj — Novi. Drugi partizanski odred trebalo je da osigurava slobodni teritorij i da napada neprijatelja na komunikacijama koje iz Rijeke i Bakra izvođe prema Delnicama. Odredi su bih ojačani dijelovima Inžinjerijskog bataljona 13. divizije, radi pomoći u rušenju saobraćajnih objekata.

Štabovima jedinica ukazano je na propuste u proteklm operacijama i skrenuta pažnja na bolje održavanje veze, čvršće držanje jedinica za vrijeme borbi i dosljednije izvršavanje dobivenih zadataka. Stab 13. divizije zadržao se u rejonu Mrkopalja. Prihvatna bolnica bila je kod Broda na Kupi, u kome je rejonu zadržan i artiljerijski divizion.

Prva brigada koja je i u toku avgusta uspješno dještovala na komunikaciji Ogulin — Jezerane — Brijuni, produžila je u septembru s jakim pritiskom na tu važnu saobraćajnicu, koja najprečim putem povezuje Zagreb preko Karlovca i Ogulina s jadranskom obalom. Neprijatelj je zbog toga pokušao da se ofanzivnim dještvom oslobodi tog pritiska, razbije i odbaci 1. brigadu dalje od komunikacije. U akciju su početkom septembra stupili dijelovi 847. puka 392. divizije i 33. ustaške bojne nastupajući iz Ogulina, Jezerana i Drežnice koncentrično prema glavnini 1. brigade u rejonu Znidovac—Brezno. Neprijatelj nije uspio da ostvari plan. Na već provjereni način 1. brigada razdvojila se na bataljone, koji su onda svaki za sebe operirah odvođeci dio snaga protivnika za sobom, razbijajući mu udarnu moć i stvorivši uslove da ga napadne i tuče u pogodnom trenutku, ili su, pak, stvarane mogućnosti drugom bataljonu da udari neprijatelja u leđa. Velika i visoka šuma pogodovala je

provođenju takve taktike. Prvi i 2. bataljon na pravcu Jezerane — Drežnica razvlačili su neprijateljeve snage i često im nanosili teže udare. Isto su to činili 3. i 4. bataljon na pravcu Ogulin — Brezno. Neprijateljev napad je razbijen i njegova namjera osujećena. On je odustao od akcije kada je pretrpio veće gubitke, uvidjevši da ne može ništa postići. U takvoj situaciji 1. brigada je s još većim poletom nastavila uništavanje žive sile i objekata na saobraćajnici koja vodi preko Kapele. U nizu zasjeda i manjih napada ubila je i ranila desetine neprijateljevih vojnika i oficira, a uništen je i jedan tenk. Brigada se vješto kretala između gustih neprijateljevih uporišta oko Brinja, Jezerana i Drežnice napadajući tamo gdje se neprijatelj najmanje nadao.

Sva četiri bataljona 1. brigade napala su 15. septembra ujutro neprijateljeva uporišta Bukovlje i Kamenicu (3 km sjeverno od Brinja). Napad je imao ograničen cilj — da uznemiri neprijateljeve posade u širem rejonu Brinja — želeći na taj način pomoći 35. diviziji, koja je, zajedno s dijelom 8. divizije počela veću napadnu akciju sjeverozapadno od Bihaća. Trebalo je da napad utječe na to da neprijatelj ne izvlači iz tih uporišta dio snaga i šalje ih u Liku. Iznenađenje je uspjelo i 1. brigada je imala vidan početni uspjeh, izbacivši posade iz svih uporišta. Međutim, zbog brze intervencije jakih i bliskih posada neprijatelja iz Brinja, Križpolja, Jezera i Tuževica, ona se morala povući u svoj polazni rejon.

Štab 11. korpusa naredio je 13. diviziji da napadne i uništi neprijateljev aerodrom na Grobničkom polju (10 km sjeverno od Rijeke). Taj napad imao je više političko-propagandno značenje. Naime, na tom su prostoru vrlo rijetko operirale snage veće od jednog do dva bataljona (iako taj kraj nikada nije bio bez prisustva partizana), pa je prisustvo nekoliko brigada u neposrednoj blizini političkog, ekonomskog i kulturnog centra, Rijeke, imalo višestruko značenje, posebno u suzbijanju neprijateljeve propagande i na rasplamsavanje borbenog duha u narodu.

Za napad su angažirane 2. i 3. brigada i 2. odred 13. divizije, te jedna brigada 43. istarske divizije. Dva bataljona 2. brigade napala su neprijateljevu posadu na aerodromu Grobničko polje, dok su druga dva bataljona bila u rezervi 13. divizije. Cijela 3. brigada osiguravala je napad na liniji: Čudnić (k. 387), Dašnje (k. 380), Ponikve, Melnik (k. 541) i pravac od Krasice prema Gornjem Jelenju. Trebalo je da 2. odred blokira neprijateljeva uporišta Zlobin i Fužine. Prva brigada 43. divizije zatvarala je pravac Rijeka — Jelenje i Potkilavac — Čavle.

Jakom artiljerijskom pripremom 15. septembra ujutro, počeo je napad. Neprijatelj je uspio da odbaci prve nalete 2. brigade. Zato je Štab 13. divizije povukao svoje snage i ponovno organizirao napad kojim je slomljena obrana neprijatelja. Imao je 18 mrtvih, 30 ranjenih i 3 zarobljena vojnika. Zaplijenjeno je 7 mitraljeza, 3 bacača mina, 12 pušaka i dosta opreme. U toku dana iz Rijeke i Sušaka pokušavale su jače snage da pristignu u pomoć opkoljenoj i napadnutoj posadi. Međutim, svi pokušaji da se probije bili su odbijeni čvrstom obranom 3. brigade 13. divizije i 1. brigade 43. divizije. Naši gubici u ovoj akciji bili su: 5 poginulih, 12 ranjenih i 16 nestalih boraca.

Uspjesi 13. divizije postignuti u neposrednoj blizini Rijeke i sve bolja prodornost u napadima njenih jedinica bili su djelomično rezultat djelovanja nekoliko povoljnih činilaca. Snabdijevanje jedinica hranom, dopremanom preko Korduna, bilo je poboljšano. Poslije partijskih okružnih konferencija u Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju, održanih početkom avgusta, na sastanku divizijskog komiteta održanom nekoliko dana kasnije, delegat CK KPH dao je direktive za dalji rad, pa je politički rad u jedinicama poboljšan. Dolaskom Štaba 11. korpusa u Gorski kotar povećana je njegova neposredna pomoć Štabu 13. divizije, kako u vojnom, tako i u političkom pogledu. U programu teoretskog rada sa članovima Partije, bile su teme: »Učenje o Partiji«, »O masovnom partijskom radu«, »O kadrovima«, »Sovjetska država — država novog tipa«, i »Staljiniski ustav«.

Politički rad u jedinicama bio je prilično intenzivan. Političko odjeljenje uređivalo je »Divizijske novine« koje su u jedinicama rado čitane. Svaki bataljon imao je kulturno-prosvjetni odbor od 5 do 10 članova. Neposredno političko djelovanje članova Partije i SKOJ-a bilo je posebno usmjereno na političko uzdizanje novomobilisanih boraca, većinom Istrana. Ti mladi borci slabije su govorili srpskohrvatski, teže podnosili napore i oskudice, pa su bili više skloni dezertiranju. Oni, istina, nisu prelazili neprijatelju, nego su odlazili ili u svoje selo, ili, pak, u najbližu istarsku jedinicu NOV. Najbolji borci Istrani, članovi SKOJ-a, postavljeni su za rukovodioce u vodovima i četama, naročito u onima u kojima je bilo više mladih boraca iz Istre.¹⁸

Sredinom septembra 13. divizija imala je 4650 boraca, od kojih je bilo oko 700 članova KPJ, 150 kandidata za člana Partije i 750 članova SKOJ-a. Svaki treći borac bio je, dakle, organiziran u KPJ i u SKOJ-u.

Među političkim temama koje su prevladavale kako u borbenim jedinicama, tako i u pozadini, na prvom mjestu bilo je objašnjavanje sporazuma Tito—Subašić, njegove bezopasnosti za tekovine NOB-e i za odluke Drugog zasjedanja AVNOJ-a, kao i njegova korist za učvršćenje međunarodnog položaja nove Jugoslavije i efikasnije materijalne pomoći od saveznika.

Pošto je Glavni štab Hrvatske 17. septembra odustao od plana šireg angažiranja 11. i 4. korpusa u sjevernom dijelu Like, naredio je Stabu 11. korpusa da pregrupira jedinice u Gorskom kotaru da bi, prodorom u Hrvatsko primorje, ovladao dijelom obale i obezbjedio snabdijevanje 13. i 43. divizije morskim putem.¹⁹ Stab 11. korpusa naredio je 13. diviziji da 2. i 3. brigadu s položaja prema komunikaciji Ogulin — Brinje — Senj preorijentira za dejstvo u sjevernom dijelu Hrvatskog primorja, na kojem će sektoru biti upotrebljen i dio 43. divizije.

Da bi izbila na more, 13. divizija je najprije morala da ovlada Zlobinom, koji je bio najistureniji nepri-

¹⁸ AIHRPH, NOV — 32/4572.

¹⁹ AVII, k. 119/1, br. reg. 8/2.

jateljjev garnizon ka slobodnom teritoriju i (predstavljao »ključ Primorja«.²⁰ Kako je u međuvremenu neprijatelj zauzeo Drežnicu, na tom pravcu se morala zadržati čitava 1. brigada. Dva bataljona 2. brigade i dalje su morala da obezbjeđuju transportiranje hrane iz Korduna. Stoga je ostalo na tome da se u napadu na Zlobin angažiraju 3. brigada, pola 2. brigade, Grupa odreda i artiljerijski divizion, s tim da sadjejestvuje 43. divizija iz rejona Grobničkog polja.

Prema planu Štaba 13. divizije, 3. brigada ojačana sa dva minobacača 2. brigade, dobila je zadatak da napadne Zlobin jednim bataljonom sa Njive (k. 690), ka centru Zlobina, jednim bataljonom sa sjeveroistoka duž drumu Fužine — Zlobin, i jednim s jugoistočnih padina Gorice (k. 812) ka crkvi u Zlobinu. Ostale snage zadržane su u rezervi.

Drugom odredu, ojačanom jednom inžinjerijskom četom, naređeno je da posjedne liniju Tretestin vrh (k. 610), Koritnjak (k. 496), Ljubibelj (k. 705) i zatvori putove koji od Krašice i Meje Gaja vode ka sjeveru. Odred je istodobno imao zadatak da na više mjesta poruši cestu Krašica — G. Jelenje i prugu Sušak — Plaše.

Stabu 2. brigade pridata su dva bataljona 1. odreda, s tim da s njima i jednim svojim bataljonom posjedne položaje na liniji k. 691 (sjeverno od s. Plaše), Lipove (k. 787), Kurilovac (k. 803), Zebar (k. 844), Kozak (k. 700), radi spriječavanja neprijateljeve intervencije iz Hreljina, Dola Velikog, Grižana i Bribira. Sem toga, 2. brigadi je naređeno da poruši prugu i cestu na pravcu Hreljin — Zlobin i sve ostale komunikacije koje od Primorja izvode ka Zlobinu, a kojim je neprijatelj mogao da se koristi. Jedan bataljon 2. brigade zadržan je u divizijskoj rezervi.

Četrdeset treća divizija je dijelom snaga posjela položaje na liniji Jelenje, Čudnić (k. 387), Čavle, Cernički vrh (k. 410), da u njih vrši demonstrativne napade ka Sušaku i Rijeci i tako olakša rad 13. diviziji.

²⁰ AVII, k. 913, br. reg. 19/1 i Oslobođilački rat, 2, str. 485,

U zapovjesti za napad Stab 13. divizije je konstatirao da se u Zlobinu nalazi svega 250 vojnika, od kojih su oko 100 konjovoci i komordžije, i da je moral posade vrlo slab. Neki vojnici su, čak, nudili da se predaju, ali pritom nisu bili dovoljno odlučni, ali ukoliko budu prinuđeni da pucaju na naše jedinice, njihova vatra neće biti efikasna. Pa ipak, Stab 13. divizije napomenuo je da tom zadatku treba »prići sa svom ozbiljnošću, pošto će uspjeh ove akcije biti krunisan plodom tek u slijedećim akcijama i stvoriti preduslove za budući rad.²¹

Napad je izvršen 23. septembra u 15 sati. Neprijatelj je ubrzo bio potisnut sa svih položaja oko Zlobina. Otpor je pružao još samo iz naselja. Izgledalo je da je uspjeh osiguran. Međutim, 4. bataljon 2. brigade stigao je u rejon Plasa (odatle je trebalo da obezbijedi napad) tek u 15,15 sati umjesto u 9. U 16 sati jače neprijateljeve snage iz Hreljina²² napale su ga u rejonu k. 616 (sjeveroistočno od željezničke stanice Plaše). Odmah na početku sukoba poginuo je komandant 2. brigade Milan Rustambeg, koji se nalazio sa 4. bataljonom, što je demoralisalo borce 4. bataljona, umorne od marša i nedovoljno pripremljene za otpor, te se neprijatelj bez većeg napora probio u Zlobin. Poslije pristizanja ojačanja, neprijateljeve snage iz Zlobina prešle su u protunapad i potisle 3. brigadu. I u ponovnom napadu oko 1 sat 24. septembra, neprijatelj je pružio jak otpor, pa je, na prijedlog komandanta 3. brigade Stab 13. divizije odložio napad. Već 24. septembra sve jedinice povučene su na ranije položaje. U borbi za Zlobin neprijatelj je imao gubitaka u ljudstvu i materijalu, koji su u operativnom izvještaju Štaba 13. divizije vjerojatno bili precijenjeni (81 poginuo i 93 ranjena), ali i gubici 13. divizije bili su veliki: 20 mrtvih, 46 ranjenih i 23 nestala borca.²³

Jedan od osnovnih uzroka tog neuspjeha leži u potcjenjivanju neprijatelja. Napomena Štaba 13. divizije da

²¹ A VII, k. 922, br. reg. 13/1.

²² Oko 300 vojnika, vjerojatno iz 848. puka, čiji su dijelovi branili Zlobin.

²⁴ A VII, k. 913, br. reg. 11/1.

zadatku treba »prići sa svom ozbiljnošću« nije zvučala nimalo ubjedljivo poslije podataka da je neprijatelj slab i da neće pucati na naše borce. U zapovjesti za napad Štaba 3. brigade još više se podvlači slabost neprijatelja. Njegove snage u Zlobinu stvarno nisu bile jake (nepotpun 3. bataljon 846. puka 392. divizije), ali je trebalo znati da će komunikaciju Novi — Kraljevica, koja bi padom Zlobina bila direktno ugrožena, neprijatelj uporno braniti, te da će, otuda, nastojati da i Zlobin pojača. Stoga je, u skladu s važnošću zadatka, trebalo jedinice pripremiti za uporniji i brži rad, a ne slabiti njihovu udarnu snagu uvjeravajući ih da je neprijatelj slab i da se neće boriti.

Zbog tog neuspjeha, Stab 13. divizije i Stab 11. korpusa odustali su od izbijanja na more. Divizija je sada dobila zadatak da štiti slobodni teritorij Gorskog kotara i osmatra i izviđa okolne neprijateljeve garnizone i komunikacije. Prva brigada dobila je zadatak da dijelom snaga iz rejonu Jasenka zatvori pravac Jasenak — Mrkopalj i osmatra i izviđa prostoriju Ogulin, Drežnica, Jezerane, komunikacije koje od tih uporišta izvode ka Jasenku, kao i glavnu komunikaciju Ogulin — Brinje. Ostali dijelovi 1. brigade bili su na odmoru u Mrkopalju. Druga brigada trebalo je da zatvori pravce Vrbovsko — Sušice — Ravna Gora i izviđa komunikacije Vrbovsko — Gomirje — Ogulin i Vrbovsko — Zdihtovo i garnizon Ogulin. Trećoj brigadi naređeno je da zatvori pravac Zlobin — Vrata i osmatra garnizone Zlobin i Lič. Prvi odred, iz rejonu Grižane, Ledenice, imao je da minira i ruši komunikacije u Hrvatskom primorju i da zatvara pravce koji otuda izvode ka Mošunama i Stalku, a 2. odred, razmješten u rejonu Grobničkog polja, da ruši komunikacije koje od Rijeke i Sušaka vode ka sjeveroistoku.²⁴

²⁴ A VII, k. 913 A, br. reg. 32/2.

Borbe 43. divizije oko komunikacija sjeverno od Rijeke

Štab i sve tri brigade 43. divizije bili su početkom septembra na prostoru sjeverno od Rijeke i zapadno od Klane. Prva brigada dještovala je u Grobništini i Kastavštini, da bi pritiskom na neprijateljeve snage između Rijeke i Gornjeg Jelenja olakšala borbu 13. diviziji, koja je početkom septembra napadala neprijatelja na komunikacijama između Rijeke i Crikvenice.

Druga brigada bila je raspoređena sjeverno i istočno od Klane. Ona je 2. septembra izvršila demonstrativni napad na Jelšane da bi izazvala intervencije iz okolnih garnizona i tukla ih na otvorenom polju. Neprijatelj je, zaista, intervenirao, ali se kretao na širokom frontu i vrlo oprezno, pa se nije dao iznenaditi, zbog čega je akcija obustavljena, a brigada se pomakla sjevernije od Ilirske Bistrice u rejon sela Koritnica. Tamo je na slobodnom teritoriju Slovenije ostala na odmoru i sređivanju desetak dana, da bi se opet povratila na prostor istočno od Ilirske Bistrice i u Gumance. Treća brigada nalazila se i izvodila manje akcije sjeverno od Grobnika orijentirana dijelom prema Klani, a dijelom prema Rijeci, da bi pritiskom prema Rijeci, sredinom septembra, olakšala zajedničku akciju dviju brigada 13. divizije i 1. brigade 43. divizije na neprijateljev aerodrom na Grobničkom polju.

Neprijateljev garnizon u Klani predstavljao je veliku smetnju za manevre jedinica 43. divizije i njihove akcije na saobraćajnici Rijeka — Trst, pa je njen štab rješio da ga likvidira upotrebom svih triju svojih brigada, kojima bi to bila prva zajednička akcija. Znalo se da treba računati na snažan otpor u samom garnizonu i na borbu s neprijateljevim pojačanjima koja su mogla pristići iz jakih garnizona s glavne komunikacije od Rijeke do Ilirske Bistrice. S te komunikacije u pravcu Klane vodilo je nekoliko dobrih cesta.

Neprijateljeva posada u Klani sastojala se od 350 vojnika, Nijemaca i Rupnikovih slovenačkih domobrana,

naoružanih s nekoliko teških minobacača. Zgrade su bile utvrđene, a oko garnizona bilo je desetak bunkera. Ob-rambene položaje neprijatelj je ojačao poslije napada 1. brigade u julu.

Raspored 43. divizije za napad bio je:

— Prva brigada »Vladimir Gortan« napadala je uporište svim svojim snagama, osim 4. bataljona koji je dobio zadatak da drži položaje na Gumancu. Brigada se osigurala iz pravca Rijeke. Druga brigada zaposjela je položaje zapadno od Klane na liniji Lipa — Novokračine — selo Sušak, sa zadatkom da odbije neprijatelja ukoliko pokuša pomoći napadnutom garnizonu iz pravca Rupe, Jelšana i Ilirske Bistrice. Treća brigada na liniji Marčelji — Garići imala je zadatak da spriječi prodor neprijatelja iz Kastva i Rijeke.

Napad je počeo 14. septembra. Jedinice 1. brigade privukle su se pod zaštitom mraka u neposrednu blizinu utvrđenja. Neprijatelj je primjetio pripreme i odgovorio snažnom baražnom mitraljeskom i minobacačkom vatom. Naši minobacači i top uništili su i oštetili nekoliko bunkera. Borba je trajala do 15 sati i svi pokušaji da se skrši neprijateljev otpor bili su bezuspješni. Osjetilo se pomanjkanje oruđa za rušenje jakih utvrđenja.

Na položaje 2. brigade neprijatelj je napadao iz Rupe i Ilirske Bistrice, ah je bio odbijen. Treća brigada vodila je, također, do 14 sati borbu s neprijateljem koji je nadirao iz Rijeke, a zatim se povukla na izvorni dio Rječine. Neprijatelj nije pokušao da nastavi pokret u pravcu Klane.

U borbama za Klanu neprijatelj je imao 8 poginulih i 12 ranjenih vojnika. Gubici 43. divizije iznosili su 4 mrtva i 9 ranjenih boraca.

Pet dana kasnije (19. septembra) trebalo je ponovno napasti Klanu, sada u suradnji sa savezničkom avijacijom. Bilo je predviđeno da saveznički avioni bombardiraju Klanu, a zatim da je jedinice 43. divizije napadnu. Određenog dana one su zauzele polazne položaje i bile na njima do 16 sati, kada je bilo predviđeno bombardiranje. Tačno u 16 sati došla su dva saveznička aviona, preletjela Klanu na velikoj visini i bacila bombe

na deset kilometara udaljeno selo Novokračine, gdje uopće nije bilo neprijatelja. Avioni su srušili nekoliko kuća i ubili i ranili nekoliko seljaka. Bacili su i dvije bombe na položaje 2. brigade, između Klane i Lisca, ali joj nisu nanijeli gubitke. Posle takve »sarađnje« savezničke avijacije, brigade su se povukle na svoje sektore i djelovale odvojeno.

Prva brigada, između dva napada na Klanu, sudjelovala 15. septembra u napadu 13. divizije na aerodrom Grobničko polje. Osiguravala je izvršenje zadatka 13. divizije na pravcu Čavle — Grobnik — Donje Jelenje — Podkilavac sa zadatkom da spriječi dolazak pojačanja iz Rijeke i Kastavštine. Jedinice 13. divizije, nakon uporne borbe koja je trajala cio dan, uspjele su predvečer da slomiju otpor u bunkerima iznad aerodroma i da zapale hangare.

Prva brigada »Vladimir Gortan« vodila je također, borbu cio dan. U žestokim borbama s neprijateljevim snagama koje su napadale s tenkovima, oklopljenim automobilima i topovima, neprijatelj je odbijen i nije uspio doći do aerodroma. Brigada je imala jednog mrtvog i 4 ranjena borca.

I dalje brigada napada neprijatelja na svom sektoru. Do 22. septembra njene jedinice izvršile su nekoliko uspješnih napada na neprijateljeve kolone i željezničke kompozicije na pruzi Rijeka — Fužine. Naročito je bio uspješan napad 4. bataljona, 21. septembra, na vojnu komunikaciju. Poginula su 23, ranjeno 18 i zarobljena 4 neprijateljeva vojnika.

U sadjeajstvu s 13. divizijom, 43. divizija učestvovala je u ponovnom napadu na Zlobin 24. septembra, na taj način što je s dijelom svojih jedinica, zatvarajući pravac prema Kikovici — Kamenjaku, posjela liniju Selišće (k. 285) — Cerniški vrh (k. 410) — Čudnić (k. 387) — Jelenje i fingirala napad na neprijatelja u Sušaku i Rijeci.

Neprijatelj je neprestano nastojao da nanese udarce 1. brigadi. Iznenadno ju je napadao koristeći se kišovitim vremenom i maglom. Tako je 25. septembra iznenadio dio prateće čete 1. brigade i komoru u selu

Podkilavac, te zaplijenio nešto hrane i dio njene arhive. Poslije tog napada 1. brigada se preko Trstenika povukla u Gumanac. Pokret je izvršen po vrlo ružnom i hladnom vremenu. U toku pokreta umrlo je nekoliko boraca od iscrpljenosti. Uslovi za opstanak Brigade na Gumanacu bili su vrlo teški. Najveći dio ljudstva imao je slabu obuču i odjeću, a ishrana je bila oskudna. Nakon nekoliko dana Brigada se ponovno vratila na Grobinštinu gdje se zadržala do 4. oktobra.

Druga brigada, poslije borbi za Klanu, djeluje na istom sektoru. Njeni su napadi usmjereni na rušenje željezničke pruge Rijeka — Postojna. Nakon višekratnog oštećivanja pruge (25. septembra — 60 metara, 26. septembra — 150 metara, 28. septembra — 180 metara), neprijatelj ju je jakim snagama napao 29. septembra i potisnuo na Gumanac. Vrlo je uporno nastojao da odbaci 2. brigadu što dalje u pravcu Snježnika. Borbe su se vodile do prvih dana oktobra, a zatim se 2. brigada prebacila na prostor sjeverno od Grobnika.

Treća brigada djelovala je na slovenskom teritoriju sjeverno od Klane (Gumanac — Zabići — Podgraji). Neprijatelj je neprestano krstario tim područjem i nastojao da joj, iznenadnim napadima, nanese gubitke. U jednom sukobu s neprijateljem, po hladnom, maglovitom i kišovitom vremenu, 3. brigada je 24. septembra 1944. godine pretrpjela znatne gubitke. Ranjen je bio i politički komesar brigade Vlado Vozila. Za vrijeme boravka na sektoru Zabići — Podgraji, Nijemci su, uz pomoć špijuna, iznenadili jedan bataljon, opkolili ga na spavanju i nanijeli mu osjetne gubitke u mrtvima i zarobljenima.

Brigada je djelovala od samog osnivanja u vrlo teškim okolnostima. Hladno i kišovito vrijeme, slaba ishrana i smještaj pod vedrim nebom, utjecali su prilično na njenu borbenu spremnost. Neprijatelj je poznavao stanje te najmlađe istarske brigade, i neprestanim napadima nastojao da je razbije. Ljudstvo je bilo potpuno iscrpljeno neprekidnim pokretima i borbama.²⁵

* Danilo Ribarić, Borbeni put 43. istarske divizije, Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb, 1969, str. 188.

Četrdeset treća divizija sa sve tri svoje brigade nalazila se u septembru 1944. godine na prostoru Obruča i Gumanca u vrlo teškim okolnostima, bez oslonca na naseljena mjesta. Neprijatelj je iz jakih i brojnih garnizona neprestano napadao i pokušavao da je razbije i tako umanji udarac, koji mu je u vojnom i političkom pogledu, zadan njenim osnivanjem. Štab Divizije upozoravao je Stab 11. korpusa da su uvjeti za boravak cijele 43. divizije na tom prostoru neizdrživi. Krajem septembra, Stab 11. korpusa naredio je 43. diviziji da uputi svoje brigade na druge sektore, pa je 1. brigada »Vladimir Gortan« upućena u Slovensko primorje, 2. brigada u Istru i 3. brigada u Gorski kotar, odnosno u Lokve.

*Neuspjeli pokušaj neprijatelja da uništi 13. diviziju
i njen napad na Vrbovsko*

Stab 11. korpusa, da bi ublažio problem ishrane jedinica u Gorskom kotaru, po odobrenju Glavnog štaba Hrvatske naredio je Stabu 13. divizije da svoju 2. brigadu uputi na područje Karlovačkog vojnog područja i razmjesti u rejonu Bosanci—Ribnik. Na njen raniji prostor prebacila se 1. brigada jer je trebalo da zatvori pravac Ogulin—Vrbovsko. Početkom oktobra jedinice 13. divizije uglavnom su se odmarale i sređivale. Stab 11. korpusa upozorio je Stab 13. divizije na potrebu ofanzivnih dejstava na neprijatelja.²⁶

Zbog jače koncentracije neprijatelja na Sušaku, 3. brigada je 7. oktobra ojačala pravac prema Sušaku, ešelonirajući se iza 2. odreda, koji je bio na Grobničkom polju. Jedan bataljon 1. odreda raspoređen je kraj Jasenka, kada je 1. brigada napustila taj pravac.

Borbeni dodir s neprijateljem kod većine jedinica izgubljen je i o njegovim koncentracijama, pregrupiranju i eventualnim namjerama malo se znalo, a i ono što je dolazilo do Štaba 13. divizije išlo je sporo i sa veli-

kim zakašnjenjem, tako da nije imalo gotovo nikakve vrijednosti. Zato se i događalo da su neprijateljeve operacije i akcije iznenadivale Štab 13. divizije, te štabove njenih brigada i odreda. O jačini i vrsti neprijateljevih snaga saznavalo se tek u toku borbe, i to, na osnovu vizuelnih osmatranja i po taktičkim postupcima upotrebljenim u borbi, a to je davalo vrlo slabe i nesigurne podatke. Obično su podaci bili uveličani, a ponekad su i cijele jedinice zamjenjene. Tako je bilo i 11. oktobra kada je neprijatelj koncentričnim napadom počeo operaciju na slobodni teritorij Gorskog kotara, polazeći iz Ogulina, Drežnice, Brinja i Zlobina da bi razbio 13. diviziju i osigurao saobraćajnicu Ogulin — Senj — Sušak. Na pravcu Ogulin — Trošmarija — Stubica — Brod Moravice napadali su: 33. ustaška bojna i jedan bataljon 847. puka 392. divizije, ojačani sa 4 tenka i artiljerijom — ukupno oko 2000 vojnika. Na pravcu Brinje — Drežnica — Jasenak — Mrkopalj nastupao je jedan bataljon 847. puka 392. divizije — oko 800 vojnika, i na pravcu Zlobin — Lokve — Delnice nastupali su 2. i 3. bataljon 846. puka 392. divizije ojačani sa 4 tenka i artiljerijom — ukupno oko 2000 vojnika. Izvan borbenih zona neprijateljevi vojnici prebacivani su sa 46 kamiona, da bi bili odmorni kada stupe u borbu i da bi na vrijeme stigli na odredište."

Ujutro 11. oktobra dijelovi 1. brigade na pravcu Trošmarija — Jadrč prihvatili su borbu s jakim snagama koje su nastupale iz Ogulina. Drugi bataljon privremeno je zadržao neprijatelja, ali je jaka kolona ustaša, koja se kretala putem Bosanci — Zdihovo, ugrozila lijevi bok tog bataljona, zbog čega se on brzo povukao na liniju Mali i Veliki Jadrč — Severin na Kupi, gdje je privremeno zadržao obadvije kolone. Do noći brojno jače snage ustaša potisnule su taj bataljon do linije Močila, gdje su manji dijelovi 2. bataljona ostali u kontaktu s neprijateljem, a glavnina se povukla u Lukovdol gdje je zanoćila.

Sjutradan su vođene borbe na liniji Vučnik (k. 587) i Srednja gora (k. 623), te kraj Lovnika (k. 902), koje je

*7 AVII, k. 913, br. reg. 16/3.

neprijatelj, raspoložujući nadmoćnijim snagama, uspio zauzeti. Time se 12. oktobra operativna situacija pogoršala za 13. diviziju. Unutar obrane nalazila se 1. i 3. brigada, dok su 2. brigada i dva odreda ostala pozadi fronta.

Sagledavajući situaciju u svoj ozbiljnosti Stab 13. divizije naredio je 12. oktobra navečer Stabu 1. brigade da svojim snagama izvrši napad na neprijatelja u Hajdinama (na putu Vrbovsko — Srpske Moravice) i na Lovnik (k. 730), a ukoliko ga ne uspije zbaciti s tih položaja, da organizira obranu kraj Presike i zatvori pravac prema Srpskim Moravicama. Drugoj brigadi naredio je da sa dva bataljona operiše u rejonu Zdihovo i Lukovdol, u taktičkoj dubini neprijateljeve pozadine, kako bi olakšala položaj 1. brigadi. Prvi odred trebalo je da se hitno prikupi u rejonu Mrkopalja, a 2. odred u Mrzlim Vodicama, kako bi, prema potrebi, bili što bliže za napad na neprijatelja.

Stab 1. brigade uspio je da prikupi samo dva bataljona (1. i 4) s kojima je 13. oktobra ujutro napao na naređenom mu pravcu. Snage su bile preslabe da bi uspjele odbaciti neprijatelja. Istodobno je i neprijatelj pošao u napad s osloncem na dominantni položaj Lovnik, usmjeravajući glavni udar na Stremenicu, gdje je bio 1. bataljon, koji se pod pritiskom povlačio prema Jakšićima, a zbog njega i 4. bataljon uz cestu. Drugi bataljon uporno je branio pravac od Plemenitaša prema Brod Moravicama na položajima kraj M. Drage. Poslije podne on se povukao u Kute, odakle je bočno tukao neprijatelja na cesti Draga — Brod Moravice. Treći bataljon sa Štabom 1. brigade povlačio se preko Srpskih Moravica u Laze i D. Dobru. Potkraj dana obrana dijelova 1. brigade povezana je na liniji reke Dobre i ispred kote 606. Na njoj su bili 3. i 4. bataljon, dok su 1. i 2. bataljon ostali u pozadini neprijatelja u rejonu Okrugljaka (k. 856) — Golubinjaka.

Na odsjeku 3. brigade napad je nastavljen rano ujutro. Neprijatelj je pokrenuo i snage iz Široke Drage radi okruženja te brigade. Ona je na vrijeme primjetila manevar neprijatelja i na liniji Bukovca i Lapovačkog

vrha pružila jak otpor objema kolonama. Navečer je neprijatelj dijelom opkolio njeno lijevo krilo, zaprijetio joj okruženjem i ona se pod borbom povukla prema Delnicama i zaposjela položaje na južnom i zapadnom rubu toga mjesta.

Druge jedinice nisu bile na pravcima neprijateljevih napada i nisu stupile u kontakt s neprijateljem, pa su 1. i 3. brigada toga dana ponijele sav teret obrane.²⁸

Navečer je Stab 13. divizije ponovno naredio protunapade radi preuzimanja inicijative. Prva brigada dobila je zadatak da zatvori pravce prema Brodu na Kupi i prema Skradau, dok je 2. brigada trebalo da udari neprijatelja u leđa na prostoru Vrbovsko — Brod Moravice. Treća brigada je sa zaposjednutih položaja morala preći u napad na neprijatelja južno od Delnica i odbaciti ga u Lokve. U tome su joj trebalo da pomognu 2. i 1. odred u rejonu Lokava. Očito je da Stab 13. divizije nije imao podatke o neprijateljevim snagama, a, isto tako, ni o svojim jedinicama gdje se nalaze u svakom trenutku, jer su njegova naređenja bila uopćena, a sem toga i, objektivno, nisu se mogla izvršiti.²⁹

Stab 13. divizije da bi ostvario bolje veze s brigadama, premjestio je svoje komandno mjesto iz rejona Srpskih Moravica preko Skrada i Kupjaka u Begovo Razdolje. Tamo je bio prebačen i artiljerijski divizion 13. divizije, čija su oruđa zakopana, a divizion pretvoren u pješadijsku jedinicu jer je Štab 13. divizije procjenio da u pokretnim borbama ne može biti efikasno upotrijebljen.

Prva brigada je 13. oktobra izjutra protunapadom uspjela da za kratko vrijeme povрати Hajdine, ali nije uspjela da zaustavi dalji prodor neprijatelja jer su joj 1. i 4. bataljon sve do noći ostali pozadi neprijatelja u rejonu M. Draga, odakle su vršili izviđanja u pravcu Brod Moravica i Srpskih Moravica. Poslije podne su jake neprijateljeve snage napale 2. i 3. bataljon 1. brigade

²⁸ Svetozar Tintor, Isto, str. 191.

Druga brigada tih dana primala je naređenja sa zakašnjenjem zbog čega je 4 dana ostala pasivna, pa time nije ispoljila inicijativu potrebnu u takvoj situaciji.

na liniji rijeke Dobre i nakon jednosatne borbe odbacili ih i oslobodili sebi put prema Skradu gdje su izbile do mraka. Prvi i 4. bataljon bili su neaktivni. Oni su noću 14/15. oktobra prešli željezničku prugu i stigli u rejon Ravne Gore u sastav 1. brigade.

Napad 3. brigade nije uspio. U toku njegova izvođenja neprijatelj je na centru izvršio snažan protunapad i probio njenu obranu razdvojivši je na dva dijela. Dva su bataljona odbačena prema Crnom Lugu, a jedan prema Kupjaku. Neprijatelj se kroz tanku obranu sjeverno od Lokava probio u Delnice. Na desnom krilu obrane 14. oktobra bili su dijelovi 3. brigade 43. divizije, pa su i oni protunapadom neprijatelja bili 15. oktobra odbačeni ka Crnom Lugu. Prvi i 2. odred nisu ispoljili veću aktivnost u pozadini neprijatelja.

Stab 1. brigade naredio je 15. oktobra svojim bataljonima da zaposjednu položaje 2—3 km južno i istočno od Kupjaka. Tom odlukom se Stab 1. brigade odrekao jakih položaja između Skrada i Kupjaka, jer ibi mu za leđima bile neprijateljeve snage u Delnicama. Na posjednutim položajima 1. brigada je dočekala noć, iako je neprijatelj odlučnim napadima nastojao da se probije prema Mrkopalju. Pred mrak se vodila oštra borba za Sijšku Kosu, koja je nekoliko puta prelazila iz ruke u ruku,, da bi na kraju 1. brigada zanoćila u njoj. Druga brigada je bila u Brod Moravicama, te joj je naređeno da se prebaci u Skrad i da s leđa napadne neprijatelja koji je napadao na položaje 1. brigade.

Narednog dana (16. oktobra) borbe su nastavljene.. Kod 1. brigade zamor je gotovo svladao borce, koji su se krajnjim naporima borili ili se prebacivah na naredne položaje. Ipak, jedinice su ostajale na svojim mjestima sve dok se nisu spojile neprijateljeve snage iz Kupjaka i Delnica, te poslije podne zajednički napale 1. brigadu, potisnule je prema Ravnoj Gori i ušle u Skrad. Dok je 1. brigada odolijevala napadima ustaša i Nijemaca, 2. brigada je pripremala napad na Skrad. Kad je osjetio njeno približavanje, neprijatelj prelazi prvi u napad kod Malog Selca, razbija je i potiskuje prema Crnom Lugu

i u dolinu gornjeg toka rijeke Dobre. Štab i dio 3. brigade povukli su se prema Begovom Razdoblju.

Narednog jutra 1. brigada krenula je u napad i za kratko vrijeme odbacila neprijatelja u Kupjak i Zalesinu. Ona je ponovno zaposjela ranije položaje ispred Starih Laza. U međuvremenu je neprijatelj dio snaga iz Sungera, koje su operirale protiv 3. brigade kraj Lokava, vratio natrag i preko Mrkopalja izašao 1. brigadi za leđa. Taj manevar popraćen je jakim napadom s fronta iz Kupjaka i Zalesine. Treća brigada nije se aktivirala, pa je 1. brigada došla u težak položaj. Krajnjim naporima ona je izbjegla opkoljavanje. Odsudna borba vodila se u rejonu Sič—Jasen i na ovladavanju kotama 909 i 813 (2—3 km jugozapadno od Ravne Gore). Prvi i 4. bataljon 1. brigade prenočili su sjeverno od Ravne Gore, a njen 2. i 3. bataljon južno od Ravne Gore, na putu Ravna Gora — Jasenak. Druge jedinice 17. oktobra nisu učestvovala u borbama.

U toku 18. i 19. oktobra na svim sektorima vladalo je zatišje. Prva brigada sa dva bataljona (1. i 4) blokirala je Ravnu Goru sa sjeverne strane na liniji Javorova kosa (k. 1016) — selo Vrh — Uglješ (k. 1048), dok su se 2. i 3. bataljon odmarali u Jablanu i Sušicama. Štab 13. divizije i artiljerijski divizion prebacili su se iz Begovog Razdolja preko Jablana kod Vrbovskog u Lukovdol. Štab 3. brigade s jednim bataljonom prebacio se zapadno od Delnica na prostor Delnice — Crni Lug, gdje su mu otprije bila dva bataljona.

Noću 19/20. oktobra neprijatelj je pod zaštitom mraka napustio Ravnu Goru i ostavio na liniji Šijska Kosa — Stari Lazi zaštitne dijelove. Ujutro su 1. i 4. bataljon 1. brigade napali zaštitnice na Šijskoj Kosi, ali su naišli na iznenađujuće slab otpor, koji je ubrzo poslije toga i prestao, jer se neprijatelj naglo i ubrzano povukao prema Delnicama. Druga brigada napala je neprijatelja u Skradu, a 3. brigada u Lokvama. Ali, ti napadi nisu bili uspješni. Istog dana Štab 13. divizije dobio je obavještenje da se neprijatelj povlači prema Delnicama, te je naredio da se goni i to: 1. brigada pravcem Mrkopalj — Sunger — Belo Selo; 2. brigada na pravcu Kupjak —

Delnice; 3. brigada da sa dva bataljona presječe saobraćajnicu Lokve — Belo Selo, a s jednim Lokve — Mrzle Vodice. Stab 13. divizije premjestio je komandno mjesto iz Lukovdola u M. Drage.

Sve tri brigade vodile su 21. oktobra napadne bojeve. Prva brigada napala je neprijateljevu posadu u Sungeru i Brestovoj Dragi. U dvosatnoj borbi ona je prisilila dvije neprijateljeve čete (oko 300 vojnika) da se povuku u Belo Selo. U međuvremenu je neprijateljeva grupacija u Delnicama, pošto je osjetila slabije snage na pravcu Ravna Gora — Vrbovsko, odlučila da se probije u tom pravcu, a ne prema Lokvama i Sušaku, kako je bilo prije planirano. Ta grupacija odlučno napada 2. brigadu, odbacuje je s puta i preko Kupjaka brzo izbija u Ravnu Goru. Stab 1. brigade da bi osigurao leđa, uputio je 1. bataljon da zaposjedne položaje na Poljičkoj kosi (između Mrkopalja i Ravne Gore). Drugi odred, koji je bio zapadno od Delnica, ušao je oko podne u Delnice bez borbe. Treća brigada odbila je nekoliko napada koji su preduzimani iz Lokava prema selu Homer da bi se neprijatelj probio za Sušak.

Posljednjeg dana ove operacije, 22. oktobra, 1. i 3. brigada napadale su neprijatelja u pravcu Zlobina. Dijelovi 1. brigade ušli su u Lokve i Belo Selo. Druga brigada ušla je u Ravnu Goru iz koje je neprijatelj dijelom preko Gomirja produžio za Ogulin, a dijelovi 33. ustaške bojne ostali su u Vrbovskom.

Neprijateljev plan da uništi 13. diviziju nije uspio. Ona je u dvanaestodnevnim borbama pretrpjela teške gubitke: 31 poginuo, 67 ranjenih, 11 zarobljeno i 121 nestao borac i starješina,³⁰ ali je i dalje spremno nanosila udarce neprijatelju. U otvorenim sukobima, a više iz zasjeda četa i bataljona, u koje su upadale manje ili veće grupacije neprijatelja, procjenjeno je u Stabu 13.

³⁰ Svetozar Tintor, isto, str. 193. U ovim ofanzivnim i defanzivnim borbama veliki broj boraca je nestao. Najveći broj se izgubio na jako ispresecanom zemljištu, pa su u lutanju naišli na druge jedinice i priključili im se, ili su ostajali kod pojedinih seljaka do završetka operacije. Nekoliko dana nakon borbi oni su našli svoje jedinice.

divizije da je ubijeno 210 (od čega 2 viša i 4 niža oficira) i ranjeno 280 neprijateljevih vojnika.

Iako je u cjelini, s obzirom na jačinu neprijateljevih snaga, 13. divizija imala vidnih uspjeha, ipak su, manje-više, sve njene jedinice ispoljile i slabosti, koje su učinile da ti uspjesi ne budu i veći. Druga brigada i oba odreda, na primjer, mogli su iz pozadine da vrše pritisak na neprijatelja, ali nisu pokazali dovoljno energičnosti, te se njihova aktivnost gotovo nije ni osjetila. Prva brigada, također, nije uvijek dještovala kao cjelina, jer njen štab, naročito prvih dana borbe na pošumljenom zemljištu, nije uspijevao da drži bataljone čvrsto u rukama. Štab 3. brigade je od 14. do 18. oktobra imao na raspolaganju samo jedan bataljon, dok su ostali bili u rejonu Crnog Luga. To je tu brigadu tih dana skoro sasvim pasiviziralo. Ali, svakako, najozbiljniji nedostatak, u prvom redu Štaba 13. divizije, bio je u tome što nije učinjeno ništa da bi se boljim grupisanjem snaga počesno (po dijelovima) tukle neprijateljeve kolone, već je, u želji da se zaštiti čitav slobodni teritorij, svuda pružan frontalni otpor.

Poslije dvodnevnog odmora u Sungeru i Mrkopalju, 1. brigada smjenila je 2. brigadu u Sušicama i Jablanu i posjela položaje sa zapadne i južne strane Vrbovskog. Druga brigada zaposjela je položaje lijevo od 1. brigade na pravcu Vrbovsko — Srpske Moravice na liniji: Stremenica (k. 726) — Presika. Drugi odred preuzeo je položaje od 3. brigade na liniji Gornje Jelenje — Fužine. a ta je brigada prešla u rejon Brod Moravica, gdje je obrazovala divizijsku rezervu. Prvi odred ostao je na sektoru Jasenak — Drežnica. Takav raspored bio je usko povezan s predstojećim napadom 13. divizije na neprijateljevu posadu u Vrbovskom.

Drugi bataljon 1. odreda ušao je 27. oktobra u sastav 3. brigade, čime je ta brigada bila organizacijski i formacijski popunjena i izjednačena sa drugom brigadama.³¹ Istog dana ta brigada smjenila je 2. brigadu na položajima jugoistočno od Srpskih Moravica, jer je sju-

³¹ AVII, k. 913, br. reg. 35/3.

tradan učestvovala na glavnom pravcu udara 13. divizije u napadu na posadu u Vrbovskom. Draga brigada prebačena je u rejon Lukovdola.)

Neprijatelj je poslije dužeg vremena opet uspostavio jak garnizon u Vrbovskom, u namjeri da u njemu ostane za stalno. Položaj tog mjesta, s jakom posadom {bojna ustaša i bataljon legionara), bio je višestruko značajan za neprijatelja: osiguravao je nesmetan život velikom garnizonu u Ogulinu; posredno je osiguravao saobraćajnicu preko Kapele na dionici Ogulin — Brinje, jer je duže zadržavanje jedinica NOVJ u trouglu Vrbovsko — Ogulin — Drežnica, bez sistema snabdijevanja iz pozadine bilo neodrživo, a operativno vrlo opasno; posada tog garnizona kontrolirala je koridor sa desne obale Kupe, osobito na sektoru Lukovdola, što je posebno otežavalo snabdijevanje hranom iz Korduna i područja Karlovca.

Sve je to utjecalo na odluku Štaba 11. korpusa da naredi Stabu 13. divizije da što prije likvidira tu posadu, ne čekajući da se borci malo bolje odmore i fizički i psihički pripreme za nove napore.³²

Danju 28. oktobra, poslijepodne, izvršen je napad na Vrbovsko. Prva brigada napadala je pravcem Jablan — Senjsko, 2. brigada (bez dva bataljona) pravcem Lukovdol — Stubica — Vrbovsko, a 3. brigada pravcem Srpske Moravice — Hajdini — Vrbovsko. Dva bataljona 2. brigade bila su u divizijskoj rezervi. Napad nije izvršen jednovremeno, te i pored nekih početnih uspjeha na svim pravcima, nijedna brigada nije izvršila zadatak. Ni u ponovnom napadu, u 23 sata, nije postignut uspjeh. Jedinice 13. divizije bile su premorene, na što je, sem inače loše kondicije slabo hranjenih boraca, znatno utjecalo i loše vrijeme. No, ni štabovi i komande nisu pokazali dovoljno energičnosti u pripremi, ni u toku izvođenja napada. Glavni štab Hrvatske u depeši upućenoj 31. oktobra Stabu 11. korpusa, ocjenio je taj napad ovako: »Napad na Vrbovsko izveli ste slabo. Gubici od jednog poginulog i 4 ranjena pokazuju da nije ni postojala

³² Zbornik, tom V, knj. 34, dok. tor. 118.

BROJNO STANJE I NAORUŽANJE 11. KORPUSA NOVJ
U OKTOBRU 1944. GODINE*

JEDINICA	BROJNO STANJE		PJES. NAORUŽANJE					ARTILJERIJA										ZA VEZU				KONJA	
	PO SPISKU	NA LICU	pušaka	automata	puško mitralj. 4	mitralj.	lakih bacača	teških bacača	»PIAT« brdskih	topova	poljskih topova	haubica	protivtenkovskih pušaka	protivtenkovskih topova	protivtenkovskih mitralj.	nagaznih mina	radio-stanica	električni centrala	telefona	jahaćih	tegljećih	tovarnih	
Stab 11.																							
11. korpusa sa delovima	522	424	245	110	12								1	2	12	3	6	35	9	2	18		
13 divizija	3.759	3.108	1.890	219	118	31	10	9	6	4	1	2	12	2	52	6	8	45	22	81	108		
35. divizija	3.538	2.714	1.520	236	145	18	11	11	11		3	2	10	5	3	48	4	5	32	25	37	152	
43. divizija	3.519	3.095	1.582	301	123	19	12	5	2				7	4	13	4	5	21	11	19	52		
Grupe odreda	1.353	1.168	691	112	67	5	2						1		80	1	12	11	2	4	18		
Centri za obuku	166	166	20	2	2													1					
Jedinice vojne oblasti (pozadinske)	3.962	3.590	2.276	193	92	7	1										1	27	88	6	33	18	
Svega	16.819	14.265	8.224	1.173	557	80	36	25	19	4	4	4	31	5	11	205	19	53	233	65	176	366	
Od toga žena	601	521																					

* Zbornik, tom V, knj. 34, dok. br. 109.

volja da se zauzme uporište koje je od velikog značaja za Gorski kotar.«

Poslije neuspjelog napada 13. divizija je blokirala posadu Vrbovskog ne dozvoljavajući da joj se doprema snabdijevanje iz Ogulina, a čekajući povoljan trenutak da je napadne i protjera. Ali, do odlaska 13. divizije za Liku, vođene su samo manje borbe na periferiji mjesta.

Opće stanje u 11. korpusu početkom novembra 1944.

Situacija na operativnom prostoru 11. korpusa bila je početkom novembra 1944. godine općenito dosta povoljna. Široki slobodni teritoriji u Gorskom kotaru i Lici bili su pod kontrolom snaga NOVJ i na širokom pojasu, čvrsto povezani sa slobodnim teritorijem 4. korpusa u gornjem toku rijeke Korane, a sa slobodnim teritorijem 7. slovenačkog korpusa u gornjem toku rijeke Kupe. Glavnina 43. divizije bila je u sjeverozapadnom dijelu Gorskog kotara, dok su njena 2. brigada i jedinice Operativnog sektora Istre (grupe odreda) vodile neprekidne borbe u unutrašnjosti Istre pod vrlo teškim uvjetima zbog guste mreže jakih neprijateljevih garnizona u trouglu Rijeka — Trst — Pula.

Sve tri divizije 11. korpusa bile su formacijski približno ujednačene. Artiljerijske divizione imale su 13. i 35. divizija, a po grupu partizanskih odreda u svom sastavu 13. i 43. divizija. Brojno stanje i naoružanje jedinica 11. korpusa vidi se iz priloženog pregleda.

Moralno-političko stanje u jedinicama 11. korpusa bilo je vrlo dobro. Tome su doprinosili vrlo živ politički rad u svakom predahu između borbi, krupne naše i savezničke pobjede na svim frontovima, a naročito oslobođenje Beograda, zatim dobro političko stanje pozadine, poboljšano materijalno snabdijevanje i sigurno sanitetsko zbrinjavanje. Ranjenici nisu više upućivani u Italiju, sem u izuzetnim slučajevima (teže operacije i slično), jer su mogli biti upućeni u konačno oslobođene dijelove

naše zemlje (Split je oslobođen 26. oktobra, a srednjodalmatinski otoci i ranije).

Sve jedinice 11. korpusa svečano su obilježile godišnjicu Oktobarske revolucije (7. novembra) uz prigodna predavanja političkih komesara.

Pregled nacionalnog i socijalnog sastava 11. korpusa (u jesen 1944. godine) pokazuje da su seljaci i radnici činili njegovu osnovnu masu (85,25%) i bili podjednako zastupljeni, ah ni broj obrtnika (zanatlija) nije bio mali (11,70%). Naoionalna i socijalna zastupljenost razlikovala se od divizije do divizije (odnosno, od regije do regije). U 35. diviziji (ličkoj) bilo je podjednako Srba i Hrvata, a najviše seljaka (60%/o). U 13. diviziji (primorsko-goranskoj), bilo je 80% Hrvata, 12%/o Srba i 8% Talijana i ostalih. Po socijalnoj pripadnosti u njoj je bilo najviše radnika (65%). U 43. diviziji (istarskoj), borili su se Hrvati iz Istre (94%) i nešto Talijana (6%), a po socijalnoj pripadnosti bili su pretežno seljaci (56%). U partizanskim odredima i teritorijalnim komandama kopnene vojne oblasti bilo je 55% Hrvata i 42% Srba, a po socijalnoj pripadnosti 50% seljaka i 40% radnika.

Borbe i manevri 43. istarske divizije

Istarska divizija bila je početkom oktobra raspoređena sjeverno od Rijeke i istočno od komunikacije Rijeke — Trst. Njena 1. brigada bila je na prostoru Gumanca, Čavla, Podkilaveca, orijentirana glavninom snaga prema sektoru Rijeke. Druga brigada nalazila se zapadno i sjeverno od nje, na sektoru Zabiča, Podgraja, orijentirana prema pruzi i cesti Sapjane — Ilirska Bistrica. Treća brigada bila je, također, orijentirana prema komunikaciji Rijeke — Trst na odsjeku Sapjana.

Neprijatelj je 1. oktobra izvršio ispad jačim snagama iz Klane i Ilirske Bistrice prema Gumanцу, da bi jedinice 2. i 3. brigade odbacio dalje od komunikacije. Poslije manjeg napredovanja, bio je protunapadima odbačen u polazne baze.

Da bi olakšao snabdijevanje hranom, Stab 43. divizije naredio je 3. oktobra da se izvrše izvjesna pomjeranja brigada, tako da je 1. brigada snabdijevana iz slovenačkih sela sjeverno od Ilirske Bistrice (Koritnica, Jurišče), 2. brigada ostala je na sektoru Podkilavec, Klana, da bi se snabdijevala iz sela Kastavštine, a 3. brigada jugozapadno od Ilirske Bistrice, da bi se snabdijevala iz sela Zabiča i Jelšana.

Neprijatelj je 4. oktobra ponovio ispad prema Gumancu, pa je jedan bataljon 3. brigade bio iznenađen kod Zabiča i razbijen, a cijeloj 3. brigadi još više otežano snabdijevanje na tom sektoru. Zbog toga je postavljeno pitanje mogućnosti njenog daljnjeg zadržavanja na tome sektoru. Ponovnim brzim prodorom dviju neprijateljevih kolona iz Klane i Ilirske Bistrice prema Gumancu, 8. oktobra, jedinice 3. brigade bile su ponovno potisnute s položaja bez jačeg otpora. Da bi se ta mlada brigada sredila i odmorila, Štab 11. korpusa prihvatio je prijedlog Štaba 43. divizije da se ona povuče dublje na slobodni teritorij Gorskog kotara, u Delnice, i da privremeno bude pod komandom Štaba 13. divizije, što je i izvršeno 9. oktobra.

Jedinice 43. divizije održavale su dobre i stalne veze s dijelovima 13. divizije kod Zlobina, sa svojim istarskim partizanskim odredom na Krasu i Učki, kao i sa slovenačkim jedinicama iz sastava 7. korpusa sjeverno od Ilirske Bistrice.

U Istri jedinice Operativnog sektora vršile su pre-pade na neprijateljeve jedinice u pokretu i prikupljale i važne podatke o neprijateljevim pokretima. Jedna partizanska četa Pulskog NOP odreda napala je iz zasjede 1. oktobra nedaleko od Poreča jedan vod njemačkih biciklista (iz 278. divizije) i skoro potpuno ga uništila, a opremu zaplijenila.³³ Podaci koje je naša obavještajna služba slala s područja Istre prošlijeđivani su savezničkim vojnim misijama. Saveznička avijacija skoro svakodnevno napadala je istarske lučke garnizone i pristaništa, pa su njemačke snage bile u neprekidnom pokretu, očekujući neku desantnu operaciju na obale Istre.

³³ Zbornik, tom V, knj. 34, dok. tor. 118.

Prema direktivi Štaba 11. korpuisa, upućenoj početkom oktobra, Štab 43. divizije uputio je 10. oktobra, 2. brigadu preko komunikacije Rijeka — Trst na sektor Vodice — Skrapno. S brigadom je krenuo i politički komesar 43. divizije. Poslije prelaska preko željezničke pruge i ceste, brigada se rasporedila na prostoru Brgud, Mune, Račja Vas i odmah počela da ometa saobraćaj na cesti Rijeka — Trst. Poslije desetak dana ona se spustila dublje u Istru, na sektor Buzet — Pazin. Za to vrijeme, sredinom oktobra, 1. brigada pojačala je sa sjevera pritisak na komunikacije Rijeka — Trst. Njen 1. bataljon u borbi kod Pregarja nanio je jednoj njemačkoj jedinici i bjeloj gardi osjetne gubitke, što je izazvalo vrlo živu reakciju neprijatelja. Poslije nekoliko borbi na sektoru Ilirske Bistrice, 1. brigada prebacila se 15. oktobra na sjever na slovenački slobodni teritorij kod Postojne. Tamo je zajedno s jedinicama 7. korpusa izvršila nekoliko uspješnih akcija, a potom se krajem oktobra povukla na sektor Cabra. Štab 43. divizije prešao je, također, na taj sektor i smjestio se u Prezidu. Jedinice 43. divizije, 1. i 3. brigada, kontrolirale su zapadni dio Gorskog kotara dok je 13. divizija vodila borbe na području Vrbovskog i spremala se za odlazak u Liku.

Poslije dolaska u Bujštinu, Štab 2. brigade u suradnji s vojnopozadinskim vlastima i NOO-ima počeo je mobilizirati nove borce. Mobilizirano je 30 boraca koji su se kretali uz Štab 2. brigade. Prema zadatku Štaba 43. divizije trebalo je raščistiti i pitanje grupe tršćanskih partizana talijanske narodnosti, koji su bili okupljeni u bataljonu »-Cikonja«. Grupa je brojala oko 50 ljudi. Po prikupljenim podacima najviše su se zadržavali na Koparštini, a povremeno su dolazili i u sela Bujštine. Akcije nisu uopće poduzimali. Trebalo je ustanoviti kakvi su to partizani i odmah ih aktivirati u borbi protiv okupatora. Uspostavljena je veza i dogovoreno je, da se već narednih dana izvrši nekoliko zajedničkih akcija.

Noću 3/4. novembra Štab 2. brigade s prištapskim jedinicama i novomobiliziranim borcima krenuo je u selo Abitanti. Pri dolasku u selo ustanovljeno je da se tu

već nalazi 1. bataljon, koji se, nakon akcije kod sela Čepića, povukao pred nadmoćnijim neprijateljem. Još se borci nisu ni razmjestili po kućama, kad je stražar kod posljednje kuće u pravcu sela Čepića, u kojoj se nalazio Stab bataljona i dio Štaba 2. brigade, otvorio vatru na neprijatelja koji se nečujino približio selu. U isto vrijeme primjećene su signalne rakete iz nekoliko pravaca. Bilo je jasno da neprijatelj nastupa iz nekoliko pravaca i opkoljava Abitante. Izdato je naređenje za hitam pokret i probijanje u pravcu sela Butori. Na tom pravcu nisu primjećene signalne rakete i, kao što je kasnije utvrđeno, neprijatelj nije bio na tom pravcu potpuno zatvorio обруč. U probijanju je nastalo komešanje i panika među novomobiliziranim borcima, koji su s dijelom starijih boraca skrenuli s pravca probijanja. Neprijatelj je jakom minobacačkom vatrom obasipao mjesto proboja kroz koje je prošla većina boraca. Neprijatelj je u svitanje zatvorio обруč i krvavo se obračunao s ranjenicima.

U okruženju su se našli i tršćanski partizani i grupa slovenačkih partizana. U probijanju i borbama palo je 25 boraca (među njima i nekoliko tršćanskih partizana), a 20 ih je nestalo ili su bili zarobljeni. Neprijateljevi gubici bili su znatni: 70 izbačenih iz stroja. U toku opkoljavanja sukobile su se njihove dvije jedinice i međusobno dobro iskrvarile. Među mrtvima bio je i komandant jednog njemačkog bataljona.

Poslije te borbe neprijatelj je pojačao napade na 2. brigadu. Da bi izbjegla opkoljavanje, nije smjela nikada dva puta zanočiti na istom mjestu. Poslije nekoliko dana neprijatelj ju je ponovno danju napao u selu Abitanti. Brigada je ostala tada bez radio-stanice, a zbog toga i bez veze sa Štabom Operativnog sektora za Istru. Do tada je ona održavala vezu sa 43. divizijom preko Operativnog sektora za Istru, jer je domet brigadne radio-istanice za održavanje izravne veze bio kratak. Dan prije gubitka radio-stanice, njen štab je dobio preko Štaba Operativnog sektora naređenje Štaba 43. divizije za pokret brigade u Gorski kotar.

Stab 2. brigade odredio je pravac pokreta bataljonima i zbornu mjesto u rejonu sela Bresta pod Učkom. Bataljoni su došli na zbornu mjesto gotovo prepolovljeni. Mnogi borci, bolesni i ranjavih nogu, ostali su na vojnopozadinskim stanicama. Mnogi su bili potpuno iscrpljeni, pa su u prolazu kroz svoja sela ostajali kod kuća, kasnije se javljali komandama vojnopozadinskih stanica i vraćali se u Brigadu. Bilo je i takvih koji su potpuno klonuli duhom, dezertirali iz svojih jedinica i zadržali se kod kuća.

Odmor pod Planikom bio je kratak. Predstojao je naporan marš preko Planika i prijelaz preko pruge i ceste Trst — Rijeka. Zadatak je bio otežan i time što je 2. brigada dopremala iz Istre u Gorski kotar volove i sol za ishranu vojske. Određen je pravac pokreta: sedlo između Planika i Lisine — raskrsnice ceste istočno od Zejana — prijelaz pruge i ceste Rijeka — Trst između Permana i Sapjana — Lisac — Željezna vrata — Pcdkilavec.

Pokret je počeo oko 9 sati. U prvim noćnim satima brigada je izbila na cdstu kod Zejana i, nakon kraćeg odmora, krenula prema pruzi. Kolona se kretala vrlo sporo. Pri svakom zastoju volovi bi polijegali i bilo je vrlo teško ponovno ih pokrenuti. I borci su se jedva držali na nogama. Izviđanjem je ustanovljeno da nema neprijatelja na pravcu pokreta. Trebalo je što prije preći cestu i prugu. Međutim, ljudstvo je bilo na kraju snaga. Neki su predlagali da se skrene u uvalu sjeverno od Zejana na otvorenom da se prenoći, preko dana da se odmore, a druge noći da nastave pokret. Stab 2. brigade odlučio je da se pokret nastavi po svaku cijenu. Kad su posljednji borci prelazili preko ceste, naišla je velika motorizirana kolona u pravcu Rijeke i presjekla put začelju kolone. Ipak je i začelje uspjelo preći cestu. Neprijatelj je te noći i narednog dana opkolio, i dva dana pretraživao prostor kojim se 2. brigada povlačila. Pokazalo se da je odluka o nastavljanju pokreta bila ispravna i u datoj situaciji spasonosna.

Marš je nastavljen usporeno. U ranim jutarnjim satima kolona je prošla kroz Lisac i produžila u pravcu

Željeznih vrata. Tu se odmarala cijeli dan. Prizor je bio neobičan. Volovi su ležali nepokretno, öinöulo se da öe uginuti. Kraj glava nalazilo im se sijeno koje nisu jeli. Dan je bio sunčan. Ljudi i stoka odmarali su se do večeri kad je nastavljen pokret u Podkilavec. Nakon oporavka u Podkilavecu, Brigada je 17. novembra krenula u Gorski kotar.³⁴

Snabdjevački marš 35. divizije preko Velebita

Ottilne oktobarske kiše, naoblaka i magle ometali su snabdjevanje vazdušnim putem, koje ni onako nije bilo dovoljno. Dopremanje materijala s obale, preko sjeverne Dalmacije, bilo je otežano i nesigurno, jer su sve ceste bile pod kontrolom neprijatelja. Zato je Stab 11. korpusa zatražio preko Glavnog štaba Hrvatske da se jedna veća pošiljka odijela i opreme za 35. diviziju pošalje brodom direktno u Velebitski kanal, gdje bi je na slobodnom dijelu jadranske obale, kod Jablanca, prihvatile jedinice 35. divizije i tovarnim transportom prebacile preko Velebita u Liku. Prijedlog je prihvaćen i dolazak broda u Jablanac najavljen je za 23. oktobar.³⁵

Za prihvrat materijala određena je 3. brigada. Ona je 20. oktobra ostavila jedan bataljon na Ljubovu, pa je uvečer iz Vrepca krenula s tri bataljona preko Metka i Počitelja za Divoselo, odakle je noću, pod borbom, prešla cestu Gospić — Karlobag kod Brušana i preko Trnovca izbila u Jadovno. Kod Jadovnog razbijena je lokalna ustaška milicija. Za vrijeme odmora odbijeni su ustaški izviđački dijelovi koji su dolazili iz pravca Brušana i Baških Oštarija. Brigada je produžila marš preko Velebita, pravcem Bužimsko bilo — Bijeće stijene — Kućina kuća — Crni Padež, gdje je prenoćila pa preko Stirovaće izbila na bilo Velebita i spustila se planinskim stazama prema morskoj obali kod Jablanca.

³⁴ AVII k. 1.322, br. reg. 2 i 38—49/3; Sećanje Danila Ribarica, ratnog komandanta 2. brigade 43. divizije.

³⁵ AVII, k. 569 A, br. reg. 30—1/6.

Pošto je 23. oktobra preuzet materijal s broda i dijelom natovaren na konje, a dijelom razdjeljen boricima, 3. brigada je prenoćila u Primorju, i 24. oktobra izjutra krenula uz Velebit, prema Stirovači. Po planu marša ona je is Velebita trebalo da se vrati najprečim pravcem na oslobođeni teritorij, tj. preko Kosinja i Studenaca na Ljubovo. Stab 35. divizije imao je <u vidu teškoće koje bi neprijatelj mogao pričiniti 3. brigadi prilikom prelaska ceste Gospić — Otočac, pa joj je zato uputio u susret 2. brigadu, da bi joj obezbjedila bokove na inaršu od Kosinja do Ljubova.

Druga brigada krenula je s tri bataljona 22. oktobra predvečer iz Krbavice, pravcem Kozjan — Ivčevića Kosa — Janjče — Kosinjski most na rijeci Lici u Kršu. Taj dio puta preden je noću bez ometanja od neprijatelja. Iz Zamrštena kolona je krenula stazama preko Velikog Dumana, prema Kosinjskom Bakovcu. Ustaška milicija (Kosinjiska obrambena bojna) iz Gornjeg Kosinja i četnici iz Lipovog Polja pokušali su da joj ometaju pokret, ali su čelnim i bočnim obezbjeđenjima bili protjerani, pa je kolona izbila u Ruju, a odatle cestom, uz manja oiznemiravanja, produžila marš kroz Bakovac do Bovana (k. 902), gdje je zanoćila.³⁶

Narednog dana prije podne 2. brigada izbila je na raskršnicu planinskih staza kod Stirovače, gdje je po planu trebalo da se sretne s prethodnicom 3. brigade. Tu, međutim, još nije bilo nikoga, ali je preko radio-veze dobiveno obavještenje od Štaba 35. divizije da je 3. brigada preuzela materijal i krenula uz Velebit. Poslije podne uspostavljena je radio-veza i sa Štabom 3. brigade, koja je javljala da je stigla u Crni Padež i da otud odmah kreće na konak u Pazariški Bakovac. Idućeg jutra (25. oktobra), u 10 sati, brigade su se sa-stale u Pazariškom Bakovcu i predanile u zapadnim zaseocima Donjeg Pazarišta, da bi se odmorile i ravnomjerno rasporedile toware opreme. Predvečer su obje brigade krenule planinskim masivom između Pazarišta i Kosinja, preko Dragnuša i Antinovice, ka Kruškici, na-

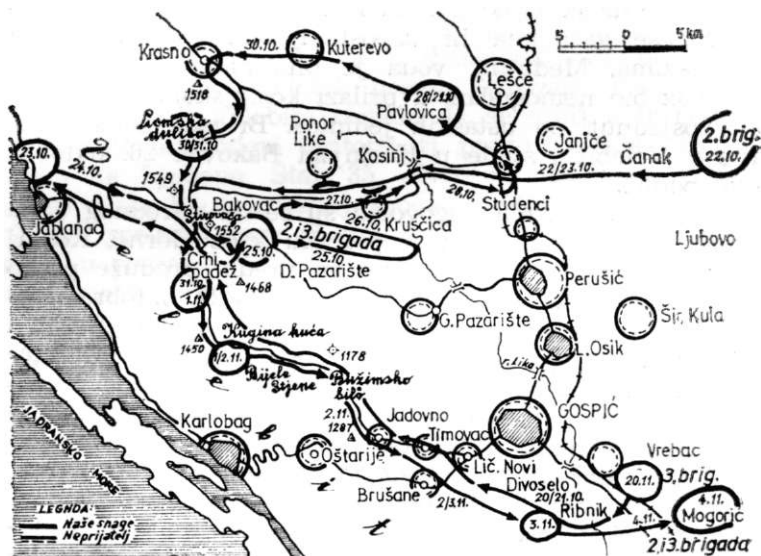
³³ Zbornik, tom V, knj. 34, dok. tor. 118

dajući se da će tamo u toku noći preći rijeku Liku, koristeći se gazovima ih uspostavljenim improviziranim prijelazima. Međutim, voda je bila nadošla, pa je tu prijelaz bio namogućan, a prilazi kosinjskom mostu bili su posjednuti od ustaških jedinica. Brigade su se vratile U Velebit i stigle u Kosimjski Bakovac 26. oktobra oko podne.

Štabovi brigada dogovorili su se da 'narednog dana uvečer krenu u borbenom poretku kroz Gornji Kosinj do mosta, zauzmu ga i, pošto ga pređu, produže preko Studenaca ka Ljubovu. Pokret je počeo 27. oktobra u 15 sati i, uz manji otpor, odvijao se po planu. Brzim i odlučnim nastupanjem dva bataljona iz prethodnice, zauzela su uvečer prilaze mostu. Pod zaštitom jake mitraljeske vatre s lijeve obale, koja je neutralizirala neprijateljevu vatru iz utvrde oko crkve sa druge strane rijeke, 3. bataljon 2. brigade prebacio se preko mosta, zauzeo otpornu tačku kod crkve i omogućio prijelaz kolone u Krš. Pokret je odmah produžen na istok u namjeri da se još u toku noći izvrši proboj preko željeznice pruge i ceste između Studenaca i Janjče, prema Ivčevića Kosi, gdje je u susret koloni trebalo da dođe bataljon 3. brigade s Ljubova.

Ustaška komanda »Velebit« pratila je kretanje pomenutih brigada kroz sela zapadne Like, pa je Stab 392. divizije, na njen prijedlog, odlučio da čvrstim posjedanjem linije Lešće — Janjče — Studenci — Perušić spriječi povratak brigadama u Krbavsko polje. Na tu liniju dovedene su do 26. oktobra -dvije bojne 4. ustaškog zdruga, jedan bataljon 846. puka 392. divizije, tenkovska četa 392. divizije i tenkovska satnija Poglavnikovog tjelesnog zdruga iz Gospića.

Prethodnica 2. i 3. brigade naišla je 28. oktobra, u 4 sata, južno od Janjče na vrlo jak otpor s linije Studenci — Janjče, pa je njeno izbijanje na Križanovo brdo bilo onemogućeno. Pokušaj da se cesta pređe nešto sjevernije, kod Janjče, također nije uspio, jer je neprijatelj brzo manevrirao tenkovima i jednom motoriziranom jedinicom. Pošto nisu uspjele prijeći cestu, obje brigade su se sa desetak ranjenika povukle u zaselak

Marš-ruta 2. i 3. brigade 35. divizije radi dopreme materijala sa jadranske obale od 20. oktobra do 4. novembra

Pardjovići, a zatim u Pavlovicu (kod Badlovića vrha, k. 1071), gdje su predatile i prenoćile. Pošto su na tome prostoru bile uznemiravane prepadima neprijateljevih izviđačkih jedinica, one su 29. oktobra krenule na zapad prema Kuterevu, u koji su ušle noću 29/30. oktobra poslije slabijeg otpora ustaške milicije, a zatim odmah produžile kroz Krasno, gdje je, bez otpora, razoružano oko 20 imilicionera, pa marš produžen dalje planinskom cestom na jug, kroz Velebit. Kod lovačke kuće u Lomskoj DuMbi bregade su zanoćile, pa su 31. oktobra, marširajući dalje na jug, stigle u Crni Padež na spavanje, na mjesto s kojeg su prije nedelju dana krenule prema Kosinju. Hranom isu se u toku tog kružnog marša snabdijevale iz sela kroz koja su prolazile, ali, kada su se opet našle u Velebitu, oskudne rezerve hrane brzo su se itrošile.

Prvog novembra kolona je iz Crnog Padeža prešla samo desetak (kilometara na jug i zanočila kod Kugine kuće i oko raskrsnice šumskih putova kod Bijelih stijena (k. 1212). Drugog novembra brigade su ise oprezno spuštale šumskim putom u Jadovno, odmorile 4 sata, a zatim noću 2/3. novembra sišle u Trnovac, uz jaka bočna obezbjeđenja prešle cestu Gospić — Karlobag kod Brušana i preko Rižvanuše izbile na slobodni teritorij u Divoselo, a zatim poshje jednodnevnog odmora prešle u Mogorić.

Dugi teški marš obavljen je, ipak, uspješno, mada je itrajao 8 dana duže nego što je planirano. Neprijatelju je uz put nanесeno znatno više gubitaka nego što su bih vlastiti, a i materijal je skoro bez gubitaka prenošen.³⁷ ,

Od reorganizacije izvršene sredinom juna do sredine oktobra, u formaciji 35. divizije nastale su neke promjene. Od Minerskog voda formirana je Diverzantska četa, a za obuku novomobiliziranih boraca formiran je Omladinski nastavni bataljon. Lički NOP odred rasformiran je (početkom septembra, a njegovim ljudstvom popunjene su brigade.³⁸

³⁷ Zbornik, tom V, knj. 35, dok. br. 18 i 113.

³⁶ Zbornik, tom V, knj. 33, dok. br. 92.

JEDANAESTI KORPUS U POZADINI NEPRIJATELJEVOG FRONTA

U susret našem frontu

i

Povoljan razvoj situacije na savezničkim frontovima — oslobođenje Beograda i gotovo čitave Srbije, kao i izbijanje fronta u Italiji na sjeverne obale Jadrana, stvorili su krajem 1944. godine novi okvir za strategijsku orijentaciju 11. korpusa. Pitanja sadejstva i saradnje s frontom u Italiji bila su bliže određena razgovorima i sporazumima vrhovnog komandanta NOVJ, maršala Josipa Broza Tita, s najvišim savezničkim političkim i vojnim rukovodiocima, pa je povećana materijalna pomoć .snagama NOVJ u regijama koje su bile povezane s jadranskom obalom. ,

Udar na saobraćajnice kroz Gorski kotar, Istru i Liku, izvođen glavninom snaga Korpusa u septembru i oktobru, bio je u novembru prepušten manjim snagama, partizanskim odredima i dijelovima 43. istarske divizije, koja je, radi sređivanja i odmora, bila premještena u Gorski kotar. Glavnina snaga 11. korpusa mogla je tada da bude upotrebljena za sadejstvo s našim frontom u sjevernoj Dalmaciji i za napade na neprijateljeva obezbjeđanja unske komunikacije na odsjeku D. Lapac — Srb — Zrmanja, koju su čuvah dijelovi njemačke 373. legionarske divizije.

Pred kraj oktobra 8. (dalmatinski) korpus NOVJ prešao je u odlučnu ofanzivu radi potpunog i konačnog izbacivanja neprijatelja iz Dalmacije. Da bi se olakšalo izvršenje tog plana, Glavni štab Hrvatske naredio je 24.

oktobra Stabu 11. korpusa da 13. diviziju prebaci **iz** Gorskog kotara u Liku, te da s njom i 35. divizijom pojača pritisak na komunikacije Bihać — Zrmanja — Knin i Gospić — Gračac — Knin, kako bi se što više izolirale snage njemačkog 15. brdskog armijskog korpusa na sektoru Knina,

Pripreme **iza** pokret Štaba 11. korpusa i 13. divizije tekle su dosta sporo, pa je Glavni štab Hrvatske intervenirao 31. oktobra da se pokret što prije izvrši.¹ Pošto je Grupu partizanskih odreda i artiljerijski divizion predao tek prispjelom Stabu 43. divizije, Stab 13. divizije naredio je svojim brigadama da se prikupe u rejonu Ravne Gore. Odatle su Stab 11. korpusa sa svojim prištapskim dijelovima i brigade 13. divizije krenuli 4. novembra preko Jasenka za Drežnicu.

U Drežnici su 1. i 3. brigada 13. divizije dobile zadatak da izvide čitav pojas od vrha Kapele do Brinja, te u dubini do Plašćanske doline i Ličke Jesenice. Stab 13. divizije izdao je zapovjest za marš od Drežnice do Plaškog, Ličke Jesenice i Saborskog. Pokret je počeo 5. novembra predvečer, kako bi se koristio mrak za prelaz preko ceste Ogulin — Brinje. Druga brigada zaposjela je položaje kraj Jezerana i Križpolja sa zadatkom da osigura desni bok glavnini kolone, a 3. brigada je osiguravala lijevi bok zaposjedanjem položaja iznad Modruša. Prva brigada bila je raspoređena u zaštitnicu i prethodnicu.

Sjutradan je izviđanjem utvrđeno prisustvo jačih snaga 392. divizije u Ličkoj Jesenici i u Saborskom, čime se situacija, donekle, izmjenila. Zato je Stab 13. divizije izdao novu zapovjest kojom, ponešto, izmjenjuje plan pokreta 13. divizije. Poslijepodne je 2. brigada krenula na put pravcem Zrnići — Alilovica — Modruš — Sabljaki, gdje je posjela položaje, osiguravajući pokret glavnine divizije i Štaba 11. korpusa s lijevog boka (prema prvoj zapovjesti to je bio zadatak 3. brigade). Za njom je krenula 1. brigada koja je marširala kao zasebna kolona, a ujedno je igrala ulogu desne pobočnice (pret-

³³ Zbornik, tom V, knj. 34, dok. tor. 118.

hodni zadatak 2. brigade). Njen pravac kretanja bio je Drežndca — Lipice — Blato. Stab 3. brigade sa dva bataljona, kao prethodnica glavne kolone, izbio je iz rejona Korita na vrh Kapele, gdje je s obje strane prijelaza ceste postavio osiguranja. Nakon prijelaza d posljednjih dijelova glavnine, te su snage prestigle cijelu kolonu i prije svih izbile u Plašća'nsku dolinu, gdje su imale zadatak da osiguraju pristizanje i smještaj svih jedinica. Preostali dio 3. brigade (dva bataljona) formirao je zaštitnicu. Nakon prijelaza glavne prepreke (cesta Ogulin — Brinje) iznad Kunić Sela, uslijedio je za sve jedinice duži odmor. Duboki snijeg i hladnoća iscrpili su borce, pa je zbog toga odlučeno da se jedinice spuste dolinu, rasporede po selima i do drugog dana odmaraju.²

Za dalji pokret izdata je 7. novembra nova zapovjest. Prema njoj je 1. brigada krenula iz rejona Blata u pravcu Močila — Rakovica — Plitvice i kod Prijeboja i Homoljca još istog dana smjenila na položajima 1. brigadu 35. divizije, sa zadatkom da zatvori pravac od Bihaća. Ostale snage došle su do rejona Rakovica gdje su čekale daljnja naređenja.³

Očekujući dolazak 13. divizije u Liku i povratak 2. i 3. brigade iz Hrvatskog primorja, 1. brigada 35. divizije pristupila je već krajem oktobra i prvih dana novembra izvršavanju direktive Glavnog štaba Hrvatske. Ona je 29. oktobra uputila dva bataljona preko Frkašića na Kamensko sa zadatkom da izvrše prepad na neko od uporišta između Bihaća i Donjeg Lapca. Ta dva bataljona, s 1. bataljonom Ličkog NOP odreda, izvršila su 3. novembra napad na Čapaćušu, na kojoj je bio utvrđen jedan vod Nijemaca 383. puka 373. divizije i vod domobrana 10. domobranske pukovnije. Prepad je potpuno uspio i posada je brzo razbijena. Ubijeno je 35, a zarobljeno 17 neprijateljevih vojnika. Zaplijenjena su 4 puškomitraljeza, bacač mina, 25 pušaka i drugi ma-

• AVII, k. 913, br. reg. 21 i 22/1.

» Milanović, Marš 13. divizije u Liku, Vojno delo br. 4/1967.

terijal.⁴ Odmah poslije te akcije bataljoni 1. brigade vratili su se preko Plješevice u Korenicu.

Da bi se još prije dolaska 13. divizije ispoljio pritisak na komunikacije Gračac — Gospić i Gračac — Otrić — Lapac — Bihać i spriječavalo nesmetano izvlačenje neprijateljevih snaga iz Knina, Stab 11. korpusa naredio je početkom novembra Stabu 35. divizije da se prebaci na sektor Lovinac, Bruvno, Mazin i pripremi za dejstvo na tim komunikacijama.

Druga i 3. brigada 35. divizije prebačene su 6. novembra iz Mogorića i Mekinjara na prostor južno od Udbine, gdje su ise pripremale za napad na neprijatelja u Lovincu i Sv. Roku. Prva brigada 35. divizije krenula je 8. novembra preko Udbine u Mazin radi pripreme akcija na cesti Donji Lapac — Srb. Glavnina 13. divizije (2. i 3. brigada) ostala je do 12. novembra na sektoru Plitvičkih jezera radi odmora.

Poslije oslobođenja srednje Dalmacije, početkom novembra, jedinice 8. korpusa produžile su gonjenje neprijatelja iz rejonu Drniša ka Kninu i pripremale se za uništenje neprijateljevih snaga u sjevernoj Dalmaciji. U to vrijeme u Kninu i okolini bili su dijelovi njemačkog 15. brdskog armijskog korpusa (oko 14.000 vojnika), ostaci 6. i 7. ustaškog i 3. domobranskog zdruga (oko 1.500 vojnika) i jedinice četničkog Dinarskog korpusa (oko 4.500 četnika). Komunikacije Bihać — Donji Lapac — Otrić — Knin i Otrić — Gračac, obezbjeđivali su dijelovi 373. legionarske divizije, ojačani 1. i 2. četničkom brigadom. U Lovincu i Sv. Roku bila je 35. ustaška bojna.

Neprijateljeva grupacija na sektoru Knina i u južnom dijelu Like, snabdjevana je tehnikom, opremom i artiklima za ishranu, skoro isključivo unskom komunikacijom. Dio artikala za dshranu neprijatelj je pribavljao pljačkom s terena. Zbog dejstva savezničke avijacije, snabdjevačke auto-kolone kretale su se sve češće noću, s obeztojenjima postavljenim na same kamione. Transportne kolone bile su, obično, sastavljene od 10 do 15

³³ Zbornik, tom V, knj. 34, dok. tor. 118.

kamiona, a za njihovu zaštitu 373. divizija formirala je posebne jedinice.⁵

Druga i 3. brigada 35. divizije su 8. novembra, krenule u napad na 35. ustašku bojnu, koja je bila raspoređena po zasebna Lovinca i Svetog Roka i ojačana lokalnom ustaškom milicijom, koja je pripadala tzv. Udbinskoj ustaškoj bojni. Druga brigada zbog snijega i nabujalih potoka nije na vrijeme presjekla pravce povlačenja neprijatelju preko Svetog Roka u Velebit, pa su ustaške jedinice uspjele da se, uz gubitke, povuku u Velebit. Gonjenje ustaša i čišćenje tog terena nije produženo, jer je Zapovjedništvo 4. ustaškog zdruga već poshje podne interveniralo iz Gospića, preko Metka i Radača, sa dva bataljona. Ustaše su u toj borbi imale 30 poginulih i 35 ranjenih, a u naše ruke pao je plijen od 2 puškomitraljeza, 50 pušaka i dosta druge opreme. Poslije te borbe obje brigade povukle su se u sela oko Bruvna i uputile izviđačke organe prema cesti Donji Lapac — Srb.⁶

Stab 35. divizije ostavio je svojim brigadama samo dva dana (9. i 10. novembar) da se srede, nahrane i odmore na novoj koncentracijskoj prostoriji oko Bruvna. Već 11. novembra štabovima brigada, sakupljenim na konferenciji u Klapavici, izdata je usmena zapovjest da već u toku nastupajuće noći povedu jedinice u napad na neprijateljeve posade u Dobrom Selu, Doljanima i Brotnji, ina cesti Donji Lapac — Srb, koje su pripadale 383. puku 373. legionarske divizije, ojačane četničkim, ustaškim i domobranskim jedinicama.⁷ Te neprijateljeve snage obezbjeđivale su od Gornjeg Lapca do Suvaje cestu Bihać — Zrmanja — Knin, kojim se neprijatelj intenzivno koristio zbog kritične situacije glavnine njemačkog 15. brdskog korpusa u širem rejonu Knina.

Prva brigada, koja je bila u Mazinu, dobila je zadatak da e tri bataljona napadne i uništi neprijatelja u Dobrom Selu, a s jednim bataljonom da se obezbjedi

⁵ Franz Schraml, »Kriegsschauplatz Kroatien, die deutsch — kroatischen Legionsdivisionen«, Neckargemünd 1962.

⁶ Zbornik, tom V, knj. 35, dok. br. 97 i 119.

⁷ AVII, k. 1234, br. reg. 4—1/6.

od intervencije iz Donjeg Lapca. Brigada je od mjesta koncentracije do položaja oko Dobrog Sela imala da pređe oko 10 km, pa su se bataljoni mogli do pola noći odmarati, da bi, zatim, prešli planinsku kosu Lumbar-denik i u 5 sati bili na polaznim položajima za napad.⁸

Druga brigada bila je u Bruvnu i Plečašima. Njen zadatak bio je da likvidira neprijateljevu posadu u Brotnji, da se obezbijedi prema Suvaji, a uporište na Gradini (k. 559) da u prvi mah samo neutralizira pritiskom s juga. Brigada je od Plečaša do Brotnje trebalo da pređe u toku noći oko 18 km i da se do 5 sati rasporedi za dještvo oko neprijateljevih položaja.

Treća brigada bila je u Gubavčevom polju, a dobila je zadatak da napadne Doljane. Do cilja napada 3. brigada morala je da premaršuje oko 20 km preko teškog terena, pa je na marš morala krenuti čim je naređenje za akciju primljeno, da bi stigla k Doljanima do vremena određenog za početak napada.⁹

Sve tri brigade stigle su na polazne položaje za napad prije svanuća, ali ni jedna nije uspjela da iznenadi neprijatelja. Snijeg, mjesecina i otkrivenost zemljišta omogućili su neprijatelju osmatranje, a isturene četničke izvidnice na vrijeme su dale znak za uzbunu. Prva je u napad prešla 1. brigada, ali u prvom naletu nije uspjela da zauzme ni jedan utvrđeni položaj. Bataljoni su se zatim mjestimično malo povukli i pripremili za novi dnevni napad. Pomoć napadnutoj posadi brzo je upućena kamionima iz Donjeg Lapca, ali je 4. bataljon uspio da zadrži njemačko-četničku kolonu pred položajima obezbjeđenja. Bataljoni su se do 9 sati pripremili za novi napad, ali je Stab 1. brigade ocjenio da su izgledi za uspjeh mali, a opasnost od gubitaka velika, pa je u 9.30 sati naredio povlačenje po dijelovima i pod zaštitom vatre na polazne položaje, a zatim, po odobrenju Štaba 35. divizije, povratak u bazu. Gubici 1. brigade nisu bili mali. Među 5 poginulih, bila su i dva oficira, a među 13 ranjenih dva politička komesara četa i 4 podoficira.

³³ Zbornik, tom V, knj. 37, dok. br. 128.

³⁴ Zbornik, tom V, knj. 37, dok. br. 68 i 121.

Bataljoni 2. brigade uspjeli su da pod zaštitom magle priđu do samih prepreka pred neprijateljevim položajima oko Brotnje, ali su tu dočekani organiziranom i jakom vatrom. Veći proboj nije postignut ni na jednom pravcu napada. Kada se, uskoro, magla digla, istaknuti dijelovi našli su se pod udarom bliske vatre iz utvrđenja. Pored toga, 3. bataljon dobio je vatru s leđa, s k. 529 (iznad Une), otkuda je nije očekivao, pa je bio ranjen i komandant bataljona Vlado Zrnić. Štab 1. brigade je tada došao do zaključka da se dalji napadi i gubici ne bi isplatili, pa je naredio povlačenje, uz organizirani prihvat. Izvlačenje ranjenika bilo je vrlo teško i skopčano s novim guoicima, ali su, ipak, svi ranjenici izvučeni zahvaljujući velikoj požrtvovanosti svih boraca, a naročito starješina i bolničara. Gubici su bili teži nego Prve brigade: 8 poginulih i 18 ranjenih. Među ranjenima bila su 3 oficira i 3 podoficira.

I 3. brigada naišla je na utvrđenog neprijatelja, spremnog za obranu, a u napad je prešla pod još nepovoljnijim uvjetima nego prve dvije brigade, jer je napad počela kada je već svanulo. Neorijatelj se bio pritajio, pustio jedinice da priđu na blisko odstojanje i tek onda otvorio vatru. Jedinice 3. brigade imale su u naoružanju većinom talijanske mitraljeze i puškomitraljeze, kojima se zbog niske temperature podmaz u zejtinjačama bio smrzao, pa su u odsudnom času zatajili. Neprijatelj je imao u naoružanju dosta minobacača i tromblona. pa su gubitke trpjeh i dijelova jedinica u zaklonima. Štab 3. brigade naredio je prekid napada u 10 sati, ali je borba produžena do 11 sati, jer je bilo nužno svim vatrenim sredstvima pomoći izvlačenju 2. bataljona, koji je iz Donje Varoši morao preko brisanog prostora da se povlači ka k. 641. Zbog svih tih nepovoljnih okolnosti, 3. brigada pretrpjela je prilično teške gubitke: 13 poginulih i 22 ranjena. Među poginulim bio je jedan oficir i 7 podoficira, a među ranjenicima 4 oficira i 8 podoficira.

Sve tri brigade pokazale su u ovom napadu odlučnost, borbenost i spremnost na žrtve, ali uspjeh ipak, nije bio postignut iz više razloga. Prema neprijateljevom

izvještaju, napadnute jedinice imale su 7 poginulih i 13 ranjenih, ne računajući gubitke jedinica koje su vodile borbu s našim obezbjeđenjima.¹⁰ Proboj neprijateljeve obrane nije ostvaren ni na jednom mjestu. Osnovni uzroci neuspjeha bili su: početkom napada previše se žurilo; jedinice su poslije napornog noćnog marša kroz snijeg, morale iz hoda, bez ikakve vatrene pripreme, prelaziti u napad na utvrđenog i spremnog protivnika; podaci o neprijatelju bili su sasvim nedovoljni; podbacila je obavještajna služba; ni o postojanju žičanih prepreka jedinice nisu znale dok nisu naišle na njih, a ni podaci o rasporedu neprijatelja nisu bili potpuni. Sve to, a i nepovoljne vremenske prilike, znatno je utjecao na ishod borbe i broj gubitaka (ukupno 26 poginulih i 53 ranjena).

Oslobođenje Lovinca i Svetog Roka

Kada su 13. divizija i Stab 11. korpusa stigli u Liku, Glavni štab Hrvatske naredio je, 9. novembra da se njihove jedinice, poslije napornog marša, nekoliko dana odmaraju, a Stab 11. korpusa je proučavao situaciju u Lici i pripremao plan akcija za naredni period, imajući pri tome u vidu da težište dještva treba da bude na pravcu koji nudi najpovoljnije uvjete za uspostavljanje slobodnog saobraćaja između Like i sjeverne Dalmacije.

Trinaesta divizija dobila je već 10. novembra naređenje Štaba 11. korpusa da se prebaci u širi rejon Mazin — Bruvno — Derengaj — Plečaši. Istog dana ujutro krenula je iz Rakovice i do mraka stigla u Koreničko polje, gdje se razmjestila na odmor. Na Plitvičkim jezerima glavnina 13. divizije sukobila se s ustašama i legionarima (jačine oko jednog bataljona). U borbi koja je trajala 5 sati 3. brigada odbacila je neprijatelja prema Bihaću. Noću 10/11. novembra Stab 11. korpusa NOVJ naredio je da 13. divizija rano ujutro 11. novembra kre-

³³ Zbornik, tom V, knj. 34, dok. tor. 118.

ne u novi rejon: Komić—Poljice—Klapavica—Paklarić. U tom rejonu ostala je do 15. novembra kada je napala na Lovinac i Sveti Rok.

Štab 11. korpusa izvjestio je 14. novembra Glavni štab Hrvatske o namjeri da upotrebi od 15. novembra 13. diviziju i jednu brigadu 35. divizije za čišćenje prostora Lovinac, Ričioe, Sveti Rok, te da na taj način uspostavi kontrolu nad cestom Udbina — Lovinac — Sveti Rok — Obrovac i presječe vezu Gospića s Gračacom. Pošto su početkom novembra Zadar i Obrovac bili konačno oslobođeni, cestom Obrovac — Lovinac moglo je da se vrši snabdijevanje jedinica 11. korpusa. Glavni štab Hrvatske složio se s tim planom i zatražio od Štaba 8. korpusa da pomogne uređenje baze za snabdijevanje 11. i 4. korpusa u Obrovcu. Mornarica NOVJ je polovicom novembra, iskrcavanjem pomorske pješadije na otok Pag, omogućila redovnu pomorsku vezu između Visa i Obrovca.¹¹

Štab 13. divizije, pod čiju je komandu bila stavljena i 3. brigada 35. divizije, izdao je 13. novembra zapovjest za napad na ustaše u Lovincu, Svetom Roku i Ričicama. U tim selima nalazila se 35. ustaška bojna (oko 600 ustaša) i Oko 100 naoružanih seljaka, tzv. ustaška milicija iz tih i okolnih sela. Ustaše su svoje snage ravnomjerno rasporedile: po jedna satnija u svakom selu — Lovinac, Sveti Rok i Ričice, jer ih je sve smatrala jednako važnim. Oblik njihova rasporeda bio je nalik istostraničnom trouglu, čija je svaka stranica bila dugačka 5 km. Vanjska osiguranja bila su izvan tog trougla na uzvišenjima udaljenim od glavnine kilometar do dva. Zapovjedništvo Bojne bilo je u centru trougla kraj raskrsnice putova Gospić, Gračac, Lovinac. Blíži neprijateljevi garnizoni bili su u Gračacu (oko 1.400 vojnika) i u Bilaju (u sklopu snaga garnizona u Gospiću — oko 400 vojnika).

Zapovješću Štab 13. divizije dao je ove zadatke potčinjenim jedinicama:

¹¹ Zbornik, tom V, knj. 35, dok. br. 97 i Oslobođilački rat naroda Jugoslavije, 2, str. 487.

Druga brigada 13. divizije da noću 14/15. novembra, prije početka napada, odmaršuje iz Ploče u Raduč, a zatim nastupajući podnožjem Velebita izbije na Špijalicu, južno od Svetog Roka, tako da neprijateljeve snage odsječe od Velebita i napadne ih narednog jutra s tog pravca;

Treća brigada 13. divizije da sa dva bataljona, nastupajući od Kika, najprije očisti Miletića-Gaj, a zatim zauzme željezničku stanicu Lovinac i brdo Cvitušu (k. 665). Jedan bataljon imala je postaviti na položaje u Drenovcu, radi osiguranja od intervencije iz Gospića, a jedan bataljon dati u divizijsku rezervu (u Parčićima), i

Treća brigada 35. divizije imala je da dva bataljona postavi kod Stikadskog Klanca radi obezbjeđenja od intervencije iz Gračaca i spriječavanja povlačenja napadnutih ustaških jedinica u Gračac. Sa druga dva bataljona trebalo je da napadne ustaše u Lovincu i na brdu Volarici (k. 770), te da ih nabaci na 2. i 3. brigadu 13. divizije.

Uoči 14/15. novembra vladalo je nevrijeme, duvao je hladan olujni vjetar s kišom i gradom, zbog čega je 2. brigada zakasnila s pokretom, a kada je 15. novembra izjutra stigla u Raduč, nije uspjela da prede nabujale planinske potoke, pa se prije podne vratila u Ploču. Treća brigada 13. divizije stigla je do podne s jednim bataljonom u Miletića-Gaj, odakle se neprijatelj bez većeg otpora povukao u Sveti Rok, a jedan se bataljon zadržao u Pereginu Polju, vršeći slab pritisak prema Cvituši. Pošto su osmotrili povlačenje 2. brigade iz Raduča, bataljon 3. brigade iz Miletića-Gaja, kao i onaj s osiguranja u Drenovcu, povukli su se i sami bez naređenja u Kik.

Treća brigada 35. divizije uspjela je da već izjutra ovlada Lovincem, Volaricom i Cvitušom. Na Cvituši je, zbog slabe veze sa Štabom 13. divizije trpjela vatru od artiljerijskog divizionu 13. divizije (koji je imao zadatak da podrži napad 3. brigade 13. divizije na to brdo), pa se privremeno morala s njega povući. U napadu koji je produžila prije podne, 3. brigada 35. divizije zauzela

je Razvalu (k. 640), željezničku stanicu Lovinac i raskrsnicu cesta južno od željezničke stanice. Bataljoni kod Stikadskog Klanca odbili su tog dana pokušaj neprijatelja da se iz Gračaca probije u Ričice.

Stab 13. divizije koji se nalazio u Parčićima odlučio je da, koristeći se uspjehom 3. brigade 35. divizije, narednog dana (16. novembra), ponovno pošalje svoje dvije brigade u napad na Sveti Rok, pa je, u tom smislu, izdao novu zapovjest. U rasporedu snaga izvršene su neke promjene. Treća brigada 13. divizije trebalo je da sa tri bataljona preuzme položaje kod željezničke stanice Lovinac od 3. brigade 35. divizije, te da s tih položaja i iz Miletića-Gaja nastupa na Sveti Rok, a jedan bataljon da opet postavi u Drenovcu na osiguranje. Smješteni bataljoni 35. divizije ostali bi u Lovincu kao divizijska rezerva. Drugoj brigadi naređeno je da narednog dana u 6 sati bude spremna za pokret sa dva bataljona u Parčićima, a sa dva bataljona u Lovincu. Tamo su oni dobili usmeno naređenje da nastupaju preko Ličkog Cerja ka Poljani.¹²

Napad se 16. novembra odvijao uspješnije nego prethodnog dana. Druga brigada uspjela je da se bez većeg otpora probije preko Ličkog Cerja i Cerjanske Poljane do Kose (k. 744), gdje je razbila jednu neprijateljevu četvu koja je pokušavala da se s bataljonskom komorom i nešto stoke povuče iz Svetog Roka u Poljanu i Doline. Za to vrijeme 3. brigada 13. divizije napadala je Sveti Rok sa sjevera, pa su se dijelovi 35. ustaške bojne, uplašeni prodorom 2. brigade prema Poljani, bez većeg otpora povukli u Velebit, cestom prema Malom Halanu. Na taj način jedinice 13. divizije potpuno su ovladale Svetim Rokom i izvršile prvi dio postavljenog zadatka. Ostalo je, da se taj uspjeh obezbjedi od povratka dijelova 35. ustaške bojne iz Velebita i od intervencije neprijateljevih snaga iz Gračaca i Gospića. U borbama 15. i 16. novembra neprijateljevi gubici bili su oko 50 izbačenih iz stroja, a zarobljeno je i dosta oružja i opreme: 2 mitraljeza, 4 puškomitraljeza, 17 pušaka i više hiljada metaka. Brigade 13. divizije imale su jed-

³³ Zbornik, tom V, knj. 34, dok. tor. 118.

nog poginulog i ,3 ranjena borca .u borbi, ali su se 2 borca utopila pri pokušaju prijelaza nabujalih potoka, a 4 su promrzla. Treća brigada ,35. divizije imala je jednog poginulog i 2 ranjena borca.

Radi čvrstog držanja Svetog Roka, izvršen je novi raspored snaga: 3- brigada ,13. divizije upućena je u Medak, da bi spriječila pokušaj 4. ustaškog zdruga iz Gospića da ponovno ovlada Lovincem i Svetim Rokom; 2. brigadi naređeno je da 17. novembra očisti od ustaša Poljanu, Doline i padine Velebita oko ceste do Malog Halana, što je ona bez većih sukoba u toku dana i učinila; 3. brigada 35. divizije postavljena je na obezbjeđenje prema Gračacu, u rejonu Stikade.¹³ (

Put 7a Obrovac bio je otvoren. Ostaci 35. ustaške bojne još su se neko vrijeme zadržavali u južnom dijelu Velebita radi ugrožavanja našeg saobraćaja na liniji Obrovac — Lovinac, miniranja i rušenja ceste, ali u tome nisu imali uspjeha. Iz Gospića je 4. ustaški zdrug pokušao da 18. novembra prodre s jednim bataljonom preko Metka ka Lovincu, ali je 3. brigada ,13. divizije uspjela da ga zadrži u Metku, a zatim odbije nazad prema Ribniku. Iz Gračaca je 19. novembra jedan neprijateljev bataljon izvršio ispad prema Ričicama. Njega je sačekao 4. bataljon 3. brigade, i poslije dvosatne borbe natjerao na povlačenje u Gračac.

U Stabu 11. korpusa razmatralo se tada i o jednom brzom koncentriranom napadu na Gospić, ali se Glavni štab Hrvatske nije s tim složio, jer je smatrao da bi korisnije bilo što prije likvidirati neprijateljev garnizon u Gračacu.¹⁴ Za tu akciju zatraženo je od 8. korpusa sadjeystvo 19. divizije, ali pošto je ona bila angažirana u presjecanju ceste Knin — Zrmanja u toku kninske operacije, njeno upućivanje u Liku nije tada dolazilo u obzir. Napad na Gračac morao je zato biti odgođen do oslobođenja Knina, a Stabu 11. korpusa naređeno je da čvrsto drži cestu Obrovac — Lovinac i spriječava pokušaje uspostave veze između Gospića i Gračaca, a

¹³ Oslobođilački rat naroda Jugoslavije, 2, str. 487.

¹⁴ Zbornik, tom V, knj. 35, dok. br. 97.

dijelom snaga 35. divizije da djeluje protiv neprijateljevog saobraćaja na cesti Donji Lapac — Zrmanja.

Prva brigada 35. divizije upućena je 17. novembra u noćnu zasjedu između Dobrog Sela i Doljana. Na zasjedu je naišla auto-kolona od oko 30 vozila. Poslije kratice borbe 15 neprijateljevih kamiona s materijalom, našlo se u plamenu, a još nekoliko ih je oštećeno. Obezbeđenje kolone većim dijelom je uništeno, a njihovo oružje zaplijenjeno.¹⁵ Druga brigada 35. divizije bila je 18. novembra upućena da postavi zasjedu između Suvaje i Brotnja, ali je na prilazu cesti kod Donjeg Zaklopca bila iznenađena i napadnuta od neprijatelja, pa se morala povući u polaznu bazu Plečaše (istočno od Bruvna).

Pritisak jedinica 11. korpusa na unsku komunikaciju, prekid veze između Gospića i Gračaca, kao i otvaranje puta za snabdijevanje 11. i 4. korpusa preko Obrovca i Lovinca, sve su to bile činjenice s kojima se Stab njemačkog 15. korpusa nije lako mirio. Snabdijevanje, pojačavanje i eventualno, povlačenje neprijateljeve grupacije u utvrđenom rejonu Knina (oko 14.000 Nijemaca, četnika i ustaša) bili su znatno otežani djelovanjem jedinica 11. korpusa u južnoj Lici. Zato je Stab njemačkog 15. korpusa odlučio da se oslobodi tog pritiska na taj način što bi brzim koncentričnim napadom dijelova 373. legionarske divizije, s linije Donji Lapac — Srb — Otarić — Gračac, u pravcu Bruvna, kao i napadom 4. ustaškog združenja pravcem Gospić — Gračac i Medak — Ploča, — Udbina, razbio dijelove 35. i 13. divizije i odbacio ih na sjever od linije Donji Lapac — Udbina — Medak.¹⁶

Iz Gračaca je neprijatelj 23. novembra krenuo s jednom kolonom prema Lovincu, tj. prema položajima 3. brigade 35. divizije, a sa drugom prema Bruvnu, gdje je bila raspoređena 2. brigada 35. divizije. Iz Donjeg Lapca jedan legionarski bataljon pokušao je da se probije u Mazin, gdje su bili dijelovi 1. brigade 35. divizije, a iz Gospića su dvije ustaške bojne pokušavale da se probiju u Medak, koji su branile 2. i 3. brigade 13.

³³ Zbornik, tom V, knj. 37, dok. br. 128.

³⁴ Zbornik, tom V, knj. 37, dok. br. 68 i 121.

divizije. Samo na pravcu Gračac — Bruvno neprijatelj je jednim i po bataljonom i jednim tenkovskim vodom uspio da se dublje probije i zauzme širi rejon Bruvna. pruga brigada 35. divizije uspješno je, od 24. do 27. novembra, spriječavala pokušaje te kolone da se probije preko Klapavica prema Udbini, pa se ona 27. novembra povukla prema Gračacu. U isto vrijeme neprijatelj je obnavljao pokušaje prodora i na drugim spomenutim pravcima, ali je svuda bio odbijen. Prodor koji je neprijatelj 26. novembra izvršio prema Ričicama uspješno je likvidiran protunapadom 3. brigade 35. divizije, pa je neprijatelj prestao s daljnjim pokušajima prodora u tom pravcu. Neprijatelj je 29. novembra ponovno uspio da se iz Gračaca probije do Bruvna i produži napredovanje do Ondića, ali je, istog dana, protunapadom 2. i dijelovima 1. brigade 35. divizije prinuđen da se povuče u Bruvno, a narednog dana u Gračac nailazeći na mine postavljene na cesti kroz Tomin-Gaj.

Gubici naših jedinica u tim borbama bili su znatno manji od neprijateljevih.

Za vrijeme tih borbi u južnoj Lici, dijelovi 392. legionarske divizije pokušali su da ovladaju rejonom Plitvičkih jezera, ali im je 24. novembra 1. brigada 13. divizije, u boju kod Poljanka, nanijela gubitke i prinudila ih na povlačenje prema Vrhovinama. Tih dana 392. legionarska divizija sve više se prikupljala u Gackom polju, jer je Stab njemačkog 15. brdskog korpusa, zbog sve kritičnije situacije oko Knina, htio da je ima bliže novoj liniji obrane, na granici između sjeverne Dalmacije i Like.

Po naređenju Štaba 392. divizije prebačeni su 29. i 30. novembra iz Gackog polja u Gospić 1. bataljon 846. puka, 3. bataljon 847. puka, dio divizijske artiljerije i četa tenkova. U Gospiću su te snage i jedan ustaški bataljon formirali grupu koja je 1. decembra krenula u napad prema Gračacu da bi olakšala položaj tamošnjoj posadi i pomogla joj da se povuče na sjever u Gospić.

Iz Gospića je neprijatelj krenuo u ovakvom rasporedu: pravcem Ribnik — Medak nastupao je 3. bataljon 847. puka s obje strane ceste a jedna baterija 392. arti-

ljerijskog puka kretala se cestom iza 1. bataljona 846, puka.¹⁷

Položaje u Metku branila je 3. brigada 13. divizije. Poslije nekoliko sati borbe neprijatelj je uspio da je potisne iz Metka, na položaje u Drenovcu, ali je tu njegovo nastupanje predvečer zaustavljeno. Štab 11. korpusa naredio je tada da 2. brigada 13. (divizije preuzme položaje prema Gračacu, a 3. brigada 35. divizije i 3. brigada 13. divizije da pod komandom Štaba 13. divizije izvrše protunapad na neprijateljeve snage u Metku. — Pregrupiranje tih jedinica izvršeno je 2. decembra, pa je napad organiziran za 3. decembar uvečer. Treća brigada 35. divizije napala je pravcem uz cestu, a 3. brigada 13. divizije duž željezničke pruge. Napad se povoljno razvijao, pa su poslije nekoliko sati borbe razbijena sva tri neprijateljeva bataljona i natjerana na brzo povlačenje prema Gospiću. Neprijatelj je pri tome imao oko 20 poginulih i 35 ranjenih, a naše jedinice 3 poginula i 6 ranjenih boraca. Od oružja zaplijenjene su 24 puške, dosta municije, 2 radio-stanice i drugi materijal.¹⁸

Posle tog poraza neprijatelj je prestao s pokušajima da pruži garnizonu u Gračacu pomoć spolja. Ostala mu je nada da će se on probiti prema snagama, koje su iz Knina nastojale da se probiju u južnu Liku.

Konačno oslobođenje Gračaca, Srba i Metka

Koridor za snabdijevanje jedinica 11. i 4. korpusa automobilskim saobraćajem iz obrovačkog pristaništa, preko Lovinca, Udbine, Korenice, Plitvičkih jezera, Slunja i Vojnića, do Gline i Pisarovine, bio je od velikog značaja za pet divizija NOVJ i druge jedinice Glavnog štaba Hrvatske u Lici, Kordunu, Baniji i Pokupju, jer je to bio jedini automobilski put koji ih je povezivao s oslobođenim dijelom jadranske obale. S obzirom na to da se približavala zima, kada je dio te ceste na velebitskom prijevoju Mali Halan zbog snijega mogao postati

¹⁷ AVII, k. 74, br. reg. 41/3.

¹⁸ Zbornik, tom V, knj. 36, dok. br. 8, 109 i 131.

neprohodan, Glavni štab Hrvatske nastojao je da se što prije osiguraju sigurnije veze između Like i Dalmacije preiko Gračaca, jer je cesta Gračac — Obrovac bila i zimi prohodna. Zbog toga je Glavni štab Hrvatske nastojao da oslobodi Gračac prije odlučnog napada na Knin. On je radio-depešom od 21. novembra naredio Štabu 8. korpusa da, radi šireg opkoljavanja neprijateljeve grupacije Oko Knina, uputi ojačanu 19. diviziju, da zajedno sa snagama 11. korpusa napadne i likvidira neprijateljevu posadu u Gračacu.¹⁹

Do ostvarenja te akcije nije, međutim, tada došlo, jer je Štab 8. korpusa bio već angažirao 19. diviziju za presjecanje veze između Knina i Otrića, a nekoliko dana ,zatim pristupio je odlučnoj akciji za potpuno uže opkoljavanje kninske grupacije, u kojoj je bilo preko 14.000 neprijateljevih vojnika, opremljenih velikim količinama ratne tehnike i municije.

Situacija gračačkog garnizona bila je, međutim, iz dana u dan sve nepovoljnija. Kad je krajem novembra kninska grupacija bila satjerana na užu prostor oko Knina i potpuno izolirana, slabile su neprijateljeve nade da će se poslije gubitka Knina novi front moći formirati u južnoj Lici, s osloncem na Gračac, Otrić i Srpski klanac. Zato su i uslijedili spomenuti pokušaji Štaba njemačkog 15. brdskog korpusa da se gračački garnizon izvuče prema Gospiću ih prema Donjem Lapcu, koji su se, međutim, završili početkom decembra potpuno neuspješno. Kada je konačno kninska grupacija 4. decembra bila potpuno razbijena, uništena i zarobljena, Štab njemačkog 15. brdskog korpusa naredio je komandi gračačkog garnizona da se vlastitim snagama mora probiti kroz obruč okruženja prema najbližem susjednom uporištu, tj. prema Donjem Lapcu.

Štab 11. korpusa na vrijeme je, procjenom situacije, došao do zaključka da će se garnizon u Gračacu ubrzo poslije pada Knina odlučiti na proboj bilo prema Gospiću, bilo prema Donjem Lapcu ili, pak, prema Otriću. Zato je sva tri ta pravca kontrolirao jakim snagama, a od 5. decembra organizirao sve užu blokadi

¹⁹ Zbornik, tom V, knj. 35, dok. br. 97.

Gračaca. Da bi se otežao pokušaj proboja prema Lovincu i Gospiću, naređeno je 2. brigadi 13. divizije i 3. brigadi 35. divizije da ovladaju mostom preko rijeke Ričice, u Štikadskom klancu i dobro se učvrste na samom klancu,

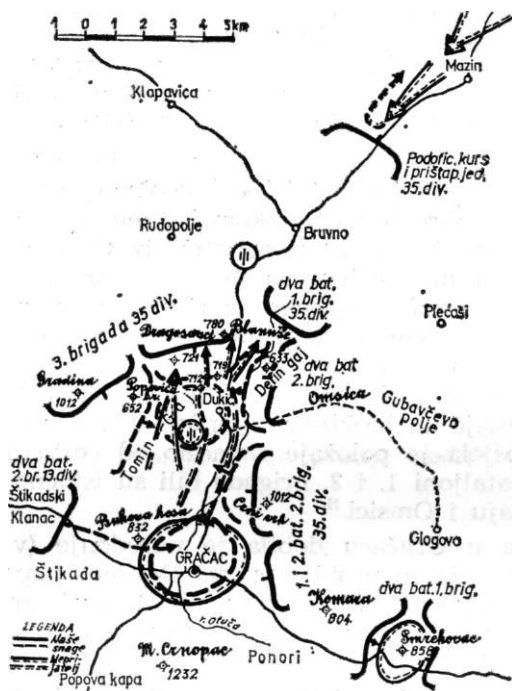
Napad na neprijateljeve položaje oko mosta počeo je 6. decembra uvečer. Druga brigada napadala je s tri bataljona sa zapada, a dva bataljona 3. brigade 35. divizije sa sjevera. Noću je neprijatelj, uz gubitke, protjeran iz Štikade u Gračac, pa se 2. brigada 13. divizije utvrdila na položajima kod Štikadskog klanca. Most na Ričici porušen je. U toj borbi poginuo je komandant 2. brigade, kapetan Božo Gostović.²⁰

U Gračacu su se 8. decembra kao kombinirani združeni odred, nalazili: 2. bataljon 383. puka i 6. četa 384. puka njemačke 373. divizije i dijelovi njemačke 264. divizije, dijelovi 392. divizije i neke manje ustaške i četničke jedinice — ukupne jačine oko 1.400 vojnika naoružanih, pored ostalog, sa 18 topova, 10 minobacača i većim brojem mitraljeza. Četničke jedinice iz Gračaca, kada su početkom decembra osjetile da je sudbina ovog garnizona postala vrlo neizvjesna, povukle su se u sastav svog Dinarskog korpusa, na liniju Donji Lapac — Otrić.

Povlačenje četnika iz Gračaca prema Otriću, kao i pravovremeno izvlačenje cijelog četničkog korpusa (oko 4.500 četnika) iz ugroženog Knina na liniju Zrmanja — Donji Lapac i dalje prema Bihaću, izazvalo je u Štabu 11. korpusa izvjesne nedoumice u pogledu plana upotrebe 35. divizije. Presjeći četnicima odstupnicu i razbiti ih na teritoriju Like prije nego što izbiju u rejon Bihaća, imalo bi veliki politički značaj, ali ne i vojni, jer oni, odvojeni od Kninske krajine, nisu više predstavljali neku ozbiljnu vojničku snagu. Upućivanje 35. divizije u potjeru za četnicima duž komunikacije na kojoj su još bile jake snage njemačke 373. divizije, nije pružalo puno izgleda za velike uspjehe, a gračačkom garnizonu bio bi, u tom slučaju, olakšan proboj prema Lapcu. Štab 35. divizije bio je 8. decembra u pravu kada je Štabu 11. korpusa uporno naglašavao prednost zadržavanja di-

³³ Zbornik, tom V, knj. 34, dok. tor. 118.

vizije oko Gračaca, da bi gračačkom garnizonu, koji se pripremao za povlačenje, zadala na otvorenom polju odlučujući udarac.

Raspored naših snaga za vreme borbe u Tomina Gaju 9. decembre

Brigade 35. i 13. divizije bile su 8. decembra raspoređene na ovim položajima:

Prva brigada posjela je cestu Gračac — Otrić od Graba do Malovana, sa zadatkom da blokira neprijateljevo uporište u Vučipolju i spriječi eventualni pokušaj proboja gračačkog garnizona prema Otriću, oko kojeg su se, upravo, vodile borbe, ili, pak, pokušaj dijelova 373. divizije da se s položaja oko Otrića, pod pritiskom snaga 8. korpusa NOVJ, pokušaju probiti prema Gračacu; 2. brigada blokirala je Gračac s istoka na liniji Crni

vrh (k. 748) — Rujevac fk. 693) — Kuk (607) — Kamara <k. 721); 3. brigada imala je dva bataljona sjeverno od Gračaca na prostoru Dukići, Gornje i Donje Blanuše, a dva bataljona na prostoru Vodena glavica. Ona je, tako raspoređena po dubini oko ceste Gračac — Bruvno, trebalo da spriječi pokušaj prodora neprijatelja iz Gračaca ka Donjem Lapcu; zapadno od Gračaca, kod Stikadskog klanca, ibila je 2. brigada 13. divizije.

Kada su jedinice 8. korpusa 8. decembra uvečer opkohle rejon Otrića, odsjekle tamošnja neprijateljeva uporišta od položaja na Srpskom klancu, postalo je manje vjerovatno da će se neprijatelj iz Gračaca odlučiti na proboj prema Otriću, pa je, u rasporedu snaga 35. divizije 8. decembra uvečer, izvršena promjena na taj način, što je glavnina snaga pomjerena na pravac Gračac — Bruvno. Dva bataljona (1. i 2) 2. brigade ostala su na istočnim prilazima Gračacu, a dva bataljona 1. brigade i dalje su blokirala uporište u Vučipolju. Treća brigada posjela je položaje zapadno od ceste u Tomin-Gaju, a bataljoni 1. i 2. brigade bili su istočno od ceste u Derin-Gaju i Omsici.²¹

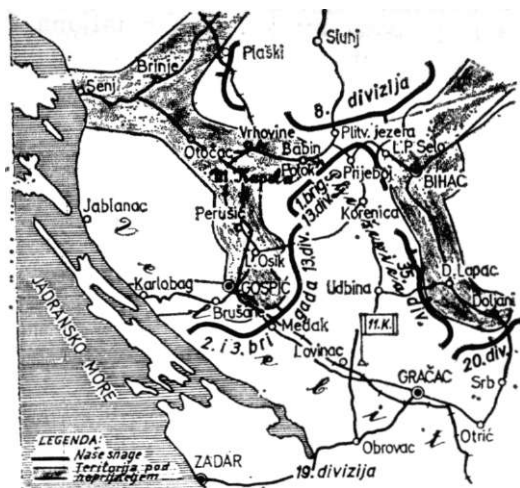
Posada u Gračacu dobila je naređenje (vjerojatno 8. decembra) da se probije prema Donjem Lapcu, s tim što će joj dijelovi 373. divizije to olakšati ispadom iz Gornjeg Lapca u Mazin. Noću gračački kombinovani odred pripremio se za proboj, pa su u 4 sata 9. decembra njegovi dijelovi, podržavani jakom artiljerijskom vatrom, izvršili pritisak prema Tomin-Gaju. Prednji dijelovi 3. brigade 35. divizije povukli su se s istaknutih položaja na prihvatne položaje oko Dukića. To povlačenje ohrabrilo je neprijateljevu komandu, pa je ona, kad se razdaniilo, naredila pokret svih snaga i napuštanje utvrđenog gračačkog rejona. Podržavani jakom artiljerijskom vatrom, prednji neprijateljevi dijelovi uspjeli su do podne da napreduju s obje strane ceste, kroz Dukiće do Blanuša (k. 780). Na liniju Popovića brdo (k. 652) — Orleuša (k. 721) — i(k. 780). Upornom obranom bataljona 3. brigade zaustavljeno je dalje napredovanje ne-

^M Zbornik, tom V, knj. 36, dok. br. 35.

prijatelja, koji je odmah zatim pristupio pregrupiranju svojih snaga i izvlačenju artiljerije na podesnije položaje radi organizacije proboja u pravcu Bruvna.

Stab 35. divizije dobio je pred podne obavještenje da je jedna neprijateljeva kolona krenula iz Gornjeg Lapca, odbacila naše manje teritorijalne jedinice sa Zuleševice i izbila u Mazin, s očitom namjerom da napreduje u susret koloni iz Gračaca. Da bi se zaustavilo ili bar usporilo nastupanje te kolone, pred nju su upućeni slušaoci podoficirskog kursa 35. divizije iz Ondića i dio prištapskih jedinica. Ta brojno mala, ali odvažna borbeno grupa uspjela je da na prijevoju između Mazina i Bruvna zaustavi i odbaci neprijatelja u Mazin.

I 4. ustaški zdrug krenuo je s tri bojne iz Gospića 9. decembra izjutra, da bi napadom preko Metka, u pravcu Lovinca i Pločanskog klanca, privukla na sebe dio naših snaga oko Gračaca i olakšao izvlačenje gračačkog garnizona. Zaobilazeći desno krilo 3. brigade 13. divizije u Metku, neprijatelj je poslije podne uspio da

Situacija u Lici 14. decembra 1944.

se probije do Lovinca. Taj prodor, šticajem prilika, ostao je bez utjecaja na razvoj situacije kod Gračaca.¹²

Oko podne Stab 35. divizije izdao je naređenje svim jedinicama da pređu u odlučan protunapad, što su one i učinile istodobno na cijelom frontu kroz Tomin-Gaj i Derin-Gaj. Protunapad je uspješno podržavala sva naša artiljerija i minobacači. Zbunjen oštrinom našeg napada, neprijatelj se počeo kolebati, a zatim i povlačiti prema jugu. Međutim, put za Gračac bio je već presječen, jer je 1. bataljon 2. brigade već bio između neprijateljevog začelja i Gračaca, a dva bataljona 2. brigade 13. divizije u Gračacu. Bataljoni 35. divizije brzo su natkriljavali neprijateljev združeni odred sa zapada kroz Tomin-Gaj i, s istoka kroz Kijane, prelazeći sa svih strana u juriš. Neprijatelj se našao u okruženju i počeo da uništava svoju artiljeriju i vozila eksplozivom. Te eksplozije, usred njegovog borbenog rasporeda, još su ga više demoralizirale, pa su njegove jedinice zahvaćene panikom počele da bježe na sve strane, ali su samo manje grupe uspjele da se spasu bjekstvom kroz Ornicu prema unskoj komunikaciji, dok je najveći dio tog odreda bio uništen ih zarobljen. Poraz neprijatelja bio je potpun još prije pada mraka. Dva bataljona 1. brigade upućena su u Mazin, te su zajedno sa snagama koje su se već tamo nalazile, odbacili dijelove njemačke 373. divizije prema Lapcu. Odmah poslije neprijateljevog poraza kod Gračaca, zajedničkim djejtvom dvaju bataljona 1. brigade 35. divizije i jednog bataljona 6. brigade 19. divizije, likvidirane su i neprijateljeva uporišta u Vučipolju i na Smrekovcu (k. 358). Razbijene ostatke gračačkog garnizona jedinice 35. divizije zarobljavale su po terenu oko Bruvna, uvečer poslije boja i cijelog narednog dana. ,

Rezultat boja kod Gračaca bio je ovakav: ubijeno je 285, ranjeno 130 i zarobljeno 787 neprijateljevih vojnika i oficira. Zaplijenjeno je sve oružje i tehnika, među kojima i 10 ispravnih i 8 neispravnih topova, ,8 mino-

²² Zbornik, tom V, lknj. 36, dok. br. 109 i Oslobođilački rat, 2, str. 488.

bacača, 5 mitraljeza, 70 puškomitraljeza, 808 pušaka,, velike količine municije i drugog raznog materijala.

Gubici 35. divizije bili su: 5 poginulih i 25 ranjenih boraca i rukovodilaca, dok 2. brigada 13. divizije nije imala gubitaka.

Poslije te borbe glavnina 35. divizije orijentirana je za dještvo na unskoj komunikaciji. Prva brigada prikupila se u Mazinu, 2. brigada na prostoru Bruvno, Klavavica, a 3. brigada u Tomin-Gaju. Druga i 3. brigada 13. divizije uspjele su da 10. decembra odbace bojne 4. ustaškog zdruga iz Lovinca i Ploče.

Porazi neprijatelja oko Knina, Otrića i kod Gračaca vrlo su se teško odrazili na borbenu vrijednost njemačkog 15. brdskog armijskog korpusa, jer su od njegove 264. i 373. divizije poslije tih borbi, ostali samo demoralizirani ostaci. Taj njemački korpus nije više bio u stanju da uspostavi novu liniju fronta na južnim prilazima Ličkom i Krbavskom polju, nego je snagama 392. divizije, 4. ustaškog zdruga i ostacima ostalih korpusnih jedinica nastojao da zaustavi dalje nastupanje snaga 8. i dijelova 11. korpusa na liniji Karlobag — Gospić — Korenica — Bihać i da što duže zadrži u rukama dio unske komunikacije od Bihaća do Donjeg Lapca.

O porazu kod Gračaca neprijateljevi štabovi uporno su čitali nekoliko dana u svojim izvještajima, kao da ni sami nisu vjerovali da se cijela posada od tri bataljona istopila u borbi koja je trajala samo nekoliko sati. Tek u dnevnom izvještaju Ministarstva oružanih snaga NDH od 14. decembra, navodi se da je »prema izvješću pučanstva« Gračac izgubljen i povećala kolona legionara odvedena u zarobljeništvo.²³

Gračac, kao čvor važnih putova, postao je nova isturena baza 8. korpusa. Snabdijevanje jedinica 11. i 4. korpusa bilo je znatno olakšano, u borbi se više nije morao štediti svaki metak i ocjenjivati nužnost utroška svake granate. Perspektiva skorog oslobođenja cijele Like bila je sada vrlo bliska. Najnužnija pomoć mogla je da se pruži njenom ispaćenom stanovništvu. Teški problem

²³ Zbornik, tom V, knj. 34, dok. tor. 118.

zaštite i evakuiranja ranjenika nije više vezivao slobodu akcija naših brigada. Jedinice su se odjenule i obule, pa je opasnost od promrzavanja u toku nastupajuće zime znatno smanjena.

Za uspjeh postignut u borbama kod Gračaca, vrhovni komandant NOV i POJ, maršal Josip Broz Tito pohvalio je štabove i jedinice 11. korpusa, a Glavni štab Hrvatske dodjelio je 35. diviziji naziv »udarna«.²⁴

Pošto su jedinice 8. korpusa NOVJ 9. decembra zauzele rejon Otrića, poduzele su napad na uporišta oko Srpskog klanca i Srba. Radi sadejstva sa 20. divizijom u oslobađanju prostorije Srb — Donji Lapac, Stab 11. korpusa orjentirao je 35. diviziju za dejstva prema Donjem Lapcu, dok je 13. diviziji (2. i 3. brigada) naredio da napadne na dvije bojne 4. ustaškog zdruga, koje su se poslije neuspjeha kod Lovinca povukle na položaje južno od Metka.

Jedinice 35. divizije zauzele su 11. decembra položaje oko Lapačkog polja, sa zadatkom da blokadom i postepenim likvidiranjem tamošnjih neprijateljevih snaga olakšaju napredovanje 20. divizije 8. korpusa (koja je 12. decembra smjenila 9. diviziju u rejonu Srpskog klanca) dolinom rijeke Une, prema Doljanima, kao i da spriječi ispade iz Donjeg Lapca prema Mazinu, Udbini i Kamenskom.

Da bi se oslobodio pritiska 35. divizije na Donji Lapac, neprijatelj je 14. decembra povuštao da je protunapadom odbaci iz Lapačkog polja ka Udbini. Dva-tri bataljona 373. divizije prikupila su se na prostoru Nebljuši — Kruge, te preko Kalinovače napali 2. brigadu na položajima oko Dnopolja. Neprijatelj je uspio da zauzme Timšinu glavicu i Bizovaču, ali je protunapadom odbačen prema Donjem Lapcu i Krugama. Ubijeno je i ranjeno preko 30, a zarobljeno 14 neprijateljevih vojnika. Zaplijenjena su 2 minobacača, 16 pušaka i 17 sanduka municije. Gubici 2. brigade u ovoj borbi bili su 2 poginula i 5 ranjenih.²⁵

33 Zbornik, tom V, knj. 37, dok. br. 128.

34 Zbornik, tom V, knj. 37, dok. br. 68 i 121.

Pritisak na 35. divizije na Donji Lapac olakšao je 20. diviziji napade na neprijateljeva uporišta oko izvornog dijela rijeke Une. Srb i okolna sela oslobođeni su 16. decembra, pa je poslije nekoliko dana 20. divizija pristupila napadima na uporišta oko Suvaje, Brotnje i Dobljana, kojima je ovladala do kraja mjeseca.

Poslije trodnevnih, vrlo pokretnih borbi od 10. do 13. decembra u širem rejonu Metka, jedinice 13. divizije, ojačane 4. motoriziranim artiljerijskim divizionom 8. korpusa uspjele su da primoraju dijelove 4. ustaškog zdruga na povlačenje u Ribnik i Bilaj. Druga i 3. brigada 13. divizije raspoređene su na liniji Ljubovo — Ostrvica — Vrebac — Medak — Počitelj — Divoselo, blokirajući na taj način ustašku posadu u Gospiću s istoka i juga. Prva brigada 13. divizije i dalje je bila u rejonu Korenice. Za uspjehe koje je postigla u Gorskom kotaru, Hrvatskom primorju, Lici i drugim dijelovima Hrvatske, Glavni štab Hrvatske proglasio je sredinom decembra 1944. godine 13. primorsko-goransku diviziju — »*udar-
nom*«. i

Tako je do polovice decembra veći dio Like bio oslobođen. Međutim, do očekivanog produžetka ofanzive 8. korpusa kroz Liku nije tada došlo, jer je glavnina 11. korpusa (9, 19. i 26. divizije), po naređenju Vrhovnog štaba, vraćena u obalni pojas Dalmacije.²⁶

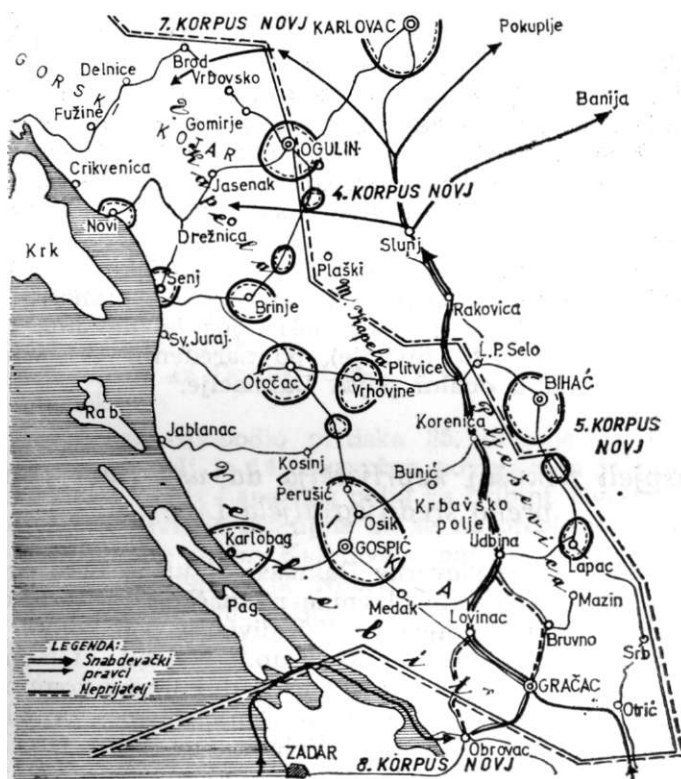
*Neuspjeli pokušaj neprijatelja da uspostavi front
preko srednjeg dijela Like*

Oslobođenjem sjeverne Dalmacije i južne Like presječena je veza između glavnine njemačkog 15. brdskog armijskog korpusa i njegove 392. divizije, pod kojom je stajala i ustaško-domobranska grupa »Velebit«. Glavnina tog korpusa bila je oko Bihaća i duž unske komunikacije, od Bosanskog Novog do Donjeg Lapca, a 392. divizija i operativna grupa »Velebit« na liniji Otočac

Todor Radošević, Ofanziva za oslobođenje Dalmacije, Vojnoistorijski institut, Beograd 1965, str. 276 i AVII, lk. 913, lbr. reg. 32/1.

— Gospić — Karlobag. Osnovna preokupacija Štaba njemačkog 15. korpusa u drugoj polovici decembra, bila je da uspostavi vezu između razdvojenih snaga u zahvatu česta Gospić — Vrhovine — Otočac i Donji Lapac — Bihać — Ličko Petrovo Selo. Prodorom u sjeverni dio Krbavskog polja smanjio bi se ujedno pritisak naših snaga prema Donjem Lapcu i Gospiću, a presjekla bi se i veza između snaga NOVJ u Lici i onih u Kordunu.

Mada Štab njemačkog 15. korpusa nije imao mnogo slobodnih snaga za manevar, on je 14. decembra skupio

Snabdevački pravac Obrovac — Plitvice — Slunj decembra 1944 — mart 1945.

u Babinom Potoku i Ličkom Petrovom Selu četiri bataljona 392, 373. i ostatke 264. divizije, pa je s njima krenuo u napad na jedinice 1. brigade 13. divizije pravcima Babin Potok — Homoljac — Korenica i Ličko Petrovo Selo — Prijeboj — Korenica. Prva brigada morala je pod pritiskom jačih neprijateljevih snaga da se pod borbom povlači prema Korenici, koju je neprijatelj zauzeo istog dana uvečer. Uporedo s tim prodorom dijelovi njemačkog 15. korpusa prodrli su pravcem Ličko Petrovo Selo — Prijeboj — Plitvički Ljeskovac i pravcem Izačić — Vaganac — Drežnik, potisnuvši 1. i 3. brigadu 8. divizije na sjever. Taj prodor iskoristio je četnički korpus da se iz rejonu Bihaća, gdje se povukao od Knina preko Poljanka i Ličke Jesenice, prebaci u Otočac (odakle je kasnije produžio marš prema Rijeci da bi u rejonu Trsta došao u vezu sa snagama zapadnih saveznika). Pokušaj dijelova 4. ustaškog zdruga da napadom iz Široke Kule ovladaju Ljubovom, odbila je 2. brigada 13. divizije.

Stab 11. korpusa, na prijedlog Glavnog štaba Hrvatske, izvršio je 15. decembra pregrupiranje svojih snaga. Stabu 35. divizije naredio je da prema Donjem Lapcu ostavi samo dva bataljona, a ostale snage da odmah prebaci preko Plješevice u Bjelopolje i pripremi ih za napad na Korenicu. Stabu 13. divizije naređeno je da 1. brigadu stavi privremeno pod komandu Štaba 35. divizije, a ostalim snagama da vrši pritisak na uporišta južno od Gospića (Ribnik i Bilaj) i da spriječi eventualni pokušaj prodora iz Široke Kule preko Ljubova ka Buniću. Glavni štab Hrvatske bio je svjestan da bi duže presjecanje veze između Like i Korduna otežalo snabdijevanje 4. korpusa, pa je zato naredio da se u operaciji ponovnog oslobađanja sektora Ličko Petrovo Selo, Plitvička jezera, Korenica angažuju obje divizije 11. korpusa. Od Vrhovnog štaba NOV i POJ zatraženo je odobrenje da se za borbe u Lici upotrebe dvije divizije 8. korpusa, s tenkovima i artiljerijskim ojačanjima.²⁷ Vrhovni štab odobrio je da se samo 20. divizija zadrži i

³³ Zbornik, tom V, knj. 34, dok. tor. 118.

dalje u Lici radi dejstva prema Donjem Lapcu da se 4. motorizovani brdski divizion 8. korpusa upotrijebi za podršku jedinica 11. korpusa.

Glavnina 35. divizije, pošto se 15. decembra prebacila u Frkašić, Bjelopolje i Grabušić, odmorila se 16. decembra i, 17. decembra, krenula u napad na Korenicu. Neprijatelj je, međutim, u isto vrijeme napao na položaje 35. divizije, pa je zbog magle došlo do niza sudara na prostoru između Bjelopolja i Korenice, poslije kojih su naše jedinice odstupile na polazne -položaje. Narednog dana neprijatelj je ponovno izvršio niz ispada iz rejonu oKrenice u pravcu Bjelopolja, Debelog Brda i Krbavice, ali su svi oni odbijeni.²⁸

Grupa od sedam brigada (8. divizija, dvije brigade 7. divizije i dvije brigade unske operativne grupe) 4. korpusa, uspjela je da do 18. decembra razbije ustaške i njemačke jedinice, na liniji Vaganac — Drežnik — Poljanak, pa je 2. brigada 8. divizije izvršila napad na Prijeboj, u koji je ušla poslije kraće borbe.

Svakodnevnim ispadima iz Korenice i čestim probojima iz Ličkog Petrovog Sela i Babinog Potoka u rejon Plitvičkih jezera i Prijeboja, neprijatelj je pokazivao namjeru da se učvrsti u rejonu Korenice, bez obzira što nije zadržao cestu: Ličko Petrovo Selo — Babin Potok i što ustaške jedinice iz Gospića nisu uspjele da izbiju na Ljubovo. Koristeći se odlaskom glavnine 35. divizije iz Lapačkog polja, jedna neprijateljeva kolona, sastavljena od njemačkih, ustaških i četničkih jedinica, uspjela je da se 18. decembra iz Donjeg Lapca probije kroz položaje bataljona 1. brigade na prijevoju Kuk i da izbije u Visuć i Udbinu. Prema njoj su upućeni 1. brigada 13. divizije i dijelovi 1. i 3. brigade 35. divizije, pa je spriječen njen dalji prodor u Krbavsko polje.

Stab 11. korpusa naredio je Stabu 13. divizije da poslije neuspjelog napada na Bilaj ostavi prema Gospiću i Širokoj Kuli dva do tri bataljona, a s ostalim snagama, uz podršku 4. motoriziranog brdskog divizionu, da napadne 21. decembra i protjera neprijatelja iz

³³ Zbornik, tom V, knj. 34, dok. tor. 118.

rejona Udbine, dok je 35. divizija dobila zadatak da 21. decembra ponovno napadne na neprijatelja oko Korenice.

Snage upućene u napad na Udbinu uspjele su da, bez većih gubitaka, odbace neprijatelja iz Krbavskog u Lapačko polje. Istodobno je i 20. divizija izvršila jak pritisak na dijelove 373. divizije u Doljanima, Dobroselu i Gornjem Lapcu, ali nije uspjela da ovlada tim selima.

Napad 35. divizije na Korenicu nije se ni ovog puta uspješno razvijao, jer ga je neprijatelj omeo protunapadom, i to snagama koje su bile brojnije od njenih a uz to i ojačane tenkovima i artiljerijom. Pored toga, ustaške snage iz Gospića, koristeći se odlaskom glavnine 13. divizije prema Udbini, napale su 22. decembra Ljubovo, zauzele ga i izbile u Bunić za leđa jedinicama 35. divizije, koje su se zbog toga morale povući iz rejona Vrpile, Krbavica, Debelo Brdo. Po naređenju Štaba 11. korpusa, novi napad na Korenicu trebalo je da bude izveden 23. decembra, uz učešće 1. brigade 13. divizije, ali je on spriječen novom akcijom neprijatelja. Naime, Štab njemačkog 15. brdskog armijskog korpusa organizirao je, i 22. decembra počeo koncentrični napad svojim snagama na 13. i 35. diviziju, kako bi oslabio pritisak na Korenicu i ovladao cestom Gospić — Korenica.²⁹ Neprijatelj je nastupao iz dva pravca: iz Ličkog Osika preko Ljubova borbenom grupom 392. legionarske divizije (dva bataljona 846. puka, dvije čete 847. puka, dio artiljerije 392. artiljerijskog puka i jedan ustaški bataljon) i iz Korenice prema Buniću, borbenom grupom 373. divizije. Kao što smo već spomenuli, borbena grupa 392. divizije zauzela je 22. decembra Ljubovo i Bunić, a narednog dana su se neprijateljeve napadne kolone spojile u rejonu Debelog Brda, odbacivši dijelove 35. divizije prema Frkašiću i Gorici, a dijelove 13. divizije prema Šalamuniću. Naše snage istog dana su protunapadom odbacile neprijatelja iz rejona Bjelopolja, Debelog Brda i Bunića u Korenicu i na Ljubovo, i nanijeli mu pritom znatne gubitke. Nakon toga 35. divi-

²⁹ AVII, k. 119/10, br. reg. 3/1 i k. 74, br. reg. 41/3.

zija zauzela je ove položaje: 1. brigada Bunić — Vrpile, 2. brigada Bjelopolje i 3. brigada Ponor — Šeganovac.³⁰ Prva brigada 8. divizije uspjela je tog dana da spriječi prodor jednog neprijateljevog bataljona iz Ličkog Petrovog Sela u Korenicu.

Štab 11. korpusa posle ove borbe naredio je 13. diviziji da ponovno zauzme Ljubovo, zatim da 3. brigadu ostavi prema Gospiću i Širokoj Kuli, a 1. i 2. brigadu da 24. decembra prikupi u rejonu Bunić—Krbavica. Treći i odlučni napad na neprijatelja u Korenici pripreman je za 26. decembar. Zadatak da je zauzme, dobila je 35. divizija, ojačana artiljerijom, dok je 1. brigada 13. divizije trebalo da spriječi povlačenje neprijatelja prema Homoljcu, posjedanjem Pogledala. Štab 8. divizije javio je da njegove jedinice ne mogu učestvovati u tom napadu.

Neprijatelj je 25. decembra primjetio grupiranje 35. divizije oko Korenice, ali poslije neuspjeha pretrpljenog dva dana ranije, nije se odlučio da napad spriječava ispadima svojih snaga, nego je noću 25/26. decembra neprimjetno povukao sve snage iz Korenice u Vrelo, na Pogledalo i u Homoljac.

Pošto jedinice 35. divizije nisu primjetile povlačenje neprijatelja iz Korenice, krenule su 26. decembra, u borbenom poretku, u napad. Tek kada je artiljerijska priprema bila već počela, primjećeno je da je neprijatelj napustio položaje na kojima je zanoćio. Nastupajući prema Pogledalu Divizija je naišla na jak otpor neprijatelja u Vrelu. Jedan neprijateljev bataljon napao je istog jutra, iz Homoljca 1. brigadu 13. divizije u Vujinovim Glavama i tako omeo njeno izbijanje na Fundakov vrh, radi bočnog napada na Homoljac i Pogledalo.

Napad na Vrelo i Pogledalo 35. divizija počela je u 9 sati. Prva brigada nastupala je s obje strane ceste od Korenice, a 2. i 3. brigada upućene su u obuhvatni napad preko Rudanovca i Koreničke Reke. Otpor neprijatelja bio je vrlo jak, pa je Pogledalo zauzeto tek poslije podne. Prva brigada 13. divizije uspjela je predvečer da zauzme Fundakov vrh i ugrozi neprijateljeve

³⁰ AVII, k. 572 A, br. reg. 7/4.

položaje u Homoljcu. Poslije oštne borbe oko Homoljca, koja je potrajala skoro cijelu noć, neprijatelj se povukao na Homoljački Klanac. Izjutra 27. decembra bili su zaustavljeni dalji napadi naših jedinica, a neprijatelj se, bez borbe, povukao na Cudin klanac. U borbi oko Pogledala i Homoljca neprijatelj je pretrpio velike gubitke.³¹ Njegov neuspjeh u obrani na Pogledalu vidi se i po plijenu koji je pao u ruke 35. divizije: 5 puškomitraljeza, 45 pušaka i dosta razne druge ratne opreme. Jedinice 35. divizije imale su 12 poginulih i 63 ranjena. Među poginulima bili su jedan komandir i jedan politički komesar čete.³²

Protjerivanjem neprijatelja iz Korenice propali su njegovi planovi o uspostavljanju fronta na liniji Bihać — Korenica — Gospić i o čvrstom povezivanju 392. i 373. divizije na liniji Ličko Petrovo Selo — Plitvička jezera i— Vrhovine. Od ovog drugog dijela plana ipak nije odustao, pa je i dalje čvrsto držao dio linije od Vrhovina do Cudinog klanca i raskrslu putova u Ličkom Petrovom Selu.

Još u toku borbi oko Homoljca, 26. decembra, Glavni štab Hrvatske naredio je Stabu 11. korpusa da što prije svojim glavnim snagama i pridatom brigadom iz 8. divizije pristupi zauzimanju komunikacije Čudin klanac — Vrhovine, manjim snagama da izvrši diversione napade na komunikaciju Gospić — Otočac, a 43. diviziju da aktivira protiv neprijatelja na komunikaciji Ogulin — Žuta Lokva.

U duhu ovog naređenja pripreman je za 30. decembar napad na neprijatelja u rejonu Cudin klanac, Babin Potok, Crna Vlast. Prema planu Štaba 11. korpusa, trebalo je da 1. brigada 13. divizije izvrši pritisak na Babin Potok i Crnu Vlast, s linije Metla (k. 911) — Jurišina metla (k. 1164), dok je 35. divizija, jedna brigada 13. divizije i 1. brigada 8. divizije trebalo da napadnu neprijatelja na Cudinom klanacu i u Babinom Potoku s istoka i sjevera, te da ga unište ili odbace u Vrhovine.

³¹ AVII, k. 119/10, br. reg. 3/1.

³² Zbornik, tom V, knj. 37, dok. br. 9.

U drugoj etapi operacije trebalo je da se preko Vrhovine izbije u Gacko polje.

U rejonu Babinog Potoka i na Cudinom klanecu neprijatelj je imao Izviđački odred 392. divizije i do dva bataljona 846. puka; u Crnoj Vlasti bila je 19. ustaška bojna, a u Vrhovinama artiljerijski divizion i još neke jedinice 392. divizije. Neprijatelj je 29. decembra budno pratio pokrete naših jedinica i spremao se da im priredi iznenađenje. Na nekoliko kilometara ispred svojih položaja, u gustoj crnogoričnoj šumi oko Plitvičkog Ljeskovca, postavio je dobro maskirane zasjede. Kada su bataljoni 1. brigade 8. divizije i 3. brigade 35. divizije, koji su kretali na polazne položaje za napad na Crnom vrhu, u kolonama, prteći kroz dubok snijeg naišli pred te zasjede, bili su raspršeni bliskom vatrom iz automatskog oružja. Zbog gubitaka koji su tom prilikom pretrpljeni i poslije obavještenja iz Štaba 13. divizije da njene brigade neće zbog visokog snijega i magle stići na vrijeme da zauzmu naređeni raspored, kao ni da artiljerija neće moći da izađe pravovremeno na vatrene položaje, Stab 11. korpusa naredio je da se napad obustavi, a jedinice povuku u polazne rejone. Prva brigada 8. divizije imala je tog jutra gubitke od 15 poginulih, 17 ranjenih i 10 nestalih, a 3. brigada 35. divizije 4 poginula i 11 ranjenih boraca.

Prva brigada 13. divizije, koja je trebalo da napada Cudin klanac i Gornji Babin Potok s južne strane, nije na vreme primila naređenje za povlačenje, pa je pošto je izašla na polazne položaje za napad, provela na njima veći dio dana, očekujući početak dejstva artiljerije i tek poslije podne povukla se u Turjanski. I 2. brigada 35. divizije, koja se kao divizijska rezerva do podne nalazila u Homoljcu, a zatim upućena prema Končarevom Kraju da preuzme položaje 3. brigade, naišla je na jednu zasjedu u šumi kod Lukića, ali se brzo snašla, pa je prošla bez većih gubitaka. Poslije podne 35. divizija posjela je sa 2. brigadom rejon Plitvički Ljeskovac, Končarev Kraj, Uvalica, 3. brigadu povukla je na prostor Homoljac, Vrelo, dok je 1. brigadu 35. divizije zadržala u Turjanskom. Prva brigada 8. divizije

vratila se u rejon Prijeboja. Prva i >2 [brigada 13. divizije povučene su na prostor Čanak — Trnavac.

Pokušaj Štaba njemačkog 15. korpusa da poslije gu-bitka Gračaca ovlada Korenicom i Udbinom, pa, na taj način, uspostavi povezani front ispred 8. korpusa NOVJ, od doline Une preko Like do .morske obale, propao je zahvaljujući upornoj obrani svih jedinica NOVJ u Lici, a naročito uspješnim protunapadima 35. divizije u rejonu Korenice. Borbe od 17. do 27. decembra bile su vrlo zamorne, pa zato odluka da se poslije svega dva dana snage 11. korpusa upute u napad na utvrđene i gusto posjednute položaje oko Babinog Potoka, nije bila realna, niti općom situacijom opravdana. To je bio jedan od razloga što je napad pretrpio neuspjeh već u gamom početku i što je zbog toga morao biti obustavljen.

*Stanje u jedinicama 11. korpusa
početkom 1945. godine*

Nova 1945. godina nastupila je u Lici i Gorskom kotaru s mnogo snijega, niskim temperaturama i snježnim vijavicama. Duži pokreti jedinica bili su jako otežani, pa zato obje protivničke snage prvih dana januara nisu preduzimale veće pokrete i akcije. Manje jedinice i patrole s mukom su se probijale kroz duboki snijeg do položaja na kojima su postavljena obezbjeđenja. Štabovi su svu pažnju posvetili organizacijskim problemima, održavanju veze s jedinicama i prikupljanju podataka o neprijatelju. ,

Zbog zavijanih puteva bio je prekinut automobilski saobraćaj s Dalmacijom. To je stvorilo probleme ishrane i snabdijevanja jedinica, ne samo 11, nego i 4. korpusa, pa je 35. diviziji stavljeno u zadatak da očisti snijeg sa ceste od Plitvičkih jezera do Udbine. Svakog dana na cestu je izvođeno pet do šest bataljona da čiste snijeg, ali put za automobile nije bio otvoren. Što bi bataljoni uz teške napore preko dana pročistili, to bi bura za par sati ponovno potpuno zavijala. Zbog teškoća u snabdije-

vanju iz baza u Dalmaciji i osjetnom smanjenju zaliha u selima, dnevni obroci hrane u jedinicama bili su svedeni na manje od polovine propisanog slijedovanja.³³ Umjesto dva obroka s ukupno 2.000 — 3.000 kalorija, borci su dobivali samo jedan obrok od oko 1.000 kalorija. To je dovelo do naglog gubljenja fizičke kondicije i do smanjenja otpornosti prema hladnoći. Malaksalost, ne-svjestice, apatija i promrzavanja postali su sve češći.

Zbog vrlo lošeg smještaja i pomanjkanja sapuna bilo je otežano održavanje higijene. Povećala se ušljivost, a u nekim selima, među stanovništvom koje je živjelo u još težim uvjetima, pojavila su se nova žarišta pjegavog tifusa. Odmah su u svim jedinicama preduzeta temeljita raskužavanja i izoliranja žarišta zaraze u selima, pa je spriječeno širenje pjegavca u vojsci. U 11. korpusu obolio je od tifusa samo jedan borac.

Evakuacija ranjenika i bolesnika u Dalmaciju privremeno je bila obustavljena, pa je njihov broj u područnoj korpusnoj bolnici u Ričicama porastao.³⁴ U područnim bolnicama u Lici, 20. januara 1945. godine, bilo je 120 ranjenika i 87 bolesnika, od čega samo 9 u zaraznim odjeljenjima. U prihvatnoj bolnici 35. divizije u Debelom Brdu, bilo je tada 80—100 pacijenata, od čega 10—15 pokretnih ranjenika, a ostalo su bili promrzli i rekonvalescenti. Teži ranjenici i bolesnici kojima je bila potrebna duža hospitalizacija, bili su prije snijega upućeni u bolnicu korpusne oblasti u Benkovcu.

Početkom januara održan je u Korenici sastanak Divizijskog komiteta KPJ 35. divizije, na kome je analizirana politička situacija, rad partijskih organizacija u decembru i sadržaj političkog rada u novoj vojno-političkoj situaciji na svim frontovima, a posebno u Lici. Poslije toga, 24. januara održan je širi sastanak političkih rukovodilaca 35. divizije, na kojem su utvrđeni metodi sprovođenja zaključaka donijetih u Komitetu.

U januaru su bili sumirani rezultati dvomjesečnog takmičenja (novembar—decembar) koje je, po naređenju Glavnog štaba Hrvatske, bilo organizirano među korpu-

³³ Zbornik, tom V, knj. 37, dok. br. 128.

³⁴ Zbornik, tom V, knj. 37, dok. br. 68 i 121.

sima, a unutar Divizije među brigadama. Takmičenje je obavljeno po ovim tačkama: 1) broj napada na neprijatelja i veličina nanesenih gubitaka; 2) broj oslobođenih naseljenih mjesta (s brojem poena prema veličini mjesta) i 3) količina zaplijenjenog ratnog materijala. Zahvaljujući velikom uspjehu kod Gračaca, 11. korpus zauzeo je među pet korpusa u Hrvatskoj (4, 6, 8, 10. i 11) treće mjesto.³⁵ Unutar 35. divizije najbolje rezultate postigla je 3. brigada, pa je ona 5. januara prikupljena u Koreničkoj Reci, gdje joj je, na svečan način, predata prelazna zastavica. Tom prilikom najboljim borcima uručena su prva naša ratna odlikovanja.³⁶

Pored tri brigade i artiljerijskog divizionara, divizije su u januaru imale dopunski bataljon (za obuku novomobilisanih) i šest samostalnih četa: za obezbjeđenje štaba, za vezu, izviđačku, diverzantsku, protuoklopnu i sanitetsku.

Lični sastav Štaba 11. korpusa i štabova divizije početkom januara 1945. godine bio je:

Stab 11. korpusa: komandant pukovnik Mićun Sakić, politički komesar pukovnik Sime Balen, načelnik Štaba potpukovnik Dimitrije Vojvodić, pomoćnik načelnika Štaba major Milić Dejanović, šef Vojnoobavještajnog odsjeka major Dušan Bogunović, šef Odsjeka OZNE poručnik Branko Matić, šef Personalnog odsjeka Drago Gašparović, šef Sifrantskog odsjeka poručnik Stanko Manestar, šef Odsjeka za vezu potporučnik Milan Fućan, šef Odsjeka za naoružanje kapetan Milanko Mihovilović, načelnik Sanitetskog odsjeka dr Zdravko Kučić, referent trupnog saniteta poručnik dr Nino Milano, načelnik Intendanture kapetan Đuro Gledić, predsjednik suda poručnik Vojislav Ugarković, zamjenik komandanta 11. korpusa potpukovnik Stevan Opsenica, šef Ekonomskog odsjeka poručnik Milan Mišković, šef Tehničkog odsjeka poručnik Josip Manestar, šef Saobraćajnog odsjeka ing Milan Sarba, šef Mobilizacijskog odsjeka poručnik Pero Potočnjak, referent saniteta za Vojnu oblast major Mi-

³⁵ Zbornik, tom V, knj. 34, dok. br. 110 i knj. 37, dok. br. 128.

³⁶ Zbornik, tom V, knj. 37, dok. br. 128.

lan Forenbaher i šef Veterinarskog odsjeka veterinar A'ntun Sirk;

Stab 13. divizije: komandant major pušan Vlaisavljević, politički komesar potpukovnik Đuro Matić načelnik Štaba major Jovo Lončarić, vojnoobavještajni oficir kapetan Mićo Zrnić, referent saniteta student medicine Vladimir Polić i intendant ,zastavnik Petar Kovačević;

Stab 35. divizije: komandant potpukovnik Nikola Grubor, politički komesar potpukovnik Mirko Lenac, načelnik Štaba kapetan Milan Počuča, vojnoobavještajni oficir Radovan Zec, referent saniteta poručnik dr Rafael Dimnik i načelnik intendature Momčilo Damjanović;

Stab 43. divizije: komandant potpukovnik Savo Vukelić, politički komesar potpukovnik Joža Skočilić, načelnik Štaba major Sime Morović, vojnoobavještajni oficir poručnik Marko Drinković, načelnik intendature poručnik Dušan Bosnić i načelnik saniteta poručnik Albin Simić.

Brojno stanje i naoružanje u 11. korpusu kretalo se od novembra do januara ovako:³⁷

Prilog: — Pregled brojnog ,stanja i naoružanja jedinica 11. korpusa u januaru

Brojno stanje u januaru smanjeno je zbog smanjene popune borcima i upućivanja znatnog broja starješina na kurseve i u .škole.

U organizaciji artiljerijskih jedinica nastupile su početkom 1945. godine znatne promjene. Stari teški modeli (haubice i poljski topovi), za koje više nije bilo ni dovoljno rezervi municije, povučeni su iz naoružanja, a od novih, američkih brdskih topova, koji su u decembru 1944. godine dobiveni od saveznika, formirani su u 35. i 13. diviziji prvi divizionu od po dvije baterije s tri oruđa. Predviđeno je da se tokom januara u divizijama formiraju artiljerijske brigade sa po dva divizona, ali to do reorganizacije NOVJ u aprilu nije bilo ostvareno.³⁸

³⁷ Zbornik, tom V, knj. 35, dok. br. 104 i 105; knj. 36, dok. xb. 119 i 121 i knj. 37, dok. br. 66, 82 i 125.

³⁸ Prema neobavljenom rukopisu Milanka Mihovilovića, načelnika artiljerije 11. korpusa.

PREGLED BROJNOG STANJA I NAORUŽANJA JEDINICA
11. KORPUSA 31. JANRARA 1945.

Redni broj	Naziv jedinice	L j u d s t v o									N a o r u ž a n j e															
		Po spisku				Na licu				Naoružano ljudstvo	P j e š a d i j s k o										Artiljerijsko			Haubica		
		Oficira	Političkih rukovodilaca	Podoficira	Boraca	Oficira	Političkih rukovodilaca	Podoficira	Boraca		Pušaka	Šmajsera	Puškomitraljeza	Tromblona	Teških mitraljeza	Lakih bacača	Teških bacača	Pištolja	Ručnih bacača	»Saraca«	Topova			Brdskih	Poljskih	Teških
																					Pješadijskih	Brdskih	Poljskih			
1.	Stab i jedinice pri Stabu	44	48	95=3	19417	43	18	853	18717	24	172 ¹ 5675	138 13420	4 1120	-	-	-	-	78 858	1 1000	-	-	-	-	-	-	
2.	Artiljerijski divizion 11. korpusa	6	17	28	152	6	16	24	131	-	124 4502	16 3100	7 2580	-	-	-	-	19 167	6	-	-	3 170	-	5 382	1 98	
3.	I aero-baza Hrvatske	4	8	17	3633	4	8	17	3627	33	39 1362	15 895	2 450	-	1 1500	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
4.	13. udarna divizija	128	380	537 " 1	291720	108	3032	4551	201319	88	1457 73334	712 66495	120 45000	-	18 17000	8 55	-	295 2658	23 23700	2 21	-	-	-	-	-	
5.	35. udarna divizija	182	2666	50914	2124185	134	1896	35011	1273153	164	1071 53809	425 50182	87 39720	1 500	17 12400	0 80	-	238 2601	24 19500	6 385	-	-	-	-	-	
6.	43. divizija	86	2934	5184	208523	69	2264	384	1465j 18	122	1336 69718	357 58322	90 38731	-	12 9940	8 247	-	320 3735	9487	5 23400	4 431	-	-	-	20	
Ukupno		450	98212	170422	7508278	364	76012	131519	5105234	431	4199 208400	1633 192414	310 127301	3 500	16 40840J	382	-	960 10158	53 46540	6 452	9 555	-	5 382	2 118		

¹ Dokumentat (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 7—5, k. 573.

⁵ Cifra u brojiocu označava broj muškaraca, a cifra u imeniocu broj žena.

Zbornik, tom, V, knj. 37, dok. br. 123.

³ Cifra u brojiocu označava broj pušaka, a cifra u imeniocu broj metaka.

PREGLED BROJNOG STANJA I NAORUŽANJA JEDINICA
11. KORPUSA 31. JANRARA 1945.

J u d s t v o						N a o r u ž a n j e																					
Boraca	Na licu				Naoružano ljudstvo	P j e š a d i j s k o									Artiljerijsko			Haubica			Pr. oklopno				Pr. avionska		
	Oficira	Političkih rukovodilaca	Podoficira	Boraca		Pušaka	Smajsera	Puškomitraljeza	Tromblona	Teških mitraljeza	Lakih bacača	Teških bacača	Pištolja	Ručnih bacača	»Saraca«	Topova			Brdskih	Poljskih	Teških	Pušaka	Mitraljeza	Topova	»Piat« bacača	Mitraljeza	Top
																Pješadijskih	Brdskih	Poljskih									
194 17	43	18	85 3	187 17	24	172 ¹ 5675	138 13420	4 1120	-	-	-	78 858	298	1 1000	-	-	-	-	-	-	1 520	-	-	-	-	-	-
152		6	16	24		131	124 4502	16 3100	7 2580	-	-	-	19 167	63	-	-	-	3 170	-	5 382	1 98	-	-	-	-	-	-
36 33	17			36 27	33	39 1362	15 895	2 450	-	1 1500	-	10 139	45	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
2917 20	108	303 2	455 1	2013 19	88	1457 73334	712 66495	120 45000	-	18 17000	8 55	295 2658	3174	23 23700	-	2 21	-	-	-	-	10 230	-	4 300	5 56	-	-	-
2124 185	134	189 6	350 11	1273 153	164	1071 53809	425 50182	87 39720	s 500	17 12400	0 80	238 2601	2111	24 19500	-	-	6 385	-	-	-	3 250	-	4 330	7 38	-	-	-
2085 23	69	226 4	384 4	1465 18	122	1336 69718	357 58322	90 38731	-	12 9940	8 247	320 3735	2487	5 23400	-	4 431	-	-	1 20	10 532	-	-	6 117	-	-	-	
7508 278	364	760 12 1	1315 19	1 5105 1 234	431	4199 208400	1633 192414	310 127301	3 500	48 40840	16 382	960 10158	8178	53 46540	-	6 452	9 555	-	5 382	2 118	24 1532	-	8 630	18 211	-	-	-

) u Arhivu VII, reg. ³ Cifra u brojiocu označava broj pušaka, a cifra u imeniocu broj metaka.
aca, a cifra u imeni-

Cete za vezu dobile su, također, novi materijal i, intenzivnom nastavom, brzo su njime ovladale. Štabovi divizija imali su dobru radio-vezu sa brigadama, Štabom 11. korpusa i susjednim divizijama, ali je za svakodnevne veze van borbe korišten sistem polustalnih telefonskih linija, koje je održavala četa za vezu Komande 1. ličkog područja. Štabovi 'brigada održavali su s bataljonima na položajima obično telefonsku vezu preko poljskog kabela, a u nižim jedinicama osnovno sredstvo veze bili su i dalje kuriri-pješaci.

Obavještajna služba bila je stalno slabo mjesto komandovanja u divizijama. Mogućnosti terenske obavještajne službe, kao ni izviđačke jedinice nisu bili korišteni sa dovoljno plana i sistema, 'pa su podaci o neprijatelju bili uvijek samo sumarni i često zastarjeli. Izviđačke jedinice nisu bile opremljene za zimske uslove, jer nisu imale skija ni bijelih plašteva. Ni intendantska služba nije se uvijek brzo snalazila, naročito za vrijeme većih pokreta i prilikom prekida saobraćaja zbog snijega. Štab 11. korpusa bio je s razlogom najzadovoljniji radom sanitetske službe, koja je s oskudnim stručnim kadrom uspjevala da dobro rješava svoje zadatke u borbi i van borbe. Od rada četnih 'bolničara i borbe za higijenu u jedinicama, pa do stanja u divizijskoj prihvatnoj bolnici i uske saradnje s terenskim organizacijama NOP-a, nije bilo većih propusta.

Diverzantske čete i samostalne protuoklopne baterije divizija nisu zimi dolazile do nekog izražaja, jer neprijatelj na operativnom području 11. korpusa nije se koristio svojom motorizacijom u značajnijem obimu.

Osnovnoj i stručnoj vojnoj obuci posvećivana je puna pažnja. Pored obuke u borbenim jedinicama, i u dopunskim bataljonima, održavani su i brojni kursevi za starješine, stručne službe i političke rukovodioce. Pošto je u decembru 35. divizija popunjena većim brojem bivših zavedenih pripadnika legionarskih i četničkih jedinica, razbijanjem kod Gračaca, za njih je bio organiziran didata za Vojnu akademiju, izabrana između najboljih poseban petnaestodnevni politički kurs. Prva grupa kan-

nižih rukovodilaca 11. korpusa upućena je 19. januara, preko Splita i Hercegovine, u Beograd.³⁹

Za potrebe novoformiranih vazduhoplovnih, oklopnih i pomorskih jedinica bio je, također, izdvojen dio kadra i odabranih mlađih boraca, te stavljen na raspolaganje Glavnom štabu Hrvatske, koji ih je upućivao u određene centre.

Početak 1945. godine u ustaško-domobranskoj vojsci dovršavana je reorganizacija započeta u novembru 1944. godine. Sve ustaške i domobranske jedinice ušle su u sastav novoformiranih divizija NDH, koje su još neposrednije nego ranije bile uključene u njemačke oružane snage. Na području Like i Gorskog kotara, od 8 ustaških bojni (iz 4. i 18. ustaškog zdruga) i 7 domobranskih (iz 3. i 4. domobranskog zdruga) formirana je 11. ustaško-domobranska divizija, jačine oko 8.000 vojnika sa štabom u Gospiću. Ona je u januaru bila ojačana 33. ustaškom bojnom, koja je iz Zagreba upućena u Liku, a kasnije je u njen sastav ušao i 32. ustaški zdruk iz regijona Rijeke, i dvije bojne 23. ustaško-domobranskog zdruga iz Zagreba. Sjeverno od Bihaća, u dolini Une i u Baniji, formirana je 4. ustaško-domobranska divizija, jačine i sastava sličnog kao i 11. divizija, dok je u samom Bihaću formirana nešto slabija 10. divizija. Te sve tri divizije stajale su pod neposrednom komandom njemačkog 15. brdskog armijskog korpusa. Trinaesta ustaško-domobranska divizija imala je svoj 17. zdruk u Ogulinu. Ona je u februaru učestovala u borbama ok* Plitvičkih jezera.

Glavnina 392. legionarske divizije bila je i dalje u Gackom polju. Njena dva bataljona i 19. ustaška bojna bili su na sektoru Vrhovina, a od sredine januara do sredine februara tamo je bio i jedan njemački erzac lovački bataljon »B«, koji je, zatim, upućen u Ogulin. Dinarski četnički korpus u januaru je napustio Gacko polje i povukao se prema Rijeci. U ovom Đujićevom »korpusu« bilo je oko 4.000 četnika, od kojih je 1.200 bilo iz juž-

³⁹ Zbornik, tom V, knj. 38, dok br. 20 i 21.

nog dijela Like.⁴⁰ Štab njemačkog 15. brdskog korpusa sa 373. divizijom, ostacima 264. divizije i ostalim dijelovima držao je D. Lapac i širi rejon Bihaća.

*Borbe 43. istarske divizije u Gorskom kotaru,
Hrvatskom primorju, Istri i Pokupju*

Razdoblje od osnivanja 43. divizije do njezina dolaska u Gorski kotar bilo je najteže vrijeme partizanske borbe u Istri. U svakodnevnim borbama s mnogo nadmoćnijim neprijateljevim snagama i u neprekidnim pokretima iscrpio se ljudstvo. Zdravstveno stanje bilo je sve teže. Mnogi borci imali su slabu obuču, a neki su bili i potpuno bosi. Nedostajanje logorske opreme i hrane pogoršavalo je, ionako, teško stanje, tako da je uvelike utjecalo na borbenu sposobnost 43. divizije.

Poslije dolaska u Gorski kotar, na oslobođeni teritorij, gdje su uvjeti za organizaciono sređivanje jedinica bili neusporedivo bolji nego u Istri, Štab 43. divizije uspio je za kratko vrijeme da sredi brigade, popuni ih ljudstvom iz Istre i osigura bolje snabdijevanje odjećom, obućom i hranom.

Druga brigada vratila se iz Istre prepolovljenog brojnog stanja. Mnogi bolesni i ranjeni borci ostali su u Istri na vojnopozadinskim stanicama nesposobni za pokret. Prvih dana decembra održan je u Lokvama sastanak Štaba 43. divizije i Štaba 2. brigade, na kojem je, svestrano, analizirano djelovanje ove brigade u Istri u oktobru i novembru 1944. godine. Zaključeno je da se u Istru uputi grupa političkih rukovodilaca s političkim komesarom divizije na čelu, sa zadatkom da u suradnji s organima narodne vlasti organizira prikupljanje hrane, odjeće, obuće i prebacivanja prikupljenog materijala u Gorski kotar. Grupa se pod vrlo teškim uvjetima probila u Istru i uspješno obavila zadatak. Zbog sve većeg broja neprijateljevih vojnika u Istri, nisu ni je-

^w Branko Latas, Četnici iz Like u službi Nijemaca na području Hrvatskog primorja, Vojnoistorijski glasnik br. 1/76.

dinice odreda, koje su ostale u Istri, mogle djelovati u većem brojnom sastavu, pa su iz mnogih jedinica borci raspoređeni u brigade u Gorski kotar. U izvršenju tih zadataka, a naročito pri prebacivanju hrane i stoke preko pruge Rijeka—Tnšt, palo je mnogo boraca. Neprijatelj je na svim putovima i stazama koje vode iz Istre u Kastavštinu, pa čak i na najzabačenijim mjestima postavljao zasjede. Kod sela Vela Učka pao je u zasjedu i poginuo Svetožar Vučinić, oficir u Stabu 2. brigade.

Krajem 1944. godine Glavni štab Hrvatske uputio je u 43. diviziju grupu vojnih i vojno-političkih rukovodilaca, većinom iz banijskih jedinica, koji su bih raspoređeni na rukovodeće dužnosti u brigadama i svojim iskustvom mnogo doprinijeli organizacionom sređivanju brigada i uspjesima u borbama s neprijateljem.

Primorsko-goranski NOP odred koji 'je dještvoval na području Gorskog kotara i Hrvatskog primorja stavljen je pod komandu Štaba 43. istarske divizije.

Stab 43. divizije rasporedio je brigade i Primorsko-goranski odred na granične dijelove oslobođenog teritorija, imajući u vidu raspored njemačko-ustaško-domobranskih i četničkih snaga, kao i mogućnost djelovanja naših snaga u pozadini neprijatelja i na njegovim najosjetljivijim saobraćajnicama. Na centralnom dijelu oslobođenog teritorija mogao se razvijati svestrani rad na vojnoj i političkoj izobrazbi ljudstva, rad bolnica, vojno-pozadinskih ustanova i organa narodne vlasti. Zbog veličine područja koje je branila, 43. divizija nije mogla djelovati skupno, već po brigadama, a često i po bataljonima.

Iz Cabra, gdje je pred postrojenim jedinicama 1. brigade govorio politički komesar 11. korpusa, ona je krenula na marš u pravcu Broda na Kupi i dalje u Ravnu Goru i Srpske Moravice. Ustaše iz Vrbovskog odmah su napale dijelove 1. brigade u Srpskim Moravicama, ali su bile odbijene. Neposredno poslije toga ustaše su napustile Vrbovsko i povukle se u Ogulin. Brigada je ušla u Vrbovsko i razmjestila se na prostoru Vrbovsko — Močila — Senjsko. Stab joj je bio u Vrbovskom.

Visoki snijeg, koji je početkom 1945. godine napadao u Gorskom kotaru, doveo je do izvjesnog zastoja u borbenim aktivnostima na ogulinskom sektoru i u međurječju Kupe i Dobre, gdje su bile raspoređene 1. i 2. brigada 43. divizije. Neprijateljeve manje jedinice na skijama upuštale su se povremeno u dublje izviđačke akcije na slobodni teritorij, ali sve do pred kraj januara većih borbi nije bilo.

Prelazak 13. divizije u Liku i izbijanje fronta 8. korpusa NOVJ u južnu Liku, izazvao je pregrupiranje snaga njemačkog 15. korpusa. Njemu se krajem 1944. godine i početkom 1945. godine ponovno nametao kao osnovni operativni zadatak da poveže snage na unskoj komunikaciji: 373. legionarska divizija, ostaci 264. divizije i korpusni dijelovi sa snagama 392. legionarne divizije ojačane 11. ustaško-domobranskom divizijom, koje su bile raspoređene u zahvatu komunikacija: Ogulin — Brinje — Senj i Brinje — Otočac — Gospić. Dijelom snaga 392. divizije s komunikacije Ogulin — Senj ojačani su neprijateljevi položaji u Gackom polju, oko Vrhovina i u Gospiću, da bi se upotrijebili za planiranu operaciju povezivanja fronta. Svoje položaje u Hrvatskom primorju ova divizija predala je 138. puku 188. divizije.

Štab 43. divizije uputio je početkom januara svoju 3. brigadu na sektor Drežnice, da bi vršila pritisak na oslabljene dijelove 392. divizije oko Brinja. Da bi se oslobodio tog pritiska, a znajući raspored i sistem osiguranja ove brigade, neprijatelj ju je 14. januara sa dvije ustaške bojne (19. i 33) ojačane legionarima, napao iz Brinja, Križpolja i Jezerana. Brzim i iznenadnim napadom, koristeći se neoprežnošću 2. i 3. bataljona koji su bili raspoređeni u Stanićima i Kosovcima, ustaše su upale u dubinu rasporeda brigade, opkolile i potpuno razbile 2. bataljon i nanijeli 3. brigadi teške gubitke (33 poginula, 9 ranjenih i 19 nestalih). Brigada je bila odbačena prema Mihajlovićima, a zatim je protunapadom prisilila ustaše na povlačenje u polazne baze.⁴¹

³⁹ Zbornik, tom V, knj. 38, dok br. 20 i 21.

Krajem januara dijelovi 3. zdruza 13. ustaško-domobranske divizije i njemačkog 1. rezervnog puka izvršili su sličan pokušaj prepada na 1. i 2. brigadu 43. divizije brzim ispadom iz Ogulina i Generalskog Stola u pravcu Vrbovskog i Bosiljeva, da bi rasteretili pritisak na komunikaciji Karlovac — Ogulin. Oba puta iznenađenje nije postignuto, pa je neprijatelj bio prinuđen da se, uz gubitke, povuče u polazne baze.⁴²

Pljačkaški i izviđački ispadi na slobodni teritorij Gorskog kotara i sjeverno od Ogulina nastavljeni su i u februaru. Veći ispad izvršila je 3. bojna 18. ustaško-domobranskog zdruza iz Brinja u Drežnicu, ali je protunapadom 3. brigade 43. divizije odbačena u polaznu bazu. Druga brigada vodila je 11. februara kod Ozlja uspješnu borbu protiv dijelova 3. ustaškog zdruza 13. ustaško-domobranske divizije i nanijela joj gubitke. I 3. brigada 43. divizije bila je aktivna u napadima na neprijateljeva obezbjeđenja komunikacije Ogulin — Brinje — Senj. Veći napad izveden je 20. februara na utvrđenu ustaško-legionarsku posadu na prijevoju Vrh Kapele. Posada nije savladana, ali su joj nanijeti osjetni gubici. Primorsko-goranski NOP odred bio je aktivan na primorskom sektoru jugoistočno od Rijeke, štiteći slobodni teritorij sjeverozapadnog dijela Gorskog kotara. Partizanske jedinice istarskog sektora neprekidnim manjim ofanzivnim akcijama, naročito djejtvom iz zasjeda ometale su neprijateljev saobraćaj na svim važnijim komunikacijama kroz Istru i postigle niz uspjeha u teškim uvjetima guste okupacije ovog dijela naše zemlje.⁴³

Borbe u Lici početkom 1945. godine

Dok je prvih dana januara 1945. u većem dijelu Like vladalo borbeno zatišje, jedinice 8. i 7. divizije NOVJ produžile su napade protiv sjeverozapadnih obez-

⁴² Mitar Đurišić, Dejstva 11. korpusa NOVJ od avgusta 1944. do marta 1945, Vojnoistorijski glasnik br. 1/1958.

⁴³ Zbornik, tom V, knj. 38, dok. br. 61.

PREGLED SOCIJALNOG I NACIONALNOG SASTAVA LJUDSTVA
11. KORPUSA NOVJ ZA DECEMBAR 1944. GODINE¹

Redni broj	Jedinica	Brojno stanje po spisku	SOCIJALNI SASTAV							NACIONALNI SASTAV												
			Radnika	Seljaka	Intelektualaca	Obrtnika sitnih trgov.	Namještenika i srednjoškolaca	Vojnih lica	Policajaca žandar- mar- a, finans- ista	Srba	Hrvata	Slovenaca	Crnogoraca	Muslimana	Talijana	Rusa	Jevreja	Mađara	Čeha	Nijemaca	Poljaka	
1	Stab i pri Žtabu	95 ³	18	34	11	3	1	16	13		52	42		1								
		176	45	85	12	8		23	3		68	108										
2	1. aero-baza Hrvatske	28	9	16	2			1			14	13		1								
		69	9	60							46	23										
3	13. divizija	872	518	114	51	96		37	28	28	188	655	8	7	2	2	9	1				
		2678	1563	566	50	261		123	36	79	176	2273	30	2	15	129	20	2		9	1	21
4	35. divizija	900	383	369	44	40		35	28	1	528	360	1	2	4	3		2				
		2600	1106	1247	48	111		68	18	2	1174	1318	10	2	46	27	1	5				18
5	43. divizija	759	357	337	24	6		30	4	1	24	658	5	2		64	6					
		1928	844	1008	26	19		30	i		17	1712	6		1	108	21			2	1	
6	Grupa odreda P. G ²	205	150	26	3	12		13		1	70	128	1	1		5						
		500	344	94	2	31		29			99	324	5		1	70				1		
7	Grupa odreda 43. divizije	74	26	47	1							74										
		138	39	94		1		4				125		2		11						
8	Artiljerijski divizion 11. korpusa	56	47			3		3	i	2	17	38	1									
		136	103	8	1	10		13	i		13	116			2	3						2
Ukupno		2989	1508	943	136	160		135	74	33	893	1968	16	14	6	74	15	3			2	41
		8225	4053	3162	139	441		290	59	81	1593	5999	51	6	65	408	41	7				
		11.214	5561	4105	275	601		425	133	114	2486	7967	67	20	71	482	56	10		12	2	41

¹ Dokumentat, bez potpisa (pisan mastilom i olovkom), u Arhivu VII, reg. br. 22-1/7, k. 569 A.
Zbornik, tom, V, knj. 36, dok. br. 121.

² Primorsko-goranskih
³ Cifra u brojocu označava broj rukovodilaca, a cifra u imeniocu broj boraca.

bjedenja Bihaća, započete krajem decembra, potiskujući neprijatelja iz rejona Drežnik, Vaganac, Ličko Petrovo Selo, prema dolini Une nastojeći da što bolje obezbijede vezu svoga oslobođenog teritorija sa slobodnim teritorijem Like i preko njega s oslobođenom Dalmacijom.⁴⁴ Da bi oslabio pritisak jedinica NOVJ prema Bihaću, Štab njemačkog 15. brdskog korpusa naredio je 392. legionarskoj diviziji da s područja Vrhovina vrši pritisak prema Plitvičkim jezerima i Prijeboju, a iz rejona Ramljana prema Krbavskom polju. Pošto je opremio jedan svoj bataljon skijama, krpljama i bijelim ogrtačima, Štab 847. puka uputio ga je 5. januara u napad s Cudinog klanca prema Plitvičkom Ljeskovcu, gdje je bio raspoređen jedan bataljon 2. brigade 35. divizije. U isto vrijeme neprijatelj je iz Bihaća krenuo jakim snagama u protunapad na snage 4. korpusa NOVJ u Izačiću i Vrsti, težeći da se probije ka Ličkom Petrovom Selu.

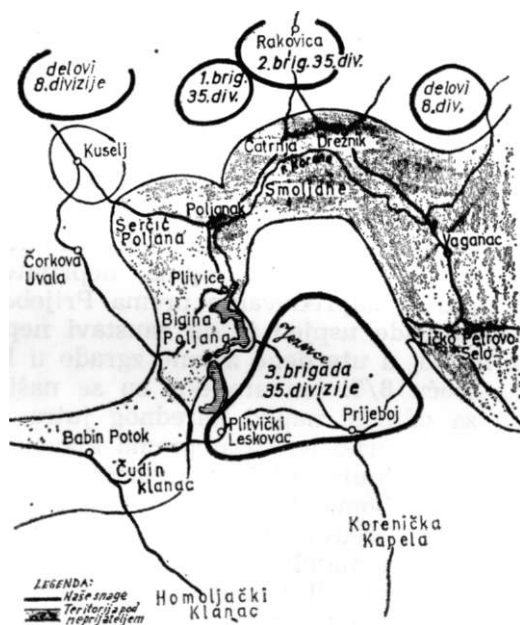
Neprijatelj je uspio da se probije u Plitvički Ljeskovac i tamo je zanoćio. Štab 35. divizije naredio je 3. brigadi da sa dva bataljona, u sadržajstvu s bataljonom 2. brigade blokira neprijatelja, a zatim da ga napadne i uništi. Dok su naši bataljoni, krećući se sporo i oprezno kroz šumu i duboki snijeg, zauzimali 6. januara raspored na liniji Uvalica — Mirić Štropina, neprijatelj je pokušao da produži napredovanje prema Prijeboju. Drugi bataljon 3. brigade uspio je da zaustavi neprijatelja i odbaci ga nazad, u utvrđene zidane zgrade u Plitvičkom Ljeskovcu. Noću 6/7. januara dok su se naši bataljoni pripremali za odlučni napad narednog jutra, neprijateljev bataljon se žurno povukao prema klancu, ostavivši, čak, svoja tri poginula vojnika nesahranjena, mada nije odstupao pod borbom. Neprijateljevi dijelovi iz Bihaća nisu uspjeli da napreduju dalje od Izačića. Iz rejona Izačića i Baljevca neprijateljeva artiljerija gađala je preko Plješevice Korenicu, ali bez nekog značajnijeg učinka.

Pokušaj neprijatelja da iz Ramljana prodre 4. januara prema Buniću nije uspio. Jedan bataljon 2. brigade 13. divizije, poslije kraće borbe kod Čanka, odbi-

⁴⁴ Zbornik, tom V, knj. 37, dok. br. 121.

cio ga je u polazni rejon. Oko Gospića i Perušića, u prvoj dekadi januara 1945, bilo je mirno. Ni pokušaj 2. brigade 13. divizije da 13. januara izbacij dijelove 392. legionarske divizije iz Ramljana i Ivčevića-Kose nije se završio uspješno, jer se neprijatelj utvrdio u srednjem dijelu Ramljana, a jedinice je nemoguće bilo držati na položajima preko noći, pa su povučene u polazne rejone.⁴⁵

Stab 11. korpusa nastojao je na izvršavanju naređenja o čišćenju snijega sa ceste Plitvička jezera — Prijeboj — Korenica, a starješine u bataljonima sve su više pružale otpor sprovođenju toga naređenja, jer su smatrale da je to uzaludno mučenje izgladnjelih i prozebljih boraca. Dolazilo je i do otvorenog nezadovoljstva, pa su neke starješine bile pozvane na odgovornost.⁴⁶

Situacija oko Plitvičkih jezera 12. februara 1945. godine — uveče

³³ Zbornik, tom V, knj. 37, dok. br. 128.

³⁴ Zbornik, tom V, knj. 37, dok. br. 68 i 121.

Po naređenju Štaba 11. korpusa izvršena je 10. januara promjena u rasporedu brigada 35. divizije. Treća brigada prešla je u rejon Frkašić, Klačnjica, Vedašić, sa zadatkom da čisti snijeg sa ceste od Korenice do Udbine., 2. brigada rasporedila je jedinice u Čuić Krčevinu, Plitvički Ljeskovac, Uvalicu i Koreničku Reku, 1. brigada ostala je na prostoru Trnavac, Homoljac, Vujinove Glave, a Stab 35. divizije s ostalim jedinicama u rejonu Korenice. Za čišćenje ceste od Korenice do Prijeboja upotrebljeni su dijelovi 2. brigade i prištapske jedinice 35. divizije. Najzad, 13. januara prvi kamioni s materijalom probili su se kroz Liku za Kordun.

U drugoj dekadi januara, jedinice 35. divizije nisu imale značajnijih sukoba s neprijateljem. U sukobima patrola oko Babinog Potoka i Turjanskog, doživljeli su poneko iznenađenje i gubitke, jer se neprijatelj koristio skijama i maskirnim odijelima. Povremena uzajamna bombardiranja artiljerijom bila su sračunata više na moralni nego na materijalni učinak. Tih dana prostor 13. i 35. divizije nadlijetali su sovjetski transportni avioni, a bačeno je i nešto materijala na Krbavsko polje.

Pošto su se vremenske prilike i snabdijevanje u drugoj polovici januara nešto poboljšali, na savjetovanju u Stabu 11. korpusa riješeno je da se ispituju uvjeti za aktiviranje jedinica prema cesti Gospić — Otočac, na skijama i maskirnim odijelima. Povremena uzajamna Odlučeno je da se 3. brigada prebaci preko Plješevice na Kamensko i napadne neprijatelja u rejonu Kruga. Treća brigada krenula je na taj zadatak 21. januara, ali nježno prisustvo na Kamenskom neprijatelj je odmah otkrio i preduzeo sve mjere obezbjeđenja. S Gradine, zapadno od Kruga, neprijatelj se povukao neposredno prije napada, a 3. brigada je, nastupajući na napuštene položaje, zbog slabe veze imala gubitaka od svojih minobacača. Pošto je ocjenila da nema pogodnog objekta za napad na tom sektoru, ona se 22. januara vratila u Frkašić.

Trinaesta divizija imala je u januaru 1. i 2. brigadu prema cesti Otočac — Gospić na prostoru Ljubovo, Kuz-

manovača, Bunić, Čanak, Trnavac, a 3. brigada bila je južno od Gospića na liniji Počitelj — Medak — Vrebac — Ostrvica. Na tom dijelu fronta vladalo je u januaru zatišje. Bilo je samo nekoliko manjih sukoba s neprijateljevim jedinicama koje su vršile izviđačke ispade iz Gospića prema Metku, a od Perušića i Lešća prema Kuzmanovači i Čanku. Neprijateljeva grupa jačine od 200 ustaša i domobrana napala je 17. januara dijelove 2. brigade 13. divizije na položajima Oštri grič (tt 1033) — Stampar (na putu Bunić — Ramljane). Jedinice 2. brigade na vrijeme su otkrile namjeru neprijatelja, spremno ga dočekale i u samom početku razbile i protjerale nazad. Neprijatelj je tom prilikom imao 4 poginula vojnika. Istog dana neprijateljeve snage od 240 vojnika napale su dijelove 1. brigade 13. divizije u Zivulji. Poslije kraće borbe neprijatelj se povukao u Crnu Vlast. Dva-desetčetvrtog januara na položajima (koji su bili stalno zaposjednuti dežurnim jedinicama) ispred neprijateljevog garnizona Gornji Babin Potok smrzlo se 6 boraca 1. brigade. Nakon toga Brigada je (29. januara) dobila smjenu i prebacila se u rejon Debelo Brdo — Grabušić (10 km južno od Korenice) na odmor.⁴⁷

Stab 13. divizije posvetio je za to vrijeme svu pažnju organizacijskom učvršćivanju, snabdijevanju, obuci i političkom radu. Na frontu kod Lapca 20. divizija vršila je i dalje pritisak na dijelove njemačke 373. divizije i pripremala se da pređe u veće napade čim se vremenske prilike poprave. Haubički divizion 8. korpusa bio je u Pečinama, na raspolaganju Stabu 11. korpusa.⁴⁸

Pred kraj januara zima je nešto popustila i vrijeme se počelo stabilizirati. Glavni štab Hrvatske dobivao je podatke prema kojima se njemački 15. brdski armijski korpus pripremao da uskoro povuče svoje snage iz Lapčkog polja u rejon Bihaća, te da učini novi napor da

⁴⁷ AVII, k. 915: operativni dnevnic 13. divizije i 11. korpusa NOVJ.

⁴⁸ Zbornik, tom V, knj. 36, dok. br. 111; knj. 37, dok. br. 128 i AVII, k. 101, br. reg. 6.

ustpostavi kontrolu nad rejonima Plitvičkih jezera i poveže svoj front od Karlobaga, preko Gospića, Vrhovina i Prijeboja, do Bihaća. Pretpostavljajući da bi neprijatelj mogao nastupati ne samo najprećim pravcem preko Prijeboja, već, istodobno usmjeriti napad iz Bihaća preko Vaganca na Drežnik, a iz Gackog polja i Vrhovina preko Poljanka ka Drežniku, naređeno je Stabu 11. korpusa da 35. divizije pomjeri nešto na sjever, tako da joj glavnina snaga bude na granici Like i Korduna. Pošto više nije prijetila opasnost od većih ispada 11. ustaško-domobranske divizije iz rejona Gospića na jug, 13. divizija mogla je svoje desno krilo protegnuti preko Trnavca do Homoljca i zatvoriti pravac Vrhovine — Korenica. Stab 11. korpusa naredio je 29. januara Stabu 35. divizije da ostavi jednu brigadu u rajonu Prijeboja, a sa dvije da se premjesti na prostor između Plitvičkih jezera i Rakovice, s tim da se sa zapada obezbjedi na pravcima koji tamo izvode od Gackog polja, a na istoku da se poveže s dijelovima 4. korpusa koji su bili u dodiru s neprijateljevim snagama sjeverno od Bihaća. Dijelom snaga 35. divizija je, ujedno, trebalo što prije da očisti od snijega cestu od Rakovice preko Poljanka do Prijeboja.

Pregrupiranje jedinica 35. divizije izvršeno je 30. januara, pa su one zauzele ovaj raspored: Stab 35. divizije s prištapskim jedinicama u Rakovici i Catrnji; 1. brigada u Poljanku, Plitvicama i Sertića Poljani; 2. brigada u selima oko Rakovice (Brajdići, Grabovac, Sabljakovo, Krivaja); 3. brigada ostala je na sektoru Prijeboja, s bataljonima u Jezercu, Čuić Krčevini, Uvalici i Koreničkoj Reci; Artiljerijski divizion ostao je u Ponoru, jer zbog snijega nije mogao da se premješta; protutenkovska baterija ostala je, također, u Korenici, a dopunski bataljon i prihvatna bolnica u Seganovcu.⁴⁹ Te svoje dijelove Stab 35. divizije ostavio je u Lici, izvan rasporeda brigada, jer je smatrao da n datim uvjetima neće biti ugroženi iznenadnim djejtvom neprijatelja i da je odlazak 1. i 2. brigade na prostor sjeverno od Plitvičkih

⁴⁹ Zbornik, tom V, knj. 37, dok. br. 128.

jezera samo privremen. Štab 11. korpusa prešao je iz Lovinca u Korenicu.

Prvih deset dana februara mjeseca 1945. na prostoru oko Plitvičkih jezera vladalo je i dalje borbeno zatišje. Zbog odlaska njemačkog bataljona »Jäger B« iz Babinog Potoka prema Ogulinu i nekih pomjeranja u neprijateljevom rasporedu oko Vrhovina, bio je u našim štabovima stvoren dojam da neprijatelj tamo grupira jače snage, pa je 1. i 2. brigadi 35. divizije naređeno da to provjere pojačanim izviđanjem.

Da bi se u slučaju nove operacije na sektoru Plitvičkih jezera vezivale snage gospićke grupacije jačim pritiskom na nju s juga, Štab 13. divizije odlučio je tada da napadne neprijateljeve posade u Bilaju i Ribniku. Prema planu Štaba 13. divizije trebalo je zauzeti Ribnik, gdje je bila 6. ustaška bojna s oko 400 ustaša, i Bilaj, u kome se nalazila 19. ustaška bojna iste jačine, s tim što je bila ojačana sa 2 tenka i 2 topa. Oba uporišta bila su dobro vojnički organizirana, s izgrađenim jakim sistemima fortifikacija, koje su građene i dograđivane pune tri godine.

Treća brigada je sa dva bataljona u prvoj liniji i jednim bataljonom u drugoj liniji nastupala prema Ribniku. Zbog guste magle nije primjetila da je uporište napušteno. Kad je zauzela Ribnik, 3. brigada nastavila je napredovanje u istom rasporedu prema Bilaju, jer je njenim izbijanjem pred Bilaj trebalo da počne napad 2. brigade na to mjesto. No, kad je već borbeno budnost u boraca i starješina 3. brigade oslabila, što su iskoristile ustaše koje su na liniji željezničke stanice Bilaj — Ribnik dočekale 1. i 2. bataljon na odstojanju od svega 50 metara. Obasuta bliskom iznenadnom jakom vatrom, 3. brigada se uskomešala i odmah se počela povlačiti prema Ribniku. Neprijatelj joj je nanio ozbiljne udarce.⁵⁰ Poslije povlačenja oko 1500 metara (na rub Rihnika), 3. bataljon 3. brigade prihvatio je razbijene prednje dije-

⁵⁰ U prvom naletu 6. bojne izbačen je iz stroja čitav Štab 2. bataljona 3. brigade, a u 1. bataljonu komanda čete.

love i odbacio neprijatelja nazad. Drugi bataljon, koji je najteže stradao, zadržan je u rezervi dok su 1. i 3. bataljon ponovno prešli u napad. Na istoj liniji kao i prvi put, ustaše su prešle u protunapad, razbile 1. i 3. bataljon i prisilile ih na brzo i neuredno povlačenje sve do iza Ribnika. Za sve to vrijeme (istog prijedopodneva) 4. bataljon nalazio se u neprijateljevoj pozadini u rejonu Vujnović brdo (k. 583), Bilajsko Novo Selo i vodio borbe s pojačanjima koja su dolazila iz Gospića. Međutim, on nije imao dovoljno snaga da ih zadrži, jer se i sâm iz; vrlo teškog -položaja jedva uspio probiti prema Velebitu.

Druga brigada uspjela je zauzeti dominantne položaje oko Bilaja (k. 582, k. 601). Poslije izbijanja u sam centar sela, neprijatelj je s oko 300 vojnika izvršio protunapad na ovu brigadu i potisnuo je prema Barletama. Neprijatelj je imao namjeru da joj presječe odstupnicu i da je potisne između rijeka Like i Jadove, ali je ona vješt看 manevrom izbjegla okruženje i izvukla se u rejon Barleta. Dva bataljona 2. brigade i jedan bataljon 1. brigade koji su vršili pritisak na sektoru Lički Osik — Perušić upali su u Široku Kulu, što je bilo dovoljno da se privuku rezerve iz Gospića.

Napad je propao. Veliko prostranstvo na kojem je on proveden rastopilo je, ionako, male snage 13. divizije, i napad se pretvorio u niz malih, po prostoru i vremenu, razdvojenih akcija. Odnos snaga, koji je bio 1:1, još više je ovakvim rasporedom učinjen nepovoljnim za 13. diviziju. Njene jedinice imale su 25 mrtvih, 47 ranjenih i 57 nestalih. Među poginulima bili su i komandanti i politički komesari 1. i 2. bataljona 3. brigade i komandant 4. bataljona 2. brigade, te tri rukovodioca četa. Jedinice su izgubile 3 mitraljeza, 8 puškomitraljeza i 56 pušaka.

Prema ocjeni Štaba 13. divizije osnovni uzrok neuspjeha ove akcije bio je u tome što su »... podaci o< neprijatelju bili nedovoljno provjereni i samim tim potcjenjene su snage neprijatelja, a i naše snage za napad određene su male u odnosu na neprijatelja...«⁵¹

Stab 11. korpusa NOVJ ocjenio je da napad nije uspio zbog ovih propusta: što je Stab 13. divizije ne-

" AVII, k. 913, br. reg. 29/3 i k. 915, br. reg. 39/3.

realno procjenio situaciju u neprijatelja, određivši da istodobno napadne oba uporišta s tako malim snagama; zato što napad nije izveden noću, čime bi se onemogućila ili vremenski odgodila intervencija neprijatelja iz drugih garnizona, jer je on noću nerado izlazio iz svojih utvrđenja; Stab 13. divizije nije smio ostati bez rezerve, a posebno ne u ovom slučaju kada su jedinice razbijene i vode borbe na više pravaca; poslije dvostrukog neuspjeha 3. brigade, trebalo je izvući 2. brigadu i s njom nastupi neprijatelja u bok.⁵²

Pretpostavka da se neprijatelj sprema za novi prodor u Krbavsko polje, bila je tačna. Stab 392. divizije planirao je da s glavninom svojih snaga s linije Saborski — Vrhovine prodrle u prostor Plitvička jezera, Prijeboj, Korenica. U susret njima sa sektora Bihaća trebalo je da izbiје 4. ustaško-domobranska divizija, a s linije Ramljani — Perušić — Lički Osik na prostor Bunić, Krbavica, Debelo Brdo, glavnina 11. ustaško-domobranske divizije. Početkom napada određen je za 11. februar, a napadne kolone trebalo je do 13. februara da se spoje u sjevernom dijelu Krbavskog polja.

Neprijateljevi izviđački dijelovi bili su 10. februara vrlo aktivni kako na bihaćkom tako i na vrhovinskom sektoru. Dijelovi 8. divizije vodili su tog dana borbu sa dvije neprijateljeve kolone koje su iz Jezerana i Josipdola prodrle u rejon Ličke Jesenice i Plaškog. Narednog dana neprijatelj je prešao u koncentriran napad iz tri pravca na 1. i 3. brigadu 8. divizije u rejonu Plitvičkih jezera. Iz Babinog Potoka u Plitvički Ljeskovac prodrli su 2. bataljon 846. puka i 3. bataljon 847. puka 392. divizije, potisnuvši prednje dijelove 3. brigade prema Jezercu i Prijeboju. Iz Saborskog prema Kuselju, na prednje dijelove 1. brigade u Sertić-Poljani napala je 1. bojna 13. ustaško-domobranskog zdruga, ojačana jednim stražarskim bataljonom i jednom četom lovačkog bataljona 392. divizije. Dijelovi brigade pod borbom su se povlačili od Kuselja prema Sertić-Poljani. Dvije bojne 4. ustaško-domobranske divizije i jedan bataljon 373. divizije napadali su iz Izačića, preko Ličkog Petrovog Sela

⁵² Isto, k. 913, br. reg. 30/3.

i Vaganca, u pravcu Smoljanca, potiskujući dijelove 8. divizije preko Korane ka Drežniku.⁵³

U takvoj situaciji, Stab 11. korpusa, smatrajući da je trenutno najopasniji prodor neprijatelja prema Poljanku, naredio je 35. diviziji da obranu pravca Kuselj — Poljanak ojača s još jednim bataljonom, a dva bataljona 2. brigade (2. i 3) Upućeni su iz Rakovice prema Biljevini i Kuselju da izvrše bočni napad na tu neprijateljevu kolonu. Treći bataljon 2. brigade, nastupajući u koloni bez dovoljno obezbjeđenja, naišao je u Vodenim dragama (sjeveroistočno od Kuselja) iznenada na glavnu 1. bojne 17. ustaškog zdruge, koja je bila razvijena za borbu, pa je pretrpio gubitke i morao da se brzo povuče. Ni 2. bataljon 2. brigade, koji je nastupao lijevo od 3. nije poslije toga uspio da organizira solidnu obranu na Manduševcu, pa je neprijatelj poslije podne napredovao prema Rakovici do Korita, a noću zauzeo i Čatrnju.

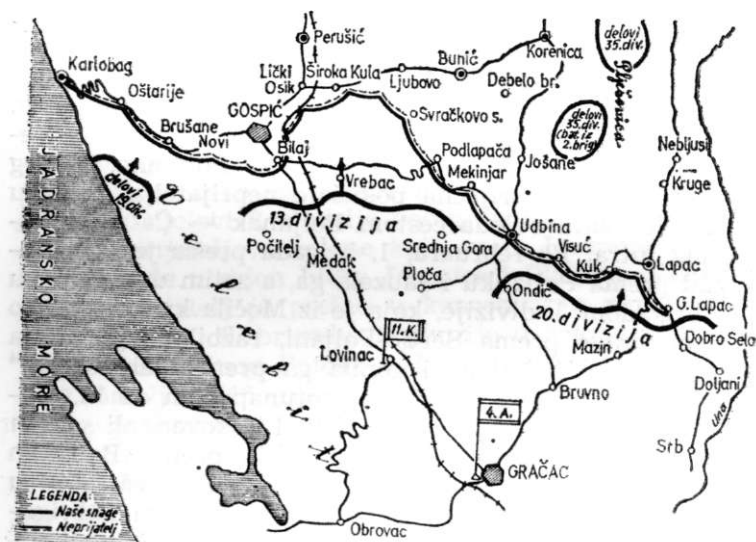
Prva brigada 35. divizije, kod pritiskom koji je neprijatelj vršio prema Poljanku sa zapada, sjevera i juga, napustila je predveče Sertić-Poljanu, Plitvice i Poljanak, pa je s prikupljenim snagama organizirala obranu Velike i Male Lisine sjeveroistočno od Poljanka. S tog prostora ona je spriječila pokušaje neprijatelja da noću 11/12. februara ovlada cestom Poljanak — Čatrnja. Na rednog jutra, 12. februara, 1. brigada prešla je u protunapad prema Poljanku i zauzela ga, a zatim u sadjeistvu s 1. brigadom 8. divizije, koja je iz Močila krenula preko Vodene drage prema Sertić-Poljani, razbila neprijatelja u rejonu Sertić-Poljane i gonila ga prema Saborskom.⁵⁴

Treća brigada 35. divizije, protunapadom od 12. februara izjutra, povratila je Plitvički Ljeskovac, ali se dva neprijateljeva bataljona nisu povukla prema Babinom Potoku, već su preko Bigine Poljane i Plitvica izbili u Poljanak i Sertić-Poljanu, koje su glavne snage 1. brigade bile napustile goneći neprijatelja prema Saborskom. Druga brigada odbacila je 12. februara iz Korita prema

⁵³ Oslobođilački rat, 2, str. 530.

⁵⁴ Mitar Đurišić, Dejstva 11. korpusa NOVJ od avgusta 1944. do marta 1945. godine, Vojnoistorijski glasnik br. 1/1958. godine.

Selištu, željeznički stražarski bataljon, ali u oštroj bliskoj borbi oko Čatrnje nije uspjela da otuda potisne 1. bojnu 13. ustaškog zdruga. U toj borbi 1. bataljon 2. brigade 35. divizije, s kojim se nalazio i Stab 2. brigade, bio je iznenađen jednim ustaškim protunapadom, pa su ti borbi ranjeni, pored ostalih, komandant brigade Bogdan Mamula i politički komesar brigade Cvetko Cuculić. Pošto je 12. februara i neprijateljeva kolona, koja je napadala sa sektora Bihaća uspjela da prodre u Smoljanac i Rastovaču, a 1. brigada 35. divizije nije uspjela da protunapadom zauzme Sertić-Poljanu, (nego se povukla u Korita, položaj je tog dana uvečer bio prilično komplikovan. Neprijatelj je držao prostor Vaganac, Čatrnja, Plitvice, Ličko Petrovo Selo, ali su njegove snage na tom prostoru imale čvrstu vezu samo sa sektorom Bihaća.

Nova linija fronta kroz Liku (17. mart)

Napad 11. ustaško-domobranske divizije iz Široke Kule i Perušića na 13. diviziju na Ljubovu počeo je 12.

februara. Poslije manjih prodora na Ljubovu i kod Čanka, taj napad je zaustavljen. Već narednog dana protunapadom dijelova 13. divizije ti prodori su bili likvidirani i neprijatelj odbačen iz Čanka u Ramljane, a s Ljubova preko Kule u Lički Osik. U Štabu 11. ustaško-domobranske divizije stvoren je zaključak da je pokušaj prodora njihove i 392. divizije u Krbavsko polje definitivno propao.⁵⁵

Glavni štab Hrvatske naredio je 12. februara depešom Štabu 11. korpusa da odmah preduzme mjere kako se neprijatelj ne bi utvrdio na liniji Vaganac — Drežnik — Poljanak i tako presjekao vezu 4. korpusu NOVJ s oslobođenim dijelom Like.⁵⁶ Štab 11. korpusa naredio je 35. diviziji da s 1. i 2. brigadom, 13. februara, napadne neprijatelja u rejonu Poljanak — Čatrnja, a s 3. brigadom u Ličkom Petrovom Selu i prinudi ga na povlačenje sa svih zauzetih položaja. Štabu 13. divizije naređeno je da izvrši demonstrativni napad na Ramljane, Babin Potok i Čudin klanac, kako bi olakšala napad 35. diviziji i omogućila 3. brigadi da sve snage upotrebi prema Ličkom Petrovom Selu.

Treća brigada 35. divizije, odmah poslije prijema naređenja, ostavila je manja obezbjeđenja prema Čudinom klancu i prikupila se kod Prijeboja. Energičnim noćnim napadom 12/13. februara ona je uspjela da zauzme Ličko Petrovo Selo, Cesarov kamen i Čelopek, i da ugrozi tako pozadinu jedinica 4. ustaško-domobranske divizije koje su se počele povlačiti prema Vagancu.

Prva brigada, koja je pred zoru 13. februara krenula s linije Kuselj — Korita, u napad na Poljanak i Lisinu, nije zatekla neprijatelja na tim položajima, jer se on noću povukao dijelom u Čatrnju, a dijelom u Plitvice. Brigada je posjela položaje u Poljanku i na Lisini, a dijelom snaga produžila prema Plitvicama, iz kojih je neprijatelj, bez većeg otpora, odstupio preko Bigine Poljane ka Babinom Potoku.

Druga brigada, ojačana artiljerijskim divizionom 8. divizije, organizirala je napad na Čatrnju i otpočela ga

⁵⁵ AVII, k. 59, br. reg. 2/39 i 2/46.

⁵⁶ Zbornik, tom V, knj. 37, dok. br. 121.

u podne. Napad se razvijao uspješno, i neprijatelj je bio prinuđen da se povuče u Drežnik. Tamo su, međutim, neprijatelja prihvatile svježe snage 4. ustaške divizije, koje su pristigle iz Vaganca i prešle u protunapad. Druga brigada nije izdržala taj protunapad, pa se morala povući sa zauzetih položaja u Catrnji. Novi napad 2. brigade na Catrnju, u kojem je učestvovao i 1. bataljon 1. brigade, nastupajući preko Selišta, izveden je uvečer, ali nije donio rezultate. Naše su se jedinice, zatim, povukle od Catrnje i iz Korita ka Rakovici i na Lisinu da bi se pripremile za novi napad narednog jutra. Neprijatelj, međutim, nije sačekao taj napad, već su se rano izjutra, 14. februara, dijelovi 4. ustaško-domobranske divizije povukli u Drežnik, a 1. bojna 13. ustaškog zdruga, željezničko-stražarski bataljon i četa njemačkog lovačkog bataljona odstupili su preko Selišta ka Vodenj dragi i dalje u Saborski. Jedinice 35. divizije nisu iskoristile tu priliku da preduzmu gonjenje neprijatelja koji je odstupao, jer je do toga došlo neočekivano, a naše su snage bile zamorene i nepripremljene za neposrednu brzu akciju.

U trodnevnim 'borbama sjeverno od Plitvičkih jezera, neprijatelj je pretrpio znatne gubitke, nije postigao cilj svoje akcije i bio je primoran da napusti zauzeti teritorij. Prema procjeni Štaba 35. divizije neprijatelj je na njenim odsjecima borbe imao za to vrijeme gubitke od oko 150 izbačenih iz stroja. Na našoj strani najteže gubitke pretrpjela je 2. brigada, uglavnom, zbog doživljenih iznenađenja. Ukupni gubici 35. divizije iznosili su: 30 poginulih, 36 zarobljenih i nestalih, te oko 30 ranjenih. Među poginulima bili su komandant 2. bataljona Aleksa Momčilović, operativni oficir 3. bataljona Dmi-tar Pavlica i još desetak starješina. Među ranjenima, pored komandanta i političkog komesara 2. brigade, bilo je još desetak starješina. Dužnost komandanta 2. brigade primio je tada Gojko Trbović, a dužnost političkog komesara Gojko Uzelac. Za popunu 2. brigade upućena su 18. februara 43 borca iz Dopunskog bataljona.

Još prije nego što su borbe oko Catrnje bile dovršene, noću 13/14. februara po naređenju Štaba 11. kor-

paisà, 3. brigada 35. divizije prebačena je sa sektora Prijeboj — Ličko Petrovo Selo u Uvalicu i Plitvički Ljeskovac, da bi zajedno s 1. brigadom 13. divizije, 14. februara poslije podne, napala neprijatelja u Babinom Potoku. Plan je bio da 3. brigada napadne Gornji Babin Potok sa sjevera, a 1. brigada 13. divizije zapadni dio Gornjeg Babinog Potoka s juga, te da se najprije odsjeka, a zatim zauzmu položaji neprijatelja na Cudinom klanecu. Napadu je trebalo da sadjejestvuje saveznička avijacija, a 2. brigada 13. divizije napadom na Ramljane i Potkoren trebalo je da spriječi jaču intervenciju neprijateljevih snaga iz Gadkog polja. Pošto se avijacija nije pojavila, napad je počeo tek u 17 sati. Napadom je rukovodio Stab 13. divizije.⁵⁷

Treća brigada 35. divizije u prvi mrak zauzela je dominantne položaje sjeverno od Gornjeg Babinog Potoka (k. 940) i dio samog Cudinog klanca, ali, pošto je izostao jači pritisak 1. brigade 13. divizije s juga, neprijatelj je uspio da iz Vrhovina prebaci pojačanje na Cudin klanac i zaustavi dalji prodor 3. brigade. U isto vrijeme uslijedila je intervencija ustaških snaga iz Široke Kule prema Ljubovu, a iz Lešća jak protunapad na 2. brigadu 13. divizije, koja je zauzela Ramljane. Zato je Stab 13. divizije odlučio da se napad na Babin Potok obustavi. Treća brigada 35. divizije povukla se u Plitvički Ljeskovac, Uvalicu i Prijeboj, a 1. brigada 13. divizije u Turjanski, odakle je 16. februara premještena u rejon Udbine.

Oko Plitvičkih jezera i izvornog dijela Korane nastupilo je petodnevno zatišje. Neprijatelj je 19. februara pokušao da ugrozi Krbavsko polje ispadima iz doline Une preko Plješevice. Dok je 1. brigada 13. divizije vodila borbu između Udbine i prevoja Kuk, kolona od dva do tri bataljona 373. divizije krenula je iz Nebljusa preko Kamenskog ka Frkašiću, odbacila s tog pravca naše manje terenske jedinice i 1. bataljona 1. brigade 13. divizije, te izbila u Frkašić. Naše pozadinske ustanove oko Korenice i Stab 11. korpusa u Korenici, bili su tim prodorom ozbiljno ugroženi. Po naredjenju Štaba

⁵⁷ Zbornik, tom V, knj. 34, dok. tor. 118.

11. korpusa 3. brigada 35. divizije uputila je odmah u susret neprijatelju dva bataljona, koji su u sadjeystvu sa dva bataljona 13. divizije spriječili tog dana daljnji prodor neprijatelja prema Korenici, a 20. februara, poslije vrlo oštih borbi na liniji Bjelopolje — Grabušić, prisilili ga na povlačenje preko Frkašića i Kamenskog u polaznu bazu.

*Napad na neprijatelja u Babinom Potoku i na
Čudinom klanu (24. i 25. februara)*

Bez obzira na čitav niz negativnih iskustava s napadima na sektor Vrhovine — Babin Potok, Glavni štab Hrvatske i dalje je od Štaba 11. korpusa tražio da vlastitim snagama, odnosno dijelom svojih nevezanih snaga oslobodi taj sektor. Depešom od 17. februara Stabu 11. korpusa javljeno je da će jedna brigada 8. divizije preuzeti obranu linije Ličko Petrovo Selo — Vaganac, te da 35. divizija treba s jednom brigadom da kontrolira sektor Plitvičkih jezera, a ostale njene snage da mogu biti povučene s Korduna u Liku i, eventualno, upotrijebljene za napad na Babin Potok.⁵⁸ Na osnovu tog prijedloga, Stab 11. korpusa odlučio je da s 35. divizijom (bez jedne brigade) i jednom brigadom 13. divizije, napadne 24. februara neprijatelja u rejonu Vrhovine, Babin Potok, Cudin klanac. Prema zapovjesti Štaba 11. korpusa, 35. divizija dobila je zadatak da uništi neprijatelja na Oudinom klanu i u Babinom Potoku, te da izbije na liniju kosa Perušić (k. 913) — Metla (k. 911) i spriječi eventualni pokušaj neprijatelja da protunapadom iz Vrhovine povрати Babin Potok. Trinaesta divizija trebalo je da s jednom brigadom napadne Crnu Vlast i zauzme je, vezujući tako neprijateljeve snage u Vrhovinama, jednu brigadu da dà u rezervu Korpusu, a s jednom da ostane na položajima prema ustaškim snagama u Gospiću, Širokoj Kuli, Perušiću i Lešću. Na traženje Štaba 11. korpusa obezbjeđeno je dejstvo i jedne briga-

⁵⁸ AVII, k. 119/10, br. reg. 1/2.

de 3. divizije, koja bi akcijom protiv posade u Dabru vezivala dio snaga 392. legionarske divizije za položaje sjeverno od Gackog polja. Zapovjest je određivala da se u drugoj etapi operacije, ako se ona bude uspješno odvijala, pristupi oslobođenju i Vrhovina.⁵⁹

Neprijatelj je tada na položajima od Vrhovina do Cudinog klanca imao 4. ustašku bojnu 11. divizije (raniji 19. bojna 4. ustaškog zdruga), 1. bojna 18. ustaškog zdruga, dva bataljona 847. puka 392. divizije i još neke jedinice za podršku. Najbolje su bili utvrđeni rejon Vrhovina, kosa Perušić i Cudin klanac, gdje su bili iskopani natkriveni rovovi punog profila, te postavljene žičane i minske prepreke.

Štab 35. divizije odlučio je da za napad na Cudin klanac i Gornji Babin Potok upotrebi 2. i 3. brigadu, a za napad na Donji Babin Potok (kosu Perušić) dva bataljona 1. brigade. Sve pripreme za napad i za sadjeystvo artiljerije bile su brižljivo izvršene. Druga brigada, pošto je 19. februara prebačena iz rejonu Rakovice u rejon Korenice, trebalo je da krene u napad na Gornji Babin Potok s juga, a 3. brigada s istoka i sjevera.

Napad je počeo po planu 24. februara u 15 sati, poslije kratke artiljerijske pripreme. Jedinice 35. divizije ostvarile su već u toku prvih sati borbe značajan uspjeh na svim pravcima. Bataljoni 1. brigade, u snažnom naletu, potpuno su ovladali kosom Perušić i izbili na cestu Vrhovine — Babin Potok. Treća i 2. brigada zauzele su na juriš Cudin klanac i istočni dio Gornjeg Babinog Potoka, ah se neprijatelj održao u Borića-Selištu i na Metli. Druga brigada 13. divizije ovladala je prilazima Crnoj Vlasti, ali nije uspjela da zauzme selo, pa je neprijatelj iz Vrhovina preko Crne Vlasti, upućivao pojačanja na Metlu. Noću je borba vođena s promjenljivim uspjehom, pa su pojedini položaji zauzimani i gubljeni više puta. Mada je jedna inženjerijska grupa 2. brigade 13. divizije izvršila zapriječavanje ceste Zalužnica — Vrhovine, 2. bojna 18. ustaškog zdruga i artiljerijska pojačanja iz Otočca, predvođeni tenkovima.

⁵⁹ Mitar Đurišić, isto.

uspjeli su da noću stignu u Vrhovine, te da pred zoru oštrim protunapadom povrate kosu Perušić i odbace 2. brigadu 13. divizije od Crne Vlasti. Stab 11. korpusa odlučio je tada da sve jedinice izvuče iz borbe prije nego što se sasvim razdani, kako bi se izbjegli veći gubici.⁶⁰ i I i

Povlačenje je izvršeno bez teškoća. Čim je svanulo, naša avijacija izvršila je nekoliko naleta na Babin Potok i Vrhovine. Neprijatelj nije ni pokušao da napada zaštitnice naših jedinica u povlačenju. Treća brigada 35. divizije, koja je bila najviše zamorena i imala najveće gubitke, povučena je poslije borbe u Grabušić na odmor, 1. brigada zadržana je u rejonu Plitvičkih jezera, a 2. brigada rasporedila se na prostor južno od jezera, s obezbjeđenjima prema Babinom Potoku. Druga brigada 13. divizije povučena je u Turjanski.

⁶⁰ Zbornik, tom V, knj. 3D, dok. br. 33.

PREGLED BROJNOG

J E D I N I C A	L j u d s t v o										P j e š a d i j s k o										N a o r u ž a			2J a i err o 206 fr 5
	P o s p i s k u					N a l i c u															A r t i l T o p o v a			
	3	4	5	6	6a	7	8	9	10	10a	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	
J_	2	3	4	5	6	6a	7	8	9	10	10a	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
	1. gtab i jedinice pri Stabu	59	192	124	241		56	18	118	217		1833	160	3					89		2			
				1	5	43	45		1	5	40	45	8598	14006	750					754	255	2300		
	2. Artiljerijski divizion 11. korpusa ⁴	9	19	41	181		7	18	33	157		141	18	7					20					3
												4782	2158	2630					202	78				220
3.		126	383	624	2584		113	320	537	2024		1463	727	122		19	4	15	315		23		6	
			2	2	33			2	2	32		68959	58108	61355		16000	38	525	3121	2983	24000		383	
4.		189	316	616	1911		149	236	470	1166		1069	422	80	3	14	2	13	228		23		6	
			8	25	177			7	20	134		58909	40263	58883	120	13100	58	267	2617	1882	18588		315	
5.	43. divizija	84	382	502	2115	74	68	191	360	1469		1366	419	97		10	6	6	420		5		4	
			3	6	53			3	6	51		74137	55496	38805		7880	167	167	3102	2238	2570		431	
6.	Ljudstvo po centrima za obuku 35. divizije	4	5	2	82		4	5	2	82		69	7	2					2					
					5					5		2474	579	570					11	55				
7.	Ljudstvo po centrima za obuku 43. divizije	2	5	11	128		2	5	11	128		151	14	2					20					
					40					40		5573	1910	580					168	12				
			1029	1920	7242			793	1531	5212		4447	1767	313	3	43	12	34	1094		54		16	3
		473	14	38	35	119	399	13	33	302	45	223432	172510	163570	120	36980	242	959	10275	7503	7503		1129	220
Politkomesar :																								

PREGLED BROJNOG STANJA I NAORUŽANJA

Naoružanja																Oklop, vozila				Inženjersko						Za vezu																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																															
0				Artiljerijsko								Protiv, oklop.				Protuavions.				Tenkova																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																					</

FEBRUARA 1945. GODINE.

Op. vozila		Inženjersko							Za vezu							Vozila							Stoka						Primjedba
Srednjih (do 30t)	Hrvatske govorila	Automobila	Pontona	Eksplzivna	Korde	Nagaznih mina	Sondiranje	Aparat za pronalaženje mina	Radio stanica	Telef. centrala	Telefona	Kabela km	Optičkih aparata	Signal, pištolja	Radiofona	Kamiona	Autobusa	Sanitet, automobila	Putničkih automobila	Motocikla	1 Bicikla	1 j Kola	1 Kareta	Jahaćih	W o n j a	Teglećih	Mazgi	; Magaraca	
37		39	10	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	30	61	62	63	64	65	66
					30	7			4	2	22	23	3											15		2	3		
										1	12	16		5									14		6		52	2	
					200	500	70	2	6	9	49	65		15	35	7			1	1			9	25	94	57	58		
					80		52		6	6	36	70		250								24	12	27	83	73	10	3	
					195	324	49		9	7	52	405	9	5	2							10	10		12	56	15	35	
														60															
					475	404	178	2	25	25	172	2145	12	36	9				1	1		57	12	83	189	240	88	38	

BODA NARODU!

Komandant:

U SASTAVU 4. ARMIJE I U ZAVRŠNIM OPERACIJAMA ZA KONAČNO OSLOBOĐENJE ZEMLJE

Ulazak 11. korpusa u sastav 4. armije JA i njeni planovi

Prvog marta 1945. godine preformiran je 8. korpus NOVJ (dalmatinski) u 4. armiju Jugoslovenske armije (JA). U njen sastav uvršten je kompletan 11. korpus NOVJ, jer su njegove jedinice (13. i 35. divizija) dijelom već bile operativno uključene u front, a dijelom su bile na planiranom pravcu nastupanja 4. armije (43. divizija). Kakvo je tada bilo brojno stanje i naoružanje 11. korpusa, vidimo iz ovog pregleda.

Djeljstva 11. korpusa potpuno su uklopljena u operativne planove 1. armije, ali u njegovoj organizaciji nisu izvršene nikakove promjene. Materijalno snabdijevanje glavnine 11. korpusa, 13. i 35. divizije i jedinica podrške, počelo je da teče preko pozadinskih baza 4. armije, dok je snabdijevanje 43. divizije teklo i dalje, pretežno, na dotadašnji način, tj. s terena, doturom preko Korduna i Zumberka, a manjim dijelom i vazдушnim putem. Glavni štab Hrvatske, koji nije bio pretpostavljen 4. armiji, i dalje je u organizacijskom, a djelomično i operativnom pogledu rukovodio razvojem situacije na sektoru djeljstva 43. divizije, sve do aprila, kada je front 4. armije krenuo na sjeverozapad ka Rijeci.

Stab 4. armije odmah poslije formiranja, pristupio je razradi planova predstojećih operacija i pregrupaciji svojih snaga za ofanzivu preko Like i Gorskog kotara ka Istri, Trstu i Slovenskom primorju. Stab njemačkog 15. korpusa, sa svoje, pak, strane, izvršio je početkom marta odlučan napor da poveže svoj front od Karlobaga

preko Like do Bihaća i spriječi prodor 4. armiji na sjeverozapad.¹ Pošto je neprijatelj ovog puta uspio da taj svoj front uspostavi i da ga jedno vrijeme održi, 35. i 43. divizija 11. korpusa našle su se u situaciji da se bore u neposrednoj pozadini neprijateljevog fronta, dok je 13. divizija preuzela dio fronta u Lici.²

U vrijeme formiranja 4. armije, glavnina 8. korpusa, (19. 20. i 26. divizija) poslije uspješno završene mostarske operacijeracije, bila je raspoređena u sjevernoj Dalmaciji, a 13. i 35. divizija 11. korpusa na liniji Ličko Petrovo Selo — Plitvička jezera — Korenica — Čanak — Ljubovo — Vrebac — Medak. Najveća susjedna jedinica, s kojom je u predstojećim operacijama mogla biti ostvarena neposredna saradnja, bio je 4. korpus, raspoređen u trouglu Sisak — Karlovac — Bihać.

Početkom marta pred frontom 4. armije neprijatelj je držao grupno posjednut front od mora do gornjeg toka rijeke Une, s tri izrazite grupe: oko Bihaća, Gospića i oko Otočca. Imajući u vidu takvo stanje u neprijatelja, te karakter zemljišta na pravcima nastupanja, izrađena je u Stabu 4. armije osnovna zamisao operacije, u kojoj je bilo predviđeno: 1) da se do maksimuma aktiviraju jedinice u pozadini fronta: 35. divizija u Lici, a 43. divizija u Gorskom kotaru, Hrvatskom primorju i Istri, jer je 13. divizija bila već uključena u naš front, da bi se neprijatelj prikovao u uporištima i spriječio u manevri(an)ju; 2) da se uz sadjejestvo jedinica u pozadini fronta opkole i počesno (po dijelovima) tuku njegove grupacije, te da mu se onemogući povlačenje u Gorski kotar i na staru italijansku granicu; 3) da težište operacije bude na pravcu Gospić — Otočac — Senj — Rijeka — Trst, ne osvrćući se mnogo na desni bok, koji je štitio 4. korpus NOVJ. Na osnovu takve zamisli, stvoren je plan operacije prema kojem je Liku trebalo osloboditi u dvije etape: u prvoj Donji Lapac, Udbinu, Korenicu i dolinu Une, a u drugoj preostali dio Like sa Gospićem, Perušićem, Otočcem, Brinjem i Karlobagom.

¹ Oslobođilački pohod na Trst Četvrte jugoslovenske armije, Vojno delo, Beograd, 1952, str. 38.

* Oslobođilački rat naroda Jugoslavije, 2, str. 531.

Neprijatelj je, međutim, prije početka operacije,, koja je planirana za drugu polovicu marta, izmjenio svojim djelstvima u Lici, donekle, sliku situacije, pa je kasnije i plan izvođenja prve faze operacije prilagođen novim uvjetima.

*Borbe u toku uspostavljanja neprijateljevog fronta
preko Like*

Da bi uspostavio neprekidan front između grupe oko Donjeg Lapca i Bihaća — 373. legionarska i 10. ustaško-domobranska divizija sa još nekim korpusnim dijelovima, i zapadne grupe oko Gospića — 11. ustaško-domobranska i dijelovi 392. divizije, i da bi presjekao našu komunikaciju Lovinac — Udbina — Korenica — Slunj, njemački 15. brdski armijski korpus preduzeo je koncentričan napad 3. marta glavninom svojih snaga i dijelovima 13. ustaško-domobranske divizije iz Ogulina na slobodni teritorij sjeveroistočnog dijela Like i Krbavsko polje.

Jedinice 35. divizije pred početak tog napada, 3. marta, bile su raspoređene ovako: 1. brigada oko sjevernog dijela Plitvičkih jezera; 2. brigada u Plitvičkom, Ljeskovcu, Uvalici, Vrelu, Prijeboju i Koreničkoj Reci; 3. brigada južno od Korenice — u Bjelopolju, Grabušiću i Debelom Brdu.

Trinaesta divizija imala je 1. i 2. brigadu prema komunikaciji Gospić — Lešće — Vrhovine, na liniji Ljubovo — Bunić — Trnavac — Homoljac, a 3. brigadu južno od Gospića na liniji Medak — Vrebac. Njen artiljerijski divizion bio je u Pećanima, a pionirski bataljon u Debelom Brdu.

Neprijatelj je 3. marta pregrupirao svoje jedinice na granicama slobodnog teritorija ' izvršio nekoliko lokalnih napada da bi postavio svoje snage u što povoljnije polazne rejone za nastupanje. Opći napad neprijatelja počeo je 4. marta, napadajući s oko 20 bataljona, ovim pravcima:

— dva legionarska bataljona 373. i jedna ustaška bojna 10. divizije iz Ličkog Petrovog Sela, preko Prijeboja ka Korenici;

— do dvije ustaške bojne 10. divizije iz Vaganca, preko Drežnika ka Poljanku;

— dvije ustaško-domobranske bojne 13. ustaške divizije iz Jezerana, preko Saborskog ka Sertić-Poljani i Plitvicama;

— dva legionarska bataljona 392. divizije i jedna ustaška bojna 11. divizije iz Babinog Potoka, preko Homolja ka Korenici;

— jedan legionarski bataljon, s dijelovima jedne ustaške bojne, iz Ramljana preko Čanka ka Buniću;

— tri ustaške bojne 4. ustaškog združenja 11. ustaško-domobranske divizije s linije Perušić — Široka Kula preko Ljubova ka Buniću;

— jedna ustaška i jedna domobranska bojna 11. divizije iz Bilaja, preko Vreпча ka Podlapači;

— jedan legionarski bataljon 373. divizije sa četničkim dijelovima s Kuka (zapadno od D. Lapca), ka Udbini, i

— jedan legionarski bataljon 373. divizije sa dijelovima jedne domobranske bojne, iz Kruga preko Kamenskog ka Frkašiću.

Svaka od tih kolona imala je artiljerijska, a neke i tenkovska ojačanja. Borbu protiv 9—10 neprijateljevih bataljona, kojima je prvi cilj bio Plitvička jezera i Korenica, vodila je 35. divizija; dok su borbu protiv dva do tri bataljona u južnom Kordunu prihvatili dijelovi 8. divizije. Snagama koje su s linije Bilaj — Perušić — Ramljani (7 bataljona) nastupale ka Krbavskom polju — suprotstavila se 13. divizija, a koloni koja je s Kuka nastupala ka Udbini, 9. brigada 20. divizije. Prvi i najvažniji cilj neprijateljevog napada bio je, svakako, Korenica.

Prva i 2. brigada 35. divizije pružile su neprijatelju kod Plitvičkih jezera i sjeverno od Korenice, dva dana vrlo efikasan otpor. Mada je neprijatelj već 4. marta na pojedinim pravcima, uglavnom, uz komunikacije, uspio da se duboko ukline u slobodni teritorij, jedinice

11. korpusa nisu napuštale položaje između komunikacija, već su napadale bokove i pozadinu kolona koje su nastupale, mješale se s neprijateljem i nanosile mu znatne gubitke. Prvi bataljon 2. brigade napao je 5. marta iz zasjede kod Rudanovca dio Štaba 373. divizije, koji je bio u pokretu prema Korenici, nanio mu gubitke i zarobio obavještajnog oficira 373. divizije, ali je u borbi poginuo i komandant 1. bataljona Ljubo Labus. Istog dana na čelu svog bataljona, koji je napao jednu neprijateljevu kolonu kod Prijeboja, poginuo je komandant 3. bataljona 1. brigade Perica Vukelić. Neprijatelj nije uspio da sa sektora Plitvičkih jezera potisne 1. brigadu, već ju je, uglavnom, mjestimično potiskivao i zaobilazio, dok su se 2. i 3. brigada pod borbom povlačile na padine Plješevice. Po naređenju Štaba 35. divizije, one su se 7. marta prikupile iznad Ponora, da bi zaštitile bolnice i pozadinske ustanove koje su se tamo bile sklonile.

Artiljerijski divizion 35. divizije podržavao je od 4. do 6. marta obranu 2. i 3. brigade na pravcu Prijeboj — Korenica, manevrirajući brzo i djelujući efikasno neposrednim gađanjem s bliskih odstojanja. Pošto je istrošio svu raspoloživu municiju, te se s 3. brigadom jugoistočno od Korenice našao u poluokruženju, divizion je po naređenju Štaba 35. divizije zakopao artiljerijska oruđa, pa se kao pješadijska jedinica uključio u 3. brigadu.

Na liniji Ljubovo — Bunić — Trnavac brigade 13. divizije zadržavale su neprijatelja manevrom i protunapadima dva dana, ali je neprijatelj uspio 5. marta da se iz Ljubova, Čanka i Trnavca (preko Kravice) probije u Krbavsko polje, pa su se te brigade povukle u južni dio Krbavskog polja, na padine Plješevice. Artiljerijski divizion ove divizije nije uspio da skloni oruđa, a ni brigade svoja prateća oruđa, pa je sva artiljerija 13. divizije pala u ruke neprijatelju.³ Treća brigada, na koju neprijatelj nije vršio napad, izvršila je dijelom snaga pokret 7. marta preko Srednje Gore i, zajedno s dijelom 1. brigade, napala na neprijateljeve prednje

³ Zbornik, to V, knj. 39, dok. br. 22.

dijelove koji su s Ljubova, preko Salamunića izbili u Mekinjar. Neprijatelj je bio potisnut iz Mekinjara u Krbavsko polje, ali je narednog dana ponovno uspostavio liniju Podlapača — Udbina. Na toj liniji neprijatelj se počeo utvrđivati. Njegova tri bataljona sa sjeverne ivice Krbavskog polja probila su se u Pecane, odvojivši tako 13. od 35. divizije. Glavnina 13. divizije bila je sabijena u rejon Jošana i opkoljena, ali se 7. marta uspjela probiti preko Krbavskog polja u Srednju Goru i već narednog dana ponovno je zauzela liniju Rebić — Mekinjar. U borbama za Krbavsko polje 13. divizija imala je gubitke od 143 borca izbačena iz stroja i dosta izgubljenog oružja.

Pošto su do 7. marta neprijateljeve kolone sa zapada, preko Ljubova i Čanka, izbile u sjeverni dio Krbavskog polja, a kolona iz Donjeg Lapca na Udbinu, Stab 35. divizije uvidjeo je da je zadržavanje 2. i 3. brigade u Plješevici, kod Ponora, neodrživo. Bolnica, pozadinske ustanove i zbjegovi morali su otuda što prije da se izvuku. Pokret na jug, u baze između Kamenskog i Jošana, nije više bio mogućan, jer je neprijatelj izbijao u Frkašić i na Goricu, s Kamenskog i od Udbine, pa je donijeta odluka da se evakuacija izvrši kroz sjeverni dio Plješevice, ka Plitvičkim jezerima, i da se ranjenici otpreme na Kordun.

Na Križnom brdu (k. 1060), sjeverno od Seganovca, formirana je 8. marta prije zore kolona u kojoj je, pored pozadinskih dijelova, Štaba 35. divizije i dopunskog bataljona, bilo preko 100 ranjenika (od kojih 35 na nosilima), pa je uz obezbjeđenje tri bataljona 2. brigade i dva bataljona 3. brigade, krenula preko Mladenovog vrha i Stare ceste, prebacila se uvečer iznad Prijeboja preko ceste Prijeboj — Ličko Petrovo Selo, i zanoćila u Jezercu. Poslije toga, 2. brigada raspoređena je na položaje oko Plitvičkih jezera, s kojih je 1. brigada pomjerena u Poljanak, Sertić-Poljanu i Čorkovu Uvalu, da bi spriječila uporna nastojanja neprijatelja da ovlada cestom Saborski — Poljanak, a 3. brigada sa svoja dva bataljona i divizionom prešla je u Selište i Čatrnju. Na taj način glavnina 35. divizije našla se u selima oko

izvornog toka Korane, dok je 1. bataljon 2. brigade ostao u Plješevici da štiti zbjegove naroda, a dva bataljona 3. brigade odstupala su iz rejonu Korenice i Krbavice u Ličko sredogorje i povezali se s jedinicama 13. divizije.

Neprijatelj je, vjerojatno, pretpostavljao da su u rejonu Plitvičkih jezera ostale manje snage 35. divizije, pa je mislio da se njih može riješiti brzim napadom sa sjevera. Jedan legionarski bataljon i jedna ustaška bojna upućeni su preko Saborskog i Kuselja u napad na Poljanak. Bataljon 1. brigade, koji se nalazio u Sertić-Poljani, pružio je toj koloni otpor, ali se pod pritiskom morao povlačiti prema Poljanku. Štab 1. brigade uputio je prema Sertić-Poljani još jedan bataljon, pa je napredovanje neprijatelja zaustavljeno pred Poljankom. Uvečer su se istaknuti neprijateljevi dijelovi povukli prema Sertić-Poljani, gdje su se počeli utvrđivati, a iz Saborskog su noću tamo pristigla nova pojačanja. Štab 35. divizije naredio je tada 2. brigadi da glavninom snaga ojača obranu Poljanka i potpomogne protunapad 1. brigadi, koji je pripreman za naredni dan. Trećoj brigadi naređeno je da jednim bataljonom podrži protunapad 1. brigade na Sertić-Poljanu, a sa drugim da zatvori pravce koji iz Saborskog preko Vodene drage vode ka Rakovici i Selištu. Dok se 1. brigada pripremala 10. marta za protunapad, neprijatelj je iz Sertić-Poljane i sâm krenuo ponovno u napad prema Poljanku. On je, u prvi mah, uspio da potisne dva bataljona 1. brigade za oko kilometar, ali je, zatim, protunapadom ta dva bataljona i po jednog bataljona 2. i 3. brigade, odbačen iz Sertić-Poljane i bio prinuđen da brzo odstupi preko Kuselja i Saborskog u Ličke Jesenice.⁴

Opasnost iz pravca Saborskog bila je, po ocjeni Štaba 35. divizije privremeno otklonjena, pa je brigada naređeno da zauzmu novi raspored: 1. brigada povučena je na ranije položaje oko Poljanka, s tim što je jača obezbjeđenja postavila prema Saborskom i Babinom Potoku; 2. brigada upućena je na sektor zapadno

* AVII, k. 1234, br. reg. 9/4.

od Prijeboja, sa zadatkom da s tri bataljona djeluje s prostora Čuić Krčevina, Uvalica, Vrela a bataljon s Plješevica da ometa neprijatelj saobraćaj na cesti Prijeboj — Korenica; bataljoni 3. brigade vraćeni su u Selište sa zadatkom da spriječe ispade neprijatelja iz Drežnika prema Poljanku i eventualni nov pokušaj neprijateljevih snaga iz Saborskog, te da se preko Vodene drage i Selišta povezu s jedinicama u Drežniku.

S položaja Rebić — Mekinjar neprijatelj je 11. marta potisnuo 13. diviziju na liniju Srednja Gora — Podlapača — Svrčakovo Selo. Njegova nastojanja da napadima izvođenim 13—16. marta razbije i odbaci 35. diviziju s dominantnih položaja u Ličkom sredogorju. osujećena su upornom obranom partizanskih snaga.

Na sektoru Plitvičkih jezera poslije relativnog zatišja od dva dana, sve tri brigade 35. divizije ponovno su stupile u borbu koju im je nametnuo neprijatelj: 1. brigada odbila je 14. marta napad dvaju neprijateljevih bataljona, nanijela im gubitke od oko 50 izbačenih iz stroja, dok je sama toga dana imala 5 poginulih, 9 ranjenih i 3 nestala; 2. brigada poslije dolaska na nove položaje, odbila je 13. marta ispade neprijatelja iz Prijeboja i Plitvičkog Ljeskovca u Čuić Krčevinu i Uvalicu, a narednog dana sa dva bataljona napala je bataljon legionara u Prijeboju, ali bez značajnijih rezultata; 1. bataljon 2. brigade postavio je 15. marta zasjedu kod Rudanovca i nanio teške gubitke četi legionara; dan kasnije, 16. marta, 2. brigada je sa dva bataljona napala neprijatelj bataljon u Jezercu, i izbacila oko 50 vojnika iz stroja (među kojima 14 zarobljeno), ali ga nisu uspjela potisnuti s utvrđenih položaja; bataljoni 3. brigade uspješno su odbijali napade iz Drežnika i Saborskog. U borbama koje su vođene 14. i 15. marta oni su izbacili iz stroja oko 40 neprijateljevih vojnika (od čega 10 zarobljenih). Pošto su jedinice 8. divizije 16. marta preuzele položaje u Rakovici i Catrnji, bataljoni 3. brigade povučeni su prema Poljanku.

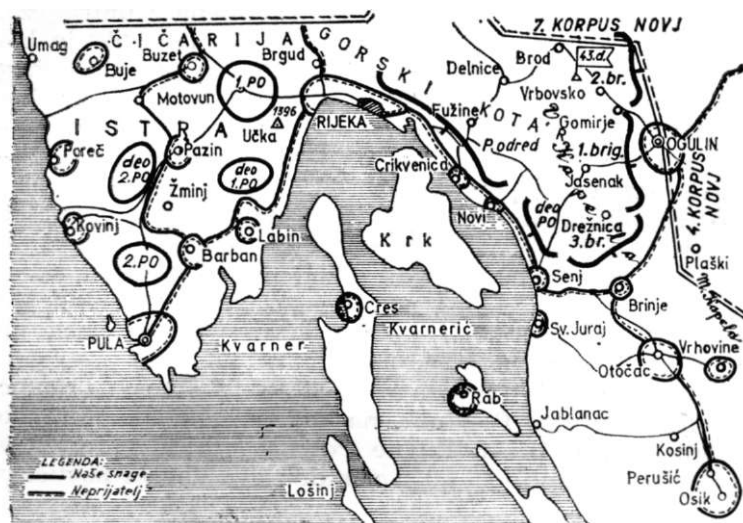
Pošto je 2. brigada 35. divizije predstavljala najveću opasnost za neprijateljeve veze u bliskoj pozadini tek uspostavljenog fronta kroz Liku, a djelovala je na

uskom prostoru opkoljenom sa svih strana jakim neprijateljevim snagama, Stab njemačkog 15. korpusa naredio je 17. marta da se narednog dana koncentričnim napadom iz Prijeboja, Jezerca, Plitvičkog Ljeskovca, Cudinog klanca, Homoljačkog klanca i Rudanovca razbiju i odbace partizanske snage u trouglu Čuića Krčevina, Uvalica, Korenička Reka. Bataljoni 2. brigade nisu spremno dočekali taj napad, pa su 18. marta bili razbijeni i pretrpjeli su teške gubitke. Poginula su 24, ranjena 23, a nestala 42 borca. Od oružja su izgubljena 3 mitraljeza, 8 puškomitraljeza, 39 pušaka i 13 automata. To je bio težak poraz 2. brigade, do kojeg je došlo ne samo zbog slabe opreznosti njenih štabova, već i zbog neopravdano dugog zadržavanja te zamorene jedinice na uskom prostoru, opkoljenom jakim neprijateljevim uporištima. Pošto je saznao za poraz 2. brigade, Stab 35. divizije učinio je i drugi nesmotren potez, i naredio 1. brigadi da uputi dva bataljona u rejon Cuić Krčevine—Uvalica, kao pomoć 2. brigadi, mada razbijenim dijelovima takva pomoć više nije ni bila potrebna, a ovi bataljoni mogli su upasti u vrlo nepovoljan položaj. Oni su naišli na neprijateljeve zasjede kod Jezerca, od kojih su pretrpjeli manje gubitke i bili zadržani, pa ih je Stab 1. brigade povukao nazad u Poljanak, na koji je neprijatelj upravo i vršio napad preko Bigine Poljane. Razbijeni dijelovi 2. brigade prikupljeni su u naredna dva dana i povučeni u divizijsku rezervu.

Do 17. marta neprijatelj je ovladao Krbavskim poljem i Koreničkom kotlinom, uspostavio front preko Like, na liniji Gornji Lapac — Kuk — Udbina — Meki-njar — Podlapača — Ljubovo — Lički Osik — Gospić — Karlobag i povezivao druge ešelone nove linije obrane liniji Bihać — Ličko Petrovo Selo — Prijeboj — Babin Potok — Vrhovine. U njegovoj bliskoj pozadini ostala je 35. divizija, dok je 13. divizija i 9. brigadu 20. divizije neprijatelj sada imao ispred svog fronta. U zauzetom dijelu Like fašisti su i u ovom svom posljednjem naletu vršili zvjerstva i uništavanja kao i ranije. Sva sela (odnosno seoske bajte) bila su ponovno popaljena, porušena i opljačkana. Narod tog kraja, po 32. put od

početka 1944. godine organizirano i pod rukovodstvom NOO-a, sklanjao se u vrleti Plješevice, koje su u martu bile još pod dubokim snijegom, sa zavežljajem hrane pod miškom i djecom u naručju, da spase goli život, ali se nije kolebao.⁵

U pozadini svog novog fronta preko Like, neprijatelj je uspostavio uporišta: Prijeboj, Plitvički Ljeskovac, Korenica, Debelo Brdo i Bunić.

Raspored jedinica 43. istarske divizije sredinom marta, 1945.

Uspostavljanjem fronta preko Like neprijatelj nije u operativnom pogledu mnogo postigao, jer je svoje oskudne snage razvukao po frontu i dubini, a oslabio je obranu u dolini Une. Njegove snage u Krbavskom polju, koje su se oslanjale na Bihać, bile su grebenom Plješevice odvojene od doline Une. Put Donji Lapac — Udбина bio je na samom frontu, a put preko Prijeboja pod udarom jedinica 35. i 8. divizije. Jedini realni rezultat "te njegove operacije, bio je u tome što je za kraće

⁵ Zbornik, tom V, knj. 37, dok. br. 121.

vrijeme prekinuo liniju snabdijevanja 4. korpusa kroz Liku.

Za vrijeme martovskih borbi u Lici, 43. divizija glavninom snaga (1. i 2. brigada) djelstvovala je na ogulinsko-karlovačkom sektoru, dok joj je 3. brigada bila i dalje u rejonu Drežnice. Primorsko-goranski NOP odred držao je dva bataljona prema Rijeci i Crikvenici, a jedan na desnom krilu 3. brigade (Alan — Krivi put). Štab 43. divizije bio je u Brod Moravicama. Draga brigada prebacivana je 'povremeno s karlovačkog sektora na Žumberak, da bi zajedno s Karlovačkim NOP odredom i jedinicama 7. slovenačkog korpusa NOVJ osiguravale Transporte materijala koji su iz donjeg Pokupja upućivani u Belu krajinu i za potrebe 43. divizije.

Situacija 3. aprila 1945. i predviđeni pravci dejstva za 4. april

Na svome, vrlo prostranom području dejstava, 43. divizija imala je protiv sebe vrlo jake neprijateljeve snage, od kojih su najagresivniji bili dijelovi njemačke

392. divizije i 11. ustaško-domobranske divizije s ceste Ogulin—Brinje—Senj. Kvislinški Srpski dobrovoljački korpus (oko 5.000) zadržavao se u Kastavštini (od kuda su četnici Dinarskog korpusa — oko 4.000 — povučeni u sjevernu Italiju) tnije ispoljavao veću aktivnost.⁶ Dje-lovi njemačke 188. divizije iz sjevernog dijela Hrvatskog primorja vršili su i dalje ograničene ispade u pravcu Delnica, ali su bili uspješno odbijani. U Istri je nepri-jatelj držao gustu mrežu garnizona, ali su istarski par-tizanski odredi (Prvi na prostoru Učka — Kras, a Drugi između Pule i Pazina) ipak uspjevali da se održe, i da, stalnim manjim akcijama nanose neprijatelju gubitke, što je bilo, isto tako važno, da održavaju borbeno anti-fašističko raspoloženje naroda. Iz tzv. »Hrvatskog istar-skog domobranskog puka«, predalo se istarskim parti-zanskim jedinicama 7. marta 4 oficira, 13 podoficira i 87 vojnika, koji su upućeni u Dopunski bataljon 43. divi-zije na kraći vojno-politički kurs.⁷

Da bi se olakšala obrana 13. i 35. divizije u Lici sredinom marta, 43. divizija vršila je s 3. brigadom i dijelom 1. brigade pojačan pritisak na komunikaciju Ogulin — Brinje — Senj. Poslije nekoliko uspješnih ob-rambenih borbi (23—29. marta), 3. brigada napala je po-sadu u Krivom Putu i likvidirala je, zadobivši dobar plijen.

*Borbe za konačno oslobođenje Like, Gorskog
kotara, Hrvatskog primorja i Istre*

S obzirom na promjene u rasporedu neprijateljevih snaga u Lici do 18. marta, Stab 4. armije izmjenio je raniji plan nastupanja. Sada je početni operacijski plan predviđao da se poslije proboja neprijateljevog fronta

⁶ Kvislinška vojna organizacija koju je pod okriljem Nje-mačke osnovao u Srbiji Dimitrije Ljotić. Korpus se u Srbiji borio protiv NOP-a odakle se pred oslobođenje Beograda povukao u Istru.

⁷ Zbornik, tom V, knj. 39, dok. br. 19.

na odsjeku Lapac — Udbina — Mekinjar, ovlada do kraja marta dolinom Une do Bihaća (isključivo), Krbavskim poljem i Koreničkom kotlinom, te da se kod Prijeboja spoji s 35. divizijom i 4. korpusom, koji će djeinstvovati sa sjevera.⁸ Nastupalo se, dakle, na dva odvojena pravca, razdvojena grebenom Plješevice. Mada je pravac preko Krbavskog polja bio znatno pogodniji za manevar, Stab 4. armije usmjerio je težište napada dolinom Une, jer je htio da izbjegne mogućnost da iz rejonu Bihaća bude kasnije ugrožavan desni bok 4. armije.. Na pravac Lapac — Nebljusi — Bihać upućene su 20. i 26. divizija, ojačane artiljerijom i tenkovima, a preko Krbavskog polja opštim pravcem Udbina — Jošane — Korenica nastupala je 19. divizija, ojačana sa dva bataljona 1. tenkovske brigade i dva divizionu artiljerije. Njen lijevi bok od napada iz rejonu Gospića, imala je da štiti 13. divizija ojačana 5. prekomorskom brigadom. Trideset peta divizija je dobila zadatak da napada neprijateljeve veze u pozadini i spriječi intervenciju dijelova 392. divizije iz Ramljana i Babinog Potoka prema Krbavskom polju. Poslije završetka te etape, 4. armija bi se pregrupirala radi djeinstva u zapadnoj Lici.

Na osnovu dobivenog općeg zadatka, Stab 35. divizije sačinio svoj plan djeinstava. Prema njemu je glavna snaga Divizije trebalo, najprije da očisti od neprijatelja prostor oko Plitvičkih jezera, zatim da uporedo sa snagama 4. korpusa nastupa na jug, u pravcu Trnavca i Krbavice, te da spriječi pokušaje neprijatelja da iz Babinog Potoka i Ramljana interveniše u pravcu Krbavskog polja. Komandno mjesto Štaba 35. divizije bilo je 20. marta u Poljanku. Za napad su određene 1. i 3. brigada, s tim što je 1. brigada nastupala pravcem Jerzerce — Uvalica, a 3. brigada s obje strane Plitvičkih jezera. Dio 2. brigade činio je divizijsku rezervu.

Za početak napada snaga na frontu određen je 20. mart, a za 35. diviziju 21. mart. Stab 4. armije požurio je s pripremama za početak napada koliko god je mogao, da ne bi ostavio vremena neprijatelju da se na novoj

⁸ Oslobođilački rat naroda Jugoslavije, 2, str. 556 i 558.

liniji fronta utvrdi, a i zato da skрати patnje naroda u plješevičkim zbješovima.⁹

Napad je počeo po planu i razvijao se uspješno. Na unskom pravcu 20. i 26. divizija u toku dva dana očistile su Lapačko polje, zauzele Nebljuse i Kamensko (preko kojeg se dio neprijateljevih snaga s Udbine pokušao povući prema Bihaću) i izbile pred Drenovački i Ripački klanac, južno od Bihaća.

Trideset peta divizija nije naišla na jači otpor neprijatelja u rejonu Plitvičkih jezera, pa je već 20. marta uvečer uspostavila vezu sa snagama 4. korpusa kod Prijeboja, i, 21. marta, produžila nastupanje preko Plitvičkog Ljeskovca i Uvalice, ka Homoljačkom Klancu, Trnavcu i Krbavici. Njena 1. brigada izbila je u Trnavac 22. marta i odbacila neprijatelja s položaja kod Trnavca u pravcu Čanka. Za to vrijeme 19. divizija oslobodila je Krbavsko polje i Korenicu, te se 22. marta spojila s dijelovima 35. divizije kod Krbavice. Dijelovi 4. korpusa NOVJ, nastupajući sa sjevera, oslobodili su u sadejstvu s 35. divizijom prostor oko Prijeboja i Ličkog Petrovog Sela, te preko Koreničke Kapele izbili u Mihaljevac. Trinaesta divizija očistila je prvog dana borbe Ličko sredogorje i rasporedila snage na liniji Ljubovo — Ostrvica — Vrebac, štiteći tako lijevi bok 4. armije od intervencije snaga iz Gospića prema Krbavskom polju. Na desnom krilu divizija, na Ljubovu, bila je 1. brigada, lijevo od nje prema Širokoj Kuli 3. brigada, a na lijevom krilu 35. divizije od Ostrvice do Široke Kule 2. brigada.

Saveznička i naša avijacija uspješno su podržavale nastupanje naših snaga na svim važnijim pravcima.

Poslije izbijanja 19. divizije u Korenicu i Bunić, 35. divizija je sve svoje snage orijentirala prema Cudinom klancu, Babinom Potoku, Vrhovinama i Ramljanima, našavši se tako u prvom borbenom redu nove linije fronta.

Mada planom operacije nije bilo predviđeno da 4. armija zauzima Bihać, njen Stab je odlučio da pristupi

* Oslobodilački pohod na Trst Četvrte jugoslovenske armije, str. 44.

J E D I N I C A	1 Oficira	^ j o Politickih ruko- i vodilaca	c Podoficira	c Boraca	UL c c Nenaoružano	UL c c s t V o 2 3	j ^ Politickih ruko- vodilaca	z Podoficira	i Boraca	i Nenaoružano	Pušaka	Smajsera	UL c c Tromblona	UL c c Teških mitraljeza	UL c c Lakih bacača	UL c c Teških bacača	Pištolja	Ručnih bombi	Saraca	Naoružanja Artiljerije Topova					
																				Pješadijskih	Brdskih	Poljskih	Protukolaca 47 m/m		
1	2	3	4	5	6	6a	7	8	9	10	10a	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
1.	Žtab i pri štabu	53	25	124 ²	252		51	22	109	234		191 ³	151	5		1	1	2	76	249	4				
				5	53				5	50		7912	16382	4900		1600	18	34	689		3300				
2.	Artiljerijski divizion	15	22	70	195		9	21	65	171		155	72						23	148				3	
												9425	7820						245				250		
3.	.	116	326	553	2110		100	253	429	1554		1166	693	92		16	1	15	272		22				4
			4	1	40			3	1	39		61868	80200	47930		12490	8	496	2587	2105	17610				400
4.		193	302	635	1724		125	217	440	986		863	546	69	3	10	2	13	212	1539	23				
			7	27	179			6	19	137		31851	53369	34398	208	8250	42	46	2680		17020				
5.	43. divizija ⁶	83	286	483	2190	183	61	194	338	1570	183	1544	410	80		12	6	6	377	1722	3		4	1	
			4	5	131	14		4	5	121	14	81334	52392	35170		8150	164	182	3152		2270		430	15	
6.	Istarska grupa odreda 43. divizije	3	18	17	188	11	1	15	14	169	11	115	33	9					61	226	2				
												3473	2845	2360					459		450				
7.	Primorsko goranska grupa odreda 43. divizije	13	40	55	387	82	10	34	48	290	82	235	42	25					44	270	1				
					1					1		10500	4930	7850					374		1000				
8.	Dopunski bataljon 35. udarne divizije	1	5	5	74		1	5	4	35		17	6	2											
												400	480	450											
1 ' "																									
		477	1024	1924	7120	(276)	358	761	1447	5009	(276)	4286	1953	282	3	39	10	36	1065	6259	55		4	4	4
			15	38	404	(14)			13	30	348	(14)	206763	21848	133058	208	30490	232	758	10186		41650		430	265~

Politkomesar:

Kopija originala (pisana na štampanom formularu mastilom latinicom) u AVII, reg. br. 16—1/5 i 23—1/5, k. 573.
^a U pregledu ljudstva, brojitelj se odnosi na drugove, a imenitelj na druga rice.
ⁱ U pregledu naoružanja, brojitelj označava broj oružja-oruđa, a imenitelj količinu muniriip mina

A.RODU!

likvidaciji već izolirane neprijateljeve grupacije u njegovom rejonu. Borba za Bihać 'potrajala je od 22. do 28. marta i uspješno je završena. Zadatak 35. divizije, za to vrijeme, bio je da spriječi intervenciju neprijateljevih snaga s linije Babin Potok — Vrhovine — Ramljani, u pravcu Ličkog Petrovog Sela, i ona je taj zadatak uspješno izvršila, odbivši 23. i 25. marta kod Trnavca pokušaje dva neprijateljeva bataljona (jedan 392. legionarske, a drugi 11. ustaško-domobranske divizije) da prodorom iz Ramljana u Korenicu, uporedo s intervencijom na drugim pravcima, ometu likvidaciju bihaćke grupacije.

Iz Perušića i Ličkog Osika neprijatelj je 23. marta krenuo s tri bataljona u napad na Ljubovo u namjeri da prodre u Krbavsko polje. Na položajima kod Kuzmanovače, Čardaka i Ljubova 3. brigada 13. divizije sačekala ga je i potpuno razbila.¹⁰

Poslije oslobođenja Bihaća, od 29. marta do 3. aprila, 4. armija vršila je pregrupiranje svojih snaga radi produžetka operacije u zapadnoj Lici. Trinaesta i 35. divizija držale su za to vrijeme položaje na kojima su se zatekle.

Uključivanjem dvije divizije 11. korpusa (13. i 35) u front 4. armije, pojavila se potreba reorganizacije korpusa, i tih divizija. Obje te divizije bile su s relativno malim brojnim stanjem — mnogo manjim od brojnog stanja ostalih divizija 4. armije. Njihova organizacija i naoružanje bili su prilagođeni partizanskoj taktici, pa nisu odgovarali potrebama frontalne borbe. Bilo je neophodno reorganizirati ih. Kakvo je tada bilo brojno stanje i naoružanje jedinica 11. korpusa, vidimo iz pregleda.

Stab 4. armije, razmatrajući pitanje reorganizacije te dvije divizije, zaključio je da bi njihova popuna novomobilisanim borcima bila teško izvodljiva, s obzirom na iscrpljenost ljudskih rezervi u pozadini. Zato je donijeta odluka da se obje divizije spoje u jednu, odnosno da se 35. divizija, kao mlada i čije se operativno područje

¹⁰ Oslobođilački rat, 2, str. 560.

je upravo uključivalo u konačno oslobođene krajeve, rasformira, pa većim dijelom njenog boračkog sastava (2. i 3. brigada i art. divizion) popuni 13. divizija.

U Stabu 11. korpusa NOVJ u Lovincu, 30. marta, započeo je posao oko fuzioniranja 13. udarne i 35. udarne divizije. U prisustvu štabova obje divizije, dogovoreno je da će se njihovo spajanje izvršiti od 31. marta do 2. aprila u Krbavskom polju kod Salamunića. Za organizaciju svih poslova oko fuzioniranja, određen je novi Stab 13. divizije koji je naredbom postavio Vrhovni štab NOV i POJ. Za komandanta nove 13. divizije postavljen je Nikola Grubor (dotadašnji komandant 35. divizije), za političkog komesara Đuro Matić (dotadašnji politički komesar 13. divizije), a za pomoćnika političkog komesara Bude Bosnić. Kod Laudonovog gaja, 2. aprila, izvršena je smotra preformirane 13. divizije. Poslije smotre i defilea Divizije pred političkim komesarom 4. armije i Štabom 11. korpusa, jedinice su krenule prema položajima koji su bili određeni zapovješću Štaba 4. armije.

Prva brigada 35. divizije produžila je da postoji kao 1. lička samostalna posadna brigada. Ona je u prvi mah operativno potčinjena Štabu 13. divizije, do potpunog oslobođenja Like (tj. svega 10 dana), a zatim je ostala u Lici na izvršavanju novih zadataka i bila neposredno potčinjena Stabu 4. armije.

Oslobođenjem Bihaća i istočne polovine Like bila je završena prva etapa ličko-primorske operacije 4. armije. Do 3. aprila 4. armija izvršila je pregrupiranje snaga radi izvođenja druge etape, čiji je cilj bio potpuno oslobođenje Like. Neprijateljev front kroz Liku protezao se 3. aprila, linijom: Plitvička jezera — Cudin klanac — Čanak — Perušić — Gospić — Karlobag. Stab 4. armije odlučio je da napad na taj dio fronta izvrši 4. aprila 19, 13, 2, 20. i 9. divizijom, s tim da se glavni udar usmjeri na Gospić, razbije front od Čanka do Karlobaga, a zatim u sadjejestvu s 4. korpusom da se operacija nastavi pravcem Otočac — Brinje.

Trinaesta divizija ojačana sa dva divizionu artiljerije nastupala je opštim pravcem Široka Kula — Pe-

rušić — Pazarište, a 1. lička samostalna brigada, na njenom desnom krilu, pravcem Podovi — Konjsko Brdo — Mezimovac — Kaluđerovac — Gornje Pazarište. Desno od nje nastupale su jedinice 19. divizije. Napad je počeo 4. aprila izjutra i uspješno se razvijao.

Pred frontom napada 13. divizije utvrđene položaje na Marinoj glavi (k. 775), Lipovoj glavi i Konjskom Brdu branili su jedan bataljon njemačkog 487. puka 392. divizije i oko jedna bojna ustaša. Ti položaji zauzeti su već u prvom naletu 1. i 3. brigade, pa je do podne oslobođen Perušić. U borbi oko Perušića ubijeno je 45, a zarobljeno 127 neprijateljevih vojnika. Zahvaćen je i bogat ratni plijen. Divizija je imala 2 poginula i 19 ranjenih boraca.

Već prvog dana nastupanja 4. armije oslobođeni su Gospić, Perušić, Lički Osik, Pazarište, Smiljan, Lički Novi, Brušani, Oštarije i niz drugih sela u zapadnom dijelu Like, a naredne noći Karlobag. Skoro sve neprijateljeve jedinice na ovom dijelu fronta bile su brzim naletom naših snaga uništene ili razbijene. Njihovi ostaci spašavali su se bjekstvom u vrleti sjevernog Velebita, a otuda prema Senju. Dio neprijateljevih snaga iz Perušića i Konjskog Brda uspio je da se povuče u Kosinj prije nego što je 2. brigada 13. divizije zatvorila обруč oko Perušića.

Prva lička samostalna brigada izbila je u Pazarište 4. aprila prije mraka, izvršivši na vrijeme svoj zadatak. Sjeverno i zapadno od Perušića vodila je borbu protiv dijelova perušićke posade koji su odstupili, pokušavajući da se probiju prema Pazarištu i Velebitu. U toj borbi imala je uspjeha i nanijela je neprijatelju teške gubitke, zarobila 78 ustaša i legionara i osvojila bogat ratni plijen.

Poslije jednodnevnog predaha, jedinice 4. armije produžile su napredovanje kroz Liku, pa je 6. aprila oslobođeno i Gacko polje. Uporište na Čudinom klancu palo je tek poslije oslobođenja Otočca, noću 6/7. aprila. Potpuno oslobođenje Like završeno je 7. aprila, izbijanjem snaga 4. armije na liniju Brinje — Senj.

Prva lička posadna brigada pristupa tada novom, nimalo lakšem zadatku od ranijih, da očisti ličke pla-

Ličko-primorska operacija (20. mart — 15. april 1945)

nine od zaostalih grupa fašističkih jedinica i da obezbjedi neometan rad pozadinskim ustanovama 4. armije i organizira vlasti—NOO-a na području Like. Ona je u toku aprila i maja u borbi ubila 66, a zarobila 270 neprijateljevih vojnika, uz izvjesne gubitke u poginulim i ranjenim. Jedna veća šarolika grupa ostataka razbijenih jedinica (250 ustaša i domobrana), kad je uvidjela da nema drugog izlaza, predala se bez otpora u Crnom Dabru. Zahvaljujući brzom i energičnom djelovanju jedinica 1. Učke posadne brigade i jedinica KNOJ-a, narod oslobođene Like bio je dobro zaštićen. Poslije sko-

ro pune četiri godine neprekidnih borbi prepunih teških žrtava, patnji i uništavanja, Lika, ponosna na svoj veliki doprinos konačnoj vojnoj pobjedi nad fašizmom i pobjedi ideje bratstva i jedinstva Srba i Hrvata u Lici, doživjela je slobodu mjesec dana prije završetka rata u Evropi.

Trinaesta i 43. divizija, artiljerijski divizion i druge jedinice reorganiziranog 11. korpusa produžavaju svoj borbeni put u sastavu 4. armije JA. Sedma divizija 4. korpusa, istodobno s oslobađanjem Gospića, napredujući pravcem Lička Jesenica — Brinje, izbila je na komunikaciju Brinje — Ogulin na odsjeku Križpolje — Jezerane — Vrh Kapele i spojila se 7. aprila sa snagama 43. istarske divizije. Slobodni teritorij Gorskog kotara čvrsto je povezan sa slobodnim teritorijima Korduna i Like. S ogulinskog i brinjskog sektora 43. istarska divizija upućena je na sektor Delnica. Ona je 10. aprila odbacila neprijatelja u Delnice i 12. aprila stupila u borbu protiv njemačke 237. divizije kod Lokava i Mrzlih Vodica.

Stab 4. armije da bi osigurao odsjecanje neprijateljevih snaga oko Otočca, Žute Lokve, Brinja i Senja, uputio je 13. diviziju prema Brinju, ali prije nego što je ona usiljenim maršem stigla pred Brinje, 7. banijska divizija oslobodila je taj gradić.

Zbog pokušaja neprijatelja da iz doline Une, preko Slunja i Ličke Jesenice izvrši udar u desni bok 4. armije, Stab 11. korpusa naredio je da 13. diviziju uputi na Kapelu i u Modruš. Pošto je 10. aprila oslobodila Josipdol i Oštarije, ona je nastavila da nastupa prema Ogulinu, oslobodila ga i zaplijenila mnogo ratnog materijala. Stab 11. korpusa prešao je 12. aprila u Ogulin, a narednog dana u Ravnu Goru.

Snage 43. divizije tri dana su odlučno napadale na dobro utvrđene položaje njemačke 237. divizije oko Lokava i Mrzlih Vodica, ali su bile nedovoljne da ovladaju tim položajima. U pomoć im je 13. aprila upućena 13. divizija. Zajedničkim odlučnim napadom, uz podršku dva bataljona 1. tenkovske brigade, oslobođene su 17. aprila. Lokve i Mrzle Vodice, pa je na tome sektoru otvoren

put za nastupanje 4. armije ka Trstu.¹¹ Gorski kotar i Hrvatsko primorje, osim Rijeke, zavičaj 13. divizije, bili su skoro potpuno oslobođeni. Trinaesta i 43. divizija dobile su 18. aprila zadatak da preko Gornjeg Jelenja i Kamenjaka nastupaju ka Grobničkom polju i Klani.¹²

Treća brigada 43. divizije upućena je 19. aprila da se kroz neprijateljev raspored probije u Istru, na sektor Učke, i ona je taj zadatak uspješno izvršila. Istog dana 43. divizija s ostale dvije brigade oslobodila je Gornje Jelenje, te u sadjejestvu s 13. i 19. divizijom 20. aprila zauzela Kamenjak i uputila se na sjever ka Gomanču. Trinaesta divizija zauzela je 20. aprila Grobničko polje i ušla u Klanu. Štab 11. korpusa premjestio se iz Ravne Gore u Lokve, gdje je 25. aprila rasformiran. U novonastaloj situaciji on nije imao mogućnosti ni potrebe da koordinira djejestva svojih dviju razdvojenih divizija.

Trinaesta divizija, nastupajući na desnom krilu 26. divizije, vodila je nekoliko narednih dana teške borbe na sektoru Gomanca. Poslije pada Gomanca, upućena je 1. maja preko Cabra i Prezida na sektor Ilirske Bistrice, radi presjecanja odstupnice neprijateljeve riječke grupacije, koja je nastojala da se povuče na sjever. Poslije kapitulacije riječke grupacije, 7. maja, 13. divizija upućena je na sektor Gorice.

Glavnina 43. divizije (1. i 2. brigada) povučena je s fronta 4. armije kod Gomanca 25. aprila, da bi se pripremila za prebacivanje u Istru i Slovensko primorje u pozadinu neprijatelja na područje Čičarije i šireg rajona Trsta. Napadima na neprijateljeve snage na komunikacijama koje vode ka Trstu i uništavajući njegove odstupajuće snage i posade, ona je znatno doprinijela bržem nastupanju ostalih jedinica 4. armije u završnoj etapi tršćanske operacije. Zajedno sa 9. divizijom, koja se iskrcala na istočnu obalu Istre, 43. divizija nastupala je ka Trstu. Njena 1. brigada ušla je u Trst 1. maja, zajedno sa slovenskim jedinicama. Istog dana istarski

¹¹ Oslobođilački rat, 2, str. 612.

¹² Zbornik, tom XI, knj. 4, dok. br. 43.

partizanski odredi oslobodili su Pulu, a narednih dana i Pazin.

Za pokazane uspjehe u završnim operacijama 43. divizija pohvaljena je 30. aprila od vrhovnog komandanta JA, Josipa Broza Tita. Istra, zavičaj 43. divizije NOVJ, bila je konačno potpuno oslobođena 6. maja 1945. godine.

Osvrt na ulogu i značaj borbi 11. korpusa

Jedanaesti korpus NOVJ spada u red onih pet teritorijalnih korpusa (7—11) koji su formirani od oktobra 1943. do januara 1944. godine u Hrvatskoj i Sloveniji. Na njihovo formiranje znatno je utjecala, pored stalnog organizacijskog razvoja NOV i POJ, vanredna plima ustanka poslije kapitulacije fašističke Italije. Ti korpusi imali su, donekle, sličnu, ah ne i ujednačenu organizacijsku strukturu. Brojno najjači među njima, bio je 8. korpus (dalmatinski) sa 4 divizije, dok su ostala četiri u vrijeme formiranja imah 2—3 divizije i 2—24 partizanska odreda.

Geografske i strategijske odlike prostora u kojem je djelstvovao 11. korpus, kao i opći odnos snaga na tome prostoru, odredili su način izvršavanja njegovih zadataka. Korpus je bio raspoređen na strategijski važnom priobalnom prostoru, vrlo širokom da bi ga njegove male snage mogle efikasno kontrolirati. Taj teritorij bio je ekonomski nerazvijen, rijetko naseljen i siromašan u sredstvima za ishranu. Odnos jedinica 11. korpusa i neprijateljevih snaga bio je stalno nepovoljan, ne samo u brojčanom i tehničkom pogledu, već i u obučenosti i fizičkoj kondiciji boraca. Visok borbeni moral relativno mladih jedinica 11. korpusa nije uvijek mogao parirati nepovoljnom odnosu snaga u sudarima s iskusnim vrlo agresivnim njemačkim i ustaškim formacijama.

Korpusna vojna oblast zahvatila je površinu od oko 15.000 km², pretežno planinskog kraškog zemljišta, ratom

pustošenog već od 1941. godine. U svakoj od tri oblasti (Istra, Hrvatsko primorje s Gorskim kotarom i Lika) razvoj NOB-e do kapitulacije Italije razvijao se na specifičan način, bez neke neposredne i čvršće međusobne operativne povezanosti. Glavni štab Hrvatske i CK KPH objedinjavali su i osiguravali političku liniju NOR-a, primjenu partizanskih oblika oružane borbe i organizirali kadrovsku uzajamnu pomoć među oblastima. Borbene jedinice svake ove oblasti, imale su sve do novembra 1943. godine pretežno teritorijalni karakter.

Formiranjem 11. korpusa pojačana je povezanost među oblastima, ah operativna podvojenost nije dugo prevladana. Gusto posjednuta i čvrsto kontrolirana komunikacija Ogulin — Brinje — Senj razdvajala je snage u Lici od onih u Gorskom kotaru, a još čvršće kontrolirana magistrala Rijeka — Trst za sve vrijeme jako je otežavala veze istarskih jedinica s goransko-primorskim. Štab 11. korpusa nije objektivno bio u mogućnosti da na tako prostornom teritoriju, ispresjecanom jako posjednutim komunikacijama, bez dovoljno sredstava veze, ostvari neposredan i neprekidan utjecaj na sve svoje jedinice. U toku prvih 6 mjeseci, on je čvršće rukovodio snagama u Lici, a direktivno onima u Gorskom kotaru, dok je Glavni štab Hrvatske držao neposredno na vezi Istarsku operativnu grupu. U naredna 4 mjeseca Štab 11. korpusa neposredno je rukovodio snagama u Gorskom kotaru i Istri, a direktivama uporedo sa Glavnim štabom Hrvatske s onima u Lici. Posljednjih 5 mjeseci, kada su 13. i 35. divizija djelstvovale u Lici, Štab 11. korpusa bio je s njima, a Glavni štab Hrvatske je ponovno, uporedo sa Štabom 11. korpusa, neposredno operativno rukovodio snagama u Gorskom kotaru i Istri.

Ekonomska nerazvijenost kopnene vojne oblasti i izrazita oskudica u hrani imala je, često, presudan utjecaj na dislokaciju većih jedinica (brigada i divizija) i na njihovu upotrebu. Brigade 13. i 43. divizije morale su više puta da napuste operativno važne položaje u Gorskom kotaru da bi se razmjestile u selima karlovačkog sektora radi ishrane, ili zato da obezbjeđuju Transporte

hrane iz Pokupja u Gorski kotar. Oštre zime otežavale su boravak slabije odjevenih jedinica na većim nadmorskim visinama, sve dok potkraj 1944. godine nije pojačano snabdijevanje vazdušnim putem ili dopremanje morskim putem na slobodne dijelove obale, za čije su obezbjeđenje bile upotrebljavane jake neprijateljeve snage.

Osnovni i stalni strategijski zadatak 11. korpusa koji je proizlazio iz njegovog položaja u neposrednom zaleđu obale sjevernog Jadrana (duge oko 300 km), bio je da spriječava i otežava vezu neprijateljevih snaga koje su posjele obalu s njihovim snagama u dolinama rijeka Save i Une. Drugi zadatak bio je da održi slobodnom vitalnu povezanost središnjeg slobodnog teritorija Hrvatske (Kordun, Banija, donje Pokupje) preko šireg rejona Plitvičkih jezera i slobodnog teritorija u Lici s Dalmacijom. Držanjem te partizanske magistrale ujedno je bila stalno presječena teritorijalna povezanost između neprijateljevih snaga u dolini Une s onima na komunikacijama Karlovac — Ogulin — Brinje — Senj i Brinje — Gospić. Te svoje stalne strateško-operativne zadatke, kao povremene operativne napadne i obrambene, operativne snage 11. korpusa uspješno su izvršavale u uvjetima brojčane, materijalne i tehničke inferiornosti. Sa svojih desetak hiljada boraca u borbenom stroju 8 ih 9 brigada i 4—5 partizanskih odreda, pridržavajući, se partizanskog oblika borbe, ravnopravno se nosio 14 mjeseci s peterostruko brojnijim njemačkim i ustaškim snagama, svrstanim u 4—5 divizija i više manjih formacija. Ne treba gubiti iz vida da je preko polovice boraca 11. korpusa bilo bez prethodne sistematske vojne obuke i bez dužeg borbenog iskustva. U rukovanju oružjem i najosnovnijim borbenim postupcima, obučavani su na kratkim kursovima i u samoj borbi.

Politički značaj borbi 11. korpusa nije bio manji od vojničkog. Njegovi borci u operativnim jedinicama, kao i oni u vojnoteritorijalnim komandama i ustanovama, bili su u neprekidnoj čvrstoj vezi s narodom, narodnooslo-

bodilačkim odborima i masovnim antifašističkim organizacijama u selima i gradovima cijelog teritorija, na slobodnom i posjednutom dijelu, štiteći ga i hrabreći ga da izdrži u svestranoj pomoći koju je pružao svojoj vojsci. U hrvatskom stanovništvu primorja, Gorskog kotara i Istre ustaše nisu imale skoro nikakvog oslonca. Među borcima kao i među stanovništvom, opredjeljenje za NOB i novo socijalističko društveno uređenje, kao i ideju bratstva i jedinstva Hrvata i Srba, bili su osnovni i čvrst politički stav. U redovima jedinica 11. korpusa borilo se oko 12.000 Hrvata, 5.000 Srba i preko 600 Talijana, izmješanih u svim njegovim jedinicama. On je bio škola i kovačnica osnovne tekovine NOB-e — bratstva i jedinstva naših naroda i narodnosti.

Istra je plebiscitarno pokazala svojom borbom i podnijetim žrtvama da neporecivo pripada novoj Jugoslaviji.

Socijalni sastav jedinica 11. korpusa nije bio ravnomjeran. U 35. ličkoj diviziji većinu su činili seljaci, dok je u primorsko-goranskim jedinicama bilo više radnika, a u istarskim jedinicama podjednako jednih i drugih. Ukupno je u 11. korpusu bilo 53% radnika i zanatlija, 44% seljaka i 3% ostalih. U redovima boraca 11. korpusa borilo se preko 500 žena.

Mada su se jedinice 11. korpusa borile i bazirale skoro neprekidno u okviru granica kopnene vojne oblasti, bilo je u nekoliko mahova i izlazaka iz tih granica. Snage slovenskog 7. korpusa sadjejtvovala su sa 13. i 43. divizijom na obe obale rijeke Kupe, a prihvatale su i brigade 43. divizije kada su one, sjeverno od Rijeke, bile ugrožene opkoljavanjem. Sadjejtva i uzajamnog pomaganja bilo je i na prostoru između Ogulina i Karlovca, među jedinicama 11, 4. i 7. korpusa. Na izuzetno važnom sektoru Plitvičkih jezera, Prijeboja i Korenice, brigade 8. kordunaške divizije 4. korpusa često su priskakale u pomoć jedinicama 11. korpusa i mjesecima se zajedno s njima borile protiv pokušaja snaga njemačkog 15. brdskog armijskog korpusa da ovlada tim sektorom.

Žrtve u krvi jedinica 11. korpusa za vrijeme njihovih petnaestomjesečnih borbi bile su zaista teške. Po-

ginulo je preko 5.000 boraca i ranjeno ih oko 8.000. Bilo je smrzavanja na položajima, umiranja od iznemoglosti i bolesti, teških stradanja boraca i stanovništva i svakojakih ratnih nevolja, ali su, na kraju, žrtve i stradanja urodili velikom pobjedom. Narod Like, Gorskog kotara, Hrvatskog primorja i Istre ostaće vječito zahvalan borcima 11. korpusa i ponosiće se njima.

OSNOVNI IZVORI I LITERATURA

I

1. Arhiv Vojnoistorijskog instituta, Beograd.
2. Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb.
3. Historijski arhiv, Rijetka.
4. Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, tom V, fcnj. 20—39; tom IX, knj. 5—8 i tom XI fcnj. 4, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1957—1975.
5. Nikola Anić, Sekula Joksimović, Mirko Gutić, Narodnooslobodilačka vojsika Jugoslavije, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1982.
6. Mitar Đurišić, Dejstva Jedanaestog korpusa NOVJ od avgusta 1944. do marta 1945, Vojnoistorijski glasnik 1/1958.
7. Petar Kleut, Tridesetpeti lička divizija, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1970.
8. Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, 2, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1958.
9. Pazinski memorijal, knj. 6, Pazin, 1977.
10. Danilo Ribarić, Borbeni put 43. istarake divizije, Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb, 1968.
11. Svetozar Tintar, Trinaesta primorsko-goranska divizija, Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb, 1968.

S A D R Ź A J

ZBIVANJA U ISTRI, HRVATSKOM PRIMORJU, GORSKOM KOTARU I LICI OD SEPTEMBRA 1943. DO JANUARA 1944. GODINE

Strana

Prilike u sjeverozapadnoj Hrvatskoj poslije kapitulacije fa- šističke Italije.	.5'
Njemačka operacija »Volkenbruh« u Istri, Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju.	.8:
Razvoj operativne situacije potkraj 1943. godine	18
Zimske operacije njemačke 2. oklopne armije u Lici i Gor- skom kotaru.	.30
Formiranje 11. korpusa NOVJ i njegova operativna situacija	3&
Obostrani raspored snaga i operativna situacija početkom februara 1944. godine.	.4\$

BORBE JEDINICA 11. KORPUSA U PERIODU FEBRUAR-APRIL 1944. GODINE

Borbe 13. divizije uz komunikaciju Brinje—Senj—Novi (feb- ruar — mart 1944. godine).	.49 ¹
Borbe 35. divizije u Lici (februar-mart 1944).	.5®
Prva partijska konferencija u 35. diviziji.	.69 ¹
Napad na Stajnicu i borbe oko Otočca u drugoj polovici marta 1944. godine.	.72:
Napad na Prozor i obrambene borbe u toku ofanzive nje- mačke 392. divizije na slobodni teritorij Like i Gor- skog kotara (april 1944. godine).	.19
Pokušaj Glavnog štaba Hrvatske da protunapadom na nje- mačku 392. diviziju osujeti njeno napredovanje prema Plitvičkim jezerima.	.105*
Poraz 34. ustaške bojne u Ramljanima.	.115
Borbe u Istri, Hrvatskom primorju i južnoj Lici od februara do početka maja 1944 godine.	.11ff

BORBE NEPOSREDNO POSLIJE NEPRIJATELJEVE
OPERACIJE »MORGENSTERN« — ORGANIZACIJSKE
I FORMACIJSKE PROMJENE U JEDINICAMA (MAJ—JUN
1944. GODINE)

	Strana
Situacija na operacijskom području 11. korpusa, obostrani raspored i zadaci jedinica početkom maja 1944. godine	130
Spriječavanje neprijateljevog prodora prema Plitvičkim jeze- rima i Korenici	.134
Borbe na prilazima sjevernom dijelu Krbavskog polja i zbri- njavanje ranjenika	.140
Obrana južnih prilaza Krbavskom polju i druge borbe u nje- govoj okolini	.146
Drua etapa operacije — borbe na području Ličkog sredogorja	154
Pregrupacija i protunapadi 35. divizije	.163
Borbe u Istri i formiranje 2. istarske brigade.	.168
Borbe u Lici i reorganizacija 35. divizije.	.173
Borbe u Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru	192
Borbe u karlovačkom području i oslobođenje Bosiljeva . . .	198

BORBE 11. KORPUSA U LJETO 1944. GODINE

Borbe 35. divizije u Lici u toku jula	203
Prodor neprijatelja iz Gackog i Ličkog polja u Korenicu i Kribavu i njegovo odbacivanje nazad.	.210
Napad 35. divizije na neprijatelja u rejonu Cudin klanac— —Babin Potok i vojno-politička situacija u Lici sredi- nom ljeta 1944. godine.	.218
Povratak 13. divizije u Gorski kotar, njene borbe i reorga- nizacija — aktivnost i dolazak Štaba 11. korpusa u Gor- ski kotar.	.224
Borbe istarskih jedinica u julu mjesecu.	.234
Borbe 35. divizije za obranu ljetine od pljačke, i napad 9. di- vizije na Gračac.	.237
Obrana slobodnog teritorija Gorskog kotara.	256
Formiranje 43. istarske divizije.	265

OPERATIVNA SITUACIJA, ORGANIZACIONO STANJE I
BORBE JEDINICA 11. KORPUSA OKO GLAVNIH
KOMUNIKACIJA

Stanje jedinica i operativni planovi krajem ljeta 1944. godine	274
Operacija rušenja komunikacija kojim se koristi neprijatelj	276

	Strana
Napadi na neprijateljeva uporišta u rejonu Ličko Lešće, Lički Osik, Široka Kula u drugoj polovici septembra i prvoj polovici oktobra 1944. godine	284
Napadi 13. divizije na komunikacije u Gorskom kotaru i neuspjele akcije na Zlobin	291
Borbe 43. divizije oko komunikacija sjeverno od Rijeke . . .	299
Neuspjeli pokušaj neprijatelja da uništi 13. diviziju i njen napad na Vrbovsko.	303
Opće stanje u 11. korpusu početkom novembra 1944. . . .	313
Borbe i manevri 43. istarske divizije.	314
Snabdjevački marš 35. divizije preko Velebita	319

JEDANAESTI KORPUS U POZADINI NEPRIJATELJEVOG FRONTA

U susret našem frontu	324
Oslobođenje Lovinca i Svetog Roka	331
Konačno oslobođenje Gračaca, Srba i Metka	339
Neuspjeli pokušaj neprijatelja da uspostavi front preko srednjeg dijela Like.	347
Stanje u jedinicama 11. korpusa početkom 1945. godine . .	355
Borbe 43. istarske divizije u Gorskom kotaru, Hi-vatskom primorju, Istri i Pokupju	361
Borbe u Lici početkom 1945. godine.	364
Napad na neprijatelja u Babinom Potoku i na Cudinom klancu (24. i 25. februara).	378

U SASTAVU 4. ARMIJE I U ZAVRŠNIM OPERACIJAMA ZA KONAČNO OSLOBOĐENJE ZEMLJE

Ulazak 11. korpusa u sastav 4. armije JA i njeni planovi .	381
Borbe u toku uspostavljanja neprijateljevog fronta preko Like	385
Borbe za konačno oslobođenje Like, Gorskog kotara, Hrvatskog primorja i Istre.	392
Osvrt na ulogu i značaj borbi 11. korpusa	401
OSNOVNI IZVORI I LITERATURA	405

Naslovna strana
Milojko Miliniković

Tehnički urednik
Andro Strugar

Jezički redaktor
Dragoljub Pavlović, profesor

Korektor
Đorđević Biljana
Mijaljica Irina

Štampanje završeno februara 1987.

Štampa GRO »Kultura«, OOUR »Štamparija Kultura«,
Beograd, Makedonska 4